

ADİYAMAN ALEVİLERİ

(TARİH VE KÜLTÜR)

MURAT GÖKHAN DALYAN

Adiyaman Alevileri (Tarih ve Kùltür)

MURAT GÖKHAN DALYAN

Asos Yayınları 2022

ISBN: 978-625-8190-53-3

Yazar

Murat Gökhan DALYAN

Kapak

Asos Yayınları

Mizanpaj

Burhan MADEN

Redaksiyon

Asos Yayınları

ASOS YAYINLARI

Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu

Cad. No: 67/2-4/ ELAZIĞ

e-posta: asosyayinlari@gmail.com

web: www.asosyayinlari.com

Tel: 0532 643 75 23

Yayınevi Sertifika No: 47901

Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Bütün bölümler intihal.net benzerlik tespit programından geçirilmiştir.

Bu yayının [BOOKCITES](http://bookcites.com) tarafından indekslenmiştir.

Yazarlar, yazmış oldukları bölümlerin özgünlüğünden sorumludur.

Adıyaman Alevileri (Tarih ve Kùltür)

MURAT GÖKHAN DALYAN

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM

ADİYAMAN ALEVİLERİNİN TARİHSEL ALT YAPISI VE GELİŞİMİ.....	13
A. Alevilikle İlgili Bazı Kavramlar	13
1. Dede.....	15
2. Cem.....	16
3. Talip	16
4. Musahip	17
5. Düşkün.....	17
B. Adıyaman Adı ve Kısa Tarihi	18
C. Alevilik ve Adıyaman	21
1. Babaî Ayaklanması	21
2. Köseadağ Savaşı'ndan Sonra Ortaya Çıkan Karışıklığın Bölgeye Yansıması	26
3. Şambayadlı Sahte Şah İsmail	29
4. Adıyaman'daki Alevi Aşiretler	30
5. Alevi Aşiretlerin Ekonomik Faaliyetleri	36
6. Aşiretlerin Karıştığı Asayiş Sorunları	38
6.1. Rişvan Aşireti ile Kavi Aşiretleri Arasında Çatışmalar	39
6.2. Kav ile Hıdırsor Çatışması ve Çelikhan'ın Adıyaman'a Bağlanması	46
6.3. Kaviler ile Rişvanlıların Çatışmasında Alınan Askeri Önlemler.....	48
6.4. Mırdıs Aşireti ile Tokarisliler Arasındaki Çatışmalarda Kaviler.....	49
6.5. Kav Aşireti'nin Karıştığı Hadiseler	49
6.6. Kavi Aşireti'nin Adıyaman Hükümet Konağını Basması	51
6.7. Kömür Kavilerinin Kervan Soygunu	53
6.8. 19. Yüzyılda Hıdırsor Aşireti.....	54
6.8.1 Azikan ve Tilkiyanlıların Balyan Köyüne Saldırıları.....	60
6.8.2. Hıdırsorlular Hakkında Hasan ve Arkadaşlarının Şikâyeti.....	62

7. Adıyaman Bölgesine Aşiretlerin İskânı	63
7.1. Hıdırsorluların İskân Çalışmaları	64
8. Balyanlı Bozo Ağa ve Arkadaşlarının Eşkivalık Faaliyetleri	66
9. Adıyaman Alevileri ve Misyonerler	68
9.1. Amerikan Misyonerlerine Göre Aşiret Çatışmaları	72
10. Kurtuluş Savaşı Savunmasında Alevi Aşiretler	73
D. Cumhuriyet Devrinde Alevi Toplumunu	76
1. Hıdırsorluların Posta Soygunu	76
2. Atatürk Döneminden Günümüze Alevi Toplumunu	77
2.1. Tek Parti Dönemi	77
2.2. Demokrat Parti Dönemi	79
2.3. 1960 Darbesi'nden Sonra Alevi Toplumunda Siyaset	82
2.3.1. Türkiye İşçi Partisi ve Tanrıverdi Ailesi	87
2.3.2. 1980'lerden Günümüze Siyasal Durumları	89
3. Cumhuriyet Döneminde Misyoner Alevi İlişkisi	95

II. BÖLÜM

ALEVİ TOPLUMUNDA GEÇİŞ TÖRENLERİ	99
A. Alevi Yerleşim Yerleri	99
B. Adıyaman Alevi Toplumuna Dair Gözlemler	100
C. Alevi Ailesi	103
D. Doğum Öncesi ve Sonrası İle İlgili Ritüeller	109
1. Doğumla İlgili İnanışlar	115
1.1. Bebek Sahibi Olabilmek İçin Yapılan Ritüeller	119
1.2. Doğumla İlgili İnanışlar	127
1.3. Hamilelikte Cinsiyet Tespiti	132
1.4. Aşerme	135
1.5. Çocuk Düşürme	137
2. Doğum	137
2.1. Doğum Sırasında Yapılan Ritüeller	141
2.2. Göbek Bağı	145
2.3. Eşin (Plasentanın) Düşürülmesi	147
3. Lohusalık Dönemi	148
4. Çocuğun Tuzlanması	154
5. Çocuğa İsim Konması	157
6. Kundaklama	163
7. Çocuğun Bakımı	164

8.Çocuğun Ayağına Köstek Bağlanması	177
9. Diş Çıkartma Hedik	178
B. Evlilik ve Düğün	179
1. Evlilik Yaşı	185
2. Kız İsteme	187
3. Başlık Parası	195
4. Alevilikte Kimlerle Evlenilmez.....	198
5. Evlilikte Ailelerin Durumu.....	200
6. Nişanlılık Dönemi.....	202
7. Beşik Kertme.....	212
8. Alevilerde Nikâh	212
9. Başka Mezheplerle Evlilik	215
10. İl Dışı Evliliklerde	223
11. Levirat Evlilikler	224
11. Sororat (Baldızla) Evlilik.....	225
13. Berdel Evliliği	226
14. Çeyiz Serme	228
15. Kına.....	229
16. Düğün.....	229
17. Kız Kaçırma	238
18. Evli Kadın Kaçma ve Kaçırılması	240
19. Çok Eşlilik.....	242
20. Gelinlik.....	246
21. Damatlık.....	256
22. Boşanma	258
23. Dulluk	263
24. Evlenen Kişilerin Yerleşim Meselesi	266
C. Sünnet ve Ritüelleri	267
1. Kirvelik	268
2. Sünnet Yaşı Ne Kadar Olmalıdır	274
3. Sünnetin Aileler için Anlamı	275
4. Sünnet Düğünü.....	276
5. Sünnet Kıyafeti.....	280
6. Sünnette Akrabaların Görevleri	281
7. Sünnette Lokum.....	282
8. Kirveliğin Bitmesi	284

9. Sünnet Çocuğunun Türbelere Götürülmesi	286
10. Sünnet Sonrası Ziyaretler	287
D.Cenaze ve Taziye İşlemleri	288
1. Ölüm Anında Yapılan İşlemler	288
2. Cenaze İşlemleri	291
3. Cenazenin Yıkanması	294
4. Cenaze Namazı	295
5. Cenazenin Defnedilmesi.....	298
6. Kabirde Ateş Yakılması	307
7. Taziye İşlemleri	309
7.1. Yas Törenleri	317
7.2.Ağıtlar ve Ağıtçılar.....	319
7.3.Ağız Açma	320
8. Mevlit	321
9. Mezar Taşı ve Kabir Düzenlenmesi	323
9.1. Mezar Taşlarında Dua İsteği	332
9.2. Siyasi Mesaj İçeren Mezar Taşları	334
9.3. Şiir, Şarkı ve Popüler Kültür Mesaları İçeren Mezar Taşları ..	337
9.4. Özlem ve Ayrılık Acısı İçeren Mezar Taşları	339
10. Mezarlık Ziyaretleri	343
11. Mezarlara Ağaç Dikilmesi	345
12. Ölünün Eşyaları.....	348
SONUÇ	350
KAYNAKÇA.....	356
DİZİN	405

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın temel amaç olarak Adıyaman Alevilerinin geçiş törenlerini betimleyerek ortaya koymaktır. Böylelikle daha çok sözlü ve davranış kültürüne sahip olunan bu ritüellerin kayda ve yazılı literatüre alınarak kaybolmasının önüne geçmektir. Söz konusu çalışma Alevilerin şehirleşmesine, eğitim düzeyinin artmasına ve siyasallaşmasına bağlı olarak değişen kültürel yapılarının ortaya konması açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca çalışmamıza kaynaklık eden kültürel uygulamalar, siyasal söylemde bulunanların aksine Alevi toplumunun içinde yaşadığı toplumda bir bütünlük arz ettiğini göstermesi bakımından da büyük değer kazanmaktadır.

Bu konuda daha önce yapılan çalışmalar ve yazılı literatür daha çok sosyoloji ve din ve alanlarıyla ilgilidir. Bu nedenle söz konusu çalışmaların geçiş törenleri ile ilgili kısımları oldukça kısıtlı ve yüzeyseldir. Eldeki yazılı verilerin kısıtlı olması ve kayda alınmaması bizi mecburen kaynak kişilerle görüşmeye ve onlardan veri elde etmeye mecbur bırakmıştır. Kaynak kişilerle görüşmelerde Alevi nüfusun yoğunlaştığı bölgelerden özellikle şehir merkezinde özellikle Kav, Hıdırsor, Balyan Aşiretleri ile Karapınar Mahallesi ve civar köyleri seçilmiştir. Bu yöntemlerde ve görüşmelerde ise söz konusu topluluğun şehirleşmiş ve dahası siyasi olarak kemikleşmiş kesimlerine ulaşmakta sıkıntılar yaşanmıştır. Görüşmelerde Alevi toplumunun kılık kıyafet ve yaşam tarzında çağdaş ve medeni olarak kendilerini lanse etmelerine karşı gerçekleştirmek istediğimiz röportaj ve görüşmelerde amacımızın altında sürekli olarak siyasi bir amaç ve gaye şüphesiyle yaklaşmışlardır. Özellikle Kürt milliyetçiliğine yakın kesimlerde bu tür davranışların daha baskın görülmüştür. Bu nedenle bazı görüşmelerimizde katılımcılarımızın kimlik, yaş ve köy gibi kimlik ve yerleşim

yerini belirten bilgileri bizimle paylaşmaktan kaçındıklarını gözlemledik. Bunu aşabilmek için kimi zaman yaş ve doğum yerleri gibi bilgileri görmezden gelmek durumunda kaldık. Bazen de bu durumu aşabilmek adına görüşme yapılan ailelerin akrabalarına veya komşularına ulaşılarak veriler elde edilmeye çalıştık. Bu durum çalışmamızın en büyük eksikliğini oluşturmaktadır.

Çalışmamızda kayıtlı ve daha önce özellikle Adıyaman Alevilerinin doğum, evlilik, düğün gibi sosyal konularına değinen doğrudan fazla çalışma olmadığı için mülakat, doğal gözlem ve hazırlanan soru cevap yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Doğal gözlemlerde özellikle 2015 tarihinden itibaren Alevi nüfusun yoğun olduğu Karapınar mahallesinde ikamet edilerek çevre ile yoğun ilişkiye girilmiştir. Kişilerle yapılan görüşmelerin kayıt cihazına kaydedilmesinden rahatsız olan bazı görüşmecilerle cihaz kapatılarak görüşülmüş ve görüşmede notlar alınmıştır. Görüşülen konunun hassasiyetine binaen alınan notlar ve kayıt yapılan malzeme görüşülen kişilerin bilgisi dahilindedir. Ancak görüşmelerde esnek davranılmış görüşme konularının dışına çıkılmasına da müsaade edilmiştir. Anlaşılmayan yerlerde konuyu yönlendirmemeye gayret ederek açıklamalar yapılmıştır. Bununla birlikte farklı konular üzerinden de gidilerek yapılan görüşmelerin kontrolü sağlanmıştır. Bu bağlamda düğün ve dernekle ilgili kayıtların kılık kıyafet ile ilgili görüşmelerde teyidi yapılmıştır. Toplanan materyal çözümlenerek araştırmanın bulguları bölümünde kullanılmıştır. Kullanılan materyaller daha çok 2018 ve 2019 yılları arasında toplanarak derlenmiştir. Toplumun en canlı kültürü olan geçiş törenlerinin kadınlar tarafından yaşatıldığını var sayarsak cinsiyet farklılığının da konuyu kısıtladığı düşünülebilir. Oysa konumuzun bir benzerini çalışan Nimet Okan, kadın ve çocuklu olmasının dolayı kaynak kişilere ulaşmada kendisine kolaylıklar sağladığını belirtmektedir¹. Bu eksikliğimizi giderebilmek adına çeşitli öğrenci arkadaşlarımızı önceden hazırladığımız sorular vasıtasıyla görüşmeler yapması için görevlendirdik. Bu öğrencilerimizi özellikle verilerimizin toplandığı dönemde yoğun siyasi gelişmelerin ve seçimlerin yaşandığı dönemde oldukça duyarlı olan topluma ulaşmada bize oldukça yarar sağlamışlardır. Bu konuda kendilerine müteşekkirim. Adıyaman Alevilerinde Geçiş Tö-

1 Nimet Okan, "Alevilik ve Kadın/Alevilikte Kadın", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2014), s.11-13.

renler adlı çalışmanın Adıyaman Alevileri Tarih ve Kültür kitaplaşmış hali olan bu eserde içtenlikleriyle yardımları ve dönütleriyle tez hocam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu, Suzan Yıldırım, Ali Polat, Hasan Karadağ, Ali oşkun, Aziz Akar, Hüseyin Erol ve İlkay Ayaz'ın şahsında adını anamadığım unuttuğum bütün katılımcılarımıza ve öğrencilerime teşekkür ederim.

I. BÖLÜM

ADIYAMAN ALEVİLERİNİN TARİHSEL ALT YAPISI VE GELİŞİMİ

A. Alevilikle İlgili Bazı Kavramlar

Alevi kimliği veya ismi Anadolu'da Hz. Ali'ye mensup onu destekleyen veya ona hürmet eden kimseleri tanımlamak için kullanılmaktadır¹. Bununla birlikte çalışmamızın içerisinde Aleviliğe ait kullandığımız bazı kavramları konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kısaca açıklama gereği duyduk. Bu kavramlar Anadolu'nun diğer Alevi kesiminde kullanıldığı gibi Adıyaman'da da aynı anlam ve içerik içinde değerlendirilmektedir. Alevilik tanımını Adıyaman Alevileri adına Adıyaman kanaat önderlerinin kendi ifadelerinden derlemek istedik Buna göre:

“Hz. Ali'ye yandaş olan topluluğun İslam dini içerisinde kendine özgü ibadet ve evrensel düşüncesiyle oluşturduğu inanç sistemidir. Alevilik: Allah'a inanan, din olarak İslam'ı benimseyen, Hz. Muhammed (sav)'i peygamberi olarak tanıyan, Hak kitabı Kur'an'ı Kerim'i kabul eden, Hz. Ali'ye talip olan, On İki İmamların yolunu izleyen, dört kapı kırk makamdan geçerek insan-ı kâmil (olgun insan) olmayı amaçlayan, musahip edinerek ikrar ve görgüden geçen, Muharrem ve Hızır orucunu tutan, eşitliğe, paylaşımcılığa, hoşgörüye önem veren, evrensel düşünen toplumun kendi tarihsel kültürünü de katarak oluşturdukları sosyal toplumsal, dinsel inanç sistemine Alevilik diyebiliriz. Alevilik İslam'ın bânîni ve tasavvufi yorumu olarak da değerlendirilir.”²

1 Fevzi, Rençber, “Alevî Ocakzadelerin Problemleri ve Çözüm Önerileri”, The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6 Issue 4, (P. 681-692), s.682.

2 Rençber, Fevzi, “40 Soruda Adıyaman'da Geleneksel Alevilik,” Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2010, Sayı: 56, Alevilik Özel Sayısı, s. 395-405; Abdulluttalip Arpa, “Alevilerin Kur'an Tasavvuru: Adıyaman Alevileri Örneği”, Geçmişten Günümüze Alevilik I.

Adıyaman Alevi dedelerinden Ali Büyükşahin'e göre Alevilik tanımını "Allah'a kul, Hz. Muhammed'e ümmet, Hz. Ali'ye talip olan, Kur'an-ı Kerim-i akıl mantık çerçevesi içinde batını (içsel) ve tasavvufi yönden yorumlayan, 4 kapı 40 makamdan (şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarının 10'ar makamı) geçerek olgun insan (insan-ı kamil) olmayı amaçlayan, Hak Muhammed Ali yoluna girmek için musahip edinerek erenler meydanında, Hak didarında, pir divanında, Mansur darında "darda" durarak ikrar veren, görgüden geçen, Kербela'da matemini, Muharrem orucunu, Hızır orucunu tutan, kırk sekiz cuma cemine katılan, kul hakkına saygı duyan; insan sevgisine önem veren ve Kabe'yi insanda gören eşitlikçi, paylaşımçı, toplumun kendi tarihsel kültürünü de katarak oluşturdukları toplumsal, sosyal, evrensel ve dinsel inanç sistemine Alevîlik denilebilir." şeklindedir³. Alevi Dedesi Garip Bozkurt ise Alevi tanımlamasında kendisini ve görüşünü "Ben bir ehlibeyt evladı olarak Aleviyim. Aleviliğin Hz. Muhammet'ten önce ve sonrada var olduğunu biliyoruz. "Levh-i kalem"den (Levh-i mahfuzu yazan kalem) beri için tasavvufi boyutunda Alevilerin var olduğunu biliyoruz. Aleviler Davut Peygamber zamanında belki mezamirlerdi (Dede'nin mezamirlikten kastettiği Davut Peygamber'e olan bağlılıktır), her şeyi nurlandırdığımız için hakkı da nurlandırdığımız için bir dönemde ışık taifesi (Hitit dilinde Işık insanı demektir) dediler. Daha sonrasında Hz. Peygambere gelindikten sonra yeşil imameler dediler. Sıffin'de Kızılbaşlar olduk. Göç ile birlikte Anadolu'ya geldiğimizde Horasaniler olduk. Ehl-i Beyt yandaşların, dört halife devrinde ve sonrasında Emirülmümin olduklarında Şerifi, Hüseyini ve Caferi olduk. Anadolu'ya geldiklerinde ve bir erk'in veya gücün altına girdiklerinde kızıl börekli veya kızıl taçlılar olduk. Yine Anadolu'da Kızılbaş Alevi'si olan Hacı Bektaş Veli 1448'lerden sonra ki düzenlemelerle Bektaşî olduk. İran taraftına giden Alevi kolu Şii oldu. İsmaililer oldu. Yani Alevilik bir yoldur, bir erkândır. Bu yola Hak-Muhammed-Ali yolu denilir ama bölgesel isimlendirmeler olmuştur. Göçlerden dolayı gittikleri yerlere başka isimler takmışlardır. Bir erk'in padişahın veya devletin himayesine girdiklerinde çoğu zaman kendilerini gizlemişler. Bazen de liderlerin isimleri altında tanınlanmışlar, neti-

Uluslararası Sempozyumu Alewism From Past To Present I. International Symposium 03-05 Ekim / October 2013, Editör Mehmet Yazıcı 2. Cilt, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2014, s. 537-548.

3 Sabır Güler Sevlî, "Etno-Dinsel Bir Kimlik Olarak Alevi Kürtlüğün İnşası", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBÜ, 2016), s. 136. Sevlî'nin Adıyaman Alevileri ile tarih bilgisi ve okumaları son derece kısıtlı ve zayıftır. Bu nedenle Baba İshak isyanı ile verdiği bilgiler gerçeğe uymamaktadır. Bunu kendisinin tarih alt yapısının eksik olmasına bağlamaktayız.

cede Kızılbaş Alevi'siyiz. Seyyid-i saadete bağlı olarak Kızılbaş Alevi'siyim" şeklinde tanımlamaktadır⁴.

1. Dede

Alevi toplumunda dini ve sosyal en önemli figür olarak toplumsal hayatı yönlendiren, emir ve yasakları belirleyen dini ritüelleri yöneten kişidir. “*Dede*” sözcüğü, Oğuz lehçesine ait olup, Türkçede dede, baba, ata, gibi anlamlarda kullanılmıştır. Dede kavramı Şamanizm dönemindeki Türklerdeki toplumdaki ulu kimseleri ve halka yol gösteren, tecrübeli ve bilgin kişiler için nitelemek için de kullanılmıştır. Dede'nin görevi kendisine bağlı olan taliplilerini eğitme, ayinleri yönetme, toplumsal adaleti sağlama gibi görevleri bulunmaktadır⁵. Alevi toplumunun en önemli figürü olan dedelerin Ehlibeyt yani Hz. Muhammed'in soyundan geldiğine inanılmaktadır⁶. Eski dönemlerde dedelerin ekonomik kaynaklarından birisi de toplumundan almış olduğu katkı paylarıdır. Baha Said, köyde veya toplulukta kesilen bir hayvanda bile dedenin hakkı bulunduğunu belirtmektedir⁷. Ali Büyükşahin'e göre dede olmanın en önemli şartlarından birisi Ehl-i Beyt ve Hz Hüseyin soyundan gelinmesidir⁸.

Tarihsel anlamda günümüz Türk-İslam kültüründe var olan dedelerinin ilk örneği olarak Dede Korkut'tur. İlk dönem Türk-İslam boy-larının sosyal, kültürel ve dini kavşağının köşe taşında bulunmaktadır. Dede Korkut, evliliklerin gerçekleşmesinde, şahıslara ad vermede, şölenlerde başköşede keçesine oturur ve saz eşliğinde bunları gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Alevi dedeliğinin ilk örneklemelerinden birisidir. Günümüzde Alevi toplumunda kentleşmeye ve eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak daha çok köy ve kırsal alana uygun

4 Aktaran: Ali Tanrıverdi, “Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği”, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5):2018, s. 145-146.

5 Ahmet Taşğın, “Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBÜ, 2003), s.63; Talip Tuğrul, “Alevilikte Dedelik Kurumu ve Ocak Kültü”, İslam Düşüncesi Araştırmaları, Edit. Abdulcelil Bilgin ve Yusuf Aydın, Araştırma Yayınları: 198, Ankara 2019, s.454.

6 Mustafa Kılıç, “Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Üniversitesi SBE, 2019), s.39,59.

7 Baha Said Bey, Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri, Yay. Haz. İsmail Görken, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 2000, s. 38, 148-149.

8 Yılmaz Arı, “Ali Büyükşahin Dede İle Alevilik ve Dini Otorite Üzerine”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, April 2021 / Vol:7, Issue:38, s.580.

olan dedelik kurumu toplumda yavaş yavaş önemini yitirmektedir. Bunda üniversite eğitimi gören gençlerin etkilendikleri sol ve milliyetçilik akımıyla dedelik kurumuna yönelik sömürü düzeninin bir çeşidi olarak lanse edilip acımasızca eleştirilerinin önemi büyüktür⁹. Dede-liğin Alevi toplumunda etkisinin azalmasında önemli bir neden de dedelerin köylere yaptıkları ziyaretlerin ve buna bağlı olarak yapılan cem başta olmak üzere Alevi ritüellerin yapılmaması olarak görülmektedir. Nitekim Gömkanlı Ayşe Hanım özellikle bu konuda sitemlerde bulunmuştur¹⁰. Bu durum Tilkiyan Köyü içinde geçerlidir. TV 10'nun yapmış olduğu röportajda Tilkiyan köylü Gül adındaki bir kadın dede olarak kendi gençlerini ve söylevlerini görmektedir. Hatay, Antalya, Fransa, Adapazarı, Gebze, İzmir'e buralara kızlarını ve kardeşlerini göndermiştir¹¹. Gül hanım bu köye Pişinikten gelmiştir¹².

Hasan Karadağ, Alevi toplumunun gençlerinin çocuklarını Alevi ritüellerini öğrenmek için ceme veya diğer törenlerine götürmediklerini ve bu konuda ihmalde bulduklarını ve sadece Kürtlüğü önplana çıkarttıklarını belirtmektedir. Ona göre Sünni kesim çocuklarına oruç tutma, Cuma namazına götürme ve kuran öğretme konusunda geleneklerini Alevi toplumuna göre devam ettirmektedirler¹³.

2. Cem

Sözlük anlamı Arapça toplanmak ve topluluk anlamına gelen cem, Alevi inancında ve kültürel yaşamına topluluğun Alevi inancına göre icra etmiş olduğu dini ritüelleri anlatmak için kullanılmıştır.

3. Talip

Bir Alevi ocağına mensup olan ve onun ritüellerini takip eden kimse için kullanılan terimdir. Talip bağlı olduğu ocağın ve dedenin emirlerine sıkı sıkı bağlı olan kimsedir. Talipler, bağlı oldukları ocağı kolay kolay değiştiremezler.

9 Tanrıverdi "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği", s.146-147.

10 <https://www.youtube.com/watch?v=1HPAtO4Z2Y>.

11 <https://www.youtube.com/watch?v=ChCBLFuLbSA>

12 <https://www.youtube.com/watch?v=ChCBLFuLbSA>

13 Hasan Karadağ, 41, Büyükkırlı

4. Musahip

Kelime anlamı dostluk ve arkadaşlık olarak verilen musahiplik Alevilikte oldukça önemli bir eşiği temsil eden bir yapıdır. Tarafların muhasip olabilmesi için tarafında evli olması şarttır. Diğer bir anlamı da yol kardeşliği de olan muhasipliğin çıkışı Hz. Muhammed'in hicret sonunda Medine'de oluşturduğu Muhacir ve Ensar kardeşliğine dayanmaktadır. Alevi toplumunda bir nevi kefillik de olan muhasiplikte her muhasip toplumda ve toplumsal olayda kendi muhasibinden sorumludur¹⁴. Düğün ve cenaze gibi geçiş törenlerinde musahip ailelerin muhasibi oldukları ailelere iştirak etmeleri, hazırlıklarda ve gelen misafirlere yardımda bulunmaları, sorunları çözmeleri hatta bu özel günlerde bu işlerin bizzat yerine getirilmesi beklenilmektedir¹⁵.

5. Düşkün

Alevi toplumunda toplumun ve mezhebin gerektirdiği ritüellere karşı aykırı davranan veya uymayan kimseleri toplumdaki geçici veya kalıcı olarak uzaklaştırılması uygulamasına verilen isimdir. Bir anlamda düşkün olan kişi Alevi toplumunda suçlu anlamına gelmektedir. Alevi toplumundaki en büyük toplumsal cezai müeyyidelerden birisi olan düşkünlük bireyi toplumdaki dışlamak, görmezden gelmek ve toplumsal normların dışına itmek olarak görülmektedir. Bunlar arasında zina etmek, hırsızlık etmek, yalan söylemek, ehlibeyte dil uzatmak, sebepsiz yere hanımını boşamak, dedenin huzurunda çözülen bir sorunu daha sonra mahkemeye vermek gibi konular sayılabilir. Düşkün ilan edilen kimselere toplum içerisinde toplumsal katılımı gerektiren komşuluk ilişkisi, selam alıp verme, düğün, cenaze, nişan ve dini tören olan ceme katılımının yasaklanması ve cenaze işlemlerinin yapılmaması gibi kişiyi sosyal ilişkiden mahrum bırakan ve onu göç ettirmeye zorlayan ağır yaptırımlar uygulanır¹⁶. Düşkünlük cezası sa-

14 Taşğın, age., s.114; Ali Tanrıverdi, "Adıyaman Alevi Köylerinde Yaşanan Sosyal Değişim Üzerine Nitel Bir Araştırma", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi SBE, 2019), s. 49.

15 Selçuk Gündüz, "Toplumsal Bir Kurum Olarak Erzincan Alevilerinde Musahiplik", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi SBE, 2018), s.82.

16 Ayhan Yalçınkaya, Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 17, 1996, s.88-89; Baha Said Bey, age.,s. 38-39. Baha Said Bey, 1926 yılında düşkünlük sebeplerini "A. Taaddüd-i Zevcat[=birden fazla kadınla nikahlı olarak evli olma] , B. Talak[=nikahlı kadını boşama] , C. Zina, Ç. Sirkat[=hırsızlık] , D .Katl[=öldürme] , E. Dede ve Meydan Erenlerine Yalan Söylemek, F. "Sır"n İfşa Etme, G. Vaktinde Baş Okutmamak, H. Pir

dece şahsın kendisini değil aynı zamanda muhasibini de bağlamaktadır. Buna göre düşkün olan bir şahsın muhasibi de düşkün sayılmaktadır. Adıyaman'ın dağlık köylerinde bir şahıs düşkün ilan edilince muhasibi de aynı muameleyi görerek yedi yıl boyunca cem, taziye vs. toplumsal organizasyonlara alınmamış, bu sürenin ardından köyün rızası ile tekrar topluma dahil olmuştur¹⁷. Günümüzde geçmişin etkisiyle dedeler için gerçeli bir müeyyide olan düşkünlük¹⁸ kavramı diğer Alevi ritüellerinde olduğu gibi anlamını yitirmeye ve özellikle genç bireyler için önemsenmemeye başlanan bir ritüel haline gelmeye başlamıştır. Nitekim sosyal ritüel ve geçiş törenleri çalışmamız sırasında düşkünlük kavramının özellikle gençler ve siyasallaşmış Aleviler için geçerli olmadığını gözlemledik.

B. Adıyaman Adı ve Kısa Tarihi

İnsanlığın en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Adıyaman'da birçok medeniyet ve uygarlık yaşamıştır. Bunlar arasında Hitit, Asur, Babil, Urartu, Parth, Roma, Pers, Bizans, Süryani, Ermeni, Pavlaki, Arap, Türk ve en son Kürtler sayılabilir. Günümüz Adıyaman'da bu medeniyetlerin izlerini çeşitli kalıntı ve kültürel miraslar üzerinde görebiliriz. Üzerinde birçok medeniyet yaşamış olmasından dolayı Adıyaman tarih boyunca çeşitli isimlerle adlandırılmıştır. Hititler döneminde Kummuh, Kommagene ve Roma dönemlerinde döneminde "*Carbaniom*"¹⁹, Bizanslılar döneminde "*Pordoniom*" olarak adlandırılmıştır²⁰. Süryani kaynakları dışında ilk defa bizim hatalı olarak verdiğimiz bu bilgi daha sonra kes kopyala yapıştır biçiminde araştırılmadan ve kaynak verilmeden diğer yazarlarca kullanılmıştır. Ancak yaptığımız araştırmalarda Klevdiye'nin bugünkü Malatya'nın ilçeleri olan Doğanyol, Pütürge ile Gerger'in bir kısım köylerini nitelemek için kullanıldığı ortaya çıkmıştır²¹. Nitekim 1234 yılına ait olan Süryani

ve Ocak Hakkını (senede 28 kuruş Ödememek, I. "Eş" Günahından Sorumlu Olmamak, İ. Yezit Ehli(Ehli Sünnet)'ne Yol Göstermek Yani Onunla Evlenmek, J. Gereğinde Sufi Dostlarından Yardımlaşma ve Dayanışmasını Esirgemek" olarak özetlemiştir. Bkz aynı eser. s. 148-149.

17 Tanrıverdi, age., s.96.

18 ; Yılmaz Arı, Değişim Sürecinde Alevilikte Dini Otorite, Ankara 2020, s.240.

19 William Francis Ainsworth, Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia, Vol. I., London: West Strand, 1842, s.267.

20 John Freely, Türkiye Uygarlıklar Rehberi, V, Çev. Tuncay Birkan-Gürol Koca-Aslı Biçen, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003, s. 259.

21 A. Asa Eger, The Islamic-Byzantine Frontier Interaction and Exchange Among Muslim and Christian Communities, LB.Tauris & Co., London &New York 2017, s.125.

kaynağında Hısn-ı Mansur ve Klevdiye/qlodya/Klatya bölgesini ayrı bölgeler olarak gösterilmiştir²².

Ortaçağ'da ise bu yerleşim yeri son Emevi Halifesi Mervan döneminde onun komutanlarından Mansur b. Cavene b. Haris al-Amiri tarafından yeni oluşturulan yerleşim yerinin kalesine izafeten Mansur'un kalesi yani Hısn-ı Mansur olarak adlandırılmaya başlayacaktır²³. Ortaçağda bazen bu isim "*Hişn-Mansur*" olarak da isimlendirilmiştir²⁴. Şehir Adıyaman olarak adlandırılıncaya kadar gerek İslami gerekse Ermeni ve Süryani bütün kaynaklarda bu isimle veya yanlış yazılışı olan "*Hüsn-ı Masnur*" olarak tanımlanmıştır²⁵.

Adıyaman isminin nerden geldiği henüz tam olarak bilinmemekle birlikte bu ismin aslında bölgenin yeşilliği ve bitki örtüsünün meşhurluğu nedeniyle "*Vadiü'l-Leman*" yani yeşil vadi isminin bozulmasından meydana geldiği ifade edilmektedir. Yine diğer bir mübalağalı rivayete göre ilk Türk akınları zamanında Adıyaman Kalesi'ni fetheden "Yaman Bey" in adından geldiği söylenmektedir²⁶. Bilge Umar, bu ismin İslam öncesinden kalma bir ismin Türkçeye uydurulmuş şekli olduğu kanısındadır. Ona göre kesin olmamakla birlikte bu isim Luwi dilinde "*Adaumana*" yani Ada-uma-(wa)na'nın "*Ana Tanrıça Halkının-Ülkesi*" isminin bozulmasından oluşmuş olabilir²⁷. Ancak bu adlandırmaların somut bir kaynağı bulunmamaktadır. Hısn-ı Mansur ismi, Osmanlı Devleti zamanında da kullanılmakla birlikte zamanla bölgeyi adlandırmada bölgeye Adıyaman' adı da kullanmaya başlamıştır²⁸.

22 Umut Can, a.g.e., s. 618.

23 Abul Fazl Allami, Aynü'l Akbari, III, (The Ain i Akbari), Traslated. Colonel H.S. Jarrett, Calcuta: 1896, s. 78.

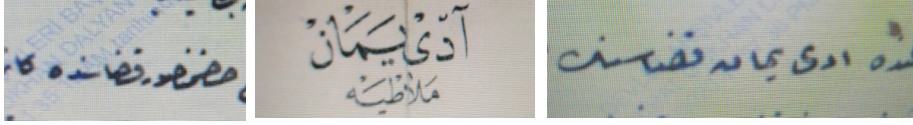
24 Ernst Honigmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.,1970, s. 39; Guy Le Strange, Palestine under the Moslems : a description of Syria and the Holy Land from A.D. 650 to 1500, Boston and New York: 1890, s.454.

25 Süryani Mihael, Vekayiname, II, TTK'da Basılmamış Nüsha, Tarihsiz, s. 73; İbni Bibi, El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l Alaiye (Selçuk Name), Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1996, s. 297-299; Pars Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, İstanbul: Milliyet Yay., 1985, s. 7-9.

26 Mehmet Önder, Şehirden Şehire Anadolu, 2. Baskı, Ankara: İş Bankası Yay., 1997, s. 12-3; Şevket Sarı, Adıyaman ve Kazaları, Ankara: Yenigün Matbaası, 1956,s.1-3.

27 Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1993, s. 17.

28 Tuğlacı, s. 2.

(*Hısn-ı Mansur ve Adıyaman'ın Osmanlı Arşivi'ndeki Kullanımları*)²⁹.

Görüldüğü gibi bu isimlendirme Osmanlılar ile başlamıştır. Çünkü bu isme ne orta çağda ne de ilkçağda rastlanmaktadır. Nitekim birçok arşiv belgesinde bölge direkt olarak Adıyaman ismiyle tarif edilmektedir³⁰. Buna ek olarak Adıyaman ismi, 17. Yüzyılda yaşamış olan Karacaoğlan'ın şiirlerinde geçmektedir³¹. Bu da bu ismin yüzyıllardan beri kullanıldığını göstermektedir. 1800lerin başlarındaki hemen hemen birçok seyahatnamelerde ve misyoner raporlarında "Adıyaman" veya "Adiaman" olarak geçmektedir³². Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki bölge eşrafından Ermeni milletinden Arşag Boyacıyan, Pakhdikyan'a dayandırdığı savında "Adıyaman" adının yöreye burada yaşayan halkın uyanıklığı ve açığözlülüğü sebebiyle verildiğini belirtmektedir³³. Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından yeni kurulan devletin Türkiye Cumhuriyeti adını almasından bir müddet sonra bölgemizin adı Hısn-ı Mansur'dan 28.12.1928 tarihinde bakanlar kurulu kararıyla diğer kullanılan ismi olan "Adıyaman" olarak değiştirilmiştir³⁴. 1929 yılında bile zaman zaman bu ikili kullanıma rastlanmaktadır. Vakit Gazetesi'nde Hasanmansur olarak isimlendirildiği görülmektedir³⁵. Adıyaman bulunduğu konum nedeniyle verimli köylerin ve dağları yaylak olarak kullanan aşiretlerin tuz, un, metal aletler ve diğer temel ihtiyaçlarının satın alındığı bazar olarak görülmüştür. Bu nedenle çevre köylerden ve yerleşim yerlerinden

29 Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 2.

30 BOA. A.MKT.DV. 112/44; BOA.DH.MKT. 1763/33; BOA.Y.A.HUS. 358/2; BOA.HR.MKT. 247/2. Kısa siyasi tarih için bkz. Ünal Taşkın, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Hısn-ı Mansur Kazasında (Adıyaman) Doğal Afetler", Tarihde Adıyaman Devlet, Toplum ve Kültür, Ankara, 2020, s. 167-168. (167-176)

31 Salim Sakaoğlu, "Karaca Oğlan'ın Şiirlerini Nasıl Yayımlamalıyız?", Millî Folklor, 2011, Yıl 23, Sayı 90, s.19.

32 William Francis Ainsworth, Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia, Vol. I., London: West Strand, 1842, s.267.

33 Arşag Aboyacıyan, Malatya Ermenileri Coğrafya, Tarih Etnoğrafya, Çev. Sirvat Malhasyan, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2020, s.157.

34 230-0-0-0 / Nafia Vekaleti/ 149 - 57 - 6

35 Vakit Gazetesi, 7 Eylül 1929, s.5.

Adıyaman'ı tanımlamak için “*Bazaar*” ya da dildeki kolay çaba yasası dolayısıyla “*Bajaar*” olarak da tanımlandığı bilinmektedir. Yukarıda saydığımız isimlendirmeler dışındaki adlandırmalar Hısn-ı Mansur isminin ifadesinin bozulmuş şekli ibarettir.

Adıyaman tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik yapmış olan bir coğrafyadır. Özellikle Fırat Nehri'nin geçit vermiş olduğu bir alana, uygun iklim ve verimli topraklara sahip olması onun özelliğini pekiştirmiştir. Taş devirlerinden iti baren sırasıyla Hitit, Urartu, Asur, Babil, Pers, İskender, Seloukos, Ermeni, Kommagene, Roma, Bizans, Arap, Emevi, Abbasi, Hamdani, yeniden Bizans, Selçuklu, Artuklu, Haçlı, Zengi, Anadolu Selçuklu, Moğol, Memlüklu, Dulkadirli, Osmanlı devletlerinin hâkimiyetinde bulunmuş, bunların kültürel doku ve yapılarından etkilenmiştir.

C. Alevilik ve Adıyaman

1. Babaî Ayaklanması

Moğolların Orta Asya'da büyük bir askeri güç olarak ortaya çıkıp önlerine çıkan her türlü gücü, devleti yenilgiye uğratmaları ve ele geçirdiği bölgelerde istila faaliyetlerinde bulunmaları, buralarda yaşayan toplulukların başta Anadolu olmak üzere çeşitli bölgelere göç etmelerine neden olmuştur. Moğolların önünden kaçan Türkmenlerle birlikte, Horasan erenleri, babalar ve çeşitli tasavvuf çevreleri de Anadolu'nun hemen her bölgesine yayılmış olmakla birlikte Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde daha çok Samsat, Besni ve Maraş çevrelerine yerleşmişlerdir. Orta Asya'dan İran yoluyla Anadolu'ya gelen Türkmenler, göçebe olup bölgede bulunan Ermeni, Süryani ve Pavlaki gibi diğer yerli halkla karşılaşmışlardır. Bu halk zümrelerinden Pavlakiler inanç bakımından Müslümanlara benziyordu. Bu zümrenin kalıntılarının bölgede bulunması ve zayıf İslam inancına sahip olan zümreleri etkilemesi bu isyana zemin hazırlamıştır. Çünkü Pavlakiler kendi aralarında Baba Resul'ün (Baba İlyas) halifesi olan Baba İshak'ın propaganda ettiği doktrine benzer “*Tanrı tarafından bir kurtarıcının gönderileceğine*” dair bir öğretiyeye inanıyorlardı. Bu yüzden burada oturan Hristiyan köylülere Baba İlyas'ın doktrini tanıdık gelmiştir³⁶.

36 Ahmet Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı (Aleviliğin Tarihsel Alt Yapısı veyahut Anadolu'da Türk İslâm-Heterodoksisinin Teşekkülü), 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yay.,1996, s. 117; Çoşkun Alp-

Selcen Özyurt Ulutaş'a göre Anadolu'ya gelen Halk İslâmı'nı yaşayan Türk aşiretlerinin karşılaştıkları Pavlikanizm de kendileri gibi Hristiyanlığın heterodoks bir yorumudur. Kısacası Anadolu'da Halk İslâmı, Hristiyanlık heterodoks inancının bulunduğu bir bölgede yayılmaya başlamıştır. Bu durumun ise yani iki halk inancının karşılaşması, bölgedeki ahali ile Türklerin arasındaki ilişkiyi kolaylaştırıcı bir unsur olmuş olabileceği vurgulanmaktadır³⁷.

Hatta bu Pavlakileri bir tarafa bırakıp Samsat'ta hüküm süren Kudüs Fatihî Selahattin Eyyubi'nin torunlarının bile tamamen İslâm'ı özümseyemedikleri, Hristiyanlığın Kutsal Salbot Haçı'nın uğruna, inanmaktan geri kalmadıkları İbni Bibi'de kayıtlıdır³⁸. İşte böyle bir bölgeye gelen yarı İslam ve Şamani inançlarını koruyan göçebe Türkler ile diğerlerine ait inançlar birbirlerine karışmıştır. Bu esnada daha çok Şamanî inançlara bağlı İslamiyet'i henüz hazmedememiş olan bir Türk şeyhi bölgede sosyal, dini ve siyasi etmenleri de kullanarak peygamberlik iddiası ile rahatça Türkmenleri etrafına toplamıştır. Horasanlı Baba İshak, olarak da bilinen bu Türkmen şeyhi, halkı kendisine bağlamak için çeşitli kerametler göstermiştir³⁹. Baba İshak'ın öğretilerinde yer yer Şamanizm kokan taraflar da vardır⁴⁰.

tekin, Türkiye Selçukluları, 2., Baskı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay., 1983, s. 84; Lale Bulut, Samsat Ortaçağ Seramikleri (Lüster ve Sıratlılar), İzmir: 2000, s. 4.

- 37 Selcen Özyurt Ulutaş, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Alevî-Bektaşî Toplulukların Oluşumu ve Merkezi Yönetim İle İlişkileri (Sivas-Dobruca Örneğinde Karşılaştırmalı İncelenmesi)", (Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, 2014), s.105-106.
- 38 İbni Bibi, El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l Alaiye (SelçukName), I-II., (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara; Kültür Bakanlığı Yay., 1996, s. 31; Cem TÜysüz, "Türkmenler", Türkler, IV, Ankara: TTK Yayınları, 2002, s. 566 - 567; M.Çağatay Uluçay, İlk Müslüman Türk Devletleri, İstanbul: M.E.B Yay., 1965, s.144; Refet Yinanç, Dulkadirîliler, Ankara: TTK Yay., 1987, s. 84; Nesimi Yazıcı, İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay., 2002, s.290; Saim Savaş, XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik, I. Baskı, Ankara: Vadi Yay., 2002, s. 24-25.
- 39 Ahmet b. Mahmut, Selçuk Name II, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1977, s.153; İbn Bibi, II, s. 31; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2. Baskı, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1984, s. 421; Ali Sevim- Erdoğan Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s. 470; Ahmet Yaşar Ocak, Babai İsyanı (Aleviliğin Tarihsel Altı Yapısı veyahut Anadolu'da Türk İslam-Heterodoksisinin Teşekkülü), 2.Baskı, İstanbul: Dergah Yay., 1996, s. 120-1; Bilge Umar, Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi (Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması), İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay., 1998, s. 129-130; Yinanç, s. 85; Yazıcı, s. 290; Alptekin, , s. 84-85.
- 40 Şamanizm Hakkında bkz. Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmaları), Ankara: TTK Yay., 1972. Ulutaş Babai İsyanı'nın Alevi oluşuma katkısını "Pavlikanlar, İmparatorun ve tüm devlet adamlarının şeytanın kulu olduğunu söylerken, Baba İlyas, Sultanın, Allah'ın yolundan ayrıldığını, dinen yasak olan şeyleri yaptığını ve bu yüzden zulmün arttığını iddia etmiştir. Özetle benzer iktisadî ve siyasî sebepler benzer sonuçları doğurmuştur. Bölgenin çetin şartları hayatı yeterince zorlaştırırken, merkezî devletlerin toprak, vergi ve benzeri uygulamaları, talepleri çevrede isyanların patlak vermesine

Bu dönemde Anadolu Selçuklu tahtında daha önceki seleflerinin aksine dış ve iç politikada daha pasif silik bir hükümdar olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev oturmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu durum, Moğolların baskısı, Anadolu'ya ve bölgeye devam eden göçler, çeşitli kıtlık ve yetersizlikler başta Adıyaman olmak üzere bölgedeki halkta huzursuzlukların artmasına neden olmuştur⁴¹. Tüm bu olumsuzluklar, Baba İlyas'ın Baba İshak adlı müridini Hısn-ı Mansur'a ve bu bölgedeki topluluklara göndererek kendine taraftar toplamasını sağlamıştır⁴².

Bu huzursuzlukların Türkmen toplulukları üzerinde yarattığı etkiden faydalanmak isteyen Baba İshak ve beraberindekiler bunu kullanarak Türkmen kitlelerinin Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı isyan etmesine neden olmuş ve isyan, Kefersut bölgesindeki yerlerin yakılmasıyla başlamıştır⁴³.

neden olmuştur. Bu tarz isyanları meşrulaştıran ve kitleleri harekete geçiren yegâne unsur ise inanç olmuştur. Özellikle her iki ekoldeki güçlü Mehdi inancı bu hareketlerin temel tetikleyici unsuru olmuştur. Kızılbaşlık'ta böyle bir sosyo-dinî geçmiş üzerinde gelişmiştir. Hayat tarzlarını sürdürmede ısrarcı olan kitleler Osmanlı merkezî yönetiminin vergi, iskân gibi talepleri karşısında kurtarıcı Mehdi bekleyişine girmişlerdir. Kısacası bölgenin sahip olduğu tabiat şartları, iktisadî koşullar ve ahalinin yönetim alışkanlıkları Osmanlı devrinde de çevreyle-merkezî geçmişte olduğu gibi benzer sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. 1501 yılında Safevî Devletini kuran Şah İsmail ise, Osmanlı yönetiminden memnun olmayanların yeni Mehdisi olmuştur. Bu nedendir ki Şah İsmail ve Kızılbaşlık çok kısa bir süre zarfında kalabalıkların iltifatını kazanmıştır. Babai inancının ve hareketinin temelindeki mesiyaniğin beklenti ve isyancı yapı, bu kimselerin kolaylıkla taraf seçmesine ve harekete geçmesine vesile olmuştur. Bu süreçte Kızılbaşlık ise yeni siyasî ve toplumsal hareketin dinî temeli, gerekçesi olmuştur." sözleriyle ifade etmiştir. Bkz. Ulutaş, age., s.112.

41 Zeynel Özlü, "Besni Kazasında Alevi Bektaşî Ocakları İle İlgili Bulgular", Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi / 2012 / 63, s. 249-150.

42 Bahtiyar Murat Aras, "Pazarcık Türkmen Alevileri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE, 2017), s. 25.

43 Vahap Aktaş, "Safvetü's-Safa'ya Göre Anadolu'da Kızılbaş (Alevi) İnancının Teşekkülü ve Anadolu'da Kızılbaş (Alevi) -İktidar Münasebetleri (XIII.Yüzyıl)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2013), s.147. Bu konuda Selcen Özyurt Ulutaş'a göre "Baba İlyas, önce mevcut durumun tahlilini yapmış ardından da bu sorunları çözeceğini ve yanında yer alanların da maddî sıkıntılarının sona ereceğini ilan etmiştir. Onun bu ilanını daha gerçekçi ve etkili kılan ise belirtildiği üzere yaşayışı, hali, tavırlı olmuştur. O vaatlerini ortaya atan ve sonradan taraftar kazanmaya çalışan biri değil, zaten var olan takipçilerinin, müritlerinin sıkıntılarını gören ve çözmeye çalışan biri olarak hareket etmiştir. Baba İlyas'a gönülden bağlı olan ve inanan kesimlerin onu bir kurtarıcı olarak görmeleri, "ben Mehdiyim" dediği andan itibaren ise çevresinin ona koşulsuz itaati oldukça normaldir. Belirtildiği üzere hem Baba'nın yaşayışı bunu mümkün kılmaktadır hem de çevresindeki konar-göçer zümrelerin inancı buna müsaittir. Ayrıca daha evvel de görüldüğü üzere bu muntkanın eski sakinleri, daha Türkmenler gelmeden evvel Baba İlyas'ın propaganda ettiği doktrine benzer biçimde "Tanrı tarafından bir kurtarıcının gönderileceğine" inanıyorlardı. Yine ona göre Babai İşyanının, dinî argümanlara dayanmasına karşın bu toplumsal hareket kesinlikle kitabî İslâm anlayışına veya şehirli ahaliye yönelik bir başkaldırı değildir. Hareketin temel

İnanışa göre bir gün Baba İshak ikamet ettiği Adıyaman Samsat'ta kaybolmuş ve Amasya'da çobanlık yaparken görülmesi gibi birçok ke-
ramet göstermiştir. Bunun dışında bölgede hayvanlara bakımı, şefka-
ti, dindarlığı ve inziva hayatı, kadın erkek herkesi kendine bağlamıştır.
Zamanla ünü ve halk arasındaki popülerliği artan Baba İshak, mürit-
lerinin artmasıyla bulunduğu köy yakınında bir zaviyeye çekilmiş ve
orada sadece ibadetle meşgul olmaya başlamıştır. Baba İshak her ne
kadar Samsat'tan ve o havaliden ayrılmış ise de buralarda bulunan
Harezmlilerle ve Türkmenlerle ilişkisini sürdürmüştür. Baba İshak
bir müddet sonra Türkmenleri isyana davet etmiştir. Bunun üzerine
Türkmenler ve Ağaçeriler başta olmak üzere ahali mallarını satıp, at
ve silah alarak; Samsat, Kâhta, Adıyaman ve Urfa'yı yağmalayıp, ken-
dilerine uymayanları öldürmeye başlamışlardır. Malatya Subaşısı Mu-
zafferiddin Alishir bunlara karşı harekete geçip kuvvetleriyle üzerlerine
yürümüşse de iki defa üst üste yenilmiştir. Asiler, bu başarılarından
sonra Sivas'a doğru yürüyüp, Sivas'ın etrafını yağmalamışlar, Amasya
 taraflarında bulunan Baba İshak'ın bağlı olduğu Baba Resul'ün yanına
 gitmek için harekete geçmişlerdir. Bunun üzerine Gıyaseddin Key-
hüsrev, Mübarizüddin Armağanşah'ı isyanı daha büyümeden bastır-
ması için bunların üzerine göndermiştir. Baba Resul'ün piyade hariç
6.000 atlı süvarisi olmasına rağmen Armağanşah, Baba Resul'ü yakala-
yıp Amasya Kalesi'ne asmıştır. Herkese ibret olsun diye cesedi üç gün
orada kokuncaya kadar asılı kalmıştır. Kalede asılan ceset asılmasının
üçüncü günü parça parça edilmiştir. Baba Resul'ün öldürülmesi üze-
rine Türkmenler galeyana gelerek Amasya'daki Armağanşah'ı öldür-
müşlerdir. Baba Resul'ün (Baba İlyas) ölmediğine inanan Babaîler,

amacı ilahi görevli liderliğinde devletin zulmüne son vermek ve yerine adil bir düzen kur-
maktır. Bu yönüyle A.Yaşar Ocak'ın ifadesiyle Baba Resul İsyanı bütün safhaları ve liderinin
nitelikleri itibariyle mesiyani bir harekettir. Çünkü her mesiyani hareket mutlaka bir gayr-i
memnunlar veya ezilenler, haksızlığa ve zulme uğrayanlar zümresine dayanmaktadır. Aka-
binde bu zümreler ilahi görevlinin onları zulümden kurtarıp daha iyi bir düzen kuracağına
inanmaktadır. İlginç bir tesadüf müdür yoksa Baba İlyas'ın bilinçli bir tercihi midir bilmek
mümkün değil ancak Pavlikanizmin kurucusu olan Konstantine Sylvanus gibi o da kendi-
ne merkez olarak Amasya'yı seçmiştir ve hareket buradan kuvvetlenerek büyümüştür. Bu
noktada amaç Pavlikanizm ile Babaîlik arasında ortaklık aramaktan ziyade bölgede ortaya
çıkan bu iki hareketin nedenlerini görmek ve Kızılbaşlığın nasıl bir ortamda geliştiğini anla-
yabilmektir. Bu maksatla her iki toplumsal olayın çıktığı sosyal zemine bakıldığında, gerek
Pavlikanizm gerekse Babaîlik çevredeki zümrelerce başlatılmış hareketlerdir. Köylü yahut
kırsal kesimdeki ahali bu hareketlerin öznesi durumundadır. Ayrıca her iki hareket kendi
halk inançlarının içerisinde çıkmıştır. " Geniş bilgi için bkz Ulutaş, s.110-111.

Baba İshak önderliğinde Konya üzerine yürümüşlerdir. Necmeddin İshak, altmış bin kişilik ordusunda bulunan 300 ila 1000 kişi arasındaki Hristiyan askerlerin ilk başta savaşa öncülük etmeleriyle Babaîler, Kırşehir'e bağlı Malya Ovası'nda mağlup edilmiştir. Öncü kuvvet olarak Selçuklu ordusuna alınan Hristiyan askerlerin gönderilmesinde Selçuklu askerlerinin Baba Resul'ün taraftarlarının dini bir nitelik taşıdıklarına inanmaları yatmaktadır.

Babai İsyanı, Selçukluların Moğollar karşısında ne kadar zayıf olduğunu ortaya çıkarmış ve Köseadağ mağlubiyetine zemin hazırlamıştır⁴⁴. Baba Resul'ün çocukları bu isyan sonunda çıkan kargaşada öldürülmekten kurtulmuşlardır. Onlara göre asıl suçlu Baba Resul'ün müritliğini yapan ve onun gücünü kullanmak isteyen Baba İshak'tır⁴⁵. Nitekim isyan sonrası yazılan bazı eserlerde Baba Resul'ün suçsuz olduğu asıl failin Baba İshak olduğu yönünde açıklamalar bulunmaktadır⁴⁶. Babai İsyanı'ndan önce Baba Resul'e Hacı Bektaş'ın da intisap ettiği bilinmektedir ancak o bu isyanın içinde yer almamıştır⁴⁷. Baba İshak İsyanı dolayısıyla Amasya'ya giden Adıyaman bölgesindeki şahısların bir kısmı tekrar memleketlerine dönmüşlerdir⁴⁸. Bir kısmı ise daha sonraki Moğol baskısından sonra Tunceli bölgesine giderek oraya yerleşmişlerdir⁴⁹.

Baba İshak İsyanı buralarda o kadar tesir etmiştir ki Osmanlılar döneminde Yavuz Sultan Selim'in padişahlık döneminde hâlâ Dulka-dir ve Ramazanoğulları arasında Baba İshak'a bağlı olanlara rastlanılır

44 İbn Bibi, II, s. 12; Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, Sade. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), Ankara: 1986, s. 296; Ahmet b. Mahmut, s. 153; A. Sevim - E. Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi, s. 470; Yinanç, s. 2; Şerafettin Turan, Türkiye-İtalya ilişkileri I (Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2000, s. 132; Yazıcı, s. 290-91; Ocak, s. 123-2; Müverih Vardan, "Türk Fütuhât Tarihi (889-1269)", Tarih Semineri Dergisi 1/2, İstanbul: 1937, s. 228; Uluçay, s. 144; Yinanç, 85; Bulut, s. 5; A. Halil Berktaş-Ümit Hassan-Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi I (Osmanlı Devletine Kadar Türkler), Editör, Sina Akşin, 5. Baskı, İstanbul Temmuz: Cem Tarih Yayınları, 1997, s. 114; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Ankara: TTK, Yay., 1988, s. 106, 110.

45 Menâkibbül-Kudsiye Fi Menasibi'l-Ünsiyye (Baba İlyas-ı Horasâni ve Sülâlesinin Menkıbevî Taihi), Haz. İsmail E. Erünsal - Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s. L, LI, LII-III.

46 Vahap Aktaş, s. 148-149.

47 Ahmet Yaşar Ocak, "Babai İsyanından Kızılbaşlığa; Anadolu'da İslam Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış", Belleten, LXIV/239, TTK, Ankara Nisan 2000, s. 132-134.

48 H. Ertuğrul - S. Eskioğlu, Bütün Yönleriyle Besni, İstanbul: Türdav Yay., 1987, s. 27.

49 Munzur Çem, Dersim Merkezli Kürt Aleviliği, (Etnisite, Dini İnanç, Kültür ve Direniş), İstanbul: Vate Yayınları, 2011, s. 115-116.

maktadır⁵⁰. Adıyaman'daki Aleviler bu Türkmen bakiyelerinin etkisiyle oluşmuştur. Bu isyanın yayıldığı Adıyaman, Elbistan, Malatya, Sivas, Amasya, Kırşehir, Çorum, Nevşehir, Kırşehir (Sivas o zamanlar Erzincan, Yozgat, Tokat gibi yerleri içeren büyük bir eyalettir.), yerleri daha sonra Osmanlı Dönemi dâhil Alevi yerleşim yerlerinin ana hatlarını oluşturmaktadır. Bu yerlerden daha sonraki dönemlerde Anadolu'nun diğer bölgelerine göçler yapılmış ve böylelikle yeni Alevi yerleşim yerleri oluşmuştur.

2. Köseadağ Savaşı'ndan Sonra Ortaya Çıkan Karışıklığın Bölgeye Yansıması

Baba İshak taraftarlarından bir kısmı isyandan sonraki süreçte Anadolu'da kalmış bir kısmı da Arbela'ya(Erbil) gitmiştir. Erbil'e gelenler, 16. yüzyılda Safevi Devleti'nin kurucuları olmuşlardır. Nitekim Safevi Devleti'ni kuranların Anadolu'nun orta ve güneydoğu bölgesine mensup yeni bir Türk topluluğu olduğu zannedilmektedir⁵¹.

1243 yılında Köseadağ yenilgisi nedeniyle Selçukluların düştüğü durum, daha önce isyanları zorlukla bastırılan Türkmen unsuruna yeniden isyan etme cesaretini vermiştir. Köseadağ yenilgisinin haberinin bölgeye ulaşmasıyla beraber isyanda büyük zarar gören şehirler büyük bir korku ve heyecanla kaynamaya başlamış, bu şehirlerin ahalişi canını ve malını kurtarmak için kalelere kapanmış veya komşu ülkelere göç etmiştir. İşte bu yıllarda Elbistan, Malatya ve muhtemelen Adıyaman çevresinin de içinde bulunduğu yerler ile Türkmenlerin bulunduğu diğer Suriye şehirleri büyük zarar görmüştür⁵². Bu dönemde Samsat, Suriye bölgesine ulaşan önemli yerleşim yerlerinden birisi olduğundan Moğol hâkimiyetinden önce Selçuklular tarafından kontrol edilmektedir⁵³.

50 Yusuf Ziya Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 480

51 V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev.Azer Yaran, I. Basım, Ankara: 1988, s. 321; Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara: TTK Yay., 1999, s. 3.

52 Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dinSüleyman*, Ankara: Dil veTarih-Coğrafya Fak. Yay., 1970, s. 38.

53 R. Stephen Humphreys, *From Saladin to the Mongols, The Ayyubids of Damascus 1193-1260*, Albany: New York Press, 1997, s.310.

1243 Köseadağ mağlubiyeti ile Anadolu, Moğollar karşısında savunmasız düşmüştür. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra Selçuklular toparlanacakları yerde kendi aralarında taht kavgalarına başlamışlardır. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğulları Rükneddin ile İzzeddin'in taht mücadelelerinden bütün Anadolu gibi Adıyaman havalisi de nasibini almıştır. Bu taht mücadelesi, Selçukluların Moğollar karşısında daha da zayıflamasına sebep olmuştur. İzzeddin ile Rükneddin çekişmesinde, Rükneddin'e bağlı olanlar, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) ve Malatya civarından İzzeddin'e bağlı oldukları gerekçeyle birçok genç kız ve erkeği esir alarak götürmüşlerdir. Bu dönemde Alevi topluluklardan Ağaçeriler, Hısn-ı Mansur civarından yalnız bir köyden öküz, inek, merkep olmak üzere 7.000 hayvanı ve yine Hısn-ı Mansur ahalisinden 450.000 koyun ve keçiyi gasp etmişlerdir. Yine Rükneddin'e bağlı olanlar bu sayılanların dışında birçok mal ve eşya alarak Adıyaman'ı yağma ve talan etmişlerdir. Bir süre sonra bunlar, İzzeddin'e bağlı olan Ali Bahadur ismindeki bir bey tarafından bölgeden çıkarılmışsa da Rükneddin'in tarafını tutan Moğol Baycu'nun Malatya'ya gelmesi üzerine Ali Bahadur, Gaktai'ye (Kâhta) kaçmıştır⁵⁴. Müneccimbaşı bu mücadeleden tafsilatlı olmasa da bahsetmektedir.⁵⁵

Moğollar, Selçukluları mağlup ettikleri Köseadağ Savaşı sonrasında Anadolu'yu istila etmişler, her tarafı yağmalamışlar ve yakıp yıkmışlardır. Yine bu dönemde Moğol hükümdarı Hülagu, Anadolu'yu Selçuklu Sultanları arasında (Rükneddin ve İzzeddin) taksim etmiştir. Hülagu bu taksimatın ardından çıktığı Suriye seferi esnasından Harran, Urfa ve Adıyaman civarını almıştır. Hülagu, Fırat üzerine köprüler kurdurarak, Urfa hariç, Adıyaman ve havalisindeki birçok kale ve şehri ele geçirmiş ve buraları yağma ederek yakıp yıkmıştır. Aynı zamanda birçok kimseyi de kılıçtan geçiren Hülagu, Şam'a kadar ilerlemiştir. Suriye'de Ketboğa kumandasında bir kuvvet bıraktıktan sonra geri dönmüştür⁵⁶. Bu dönemden sonra artık bu bölgede Selçuk-

54 Gregory Abu'l Farac, Abul Farac (Barhebraeus) Tarihi, I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK Yay., 1988, s. 564; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 487-488; Samet Alıç, "Dulkadir Beyliği'nin Komşu Beylik ve Devletlerle Münasebetleri (1337-1522)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam SBE, 2017), s.18-19.

55 Müneccimbaşı, Anadolu Selçukluları, Çev. H.Fehmi Turgal, Ankara: MEB Yay., 1943, s. 64.

56 İbnü'l Esir, el-Kamil fi't-Tarih, c XII, Çev.Abdulkerim Özaydın, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987, s. 462-3; Tarihi Muhtasaruddüvel, s. 39; Simbat, Başkumandan Simbat Vekâyinâmesi, Çev.Hrant D. Andreasyan., TTK Kütüphanesi'nde Basılmamış Nüsha, s. 88; Abdülkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri), Ankara: Erciyes Üniversitesi Yay., 1994. s. 84-85; P.M. Holt, Haçlılar Çağı (11.Yüzyıldan 1517'ye Yakındoğu), Çev.Özden Arıkan, İstanbul: Tarih

lulardan bahsedilmeyecek çünkü onlar kendi aralarındaki mücadeleler ile meşgul olacaklardır⁵⁷.

Alevi topluluklarından Ağaçeriler, Sultan İzzettin Keykavus'la birlikte hareket ederek Moğollara karşı savaşmışlardır. Moğollar, bunun üzerine Türkmenlerin bu direncini kırmadan Anadolu'da rahat edemeyeceklerini anladıkları için 1260 yılında Hülagu 20.000 kişilik bir orduyu Ağaçerilerin üzerine yollamış ve Türkmenlerin büyük bir bölümünü kırmıştır⁵⁸.

Alevi Türkmenler, Adıyaman'ın içinde bulunduğu Dulkadirli topraklarında varlığını devam ettirmiştir. Safevi Devleti'nin kurulmasından sonra bu bölgedeki Türkmenler ona intisap etmişlerdir. Bu sayede Safeviler güçlenmiş ve önemli bir nüfuz kazanmışlardır. Hatta Alâüddeve Bozkurt Bey, halkının Şah İsmail'e katılmasını önlemek amacıyla birçok tedbir almışsa da tam olarak başarılı olamamıştır. Alevi Türkmenler, bu dönemde mensubu oldukları güçle bile çatışmaktan geri kalmamışlardır. Bununla birlikte Dulkadirli'lere mensup olan zümreler Safevi devlet teşkilatında önemli görevlere ve mevkilere gelerek bu devlete hizmet etmişlerdir⁵⁹. Bölgenin Alevi Türkmenlerle meskûn olması Yavuz Sultan Selim döneminde bölgede ortaya çıkan isyanların temelini oluşturduğu öne sürülen güçlü savlardandır⁶⁰. Nitekim Alevi büyüklerinden Baba Zünnun ve Kalenderoğlu İsyancıları bölgedeki halk tarafından ilgi görmüştür. Bu isyanlar neticesinde Adıyaman, Besni, Gerger, Kâhta'da geniş şekilde tahribat olmuş ve bu sebeple bölgenin sosyo-ekonomik yapısı zayıflayınca, 1530 yılında üçüncü kez tahrir yapılmak zorunda kalınmıştır⁶¹. Adıyaman, Maraş ve Malatya bölgelerinde bulunan bu kitlelerin her zaman Alevi kültür ve düşüncelerine duyarlı oldukları görülmüştür. Nejat Birdoğan'a göre Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki Aleviler, özellikle Yavuz Sultan

Vakfı Yurt Yay., 1994, s. 91; İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, I, İstanbul: Elâzığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yay., 1958.s. 116; Jean-Paul Roux , Moğol İmparatorluğu Tarihi, Çev. M. Kabalcı, İstanbul: Dergah Yayınları, 2001, s. 308; Vardan, s. 233.

57 Alaaddin Melik Ata Cüveyni, Tarih-i Cihan Güşa, III, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.,1988, s. 152-160.

58 Aras, s.29.

59 Aras, s.31-36.

60 Aras, s.36-37.

61 Göknur Akçadağ, "16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı'nda Eşkışyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği", Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-2012, s.53.

Selim dönemindeki siyasi uygulamalardan dolayı çevredeki ve daha sonra bölgeye göç eden Şafi unsurlarca dönüşüme uğramışlardır⁶².

3. Şambayadlı Sahte Şah İsmail

Adıyaman ve çevresindeki Alevi toplumu, Yavuz Sultan Selim zamanından sonra da önemli oranda bulunmaktadır. 1573 yılında Kâhta bölgesindeki köylerin büyük çoğunluğunun Alevi olduğu, daima yol kesip adam öldürerek eşkıyalık yaptıkları anlaşılmaktadır. Nitekim bu durum Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere de yansımıştır⁶³. Günümüzdeki Adıyaman Alevilerinin, arşiv belgesinde zikredilen bu dönemden kalan halk kitleleri olduğu düşünülebilir. Nitekim 1577 yılında İran'da II. Şah İsmail'in ölümünden sonra Şambayadî Türkmenlerinden bir şahıs kendisini "Şah İsmail" olarak tanıtarak etrafına birçok kimseyi toplamış ve bölgede kargaşa çıkartmıştır. Boz-ok'ta Kızılbaş halifesiyle müttefik olan Hacı Bektaş Ocağı'nda kurbanlar kesip meşhur asi ve eşkıya Ebu Riş-oğlu'yla haberleşip, Hısn-ı Mansur alaybeyinin çayırını basarak zorla atlarını alarak nüfus katletmekten geri kalmamıştır. Onun bu faaliyetleri Dulkadriye Beylerbeyi ve Elbistan Kadısı tarafından Serdar Lala Mustafa Paşa'ya iletilmiştir. Bu dönemde Sahte Şah İsmail, etrafına topladığı adamlarla yol kesme ve yağma gibi faaliyetlerde bulunarak bölgede terör estirmiştir. Kendisine vezir olarak Han Piri isminde birini seçen Sahte Şah İsmail, Beziki, Rişvanlı, Eşkanlı, Eğribüklü, Kömürlü, Kalcaklı, Çakallu, Cihanbeyli, Mihriman, Solaklı, Şeyh Haletli (Heleteli), Havili ve Karasaz gibi Türkmen aşiretlerini etkilemiştir. Bu aşiretler bu nedenle ona adaklar ve sadakalar göndermişlerdir. Faaliyet alanını gün geçtikçe artıran Şambayadlı Şah; Malatya, Elbistan, Boz-ok, Arguvan, Birecik Antep ve hatta Adana bölgelerinde faaliyette bulunmuştur. Adıyaman bölgesinde bulunan Şambayatlıların bir kısmı Yavuz Sultan Selim zamanında Adana civarlarına yerleştirilmişlerdi. Bugün Adana'da Şambayat, Solaklı ve Çakallı isimli yerleşim yerleri bulunmaktadır. Muhtemelen Şambayadlı Şah İsmail buradaki kardeşlerinin de desteğini sağlamak için bu bölgeye gitmiştir. Yapılan tahkikatlarda Osmanlı Devleti, yerel yetkililere bu taifelerden suçsuz olanlara kesinlikle herhangi bir zarar verilmemesini de ayrıca tembih

62 Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı (İçerik ve Köken), İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995, s.322.

63 BOA. A.İDVNSMİHM.d. 22/65.

etmiştir. 1582 yılında Malatya kadısının adamlarından Abdi Kethüda, askerî kuvvetlerle Şah ve adamlarının üzerine giderek bunları dağıtmıştır. Bunun üzerine aşiretler, Sahte Şah'ın yanından ayrılarak sağa sola dağılmışlardır. Sahte Şah ise Siverek taraflarına kaçmış ve bir müddet sonra da izini kaybettirmiştir⁶⁴.

4. Adıyaman'daki Alevi Aşiretler

Adıyaman'daki Alevi aşiretler, Babai İsyanı'ndan sonra bölgede var olan halk kitlelerinin bir bakiyesi olarak değerlendirilmektedirler. Hatta Garip Bozkurt Dede gibi bazı Alevi dedelerine göre günümüzdeki Adıyaman halkının büyük bir bölümü esasen Alevi iken daha sonradan Sünnileşmiştir. Buna rağmen 19 ve 20. yüzyılda var olan Alevi aşiretleri varlıklarını büyük ölçüde korumuşlardır. Bu bağlamda Adıyaman'da Hıdırsor, Balyan ve Kav Aşireti olmak üzere üç ana Alevi aşiret bulunmaktadır. Diğerleri bu üç aşiretin şemsiyesi altındaki farklı fraksiyonlarıdır. Bu aşiretler aşağıda örnekleri verileceği üzere birçok kez birbirleriyle çatışmışlar ve bu çatışmalarda komşu Sünni aşiretlerle iş birliği yapmaktan çekinmemişlerdir.

Bu aşiretlerden Hıdırsor Aşireti, isminden dolayı direkt olarak Aleviliğe vurgu yapan Adıyaman'daki tek aşirettir. Bu ismin nerden geldiği ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte bu ismin "*Hızır Zor veya Hıdır Zor*" isminden mülhem olduğu akla daha yakın görünmektedir. Nitekim Osmanlı arşivindeki kullanım da yukarıdaki adlandırmanın türevleri şeklindedir. Bu ismin bu şekilde kullanılmasının dil biliminin temel yasalarından birisi olan en az çaba yasasından kaynaklandığı düşünülmelidir. Kürt milliyetçileri tarafından kullanılan uzun isimleri kısaltmak için "*hıxor*" kullanımı Alevi kökenine dair bilinçaltına yapılan ilk çağrışımından uzaktır. Hıdırsor Aşireti, büyük bir çoğunluğu Sünni olan Rişvan Aşireti'nin bir kolu olarak varlığını sürdürmüştür. Söz konusu Hıdırsor Aşireti'nin Bulam (Pınarbaşı) bölgesinde yaşayan kesiminin bir kısmı Sünnileşmiştir. XX. yüzyılın başlarında Alevi olan bu toplulukla bağlı olduğu Sünni aşiret içinde kız alışverişi yapılmamaktadır⁶⁵. Bu durum Hıdırsor Aşireti'nin

64 Faruk Söylemez, "Anadolu'da Sahte Şah İsmail İsyanı", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 17 Yıl: 2004/2 s.78-79.

65 E. W. Charles Noel, Kürdistan 1919, Binbaşı Noel'in Günlüğü, İstanbul: Avesta Yayınları, 2014, s.69-70.

mensup olduğu Rişvan Aşireti ile iletişimde ve birliğinde kopmalar meydana getirmiştir. Bu durum yarısı Alevi yarısı Sünni olan Kavlara göre Hıdırsorluların neden bağlı buldukları kendi aşiretlerinden tarihi bağlarını kopartarak ayrıştıklarını ortaya koymaktadır. Oysa Kav Aşireti içinde Sünni ve Alevi kesimleri arasında evlilikler geçmişten günümüze hala devam etmektedir. Hıdırsor Aşireti'ne bağlı olan köyler ve yerleşimciler Adıyaman'ın Batı ve Kuzey mahalleleri ile özellikle Karapınar Mahallesi'ne yerleşmiş ve üyeleri daha çok Pir Sultan Abdal Derneği ve Alevi Kültür Derneği'ne bağlıdır. Karapınar Mahallesi'ndeki cemevini de bu aşiretin üyesi olan Alevi Kültür Dernekleri kurmuştur⁶⁶.

Adıyaman'da bulunan bir diğer Alevi aşiret, Balyan Aşireti'dir. Yüzyıl önce tamamı Alevi olan bu aşiretin büyük bir bölümü daha çok Malatya'nın güneydoğusundaki bölgede bulunmaktadır. 1919 yılında yirmi sekiz köyü bulunan bu aşiretin asıl yerleşim yerleri Akçadağ ve Malatya bölgesidir. Adıyaman'da ise dört köyü bulunan bu aşiretin daha sonraki dönemlerde bu bölgedeki nüfusları artmıştır⁶⁷. Bu aşiretin bir kısmı günümüzde başta Cafana köyü olmak üzere Sünnileşmiştir. Bu aşiret Rişvan Aşireti'ne bağlı olan Atmalı Oymağı ile yüzyıl öncesinde çatışma halindedir⁶⁸. Bu aşiretin büyük bir çoğunluğu Cem Vakfı çevresinde toplanmış ve örgütlenmişler, günümüzde daha çok Adıyaman'ın Besni ve Gölbaşı ilçeleri ve bağlı köylerde ikamet etmektedirler⁶⁹.

Balyan nahiyesine bağlı olan köyler, Kadıruşağı, Haçova, Seyduşağı, Cafana, Kırangıç, Kilise, Mamazar, Budalauşağı, Zeydan, Göçeng, Meled Geliri, Hin Keğ (Eskiköy) Kel Halil, Çıklık, Yukarı ve Aşağı Porğa, Zerni, Bugezi, Küren, Su Çırıkı, Rafa, Kutaklar, Perhemçik, Kozluk Veri Küğ (Yukarı Köy) ve Kozluk Vari Küğ'dür (Aşağı Köy)⁷⁰.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Adıyaman'daki Aleviler ve Sünnilerin özellikle günümüzde bundan siyasi yarar ve çıkar sağlayanların iddia ettiğinin aksine son derece iyi ilişkilere sahip olduğu

66 Hamit Aktürk, "Toplumsal Değişme ve Alevi Dernekleri-Adıyaman Örneği-", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2013), s. 289.

67 Noel, s.148-149.

68 Noel, s.83.

69 Aktürk, s.289.

70 Alboycıyan., s.130-131.

görülmektedir. Alevi ve Sünni aşiretler birlikte müttefiklikler oluşturmuş ve zaman zaman mezheptaşlarına dahi saldırılarda bulunmuşlardır.

Adıyaman'daki aşiretler arasında yaşanan çatışmaların hemen hemen tamamı Rişvan ve Kavi Aşireti arasında yaşanmıştır. Özellikle devletin gücünü arkasına alan Kâhta bölgesi aşiretlerinin Adıyaman yönüne doğru topraklarını ve nüfuz alanlarını genişletmek ve mal mülk kazanmak istedikleri görülmektedir. Bu konuda Rişvan Aşireti'nin Sünni Zerükan kısmı ve bağluları, Alevi Hıdırsor, Tokaris (Akıncılar) aşiretleri ve Samsat bölgesi ağaları bir birlik oluştururken Alevi-Sünni karışık olan Kav Aşireti, Sünni İzol Aşireti, Sünni Mirdes Aşireti ve Alevi Balyan Aşireti birlik oluşturarak çatışmalara katılmışlardır. Görüldüğü üzere Adıyaman'da geçmiş zamanlardan beri Alevi-Sünni ayrımı bulunmamaktadır.

Günümüzde Adıyaman ve çevresinde yaşayan "Kav" veya "Gav" şeklinde telaffuz edilen Kav Aşireti'nin isminin tutuşturucu olarak kullanılan "Kav", güçlü kuvvetli anlamındaki "Kavi"den kaynaklandığı belirtilmektedir. Anadolu'da geniş bir alana yayılan aşiret mensupları Diyarbakir, Rakka, Çemişkezek, Amasya, Sivas, Malatya, Kırşehir, Bozok, Çarsançak (Diyarbakir), Mecidözü (Amasya), Eğin, Behisni, Taş-ili ve Tokat taraflarında konargöçer bir yaşam sürmüşlerdir⁷¹. 1723 yılında "İfrâz-ı Zulkadriye tevâbi'i olub Maraş sancağında Hısn-ı Mansur kazasında sâkin olmak üzere" ve "Kavi, yörükân-ı Maraş sükkân-ı (sakinler) kasaba-i Hısn-ı Mansur" olarak kaydedilmiştir.⁷² Yine, Ocak 1812 tarihli belgede Hısn-ı Mansur çevresinde yerleşik olan Kav Aşireti'nin Yörükân-ı Maraş yani Maraş bölgesi aşiretlerinden olduğu belirtilmiştir. Söz konusu belgede aynı ismi taşıyan mukataanın 1750 kuruşa Silahşöran-ı hassadan Mehmed Said tarafından iltizama verildiği görülmektedir⁷³. Kav Aşireti'nin, Adıyaman bölgesinin en eski Alevi aşiretlerinden biri ve Dulkadiroğlu Beyliği'nin bir parçası olduğu görülmektedir. Nitekim Kav Aşireti'nin önde gelenlerinden İlyas Bey, Dulkadiroğlularından Alâüddevle Bozkurt ile Ali Bey za-

71 Türkay, age., s. 497.

72 Muhammet Nuri Tunç, 18. Yüzyılda Adıyaman (Hısn-ı Mansur, Behisni, Gerger, Kahta ve Samsat) İdari, Sosyal ve İktisadi Tarihi, İstanbul: Kitabevi Yay., 2019, s. 280.

73 BOA.TSMA.E.0953/83.

manlarından itibaren Akgever ile Karti köylerini evladiyet üzerine vakfetmesinden anlaşılmaktadır⁷⁴.

Bu aşiret, Aleviler arasında şehirleşme bakımından en erken şehirleşen aşirettir. Kav Aşireti'nin Sünnileşmesinin uzun bir zamandan beri devam ettiği düşünülmelidir. Zira bu dönemden sonra Alevilerin kullanmaktan imtina ettikleri Ömer gibi isimlerin kullanıldığı görülmektedir⁷⁵. Yine bu aşiretin üyelerinin Adıyaman merkezinde mescit, bağları, bahçeleri ve mülkleri bulunmaktadır⁷⁶.

Malatya sınırı olan kuzey ve doğu tarafındaki dağ köylerinde yaşayan Kav Aşireti, Adıyaman'ın doğu ve kuzey mahallelerine yerleşerek Adıyaman'ın ilk cemevi olan Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'na ait cemevini kurmuşlardır⁷⁷.

18. yüzyıldan itibaren Kav Aşireti ile Rışvan Aşireti arasında başlayan aşiret kavgası 20. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiştir. Bu çatışmalarda İzol, Balyan ve Kavi bir taraf olarak görülürken Rışvan, Kefozi, Mülükan, Kelerli ve Hıdırsorlular diğer taraf olarak çatışmanın içerisinde yer almışlardır. Bu çatışmalarda dikkat çekici olan Alevi unsurların farklı taraflarda yer alarak birbirleriyle çatışmalarıdır.⁷⁸ Bu çatışmalar Adıyaman'da mezhepsel çatışmadan ziyade aşiretseldir. Bu durum soğuk savaş dönemine kadar devam edecektir. Soğuk savaşın getirmiş olduğu siyasal söylem, taraflar arasında fitne ve ayrılık tohumlarının ekilmesine neden olmuştur.

Geçmiş dönemlerdeki Alevi aşiretlerin farklı cenahlarda ve müttefiklerle birbirleriyle çatışmalarının izlerini günümüz örgütlenmelerinde ve sosyal yaşamında görmek mümkündür. Eski dönemlerde taraflar arasında ilişkiler oldukça zayıf ve belirgin ölçüde soğuk iken son dönemlerde özellikle Alevilik bilincinin artması aşiretlerin birbi-

74 Muhammet Nuri Tunç, Hurufât Defterleri'ne Göre Hısn-ı Mansur Kazası (Adıyaman), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019, s. 105.

75 Tunç, Hurufât Defterleri'ne Göre Hısn-ı Mansur Kazası (Adıyaman), s.105-107.

76 Tunç, Hurufât Defterleri'ne Göre Hısn-ı Mansur Kazası (Adıyaman), s.123,265; Bununla birlikte Adıyaman Alevilerinin Kahta, Besni gibi şehirlerde de mescit, tekke, zaviyeler kurdukları anlaşılmaktadır. Bk. Muhammet Nuri Tunç, 18. Yüzyılda Adıyaman, s. 106, 129-130; Muhammet Nuri Tunç, Hurufât Defterleri'ne Göre Behisni Kazası (Besni), İstanbul: Libra Yay., 2021, s. 92, 121, 286.

77 Aktürk, s.289.

78 Bu aşiretlerin birbirleriyle yaşadıkları çekişmeler ve çatışmalar için bk. Muhammet Nuri Tunç, "18. Yüzyılda Adıyaman'da Asayiş Sorunu ve Nizâmı Sağlama Faaliyetleri", Tarih Okulu Dergisi, Yıl 12, S. XL, Haziran 2019, s. 446-491.

rine olan yaklaşımını yumuşatmıştır. Bununla birlikte evliliklerde ve ilişkilerde tarafların daha çok kendi içlerindeki evlilikleri tercih ettikleri görülmektedir. Kavlılar kendilerini özgür ve hiçbir güce boyun eğmeyen bir aşiret olarak tanımlarken Hıdırsorluları daha kapitalist ve maddiyata düşkün olarak tanımlamışlardır. Kavlılar özellikle kendi aralarında çok fazla tefecilik ve faizcilik olaylarının olmadığı konusunda övünmektedirler. Hıdırsorlular ise Kavlıları kavgacı olarak tanımlarken özellikle geçmişte büyük sorun yaşamış oldukları Balyanlıları ise birlik olamama ve bir araya gelememe konusunda küçümsemektedirler. Onlara göre “Fırat ki ne zaman bu şir Balyan o vakit bu aşir” yani Fırat ne zaman süt akarsa o zaman Balyan bir aşiret şeklinde davranmayı öğrenecektir. Balyan Aşireti üyelerinin özellikle kalıpcılık, betonculuk, beden işçiliği ve diğer işlerde yoğun bir işgücüne sahip olarak ekonomik alanlarını arttırmalarının Hıdırsorluların dikkatini çektiği gözlemlenmiştir.

Sünni bir Kav Aşireti mensubu olan Yunus Işık, Hıdırsorlular ile aralarında keskin farklılıklar bulunduğunu onların inanç konusunda kendilerinden daha zayıf olduklarını belirtmektedir. Yine ona göre iki aşiretin devlete olan sempati ve sıcaklık bakış açısında da bu durum geçerlidir. Ona göre Kav Aşireti’nden olan korucu sayısı Hıdırsor’dan daha fazladır. Kendilerine Alevi akrabaları “Kökünüze kurban olun.” diyerek geçmişlerinin Alevi olduklarını hatırlatmaktadırlar⁷⁹. Bu aşiret mensupları, Alevi taziyelerinde Sünni ritüellerini Hıdırsorlulara göre daha fazla gerçekleştirmektedirler⁸⁰. Kav Aşireti’nden Murat Yolun, dedelerinden beri Alevi olmalarına karşı Hıdırsorlulara karşı eskiden yaşanan çekişme ve kavgalardan dolayı bir mesafe olduğunu belirtmektedir⁸¹. Bu durum iki aşiretin uzun yıllar birbirleri ile çatışmasından kaynaklanmaktadır. İki aşiret en son 1950’lerin başında kız kaçırma hadisesi üzerine silahlanarak karşı karşıya gelmiş ve bir çatışma durumu ortaya çıkmıştır. Malatya’dan askeri birlikler ve idari erkan bölgeye intikal etmiştir. İki tarafında önce gelen aşiret liderleri bir araya gelerek çatışma olmadan sorunu çözmüşlerdir⁸².

79 Yunus Işık, -Memur-, “Kav Aşireti”, Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Ekim 2020.

80 Yunus Işık, -Memur-, “Kav Aşireti”, Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Ekim 2020.

81 Murat Yolun, “Kav Aşireti”, Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 10 Haziran 2020.

82 Aziz Tanrıverdi- Hasan Tanrıverdi ve Hüseyin Tanrıverdi, “Sabri Ağa” Konulu Görüşme, Pişnik (Durukaynak köyü) 09 Aralık 2022. Kav Aşireti’ne göre kendilerinden kız kaçırılması üzerine bu durum patlak vermiştir. Hıdırsor Aşireti’ne göre önce Kavlılar kendi köylerinden

Balyanlılar ve Hıdırsorlular arasında geçmişten kaynaklanan arazi ve yayla anlaşmazlıkları bulunmaktaydı. Bu sorun, günümüzde son bulmuş olmakla birlikte tarafların birbirlerine bakışında bunların izini görmek mümkündür. Hıdırsorlular, özellikle Balyanla geçmişte çatışmış olan *Tilkiyan* ve *Azikanlılar*, onları küçümsemek için “*Ne olacak Balyanlı*”, “*Balyanlı değil mi, kafası fazla çalışmaz.*” gibi ifadeler kullanırken Balyanlılar da söz konusu aşireti tanımlamak için “*Az Dız (Azikanlılar Hırsız)*” tabirini kullanmaktadırlar. Balyanlılar yapısal olarak daha açık, buğday tenli, saçları kumrala yakın iken Azikanlılar ve Tilkiyanlıların ise daha çok uzun boylu, esmer, ufak gözlü kimseler oldukları görülmektedir.

Balyanlı Elif Arslan’a göre Balyanlılar ile Hıdırsorlular arasında evliliklerde bazen kavgalar ve sorunlar çıkmaktadır. Bu nedenle Balyanlılar genellikle kendi aralarında veya Balyan aşiretini oluşturan üç kardeşten birine mensup olan köylerden kız aldıklarını belirtmektedirler. Yine ona göre evliliklerde kendi aşiretlerini öncelik tuttıklarını belirtmektedir⁸³. Erdal Akın da Hıdırsorlularla geçmişten gelen bir anlaşmazlık ve farklılıklarının olduğunu belirtmektedir⁸⁴.

Hıdırsorlu Mehmet Yorulmaz, Balyan Aşireti ile kendi aşireti arasında eskiden yayla ve otlak anlaşmazlığı yaşandığını ve bu nedenle her iki aşiret arasındaki çatışmalarda ölümlerin yaşandığını belirtmektedir. Ona göre çatışmada daha fazla Balyanlı ölmesine rağmen kendilerinin kurnaz davranarak yetkililere daha fazla zayıat verdiklerini söyleyerek kan bedeli karşılığında bugünkü Tilkiyan köyünün bulunduğu yer ve Balyanlılara ait diğer arazileri elde ettiklerini belirtmektedirler. Bununla birlikte geçmişten gelen anlaşmazlık ve kendileri tarafından küçümsenmelerine rağmen Balyanlıların çok çalışkan olduklarını bu sayede servetlerini ve mal varlıklarını arttırdıklarını belirtmektedir. Bu çalışkanlıkları sayesinde başta Mersin olmak üzere diğer şehirlerde yayıldıklarını ifade etmiştir⁸⁵.

Hamit Aktürk de aşiretler arasında buna benzer sonuçlara ulaşmıştır. Ona göre, Kav Aşireti’ne mensup olanlar Hıdırsorlulara naza-

kız kaçırmış ve kendileri de buna karşılık vermek için bu eylemi gerçekleştirmişlerdir. Oluşturulan cemaatte Sabri Tanrıverdi, İbrahim Kırıktaş ve diğer aşiret liderleri katılmışlardır.

83 Elif Arslan- Güvenlik Görevlisi- “Balyan Aşireti”, Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Mart 2017.

84 Erdal Akın, -Öğretmen Adayı- “Balyan Aşireti”, Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Mart 2017.

85 Mehmet Yorulmaz, “Balyan Aşireti”, Konulu Görüşme, Gömükhan Köyü: 10 Mart 2020.

ran kendilerini ağa olarak görmemişler, özgür ruhlu olarak görmüşlerdir. Yine ona göre Hıdırsorlular siyasi olarak Kavlılar ise Alevilikleriyle daha fazla ön plana çıkmaktadırlar⁸⁶.

5. Alevi Aşiretlerin Ekonomik Faaliyetleri

Adıyaman'daki aşiretlerin genelinde olduğu gibi Hıdırsor, Kav ve Balyan aşiretlerinin de temel ekonomik faaliyetlerini XIX ve XX. yüzyılın başlarında tarım ve hayvancılık oluşturmuştur. Buna göre özellikle Kav ve Hıdırsorlular kış mevsimlerinde güneye yani Suriye'nin içlerine kadar iner, havaların ısınmasıyla birlikte tekrardan kuzeye doğru yaylalarına çıkarlardı. Bu gidiş gelişleri sırasında kimi zaman ekili alanlara, yerleşik topluluklara ve yolculara zararlar vermişlerdir. Bazı durumlarda da yolculukları sırasında saldırıya uğrayarak mallarını ve hayvanlarını kaybetmişlerdir. 1701 yılında Adıyaman bölgesinden Suriye'ye kışlamak için yola çıkan Rişvan Aşireti, Rakka bölgesinde bazı bedevilerce saldırıya uğramış ve yedi sekiz adamını kaybetmiştir. Bunun üzerine Hısn-ı Mansur Naibi İbrahim tarafından İstanbul'a söz konusu olay hakkında bilgi verilerek sorumluların cezalandırılması istenmiştir⁸⁷. Suriye'nin I. Dünya Savaşı'nın ardından elden çıkmasıyla güneye yapılan göçler mecburen kısıtlanmıştır. 1950'lere kadar Adıyaman bölgesindeki göçebe Hıdırsor Aşireti başta olmak üzere, küçükbaş hayvancılıkla uğraşan aşiretler, yazları Adıyaman'ın kuzeyindeki Akdağ, Ulubaba, Recep, Pınarbaşı (Bulam) bölgelerine çıkar ve havaların soğumasına kadar bu bölgelerde kalırlar, sonbaharın başlarına doğru havaların soğumasıyla birlikte ovaya doğru inerlerdi. Adıyaman ovalarında bir iki ay daha kalan göçebeler havaların daha da soğumasıyla birlikte Fırat boylarına ve buradan Bozova ve Halfeti bölgelerine inerler ve buralarda kışı geçirdikten sonra tekrar yaylalarına doğru yola koyulurlardı⁸⁸.

Adıyaman'da hayvancılıkla geçinen aşiretlerin hayvanlarını götürdükleri diğer bir yayla ise Beydağı'dır. Benneyan'a göre Ağrılılar için Ağrı Dağı, İç Anadolu için Erciyes neyse bu havali için de Beydağı ve Akdağ çevresi o derece önemlidir. Benneyan, karların erimeye, otların güvermeye başlamasıyla birlikte Adıyaman bölgesinden Alıkan, Mü-

86 Aktürk, s.291.

87 Seçkin, s.256-257.

88 Mehmet Sadık Gürsoy, Ben ve Ailem, Adana: 2016, s. 85.

lükân, Teşikan, Kav ve Hıdırsor aşiretleri bu dağ ve çevresinde hayvanlarını dört beş ay yayladıkları sonra sert rüzgârların esmesi ve ilk karların atıştırmalarıyla kışlaklarına indiklerini belirtmektedir⁸⁹.

Yaylaların tasarrufu ve kullanımı ile ilgili durumlarda köylüler ve aşiretler arasında çatışmalar yaşanmıştır. 10 Haziran 1892 tarihinde Kâhta köylüleri Zaman köyünden Deli Osman ve çocuklarının kendilerine ait olan yaylalarına el koyduklarını, karşı çıkanları kurşunladıklarını ve evlerini yıkıp kendi evlerini yaparak bölgeye kimseyi yanaştırmadıklarından dolayı şikâyetle bulunmuşlardır⁹⁰. Bir başka örnekte 1898 yılında Hıdırsor Aşireti ile Kurucaovalılar arasında yayla anlaşmazlığı mahkemelik olmuştur. Yayla konusunda Hıdırsor Aşireti'nden Hacı Ağa'nın oğlu Kahraman Ağa, mahkeme heyetinden Abdülkadir Efendi'nin Kurucaovalılardan rüşvet aldığını iddia ederek yeni bir davanın açılmasına neden olmuştur⁹¹.

Aşiretlerden bazı kimselerin zaman zaman yaylalarına veya kışlaklarına giderken beraberlerindeki fazla tereyağını ve benzeri ürünleri Adıyaman'da emaneten verdikleri görülmektedir. Bu konuda Göçebe Hıdırsor Aşireti'nden Köşreoğlu Hüso yaylaya giderken Ali İbn-i Veli'ye emanet ettikleri tulum içindeki 461 kg tereyağını alamadığı için söz konusu kişiyi 1899 yılında dava etmiştir⁹².

Günümüzde Adıyaman Alevileri, eğitim, şehirleşme ve sanayinin gelişmesine bağlı olarak kırsal ekonomiden ilk başlarda sanayi işgücüne ve daha sonrada sermaye ilişkilerine girmeyi başarmışlardır. Özellikle yüksek kâr marjı bulunan kırsal alanda yoğun bir şekilde gerçekleştirilen tütün üretimi ve ticareti kendilerine sanayide ve ticarete yeni alanlar açmıştır. Tütünün yüksek getirisi nedeniyle bugün şehir merkezinde yaşayan bireyleri dahi halen köylerinde tütün ekimine devam etmektedirler. Bugün Alevi toplumunda tarım dışında Balyanlıların inşaat işinde, Kavlıların tütün ticaretinde ve bir kısım Hıdırsorluların ise sermaye ve riba işlerinde ön plana çıktığı görülmektedir. Bu konuda özellikle Türmüz köyleri olarak da bilinen K., B.K., Ş, G. gibi köyler

89 Arşag Alboyacıyan, age., s.24.

90 BOA.BEO.17/1214.

91 Gökdeniz, s.91-92.

92 Gökdeniz, s.200-201.

ön plana çıkmıştır⁹³. İlk riba hareketlerinin ise tütün kâğıdı üzerinden geliştiği hikâye edilmektedir. Daha sonra bu işlem için araba satışları ve diğer unsurlar kullanılmıştır. Günümüzde sermaye birikimine bağlı olarak fabrika sahibi, kamuya binlerce araç kiralayan, önemli meşrubat ve gıda mümessilleri bulunan aileler bulunmaktadır. Bu malikler arasında Hıdırsorlular ezici bir çoğunlukta bulunmaktadır. Son olarak Adıyaman bölgesinde en fazla berber dükkânı ve alkol bayisi Karapınar Mahallesi'nde bulunmaktadır.

6. Aşiretlerin Karıştığı Asayiş Sorunları

Adıyaman'da bulunan Alevi aşiretler XIX ve XX. yüzyılda toplumun bir parçası olarak hayatın her alanında kendilerini temsil etmişlerdir. Soğuk Savaş döneminin kasıtlı politik ve sosyal söylemlerinin aksine hiçbir ayrımcılık görmemişlerdir. Kendi aralarında birlik oluşturmak yerine bağlı buldukları topluluklarıyla birbirlerine karşı savaşmışlardır. Bazı durumlarda da bir araya gelerek yerel idare ile çatışmışlardır. Bu bağlamda 1800 yılında Bereketoğlu Ömer Ağa, başına topladığı Cihanbeyli (Canbeki), Paşa Kavisi, Kömür Kavisi, Rumiyanlı ve İzollu aşiretlerinden topladığı adamlarla Adıyaman kazasını basmaya kalkışmıştır. Gizlice kasabaya giren Ömer Ağa ve beraberindekiler kazanın hayvanlarını gasp ederek götürmüşlerdir. Bu haberi alan kaza mütesellimi Sadullah Ağa derhal arkalarından giderek onlara Karadağ mevkiinde yetişmiştir. Çatışmaya giren mütesellimin adamlarından ve eşkiyadan birer adam ve bir at yaralanmıştır. Bunun üzerine saldırganlar kaçmıştır. Ancak iki gün sonra tekrar toplanan eşkiya grubu yeniden kazaya saldırı girişiminde bulunmuştur. Saldırıya karşılık vermek üzere mütesellim, Vekilbaşı Ağa, Terkzade Ağa, Hüseyin Ağa ve Sefer Ağazade Mehmet hep birlikte harekete geçmişlerdir. Çıkan çatışmada şehri basmak isteyen yedi kişi ölü, on beş kişi ise yaralı olarak ele geçirilmiştir. Bu konuda özellikle Vekilbaşı Ağa'nın büyük gayretleri görülmüştür⁹⁴.

Yukarıdaki aşiretlerden Kaviler dışındakiler Sünni'dir. İzol Aşireti onlarla geleneksel olarak birlikteyken rakipleri olan Rişvanlarla da ender de olsa ittifak etmişlerdir. Bunun dışında genel anlamda

93 Yılmaz Kurtar, Berber, "Aleviler ve Ticaret", Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Şubat 2021.

94 BOA.TS.MA.e.672/25.

bu aşiretlerden Hıdırsorlular, Rışvan Aşireti'nin bir kolu olarak bu aşiretin çatısı altında sürekli olarak diğer Alevi aşiretler olan Kav ve Balyanlılarla çatışmıştır. Buna göre, Hıdırsorlular, Rışvan, Mülükan, Zerukan, Kelerliler ve Tokarisililer bir tarafı oluştururken Kav, Balyan ve İzollular diğer tarafı oluşturmuştur. Görüldüğü üzere söz konusu zaman diliminde siyasal ve mezhepsel etmenlerden ziyade aşiretsel bağlar daha önemli olmuştur. Günümüze bile bölgede bu aşiretlerden özellikle Hıdırsor Aşireti geçmişlerindeki göçebe kültürün de etkisiyle haşin olarak tanımlanmaktadır. Nitekim 1903 yılı mahkeme kayıtlarında diğer unsurlara göre miras davalarında daha fazla tüfek ve kılıç gibi silahların davalara konu olması bu aşiretin bu özelliğine işaret etmektedir⁹⁵.

6.1. Rışvan Aşireti ile Kavi Aşiretleri Arasında Çatışmalar

1850'lerden 1860'lara kadar olan dönemde Bereket ve Terk nahiyeleri bile asayişsizlikten yurtlarını terk eder olmuşlardır. Zira Sünni göçebe Rumıyanlı, Molükanlı, Dalyanlı aşiretleriyle birlikte Hıdırsor Aşireti gibi göçebeler, Adıyaman'ın kaza merkezi olmamasından dolayı Terk ve Bereket nahiyelerine yaylak ve kışlaklarına giderken vergilerini vermedikleri gibi tasallutta bulunarak onların hasatlarını, harmanlarını, buğdaylarını, arpalarını ve sair ürünlerini yağmalamışlardır. Bu nedenle bu bölgeler harabe hale gelmiştir. Kavi ve Rışvan aşiretleri arasında öteden beri devam eden çatışmalar neticesinde hayvan ve aşar vergileri toplanamamıştır⁹⁶.

1850'lerde Zerükan Aşireti ile Kavi Aşireti arasında çatışmalar yaşanmış; birçok yağma, gasp ve adam öldürme hadisesi meydana gelmiştir. Yetkililerin devreye girmesiyle iki tarafın çatışması durdurulmuştur. 1861 yılında tarlasında çalışan bir Zerükan Aşireti mensubunu Kavili birkaç kişi öldürerek eşyasını gasp etmişlerdir. Bunun üzerine her iki aşiret arasında çatışma başlamıştır. Kan davası güden Zerükanlılar, yolda pusu kurarak Urfa bölgesine tütün satmak için giden bir Kaviliyi öldürmüş, yanındaki dört beş Koçalı köylüsünü yaralamış ve beraberlerinde bulunan on beş katırı gasp etmişlerdir. Birkaç gün sonra yine Zerükanlıların yakaladıkları bir Kaviliyi tüfek darbeleyle öldürüp üç kişiyi de yaralamaları üzerine Kav Aşireti'nden birkaç

95 Kanadıkırık, s.47, 107, 118.

96 BOA.MVL.647/75.

bin kişi piyade ve süvari olmak üzere bir araya gelmiş ve intikam için Hamzeyn köyüne saldırmışlardır. Zerükanlıların da karşılık vermesiyle Kavililer on üç ölü ve birçok yaralıyla birlikte kaçmak durumunda kalmışlardır. Zerükanlılardan ise atlı birliklerin başında olan Mehmet Bey'in kardeşi Hüseyin Bey öldürülmüş ve beş altı kişi yaralanmıştır. Bu olay sonrasında Paşa Kavileriyle Kömür Kavileri bir araya gelerek güçlerini birleştirmişlerdir. Terkoğlu ve Bereketoğulları da nahiyeleri Kav Aşireti bölgesinde olduğu için arada kalmışlardır. Bu sırada Rışvan oldukları için Zerükanlılara yardım amacıyla yerli ve göçer Hıdırsorlular, yerli ve göçer Mülükanlılar, Aşağı ve Yukarı Kelerliler, Alikanlılar, Teşikanlılar, Besni'den Rumkale'ye kadar olan bölgedeki göçer ve yerli Hıdırsorlular, Dalyanlılar, Rumiyanlılar adam göndermişlerdir. Her iki tarafın da çatışmaya hazırlanması bölgedeki yetkilileri endişelendirmiştir. Bir müddet sonra birleşen Rışvan kuvvetleri, Kavilere saldırmak için hücumla geçmiş Bereket ve Terkoğullarına ait ovalardaki köylere saldırarak hayvanlarını ve tarım arazilerini bırakarak köylere zarar vermiş ve ahaliden bin keselik parayı zorla almışlardır. Bunun dışında bu köylere göç mevsimleri sırasında yaylak olarak kullanmışlardır. Zerükanlıların geri çekilmesinden sonra bu sefer aynı hareketleri ova köylülerine karşı Kav Aşireti gerçekleştirmiştir. Bu tür olayların artması üzerine Adıyaman kazasının ileri gelenleri, yetkililere bu olayların gerçek nedeninin bölgede asker bulundurulmamasından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Onlar, Adıyaman kazasında askerin bulunmasıyla birlikte vergi tahsilinin ve bölgede asayişin kolaylaşacağını belirtmişlerdir⁹⁷.

97 A.}MKT.UM. 573/76. 1862 yılında tahsil edilen vergiler

Verginin Alındığı Yerleşim Yeri/Aşiret	Miktarı Kuruş
Berketoğlu	45806
Mülükanlı	17771
Rumiyanlı	6954
Taşıl Kavisi	41014
Kalyon Kavisi	14883
Paşa Kavisi	26094
Kömür Kavisi	42920
Tetikanlı	41934
Kâhta Çevresi	121326
Cihanbeyli/Canbeki	32315
Yulkarı Zerükan	226290
Aşağı Zerükan	73260

Haziran 1862 tarihinde Siverek'e bağlı Adıyaman çevresindeki aşiretler birbirleriyle çatışmışlardır. Bu çatışmalar sonucunda karşılıklı ölümler meydana geldiği gibi köy basma, hane yıkma, zahirelere el koyma ve malları gasp etme eylemleri gerçekleşmiştir. Zerükan Aşireti'nden bir şahıs, Mirdis köyü yakınlarında otururken Kavi Aşireti'ne mensup kişiler tarafından tüfekle vurularak öldürülmüştür. Bu olay Kaviler ile Zerükanlılar arasında kan davasının yeniden başlamasına neden olmuştur. Olayların bu şekilde tırmanması üzerine Harput'tan vadesi geçmiş olan vergileri almak ve asayiş temin etmek için bir tabur askerin Adıyaman'da bulundurulmasına karar verilmiştir. Bu amaçla da üç muntıkaya asker konuşlandırılması planlanmıştır⁹⁸. Bu çatışmalar sırasında 1862 yılında Adıyaman kazası Naibi Hacı Mustafa Efendi, kimliği meçhul kişiler tarafından katledilmiştir. Bir yıl sonra kardeşi, katillerin bulunamamasından dolayı dilekçe vermiştir⁹⁹.

Aşiretler arasındaki kavgalarda Kavi Aşireti, İzollu ve Mirdisi aşiretleri ittifak kurarken Zerükan ile Tokaris aşiretleri birlikte hareket etmiş ve çatışmalarda ittifak kurmuşlardır¹⁰⁰. Kav Aşireti ile Zerükanlılar ve müttelikleri arasındaki çatışmalar 1850'lerden sonra da devam etmiş, 1858 yılından 1864 yılına kadar olan hayvan ve aşar vergileri alınamamıştır. Bu tarihte Terk, Bereketli, Hıdırsor nahiyelerinin vergileri toplanarak asayiş ve nizam sağlanabilmiştir. Bu nahiyeler dışında Adıyaman'daki 22 nahiyede asayiş tam olarak sağlanamamıştır. Öte yandan Kâhta'da asayiş tamamen kaybolmuş ve Kâhta'nın vergi borçları otuz yüke ulaşmıştır. Kâhta'nın Zerükanlı ve Adıyaman'ın Kavi aşiretleri arasındaki çatışma, uzun süreden beri devam ettiğinden ve önü alınmadığından hayli adam ölmüş ve birçok kişi yaralanmıştır. Olaylar neticesinde tarafların birbirlerinin evli kadın ve kızlarını kaçırmak gibi birtakım uygunsuz olayların olduğu da görülmektedir. Bu tür olaylar neticesinde vergi toplamakla görevli olan mültezimler, çatışmanın olduğu köylere giremediğinden dolayı toplamı bir yük,

Mirdes	93859
İzol	39234
Zerükan/İzol	30065
Toplam	1082380

98 BOA.A.)MKT.UM. 528/28.

99 BOA.MVL.398/33.

100 Numan Aras, "Ondokuzuncu Yüzyılda Malatya Sancağı Besni Kazasının Tarihi-Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2006), s.s.165.

21.500 kuruş olan vergiler toplanamamıştır. Ayrıca Dalyan Aşireti ile Havutlu/Hüveydi Aşireti ve Atmalı Aşireti arasında meydana gelen çatışmalar bölgedeki asayiş bozmuştur. Taraflar arasında intikam duygusuyla çatışan aşiretler nedeniyle yirmi bir kişi hayatını kaybetmiştir. Uzun süreden beri vergi tahsil edilemeyen bu aşiretlerden Dalyanlı Aşireti'nin on iki yük kuruş ve diğer Atmalı ve Havutlu Aşireti'nin borçlarıyla birlikte otuz yük kuruşa çıkmıştır. Ayrıca bu aşiretler arasında önu kesilemeyen çatışmanın önünün alınması için 5 Temmuz 1862 tarihinde asker gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁰¹.

Adıyaman'daki aşiretler arasında sürekli olarak çatışma ve kan davaları süregelmiştir. 1862 yılında Adıyaman ve çevresindeki aşiretler arası çatışmada 66 kişi yaşamını yitirmiştir¹⁰². 8 Ekim 1862 tarihinde Kav Aşireti ile Rışvan Aşireti arasında meydana gelen çatışmadan dolayı rahatsız olan Adıyaman halkı bu durumun önlenmesi için Harput Vilayet Meclisi'ne dilekçe vermiştir.¹⁰³ Nitekim bu çatışmalardan dolayı 1863 yılında Kavi ve Rışvan aşiretleri arasında öteden beri devam eden çatışmalar neticesinde hayvan ve aşar vergileri toplanamamıştır¹⁰⁴.

13 Ocak 1863 tarihinde yapılan şikâyetle Rışvan Aşireti'nden Terk ve Bereketoğullarına ait Hozgirt ve Selamut köylerinin yedi yüze yakın hayvanının Kav Aşireti'ne mensup kimseler tarafından sürülüp götürüldüğü belirtilmiştir. Bunun üzerine taraflar arasında çatışma çıkmış ve taraflar birbirlerinin köylerine saldırıya başlamıştır. Çatışmaların, daha başlangıç aşamasında iken önünün alınamamasında Adıyaman ve Siverek kaymakamı olan Derviş Ağa'nın 80 yaşında ve idaresiz olmasının önemi büyüktür. Kaymakam yaşlı ve dirayetsiz olmasından dolayı azledilerek yerine Giresunlu Emin Bey atanmıştır. Ayrıca çatışmayı durdurabilmek için yüz elli kişi süvari olarak silah altına alınmış ve asayişte kullanılmıştır¹⁰⁵. Adıyaman'daki aşiretler arasında sürekli olarak çatışma ve kan davaları nedeniyle 1862 yılında 66 kişi yaşamını yitirmiştir¹⁰⁶.

101 BOA.MVL.638/46; MVL.723/59; MVL.647/75; MVL.633/69.

102 The Missionary Herald of The American Board. Vol.LVIII. November, 1862., No.11., s 358.

103 BOA. MVL.638/46.

104 BOA. MVL.647/75.

105 BOA.İ.MVL.475/21524; BOA.MVL.638/46.

106 The Missionary Herald of The American Board. Vol.LVIII. November, 1862., No.11., s 358.

1865 yılında Adıyaman Kaymakamı Emin Bey'in, hastalığı nedeniyle sıkıntılar yaşadığından, Adıyaman'ın asayiş ve idari durumu ile ilgilenediğinden görev yerinin değiştirilmesi istenmiştir. Bu dönemde aşiretler kendi başlarına hareket ederek düzeni bozmuşlardır. Ağnam vergisi tahsildarı Hüseyin Ağa, Çelikhan yakınlarındaki Abdülharap köyü civarında başta Hıdırsor Aşireti'ne bağlı Bulam köylüleri olmak üzere çevredeki köylüler tarafından soyulmuştur. Bu olay sonrasında Emin Bey, Harput Valiliği tarafından görevden alınmıştır¹⁰⁷.

1864 yılında Adıyaman bölgesine saldırılarda Rişvan'ın bir kolu olan Zerükanlılar, şehre dört beş saat mesafedeki köyleri sürekli yağma ve talan etmişlerdir. Bu yağma ve talanları sırasında eşkıyalıklarıyla meşhur olan Zerükanlı birkaç şahıs, Kalyon Kavi nahiyesine bağlı köylerden Karacaviran köyüne girip köyün bağ çubuklarını kesmeye başladıklarından köylülerle aralarında çıkan arbedede saldırganlardan bir kişi öldürülmüştür. Bunun üzerine Zerükanlılar 400-500 kişilik bir grup oluşturarak Karacaviran köyüne topluca saldırmış ve köyü yağmalayarak köylülerin eşyalarını gasp etmişlerdir. Köyü tamamen harabeğe çeviren Zerükanlılar, Karacaviran'ın yakınlarındaki diğer iki köyü de yağmalayarak yakmışlardır. Zerükanlıların eşkıyalıklarını ve saldırılarını engelleyerek olayların önünü alabilmek için Adıyaman'da bulunan iki bölük süvari Karacaviran bölgesine gönderildiği gibi mevcut olan askerler Zerükanlıları durdurmaya yetersiz olduğundan Siverek ve Urfa'daki piyadelerden destek kuvvetleri istenmiştir. Gelen bu kuvvetlerle Zerükanlıların köylerine gidilerek olayları başlatanların bulunduğu Suhyan (?) köyünde Kalyon Kavi köylerinden yağmalanan malların bir kısmı alındığı gibi önceki yıllardan kalan vergilerin bir kısmı da tahsil edilerek olaylara karışanların bir kısmı ile olayları başlatan ve katil denilen Molla Yusuf olaysız bir şekilde ele geçirilmiştir. Alınan bu tedbirlere rağmen köy yağmalayıp yakanlardan Kefozi (orijinalinde) nahiyesi ağalarından 40-50 kadar köyü istila etmiş olan Ali ve Ahmet Ağalar yakalanmış olmasına rağmen olayları başlatan ve fesadın başı olarak nitelenen Sefer Ağa, askeri kuvvetlerin üzerlerine geldiği haberini alınca Siverek taraflarına kaçmıştır. Askerler geri çekilir çekilmez, istilacıların daha önceden yağmalanmış ve yakılmış olan Kavi taraflarına yeniden saldırıda bulunacakları yönünde ha-

107 BOA.MVL. 697/31; BOA.MVL.638/46.

berler alınmıştır. Buraya gönderilecek askerler sayesinde 1865 yılının öşrünün bu ağaların eline geçmesi önlendiği gibi dağlık ve taşlık olduğu için süvarilerin giremediği Gerger bölgesine piyade sevk edilerek asayiş sağlanmıştır. Yakalanması için Siverek ve Diyarbakır bölgesiyle yapılan yazışmalardan haberdar olan Tokarisli Sefer Ağa, bu sefer kendisi ve adamlarıyla bizzat Elazığ'a gitmek üzere yola koyulmuş, bir taraftan da kaymakamı görevden aldırıp yeni kaymakamla geri döneceğine dair adamları vasıtasıyla bölgesinde söylentiler çıkartmış, kendi nahiyesi (Tokaris) ve Gerger ahalisinden çabucak on yedi bin kuruş para göndermelerini istemiştir. Bunun üzerine kaymakam Süleyman Bey genel merkeze böyle bir durumun olup olmadığı konusunda bir telgraf çekmiştir. Kendisine cevap verilmemesinin askerinin moralini bozduğunu belirterek gerçeğin Adıyaman ahalisine sorulduğunda ortaya çıkacağını belirtmiştir¹⁰⁸. Sonuç olarak 1866 yılında Adıyaman Kaymakamı Süleyman Bey'i Elazığ valisi görevden almak istediğinde kaza meclis idaresi bunun haksız olduğunu merkez vilayete bildirmiştir¹⁰⁹. Kaza meclis üyeleri; Sefer Ağa ve Zerükanlı Aşireti'nin saldırıları nedeniyle sürekli aşiret kavgalarının olup olmadığını ve tasallutu altındaki köylülerin ağır aşar vergisi altında ezilip ezilmediklerini araştırmaya gelen memurları, Sefer Ağa'nın parasıyla istediği yere yönlendirdiğini ve Süleyman Bey zamanında fakir fukaranın rahat bir nefes aldığını belirterek kaymakamlarının görevden alınmamasını istemişlerdir¹¹⁰. Buna rağmen Sefer Ağa ve avenelerinin, Kaymakam Süleyman Bey'in aşiretlerin usul ve kaidelerini bilmediği, durumu iyi yönetemediği, dolayısıyla görevden el çektirilmesinin uygun olacağı yönündeki telkinleri sonucunda Adıyaman kaymakamlığına aşar mültezimlerinden Celal Bey'in getirilmesi valilikçe kararlaştırılmıştır¹¹¹.

Sefer Ağa, Elazığ'a gelerek kaymakamı görevden aldırarak için onun Adıyaman meclis azasından Mollazade ile birlikte aşar vergisini 10 kuruştan 30 kuruşa çıkartarak bunu tahsil etmeye çalıştığını belirtmiştir. Harput Valisi, Zerükan Aşireti'nin teskin edilmesi ve olayların fazla büyümemesi için Sefer Ağa ve beraberindekilere dokunmamıştır. Süleyman Bey, Samsat Kaza Müdürü Bedir Ağa hakkındaki şikâyetlerden ve irtikâptan dolayı Bedir Ağa'yı görevden almış ve

108 BOA.MVL.723/59.

109 BOA.MVL.722/46.

110 BOA.MVL.724/48.

111 BOA.MVL.723/78.

yerine bir vekil atamıştır. Ancak Harput'ta yapılan incelemede Bedir Ağa'nın soruşturulmasına gerek görülmemiştir¹¹². Bu dönemde Besni ve çevresinde de asayiş olayları artmıştır. 1866 yılında Besni civarlarında Erzurum ağnamı ve İranlı tüccarlar soyulmuşlardır. Bunun engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir¹¹³. Bölgede gerçekleştirilen asayiş ve idari düzenlemeleriyle 1868 yılında İzol, Kömür Kavisi ve Zerükan aşiretleri de itaat altına alınmış ve Kâhta işlerin daha iyi idare edilebilmesi için kaymakamlık haline getirilmiştir. Zira bu tarihe kadar bölgeye aşiret çatışmasından dolayı doğru dürüst memur bile gidememiştir¹¹⁴.

Kâhtalı Rışvan Aşireti ile Adıyaman'ın Kavi Aşireti arasında daha önceleri sona erdirilmiş olan aşiret kavgası, Kav Aşireti'ne mensup kişilerin 1902 yılında bir Rışvan köyüne saldırarak iki yüz kadar koyun, bir at, bir katır ve zahireyle birlikte diğer birtakım eşyayı gasp etmesi ve iki kişiyi öldürmesi üzerine yeniden körüklenmiştir. Bu olay, Kav Aşireti'ne mensup Subukan köyünden Ali, Misilyanoğlu Şeyho ile adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun üzerine Rışvan Aşireti'nin de meydana gelen olayların intikamını almak için toplandığı haberleri gelince bu durum Malatya Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Malatya mutasarrıfı hemen sancakta bulunan jandarma taburlarından iki tanesini alarak Adıyaman'a gelmiştir. Bu askerlerden 10 tanesi mutasarrıfın çadırını ve eşyalarını korurken kalan kolluk kuvvetleri Kâhta ve Adıyaman kaymakamlarıyla birlikte Kav Aşireti'nin içine giderek önlemler almıştır. Bu önlemler çerçevesinde Ali ve Şeyho ile birlikte yirmi adamı yakalanmıştır. Alınan önlemler neticesinde her iki aşiretten 135 kişinin yakalanarak mahkemeye sevk edildiği Elazığ Valisi Hasan tarafından bildirilmiştir¹¹⁵. Bu hadise üzerine iki aşiret arasında çatışma çıkacağı ve bunu önlemek için Adıyaman'da bulunan askeri kuvvetin yeterli olmayacağı belirtilerek Malatya Mutasarrıflığı'ndan derhal iki bölük askerin Adıyaman'a gönderilmesi istenmiştir. Bunun üzerine Malatya'dan gelen askerler sayesinde gasp edilen mallar sahiplerine verildiği gibi aşiret reislerinden Hami Nebi/Hami Növe ele geçirilmiştir¹¹⁶. 18 Haziran 1904'te olayların faili olan Subukan

112 BOA.MVL.725/1.

113 BOA.MVL.725/1.

114 Diyârbekir Vilayet Gazetesi, 24 Cemaziyelahir 1286, No.9.s.1

115 BOA.DH.TMIK.M..174/43;BOA.BEO. 2313/173435; BEO. 2356/176690;BEO.2313/173435.

116 BOA.BEO. 2313/173435; BEO. 2356/176690;BEO.2313/173435.

köyü ahalisinden Hüsnü ölü olarak ve oğlu Şeyho ile yirmi altı adamı sağ ele geçirilerek Adıyaman'a getirilmiş ardından Elâziğ adliyesine gönderilmişlerdir¹¹⁷. Şeyho ve adamları daha önceki Rışvan ve Kavi çatışmalarında öne çıkan ve başlatanlardan birisi olarak belgelerde kendine yer bulmuştur¹¹⁸. 1904 yılında Adıyaman'da aşiretler arasında çıkan çatışmanın önlenmesi için Malatya'dan Adıyaman'a gelmiş olan Malatya Mutasarrıfı Hasip Bey, bu hizmet için yol harcırahı istemişse de Maliye Nezareti tarafından bu isteği yerinde görülmemiştir¹¹⁹.

Yaklaşık üç yüzyıl boyunca Kav ile Rışvan Aşiretleri'nin çatışmaları sürmüştür. 20. yüzyıla gelindiğinde Rışvan Aşireti'nin Kâhta'dan Adıyaman'a doğru genişleme faaliyetlerine Kav Aşireti ile olan rekabeti her zaman engel olmuştur. Günümüz yerleşmelerinin aşiret ekseninde dağıtımında Kâhta ile Adıyaman aşiretleri arasında Kalburcu Çayı doğal bir sınır olarak kabul edilmiştir. Buna rağmen son dönemlerde Hacı Bedir Ağa'nın oğlu Turan Ağa'nın Uludam köyüne yerleşmesiyle bu sınırın bozulduğu görülmektedir. Bu köy dışında Kâhta bölgesinden gelerek Adıyaman bölgesine yerleşen Rışvan Aşireti'ne mensup ağalık iddiasında bulunan kişiler bulunmamaktadır. Uludam köyünden Kâhta bölgesine kadar uzanan bölgede Rışvan Aşireti'ne mensup kişilerin bulunduğu günümüzde bile bilinmemektedir.

6.2.Kav ile Hıdırsor Çatışması ve Çelikhan'ın Adıyaman'a Bağlanması

Adıyaman bölgesindeki aşiret kavgalarının önünü alabilmek için Osmanlı Devleti, aşiretlerin bağlı olmuş olduğu bölgeleri farklı idari birimlere bağlayarak çatışma riskini en az düzeye indirmek istemiştir. Rışvan ve Kav çatışmasının yaşandığı bölgelerden Çelikhan bölgesinde her iki aşirete mensup kişiler ve taraflar arasında çatışmalar yaşanmıştır. 1870'lerin sonunda Kav Aşireti, bölgedeki Rışvanlılara mensup olan Hıdırsor Aşireti'ne bağlı Bulam nahiyesinin ve çevresinin üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Bu nedenle 1878 yılında Kavilerin Bulam nahiyesine saldırılarını önlemek ve yol güvenliğini sağlamak için Bulam bölgesine bir bölük piyade veya bir bölük katırlı askeri içine alabilecek kapasitede bir kışla yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun dışında

117 BOA.DH.TMIK.M. 174/43.

118 BOA.BEO. 2356/176690.

119 BOA.DH.MKT.887/19.

Malatya'da da iki bölük piyade yerleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹²⁰. Ancak alınan önlemler kalıcı bir sonuç getirmemiş ve çatışmalar fasılalarla devam etmiştir. Muhtemelen 1880'lerin ortalarında Rişvan Aşireti'ne bağlı Hıdırsorlular ile Kav Aşireti arasında yaşanan olaylar neticesinde Diyarbakır Vilayeti'nden Besni'ye bağlanmış olan Bulam, Abdulharap, Hacıman (Hacıyan), Aligör Uşağı, Kurucaova, Kurudere ve Çalğan (Kefersud) köylerinde 1888 yılında nüfus, vergi ve askerlik işleri yapılamamıştır. Bu işlemlerin düzgün bir şekilde yapılabilmesi için işlemlerde kolaylık olması açısından 24 saat mesafe uzaklıkta olan Besni'den ayrılarak Adıyaman'a bağlanmıştır¹²¹.

Sürgü'den başlayıp Bulam'a kadar olan yayla, Kurucaova köyü halkının olmasına rağmen birkaç seneden beri Göçer Hıdırsorlu Aşireti mensuplarının ikamet ederek kullanmalarından dolayı 1894 yılında taraflar arasında anlaşmazlık çıkmış ve sorun Kurucaova ahalisinden Hamza bin İbrahim (?), Şeyho'nun oğlu Mehmed ve köy muhtarı Ali Rıza tarafından Adıyaman mahkemesine taşınmış ve bu kişiler bölgenin göçer Hıdırsorlular ile alakası olmadığını belirtmişlerdir. Görülen mahkeme neticesinde ise arazi kanununun 1675. maddesi gereğince yaylanın Kurucaova köyü halkının olduğu, Hıdırsorlu Aşireti'nin bu bölgedeki yayla ile alakası olmadığına karar verilmiştir¹²².

1898 yılında Rişvan Aşireti'nin kollarından Gelerli Aşireti, Bulam ve Çelikhan havalisinde bulunan Kavi Aşireti'ne bağlı Şahbor, Büyükan, Şenikan, Kurikan ve Kuremille köyelerine saldırarak üç kişinin öldürülmesine ve üç kişinin yaralanmasına neden olmuşlardır. Bunun üzerine olayı tahkik etmek üzere bidayet mahkemesi azaları olay mahalline sevk edilmiştir. Onlarla gitmesi gereken kaymakamlık memurlarının ise olay yerine gitmekten kaçınmaları üzerine Sülükzade Hasan ve arkadaşları bu durumu Elâzığ Valisi'ne şikâyet etmişlerdir¹²³. Çelikhan bölgesinde Kav ile Rişvan Aşireti arasındaki çatışmalar fası-

120 BOA.Y.PRK.UM. 3/37.

121 BOA. DH.MKT. 1474/107;BOA:DH.MKT.1484/99. Hıdırsor Aşireti, uzun yıllar Sürgü, Bulam ve Malatya arasındaki yaylaları kullanmıştır. 1897 yılında Hıdırsor Aşireti ile Kurucaova Köyü arasında yaylaların kullanımı için anlaşmazlık başgöstermiş ve taraflar birbiri ile çatışmışlardır. Bkz. Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi- Rişvan Aşireti Örneği-*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007, s.210.

122 BOA, MŞH.ŞSC.d: 172/256, s.10-13; İsmail Firdevs, "Adıyaman Yöresi Aşiretleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2013), s.34.

123 BOA. DH.MKT.2381/29.

lalarla devam etmiştir. Bugün bile bölgedeki yaşlıların hafızalarında bu çatışmaların izleri bulunmaktadır.

6.3.Kaviler ile Rişvanlıların Çatışmasında Alınan Askeri Önlemler

1899 yılından itibaren Adıyaman ile Kâhta aşiretleri arasında çıkan çatışmalar sonunda yine her iki taraftan ölenler olduğundan bu çatışmaların önünü alabilmek için Harput'tan asker istenmiştir. Ancak yeterli sayıda asker olmadığından jandarmalar ile buradaki çatışmaların önü alınmak istenmiştir. Buna rağmen 1900 yılında Malatya'daki taburdan iki bölük asker, çatışmanın yoğunlaştığı ve yöneldiği taraflara asker konuşlandırmıştır. Bu önleme ek olarak birbirlerine düşmanlık besledikleri için ahaliyi de bu düşmanlığa dâhil ederek olayların büyümesine neden olan dokuz aşiret reisi yakalanarak Malatya'ya getirilmiş ve olayların devam etmesine olanak bulabilecekleri bölgelerinden uzaklaştırılmışlardır. Devlet yetkilileri bu kimseleri bölgelerinde bırakmaları hâlinde çatışmaların önünü alamayacaklarını düşünmüşlerdir. İki bölük askerden birini Bulam Karakolu, diğerini ise Fak ile Çarkezi arasında konumlandırarak taraflar arasında bir tampon oluşturmuşlardır¹²⁴. Tam bu sırada on kadar silahlı Kürt, Adıyaman merkeze gelerek kargaşa çıkartmış, ahalinin korkudan dükkânlarını kapatmasına neden olmuşlardır. Bu kargaşa sırasında bir Süryani'nin evini basarak karısıyla birlikte darp ederek yaralamışlardır. Bu olay üzerine Malatya Mutasarrıflığı bölgeye asker sevk ederek faileri yakalamaya çalışmıştır¹²⁵.

Rişvan ve Kavi aşiretleri arasında meydana gelen hadiselerden dolayı 200 kişi yaralanmış veya hayatını kaybetmiştir. Olayların önlenmesi için kazalarda bulunan hoca ve önde gelen kişiler nasihatçi olarak Kavi ve Rişvanlıları yatıştırması için görevlendirilmiştir. Tedbir olarak bölgeye dördüncü orduya bağlı yedi taburdan ikisi ve Malatya'dan da ek olarak asker gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bulam Karakolu civarında ve Çarkezi arasında çatışmaların önlenmesi için iki tabur asker görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Olaylar bir müddet sonra yatıştırıcı gibi olmuşsa da bu defa da Kav Aşireti'ne mensup eşkıyalar, Rişvanlıların

124 BOA.ŞD. 1483/1.

125 BOA.ŞD. 1483/1.

koyunlarını çalarak gasp etmişlerdir. Bu olaylar sırasında akşam saat yedide on kadar silahlı gelerek Hristiyan mahallesindeki bir Süryani hanesine girmiş, evin hanımını ve kocasını yaralamıştır. Bunun üzerine Müslüman ve Hristiyan ahali toplanarak dükkânlarını kapatmışlardır. Bu sebeple bölgeye süratle asker sevki elzem hale gelmiştir¹²⁶.

Mamuretülaziz vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 25 Mayıs 1316 tarihli telgrafın neticesinde Adıyaman ve Kâhta aşiretleri arasında eskiden beri var olan düşmanlığın çatışmaya dönüşmemesi için Malatya'dan bölgeye özel memurlarla birlikte Malatya Mutasarrıf Vekili Askeri Kaymakam Halim Bey, aşiret ileri gelenlerine nasihat için gönderilmişse de başarılı olamamıştır. Yine aynı telgrafta olayların büyümesinde Hısn-ı Mansur'da ileri gelen bazı fesat kimselerin etkisi olduğu vurgulanmıştır¹²⁷. Aşiretler arasında meydana gelen çatışmalardan dolayı boşalan otuz kadar köyün tekrar ahali tarafından iskân edilmesine çalışılmıştır. Yine her iki taraftan yüzlerce kişinin mahkemeye çağrılmayacağından memurların bölgede ifadesinin alınması istenmiştir¹²⁸.

6.4.Mırdıs Aşireti ile Tokarisliler Arasındaki Çatışmalarda Kaviler

XX. yüzyılın başlarında aşiretler arasında meydana gelen çatışmalarda Tokarisliler ile Mırdisliler kendi aralarında çatışmışlardır. Bu iki aşiretin nüfuz alanında bulunan Taşıl ve Kalyon kavilerine mensup otuz köyden yirmi ikisi, tarafların birbirlerine olan saldırıları sırasında yakılarak yağma edilmiştir. Tarım arazileri tahrip ve malları yağma edildiğinden köy ahali Mırdes, Kefozi ve Zerukan bölgelerine iltica etmek durumunda kalmıştır. Bu nedenle 1909 tarihinde aşiretlerin mücadelesini önlemek için Kâhta kaza merkezinin Büyük Bağ köyüne nakledilmesi düşünülmüştür¹²⁹.

6.5. Kav Aşireti'nin Karıştığı Hadiseler

1696-97 yılında Rışvan Hassına mensup Zerükanlı Aşireti reayası, koyun ve diğer vergilerini talep eden Voyvoda Hasan'a sırf vergi öde-

126 BOA.DH.TMIK.S. 92/22.

127 BOA.DH.TMIK.S. 92/22.

128 BOA.DH.TMIK.S. 92/22.

129 BOA. DH.MKT. 2702/60.

memek için “Kethüda karabaşımız.” diye bahaneler uydurmuşlardır. Voyvoda Hasan’ın durumu merkeze bildirmesi üzerine İstanbul’dan, önceden belirlenen bu vergilerin ilgililerden tahsili için, Maraş kadısına ferman gönderilmiştir. Aynı şekilde Rışvanlılar gibi Hısn-ı Mansur kazasının Terentil, Kelti(Karti), Büyük Çarkezi gibi karyelerinin toprağında emlak ve arazi tasarruf eden Paşa Kavi Cemaati mensupları da “Bazıları biz askeriz, bazıları dahi biz şehzadeyiz ve bazıları biz muaf olduk” gibi bahanelerle vergilerini vermek istemeyince merkeze şikâyet edilmişlerdir¹³⁰.

5 Mayıs 1768 tarihinde İzollu Aşireti’ne mensup el-Hac Ahmedoğlu Muhammed Adıyaman’ın Ziyaret mevkiinde yoluna giderken ölü, Kömür Kav Aşireti’ne mensup Haniçoğlu Hasan, Hasretoğlu Mirza, Musaoğlu Mahmud ve Sabri ve beraberlerindeki eşkıyalar tarafından kesilmiştir. Çıkan çatışmada el-Hac Ahmedoğlu Muhammed öldürülmüş yanındaki iki yüklü katır ve bir merkeple birlikte iki bin beş yüz kuruşluk diğer eşyaları gasp edildiği gibi kız kardeşi ve refikaları dahi çırılçıplak bırakılacak şekilde soyulmuşlardır. Bu dönemde eşkıyaların önde gelenlerinden biri de Safoğlu Hüseyin adlı biridir¹³¹. 1771 yılında Osmanlı Rus Savaşı’na katılmadığı için bölgede tımarları iptal edilenler olmuştur¹³². Bunların eşkıyalıklara karıştığı muhtemeldir.

1800 yılında Taşıl Kavisi Aşireti’nden Hasan Bey ve Ali Ağa, Gerger Mütesellimi tarafından Kav Aşireti’nin vergi borçlarını tahsil etmek üzere görevlendirilmişlerdir. Geri dönüşlerinde yolları kesilerek öldürülmüş ve eşyalarıyla malları gasp edilmiştir. Katillerin yakalanması için Abdurrahman Paşa ile Samsat Voyvodası Yusuf görevlendirilmişlerdir¹³³.

Ekim 1864 tarihinde aşiret kavgalarının devam etmesi ve ahalinin olaylardan zarar görmesinden dolayı, bölgede olayların yatışması ve asayişin sağlanması için Adıyaman Kaza Meclisinden Elazığ’da bulunan 4. Ordu’ya bir piyade taburunun gönderilmesi talebinde bulunulmuştur. Bu yazının şerhinde özellikle Ermenilerin bulunduğu

130 Hasan Arslan, “17. Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İctimai Tarihi)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2014), s.180.

131 BOA.AE.SMST.III.216/17075.

132 BOA.AE.SMST.III. 169/13280. Adıyaman’ın Avşar Ömer köyündeki 1.000 akçelik tımar Rus seferine katılmadığı için Essyid Halil oğlu İbrahim’e verilmiştir.

133 BOA. C.ADL. 73/4424.

bölgelerde Hristiyan ahalinin güvenliğinin sağlanması istenilmiştir¹³⁴. Aşiret kavgaları ve asayiş sorunları nedeniyle 1864 yılında Adıyaman'daki askerlere maaşlarını götüren bir yüzbaşı dahi, Akçadağ mevkiinden geçerken bölgedeki eşkıyalarca soyulmuştur¹³⁵. 12 Kasım 1864 yılında bu nedenle Harput Meclis-i Valası'ndan bölgeye asker sevk edilerek asayişin sağlanması istenmiştir. Zira şehir halkından Ermeniler ve Müslümanlardan şehirde asayişin sağlanması için dilekçeler verilmiştir. Bu dönemde Kav, İzollu ve Tirikan (Tejikan) aşiretleri arasında çatışmalar yaşanmıştır¹³⁶.

6.6.Kavi Aşireti'nin Adıyaman Hükümet Konağını Basması

14 Ağustos 1855 tarihinde Adıyaman Kaza Müdürü Abdulvehhab Efendi, kaza halkıyla anlaşamadığından dolayı halka küskünlük göstererek Adıyaman'ı terk etmiş ve Besni'ye gitmiştir. Elli gün boyunca müdürsüz ve yöneticisiz kalan Adıyaman şehrine yönelik aşiret ve eşkıya saldırıları başlamıştır. Bu saldırılarda yaralamalar, cinayetler, ev basma hadiseleri yaşanmış ve Adıyaman'ın asayışı bozulmuştur. Bu elli gün içinde cinayetlerden dolayı hükümet konağında hapsedilmiş olan iki kişiyi kaçırmak için iki yüz kişi şehre gelmiş ve konağı basarak mahkûmları kaçırmışlardır. Olayların fitilini Kavi Aşireti'ne mensup bir şahsın alacak verecek meselesi için şehre gelmesi ve kahvede alacağını istemesi ateşlemiştir. Kaviliye borçlulardan birisi vadesi gelen borcunun bir kısmını ödemeyi, geri kalanını da ertesi gün ödemeyi teklif etmiştir. Ancak Kavilinin borcun tamamının ödenmesini talep etmesinden dolayı bir tartışma çıkmış ve taraflar bıçaklı bir kavgaya tutuşmuşlardır. Etraftakilerin de gelmesiyle birlikte Kaviliye meydan dayağı atılmıştır. Kavgada borçlularından birisi tarafından bıçaklanmış olan Kavili bir müddet sonra ölmüştür. Bunun üzerine yaya ve atlılardan oluşan iki yüz kişilik Kav Aşireti mensubu, şehirde başta Terkoğlu ve Bereketoğlu evleri ve onlara bağlı olan köylere yönelik yağma ve gasplarda bulunmuşlardır. Mensuplarına yönelik atılan yağın ve olayların intikamını alabilmek için şehrin meydanında halka kendilerine göre suçluların teslimi için ertesi gün öğleye kadar mühlet vermişlerdir. Ertesi gün iki kişiyi teslim almış ve bir diğerini evinden

134 BOA.MVL.688/27.

135 BOA. MVL.699/11;MVL. 692/57.

136 BOA.MVL.688/27.

zorla alarak meydanda dayaktan geçirmiş; daha sonrada kurşunlayarak öldürmüşlerdir. Kendilerine olayların yatıştırılması konusunda ricada bulunan ulema, Berketoğlu, Terkoğlu ve diğer kişilere iltifat etmeyerek cüretkârlıklarını sürdürmüşlerdir. Bunun dışında saldırganlar kasaba içindeki bazı evleri yakıp yıkarak yağmalarda buldukları gibi şehir merkezindeki sekiz yüz hayvanı sürerek kaçırmışlardır. Bu dönemde kaza müdürü olan Abdulvehhab Efendi olaylar karşısında aciz kalmıştır. Kaymakam'ın acizliği ve olayların artması üzerine Adıyaman halkı canlarını, ırzlarını ve mallarını korumak için kendilerine adam tutmak durumunda kalmıştır. Asayiş sorununun ortadan kalkıp şehrin huzur ve güvene kavuşması için şehrin ileri gelen ağaları, müftüsü, gayrimüslim kocabaşları ve naibi olmak üzere bir heyet o sırada Arguvan'da bulunan Elâzığ Valisi Arif Paşa'ya giderek ondan yardım istemiştir. Ona, kazaya gelen iyi niyetli müdürler de olmuş olmasına rağmen kaza halkının kültürünü ve özelliğini bilmediklerinden sorunlar yaşadıklarını ve anlamadıklarını belirterek bölgeyi bilen birisini üç yüz civarındaki askerle Adıyaman'a kaza müdürü olarak atmasını istemişlerdir. Adıyaman heyetini dinleyen Arif Paşa, bunun üzerine bölgeyi bilen Arapkirli ve Adıyaman'ın eski müdürü Muhammed Ağa'yı, 1.800 kuruş maaş ve yeterli sayıda asker ile Adıyaman'a atamıştır¹³⁷. Ekim 1855 tarihinde Muhammed Ağa, aşiretlerin iskânı ve ıslahatına çalıştığı gibi bölgeye sevk edilen askerlerle vergilerin toplanmasına da uğraşmıştır. Bu çalışmalarına ek olarak daha önceden eşkıyalık yaptığı için yakalanıp Adıyaman hapisanesine konulan iki kişiyi kaçıran kişilerin yakalanmasına çalışmıştır. Bu kaçaklardan biri Besni'de diğeri ise Adıyaman'da ele geçirilmiştir. Bu olayda ihmali olan Besni Müdürü Ömer Bey hakkında da gerekli muamele yapılması için girişimlerde bulunulmuştur¹³⁸.

1856 senesinin Ekim ayında Adıyaman'daki asayiş olaylarını sona erdirmek ve bu olaylara son vermek için Siverek bölgesinden askerler Adıyaman'a gelerek kırk beş gün burada kalarak gerekli tedbirleri almışlardır. Toplamda beş buçuk ay süren bu uygulama sayesinde 1.300

137 BOA.İ.MVL.349/15182; BOA. MVL.300/46.Abdulvahap Efendi'nin Besni'ye gitmesinden sonra azledilip edilmemesi gerektiği konusunda daha önce yazışmalar yapılmıştır. Bkz.BOA. A.)MKT.MHM.237/82.

138 BOA.A.)MKT.UM.232/85.

kese vergi tahsil edildiği gibi fesat çıkaran elebaşları da ele geçirilmiştir¹³⁹.

6.7.Kömür Kavilerinin Kervan Soygunu

Malatya-Adıyaman bölgesinde göçebe olarak yaşayan bazı aşiretler Suriye'den ve diğer bölgelerden gelip geçen kervanların yolunu keserek sürekli yağmalama faaliyetlerinde bulunmalarıyla ün kazanmışlardır. 1629 yılında İsmail adlı bir şahıs Van bölgesinden 3.400 koyun satın alıp Kömür havalisine geldiğinde Kav Aşireti'ne mensup olan Hamza Kethüda, Yusuf Kethüda, Pervane, Memi, Haydar, Ali bin Şeref, Gazi Davut ve Zerbu adlı kişiler tarafından soyulmuştur. Söz konusu kişiler 3.400 koyunla birlikte beş yüz kuruşa yakın parası ile yedi yüz kuruşluk elbisesini gasp etmişlerdir¹⁴⁰. Bunun üzerine Malatya kadılığına Kömür bölgesinde ticaret erbabını soyan eşkıyaların yakalanması için hüküm verilmiştir¹⁴¹. 1745 yılında Adıyaman ahali-sinden Seyyid Hacı Süleyman ve Şeyh Ali, Kavi Aşireti'nin bulunduğu mukataaları 600 kuruşa İbrahim isimli şahsa satmalarına ve paralarını almalarına rağmen söz konusu mukataayı vermemelerinden dolayı İbrahim tarafından şikâyet edilmişlerdir¹⁴².

27 Şubat 1847 tarihinde Adıyaman'ın Besni'ye bağlı olduğu görülmektedir. Bu tarihte Halep'ten Malatya'ya giden bir ticaret kervanının önu Kömür Kavi Aşireti tarafından kesilerek kervandaki mallar gasp edilmiştir. Ayrıca söz konusu dönemde Kömür Kavisi sadece bu vukuatla kalmayıp bölgedeki köylere ve yerleşim yerlerine de saldırılar düzenlemiş ve yağma faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu aşiretin halktan zorla almış olduğu zahirenin ve kervan mallarının geri alınmasının yanı sıra uzun süredir vermedikleri verginin tahsil edilerek aşiret mensuplarının itaat altına alınmalarını sağlamak için Adıyaman'da bulunan Askeri Kaymakam İslam Bey'den, bölgede bulunan askerleri sevk ederek Kömür Kavilerini hizaya getirmesi istenmiştir. Eğer bunun için

139 BOA.A.)MKT.UM.257/62.

140 Durmuş Kandıra, "84 Numaralı Mühimme Defteri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE,1995), s.70.

141 Mihriban Artan, "Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkıyalık Hareketleri (1626-1631)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi SBE, 2016),s.80.

142 Esra Paköz, "I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde Malatya'ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2014),s.103.

Adıyaman'da bulunan askerler yeterli gelmezse bölgedeki seferberlik dönemi askerlerinin de onlara eşlik etmesine Besni Kaymakamı Abdullah Bey ile karar verilmiştir. Kazaya bağlı olan Kâhta, Mülükanlı, Dalyanlı, Kızakun (?), Karaçor, Birmişin aşiretlerinin de itaat altına alınması için gerekli çalışmalar yapılacağı Adıyaman Meclisi'nden Besni Kaymakamlığına bildirilmiştir. Ayrıca bu aşiretlerden kargaşalık çıkaran kırk elli kişinin derdest edilmesiyle asayişinin sağlanacağı belirtilmiştir¹⁴³. Çünkü Kömür Kavisî, Gelerli (Kelerli), Kâhtalı ve Mülükanlı aşiretleri, vergilerini vermedikleri gibi çevre yerleşim yerlerine ve tüccarlara zarar vermişlerdir. Bunların itaat altına alınması ve vergilerin tahsil edilebilmesi için Adıyaman'daki seferberlik askerlerinin kullanılarak bu tür eşkıyalıkların önü alınmak istenmiştir¹⁴⁴.

6.8. 19. Yüzyılda Hıdırsor Aşireti

Adıyaman'da bulunan en önemli Alevi aşiretlerinden birisi olan Hıdırsor Aşireti, gerçekte Türkiye'nin en büyük aşiretlerinden birisi olan Rışvan Aşireti'nin bir alt koludur. Bu aşirete ayrıca Hacı Ömerli, Gelerli, Celikanlı, Mendollu, Zerukanlı, Mülükanlı, Rumıyanlı, İzdeganlı, Mansurganlı, Çakallı, Dalyanlı, Dımışklı, Halikanlı, Hamdanlı, Hacı Musa, Hamidli, Hoşnişin, Şefikanlı, Bektaşlı, Bereketli, Rudikanlı, Mahyanlı, Belikanlı, Baziki, Dumanlı, Hacı Bereketli, Hıdıranlı, Mesdikanlı, Okçuyanlı, Keleşorlu, Köseyanlı, Şeyhbalanlı gibi birçok cemaat ve oymak bağlı bulunmaktadır¹⁴⁵.

18 Eylül 1889 tarihinde Adıyaman bölgesindeki aşiretlerden olan Hıdırsorluların bölgede yapmış oldukları gasp, adam öldürme ve köyleri talan gibi eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı kırk hane, bölgelelerinden göç etmek durumunda kalmıştır. Bu konuda Elazığ'a telgraf çeken Hasan ve arkadaşları mahalli hükümetin bu tür olayları önleyemediğini eğer yaptıkları müracaat sonrasında eşkıyalık faaliyetleri durdurulmaz ve gasp edilen mallar geri verilmez ise köylerinin(?) de göç etmek durumunda kalacağını Elazığ Valiliği'ne bildirmişlerdir. Bu durum karşısında vilayet durumun araştırılması için çalışmalara başlamıştır¹⁴⁶. Devlet bu aşiretin yaşatmış olduğu asayiş sorunlarını

143 BOA.A.)MKT.MHM. 2/53.

144 BOA.A.)MKT.MHM. 2/53.

145 Firdevs, s.20.

146 BOA.DH.MKT.1658/131.

çözebilmek adına göçebe olan kısımlarını iskân etmek amacıyla kayıtlarını tutmaya çalışmıştır¹⁴⁷.

1898 yılında Adıyaman Müftüsü Hüseyin ile Mollazade Şeyh Ağa ve Ali Ağa hakkında yanlış beyanda ve suistimallerde bulunmak suretiyle suç duyurusunda bulunulmuştur. Bu dönemde Hıdırsor Aşireti'nin göçerlikten vazgeçirilerek yerleşik hayata geçirilmesi ve vergi için nüfuslarının yazılması meselesinde görev aldıkları anlaşılan bu şahıslar, adı geçen aşiretin önemli bir kısmının kaydını yapmayarak devleti zarara uğratmış ve bölgedeki zahire ihracatında aynı davranarak suistimallerde bulduklarına dair Memi Şefik(?) adlı kimse tarafından Adıyaman Kaymakamı Derviş Bey'e şikâyette bulunulmuştur. Ancak Derviş Bey'in soruşturmasından bir netice çıkmayınca şikâyet olayını Maksudzade ve arkadaşları Elazığ vilayetine taşımışlardır¹⁴⁸. Belgede adı geçen köy günümüzde Paşamezrası olarak bilinmektedir.

Kav Aşireti ile Zerükanlılar ve müttelikleri arasındaki çatışmalar devam ettiğinden 1858 yılından 1864 yılına kadar olan vergiler toplanamamıştır. Bu tarihte Terk, Bereketli, Hıdırsor nahiyelerinin vergileri toplanarak asayiş ve nizam sağlanabilmiştir. Bu nahiyeler dışında Adıyaman'daki 22 nahiyede asayiş tam olarak sağlanamamıştır. Öte yandan Kâhta'da da asayiş tamamen kaybolmuş ve vergi borçları otuz yüke ulaşmıştır. Kâhta'nın Zerükanlı ve Adıyaman'ın Kavi aşiretleri arasındaki çatışma uzun süreden beri devam etmiş ve önü alınmadığından hayli adam ölmüş ve birçok kişi yaralanmıştır. Olaylar neticesinde tarafların birbirlerinin evli kadın ve kızlarını kaçırmak gibi uygunsuz birtakım işlerinin dahi olduğu görülmektedir. Bu tür olaylar neticesinde vergi toplamakla görevli olan mültezimler çatışmanın olduğu köylere giremediğinden vergiler toplanamamıştır. Tahsil edilemeyen vergi miktarı bir yük, 21.500 kuruş olarak belirlenmiştir.

Dalyanlı Aşireti ile Havutlu/Harutlu Aşireti ve Atmalı Aşireti arasında meydana gelen çatışmalar bölgedeki asayışı bozmuştur. Taraflar arasında intikam duygusuyla çatışan aşiretler nedeniyle yirmi bir kişi öldürülmüştür. Uzun süreden beri vergi tahsil edilemeyen bu aşiretlerden Dalyanlı Aşireti'nin on iki yük kuruş ve diğer Atmalı ve Havutlu Aşireti'nin borçlarıyla birlikte alınamayan vergi otuz yük ku-

147 BOA.DH.MKT.2135/105.

148 BOA.DH.MKT.2135/105.

ruşa çıkmıştır. Ayrıca bu aşiretler arasında önü kesilmeyen çatışmanın önünün alınması için asker gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁴⁹.

Adıyaman'daki aşiretler arasında süren kan davasından dolayı 1879 yılının Şubat ayına kadar bir taraftan yirmi beş diğer taraftan ise sekiz kişi olmak üzere toplamda otuz üç kişi öldürülmüştür. Birbirlerine hasım olan aşiretler fırsat bulduklarında birbirlerini öldürmekten ve birbirleriyle çatışmaktan kaçınmadıkları gibi davalarını şehir merkezine kadar taşıyarak hasımlarını şehir merkezinde bile öldürmekten çekinmemişlerdir. Amerikalı Misyoner Trowbridge'ye göre birbirlerine karşı son derece acımasız olan bu iki aşirete merkezi hükümet dahi müdahale edememiş ve her iki tarafın katilleri serbestçe sokak ortasında ateş açma ve öldürme eylemlerine devam etmişlerdir¹⁵⁰.

14 Mart 1900'de Melikzade Hasan ve arkadaşları tarafından çekilen telgrafta Kâhta ve Tokarislilerin Adıyaman bölgesinde öteden beri süregelen Kavi ve Rişvan Aşireti çatışmasının yeniden nüks etmesine neden olduğu belirtilmiştir. Adıyaman'ın ileri gelenlerine göre kısa bir süre öncesine kadar yolculuklar güvenli bir şekilde devam ederken Kâhta'dan Zerukan Aşireti Reisi Hacı Bedir Ağa ile Tokarisli Osman Paşa, kötü meşrepli devlet memurlarıyla dost olup kötülöklere göz yumarak ahaliye birçok zulümde bulunmuşlardır. Yine bölgelerindeki vergi veren nüfusu az göstererek devlet hazinesinden on yük aşar ve ağnam vergisini hazineden gizlemiş, çok cüzi bir miktarı hazineye göndermiş ve geri kalanını alıkoymuşlardır. Kendilerine ait zindanları bulunan bu kişilere karşı insanlar canlarını, ırzlarını ve mallarını güvende hissetmemektedirler. 20 haneden ibaret olan Cimcim köyü ile Biburit köyünde beş hane tamamen yakılmış, mal ve eşyaları yağma edilmiştir. Kavi Aşireti'nden bir günde yedi kişi katledilmiş ve on beş kişi yaralanmıştır. İki yük aşardan fazla geliri olan Bulam nahiyesine tecavüzlerde bulunulmuştur. Osman Paşa ve adamlarının tecavüzlerinden dolayı Adıyaman halkı mahsullerini toplayamadığı gibi yollar da da can güvenliği kalmamıştır. Osman Paşa vilayete on bin lira ile kırk yük revgan-ı sade (tereyağı) ve hesapsız eşyayı katırlarla taşımıştır. Osman Paşa'nın arkadaşı olan Bedir Ağa ise nüfuzunu genişletmek için Adıyaman bölgesine bağlı olan Bulam, Çelikhane, Abdülharap, Ku-

149 BOA.MVL.638/46; MVL.723/59.

150 The Misyonyary Herald, Volume LXXV. June, 1879. Number 6., s. 224-225.

rucaova, Kisik gibi köylere “Sizi Kâhta’ya iltihak ettirdim. Teşkil edeceğim Hamidiye askeri alayı sayesinde siz askerden, vergüden, tekâlif-i vesâireden muaf oldunuz. Benimle Kavi Aşireti’ne müsellaah iseniz.” sözleriyle bu bölgeleri tamamen kendi tarafına çekmeyi başarmış, Kavi Aşireti’ne ve Adıyaman’a bağlı olan köylere saldırtmıştır. Osman Paşa ve adamları Adıyaman ve çevresindeki köyleri baskı altına alarak hasat mevsimi olmasına rağmen köylülerin evlerini yakmışlar ve köylüler ağaç altında konaklamak zorunda kalmışlardır. Buna rağmen Osman Paşa’nın adamları gelerek bunlardan zorla ekmek parası talep etmişlerdir. Kaza memurlarının bölgeye gelmelerine engel oldukları gibi köyleri kurşunlamak gibi hadiselerle bölgede terör estirerek, insanların can ve mal güvenliğini tehdit ederek bütün ticari bağlantıların kopmasına neden olmuşlardır. Eğer asayiş düzelmez ve bu durum engellenmez ise kaza merkezinin asayiş sorunu olmayan başka bir yere nakledilmesine kadar talepler olmuştur¹⁵¹. Bu konuda devlete verilen dilekçede, Adıyaman eşrafından 12 Hristiyan ile tüccar, ulema ve halktan oluşan 50 kişinin ismi bulunmaktadır¹⁵².

2 Ağustos 1902 tarihinde Adıyaman’dan Hilmi ve arkadaşları, Kâhta ve Adıyaman aşiretleri arasında meydana gelen adam öldürme, gasp ve yağma gibi hadiselerin önünün alındığını ve ortamın artık sakinleştiğini belirterek çatışmalar nedeniyle boşaltılmış olan otuz kadar köy halkının yerlerine döndüğünü bildirmiştir. Yine onlara göre yüzlerce kişinin dâhil olduğu çatışmada bunların hepsinin mahkemeye götürülmesinin imkân dışı olduğu ve yeni çatışmalara neden olacağı ifade edilmiştir. Aynı tarihlerde Osman Ağa’nın taraftarları ile Samsatlılar arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmada kırk kişi ölmüş, yüz civarında kişi yaralanmış ve bin beş yüz civarında köy halkı yerlerinden olmuştur. Bu kadar kişiyi mahkemeye almak yerine olayların elebaşlarının yakalanıp hapsedilmesi istenmiştir¹⁵³.

17 Ağustos 1900 tarihinde Kâhta ve Adıyaman aşiretleri arasında meydana gelen çatışmalar sonunda olayların büyümemesi için iki taraf arasında bulunan sınır bölgesinde 30 köy boşaltılmıştır. Kâhta, Mülükanlı ve Pütürgelilerden oluşan Rişvan Aşireti ile Kavi Aşireti arasında

151 BOA.DH.TMIK.M.87/24; DH.TMIK.S. 92/22.

152 BOA.DH.TMIK.S. 92/22.

153 BOA.BEO.1900/142429.

çatışma çıkmıştır.¹⁵⁴ Alınan önlemler sayesinde bu köylerin ahalisi geri yerlerine yerleştirilmiştir. Tokaris nahiyesinin idarecisi Osman Ağa ile Zerukan nahiyesi ağası Bedir Ağa, bununla da yetinmeyip Bulam nahiyesinin hububatını hasat ettirmekle birlikte Bulam, Çalğan ve diğer köy ahalisini merkezi hükümete karşı ayaklandırmaya çalışmışlardır. Bu şekilde başlayan Samsatlılar ile Tokarisli Osman Ağa arasındaki olaylar 30 köye sirayet ederek kırk kişinin öldüğü, yüzden fazla kişinin yaralandığı ve bin beş yüz kişinin etkilendiği bir hâl almıştır. Ayrıca diğer köylere de tasallutlarda bulunan bu iki ağanın Adıyaman'daki asayışı bozmasından dolayı Adıyaman merkezden elli kişi tarafından Dördüncü Ordu Müşirliğine bir şikâyet telgrafı çekilmiştir¹⁵⁵.

1899 yılında aşiretler arasında çatışmalar yeniden alevlenmiştir. Bu dönemde özellikle Adıyaman'ın Kavi Aşireti ile Kâhta'nın Zerükan Aşiret ve Kâhta'nın Gevoz Aşireti ile Taşıl Kavileri arasında çatışmalar yaşanmıştır¹⁵⁶. Bu dönemde çatışan aşiretler sadece Kâhta ve Adıyaman'la sınırlı kalmamış Çelikhhan, Bulam, Kurucaova ve diğer köylerde yaşayan aşiret üyelerinin de çatışmaların içinde olduğu görülmektedir¹⁵⁷. Bu çatışmalara daha sonra Samsat ve Adıyaman bölgesindeki aşiretlere Kâhta bölgesi aşiretleri de eklenince olaylar daha da büyümüştür. Yaşanan çatışmalarda kırk civarında kişi ölmüş, yüz civarı kişi yaralanmış, birçok ev yakılmış ve mallar gasp edilmiştir. Bu olaylardan yaklaşık bin beş yüz kişi etkilenmiş, 30 kadar köy boşaltılmış ve ahali yaz mevsiminde mahsullerini toplayamadığından perişan olmuştur. Bu durumu önlemek için gönderilen askerler sayesinde köylüler, eski köyelerine dönerek tarlalarından mahsullerini toplayabilmişlerdir. Askerlerin gönderilip asayişin sağlanmasından sonra aşiretlerin

154 BOA.DH.TMIK.S. 92/22.

155 BOA.DH.TMIK.S. 92/22.

156 BOA.ŞD.2707/30. Tokarisliler ile Büyükbağlılar arasındaki çatışmada 6 kişi ölmüştür. Daha sonraki diğer bir çatışmada 1000 kişi ile Büyükbağ'a saldıran Osman Ağa ile Kır Mahmut arasındaki çatışmada bir kişi ölmüş yedi kişi yaralanmıştır, Hıdırsor Kavi Aşiretinden Abuzer Ağa 300 kişi adamıyla Çokan Köyü Muhtarı Abuzeri öldürmüştür. Berazi Köyünden Süleymanoğlu Abuzeri Samsatlı Kadir Ağa ile Hamit Ağalar 50 adamıyla birlikte gasp etmiştir. Hısın-ı Mansurlu Şeyh Ağa ile Mehmet Efendi, civar Kürtlerle yaptığı işbirliği sonucunda 4 kişi ölmüştür. Gürmeken(?) Karyesine Samsatlı Kadir Ağa ile Alioğlu üç kişi öldürmüş ve 1 kişiyi gasp etmişlerdir. Kavi Aşiretinden Hıdıroğlu Abuzer ve bin kadar adamı 1 kişiyi öldürmüş ve sekiz kişiyi yaralamışlardır. Tokarisli Osman Ağa ile oğulları Hamo ile Hacı bir kişiyi öldürmüşlerdir. Kavi Aşiretinden Seferoğlu Abuzer Ağa beş yüz kadar adamıyla 4 kişinin ölümüne neden olmuştur. Yine aynı şekilde Tokarisli Emin ve Hacı Ali Ağalar da aşiret çatışmalarında yer almışlardır. Bk. aynı belge.

157 BOA.DH.SFR.261/52.

birbirine olan düşmanlığını ve çatışmanın yeniden alevlenmesini önlemek için Bulam bölgesine Kaymakam Bey otuz nefer asker ile gitmiş ardından olaylarda parmağı olduğu düşünülen aşiretlerin ileri gelen kişileri yakalanmış ve Elazığ'a getirilerek gözaltına alınmışlardır. Yetkililer olaylara karışan yüzlerce kişiyi mahkemeye götürmenin olanaksızlığı yüzünden içlerinde Tokarisli Osman Ağa'nın da bulunduğu bazı elbaşlarının tutuklanarak mahkemeye çıkarılmasına karar verilmiştir. Yine yapılan soruşturmada, söz konusu anlaşmazlığın aslında her iki kaza ahalisinden ziyade aşiret liderleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu kişiler arasında Hıdırsor ve Kavi aşiretlerinden Abuzer Ağa, Samsatlı Kadir, Ali ve Hamit Ağalar, Hısn-ı Mansurlu Şeyh Ağa ile Mehmet Efendi, Kavi Aşireti'nden Hıdıroğlu Abuzer Ağa, Tokarisli Osman Ağa ve oğulları Hacı ile Hamo, Kavi Aşireti'nden Seferoğlu Abuzer, Büyükbağlı Kör Mahmut ve Tokarisli Emin ve Hacı Ali Ağa gibi kişiler olduğu görülmektedir. Olayların en çok Kömür, Artan ve çevresindeki köylerde meydana geldiği yapılan tutuklamalardan anlaşılmaktadır. Yaşanan tüm bu cinayetlerin, ev yakma ve yaralama işlemlerinin ölü, ancak 1902 yılında alınabilmiştir¹⁵⁸.

Aşiretler arasındaki sürekli gündeme gelen çatışmaları sonuçlandırmak için adı geçen aşiretler birbirlerinden kız alıp birbirlerine kız vererek aralarındaki düşmanlığı sona erdirmek istemişlerdir. Ancak Zerükanlıların ve Rişvan Aşireti'nin sürekli olarak Adıyaman'a doğru genişleme çabaları bu çatışmaları sürekli hale getirmiştir. Bu çatışmalar Artan, Karacaören ve Bölükayla'nın arasında bulunan halka arasında Göl-ü Hun (Kan Gölü) adlı yerde gerçekleşmiştir. Rişvanlılar, Kav Aşireti'ne boyun eğdirmek amacıyla onları pusuya düşürmek için Kan Gölü mevkiinde toplanmayı teklif ederler, ancak daha önceden barışmalarını kalıcı hale getirmek için kendilerine gelin gelen Kav

158 BOA.DH.SFR.256/65;BOA.ŞD.2707/30. Tokarisliler ile Büyükbağlılar arasındaki çatışmada 6 kişi ölmüştür. Daha sonraki diğer bir çatışmada 1000 kişi ile Büyükbağ'a saldıran Osman Ağa ile Kör Mahmut arasındaki yaşanan çatışmada bir kişi ölmüş yedi kişi yaralanmıştır, Hıdırsor Kavi Aşiretinden Abuzer Ağa 300 kişi adamıyla Çokan Köyü Muhtarı Abuzeri öldürmüştür. Berazi köyünden Süleymanoğlu Abuzeri Samsatlı Kadir Ağa ile Hamit Ağalar 50 adamıyla birlikte gasp etmiştir. Hısn-ı Mansurlu Şeyh Ağa ile Mehmet Efendi, civar Kürtlerle yaptığı işbirliği sonucunda 4 kişi ölmüştür. Gürmeken(?) Karyesine Samsatlı Kadir Ağa ile Aioğlu üç kişi öldürmüş ve 1 kişiyi gasp etmişlerdir. Kavi Aşiretinden Hıdıroğlu Abuzer ve bin kadar adamı 1 kişiyi öldürmüş ve sekiz kişiyi yaralamışlardır. Tokarisli Osman Ağa ile oğulları Hamo ile Hacı bir kişiyi öldürmüşlerdir. Kavi Aşiretinden Seferoğlu Abuzer Ağa beş yüz kadar adamıyla 4 kişinin ölümüne neden olmuştur. Yine aynı şekilde Tokarisli Emin ve Hacı Ali Ağalar da aşiret çatışmalarında yer almışlardır. Bk. BOA.ŞD.2707/30.

Aşireti'nin önde gelenlerinden birinin kızı, muhtemelen Hami Növe "Hami Nebi'nin kızı", bu plandan haberdar olur ve akrabalarını uyararak için bir gece çocuğuyla at sırtında Kav bölgesine gelir ve durumu anlatır. Kadının cesareti üzerine ona bir altın verilerek daha önceden Rışvanlıların yaptığı teklifte belirlenen saatten önce Kav Aşireti, buluşma yerinde pusuya yatar ve gelen Rışvanlılara büyük kayıplar verdirmiştir. Dökülen kan miktarı o kadar çok olmuştur ki halk arasında bu mevkiinin adı artık Kan Gölü olarak adlandırılmıştır¹⁵⁹.

1909 yılının Mayıs ayında Hısn-ı Mansur kazası dâhilindeki asker bakayalarının çoğunluğunu oluşturan Kavi, Hıdırsor ve Çelikhana aşiretleri mensuplarının buldukları köy yollarının uzun süre karla kaplı olması hasebiyle bu dönemde asker celbinin mümkün olmadığı görülmüş ve bakaya ve nizami askerler hakkındaki hususi müsaadenin bunlara da teşmil edilmesine karar verilmiştir¹⁶⁰. Aynı yılın haziran ayında daha önceden askerlik şubesinin kayıtlarının yanmasından dolayı askere alma işlemlerinin düzenli yapılabilmesi için eski kayıtların bir nüshası merkez vilayetten istenmiştir¹⁶¹. Bu dönemdeki askere alma işlemlerinde nüfusun gizli kalması veya muaf olmasında Mehmet Ağa'nın Adıyaman merkezindeki idarecilerle güçlü bir irtibatının ve onlar üzerindeki etkisinin olduğu unutulmamalıdır. Onun bu yereldeki gücü sayesinde kirveleri ve müttelikleri olan Hıdırsor Aşireti'nden bir takım kişilerin askere gitmekten kurtulmuş veya bir şekilde alınma işlemleri gerçekleştirilmemiştir. Bu konuda özellikle Mehmet Ağa ile Sabri Ağa'nın işbirliği büyük ölçüde rol oynamıştır. Bugün yerel televizyon olan Mercan Tv'de görevli olan Sezai Yargucu, kendi dedesinin de bu şekilde I. Dünya Savaşı'na katılmadığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Sabri Ağa'nın yeğenleri olan Hasan ve Aziz Tanrıverdiler de babalarının bu ilişki sayesinde askerlik yapmadıklarını belirtmektedirler¹⁶².

6.8.1 Azikan ve Tilkiyanlıların Balyan Köyüne Saldırıları

Adıyaman bölgesinde Hıdırsor Aşireti'ne bağlı önemli Alevi köylerinden olan Tilkiyan, yabancı devletlerden İngilizlerin dikkatini

159 Şeyh Mehmet Yaşar, -Emekli-" Kav Aşireti" Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Şubat 2017.

160 BOA.DH.MKT. 2846 /32.

161 BOA.DH.MKT. 2856/28.

162 Aziz Tanrıverdi- Hasan Tanrıverdi ve Hüseyin Tanrıverdi," Sabri Ağa " Konulu Görüşme, Pişnik (Durukaynak köyü) 09 Aralık 2022; Sezai Yargucu," Sabri Ağa" Konulu Görüşme, 2022.

çekmiştir. İngiltere Sefaretine bağlı Diyarbakır konsolosunun 16 Haziran 1880 tarihli yazısında, mayıs ayında 2.000 kadar Kürdün, Bulam kazasına bağlı Tilkiyan köyüne baskın düzenleyerek halkın büyük bir kısmını öldürdüklerini ve köyün yarısını yaktıklarını belirtmiştir. Bunun önlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir¹⁶³. Temmuz ayında Malatya'dan bir jandarma müfrezesi görevlendirilerek ilgililerin yakalanmasına ve asayişin temin edilmesine çalışılmıştır¹⁶⁴.

1889 yılında Azikan ile Tilkiyan köyleri birlik olup diğer bir Alevi köyü olan Balyan köyüyle çatışmışlardır. Taraflar arasında ölümler olduğundan ve bu durumun şiddetlenmesi istenmediğinden Azikan ve Tilkiyan köyleri Adıyaman'a Balyan köyü ise Besni'ye bağlanmıştır. 1890 yılında ise 167 haneden ve üç yüz kırk üç erkek ve iki yüz kırk dört kadından oluşan Balyan köyü, vergi ve diğer hükümet işlerinde Besni'nin kendilerine uzak olmasından dolayı sıkıntı çektiklerini belirterek tekrar Adıyaman'a bağlanmak istemişlerdir. Ancak taraflar arasındaki gergin durum göz önünde bulundurularak bir müddet daha bu şekilde idarede kalınması uygun görülmüştür¹⁶⁵.

Balyan'ın Adıyaman'a bağlanma isteği daha sonraki dönemde de tekrar etmiştir¹⁶⁶. 1892 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında köy ahalisi verdikleri dilekçelerde Balyan köyünün Besni'ye 9 saat ve Adıyaman'a 3,5 saat uzaklıkta olduğunu ve resmi işlemler için Besni'ye gitmekten imtina ettiklerini belirterek Adıyaman'a bağlanmak istediklerini belirtmişlerdir. Buna gerekçe olarak da Azikan ve Tilkiyan köyleriyle aralarındaki çatışmanın son bulduğunu, kendilerinin bütün ticari ve resmi işlemlerinin Adıyaman'la olduğunu, Göksu Nehri'nin taşkınlarından dolayı Tut nahiyesinin çekmiş olduğu eziyet ve ölümlerin kendileri için de geçerli olduğunu ve dolayısıyla onlar gibi kendilerinin de Adıyaman'a bağlanmaları gerektiğini ileri sürmüşlerdir¹⁶⁷. Buna mukabil 11 Ocak 1893 tarihli yazıda köylerinin Adıyaman'a bağlanmasının kendileri için zararlı olacağı iddiasıyla İbrahim ve arkadaşları

163 BOA.HR.TO. 259/17.

164 BOA.HR.SYS.82/40.

165 BOA.ŞD.1464/32.

166 BOA.BEO.48/3561; BOA.İ.DH. 1296/9.

167 BOA.ŞD. 1465/8; BOA.DH.MKT.1989/54; BOA.BEO. 48/3561; BOA.İ.DH. 1296/9. 1892 tarihinde Balyan Aşireti'nin reisi olarak Muhammed Ağa olduğu görülmektedir. Bkz. BOA.DH.MKT. 2025/28.

Besni'den Elazığ'a telgraf çekmişlerdir¹⁶⁸. Sonuç olarak 1893 yılında Tilkiyan ve Azikan'la olan çatışmaların etkisinden dolayı Balyanlıların bu istekleri kabul görmemiştir¹⁶⁹. Bu girişimler bir müddet sonra sonuç vermiş ve 1895 yılındaki şer'iyeye sicilinde Balyan'ın artık Adıyaman'a bağlı olduğu görülmektedir¹⁷⁰. Ancak bu durum uzun sürmemiş muhtemelen taraflar arasında çatışmaların tekrarlamasından dolayı Balyan köyü tekrardan Besni'ye bağlanmıştır. Bu durum 1955 yılında Besni ilçesinin Tut nahiyesine bağlı olan Balyan köyü sakinlerinin tapu, nüfus ve diğer resmi kayıtlarının Adıyaman'da bulunması ve halen bağlı buldukları Besni yolunun 45 km olarak bozuk ve zorluklarla dolu olmasından dolayı sıkıntılar çektikleri için Adıyaman'a bağlanmak istedikleri yönünde dilekçe göndermeleri, bu isteklerinin kabul edilmesine kadar sürmüştür¹⁷¹.

6.8.2.Hıdırsorlular Hakkında Hasan ve Arkadaşlarının Şikâyeti

Hıdırsor Aşireti'ne bağlı olan Azikan ve Tilkiyan köylüleri sadece Balyan köyüne değil aynı zamanda Besni civarına da saldırılarda bulunarak ahaliyi rahatsız etmişlerdir. Onların bu yağma ve saldırılarından dolayı Besni ahalisinden Hasan ve arkadaşları 2 Eylül 1889 tarihinde¹⁷² ve 18 Eylül 1889 tarihinde telgraf çekmişlerdir. Telgrafta, Adıyaman bölgesindeki aşiretlerden Hıdırsorluların bölgede yapmış oldukları gasp, adam öldürme ve köyleri talan gibi eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı bölgelerinden kırk hane göç etmek durumunda kaldıkları belirtilmiştir. Bu konuda Elâzığ'a telgraf çeken Hasan ve arkadaşları mahalli hükümetin bu tür olayları önleyemediğini eğer yaptıkları müracaat sonrasında eşkıyalık faaliyetleri durdurulmaz ve gasp edilen mallar geri verilmezse köylerinden göç etmek durumunda kalacaklarını Elâzığ Valiliğine bildirmişlerdir. Bu durum karşısında vilayet, durumun araştırılması için çalışmalara başlamıştır¹⁷³.

168 BOA.DH.MKT.2041/67.

169 BOA.DH.MKT.1732/43.

170 Selahattin Kenger, "190 Numaralı Besni (Behisni) Kazası Osmanlı Şer'iyeye Mahkemesi Kayıtlarının 118-236 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Hicri 1313-1315/ Miladi: 1896-1897)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2006), s.124.

171 BCA. 30-11-1-0 / Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı/ 258 - 25 - 4.

172 BOA.DH.MKT. 1656/3.

173 BOA.DH.MKT.1658/131.

7. Adıyaman Bölgesine Aşiretlerin İskânı

1847 yılında Osmanlı Devleti, Adıyaman bölgesinde yaşayan aşiretlerin iskân edilmez ise, bunların sürekli olarak çevreye talan ve yağma faaliyetleriyle zarar vereceklerini fark etmiştir. Eşkıyalık konusunda meşhur olan aşiretlerden Dalyanlı Rışvan Aşireti'nin "*Çöl devesi gibi başı boş dolaştıkları*" belirtilmiş ve bunun önlemesi için bölgenin ileri gelenleri başta olmak üzere aşiretin ihtiyarlarına nasihatlerde bulunulmuştur. Görüşmelerde aşiretin boy beyi, yerleşik hayata geçmeyi olumlu karşılayarak Antep, Adıyaman ve Kilis'e dağılmış olan aşiretlerini gelecek baharda toplayarak kendileri için münasip bir yere yerleşeceklerine ve devletin kaydı altına gireceklerine dair söz vermişlerdir¹⁷⁴. Dalyanlı Rışvan Aşireti'nden sonra Kömür Kavisi Aşireti'nin de iskân ettirilerek merkezi otoriteye bağlanması istenmiştir. Bunun için sürekli olarak sulak olan Viranşehir Ovası düşünülmüş ise de bunların uzun süre insansız olmasından dolayı Yekmilde Ovası'nun bunun için daha uygun olacağı kararlaştırılmıştır. Yine Malatya, Besni ve Adıyaman'ın boş olan arazileri de Dalyanlı, Kömür Kavisi aşiretlerinin iskânı için uygun olacağı hususu değerlendirilmiştir¹⁷⁵. Kav Aşireti'ne bağlı olan Kömür, Paşa ve Kalyon olmak üzere üç oymak bulunmaktadır. 1835 tarihinde Paşa Kavisi, 9 köye yerleşik hayata geçmiş iken Kalyon koluna mensuplar 18 köyde ve Kömür kolu ise 13 köye yerleşmiş ve tarımla uğraşmaktadırlar. Bununla birlikte söz konusu aşiretin üyeleri hayvancılığı tamamen bırakmış değillerdi. Yazları yaylalara kışları ise ovalarına geri dönmüşlerdir¹⁷⁶.

Rışvan Aşireti'nin önemli kollarından olan Alevi Hıdırsor Aşireti, 18. yüzyıldan itibaren yerleşik hayata geçmeye başlamıştır. Konargöçer hayat tarzını devam ettiren ve küçükbaş hayvan besleyen aşiretler, yaz mevsiminde serin olan yükseklerdeki yaylalara (yayla), kış geldiğinde daha ılık olan ova ve vadilerdeki kışlaklara göç ederek ekonomik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İlk etapta söz konusu aşiretin Yusuf Şahin (Şehin) Oymağı'nın sekiz köyde yerleşik olarak iskân

174 BOA.A.}MKT.MHM. 2/53.

175 BOA.A.}MKT.MHM. 2/53.

176 Seydi Vakkas Toprak, 1835 Tarihli Nüfus Sayımına Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hısnıman-sur (Adıyaman), Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları Yayın No: 16, 2018, s.147-149. 1883-1888 yıllarını kapsayan salname kayıtlarında Kavilerin toplamda 4.250 nüfusu olduğu yazılmıştır. (Ünal Taşkın, "Salnamelere Göre Adıyaman ve Çevresinde Aşiretler", Adıyaman Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu-I 03-04 Nisan 2014, Adıyaman, 2014, s. 177 (175-178)

olmasıyla söz konusu aşiretin yerleşik hayata geçip tarımla uğraşmaya devam etmesi daha sonraki yüzyıllarda da sürmüştür¹⁷⁷.

7.1. Hıdırsorluların İskân Çalışmaları

1860'lı yıllarda Rumıyanlı, Mülükanlı, Dalyanlı, Hıdırsorlu gibi göçebeler, Adıyaman'ın kaza merkezi olmamasından dolayı Terk ve Bereket nahiyelerine yaylak ve kışlaklarına giderken vergilerini vermedikleri gibi tasallutta bulunarak onların hasatlarını, harmanlarını, buğdaylarını, arpalarını ve ürünlerini yağmalamaları sebebiyle bu bölgeler harabe hale gelmiştir. Yine silahlı kimselerin teşhir-i silah ederek çarşı ve pazarlarda terör estirdikleri, milletin namusuna göz dikip istedikleri evlere tecavüz ettiklerinden bahisle bu duruma son verilmesi istenmiştir. Özellikle eğer dört bölük asker daimi olarak Adıyaman'da bulunursa bu tür olayların azalacağı ve aşiretlerden koyun ve keçi vergilerinin düzenli olarak toplanacağı vurgulanmıştır. Bu konuda eşraftan Abuzer, Muhammed, Atif ve Agop gibi Müslüman ve gayrimüslim yedi kişi bir dilekçe yazmışlardır. Kavi ve Rişvan Aşiretleri arasında öteden beri devam eden çatışmalar neticesinde hayvan ve aşar vergileri toplanamamıştır¹⁷⁸.

1871 yılında daha önceden de girişimde bulunulmasına rağmen Malatya'da bulunan aşiretlerden Hıdırsorlu, Mülükanlı ve Rumıyanlı aşiretlerinin aileleriyle birlikte Adıyaman'a iskân edilmeleri istenmiştir. Bu konuda aşiretlerin önde gelen kişilerinin Hacı Ali Ağa, Hüseyin, İsbeti (Usbotto) Ali adlı kişiler olduğu görülmektedir¹⁷⁹.

Devlet bu aşiretin yaşatmış olduğu asayiş sorunlarını çözebilmek adına göçebe olan kısımlarını iskân etmeye çalışarak kayıtlarını tutmaya çalışmıştır¹⁸⁰. 1891 yılında Adıyaman bölgesinde seyyar olan aşiretin iskânı için daha önceden çeşitli çalışmalar yapılmışsa da bunlardan otuz üç hane hâlâ göçebe olarak yaşamaktadır. Bu nedenle bunların da yerleşik hayata geçirilmesi istenmiştir¹⁸¹. 19 Kasım 1898 tarihinde Hısn-ı Mansur Müftüsü Hüseyin Efendi ile Hacı Mollazade Şeyh ve Hacı Ali Ağa hakkında Hıdırsor aşiretinin iskânı sırasında bazı nüfusu

177 Toprak, s. 146.

178 BOA.MVL.647/75; MVL.650/106.

179 BOA. ŞD.1453/39.

180 BOA.DH.MKT.2135/105.

181 BOA.DH.MKT.1813/62.

kayda geçirmeyerek usulsüzlük yaptığı iddiasıyla şikâyetle bulunan şahsın, Mami Şaban'ın, kim olduğu araştırıldığında imza ve mühründen Maksutzade Bekir olduğu anlaşılmış tevkif edilerek soruşturmaya alınmıştır¹⁸². Söz konusu adı geçenlerin kişilerin çocukları olan Sabri Ağa ve Mehmet Ağa yani Gürsoy ve Tanrıverdi aileleri bu ilişkilerini sürdürmüştür. Yirmici yüzyılın başlarında Mehmet Gürsoy bugünkü Paşa Mezrası olarak bilinen köy ve civarında yerel ahali ile sıkıntılar yaşamıştır. Buradaki köylülerle başa çıkabilmek için kirvesi olan Ali ve Sabri (Tanrıverdi) Ağa'ya ulaşarak kendisine yardım etmesini istemiştir. Bunun karşılığında kendisine bedava toprak verdiği gibi Göçer Hıdırsor Aşireti'nden yirmi altı ailenin de yerleşmesine de müsaade etmiştir. Bu sayede Mehmet Ağa, çevre köylülere üstünlük kurmuştur¹⁸³. Bugün söz konusu aileler bile geçmişin sıcak ilişkilerini yad ederek birbirlerinden saygıyla bahsetmektedirler.

1887 yılında göçer Hıdırsor Aşireti'nin ihtiyarı Ali Hüseyin İmam olmakla birlikte bu tarihten sonra artık devletle vergi işlemlerini Ali Hüseyin oğlu Kara'nın yürütmesine karar verilmiştir. Görevi devralan Kara, aşiretin 2.000 kuruş vergisini yatırmak için koçanlarını saklamıştır¹⁸⁴.

Hıdırsorluların bireysel veya toplu olarak 20. yüzyılda yerleşimde buldukları köylere bakıldığında Hasancık, Yukarı Şeyhler, Büklüm, Karapınar, Pişnik, Karaağaç gibi köyler olduğu görülmektedir¹⁸⁵. Köylerden şehre olan göçler muhtemelen genellikle bir çatışma ve anlaşmazlık üzerine gerçekleşmiştir. Örneğin, 1899 yılında Yukarı Şeyhler köyünden Mamo'nun oğlu Hasan'ın, Musalla Mahallesi'nde ikamet ederken kendi köyünden Üso (Yusuf) oğlu Kali Mamo tarafından darp edildiği görülmektedir.¹⁸⁶

182 BOA.DH.MKT.2135/105.

183 Aziz Tanrıverdi- Hasan Tanrıverdi ve Hüseyin Tanrıverdi, " Sabri Ağa " Konulu Görüşme, Pişnik (Durukaynak köyü) 09 Aralık 2022.

184 BOA.İŞD.87/5152.

185 İbrahim Kanadıkırık, "260 Numaralı Hısın-ı Mansûr (Adıyaman) Kadı Sicilinin 1-122 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2005), s. 47, 107, 118; Ömer Faruk Gökdeniz "262 Numaralı Hısın-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2006), s.38.41.

186 Gökdeniz, agt. s.160.

8.Balyanlı Bozo Ağa ve Arkadaşlarının Eşkîyalık Faaliyetleri

Adıyaman'da I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkartmış olduğu düzensizlikten yararlanmak isteyen birtakım irili ufaklı çeteler türemiştir. Bu çetelerin en ünlüsü ve en büyüğü olarak bilineni ise Eşkîya Bozo ve çetesidir¹⁸⁷. Arşag Alboyacıyan'a göre bu çete reisi Balyan Aşireti'nin reislerinden Bozo Ağa'dır. Bu kimse gündüz gözüyle Çırmıktı (Yeşilyurt) Karakoluna baskın düzenleyerek polis komiserini öldürmüş ve çevreye birçok zarar vermiştir¹⁸⁸. Polisler dışında zaman zaman askeri kuvvetlerle çatışmaktan kaçınmayan bu çete, 17 Ocak 1916 tarihinde Adıyaman bölgesinde, kolluk kuvvetleriyle çatışmıştır¹⁸⁹. Alman belgelerine de yansıyan bu çetenin 1918 yılında Urfa ile Malatya arasındaki dağlarda etkin olduğu görülmektedir. Bozo'nun özellikle asker ve subayları soymaktan büyük keyif aldığı belirtilmektedir¹⁹⁰. Bu çetenin yakalanması için sürekli olarak devriyeler takibe çıkmışlardır. Bozo, zaman zaman Elbistan, Pazarcık ve Antep bölgesinde de faaliyet göstermiştir. 29 Mart 1918 tarihinde Halep bölgesinde Kızıldağ civarında meydana gelen çatışmada Bozo ile üç adamı öldürülmüştür¹⁹¹. Bu çatışmada devlete yardımcı olan milis güçlerinden Rişvan Aşireti'ne mensup eski bir asker kaçağı olan "Mahmudo" (Mahmut Karayılan), Malatya'da Kadirli köyünde eşkîya takibinde bulunan Kadir Çavuş'la tanışmış ve onun vasıtasıyla Malatya İnzibat Kumandanı Ahmet Ali Bey'le de tanışarak altı arkadaşıyla Malatya-Gaziantep arasında 200 kişilik çetesine halkın can, mal ve ırzına saldıran Bozo (Bozan) ve Memo'nun çetesine karşı güvenlik gücüne katılmıştır. Mahmut Karayılan anılarında devletin kendilerine ihtiyaçlarının karşılanması için emirname verildiğini ve Bozo çetesine 12 kez çarpışarak onlara çok kayıp verdirdiklerini ifade etmiştir. Belgelerde Kızıldağ'da Bozo ve arkadaşlarının öldürüldüğü belirtilmiş ise de yine Mahmut Karayılan, Malatya'nın Hereke bölgesinde son çatışmanın gerçekleştiğini ve bu çatışmada başta Bozo olmak üzere Besnili Hacı Halil ve Bozo'nun kardeşi Seydo ile birlikte 40 adamının öldürüldüğünü belirtmiştir¹⁹².

187 BOA.DH.ŞFR. 579/134.

188 Alboyacıyan, s.381.

189 BOA.DH.ŞFR. 579/134.

190 Wolfgang Gust, Alman Belgeleri Ermeni Soykırımı 1915-16, Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşiv Belgeleri, Çev. Zekiye Hasçebi ve A. Takçan, İstanbul: Belge Yayınları, 2012, s. 866.

191 BOA. DH.EUM.6.Şb. 34/1.

192 Mehmet Yılmaz, Nizip Tarihi, Basım Yeri Yok:1973, s.15.

Elebaşlarının öldürülmesinden sonra çetenin diğer üyelerinin takibi devam etmiş ve takip sonucunda 21 Nisan 1918 tarihinde bu çeteye mensup üç kişi takip sonucunda yakalanmıştır¹⁹³.

Bozo ve çetesi, zamanla Samsat ve Adıyaman bölgesi ileri gelenlerinin çıkarlarına karşı gelenlere karşı kullanılan bir isim olarak öne çıkmıştır. Özellikle geceleri başına topladığı kırk kadar adamıyla köylere baskın vererek altın, gümüş ve para alarak Adıyaman ve Samsat bölgesinde köylülere büyük sıkıntılar yaşatmıştır. Bozo, yeni bir baskın için Samsat'ın Kamışlı köyüne varmadan ilk derede uzun sazlıklar arasında saklanmış ancak geceleyn Samsat bölgesine yeni bir baskın vereceği duyulunca çevre köyler ahalisi toplanarak Bozo ve çetesinin etrafını sarmışlardır. Etraflarının sarılı olduğunu gören Bozo ve yanındakiler bölgeye eşkıyalık için gelmediklerini biraz dinlendikten sonra yollarına gideceklerini belirtmişlerdir. Köylüler, eşkıyaların silah kullanma konusunda tecrübeli olmasından, can kayıplarının fazla olacağından ve kendilerinde bu korkunun onlara bir daha bu bölgede eşkıyalık yapamayacağına dair kanaat oluştuğundan çemberi kaldırıp kaçmalarına izin vermişlerdir¹⁹⁴. Bununla birlikte bölgedeki yetkililere haber vererek eşkıyanın yakalanması için ihbarlarda bulunmuşlardır. Bu sayede uzun bir kovalama ve takipten sonra Bozo ve eşkıya arkadaşları yakalanmıştır. Bu nedenle 2 Eylül 1919 tarihinde Adıyaman Jandarma Bölük Kumandanlığında bulunan Yüzbaşı Hafız Hakkı Dursun Efendi'nin bölgedeki eşkıya takibi ve hizmetleri sırasında göstermiş olduğu fedakârlıktan ve özellikle bölge eşkıyalarından Bozo'nun yakalanmasındaki rolünden dolayı başta mülkiye memurları olmak üzere ileri gelenler tarafından taltif edilip ödüllendirilmesi istenmiştir¹⁹⁵.

Bozo Çetesi, kendi başına müstakil bir çete olmayıp çevredeki diğer çetelerle müşterek yağma ve talan faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunlar başta Hallo Çetesi, otuz kişilik Abuzer Çetesi olup hep birlikte Malatya, Maraş, Elbistan ve Adıyaman civarında terör estirerek kolluk

193 BOA.DH.EUM.6.Şb. 35/51.

194 Mustafa Tunç, " Adıyaman'da Eşkıyalar Konulu Görüşme, Esentepe Mahallesi: 13 Mart 2018.

195 BOA.DH.SFR.645/24. Hafız Hakkı Efendi daha önceki dönemlerde de yapmış olduğu güzel hizmetler ve ortaya koyduğu cesareten dolayı ödüllendirilmesi istenmiştir. 22 Haziran 1917 yılında Adıyaman Jandarma Bölük Kumandanı Hafız Dursun Efendi, eşkıya takibi sırasında göstermiş olduğu fedakârlık ve cesareten ötürü Adıyaman kaymakamlığı tarafından taltif edilmesi uygun görülmüştür

kuvvetlerini uğraştırmışlardır. 1917 yılında Bozo Çetesi'nden önce bu irili ufaklı çetelerin üyeleri etkisiz hâle getirilerek bölgede bir nebze olsun asayiş sağlanmıştı¹⁹⁶. Arşag Alboyacıyan'a göre Bozo ve çetesi sadece asker ve polisler 2.000 civarında zayıat vermiştir¹⁹⁷.

Bozo çetesinin bertaraf edilmesinden sonra bölgede irili ufaklı çetelerin üyeleri ve başları da yakalanmaya başlanmıştır. Bunların bir kısmı yakalanırken bir kısmı da kendiliğinden teslim olmuştur. 22 Temmuz 1919 tarihinde bölgede uzun zamandan beri eşkıyalığı ile meşhur olan ve yakalanarak Elazığ hapishanesinde hapsedilen Alular/ Aliler köyünden Sencu ile biraderi bir yolunu bularak hapishaneden kaçmışlardır. Balyan ve Gözenek, Kel Halil köyünden Sencu oğlu Hasan ve biraderi Nesim'in başlarına topladıkları yedi kişi ile tekrar eşkıyalığa başlamışlardır. Bu kişiler Adıyaman'ın Tut nahiyesine bağlı Yalankoz köyüne hücum ederek Hasan oğlu Abuzer'i katlederek dört bin lirasını ve bazı eşyalarını gasp ederek firar etmişlerdir. Malatya'dan gönderilen güçlü bir askeri kuvvet ile bunlar yakalanmıştır¹⁹⁸.

9. Adıyaman Alevileri ve Misyonerler

Misyonerlerin Süryaniler ve Ermeniler dışında ilgilendikleri diğer bir topluluk ise Müslüman Alevilerdir.¹⁹⁹ Misyonerlere göre Kürtler, Sünniler ve Alevi/Kızılbaşlar olmak üzere iki kısımdır. Kürtlerin gerçek meslekleri onlara göre soygunculuk ve hırsızlıktır. Onlar için Sünni kesim bağnaz ve misyonerlik faaliyetlerine düşman olarak görülürken Alevi Kürtler inançlarında barındırdıkları çeşitli uygulamalar ve pagan inanışları²⁰⁰ onları, geçmişinde Hristiyan gelenekleri barındıran bir topluluk olarak tanımlanmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda şaraba batırılan ekmeğin dede tarafından müritlerinin ağzına konulma

196 BOA.DH.EUM.6.Şb. 25/48.

197 Alboyacıyan, s.381.

198 BOA.DH.EUM.AYS. 13/26.

199 Report of the American Board of Commissioners for Foreign Mission, Present at the Meeting Held At Cleveland, Ohio, October 1-3, s. 56. Misyon teşkilatları kurdukları okullara, Alevi vatandaşların çocuklarını kaydetmekten geri durmuyorlardı. Mesela, çoğunluğu Alevi vatandaşlardan oluşan Malatya'daki Hasan Bey adlı köyden üç çocuğun yatılı olarak Latin ve Ermeni Katolik mekteplerine alındığı 1893 tarihli bir belgeyle sabittir. Ünal Taşkın, "Mamuretülaziz'de Kapuçinler ve Fransız Kurumları", FÜHAD, 8/16, Elazığ, 2021, s. 16. (1-23)

200 William E. Strong, The Story of The American Board; An Account of The First Hundred Years of American Board of Commissioners for Foreign Mission, Boston: 1910, s.223-224; C.H.Wheeler, Letters From Eden; Remeniscenes of Missionary Life In The Turkey, Boston: Boston: American Tract Society, 1868, s.100.

ritüeli onları Alevilerin eski dönemlerde Hristiyan olduğu konusunda düşüncelere itmiştir²⁰¹. Kabileler halinde örgütlenen bu halk genellikle hayvancılıkla uğraşmakta olduğundan göçebe bir yaşam tarzına sahiptir. Bütün kilim ve giysilerini kendi yapan Kızılbaşlar onlara göre sadece ismen Müslüman olmakla birlikte ritüellerinin içlerinde Hristiyanlık kalıntıları bulunan bir topluluktur. Alevi Kürtler, dede adını verdikleri şeyhlerine bağlı olup onun her dediğine ve söylediğine büyük saygı gösterirlerdi. Panteizm (tüm tanrıcılık) yaygın olup ağaçları, hayvanları ve diğer bazı doğadaki varlıkları kutsal saymakla birlikte Hristiyanlığa da saygı göstermektedirler²⁰². Yine onlara göre Aleviler geçmişte Hristiyan olan ancak kılıç zoruyla sözde Müslümanlığı kabul etmiş olan bir topluluğun üyeleri olarak Hristiyanlığa oldukça yakın olan kişilerin başında gelmektedirler. Müslümanlara karşı sempati duymadıkları gibi Hz. Muhammed ve Kuran'ın Allah tarafından gönderilmediğini düşünüyorlardı. Müslümanların oruçlarını tutmadıkları gibi abdest de almıyorlar ve ibadetlerini yapmıyorlardı. Onlara göre Aleviler "Ali" ismini "İsa" ismini Sünnileri kandırmak için bir paravan olarak kullanılmaktadırlar. Ali isminin üç harfli olmasının asıl nedeni de budur. Alevilerin kitapları olan Buyruk'un içinde Eski Ahit'ten birçok ritüel olduğu gibi diğer kitapları olan Yusuf Kitabı'nda da Yeni Ahit'ten birçok uygulama bulunmaktadır. Bunun dışında onlar arasında Sünnilerde bulunan çok eşlilik ve azgınlık(?) bulunmamaktadır. Dedelerine son derece bağlı olan bu topluluk kendi inançlarından dönen ve ölen adamı lanetliyorlardı. Misyonerlere göre kendilerini soyan Sünni kardeşlerinin aksine onlar kendilerine oldukça kibar davranan kişilerdir²⁰³.

Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunan misyonerler Alevi kökenli Osmanlı vatandaşları ile de ilgilenmişlerdir. 30 Temmuz 1860 tarihinde George Nutting, Urfa bölgesindeki sıcaıklardan kaçmak ve daha rahat bir yaz dönemi geçirmek için Adıyaman'a gelmiş ve bu-

201 James L. Barton, *Daybreak in Turkey*, Boston: The Pilgrim Press, 1908, s.60; Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Presented at the Meeting held at Cleveland, Ohio, October 1-3, 1861, Boston: 1861, s.56.

202 C.H. Wheeler, *Ten Years on The Euphrates; Primitive Missionary Policy Illustrated*, New York: American Tract Society, 1868, s.46-47; Henry J. Van Lennep, *Bible Lands: Their Modern Customs and Manners Illustratiye of Scripture*, NewYork: 1875, s. 369.

203 *The Missionary Herald: Containing The Proceeding At Large of The American Board of Commissioners for Foreign Mission; With A View of Other Benevolent Operations for The Year 1857.*, Vol. LIII, Boston: 1857, s.83, 144, 219-220,394

radaki misyonerlik gezileri sırasında Alevilerle karşılaşmıştır. Ona göre Adıyaman'daki Alevilerin nüfusu 15.000'den aşağı değildir. Bu durum onu oldukça heyecanlandırmıştır. Zira gördüğü ve gözlemlemediği Alevilerin bir gün Hristiyanlığın dünyaya egemen olacağı düşüncesine sahip olmaları ve İsa'nın Allah'ın Aslanı olduğunu ifade eden bir deyiş veya ilahi gibi bazı dini inanışlarındaki izler, Nutting'de onların Hristiyan kökenli olduklarını düşündürmüştür. Onların eğitimlerini ve dini ritüellerini şarkı ve ilahilerle icra eden alçak gönüllü insanlar olarak görmüş ve ilahilerinden bir kısmını tercüme ederek üstlerine onlar hakkında bilgiler vermiştir. Hatta ona göre Alevilerde bir kimse, birini yaralasa ancak bunu itiraf etmese toplum tarafından cezalandırılmamaktadır. Bu bağlamda adamın birinin oğlu bir başkası tarafından öldürülse katil bunu itiraf etmediği müddetçe cezalandırılmayacağını söylemektedir. Yine o, Alevilerin kendisine *"Biz aslan kanı içtik, bir gün bütün milletler bir dine inanacak ve kurt ile kuzu beraberce yaşayacaktır."* dediğini belirtmektedir.

Bu nedenle Amerikalı Misyoner Nutting, aslında etnik kökenleri hakkında pek de fazla bilgi sahibi olmadığı bu topluluğa kayıtsız kalamayarak hemen çalışmalara başlamış ve Alevilerin bulunduğu köylere misyoner öğretmen göndermiştir. Misyoner öğretmen, onlara Protestanlığın inanç ve akidelerini anlatarak onun ifadesine göre büyük bir ilgi uyandırmayı başarmıştır. Hatta Adıyaman'ın kuzeyindeki bir Alevi yerleşim yerinde bazı insanlar, geçirildikleri misyonerlik faaliyetlerinden sonra mensup oldukları inanca karşı memnuniyetsiz, Protestanlığın ve İncil'in doğruluğuna güvenmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Nutting, başta Farkikan olmak üzere çeşitli köylerden gelen Alevi Kürtlerle görüşmeler yapmış ve bundan oldukça keyif almıştır. Yanına misyoner okullarından yetişen Nersis, adlı öğrencisini alarak vakit kaybetmeden Aleviler arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak için üç dört köyü ziyaret etmiş ve onlar arasında geceyi geçirmiştir. Bu ziyaretleri sırasında şehrin 10 km kuzey batısındaki Farkikan adlı Alevi köyünü ziyareti sırasında, aşiret liderinin yetmiş adım uzunluğunda ve yirmi adım genişliğinde kıl siyah çadırında aşiret lideri Ali Molla ile görüşmelerde bulunmuştur. Ali Molla, Amerikalı misyoner George Nutting'e, kitaba dayanarak ders verme yeteneğinden yoksun olan bağlı bulunduğu Alevi dedesinden şikâyet ettiği gibi bu nedenle onunla ilişkisini kestiğini belirtmiştir.

Misyonerlerle görüşmesinden sonra artık yağmadan, uyuşturucu maddelerden ve dini ikiyüzlülükten vazgeçeceğine bundan sonra yeni bir yaşam tarzına başlayacağına söz vermiştir. Nutting daha bu görüşmeden sonra sözü edilen Alevi dedesini ziyaret etmiştir. Alevi dedesinin çadırında toplanan kadın ve erkeklerin saz eşliğinde topluca cem törenine şahit olmuştur. Cem töreni sonunda kadın ve erkeklerin ellerini ve kollarını öptüğünü görmüştür. Hatta cemdekiler Amerikalı Misyoner Nutting'in de ellerini ve kollarını öpmüşlerdir. Ona daha önceden cem törenlerini gizli yaptıklarını ancak şimdilerde isteyen herkesin törenlerine tanıklık edebildiğini açıklamışlardır. Daha sonra Alevi dedesiyle yaptığı görüşmede ve izlenimlerinde onu orta boylu, gri sakallı ve ortalama bir zekâya sahip saygıdeğer görünmeyen bir adam olarak tasvir etmektedir. Dede, görüşmelerinde Nutting'e uzun zamandır İncil dinleyen müritlerinin kendisine buğday, koyun, keçi, şarap vb. nesnelere vermedikleri yönünde şikâyetle bulunmuştur. Bunun üzerine Nutting, dedeye topluluğunun makul istekleriyle başa çıkmasını ve onlara törenlerinin dayanağı olan kitabı göstermesini tavsiye etmiştir. Dede kitabın kendi köyünden yirmi mil kuzeydeki (muhtemelen Şahlar köyü) bir köydeki daha yetkin dedede bulunduğunu belirtmiştir. Alevilerin ilgileri üzerine misyonerler oldukça mutlu olmuşlardır. Zira Aleviler eğer Sultan'dan Protestan olmaları ve bu konuda rahatsız edilmeyecekleri konusunda izin alabilirlerse; vergilerini ödeyeceklerini, adam öldürmeye devam etmeyeceklerini ve bütün kurallara uyacaklarını misyonerlere ifade etmişlerdir. Aleviler, misyonerlere bu konudaki ısrarlarının gerekçelerini *"Eğer adil bir çatışma olursa Müslümanlardan korkmayız, biz onlardan daha güçlüyüz. Onlar dağlarda bize hiçbir şey yapamazlar. Ancak bu konuda ve silahlarımızı kullanmada İncil elimizi kolumuzu bağlıyor, bu nedenle bize Sultan'dan bir ferman lazım."* sözleriyle açıklamışlardır. Nutting, kendilerine karşı çıkan Sünnilere rağmen Alevilerin misyon için önemli bir potansiyel taşıdıklarını düşünmüştür. Ülkedeki özgürlük ortamından faydalananak onlara resmi olarak da ulaşmak için her türlü olanağı kullanmak istemiştir. Bu nedenle aynı yıl Hatt-ı Hümayun'a dayanarak Alevilerin Protestan olmalarını sağlayan bir ferman elde etmeyi arzulamıştır²⁰⁴.

204 Hans-Lukas Kieser, "Muslim Heterodoxy and Protestant Utopia. The Interactions between Alevis And Missionaries in Ottoman Anatolia", *Die Welt des Islams, New Series*, Vol. 41, Issue 1, (Mar., 2001), s.95; Hans Lukas Kieser, *Iskalanmış Barış: Doğu Vilayetleri'nde Mis-*

Osmanlı Devleti, Müslümanlar arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunulmasını yasaklamasından dolayı misyonerler istedikleri amaçlara ulaşamamışlardır. Bununla birlikte misyonerlerin Alevilere yönelik ilgileri sürekli olarak canlı kalmış ve fırsat bulduklarında onlarla iletişime geçmeye çalışmışlardır.

9.1. Amerikan Misyonerlerine Göre Aşiret Çatışmaları

13 Temmuz 1879 tarihinde Adıyaman'daki Protestan cemaatinde ilerleme devam etmiştir. Antep'te bulunan Trowbridge, Adıyaman'a gelerek buradaki cemaat içindeki "*Genç Erkekler Birliği*"nin daveti üzerine kilisede ayin düzenlemiştir. Amerikalı Misyoner Trowbridge'nin şapeldeki vaazı sırasında şapelin hemen yakınlarında on beş silah sesi duyulmuştur. Bunun üzerine kadınlar bağırışmış ve misyoner vaazını kesmek durumunda kalmıştır. Kadınlar şapelden çıkarak evlerine yönelmiş ve çocuklarının güvenliği kaygısına düşmüşlerdir. Silah seslerinin ardından bir kişinin feci şekilde yaralandığı ve olayların şehrin dağ kesiminde yaşayan ve fırsat bulduca birbirlerini öldürmekten çekinmeyen aşiretler arasındaki kan davasından kaynaklandığı Protestan Pastoru Kevork tarafından Amerikalı misyonerlere bildirilmiştir. Ona göre şehir sokaklarında çatışan tarafların birinde 25 kişi diğer tarafta ise 8 kişi yaşamını yitirmiştir. Aralarındaki kan davası nedeniyle bu iki aşiret birbirine acımasızca saldırmaktadır. Hatta aralarındaki çatışmaları hükümet dahi önleyememektedir. Bu nedenle katiller rahat bir şekilde yakalanmadan ortalıkta dolaşabilmektedirler. Muhtemelen Kavi ile Zerükanlı Kürt aşiretleri arasında yaşanan bu çatışmalar, Amerikalı misyoner ve Adıyaman Pastoru Kevrok'u endişelendirmiştir. Bu durumda Ermeniler her zamanki gibi kiliselerine doluşarak bu çatışmaların zararlarından kurtulmaya çalışmışlardır. Burada yapılan ayin sırasında Müslümanların da vaazlarını dinlediklerini not etmişlerdir²⁰⁵.

Adıyaman Alevileri günümüz siyasal söylemlerinin aksine toplumla entegre olmuş, haklarını yerel mahkemelerde arayan bir top-

yonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938, Çev. Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.109-110; Report of the American Board of Commissioners for Foreign Mission, Present at the Meeting Held At Cleveland, Ohio, October 1-3 1861, s.56. Goerge Nutting'e göre Aleviler aynı misyonerler ve diğer Hristiyan topluluklar gibi gelecekte hristiyanların dünyaya hakim olacağını öngörmektedirler. Bk. aynı eser, s.56. Farkıkan köyünün şimdiki adı Kayaönü'dür.

205 The Misyonyary Herald, Volume LXXV. June, 1879. Number 6., s. 224-225.

luluktur. Bununla ilgili birçok mahkeme kaydı bulunmaktadır. 1903 yılında Hıdırsor Aşireti'nden Yukarı Şeyhler köyü halkından Arslan Musti ve Mehmed Evsi Kam kaybettikleri katırları için mahkemeye başvurarak çalınan hayvanlarını geri almışlardır²⁰⁶. Yine 1899 yılında Pişnik köyünde husumetli taraflar aralarındaki davalarını yerel mahkemeye taşımışlardır²⁰⁷.

10. Kurtuluş Savaşı Savunmasında Alevi Aşiretler

Adıyaman'da halk arasında birçok kişinin dedesinin Yemen'deki isyanı bastırmak için gittiklerine dair hikâyeleri bulunmasına rağmen bunlar kayda geçirilmemiştir. Bu bağlamda Balyan Aşireti'nden Nursel Çitil, dedesinin 1900'lerin başında Yemen'e isyanı bastırmaya gittiğini ancak harekât sırasında esir düşüp kaçarak memleketine bin bir zorlukla geri döndüğünü belirtmektedir²⁰⁸.

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde ortaya çıkan ayrılıkçı hareketlerden Kürt Teali Cemiyeti, 1919 yılında Balta Limanı semtinde cemiyet başkanı Seyyid Abdülkadir ve üyeleri Osmanlı Devleti'nden ayrı, müstakil bir idare kurmak için tartışmışlardır. Hareketlerinin başarıya ulaşması için kimlerin kendilerine destek vereceği konusunda yaptıkları tartışmalarda Hacı Bedir Ağa'dan Osmanlı ve Türkiye'nin aleyhine olan bu harekâta destek alamayacakları konusunda hemfikir olmuşlar ve onu karşı safta görmüşlerdir²⁰⁹. Muhtemelen yine de şanslarını denemek için Binbaşı Noel'in önderliğinde bağımsız bir Kürdistan kurmak amacıyla harekete geçmişlerdir. Bu konuda Malatya Mutasarrıfı Bedirhani Halil Rami, Hacı Bedir Ağa gibi bölge ileri gelenleri ile Malatya mülki idarecisi sıfatıyla görüşmelerde bulunmuştur²¹⁰. Hacı Bedir Ağa, Binbaşı Noel'in Osmanlı Devleti'nin resmi valisi olan Halil Rami Bey'le birlikte gelmesinden ve onların niyetlerinden haberdar olmadan görüşmüş olmalıdır. Nitekim daha sonraki gelişmeler bunu doğrulayacak niteliktedir. Bununla birlikte Malatya'dan Binbaşı

206 Kanadıkırık, s.177-178.

207 Gökdeniz, s.98.

208 Nusel Çitil, -Memur-"Balyan Aşireti" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 20 Şubat 2017.

209 Ziya Şakir, Saltanatın Son Günleri, No.19, İstanbul: Tarihsiz s.4.

210 Aynur Durmuş, "Milli Mücadele Yıllarında Diyarbakır'da Kürdistan Devleti Kurulması Çalışmaları Ve Malatya Mutasarrıfı Bedirhanî Halil Rami", Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu 25 - 27 Aralık 2013 / Gaziantep Bildiriler, Yayına Hazırlayanlar Erdem Ünlen, Orhan Neçare, Yunus Emre Tansü, Mehmet Biçici, Ankara 2015, s.375.

Noel'in entrikalarına karşı Hacı Bedir Ağa'nın devletin yanında durması ve herhangi bir olumsuz tavır takınmaması için Malatya'da ve bölgede manevi olarak büyük nüfuz sahibi Meclis-i Mebusan Malatya Mebusu Keşşaf Efendi başkanlığında nasihat heyeti gönderilmiştir²¹¹. Zira Keşşaf Efendi 1912 yılındaki seçimde Behisni ve Kâhta kazalarında yapılan mebus seçimlerini kazanan Haşim Bey ile Keşşaf Efendi bölgede tanınan şahsiyetlerin başında gelmektedir²¹². Aynı zamanda Osmanlı Devleti, bölgedeki gelişmeleri takip etmektedir. Nitekim 11 Ağustos tarihli belgede Kâhta ve Pütürge halkının zararlı fikirlere ve cemiyetlere katılmaması için nasihat edilmesi istenmiştir²¹³.

Bu konuyla ilgili olarak dedesi Şükrü Yaşar ve dedesinin abisi Hami Növe (Nebi) hakkında Mustafa Tunç ve Şeyh Mehmet Yaşar şunları kaydetmektedir: *"Dedemiz Kav Aşireti'nin lideri olarak bölgenin ileri gelenleriyle birlikte buna karşı çıkararak canları pahasına buna izin vermeyeceklerini, Noel ile birlikte olanları da düşman sayacaklarını belirterek Noel ile birlikte hareket edecek kimselere karşı olacaklarını ve birlikte hareket etmeyeceklerini ifade etmiştir."*²¹⁴. Ali Galip'in Malatya'da yakalanması için Elazığ'daki 15'inci Alay Komutanı Yarbay İlyas'a emir verilmiştir. Ancak o, üzerlerine gönderilen kuvvetlerden kurtulabilmek için Fransızların kontrolündeki Rakka'ya kaçmayı başarmıştır²¹⁵.

Adıyaman bölgesindeki aşiretler, her ne kadar kendi bölgeleri işgal edilmemişse de Fransızlar tarafından işgal edilen Urfa ve Antep gibi şehirlere askeri kuvvet olarak yardımda bulunmuşlardır. Aziz Akar'a göre bağlı buldukları Kav Aşireti'nden 73 kişi Antep'teki çatışmalara gönüllü olarak katılmıştır²¹⁶. Bu kişilerden Heştiran (Çemberlitaş) köyünden yarı meczup olan bir şahsın Antep Savunması'na bütün telkinlere rağmen ısrarla katılımcı olmuş ve tahtadan yaptığı kılıcı ile Kavi Aşireti ile birlikte çatışmalara katılmıştır. Mücadeleye

211 Adnan Işık, Malatya 1830-1919, İstanbul: 1998, s.510.

212 BOA.DH.ŞFR.421/16. Keşşaf Efendi aynı zamanda Malatya bölgesindeki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir üyesidir. Oğlu Bekir Kirişçi'nin milletvekili adaylığındaki bilgilerden elde etmekteyiz. Bk. BCA.490-1-0-0 / Cumhuriyet Halk Partisi / 312 - 1273 - 1

213 BOA.DH.ŞFR.102/105.

214 Şeyh Mehmet Yaşar, -" Kav Aşireti" Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Şubat 2017; Mustafa Tunç, Emekli Müfettiş, -" Kav Aşireti" Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Şubat 2017.

215 Aynur Durmuş, s. 377, 390; Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009, s.15.

216 Aziz Akar, "Kav Aşireti" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021; Abuzer Yaşar, "Antep Savunması'da Kav Aşireti" Konulu Görüşme, 19 Aralık 2022.

katılan birisi de Şeyh Mehmet Yaşar'ın babası Şeyho Yaşar'dır.²¹⁷ Kav Aşireti'nden Antep savunmasına adamlarının başında katılan Hami Növe (Nebi), bir çatışmada esnasında çarapnel parçası ile yaralanmış olmasına rağmen tedavisini kendi yapmış ve sağlıkçılardan yardım almaya lüzum görmemiştir. 1922 yılının sonunda ise vefat etmiştir. Antep Savunması'na giden Kav Aşireti'nden sadece bir kişi şehit olmuştur.²¹⁸ Şenikan (Doğanlı) köyü ahalilerine göre bu kişi kendi köylerinden olup bu yolda kurban olmak için yola çıkmış ve dileği kabul gördüğü için şehit olmuştur.

Milli Mücadele'nin görüşmelerinde de Sünni ve Alevi olmaksızın bir arada devletin yanında durmuşlardır. Bu konuda 1 Mart 1923 yılına ait telgrafta Adıyaman ve Kâhta halkı sadrazama gönderdikleri telgrafta "*Kâhta ve Hisn-ı Mansur kazâları rüesâ ve ahâli-i İslâmiyyesi taraflarından makam-ı celil-i sadaret-i uzmaya keşide olunan 1 Mart 1336 tarihli telgrafta sûretidir. Paris'te bulunan Şerif Paşa'nın Kürt istiklâlî nâmına Kürt murahhası sıfatıyla sulh konferansı nezdinde teşebbüsâtta bulunduğunu haber aldık. Merkûm evvel emirde Kürtlerin vekâletine hâiz değildir. Bu sûretle mürâcaâtı bir süsten ibarettir. Osmanlı hükümetini zaten Kürt ve Türk teşkil eder. Bu iki unsur bidayeten birleşmiş ve Osmanlı Hükümetini vücûda getirmiştir. Osmanlı Hükümeti bu anasırın birleşmesinden hasıl olmuştur ki yek diğerinden iftiraka imkân yoktur. Şerif Paşa ile emsâlinde ibaret birtakım hâinlerin memleketlerimizde bir hizmetçi kadar itibarı yoktur. Bunların teşebbüsâtını bütün şiddetimizle red ve camia-i Osmaniyeden ayrılmayacağımızı beyân ederiz*" ifadeleri bulunmaktadır²¹⁹. Bu telgrafa Adıyaman (Hisn-ı Mansur) Müftüsü Hakkı, Belediye Başkanı Ahmet, Beziki Aşireti Reisi Hüseyin Ağazade Şeyh Hasan, Mülükan Aşireti Reisi Hüseyinağazade Ali, Hıdırsor Aşireti Reisi Aliagağazade Abuzer, Kavi Aşireti Reisi Nebiağazade Mehmet (Hami Növe), Kâhta ilçesinde Mirdes Aşiret Reisi Hacı Abuzerzade Emin, Rişvan Aşireti Reisi Hacı Hüseyinbeyzade Hacı Bedir imza koymuşlardır²²⁰. Mahmut

217 Mustafa Tunç, Emekli Müfettiş, -" Kav Aşireti" Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Şubat 2017.

218 Abuzer Yaşar, "Antep Savunması'da Kav Aşireti" Konulu Görüşme, 19 Aralık 2022.

219 Hamdi Doğan, "Milli Mücadelede Adıyaman ve Çevresi", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012 11(2), s.567.

220 Mahmut Goloğlu, Milli Mücadele Tarihi-III 1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2010,s.95-96. Goloğlu aşiret ve reisleri ile bilgi verirken yanlış okuma yapmıştır. Biz bunu düzleterek yeniden verdik.

Goloğlu'na göre söz konusu kişiler bu telgrafları çekmekle tam bir vatansever olduklarını göstermişlerdir²²¹.

D. Cumhuriyet Devrinde Alevi Toplumu

1. Hıdırsorluların Posta Soygunu

25 Ağustos 1925 tarihinde Besni'den Malatya'ya doğru yola çıkan kıymetli mal ve yüklüce para taşıyan posta, Sürgü nahiyesinin Çamlıbel denilen mevkiinde Besni'nin Hıdırsor Aşireti'ne mensup Eyo (Eyüp) Rıfki ve Vakkas'ın on beş civarındaki çetesi tarafından durdurularak bütün mallarına el konulmuştur. Çıkan çatışmada Postacı Ali Osman, Mehmet oğlu Cafer ile İbrahim oğlu Hamdi adlı iki jandarma neferi de şehit edilmiştir. Aynı çete, bu sefer Adıyaman'dan çıkan postayı da postanın gecelemiş olduğu köyde soymak istemişse de beraberindeki jandarmanın direnmesi sonucu başarılı olamamışlardır. Bu eşkıya grubu daha sonra Besni üzerinden Antep tarafına geçmiştir. Askerleri şehit eden eşkıyaların canlı veya ölü ele geçirilmesi için bizzat Malatya Mutasarrıfı tarafından iki gün içerisinde emirler verilmiştir. Bu emirler uyarınca Adıyaman müfreze kumandanı Hafız Dursun Efendi'nin başında bulunduğu süvari ve piyadeden oluşan yüz yirmi kişilik bir takip kolu oluşturulmuştur. Yapılan takip sonucu bu eşkıyaların bir kısmı sağ bir kısmı ölü ele geçirilmiştir. Eşkıyaların memleketine bakıldığında Besni'ye bağlı Abdallar köyünden Beko oğlu Musto ve kardeşi Eyo (Eyüp), Kulaksız Çöplü Karyeli, Kara Mehmet oğlu Ali isimli kişilerin Karalar köyünden, Adıyaman'dan ve Pazarcık çevrelerinden olduğu görülmektedir²²². Bu eşkıyalardan Vakkas ve Kara Sülo, Malatya Milletvekili Besnili Reşit Açar'ın oğlunu ve iki arkadaşını da seyahatleri sırasında soyup öldürmüşlerdir²²³.

Bu eşkıya grubunun çok geniş bir çevreye yayılması garip gelebilir ancak unutulmamalıdır ki Pazarcık ve Maraş bölgesinin Alevileri ile Adıyaman bölgesindeki kardeşleri arasında taliplik vb. ilişkiler bulunmaktadır²²⁴. Gaziantep ve özellikle Kilis bölgesindeki aşiretlerin bir

221 Mahmut Goloğlu, Milli Mücadele Tarihi, 4, s.109.

222 BOA.DH.EUM.AYŞ.35/52; DH.EUM.AYS. 21/78; DH.ŞFR.632/26. Karalar köyünden daha önceki tarihlerde Karanlıkdere denilen mahalede posta soygununa katılan kimseler bulunmuş olup bu kimseler 1919 tarihinde yakalanarak hapsedilmişlerdir. Bk. BOA.DH.EUM.AYS. 26/26.

223 BCA.30-10-0-0 / Muamelat Genel Müdürlüğü / 104 - 682 - 20.

224 Sema Özveren, "Kahramanmaraş Alevi Ocaklarında İnanç, İbadet ve Erkân: Sinemilli Ocağı Örneği", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi SBE, 2019), s.33, 37-38,

bölümü Adıyaman bölgesiyle akraba olup Kavi, Gözi (Kefozi), Kılıçlı, Mansurkanlı, Rumiyanlı, Rişvan ve Zerukanlı gibi aynı adları taşımaktadır²²⁵. Bu nedenle çevre illerle, özellikle de Kilis şehir merkezi ile Adıyaman şehir merkezinin konuşma ve dil yapısı aynıdır. Ayrıca bugün bile Gaziantep şehir merkezinde hatırı sayılır oranda Adıyamanlı ve özellikle de Besnili bulunmaktadır.

10 Temmuz 1937 tarihinde Adıyaman'dan Malatya'ya gitmekte olan katırcılar, gece yarısı 21.30'da Pirin civarında konakladıkları esnada beş altı silahlı şahıs tarafından soyulmuşlardır. Soyguncular katırcıların iki katırını, ticari eşya ile paralarını gasp etmişlerdir. Yapılan tahkikatta bu kişilerin Tilkiyan köyünden İsmail oğlu Yusuf, Balyan köyünden Cika'nın oğlu Ahmet ve Ali Vakkas oğulları Vakkas ve kardeşi Reşit ile Pazarcık'ın Havran köyünden Budak Mehmet ile Ali adlı kişiler olduğu anlaşılmıştır. Tilkiyanlı İsmail oğlu Yusuf, yapılan takip sonucu Karapınar'da üzerinde 36 kurşunla birlikte bir Alman mavzeri, 70 lira para ve sahte bir nüfus cüzdanı ile ele geçirilmiştir. Cika'nın oğlu Ahmet, Besni civarındaki Sufrağı Dağı'nda yakalanmış ancak Vakkas ve Reşit yakalanamamıştır. Bu soygun konusunda bilgilendirilen Pazarcık müfrezesi, soygunculardan Ali ve Budak Mehmet'i Havran köyünün yaylasında yakalamışsa da yaylada bulunan 30 hane çadır halkı, takip müfrezesine taş ve sopalarla hücum ederek soyguncuların kaçmasına yardım etmişlerdir²²⁶.

2. Atatürk Döneminden Günümüze Alevi Toplumu

2.1. Tek Parti Dönemi

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ülkede meydana getirmiş olduğu yenilikler ve inkılaplar Adıyaman Alevileri tarafından da ilgi ile karşılanmış ve onu Hz. Ali ile eş değer tutmuşlardır. Ülkenin sıkıntılı olduğu dönemde büyük bir özveri ve fedakârlıkla ülkeyi kurtarması onu mistik bir figür haline getirmiştir. Yine Adıyaman Alevileri için Mustafa Kemal Atatürk, onların saklandıkları yerlerden ve dağlardan şehirlere inmelerini sağlayan; onlara başta eğitim ve sağ-

62-63,85.

225 Metin Akis, "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları", Tarih Araştırmaları Dergisi, c.23, Sayı 35, 2004, s. 12-24.

226 BCA.30-10-0-0 / Muamelat Genel Müdürlüğü 105-686-9.

lık alanlarında olmak üzere çeşitli haklar sunan ve devletle kendilerini bir araya getiren kişidir. Bu nedenle Atatürk'ün partisi olan CHP'ye uzun yıllar içten bir bağlılıkla destek vermişlerdir. Özellikle yaşlı kesimlerde Atatürk'e ayrı bir sevgi duyulmaktadır²²⁷. Bunda Atatürk'ün Aleviler tarafından hoşlanılmayan şer'i kanunlar ve kendilerine göre Sünni hegemonyanın toplumsal kurallarının baskısından kurtardıklarını düşünmelerinin etkisi büyüktür. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Alevi lider ve kanaat önderleri Atatürk'ün ilkelerine karşı çıkmamaları yönünde uyarılmışlardır²²⁸. Gözlemlerimizde bu sevginin özellikle yaşlı kesimde devam ettiği görülmektedir. Eski dönemlerde bu sevginin bir tezahürü olarak evlerde Atatürk'ün resimleri bulundurulmaktaydı. Günümüzde cem evlerinde Hz. Ali ile Atatürk'ün resimleri her zaman yan yana asılmaktadır. Ancak Kürtçülüğün yayılmasına bağlı olarak gençler arasında Kürtçü siyasi faaliyetlere ve önderlere kayma yaşanmaya başlamıştır. Bunda CHP döneminde yapılan Dersim hareketini kendi amaçları için kullanan milliyetçilerin üniversite eğitimi sırasında Alevi gençlerine ulaşmalarının önemi büyüktür. Bununla birlikte zaman zaman politik söylemlerde bulunan kişiler, karşısındakine göre konum ve söylev belirlemede ve Atatürkçülüğü kullanabilmektedir.

Adıyaman Alevi toplumu 1946'ya kadar Cumhuriyet Halk Partisi/CHP bünyesi içinde faaliyet göstermiştir. Hüseyin Doğan, Alevi toplumunda önemli bir figür olarak Şeyh Sait Ayaklanması'nın bastırılmasında Elazığ'da bulunan kuvvet komutanı Nurettin Paşa'nın Kafkas Müfrezesi ile birlikte Bingöl'e kadar giderek çatışmalara bizzat katılmıştır. Bu çatışmalardaki başarısından dolayı çeşitli taltif ve telgraflarla ödüllendirilmiştir²²⁹. Hüseyin Doğan, Alevilere yönelik Şeyh Sait Ayaklanması'nın şeriat taraftarlarının lehine Alevilerin aleyhine olduğu yönünde propandada bulunarak cumhuriyete sahip çıkma-

227 Tanrıverdi, s.98-99, 178-180.

228 Mustafa Uğur Canpolat, "Construction of Cultural Differences Through Traditional Rituals and Music: The Case Study of Alevis in Adıyaman", (Unpublished Master Thesis Social Anthropology Programme, Vytautas Magnus University Faculty of Social Sciences Department of Sociology, Kaunas 2019, s.21.

229 BCA.490-1-0-0 / Cumhuriyet Halk Partisi / 312 - 1273 - 1; Baki Öz, Kurtuluş Savaşı'nda Alevi Bektaşiler, İstanbul: Cumhuriyet Yayını, 1997, s.46-47.

ları gerektiği yönünde çalışmalarda bulunmuştur²³⁰. Bu durum diğer bölgelerdeki Alevi toplulukları için de geçerlidir²³¹.

Fakirî adlı bir Alevi halk ozanı:

“Bu macera Kerbela günüdür,
Bu devranı döndürenler Ganidir,
Bu kafir Yezid’in eski kinidir,

Hak yardımcısı olsun Gazi Kemal’in” sözleriyle Şeyh Said olayıyla Yezid’in Kerbela Olayı arasında bağ kurmuş ve isyanı aynı kefeye koymuştur²³².

2.2. Demokrat Parti Dönemi

Dünya’da yaşanan gelişmelerle birlikte ülkemizde de çoğulcu demokrasi anlayışı üzerine çok partili hayata geçiş için hazırlıklar yapılmıştır. Bunda II. Dünya Savaşı’nın da getirdiği sıkıntıların önemi büyüktür. Çok partili hayata geçişle birlikte CHP toplumu kendi eksenini etrafında tutabilmek için bir takım raporlar ve tetkikler yaptırmıştır. Malatya bölgesi ile tutulan raporlarda 1946 yılında toplumun önemli bir figürü olan Ağuışen Ocağı (Zehir İćen)’ndan Hüseyin Doğan’ın, Demokrat Parti’ye geçmeden önce Malatya bölgesinde 50.000 oyu olduğu ve İsmet İnönü’den sonra en güçlü oy potansiyeline sahip olan kişi olduğu rapor edilmiştir. Bu nedenle 1950’de İnönü, onunla görüşerek CHP’de siyaset yapmasını istemiş ve o da Alevi toplumunu CHP’ye oy vermesi için teşvik etmiş ve aldığı oylarla Malatya milletvekili olarak Meclis’e girmiştir. Bir müddet sonra parti içi çekişmelerden dolayı ve Demokrat Parti’den aldığı davet üzerine Demokrat Parti’ye geçmiştir²³³. Oğlu İzzettin Doğan’a göre Adnan Menderes kendi partilerine geçmesi için Hüseyin Doğan Dede ile bizzat konuşmuştur. Ona göre Menderes’in; Alevilere gerekli hakların verileceğı, yanlışlıkların

230 Erdal Gezik, Dinsel, Etnik ve Politik, Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler, Ankara: Kalan Yayınları, 2000, s.70-71.

231 Kırızttına Kehl-Bodroğı, Kızılbaşlar/ Aleviler, (Çev. Oktay Değirmenci & Bilge Ege Aybudak) İstanbul: İdea Ayrıntı Dizisi: 11, 2012, s.57, 82.

232 Öz, s. 87.

233 Mehmet Serkan Şahin, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Malatya Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1950), (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2016), s.40; İsa Tolga Çıplak, Demokrat Parti Döneminde Aleviler ve Bektaşiler’in Siyasi ve Sosyo-Kültürel Faaliyetleri (1950-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi SBE, 2017), s. 79

giderileceği sözünü vermesi üzerine Hüseyin Doğan Dede, İsmet İnönü'ye *"Paşam ben sizin partinizden ayrılıyorum."* diyerek partiden ayrılıyor. Hüseyin Doğan Dede, Cumhuriyet Gazetesi'nde CHP'den istifasını gazeteye gönderdiği mektupta: *"Memleketime, gücüm nispetinde daha faydalı olmak gayesiyle bugünden itibaren bağımsız kalmağı münasip gördüm. Bunun için C.H.P. den istifa ettim, istifamın sayın gazetenizde neşrini saygı ile rica ederim. Malatya milletvekillerinden Hüseyin Doğan."* sözleriyle açıklamıştır²³⁴. Bu durum daha önce toplumda etkili olan aşiret bağlarının yerini mezhepsel düşünce ve bağlılığın aldığı göstergesi olarak büyük bir öneme sahiptir. Yani bu dönemle birlikte dinsel önderler ön plana çıkarken aşiret liderleri artık ikinci plana düşmeye başlamıştır denilebilir.

Hüseyin Doğan Dede, CHP'den istifa ettikten 6 ay sonra 30 Mart 1951'de Demokrat Parti'ye katılmıştır. 1957 seçimlerine kadar Demokrat Parti'de siyaset yapan Doğan Dede, 1957 seçimi öncesine kadar, Demokrat Parti'nin muhafazakâr İslamcı kesimin oylarını alabilmek için İslamcı söylemlerde bulunması, bu dönemde ezanın Arapçaya çevrilmesi, ilköğretim ve lise müfredatına zorunlu din derslerinin getirilmesi, Alevilerin Demokrat Parti'den kopmasına neden olmuştur. Doğan Dede, İslamcı söylemleri ve Nurcular tarikatına verdiği siyasi tavizlerden dolayı Adnan Menderes'e mektup yollayarak durumdan şikâyet etmiş ve siyasetten çekilmiştir. Oğlu İzzetin Doğan'a göre 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde o mektubu bir albay, Hüseyin Doğan Dede'nin yüzüne okuyarak evindeki soy şeceresine de kısa bir süreliğine el koymuştur. İhtilalden sonra Sivas'a sürgün olarak yollanmıştır. Hüseyin Doğan Dede, son zamanlarını İstanbul'da geçirerek 1983 yılında vefat etmiştir. Doğan Dede'nin CHP'den ayrılıp Demokrat Partiye geçmesi o dönemden günümüze kadar Aleviler tarafından ikrarından (Alevilikte ve Bektaşilikte inanç yoluna verilen yemininden) döndü şeklinde yorumlanmıştır²³⁵.

234 Çıplak, s. 79-80.

235 Çıplak, s.80. Hüseyin Doğan Dede, Demokrat Parti'nin gerçekten ülkeye huzur ve dirlik getireceğine inanmıştır. Bu durumu Çıplak "Hüseyin Doğan Dede, Malatya'da sadece Alevilerin değil Sünni kesiminde saygı ve hürmet gösterdiği bir şahsiyetti. Hatta Siyasal İslamcı yazarlardan Malatyalı Hüseyin Üzmez 26 Nisan 2008'da yazın hayatına son verirken, son yazısını Hüseyin Doğan Dede'nin üzerine Demokrat Parti dönemi faaliyetlerini anlatır şekilde yazmıştır. Metin şöyledir: "1950'de ortaokulu birincilikle bitirmiştim. DP (Demokrat Parti) iktidara geçeli altı, yedi ay kadar olmuştu. Prof. İzzettin Doğan'ın rahmetli babası, Doğan Dede, DP Milletvekili idi. Biz Çavuşoğlu Mahallesinde, Rahmetli Osman dayımın evinde,

Malatya'nın Alevi köyünde doğan Cemal Özbey, şehir merkezine giderek üniversite eğitimi almış ve avukat olmuştur. Cemal Özbey ülkenin en güçlü partisi konumunda olan DP'yi başlangıçta desteklemesine rağmen, sonradan DP'ye muhalefet eden politikayı benimseyerek partiyi kapatan davacı avukat olmuştur. Bu yaşanan durumlar Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Alevilerin yapamayacağı şeylerdi.²³⁶ Çünkü bu olaylara kadar Cemal Şener'e göre Aleviler ile Cumhuriyet'i kuran kadrolar arasında adı konmamış bir amaç birliği vardı. Saltanatın kaldırılması, Halifeliliğin kaldırılması ve şer'i düzenin kaldırılması sırasında birbirlerinin yanındaydılar²³⁷. Kuruluşundan bir müddet sonra zamanla Demokrat Parti'nin dini argümanlar kullanması ve bazı konularda öncülük etmesi Alevileri kendinden soğutmuş ve rakip partilerin yanında yer almalarına sebep olmuştur. Cemal Şener'e göre 1960 darbesini Alevilerin desteklemesinin temel nedeni eskiye dönüşüme bağlı olarak duyulan korkudur²³⁸.

Demokrat Parti döneminde Adıyaman'daki genel olarak Alevilerin söz konusu partiye katıldığına dair kesin bir ifade de bulunmak yanı sıra Balyan Aşireti ile birlikte Demokrat Parti'de birçok Kav Aşireti üyesi Ali Rıza Yaşar gibi yer alırken için Hıdırsor Aşireti'nin özellikle de Göçer Hıdırsor Aşireti'nin lideri olan Tanrıverdi ailesinin CHP'de kaldığı bilinen bir gerçektir. 1954 yılında İsmet İnönü'nün arabasına Kara Ziya (Tandoğan)'nın tertiplemesi ile Adıyaman merkezde doma-

kira vermeden oturuyorduk. Fakir bir aile çocuğuydum. Rahmetli anam, Malatya Mensucat Fabrikasında işçi olarak çalışırdı. Beni okutacak güçte değildi. O zaman da bugünkü gibi Alevi kardeşlerimiz CHP'ye oy verirdiler. Alevilerin en ileri gelenlerinden, bir Haçovalı Abo Dayı vardı. Çocukları Hasan'la Hüseyin Kapıkıran'lar ortaokulda benim sınıf arkadaşlarımdı. Abo Dayı ve hanımı Emine hala, beni öz çocuklarından ayrı tutmazlardı. Kendi çocuklarına ne alırlarsa, bana da onu alırlardı. Öz teyzem Zeynep'le Abo Dayıgilden başka kimse bize sahip çıkmazdı. Çoğu geceler onlarda kalırdım. ...Misafir (Hüseyin Doğan Dede): "Bu delikanlı da mı oğlun?" diye Abo Dayıya sordu. Abo Dayı, öz evlatlarından daha yakını olduğunu söyledi. "İnşallah duanız bereketi ile bu çocuk, ileride çok büyük bir adam olacaktır" dedi. Lengerli Şapkalı benimle çok ilgilendi. Çok güzel ve etkili konuşuyordu. Rahmetli Menderes'i övmekten de geri durmuyordu. Alevilerin Demokrat Parti'ye oy vermeleri gerektiğini ısrarla belirtiyordu. Abo Dayı, Menderes Ezanı Arapçaya çevirerek, bütün Sünnîlerin oylarını aldığından bahsetti. "Bırakın, biz de CHP'ye rey verelim" dedi. Doğan Dede bana döndü. Ne düşündüğümü sordu. Sorusuna karşılık ben de kendilerine, Menderes'in namaz kılp kılmadığını sordum. Kılmıyormuş. İlaveten kendisinin de kılmadığını söyledi." sözleriyle açıklamaktadır. Bk. aynı eser.

236 Çıplak, s.112.

237 Cemal Şener, Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri, İstanbul: Ant Yayınları, 1998, s. 24-25.

238 Şener, Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri, s. 26-27.

tes atılmasına rağmen Sabri Tanrıverdi'nin İsmet İnönü'yü kendi köyü olan Pişnik (Durukaynak)'te ağırladığı ve onun da bu misafirlikten oldukça memnun kaldığı akrabaları tarafından ifade edilmektedir²³⁹. Muhtemelen bu farklı siyasi durumda her iki aşiretin birbiri ile rekabeti ve birkaç yıl önce karşılıklı kız kaçırma hadisesi nedeni ile tarafların bir hafta boyunca silahlı olarak karşı karşıya gelmesinin de etkisi olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Demokrat Partili dönem Alevilerin kırsaldan kente göç ettiği bir dönem olmuştur. Köylerde Dede ve talip ilişkisi devam ederken kentlere göçün artması Dedelikle talipleri arasındaki ilişkiyi bozmuştur. Bu dönemden sonra müritlerinin ardından Alevi Dedeleri de şehirlere göç edip iş arar duruma düşmüştür. Bu durum Türkiye genelinde Alevilerin Sünni İslam ile tanışmasını sağlamıştır. İlk başlarda şehirlerde Alevi Dedesi olmadığından Alevi toplumundan birisinin yakınlarından biri vefat edince onun cenazesini kaldıranlar imamlar olmuştur. İsa Tolga Çıplak'a göre Demokrat Partili dönem Alevilere çağ atlatmıştır. Çünkü Aleviler kırsalda yaşarken artık şehirlerde okumuş aydın kesim olabilme imkânına sahip olmuşlardır. Nitekim 1960 askeri darbesinin ertesinde 100 kişilik yüksek memurların imzasından oluşan metni Milli Birlik Komitesi'ne sunabilmişlerdi²⁴⁰.

Alevi toplumunun şehir merkezinde daha fazla yer alması ve ticari hayata atılması muhtemelen bu dönemden sonra gerçekleşmiştir. Abdurrahman Abacı'ya göre şehirde sadece bir iki aile vardı ve geri kalan önemli bir kesim köylerde yaşardı. Daha sonraları ise köylerde yaşayanlar zamanla şehre göç etmişler ve ticari faaliyetlere katılmışlardır. Onun bu ifadeleri yukarıdaki söylemleri doğrulamaktadır²⁴¹.

2.3.1960 Darbesi'nden Sonra Alevi Toplumunda Siyaset

1960'lardan sonra Aleviler kendilerini sol ve sosyalist siyasal akımın içinde bulmuşlardır. Bu bağlamda Türkiye İşçi Partisi gibi sol yelpazede duran partileri desteklemiş ve kurucuları arasında yer almışlardır. Sol akımın kaynağı olan Leninist ve Marksist akımlar daha sonraları güç kazanacak olan Kürt milliyetçiliğine zemin hazırlayarak

239 Aziz Tanrıverdi- Hasan Tanrıverdi ve Hüseyin Tanrıverdi, " Sabri Ağa " Konulu Görüşme, Pişnik (Durukaynak köyü) 09 Aralık 2022.

240 Çıplak, s.111.

241 Abdurrahman Özabacı, "Adıyaman'da Pazar Duası Kültürü" Konulu Görüşme, Turgut Reis Mahallesi: 21 Haziran 2018.

Alevilerin siyasal yüzlerinin bu tarafa doğru dönmesine neden olacaktır²⁴². Reha Çamuroğlu'na göre bu ilişki sayesinde sol frekansın sembolü olan kalın bıyık Alevilik kültüründen alınmış ve bir sembole dönüşmüştür²⁴³. Ancak burada unutulmaması gereken Joseph Stalin'in de benzer bir bıyığa sahip olmasıdır. Benzerliğin şüphesiz bıyığın bir sembole dönüşmesine yardımcı olduğu düşünülebilir.

Demokrat Parti sonrasında Aleviler, ilk defa mezhepsel olarak Türkiye Birlik Partisi adında siyasal bir parti kurmuşlardır²⁴⁴. Parti yöneticileri Alevi toplumu partilerine yönlendirebilmek için Alevi kanaat önderleri olan dedeleri kullanarak oy potansiyellerini arttırmak istemişlerdir²⁴⁵. 17.10.1966 tarihinde siyasal olarak yeni kurulmuş olan ve sembol olarak Hz. Ali'yi bir aslan, etrafındaki on iki imamı ise on iki yıldızın simgelediği bir Alevi siyasal partisi olan Türkiye Birlik Partisi'nin karşılık bulmuş olduğu iller arasında Adıyaman da yer almıştır. Nitekim üç ay sonra partinin teşkilat kurmuş olduğu on iki il arasında Adıyaman da bulunmaktadır. Parti, toplumun ilgisini çekebilmek için Feyzullah Çınar, Aşık Mahsuni, Nesimi, Mahmut Erdal gibi Alevi ozanların bulunmuş olduğu Devrimci Ozanlar Derneği'nin düzenlediği sazlı sözlü etkinliklerle kendilerine yönelik teveccühün artmasına çalışmıştır. Aşık Mahsuni, Adıyaman'da Tanrıverdi ailesinin kirvesi olup zaman zaman bu aileyi ziyaret amacıyla Adıyaman'a ve dolayısıyla Alevi köylerine gelip gitmiştir.

1969 yılındaki seçimlerde Alevilerin oylarını alabilmek için Adıyaman'da önemli bir nüfuzu olan Doğan ailesinden Kazım Doğan, Maraş'tan; Enver Doğan, Adıyaman'dan milletvekili adayı gösterilmişlerdir. Bu seçimde Adıyaman bölgesinden %1.7 oranında oy almışlardır. Bu seçimde Adıyaman bölgesinde birinci parti %31.2 ile CHP ve ikinci parti %28,1 ile AP'dir (Adalet Partisi). Bu sonuçlardan anlaşılacağı üzere Alevi toplumu büyük oranda hâlâ CHP'yi desteklemektedir.

242 Irene Melikoff, Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010, s. 354-355; Helga Rittersberg Kılıç, "Development and Reformulation of a Returnee Identity as Alevi", Alevi Identity, Cultural, Religious and Social Perspectives, Edited by Tord Olsson, Elisabeth Özdalga and Catharina Raudvere, Swedish Research Institute in İstanbul: Francis & Taylor, 2005, s. 90-91.

243 Reha Çamuroğlu, "Resmî İdeoloji ve Aleviler" Birikim Dergisi, Sayı 105-106- Ocak/Şubat 1998, s. 114.

244 Çıplak, s.111.

245 Kelime Ata, Alevilerin İlk Siyasal Denemesi (Türkiye) Birlik Partisi (1966-1980), Ankara: Kelime Yayınevi, 2007, s. 97-98.

Bu parti Türkiye İşçi Partisi başta olmak üzere sol partilerle birlikte çalışmıştır. Bunda TİP'in siyasal eylemlerinde Alevi özdeyişlerini kullanmasının etkisi büyüktür²⁴⁶. İşçi Partisi'nin Alevi deyişlerini kullandığı gibi Türkiye Birlik Partisi de İşçi Partisi'nin sol düşünce yapısını ve ideolojisini kendisine yakın bulmuş ve benzer söylemlerde bulunmuştur. Taraflar arasındaki söylem ve ideolojideki bu yakınlaşma TİP'in kapatılmasından sonra Birlik Partisi'nin, İşçi Partisi'nin Meclis'e girmesi için kapılarını açmasıyla sonuçlanacaktır. 1973 yılında Türkiye Birlik Partisi, dokuz ilde İşçi Partisi adaylarına kontenjan açmıştır. Adıyaman'ın da dâhil olmuş olduğu bu illerde adaylara birinci sırada yer verilmiştir. TİP'in eski yöneticilerinden Ali Haydar Yıldız, Adıyaman birinci sıra milletvekili adaydır²⁴⁷. Türkiye'de Birlik Partisinin kurulmasından sonra tarafların politik söylemleri Alevi-Sünni politik ayrımını keskinleştirmiştir²⁴⁸. 14 Ocak 1973 tarihinde Türkiye Birlik Partisi, Adıyaman'da %0,7 oranında oy almıştır²⁴⁹. Bu dönemde %32,7 oy oranı ile CHP, Adıyaman'da birinci parti konumunda bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Türkiye Birlik Partisi'nin azalan oyları CHP'ye kaymıştır²⁵⁰. Alevi toplumunun oylarına yönelik kurulan ikinci parti olan Barış ve Demokrasi Partisi'nin Adıyaman'dan aldığı oy, ülkenin diğer yerleriyle karşılaştırıldığında Tokat ve Tunceli'den sonra Erzincan'la birlikte en yüksek üçüncü oranı oluşturmuştur²⁵¹. Bu partiye rağmen genel olarak Aleviler, söylemleri kendilerine daha yakın geldiği için sol siyasi akımın içinde yer aldılar. Cemal Şener'e göre 1980 öncesi olaylar neticesinde karakol ve cezaevine bir bireyi düşmeyen aile yok gibidir. Solculuk ve sol siyasi akımı Alevi derneklerine gençler vasıtasıyla girmiş ve böylece geleneksel otoritenin sorgulandığı

246 Murat Yümlü, "Türkiye'de Alevi Siyaseti Örneği Türkiye Birlik Partisi (1966-1981)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi SBE, 2008), s.83; Bülent Bingöl, Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi-Türkiye Birlik Partisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2008), s.65-67; Mehmet Ertan, The Circuitous Politicization of Alevism: The Affiliation Between The Alevis and The Left Politics (1960-1980), (Unpublished degree of Master of Arts, Boğaziçi University SSE, 2008), s.42-43; Ata, s. 170, 184.

247 Bingöl, s.145-151; Ertan, "The Circuitous Politicization of Alevism: The Affiliation Between The Alevis and The Left Politics (1960-1980)", s. 58; Ata, s.243.

248 Esma Aygün, "Türkiye'de Öteki Kavramı ve Birlikte Yaşama Kültürü: Alevi-Sünni İlişkileri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2013), s.63-65.

249 Ertan, "The Circuitous Politicization of Alevism: The Affiliation Between The Alevis and The Left Politics (1960-1980)", s.59.

250 Ata, s.257.

251 Mehmet Ertan, "Alevism in Politics: Possibilities and Limits of Alevi Identity Politics", (Unpublished degree of Doctor of Philosophy, Boğaziçi University AE., 2016), s.248.

bir dönem başlamıştır²⁵². Özellikle Pir Sultan Abdal Derneği, Alevi toplumunda daha solda yer alan kesimin yer aldığı bir dernek olarak ön plana çıkmıştır²⁵³. Devleti sembolize eden karakol ve cezaevi gibi binaların bu siyasi ortamda Aleviler üzerinde olumsuz etki yapması oldukça kolaydır.

Ülkemizdeki sağ sol tartışmaları her yeri olduğu gibi Adıyaman'ı da etkisi altına almıştır. 1969 yılında Adıyaman Lisesinin bir hocasının komünist olduğu gerekçesiyle evi taşlanmış ve yine aynı gerekçe ile lise müdürünün ve birçok öğretmenin kapıları boyanmıştır. Cami kapılarına, bazı öğretmenlerin komünist olduklarından bahisle, namaz kılmalarına mani olunmasını isteyen yaftalar asılmıştır. Bir eğitim müfettişinin, köylülere, öğretmenlerinin komünist olduğunu belirterek onu dövmelerini tembih ettiği yönündeki iddia CHP Milletvekili Kamil Kırıkoğlu tarafından 24.3.1969 TBMM'de gündeme getirilmiştir.²⁵⁴

17 Mart'ta Deniz Gezmiş ve Hüseyin İnan'ın Sivas Gemerek'te yakalanmaları üzerine THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) örgütünün üç kurucusundan birisi olan Sinan Cemgil ve arkadaşları Nurhak bölgesine de bir gerilla kampı kurarak burada Malatya NATO Kürecik Radar Üssü'nü havaya uçurmak için plan yapmışlardır. Ancak Gölbaşı'nın İneklı köyüne geldiklerinde köyün muhtarı tarafından yerel yetkililere ihbar edilerek etrafları sarılmış ve Adıyaman'da 30 Mayıs 1971 yılında Deniz Gezmiş'in arkadaşları Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan ve Kadir Manga girdikleri çatışmada öldürülürken Mustafa Yalçın ile Hacı Tonak sağ yakalanmıştır²⁵⁵. Bu darbeden sonra THKO'nun Adıyaman-Malatya faaliyetleri Malatya/Akçadağ-Gölpınar köyü doğumlu olan Teslim Töre tarafından idare edilmiştir. Antep, Adıyaman ve Malatya ile güçlü bağlantıları olan örgüt 1974-1976 yıllarında kırsal bu bölgelerde rakipsiz olarak silahlı eylemlerle ülkeyi komünistleştirmek ve "*Faşizm Bir Tek Dilden Anlar: Örgütlü ve Kitleleşme*" düsturları uyarınca dağlarda silahlı eğitimlerine devam etmiş, köylülerden kooperatifler kurmaya çalışmış ve TÖB-DER'in bölgedeki yönetimini elinde tutarak ülkücülerle çatışmıştır. Bu çatışmalarda

252 Şener, Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri, s. 39.

253 Şener, Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri, s. 41-42. Adıyaman'daki Türkiye Komünist Partisi örgütü ve teşkilatı 1980'lerde Ömer Ağın'a bağlıydı. Bk. Ömer Ağın, Kürtler, Kemalizm ve TKP, 2006: , Basım Yeri Belirtilmemiş, s. 304.

254 Tutanaklar, M. Meclisi B : 68 24 . 3 . 1969 O : 1.

255 Nurettin Çalışkan, ODTÜ Tarihçe:1956-1980, İstanbul: Propaganda Yayınları, Eylül 2015.

özellikle Adıyaman-Tokat ve Antep doğumlular öldürülmüştür. Yasal düzlemde ise GEB'i (Genç Emekçiler Birliği) kurarak buralarda etkin olmaya çalışmışlar ve Türkiye genelinde üçü Adıyaman, Karapınar ve Gölbaşı'da olmak üzere 25 şube açmışlardır. Bu örgüt daha sonra önce THKO-MB (Mücadele Birliği) adını almış daha sonra TKEP haline dönmüştür. 1980 yılına kadar özellikle dağ köylerinde dolaşıp etrafına militan toplayarak silahlı eğitimlerini sürdürmüştür. 24 Nisan 1980 tarihinde TKP/B'liler ile birlikte Besni'nin Karalar köyünde bir kongre düzenlemişlerdir. Bu kongrede devrim için silahlı mücadelenin yanı sıra doğudaki Kürtlere ulaşabilmek için kendilerine bağlı Kürdistan Özerk Örgütü adlı bir örgüt kurma kararı alınmıştır. Bu örgüt 1982 yılında Elazığ'da Kürdistan Komünist Partisi ismini almıştır.

THKO-MB 4 Nisan 1981 tarihinde Besni'de bir polis otomobili-ne saldırı düzenleyerek bir polisi şehit etmiş, ikisini de yaralamıştır. Bunun üzerine yapılan operasyonlarda büyük darbe almıştır. Sıkıyönetim komutanlığı tarafından Gaziantep, Araban, Yavuzeli, Maraş, Pazarcık, Afşin, Elbistan, Adıyaman ve Besni köylerine operasyonlar yapılarak 54 kişi ele geçirilmiştir. Özellikle Besni kırsalındaki mağaralarda ele geçirilen roketatarlar ve iki füzeli 120 mm katyuşa roketler Türkiye'de ilk defa ele geçirilmiştir. Bu olaydan sonra TKEP, bu tarz dikkat çekecek eylemler yapmaktan çekinmeye ve özellikle doğuda Kürtler ve büyük şehirlerde işçiler üzerine odaklanmaya çalışmıştır. Bu temasları sayesinde TKEP, TKP ve PKK ile ilişki kurmuştur²⁵⁶. Bu durum daha sonra bölgede sol anlayışın Kürt milliyetçiliğine evrimleşmesine ve onlara destek vermesine neden olacaktır. Aynı zamanda bugün Adıyaman'da özellikle dağ köylerinde ve bazı kesimlerde Kürtçülüğün solculuk veya komünistlik olarak görülmesinde Deniz Gezmiş, Mahir Çayan ve Sinan Cemgil'in kurmuş olduğu örgütün bu bölgelerdeki çalışmasının etkisi büyüktür.

256 Vehbi Ersan, 1970'lerde Türk Solu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014. 1974 yılı affından sonra THKO üyelerinin hapisten çıkmasıyla birlikte var olan mevcut artmıştır. Daha sonra yeniler ile eskiler arasında Sovyetler birliğinin emperyalist olup olmadığı konusunda anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Artık Halkın Mücadele Birliği adını alan grup ile TKHO arasında karşılıklı olarak birbirlerine silah kullanmayacaklarına dair protokol imzalamış olmalarına rağmen birbirlerine karşı kullanmış oldukları hakaretamiz ifadeler nedeniyle çatışmalar meydana gelmiştir. Çatışmalarda daha sonra TKEP ismini alacak olan gruptan 6 diğer gruptan da 2 olmak üzere toplamda 8 kişi ölmüştür.

2.3.1. Türkiye İşçi Partisi ve Tanrıverdi Ailesi

1969 yılında Adıyaman'da TİP'e binlerce oy getireceğini getireceği varsayılarak şehrin ünlü toprak ağalarından Alevi kökenli Sabri Tanrıverdi aday gösterilmiştir. Bu durum ağalarla sorun yaşadığı varsılan ve onların düzenine karşı çıkan başta Ziya ve Bekir Önder kardeşler olmak üzere TİP'li yöneticilerin şehirde alaya alınmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur. Bu olaylar karşısında zor durumda kalan il başkanı Ziya Önder, seçim zamanında bir süre utancından evinden çıkmamıştır.²⁵⁷ Hıdırsor Aşireti'nin lideri ve büyük bir toprak ağası olan Sabri Tanrıverdi'nin Türkiye İşçi Partisinden Adıyaman 1. sıra adayı olması üzerine Adıyaman ve Kahta ilçe başkanlıkları istifalarını vermişlerdir²⁵⁸.

1969 yılı Türkiye seçimlerinde Alevi aşiret liderlerinden göçebe Hıdırsor aşiretinin lideri olan Ali Hami veya Pişnikli Ali Ağa olarak bilinen Ali Tanrıverdi'nin kardeşi olan Sabri Tanrıverdi, seçimlere az bir vakit kala tepeden inme bir şekilde TİP'in Adıyaman birinci sıra milletvekili adayı olmuştur. TİP'in yayın organlarından Ant Dergisi'ne göre 1950 yılından itibaren 1961 yılına kadar Hıdırsor Aşireti'nin oylarını CHP'ye kanalize etmiştir. Bunun karşılığında sürekli olarak CHP İl Meclis Üyesi olarak görev almıştır. 1961 yılında il meclis üyeliği ile yetinmeyen Ali Tanrıverdi, CHP'den milletvekili olmak istemiştir. Bu isteği, ön seçimde partideki çeşitli politik oyunlarla gerçekleşmemiş ve liste dışı bırakılmıştır. CHP'ye ders vermek isteyen Ali Tanrıverdi, aynı dönem seçimde aşiretin oylarının yarısından fazlasını YTP (Yeni Türkiye Partisi)'ye yönlendirerek söz konusu partinin oylarının artmasına neden olmuştur. 1965 yılında tekrar CHP ile görüşen Ali Tanrıverdi, seçimlerde ya birinci ya da ikinci sıra milletvekilliği adaylığını istemiş ve bu konuda kendisine söz verilmesini istemiş ise de CHP'li yöneticiler sadece liste başı olabilmesi için yardımcı olabileceklerini belirterek kesin bir söz vermektan kaçınmışlardır. Bunun üzerine Ali Tanrıverdi, Kâhta'dan Abdullah Köroğlu ve Besni'den Dr. Mehmet Özbay'ın desteği ile bağımsız milletvekili adayı olarak seçime katılmıştır. Bu seçimde 11.800 oy almasına rağmen seçilememiş ve masraflarını karşılamak için bir miktar arazisini satmak durumunda kalmıştır²⁵⁹.

257 Nihat Sargın, a.g.e., s.416-417.

258 Cumhuriyet Gazetesi, 1969 s.7.

259 Ant Dergisi, 12 Ekim 1969, s.4-6. Cumhuriyet Gazetesi'ne göre Sabri Tanrıverdi, 1965 yılında bağımsız aday olarak seçimler de 11.732 oy almıştır. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 1969 s.7.

1968 seçimlerinde Tanrıverdi ailesi, senato ve millevekili seçimlerinde büyük bir siyaset stratejisi uygulamışlardır. İl meclis üyeliğinde yerli Hıdırsor Aşireti'nin diğer bir lideri olan Şeyho'yu aday göstermiş ve senatör seçimlerinde AP (Adalet Partisi) adayı Sırrı Turanlı'yı eşit miktarda desteklemişlerdir. Nitekim Hıdırsorlulara ait olan bir köyde kayıtlı 378 seçmenin tamamı il meclisinde Şeyho'yu senatör seçiminde Sırrı Turanlı'yı desteklemişlerdir. 1969 yılına geldiğinde Ali Tanrıverdi hasta ve artık yaşlı olduğu için yerine kardeşi Sabri Tanrıverdi geçmiştir. Sabri Tanrıverdi, babası gibi milletvekili adayı olabilmek için parti parti dolaşmış istediği sözü alamadığından son anda TİP'e başvurmuştur. Parti genel merkezi de özellikle Mehmet Ali Aybar, oy potansiyeli olan bu adayı listebaşı yapmıştır. Bu durum yerel yöneticilerin başta Sırrı Süreyya Önder'in babası Ziya Önder olmak üzere bir kısmının partiye küsmesine bir müddet topluma çıkmamasına neden olmuştur. Sabri Ağa'nın adaylığı tüm Türkiye'de gündem olmakla birlikte TİP yöneticilerine göre partinin her ne kadar Adıyaman'daki oylarını 1.943 kişiden (%2.7'den) 7.215 kişiye (%9.2) kadar arttırmasına rağmen Türkiye deki genel oylarının %37 oranında düşmesine neden olmuştur. Zira bu durum diğer partiler ve üyeleri tarafından dalga konusu olmuş ve özellikle TİP'in siyasetinden medet uman Anadolu köylülerin de hayal kırıklığı yaratarak TİP'ten uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bu dönemde TİP'in Alevilere yönelik politikalar da yürütmesi özellikle Alevi toplumun bulunduğu bölgelerde azda olsa oylarını arttırmaya yardımcı olmuştur. 1969 yılında TİP en yüksek oyunu Adıyaman'da arttırmış olmakla birlikte Sabri Tanrıverdi, milletvekili seçilememiştir. Ancak desteklediği Sırrı Turanlı senatör olarak meclise girmeye hak kazanmıştır. Sabri Ağa, TİP macerasından sonra tekrar CHP'ye dönerek 1977 seçimlerinde CHP'den üçüncü sıra milletvekili adayı olmuştur²⁶⁰. Bu durum Sabri Tanrıverdi'nin ideolojik nedenlerden ötürü değil de şahsi arzularından dolayı TİP'e aday olduğunun göstergesidir. Onun TİP'ten aday olması ülke genelinde sol ideolojiye zarar verdiği düşünülmektedir. Bu durum başta Ant dergisi olmak üzere birçok yayında eleştirilmiş ve Sabri Ağa'nın milletvekili olarak birçok partiyle görüşmeler gerçekleştiren pragmatist bir kişilik olduğu yönünde betimlemelerde bulunulmasına yol açmıştır²⁶¹. İlerleyen yıl-

260 Ant Dergisi, 12 Ekim 1969, s.4-6; Resmî Gazete 13 Mayıs 1977— Sayı: 15936, s. 6.

261 Hikmet Kıvılcımlı, Dev-Genç Seminerleri, Derleniş Yayınları, İstanbul 2021,s.79. "Cahit. Yayınlarda... Anadolu'daki, Adıyaman'da mesela, TİP'e giren aday, 5 parti dolaştıktan sonra

larda SHP döneminde bu aileden Abuzer Tanrıverdi, 1991 seçimlerinde SHP'den milletvekili olmayı başarmıştır.

2.3.2.1980'lerden Günümüze Siyasal Durumları

1990'ların başında Adıyaman'daki Alevilerin önemli bir bölümü SHP'ye oy vermiştir²⁶². Tabii ki bu akım daha sonraki dönemde CHP'ye yönelecektir. 1990'ların ortalarından itibaren ise yavaş yavaş bu akımın bir kısmı Kürt milliyetçiliğine kayacaktır. Bunda özellikle PKK'nın Alevileri kazanmak için yaptığı birçok olayın katkısı olduğu söylenebilir. Özellikle Sivas olaylarından sonra PKK'nın Erzincan Başbağlar köyünü basıp insanları katletmesi "*Sivas katliamının intikamını aldık.*" sloganıyla bunu Dersim, Sivas, Erzincan, Malatya, Adıyaman ve Elazığ gibi Alevi nüfusun yoğun olduğu yerlerde propaganda aracı olarak kullanması neticesinde Kürt Alevilerin bir bölümünün örgüte sempati duydukları ifade edilebilir²⁶³. Bu yeni dönemde PKK, Alevi hareketini sahiplenme stratejisi geliştirerek, başta Tunceli olmak üzere, Kürt kökenli Alevi nüfusun bulunduğu Malatya, Sivas, Elazığ, Adıyaman gibi illerin kırsal alanındaki faaliyet ve eylemlerini yoğunlaştırmıştır. Bu amaçla 1992 sonlarında kuruluş çalışmalarına başlanan ve özellikle Avrupa'daki göçmen işçiler arasında faaliyet yürüterek kısa zamanda önemli mesafeler kat eden "*Kürdistan Aleviler Birliği*" (KAB), 1994 başında faaliyete geçirilmiştir²⁶⁴. İrene Melikoff'a göre Alevilerin Kürt ayrılıkçıların yanında yer almasının nedeni, Kürt ayrılıkçıların Alevileri kendi taraflarına çekebilmek için kullandıkları argümanlarla birlikte Alevilerin kendilerini her zaman baskıya uğrayan azınlıklar arasında görmeleri ve bundan dolayı merkezi güce karşı çıkan Kürtleri "*kader yoldaşları*" görme eğiliminden kaynaklanmaktadır²⁶⁵.

Alevi toplumunun sol yelpaze tarafından siyasileştirilmesi, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yavaş yavaş dini otoritenin ve yel-

TİP'e girip aday olmak istemiştir. Antalya'daki de, ağanın köyünde 60 tane rey CHP'ye çıkıyor, 60 tane de AP'ye çıkıyor. Çünkü bir oğlu AP'den adaydı, bir oğlu CHP'den adaydı. Yani bu ağaların da çoğu dolaştıktan sonra geliyor. Hatta Adıyaman'dakinin cebinde Millet Parti'nin şeyi vardı. Oradaki ilçeyi kurmak için kâğıt da vardı." bkz aynı eser.

262 Harald Schöler, Particilik, Hemşerilik, Alevilik, Çev. Yılmaz Tonbul, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 181.

263 Yılmaz Ceylan, "Yeni Bir Kimlik Hareketi: Anadolu Aleviliği", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Nisan 2015 YIL -7, S.13, s.218;

264 Muhittin İmıl, "Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2016), s.264-265.

265 Melikoff, s. 347.

pazenin ikinci plana düşmesine neden olmaya başlayacaktır. Özellikle son dönemlerde toplum içinde yapılan Kürt milliyetçiliği propagandaları, şehirleşme ve eğitim seviyesinin artması Alevi toplumunun sosyal ve dini hiyerarşisini de önemli ölçüde sarsmıştır. Bu konudan faydalanmak isteyen PKK da, sol geçmişten gelen bir hareket olarak Alevileri kendi safına katabilmek için Kürdistan Alevileri Birliği'ni kurarak taraftar bulmaya çalışmıştır²⁶⁶. Kürtçülük yapanlar bununla da kalmamış Alevileri Atatürkçü oldukları için eleştirmekten de geri durmamışlardır²⁶⁷. Özellikle bu konuda ileri sürdükleri en önemli tez Atatürk döneminde yapılan Dersim harekâtlarıdır.

Sol yelpazenin gölgesinde Adıyaman'da gelişmeye başlayan Kürtçülük hareketlerine ilk dönemler Alevi önderlerinin tamamının katılım sağladığını söylemek güçtür. PKK'nın daha isimleşmediği dönemde Adıyaman kontrol eden Mehmet Emin Taştan, "*Şeyhlere ve Ağalara Karşıyız*" söylemiyle Tanrıverdi Ailesi'nin konağını kurşunlamıştır. Bunun dışında Börgenek köyündeki Sabri Ağa'nın kendileri hakkında olumsuz beyanda bulunması üzerine de önu kesilerek kendisine bir gözdağı verilmiştir.²⁶⁸. Bu kurşunlama hadisesinden sonra Tanrıverdi-lerin konağı son sakini olan İsmet Tanrıverdi'nin Adıyaman merkeze göç etmesiyle terk edilmiş günümüzdeki harabe haline dönüşmüştür.

Konağın şimdiki hali (binanın yanı başında bulunan çeşmedeki kitabeden 1918 yılında Kahraman Ağa tarafından yapılmış olması muhtemeldir.)

266 Şener, Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri, s. 46.

267 Şener, Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri, s. 68.

268 Aziz Tanrıverdi- Hasan Tanrıverdi ve Hüseyin Tanrıverdi, " Sabri Ağa " Konulu Görüşme, Pişnik (Durukaynak köyü) 09 Aralık 2022.

Alevi toplumuna solculukla ekilen Kürt milliyetçiliği ilk başta gençler arasında kendine yer bulmuş daha sonra üst tabakalara ulaşmıştır. Nitekim önemli bir Alevi dede ailesi olan Büyükşahinlerden Veli Büyükşahin, 2011 yılında BDP'den bağımsız milletvekili adayı olarak Kürt milliyetçilik söylev ve motiflerini ön plana çıkartmıştır²⁶⁹. Takip eden yıllarda açılım süreciyle birlikte bu duygu ve düşünce hızla artmış ve bu sürecin akabindeki ilk seçimde milliyetçi partiye yönelik toplumda büyük bir rağbet oluşmuştur.

Alevi toplumu geleneksel olarak CHP'ye oy vermekle birlikte üniversite ortamında ideoloji sahibi olan genç bireylerin etkisiyle artan Kürt milliyetçiliği CHP oylarından Kürt partilerine doğru bir kayışı başlatmıştır. Özellikle çözüm süreci olarak adlandırılan dönemde bu akım hızlanmıştır. Bu bağlamda 2015 seçimlerinde yapılan planlama ile her evde yaşlılar CHP'ye gençler ise HDP'ye oy vermiştir. Dönemin CHP milletvekili adayı olan Selçuk Tabak, seçim öncesi tarafımıza yapmış olduğu açıklamalarda dağ tarafındaki bazı geleneksel Alevi köylerinde çalışmalarda bulunurken aracının ve kendisinin tacize uğradığını belirtmiştir²⁷⁰. Nitekim seçim sonuçlarında Adıyaman'daki bazı sandıklarda bulunan CHP müşahitlerinin ve üyelerinin kendi partilerine oy vermediği ortaya çıkmıştır²⁷¹. 1 Kasım 2015 tarihinde toplumun bir üyesi olan Sıddık Şahin, birinci sıra milletvekili adayı olmasına rağmen milletvekili seçilememiştir. 15 Temmuz 2016 tarihinden sonra başlatılan güvenlik soruşturmaları sonucunda FETÖ dışında Kürt milliyetçiliği ile olan iltisakları iddiasıyla açığa alınan veya görevden atılan öğretmenlerin büyük bir kesimi söz konusu toplumun üyesi olması geçim kaygısı nedeni ile eğitimi bir sektör olarak gören toplumda büyük bir travma yaratmıştır. Ayrıca devlet memurlarında güvenlik soruşturmasının yapılması özellikle genç kesimde tedirginlik uyandırmıştır. Bu durum toplumun bir bölümünün siyasi söylemlerinde yüzeysel de olsa CHP'yi tekrar ön plana çıkarmasına neden olmuştur.

269 <https://www.facebook.com/buyuksahinveli/>

270 Selçuk Tabak, -Doktor- Siyasetçi- "2015 Seçimleri" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Ocak 2020.

271 <https://www.evrensel.net/haber/300715/chp-myk-secimlerde-chpye-oy-vermeyen-uyelerini-ihrac-etti>

1990'ların başında, geçmişteki olayların da etkisiyle Aleviler, Kürt milliyetçiliğinin propaganda etkisiyle de bu akımı kullanarak Alevi görüş ve inanışlarına yer açmak için kullanmayı amaçlamışlarken özellikle 2000'li yıllardan sonra Kürt milliyetçileri, Aleviliği kendilerine yer açmak için kullanmayı amaçlamışlardır. Bununla birlikte Alevi toplumunun belli bir kesimi Kürt milliyetçiliği ile beraber yürürken bu beraberliğin geleceğinin dikenli ve belirsizliklerle dolu olduğunun bilincinde oldukları da bir gerçektir. Kürt ayrılık hareketinin başarıya ulaşması halinde bu topluluğa dil dışında inanç ve kültür olarak uyum sağlayamayacaklarının ve birçok sıkıntı yaşayacaklarının farkındadırlar. Her kurulan veya kurulması amaçlanan milli devletin tek tip anlayışa sahip, dışa ve içe karşı üniter bir yapıda olacağını farkında olanlar eğer böyle bir durumla karşılaşıldığında tercihlerinin Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamak olacağını belirtmekten ve itiraf etmekten çekinmemektedirler. Yıllar önce İrene Melikoff da bu konuda benzer sonuçlara ulaşmıştır²⁷².

Bu duruma Alevi kanaat önderleri tarafından da dikkat çekilmektedir. Zira Kürt milliyetçileri geleneksel Aleviliğin ve dedeliğin altını kendi çıkar ve söylemleri için oymaktadırlar. Rıza Tanrıverdi'ye göre Aleviliğin önündeki en büyük sorun PKK yandaşı olan Kürt milliyetçisi bazı kesimin Alevi ritüel ve geleneklerinin altını dedelerin köyleri ziyaret etmediği, geleneklerin artık geçmişte kaldığı şeklindeki çeşitli söylemlerle oymaları olduğunu ifade etmiştir²⁷³. Ayrıca gençler ve özellikle eğitimliler arasında Alevi ritüellerine uyulmaması, yaşlı ve kırsal alanda yaşayan kimselerin bu durumdan rahatsızlık duymasına neden olmaktadır²⁷⁴.

Adıyaman'da diğer bölgelerin aksine politik dönemler dışında keskin bir Sünni ve Alevi ayrımı olmamıştır. Türkiye'nin başka bölgelerine göre Alevi Sünni evlilik oranı oldukça yüksektir. Alevi dedelerinin en önemli köylerinden olan Şahlar köyündeki dedeler ile Sünni

272 "Bir gün Erzurum'da Sivas bölgesinden bir Alevi gençle karşılaştım. Aynı yerde, Siirt Kürtlerinden -Kürtlerin çoğu gibi şafii mezhebenden koyu bir Müslüman ve Kürt milliyetçisi- eski bir öğrencime de rastladım. Aynı inançta olmasalar da, aynı "ülke"den olmaları dolayısıyla onları tanıştırdım. Önce, aynı lehçeler konuştukları için birbirlerini anlamamalarına, sonra da birbirlerine karşı dost olmayışlarına şaşırdım. Genç Alevi'ye göre, onu, kalıtsal (hereditaire) bir düşmana, bir "Yezid"e takdim etmişim. Siirtli gence gelince, "ne Kürt, ne Müslüman" olan din düşmanı birinin karşısında bulunuyordum". Bk. Melikoff, s.349.

273 Rıza Tanrıverdi, "Alevilik ve Sorunları", Konulu Görüşme, 20 Şubat 2020.

274 <https://www.youtube.com/watch?v=uzm7PdaBYVY>

olup Adıyaman'da bir dönem bir tarikatın önemli kişilerinden olan Ünsallar akraba olup birbirlerine kız alıp vermişlerdir²⁷⁵. Dönemsel siyasi dizayn çalışmalarını ve çarpıtmalarını arındırdığımız takdirde Aleviler ve Sünniler arasında herhangi bir incitici ayrımın olmadığı her iki tarafça belirtilmektedir. Bölge insanı aslında var olan sorunların daha çok ekonomik kaynaklı olduğunu ifade etmektedir²⁷⁶.

Adıyaman Aleviliğinin siyasi ve sosyal anlamdaki en büyük sınavı, sosyalizm ve eşitlik uğruna sürekli olarak karşısında durmuş ve çatışmış olduğu milliyetçiliktir. Özellikle Kürt milliyetçiliği Alevi toplumunu saran, sosyal ve kültürel dokuları etkileyen bir unsur olmuştur. Baran Önder'e göre toplumda bunun güzel göstergesi, düğünlerin önemli bir bölümünde PKK marşlarının çalınması ve halaylarda birden ortaya PKK'yı sembolize eden bayrak ve renklerin çıkmasıdır. Yine ona göre bu Kürt milliyetçiliğinin kültürün kritik noktalarına sızma başarısıdır²⁷⁷. Buna ek olarak Adıyaman Alevi toplumunda özellikle eğitilmiş ve politik duyarlılık düzeyi yüksek olan kesimler, Hızırсор veya Hıdırsор aşiretinin ismini bilinçli olarak Kürt milliyetçilerinin kullanmaya düşkün oldukları "X" harfini kullanarak Xısor şeklinde aslından çarpıtılmış bir şekilde kullanmaktadırlar. Bunun gizli amacı olarak bu aşiret ismini yaşadıkları toplumun kullanımından farklılaştırarak Kürt milliyetçiliğine özgü bir duruma dönüştürmek olduğu kanaatindeyiz. Zira bu kavram günümüz politik düzleminden uzak dönemler olan 19. yüzyıl arşiv belgelerinde direkt olarak Hızırсор veya Hıdırsор olarak geçmektedir.

Görüşmelerimizde ve izlenimlerimizde Adıyaman Alevilerinin özellikle Malatya ve Gaziantep Kürt milliyetçileri ile bu konuda benzer anlayışa sahip olduklarını ancak diğer bölgelerle Kürt milliyetçiliğinde anlaşmış olsalar bile sosyal ve dini yaşamdan dolayı sıkıntılar yaşadıklarını belirtmektedirler. Dini hassasiyet ve baskı konusunda Şafi Kürtlerini, Türklerden daha katı olarak görmektedirler. Bu duygu ve düşünceleri Kürt milliyetçileri ile aralarındaki kader birliğindeki kimsenin konuşmak istemediği en önemli açmaz olarak durmaktadır. Hatta katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu sözde bir devlet kurulsa

275 Mehmet Ali Yıldız, "Adıyaman Alevileri ve Milliyetçilik" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 18 Ocak 2018.

276 Alev Karaduman, Anlıyorum Ama Konuşamıyorum, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

277 Alev Karaduman, age., s.

bile tercihlerinin Türkiye tarafında kalmak olacağını belirtmektedirler. Onlara göre Şafi Kürtler, Hanifi olan Türklerden daha tutucu ve baskıcıdır. Öyle ki, Şafi Kürtlerin kendilerinden aynı görüşe sahip ve siyasi partiye oy vermiş olmalarından dolayı rahat bir şekilde kız alırken kendilerine aynı şekilde kız vermemekte ve yaşam tarzlarını eleştirmektedirler. Bu durum onlara geçmişin yaşanmışlıklarını bir kez daha hatırlatmaktadır²⁷⁸. Çelişkili olan bu durumun ve Alevilerin aslında Kürt ayrılıkçılarının yanında olmalarının nedeninin geçmişten gelen yaşanmışlıklarından ve protest kültürüne sahip olmalarından kaynaklandığı düşüncesindeyiz. Bir anlamda Aleviler sosyal ve kamu alanlarındaki özgürlükleri destekleyerek kendilerine biraz daha fazla alan açmak istemektedirler.

Bu bağlamda Alevi ritüellerinin artık belli bir kesim için simgesel bir bağdan öteye geçmediği görülmektedir. Nitekim Adıyaman'da Alevi toplumunun geleneklerini unutmaya ve ritüellerini terk etmeye başladığının en önemli göstergesi mezhepsel olarak toplumda oldukça önemli bir yeri olan musahiplik kurumunun zedelenerek artık neredeyse hiç uygulanmamaya başlamasıdır. Yine toplumun günümüzdeki en büyük problemlerinden birisi olarak görülen faizcilik neticesinde musahipler birbirlerine bile senet imzalatır hale gelmişlerdir²⁷⁹. Son olarak Kürt milliyetçisi Adıyaman'daki Alevilere özellikle ekonomik nedenlerle daha iyi bir yaşam sağlamak ve para kazanmak için bir fırsat olarak da görülmektedir. Bu bağlamda özellikle PKK'ya müzahir olan veya destek veren çevreler Avrupa'daki eylemlere katılma ve parasal yardımda bulunma şartıyla iskan ve iş bulma konularında kolaylıklar elde etmektedirler. Son dönemlerde Avrupa'da Fransa, Almanya, Belçika ve İsveç gibi ülkelere Kanada ve Amerika gibi devletler de eklenmiştir. Bu konuda Avrupa ve Amerika'ya insanları belirli bir para karşılığında götüren şebekeler de ortaya çıkmıştır. Meksika'nın ülkemize vize konusunda kolaylıklar sağlaması bu ülkeden yaşadışı

278 Hasan Karadağ, "Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Ağustos 2018; Hüseyin Erol,-Akademisyen- "Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 29 Nisan 2021; İmam Ocak, "Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler" Konulu Görüşme, Adıyaman: 17 Temmuz 2017; Suzan Yıldırım, - Memur- "Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021; Mehmet Ali Yıldız, "Adıyaman Alevileri ve Milliyetçilik" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 18 Ocak 2018.

279 Tanrıverdi, "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği", s.159, 184.

Amerika ve Kanada'ya geçişleri arttırmıştır. Yüzlerce kişi bu yollarla yurtdışına gitmeye çalışmaktadır. Bu kişilerden birisi sınır polisleri tarafından vurulmuş ve ailesi tarafından Kasım 2022'de taziyesi yapılmıştır²⁸⁰.

3.Cumhuriyet Döneminde Misyoner Alevi İlişkisi

2000'li yıllardan itibaren özellikle Alman ve Amerikan vakıflarının etkisiyle Anadolu'ya gönderilen Protestan misyonerler faaliyetlerine devam etmektedirler. *Aleks ve Markus'un kurdukları Adıyaman Sevgi Protestan Cemaati vardır. Bu cemaatin üyelerini İstanbul'daki İncil Bilgi-lendirme Merkezi ile irtibatlandırıyorlar. Bu merkezden, adreslere mektupla birlikte İncil ve kitap gönderilmektedir. Uslu'nun katılımcılarından birisi de Aynı yöntemin kendisine de uygulandığını ve adresine Hristiyan dinine ait materyaller postalandığını, İncil içerisinde dolar çıktığını ifade etmiştir. "Kendilerine yakın buldukları kişilere yurt dışına gönderme sözü veriyorlar, hatta bunlardan birini Almanya'ya göndermişlerdir." diyerek, misyonerlerin Urfa, Antep ve Diyarbakır gibi çevre illerde de faaliyet yaptıklarını ifade etmiş-tir. Alex olarak bilinen kişinin organize ettiği ve Mikko adlı grubun sunduğu konser, yeni yaptırmış olduğumuz cemevinde düzenlenmiştir. Bunun da eko-nomik nedenleri vardır" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. 2005 yılında ise cemevinde konser düzenlemişlerdir. KONSERE katılan kişiler üzerinde anket uygulamak suretiyle insanların temayüllerini öğrenerek ona göre strateji belirleyip, bu kişilerle irtibat kurmayı amaçlamışlardır. Adı Alex olarak bilinen kişiye "Bu konserlerden neyi amaçlıyorsunuz?" diye bir soru yöneltmiştim. Bana, "Bu konserlerin çok önemli oldu-ğunu, yeni inanlı olanlarla diğerlerini tanıştırmayı ve kaynaştırmayı amaçladıklarını" söyledi. Ayrıca "Bu konserler bir güç gösterisi ve bizim reklamımızdır." şeklinde bir cevap aldım. Bununla birlikte kendilerine dini duyarlılığı zayıf olan Alevilerden bazılarını rehber olarak seçmek-te, bürolarında ücret karşılığı çalıştırmaktadırlar. Ayrıca, gayrimüslim vatandaşlarımız üzerinde de çalışma yapmaktadırlar. Şu anda Orto-doks Hristiyan vatandaşlarımız olan Süryani ve Ermenileri Protestan mezhebine geçirmek için çalıştıkları ifade edilmektedir. Bir diğer husus da Ermeni ve Süryani iken Müslümanlığı benimsemiş olanlara yönelmekte ve onlara "Siz daha önce Hristiyan dinine mensuptunuz, şimdi*

280 Taylan Çoşkun, "Yurtdışı Alevi Göçleri", Konulu Görüşme:12 Aralık 2022.

ise İslam'ı seçip İslam dinini benimsemiş gözükiyorsunuz. Size bu din zorla mı kabul ettirildi, yoksa kendi isteğinizle mi Müslüman oldunuz? Sizin aslınız Ermeni ve Süryani'dir; dolayısıyla Hristiyan'sınız, Müslüman olmakla siz hem ırkınızı hem de dininizi kaybediyorsunuz. Şu anda siz Türk gözükiyorsunuz." şeklinde telkinde bulunduktan sonra, İslam dini hakkında Müslümanlığı sonradan benimseyen vatandaşlarımıza telkinlerini bu şekilde sürdürdükleri söylenmektedir. "İslam dini dünyada anarşi ve terör yaratan bir din olarak tanımlanmakta ve insanları kurtuluşa götürmekte yetersiz kaldığı için kötü bir imaja sahiptir. Ayrıca nerede anarşi ve terör varsa mutlaka Hristiyan devletler buna müdahale etmekte ve insanlara müjdeyi götürmektedirler: Bugünkü Orta Doğu'daki insanların kurtuluşu ancak müjde sayesinde olacaktır. Bu savaşlar, insanların İsa Mesih'i anlamalarına yardımcı olacaktır."²⁸¹. Bunlara ek olarak bu misyonerlik örgütleri bölge insanının kendi kültüründen ve devletine olan mensubiyetinden uzaklaştığı takdirde ona Avrupa ülkelerinin ve özellikle de Almanya'nın kapılarını açacakları yönünde propaganda çalışmalarında bulunmaktadırlar. Bu konuda Amerikan Pcusu ile Alman Protestan örgütleri birlikte çalışmaktadırlar. Buna göre:

1. Pcusu; Alman misyonerleri Kürt tarihi, kültürü ve dini özellikleri hakkında eğitecektir.

2. Kürtler ve Almanlar arasında arkadaşlıklar kurulmasına çalışılmalıdır.

3. İngilizce kurslar, sosyal eğitim kursları, manevi bakım konusunda yardım verileceği gibi Kürtlerin Alman makamlarındaki istekleri konusunda yardımcı olunacaktır.

4. Kürtlerin Hristiyanlaştırılması için eldeki misyonerlik kitap vb. materyalin paylaşılmasına karar verilmiştir.

Yukarıdaki bu maddeler dışında 1980'lerin sonundan itibaren henüz Kürtler için insan hakları konusunda güçlü lobi ve avukatlık kurumları olmamasına rağmen misyonerlik örgütleri bu eksikliği başka yönden gidermek için çalışmalarını yoğunlaştırmış ve günümüz seviyesine çıkarmışlardır²⁸². Misyoner televizyonlarından Sat 7

281 Şükrü Uslu ve Çalışma Ekibi, "Malatya ve Adıyaman Çevresinde Misyonerlik", Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik, Kasım 2005, s.188-198.

282 Duncan Hanson, "Europe", Edit. Scott W. Sunquist-Caroline N. Becker, A History of Presbyterian Missions 1944-2007, Geneva: Geneva Press, 2008.s. 273-74.

Televizyonu'nda Kanadalı, İrlandalı, Amerikalı ve Finlandiyalı misyonerler birlikte çalışan Bülent Yıldız Adıyaman bölgesinde Dünya Protestan Kiliseler Birliği'ne bağlı misyonerlerin ve Yehova Şahitlerine mensup olan kişilerin faaliyet gösterdiğini belirtmektedir. Misyonerlerin kendilerine olan bakış açılarının farkında olan Alevilerin yurtdışına çıkış için bir aracı ve vasıta olarak misyonerleri kullanma eğilimde olduklarını belirtmektedir. Bunu kolaylaştıran sebeplerin başında Hristiyanlık ile Alevilik arasındaki on iki imam ve on iki havari benzerliği ile ibadet ederken Alevilerin ve misyonerlerin müzik kullanmalarının tarafları birbirine yaklaştırdığını belirtmektedir. Ayrıca Alevilerin Sünni kesime göre seküler ve kendilerini azınlık olarak görmelerinin misyonerleri daha toleranslı olarak kabul etmelerini kolaylaştırmıştır. Bülent Yıldız, bu şekilde Hristiyan olan çok sayıda kişinin bulunduğunu belirtmektedir²⁸³. Adıyaman bölgesinde çalışan misyoner kişilerden Markus Bühler, 2011 yılında yanında rehber olarak kullanmış olduğu Ferhat adlı bir yardımcısıyla birlikte Adıyaman Üniversitesi'ndeki ofisime gelerek bizi ziyaret etmiştir. Bu kişi daha önce yayımlanmış olduğumuz Adıyaman Ermeni ve Süryanileri ile ilgili çalışmalarımızı ve Adıyaman tarihi adlı kitabımızı okuyarak özellikle Adıyaman çevresinde yaşayan Aleviler ile ihtida etmiş vatandaşlarımız hakkında bilgi almak istemiştir. Yaptıkları çalışmalar neticesinde Almanya'da Stuttgart'ta Alevi Protestan Derneğini kurmuşlardır²⁸⁴. Alevi toplumuna yönelik misyonerlik faaliyetleri günümüzde de devam etmektedir.

283 Bülent Yıldız, "Aleviler ve Misyonerlik", Konulu Görüşme, 17.12.2022.

284 Haşim Aslan, Alevilik, (Yayımlanmamış Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 2014), s.15.

II. BÖLÜM

ALEVİ TOPLUMUNDA GEÇİŞ TÖRENLERİ

Yaşayan bir organizma olan toplumun devam edebilmesi için sürekli olarak yeni bireylerle beslenmesi ve güçlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle azınlık, çoğunluk, etnik veya mezhepsel hangi topluluk olursa olsun, bireylerinin ve üyelerinin sürekli olarak artmasını ister. Bu anlayış uyarınca Alevi toplumunda da yeni bireylerin topluma katılması için doğum ve evlilikler önemsenmiştir. Kendi içinde göreceli olarak kapalı bir toplum olan Adıyaman Alevileri mümkün mertebe varlıklarını devam ettirebilmek adına geleneksel kurum ve uygulamaları sürdürmeye çalışmaktadırlar. Kendilerine ait olan ritüeller gelişen dünya, medya ve şehirleşmeye bağlı olarak yavaş yavaş kaybolmakta ve küresel kültüre yenik düşmektedir. Bu durum genel olarak bütün Anadolu kültürü için de geçerli olan bir durumdur.

A. Alevi Yerleşim Yerleri

Adıyaman merkez, Besni, Çelikhhan, Gölbaşı, Kâhta ve Tut ilçelerinde Alevî köyleri ve yerleşim birimleri bulunurken Samsat, Sincik ve Gerger ilçelerinde Alevî yerleşim birimi bulunmamaktadır¹. Yılmaz Arı, merkez ilçe, kasaba, köy ve diğer yerleşim yerlerinde yaklaşık altmış üç bin civarında Alevi nüfusun olduğunu belirtmektedir. Bu sayı merkez nüfusun %23, 3'üne tekabül etmektedir².

Tarihsel veriler ışığında Alevi nüfusun göçebe ve yerleşik olarak iki kısma ayrıldığını görmekteyiz. Buna göre özellikle Hıdırsor Aşı-

1 Fevzi Rençber, "Adıyaman Alevilerinin Coğrafi Dağılımları ve Demografik Yapısı", e-makâlât Mezhep Araştırmaları, VII/1 (Bahar 2014), s.8; Yılmaz Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2019), s.100.

2 Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.100.

reti ve Balyan Aşireti'nin göçebe unsurları bulunurken özellikle Kav Aşireti'nin ise daha çok Adıyaman ilinin kuzey ve kuzey doğusundaki dağlık alanlarında yerleşik olduğu görülmektedir. 1900'lere kadar büyük oranda Adıyaman merkez ve ova köylerinde bulunmayan Aleviler, bu tarihten sonra göçebelikten yavaş yavaş yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. İlk dönemler kışlak ve yaylak olarak sürdürülen yaşam tarzı giderek yerleşik bir hal almaya başlamıştır. Bu duruma Adıyaman'ın nerdeyse ova köylerinin büyük bir kısmına sahip olan Mehmet Ali Akın ve Mehmet Gürsoy'un Paşamezrası, Aktaş gibi topraklarını önce yarıcılık yaparak daha sonra da dostluk, kirvelik gibi çeşitli bağlarla satın alarak yerleşmişlerdir. Alevilerin Adıyaman ova köylerine yerleşmeleri bu şekilde 1970'lere kadar sürmüştür. Bu yıllar kadar göçebe nüfusun neredeyse tamamı artık yerleşik hayata geçmiştir³.

Şehir merkezinde bulunan Karapınar Mahallesi ise Alevi toplumu için önemli bir yerleşim ve kültür yeridir. Bunda Alevi kültür dernek ve kurumlarının önemli bir bölümünün bu mahallede bulunmasının önemi büyüktür. Bu mahalle bir dönem için şehrin gettosu olarak da adlandırılabilir. Köylerden veya kırsal alanlardan göç eden kesimlerden özellikle Hıdırsorlular ilk başlarda şehirde hemşerilerinin ve mezheptaşlarının bulunduğu Karapınar Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. İlk dönemler şehrin dışında kalan bu mahalle zamanla aradaki boş arazilerin ve tarım arazilerinin yerleşime açılmasıyla birlikte 40 ile 50 yıl içinde şehirle bütünleşmiştir. Son yirmi otuz yıl içinde dikey yapılaşma ve site yapılaşması ile birlikte Sünniler de bu bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Aynı şekilde varlıklı olan Alevi vatandaşlar da bu bölgeden kentin daha cazip ve emlak değeri yüksek olan yerleri tercih başlamışlardır. Günümüzde mahallenin iç kesimleri artık kırsaldan yeni gelenler için şehirdeki ilk yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır. Dış kısımları özellikle üçüncü çevre yoluna yakın bölümleri emlak değeri yüksek yerler olarak göze çarpmaktadır.

B. Adıyaman Alevi Toplumuna Dair Gözlemler

Günümüzde toplumsal yaşamda özellikle gençler arasında kılık kıyafet anlamında ayırt edici bir özellik bulunmamaktadır. 50 yaş ve

³ Mehmet Sadık Gürsoy, Ben ve Ailem, Adana: 2016, s. 13,17,56.

üzerindeki bir Alevi ile Sünni arasında kılık kıyafet olarak en büyük fark özellikle kırsal bölgelerde Sünni bireyin başında terlik veya takke gibi bir kıyafetle dolaşması, Alevi vatandaşımızın ise, sekiz köşe kasketli olmasıdır. Kadınlara gelince, kırsal alanda Alevi kadınları başlarına kofi adı verilen geleneksel bir başlık takmaktadırlar. Kofi başlık taşıma işlemi gittikçe düşmektedir. Sünnilerde ise kofi kullanma oranı oldukça düşük olup Alevilerden farklı olarak kofinin üzeri ve yanları bir yazma veya başka bir başörtüsü ile sarılmaktadır. Bu durum özellikle bir kısmı Sünni olan Kavililerde daha yaygındır. Sünnilerde başörtüsü, yazma, izar adı verilen çarşaf ve manto gibi örtünme ve dış kıyafetler kullanırlarken Alevilerde özellikle dış kıyafetler kullanılmaktadır. Bununla birlikte özellikle eğitim seviyesi düşük, 40 yaş üstü ve kırsal kökenli kadınlar başlarını “leçek” adı verilen başı örtme şekli yani boynu ve kulakları açıkta bırakan bir başörtüsü bağlama şeklini kullanmaktadırlar. Başörtüsü için genellikle mor, turuncu, siyah, lacivert ve kahverengi renkler tercih edilmektedir. Alevi kadınlar özellikle beyaz eşarp veya yazma takmamaya özen gösterirler ancak bu durum Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde geçerli bir uygulama değildir.

Eğitim oranı ve şehirleşme oranının artmasına bağlı olarak kadınlarda baş açık oranı yükselmiştir. Toplumun ne tam köylü olmuş ne de tam şehirleşebilmiş olan kesimlerinde genellikle saç rengi olarak gençlerde koyu sarı, kızıl ve kestane tonları tercih edilirken yaşlılarda kına ve oksijen sarısı kullanılmaktadır. Kırsal kesimle ilişkisi olan ve eğitim seviyesi düşük olan kadın kesimi genellikle düğün, sünnet ve nişan gibi nedenlerle boyanan saçlara yönelik bakım yapılmadığından saçlarının dip boyasının gelmesinden de anlaşılabilir. Yeni nesilde bu tür göze çarpan farklılıklar bulunmamaktadır. Terman köyünden Seher Hanım, kendi köylerinde Alevi kızlarının evleninceye kadar eşofman, pantolon veya benzeri kıyafetleri giydiklerini, evlendikten sonra şalvar giymek zorunda olduklarını belirtmektedir. Nitekim gözlemlerimizde de Karapınar Mahallesi’nde tarif edildiği şekilde aynı kılık kıyafet giyen kadınlar bulunmaktadır⁴. Kılık kıyafet olarak kumaş pantolon veya şalvar (genellikle kırmızı veya mavi renkler) üzerine kısa kollu tişört veya bluz toplumda kadınlar tarafından kullanılan tipik giysilerdir.

4 Seher (?), “Kılık Kıyafet”, Konu Görüşme, Terman Köyü:12 Nisan 2017.

Toplumda sakal bıyık açısından orta yaşın üzerindeki kişiler genellikle sakalsızdır. Bıyığı olanlar ise eğer altmış yaş üstü ise ve kırsal alanda yaşayan bireylerse genellikle Hulusi Kentmen gibi kalın kaytan bıyıklıdır. Gençlerde ise özellikle top sakalın çeşitli örnekleri görülmektedir. Özellikle eğitim seviyesi yükseldikçe bu oran artmaktadır.

Alevi düğünlerini Sünni düğünlerden ayıran en büyük özellik Sünnilerde yaşlıların halay çekmek için halay sırasına girmesi hoş karşılanmaz. Bu nedenle söz konusu yaşlılar daha çok kendi aralarında sohbet etmeyi tercih ederken Alevi düğünlerinde ise yaşlı erkekler kendi aralarında halay çekmekten veya halay başı olmaktan geri kalmazlar.

Adıyaman Alevi toplumunda memuriyet olarak devlet kadrolarında iş bulabilmek adına daha önceden kendileri ile haşır neşir olan meslekler olan öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler yaygınlık göstermiştir. Bunda bu mesleklere çabucak atanabilme ve bunların bölgelerinde ilk tanınan memurluklar olması önemli bir etken olmuştur. Daha sonraki dönemlerde statüsü ve getirisi fazla olan doktorluk, avukatlık ve mühendislik gibi meslekler ön plana çıkmaya başlamıştır⁵.

Ticari işletme ve faaliyetlerde öncelik olarak kendi çevrelerinden alışveriş yapmayı seven toplumun en ilginç özelliklerinden birisi de özellikle yapı ve inşaat alanında oldukça önemli oranda artan kalifiye eleman sayısıdır. Bu konuda Balyanlılar önemli bir oran teşkil etmektedirler. Adıyaman bölgesinde en fazla icra edilen mesleklerden birisi de berberliktir. Karapınar Mahallesi'nde Adıyaman bölgesindeki berberlerden orana göre çok fazla berber dükkânı bulunmaktadır. Toplum içinde özellikle dağlık bölümde tütün ticareti yapanların büyük bir bölümü İstanbul, Adana, Mersin ve diğer batı şehirlerinde son zamanlarda kaçak tütün dükkânlarının açıldığı bilinmektedir. İlginç olan ayrılıkçı faaliyetlerinden dolayı hapis yatan ve tütüncülükle uğraşan bireylerin dahi büyük bir bölümünün ticaret yaptığı yerler ülkenin doğu kısmı değil batı illeridir.

Alevi toplumunda eski Türklere ve Asya ülkelerinde görülen önderler ve atalar kültürünün bir yansıması olarak⁶ ölen dede veya

5 Fatma(?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Sakine Kahraman, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Mehmet Yıldırım, "Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Azikan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Azikan Köyü: 07.08.2020.

6 Bertrand Russell, Evlilik ve Ahlak, Çev. Vasıf Eranus / Yay., Birinci Baskı, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, Ocak 1983, s.23.

pirler için hemen türbe veya yatır yapılarak bunlar ziyaretgâhlara dönüştürülür. Dönüştürülen bu yapılardan halk tıbbi, psikolojik ve dini dileklerde bulunmaktadır. Ata kültüründe (tapımında) Ata, bireyin veya bir grup insanın, soyundan geldiğine inandığı mitolojik kişidir. Atalar üstünde odaklanmış ritüelleri ve onların çevresinde oluşmuş inanç sistemini anlatan bir sistemdir. Ata kültürü, özellikle tarımla uğraşan illerde ata ruhunun üreme, verimlilik gibi konularda etkin görülmesi nedeniyle, atalara yapılan ibadet, sunulan kurbanlarda ortaya çıkmıştır.⁷ Alevi toplumunun Sünnilere göre türbe ve yatır kavramlarına duyulan inanç ve yeni yatır oluşturma kültürü daha baskındır. Özellikle son elli yılda vefat eden Kamber Dede, İbrahim Dede ve Aziz Dede adlarına yeni türbeler oluşturulmuştur. Toplumda eğitim seviyesi ve kültür düzeyi ne kadar yüksek olursa olsun bireylerin büyük bir kısmı söz konusu “inanç ve yatır” olduğunda bir şekilde saygılarını belli etmeden geçemezler.

C. Alevi Ailesi

Aile kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Aile bireylerin toplumsal birey olarak yeniden üretilmesini sağlayan kurum⁸ veya toplumu oluşturan en küçük yapı taşı olarak tanımlanmaktadır. Breton'a göre aile çocuğun bedensel değişikliklerinin ve dünyayla ilişkisinin biçimlendiği çok güçlü bir sosyalleşme yeridir⁹. Gary Becker ise yeni

7 Kudret Emiroğlu- Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s.80. Yaşlılar erkinin egemen olduğu küçük akraba birimlerinde bu erkin inanç boyutunu, yaşlıların canlılarla atalar arasındaki ilişkide gördükleri köprü görevi güçlendirir. Ahlak, gelenek ve ritüellerin koruyucusu konumundaki yaşlılar, ata ruhlarının ödül ve cezalandırma işlevlerinin yürütücüsü konumundadırlar. Ölülerin canlıların dünyasının parçası olduğu toplumlarda ata kültürü ölü gömme biçimlerinden soyun devamına ilişkin kabul ve davranış kalıplarına kadar etkisini gösterir. Anadolu'da ve komşu bölgelerde soy ve aile temelinde 'ocak'ın kutsallığı ve devamlılığı atalarla ilişkilendirildiği gibi, Oğuz, Kazak, Altay, Gürcü, Ermeni toplumlarında da toplumsal bölümleniş ve bunun dayanağını oluşturduğuna inanılan tarihsel süreç, ortak ata mitleriyle açıklanır. Ortak ata miti, aynı zamanda ilk insanı ve diğer insan topluluklarıyla bağlantıları da açıklar ve örneğin aynı toplumlarda Müslümanlık ve Hristiyanlığın kabulünden sonra Adem veya bu dinlerin peygamberlerine bağlanan ulus/ toplum şecereleri oluşturulmuştur. Bk. aynı eser.s.80.

8 Cornelius Castoriadis, Toplum, İmgeleminde Kendini Nasıl Kurar? 2. Cilt: Toplumsal İmgelem ve Kurum, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.243.

9 David le Breton, Acının Antropolojisi, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2005, s.105. Yine ona göre aile “Yıllar boyunca, aile içi ilişkiler, eğitimsel amaçlı olsun olmasın, algı ve heyecan alanını belirlerler, bu alanda eğiticidirler ve bireyin kendisine ya da başkalarına yönelik ifadesini biçimlendirirler. Özellikle annenin yüzü, ses tonu, ilgi düzeyi birlikte etkili olurlar ve çocuğun dil deneyimini yavaş yavaş geliştirirler. Anne acıyı adlandırır ve onu bir simge alanının içine dahil etmeye çalışır. Tavrı teşvik edici ya da caydırıcıdır, acıyı yatıştırır

bir aile teorisi ifade ederek aileyi farklı nitelikte mallar, yetenek, sağlık, kendine saygı ve çocuklar, saygınlık, arzu, duyu hazzı gibi mallar üretmek için para ve zaman bakımından belli miktarda kaynağı kullanan bir firma olarak kabul eder¹⁰.

Bir başka tanımında aile, birçok sosyal işlevlerin yerine getirilmesine olanak sağlar. Bunlar kısaca kendini meydana getiren kadın ve erkeğe gereksedikleri farklı rolleri vermek, çocukların bakım ve yetiştirilmesini sağlamak, bir kuşaktan diğerine kültürü aktarmada hareket noktası meydana getirmek, karı koca arasındaki cinsel ilişkiyi toplum tarafından kabul edilir kılmak olduğu söylenebilir¹¹. Bir başka tanımında aile ve akrabalar kriz döneminde birbirlerine yardım eden topluluk üyeleridir. Özel yaşamın olmadığı, sıkı akraba bağları olduğu, açık alanda eşler ve arasında ve ebeveynler ile çocuklar arasında yakın ilişkinin bulunmadığı “*Açık Nesil Aile*” tipi¹² eski dönemlerde yani otuz kırk yıl öncesi Alevi toplumunda en yaygın olan aile tipidir. Adıyaman Alevilerinin de tarihsel zaman diliminde sürekli olarak birbirleri ile otlak ve diğer nedenlerden dolayı çatıştıkları hatırlanacak olursa neden geniş ve kalabalık aile yapısına sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Peter L.Berger’in de genel anlamda bahsettiği otoriter ve emirleri kesin ve ona karşı çıkılmasının kutsal otoriteye karşı çıkılması olan baba figürünün¹³ bir benzeri Alevi toplumunda da bulunmaktadır.

ya da şiddetlendirir... Aile ve okul eğitimi erkek çocuk için acı karşısında direnci ön plana çıkarır, kız çocukta ise duygusallığa önem verir. Genellikle acısına teslim olma eğilimindeki kız çocuğu teselli etmek yaygın bir tavidir. Duyarlık dışı çekiciliğinin bir özelliğidir, erkek çocuk ise “adam olduğunu göstermek” zorundadır ve yetişkinlerin koydukları kurallara karşı çıkmamalıdır. Acı karşısında erkek “kadın” durumuna düşmemek için dişlerini daha fazla sıkmak zorundadır genellikle. Ama, sadece sürekli bir mücadele içinde olan eğitsel etkiler nedeniyle de olsa bu şema çok da kesin değildir.” bk. aynı eser s.105-106.

- 10 Pierre Dardot - Christian Laval, s. 268. Peter L. Berger’e göre aile toplumda insan cinselliğinin kurumsallaşmasıdır. Bk. Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, Çev. Ali Çoşkun, 4. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011, s. 67.
- 11 Calvin Wells, *İnsan ve Dünyası*, Çev. Erzen Onur, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972, s. 73.
- 12 Diana Gittings, *Aile Sorgulanıyor*, Çev. Tuna Erdem, İstanbul: Pencere Yayınları, 2012, s.17. 9. Yüzyıl ortalarındaki Lancashire’de yapılan araştırmada akrabaların özellikle kriz dönemlerinde birlikte yaşayarak birbirlerine nasıl yardım ettiklerini ortaya çıkmıştır. Bk. aynı eser.
- 13 Berger, s.102-103. Bertrand Russell, ailenin görevlerini modern toplumla birlikte devletin ele aldığını “Çağımızda ailenin durumu, devletin eylemiyle, en son sağlam kalesinde de zayıflatılmıştır. O görkemli günlerinde aileyi, aynı evde birlikte oturan yaşlı aile büyüğü, bir dolu yetişkin oğul, bunların karıları ve çocukları ve çocukları belki de çocuklarının çocukları oluşturmaktaydı. Hepsi tek bir ekonomik birlik içinde toplanmışlardı ve dış dünyaya karşı çağdaş militarist ulusların vatandaşları kadar karşıydılar. Bugünse aile daralarak anne ve baba ve küçük çocuklardan oluşmaktadır. Hatta küçük çocuklar devletin buyruğuyla, zamanın büyük bir bölümünü okulda geçirmekte ve burada anne babalarının isteklerini değil devletin onlar için

Geçmişî aşiret yapısına sahip olan Alevî toplumunda akrabalık ilişkileri ve aile yapısı oldukça güçlüdür¹⁴. Geçmişini ve kökenini güçlü aşiret geçmişinden alan Alevî aile yapısı genel görünüm olarak ataerkil aile yapısına sahiptir. Bu nedenle özellikle kırsal alanda ailede son söz en yaşlı erkek üyenindir. Yaşlı erkek ailenin diğer ailelerle olan ilişkisini düzenler, çocuklarının kiminle evleneceğine, hangi adı alacaklarına, kimlerle dostluklar kurulacağına, arazilerin ve diğer kıymetli malların elden çıkarılıp çıkarılmamasına karar verendir¹⁵. Genellikle o hayattayken mallar diğer aile bireyleri arasında bölünmemiştir. Bunun dışında düğün törenlerinde gelinin kucağına özellikle erkek çocuk oturtulması ve genç çiftin ilk çocuklarının erkek evlat olması için yapılan dilek ritüeli Alevî ailesinin ataerkil olduğunun birçok göstergesinden biridir. Zira kırsal alanda açık ve şehirde gizli

uygun gördüklerini öğrenmektedirler. (Burada din bir oranda istisna olmaktadır.). Devlet çocuğun her türlü tıbbî gereksinimini sağlamakta ve eğer ana-baba yoksulsa çocuğu beslemektedir. Böylece babanın işlevi en aza indirilmekte, bunların birçoğunu devlet üstlenmektedir. Gelişmiş uygarlıklarda bu kaçınılmazdır. İlkel koşullarda, tıpkı kuşlarda ve antropoid maymunlarda olduğu gibi, ekonomik nedenlerle çocuk ile anneyi tehlikelerden korumak için baba gereklidir. Babanın ikinci işlevini devlet uzun süre önce üstlenmiştir. Babası ölen bir çocuk tıpkı babası yaşamakta olan bir çocuk gibi, artık öldürülmemektedir. Babanın ekonomik işlevi ise devam etmektedir. Hele hali vakti yerinde ailelerde babanın bu işlevi ölümüyle, sağlığında olduğundan daha etkili bir şekilde gerçekleşmektedir zira, sağlığında bir parçasını bile yiyemediği tüm parasını çocuklarına bırakmaktadır. Babalarının kazandıkları parayı kendilerine dayanak yapan kişiler için babanın ekonomik yararı sürmektedir” sözleriyle belirtmektedir. Bk. Russal, s.18-19, 117.

- 14 Russal, geniş ve ataerkil aile için “Çeşitli zamanlarda ve çeşitli yerlerde birçok farklı aile toplulukları var olmuştur. Bunlar içinde en geniş yeri ataerkil aile tutar. Tek eşli ataerkil aile, çok eşli aileye, giderek üstün gelmiştir. Batı uygarlığında, Hristiyanlık öncesi dönemden bu yana, var olan cinsel ethikin ilk amacı kadının namusunu korumak olmuştur, zira onsuz babalık belirsizleşeceği için ataerkil aile de var olamazdı. Buna, erkeğin de namusu üzerinde durulması doğrultusunda Hristiyanlıkça eklenen ne varsa ruhsal kaynağını çilecilikten (zühdiye) almıştır. Ayrıca bu güdü kadınların oldukça kısa süre önce haklarına kavuşmalarıyla daha etkili hale gelen, kadın kıskançlığı tarafından da körüklenmiştir. Ne var ki bu son etmen geçici gibi görünüyor, zira olayları şöyle bir tartarsak, kadınların, her iki cinsde özgürlük getirecek bir sistemi, şimdiye dek kadınlara konulan yasakların erkeklere de uygulanmasını isteyene, tercih etme eğiliminde olduklarını saptarız.” Şeklinde açıklamada bulunmaktadır. Bk. Russell, s.10.
- 15 Bu konuda Harold Barclay, “Yaşlı Adam’ın olası tiranlığını görürüz. Ataerkil sistemin belli bir rasyonalesinin olduğu ileri sürülebilir; zira bu sistem içinde, en uzun yaşamış olan, dolayısıyla en fazla tecrübeye ve aynı zamanda atalarının bilgeliğini öğrenmek için en fazla fırsata sahip olduğu varsayılan yaşlılar öne çıkar. Fakat “yaşlı” statüsündeki herkesin otomatik olarak her zaman üstün olduğunu varsaymakta bir irrasyonallite vardır. Patriarklar veya yaşlılar her zaman için bir sülalenin dedesi konumundadırlar. Kişi baba tarafından akrabalık terimleriyle hitap etmediği kişilere itaat etmekle yükümlü değildir” Bk Harold Barclay, *Efendisiz Halklar, Bir Anarşi Antropolojisi*, Çev. Zarife Biliz, İstanbul: Versus Yayınları, 2010, s. 173.

bir şekilde erkek çocuk isteği soyun devamını sağladığı için önemsenmektedir¹⁶.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Adıyaman Alevi toplumunda da kırsal yaşamın ve geçmiş aşiret döneminin getirmiş olduğu alışkanlıktan dolayı aileler geleneksel aile yapısında bulunmaktadır. Bu nedenle yeni evlenen gençler özellikle kırsal alanda birkaç yılını aileleriyle birlikte geçirmektedirler¹⁷.

Eski dönemlerde, özellikle bir erkek veya genç çocuk geçerken yaşlı kadınlar ayağa kalkar ve genç kızlar ise o bölgeden uzaklaşarak göze çarpmamaya çalışmışlardır. Evlerde bir erkek çocuk su istediğinde anesi ona su getirmektedir. Doğumlarda bile kız çocuktan ziyade erkek çocuk olduğunda daha çok sevinilmekte ve bebeklere getirilen hediyelerde değeri fazla olan hediyeler erkek çocuklarına getirilmektedir¹⁸. Hatta bazı ailelerde erkek çocuk olduğu için kurbanlar kesilmektedir¹⁹.

Kırsal alanda Alevi toplumun ataerkil aile yapısına sahip olduğunun en güzel örneklerinden bir tanesi de kocasından boşanan bir kadının baba evine çocuksuz dönmesidir. Zira evine dönen kadın anne ve babasının çocuğudur. Ancak ondan olan baba tarafınıdır²⁰.

16 Hanım Karakuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Aktaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ayşe Dündar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Nejla Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zeynep Mutlu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

17 Kudret Büyükkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Abuzer Büyükkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zahide Gemici, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

18 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

19 Zeliha Buğdacı, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

20 Hasan Karadağ, -Öğretmen-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2017; Kemal Güzel, -Dede-, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019.

Bu durum bilindiği üzere klasik ataerkil aile yapısının geleneklerinden birisi olarak kabul görmektedir²¹. Bu nedenle özellikle kırsal alanda ve yaşlı kesimde kızlara da pay verilmeye başlamakla birlikte erkek önceliği olduğundan malların erkek evlatta kalması istenmektedir²². Fatma Koçak'a göre ailelerin erkek çocuk istemesindeki en önemli gaye kız kardeşini koruması ve sahiplenmesi açısından istenmektedir²³. Mahmut Arslan ise toplumun erkek çocuğu önemsemesini "*Oğlan olması ocağın sönmemesi için istenirdi. Erkek çocuk olmayınca soyun devamının olmayacağı düşünülürdü. Kız çocukları evlenip başka eve giderler, baba ve anne erkek çocukla yaşar diye erkek çocuk istenir.*" sözleriyle açıklamaktadır²⁴. Bununla birlikte günümüzde ekonomik yaşamın kolaylaşması, eğitim ve iletişim olanakların artması bu yapıyı ve düşünceyi şehir merkezinde sarsmaktadır.

Alevi toplumun ataerkil yapısına sahip olduğunun kültürel dışı vurumlarından birisi de eski dönemlerde ailede yemeğe ilk başlayan kişinin evin erkeği veya en büyüğünün olmasıdır²⁵. Yine eski dönemlerde eve yabancı bir misafir geldiğinde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı bölümlere alınmakta ve erkeklerin hizmetini genç erkekler, kadınlarınkini ise genç kızlar görmektedir. Bugün bile kırsal bölgelerde bu durum hala geçerli olmakla birlikte bu anlayış giderek zayıflamaktadır. Bu anlayış uyarınca eve yabancı bir erkek geldiğinde evde hane reisi olmadığına eve misafir kabul edilmemektedir²⁶. Yine eski

21 Conrad Philip Kottak, *Antropoloji - İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış-*, Çev. Komisyon, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002, s. 295.

22 Mehmet Ali Kılınç, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019

23 Fatma Koçak, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

24 Mahmut Arslan, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

25 Aynı Zeliha Şahin, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018; İmiş Koca, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:10 Kasım 2018. Nesil gençleştikçe ataerkil aile yapısından sapmalar olduğu görülmektedir. Nesil gençleştikçe ataerkil yapının gereği olan yemeğe ilk başlayanın baba olma ritüeli yerini birlikte yemeğe bırakmaktadır. Bk. Zühre Tanrıverdi, "Yemek Kültürü" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Elif Tanrıverdi, "Yemek Kültürü" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Leyla Bozan, "Yemek Kültürü" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sultan Çoban, "Yemek Kültürü" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Feride Aslan, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Rabia Selçuk, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Fidan Göksu, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:10 Kasım 2018; Zeynep Güven, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:10 Kasım 2018.

26 Rabia Tanrıverdi, "Alevilikte Misafirlik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019; Hanım Çetinkaya, "Alevilikte Misafirlik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019; Kader Çelik, "Alevilikte Misafirlik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019; Leyla Durmuş,

dönemlerde genç erkekler, bir saygı ifadesi olarak babalarının yanında veya görebileceği mekânlarda sigara içemez, tespîh çekemez ve ayak ayaküstüne atamaz. Buna uymayan erkek bireylere iyi gözle bakılmamaktadır²⁷.

Eğitim seviyesinin artması, miras kavgaları ve şehre göç, aşiret kökenine sahip olan ataerkil Alevi ailesinin bölünerek çekirdek aileye dönüşmesine neden olduğu gibi ailenin kurallarının esnemesine neden olmuştur. Bu bağlamda erkek bireylerin evlendikten sonra kayın-pederlerinin köylerine göç etmesi veya onun yakınına yerleşmesi hoş karşılanmamaktayken ekonomik zorunluluklar, eğitim ve şehirleşme bu katı kuralı esnetmiştir. Kömür bölgesinden Ali Polat, kendisinin ve eşinin çalışmasından dolayı çocuklarına bakabilmek için kayınbabasının evinin üst katına taşınmıştır. Bu durum ilk zamanlarda ailesi tarafından tepki ile karşılanmış ise de kendilerinin köyde oturması ve torunlarına bakamayacaklarından dolayı Ali'yi haklı bulmuşlardır. Bir başka örnekte Hüseyin Karakuş, bu durumu *“Eskiden oğlanın babasına (evine) çok gidip geliyorlardı. Şimdi gelinin babasının evine çok gidip geliyorlar. Eskiden böyle değildi. Eskiden bir ay geçerdi öyle (kızın ailesine) gidiliyordu. Şimdi bir gün, iki gün geçmeden babasının evine gidiyorlar.”* sözleriyle açıklamaktadır²⁸. Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere artık ataerkil aile bağları çözülmektedir.

Alevi toplumu eskiye doğru gidildikçe geleneksel ailenin ve toplumun güçlü ve sosyal ilişkileri canlı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak eğitim, şehirleşme, ekonomik yaşam koşullarının çeşitlenmesi gibi nedenlerden ötürü aile bağlarında ve komşuluk ilişkilerinde zayıflamalar görülmeye başlamıştır. Bu ilişkilerin ortadan kalkmasında Avrupa'da olduğu gibi devletin sosyal yardımlarının ve ailelerin gereksinimlerini karşılamada (nafaka, burs, sosyal yardımlar

“Alevilikte Misafirlik” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019; Elif Kuda, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018; Aynı Zeliha Şahin, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018; Hasan Bilgiç, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Halil Biltekin, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Besni: 15 Kasım 2018 Besni; Mehmet Aslan, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Mehmet Topçu, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Hanım Tabcu, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Rabia Aslan, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018; Zeynep Yıldız, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018.

27 Hüseyin Dedeoğlu, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.

28 Hüseyin Karakuş, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

gibi) yakınlarının yerini almasının önemi büyüktür²⁹. Bu bağlamda kendi içinde yaşayan toplum eski dönemlerin aksine yayla ve arazi kavgalarında yakınlarının ve komşularına ihtiyaç duyanlar şimdi bu sorunlarını halletmek için devleti yargı ve kolluk kuvvetlerini kullanmaktadırlar. Devlet'ten önce Dede, toplumda eğitimci, yargıç ve dini önder vasıflarını kendinde birleştirmiş bir figürdür. Ancak Cemal Şener, 1997 yılında kaleme aldığı yazısında artık dedelik kurumunun vasfını çoktan yitirdiğini ve güç kaybına uğradığını belirtmiştir³⁰. Ancak bütün sorunların bu şekilde çözüldüğü yönünde genel bir ifade de bulunmak gerçekçi değildir. 2019 yılında Garip Bozkurt'un huzurunda bulunduğumuz bir sırada bir alacak verecek hadisesinde dede, alacaklının borçludan faiz yoluyla elde etmiş olduğu bütün mal varlığından başka evini de elinden almak istemesine kızmış ve "*Ben vermiyorum.*" diyerek tepki koymuştur. Bunun üzerine alacaklı, borçlunun evini almaktan vazgeçerek gerisin geriye çekilmek durumunda kaldığına şahitlik ettik. Garip Bozkurt, Alevi toplumunda pratikte olmasa bile Adıyaman bölgesinde geçmişin idealleri üzerine yaşama-ya çalışan son dedelerden birisidir. Onun bu tür çabalarına rağmen toplumda menfaatini ve çıkarını toplumun üzerinde gören birey sayısı da hayli fazladır.

D. Doğum Öncesi ve Sonrası İle İlgili Ritüeller

Bir topluluğun devamı için en çok arzulanan olayların başında ailede ve toplumda sürekli olarak artan bireylerin var olması gelmektedir. Bu sayede toplum sürekli olarak ölen bireylerinin yerine yenisini koyabilmekte ve yaşamını devam ettirebilmektedir. İlkel topluluklardan günümüz modern insana kadar bütün toplumlar, varlıklarını yeni bireylerle güçlendirmek adına eldeki imkânları ölçüsünde doğumları teşvik etmiştir. Bu üretkenliği artırabilmek adına toplumlar bazen yaşam deneyimleri yoluyla de gelenekler vasıtasıyla üretkenliği desteklemişlerdir. Bunun içinde gözlem ve deneyime bağlı olarak yazılı kültüre bağlı olmadan çeşitli normlar belirlemişlerdir. Bu normlar topluluğun gelişmişlik düzeyine bağlı olarak artabilmekte veya azalabilmektedir.

29 Pierre Dardot - Christian Laval, *Dünyanın Yeni Aklı Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 387, 2012, s. 264.

30 Şener, *Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri*, s.35.

Alevi toplumunda çocuk sahibi olmak önemli bir sosyal eşiği temsil etmektedir. Başta ailede sevinç kaynağı olmakla birlikte özellikle anne adaylarının ailede kabulünde ve sosyal statüsünün değişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Toplumda ve ailede eski dönemlerde kırsal alanlarda çocuk sahibi olma zürriyetin devamını sağlamak, aileyi toplumda söz sahibi ve güçlü kılmak dışında aileye katılacak yeni bir iş gücü olarak görüldüğünden kırsal alanlarda oldukça önemsenmiştir³¹. Nuriye Şahin gibi katılımcılarımızdan bazıları ve özellikle yaşlı katılımcılar, çok çocuk sahibi olmanın toplumda söz sahibi, itibar sahibi ve arkası olmak anlamına geldiğini belirtmektedirler³². Hanım Göksu da bu duruma dikkat çekerek *“Çocuğun az olması ya da hiç olmaması aile içinde utanç kaynağı olabiliyor bazen çünkü insanlarımız çok çocuklu aileleri daha güçlü ve yenilmez buluyor yani çocuğun fazla olması hem anne ve hem*

31 Fatma Çabuk, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Şeker, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Şengül Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Nejla Çapuk, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zühre Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Güllü Büyükkaya, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hüsnüye Çapuk, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Medine Küçükocak, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Karakuş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Aktaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Rahime (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Fatma Tanrıverdi, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Nuriye Şahin, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Abuzer Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma Okuç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Berfin Aksoy, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Naciye Polattaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hanım (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017.

32 Nuriye Şahin, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Rahime (?), 60, Karapınar ; Emine (?), 48, Karagöl Köyü; Sakine Bayram, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

de baba için güç anlamı taşıyor. Az çocuk sahibi olan ailelerden korkulmaz ve o aile güçsüz bulunur. Ama çok çocuklu ailelerden her zaman çekinilir ve korkulu yani güç sembolü taşır çocuklar." sözleriyle açıklamaktadır.³³ Aziz Mama, erkek çocuğu olmayan ailelerin toplumda eksik görüldüğünü belirtmektedir³⁴. Bu ifadeler aynı zamanda toplumun birbirine üstünlük kurmak için çocuk sahibi olmaya çalıştıklarını ve yarıştıklarını düşündürmektedir. Ancak değişen dünya ve kültürle birlikte toplumda birbirlerine üstünlük kurma konusunda bedensel güç dışında eğitim ve kapitalist sistemin etkili olduğu anlayışın yaygınlaşmasıyla birlikte toplumda çok çocuktan ziyade eğitilmiş ve bakımlı çocuk isteği daha ön planda bulunmaktadır. Nitekim gözlemlerimiz ve katılımcılarımız özellikle şehirli ve eğitilmiş olan kesimi bu durumu teyit etmektedirler. Nitekim Mehmet Bilir'e göre erkek çocuk isterinde devletin eski zamanlarda güçlü olmaması ve sorunların toplum içinde güce dayalı bir şekilde çözümlenmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Yine ona göre devlet güçlü olduğu için şimdilerde cinsiyetin önemi yoktur³⁵.

Toplumda evlilik ritüelinden kısa bir süre sonra genç çiftlerden hemen çocuk sahibi olmaları beklenmektedir. Bu istek kırsalda daha erken, yoğun ve güçlüdür. Çocuğu olmayan genç çiftler bu baskıdan kurtulmak için bazı dönemler stres yaşamaktadırlar. Bu stres onların çocuk sahibi olma hayallerini doğal olarak geciktirmektedir. Bu tür doğal yoldan çocuk sahibi olamayan aileler, Zeynal Abidin, Gazihan Dede ve Abuzer Gaffari gibi türbelere giderek bu yatırlardan dileklerde bulunmaktadırlar.

Türbeler dışında eski dönemlerde çocuk sahibi olamamanın ana kaynağının kadınlarda olduğu düşünüldüğünden erkeklerin ikinci bir eş almasına toplum tarafından ses çıkarılmamakta ve bunun bir hak olduğu inancı bulunmaktadır. Yatırlara gitmelere, ikinci bir eşe ve son dönemlerde tıbbi müdahalelere rağmen toplumda çocuk sahibi olmayan çiftlere toplum acımakta ve bu konuda ellerinden gelen hiçbir yardımı esirgememektedirler. Bu tür ailelere toplum tarafından acınarak ve üzülecek yaklaşmaktadır. Bu ailelerin arkasından "*Kör Ocağ*", "*Ocağı Tütmez*", "*Dumanı Tütmez*", "*Bacası Tütmez*", "*Meyvesiz Ağaç*"

33 Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

34 Aziz Mama, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

35 Mehmet Bilir, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

veya “*Kapısı Kilitli*” gibi çeşitli tabirler kullanılmaktadır. Bu adlandırmalara ve tabirlere rağmen toplumda çocuk sahibi olmayan kimselerin yüzüne çocuksuz veya kısır olduklarını söylemek, ima etmek ayıp ve yersiz hareketler olarak görülmektedir. Kör ocak olarak tanımlanan aileler, miraslarının başkalarına gitmemesi ve çocuk özlemlerinin giderilmesi için özellikle erkeğin yakın akrabalarından birisinin çocuğunu doğum sonrasında hemen anneden alınarak kendilerine verilmesiyle bu istekleri karşılanmaktadır³⁶. Toplumda bu şekilde birçok örnek bu-

36 Tuba Akgün, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Ayşe Dünder, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zübeyda Doğan, “Evlilik ve Doğum” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Ötyan Taşar, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019; Zekiye (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Ayşe (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Rahime (?), 60, Karapınar Mahallesi; Fatma (?), Karapınar Mahallesi; Rahime (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hanım (?), Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Naciye Polattaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Kadime Konaca, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Emine (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Ceylan Kupal “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019; Elif Tanrıverdi, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 20 Kasım 2019; Nuriye Şahin, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Abuzer Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma Okuç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Halil Oğuz, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ayn Zeliha Gözübüyük, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 05 Kasım 2019; Emine Güneş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Sultan Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Büyükkırlı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Gaffure Göksu, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Cuma Pektaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Selvi Selçuk, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı”

lunmaktadır. Bu konuda Selvi Selçuk, kendi kuzenlerinden birisinin bu şekilde bir evlatlık aldığını belirtmektedir³⁷. Gaffure Göksu da amcasının çocuğu olmadığından dolayı kızını kendi baldızına vermiştir³⁸. Evlatlık edinen aileler genellikle akrabalarından evlatlık aldıklarından çocuklar yetişkinlik çağlarına ulaştıklarında onlara gerçek anne babalarını açıklamaktan çekinmemektedirler. Bunda akraba olmalarından dolayı çocukların kendilerini terk etmeyeceği ve ailelerin çocukları kendilerinden almayacağı inancı etkilidir³⁹. Bununla birlikte çocuğu olmayan bazı ailelerin evlatlık almadıkları da bilinmektedir⁴⁰.

Toplumun geçmişinin çatışmalardan geçen ve mücadelecî bir kimliğe sahip olduğu göz önüne alındığında çocuksuz olan ailelere toplumun bu olumsuz bakış açısında bu ailelerin korunmasız zayıf ve güçsüz olarak görülmesinin aslında tarihsel bir temeli olduğu görülmektedir⁴¹. Kırsal alanda yaşayan veya köken bağı güçlü olan bireyler evlatlık tercihinde akrabalarını birinci olarak öncellerken eğitilmiş ve genç nesil, çocukları olmadığı zaman yakın akrabadan ziyade resmî kurumlardan çocuk alabileceklerini ifade etmektedirler⁴². Bunda artan bireyselleşmeyle evlat edinilen çocuğun kendilerinden başka kimsenin (akrabanın) tesiri altında kalmasının istenmediği veya çevresel etkileri ortadan kaldırılmak istendiğinin etkisi olduğu düşünülebilir.

Eski dönemlerde erkek çocuğa verilen önem ve değerden dolayı bir ailede ne kadar kız çocuğu fazla olursa olsun erkek olmadığı zaman bu aileler de “*Kör Ocak*”, “*Kapısı Kilitli*” aileler sınıfına dahil edilmişler-

Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Zahide Durmaz, “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019. Zahide Durmaz, kendi köyünde birkaç ailenin kumlarıyla birlikte yaşadığını belirtmektedir.

37 Selvi Selçuk, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.

38 Gaffure Göksu, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

39 Tevrat Apaki, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

40 Hanım Karakuş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Aktaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Şeker, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

41 Hanım Göksu, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

42 Ceylan Kupal, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.

dir⁴³. Zeliha Çoşkun, “Eskiden bir ailenin beş kızı dahi olsa erkek çocuğu olmadığı için çocuksuz sayılırdı.” sözleriyle bu anlayışı açıklamaktadır⁴⁴.

Ancak günümüzde kız- erkek çocuk ayrımı ortadan kalkmaktadır. Hatta günümüzde kız çocuklarına yönelik istek daha fazla artmaktadır. Yine katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu daha iyi ekonomik koşullar sağlanabileceği ve iyi eğitim alınabileceğinden dolayı çocuk sayısının az olmasının yerinde olduğunu belirtmektedirler.

Alevi toplumunda kadının çocuğu olmuyorsa ya babasının evine geri gönderilir veya kocasının yeni bir kadını üstüne kuma almasına izin verilir. Eski dönemlerde ve kırsalda bu konuda özellikle kadınlar sorumlu görülmüştür⁴⁵. Bu anlayış uyarınca uzun bir süre çocuğu olmayan gelinler bir an önce çocuk sahibi olmaya çalışmışlardır. Bu süre uzadıkça kadınlar stres altına girmişlerdir. Çocuk doğduktan sonra gelinin ailedeki konumu yükseldiği gibi gelinler kendi üzerlerindeki ayrılık ve kuma getirilmesi korkusundan da kurtulmuş olmaktadır⁴⁶. Özellikle çocuğun erkek olması kız çocuğundan daha fazla istenen bir şeydir⁴⁷. Gazi Çetin, ilk çocuğunun erkek olmasının kendisini daha fazla sevindirdiğini belirtmektedir⁴⁸. Yine Mehmet Çayır, ilk çocuğunun erkek olmasının kendisini mutlu ettiğini ifade etmektedir⁴⁹.

Genel olarak doğumla ilgili inanışlar ve ritüeller, doğum öncesi ve sonrası olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İlk kısımdaki inanışlar daha çok gebeliğin gerçekleşebilmesi yapılan işlemleri ve inanışları kapsarken doğumdan sonraki ritüeller ise daha çok çocuğun hayatta

43 Emine Güneş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

44 Zeliha Çoşkun, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018. Türbelere özellikle erkek çocuğun olması için gidilmektedir. Bk. Sıdıka Şeker, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

45 Ayşe Uçar, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Münevver Çelik, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Perihan Öztürk, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

46 Fatmanur Tekin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; İnci Çetin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

47 Fatmanur Tekin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Münevver Çelik, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.

48 Gazi Çetin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

49 Mehmet Çayır, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; İslim Çayır “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.

kalması ve yetişkin birey hâline gelinceye kadar aile ve çevresi tarafından gerçekleştirilen eylemleri kapsamaktadır.

Adıyaman Alevilerinde Anadolu kültüründe olduğu gibi bir anne adayını bir kadının gebe olup olmadığı *“Misafir bekliyor musunuz?”*, *“Bir şey var mı?”* *“Amca mı?”*, *“Dayı mı?”*, *“Teyze mi?”* oluyorum gibi sorular sorularak bu durumun olup olmadığı sorulmaktadır⁵⁰. Özellikle genç çiftlerden evliliklerinin ilk birkaç ayından sonra sürekli olarak çocuk sahibi olmaları istenmektedir. Bunun içinde toplumsal baskı olarak birçok sorular sorulmakta ve nasihatler verilmektedir. Bunlara örnek olarak *“Niye çocuğunuz olmuyor”, “kısır mısınız?” “Sorun sende mi kocan da mı?”*, *“Bildiğimiz bir türbe var çocuğu olmayanlar gidiyor.”*, *“Falanca kadın iyi şifalı otlar hazırlıyor.”*, *“Erkendden çocuk sahibi olun yoksa ileride çocuğunuz olmaz.”* gibi ifadeler verilebilir⁵¹. Çocuk sahibi olmaları için yapılan bu tür toplumsal baskı ve uygulamaların benzerleri Anadolu’nun diğer bölgelerindeki Alevi toplumu için de geçerlidir⁵².

1. Doğumla İlgili İnanışlar

Dünya üzerinde var olan bütün toplumlarda dünyaya yeni bir bireyin gelmesi yani doğum oldukça önemsenen ve kutsanan bir olgudur. Bu nedenle her toplum bireylerinin artması için çeşitli kendine göre özellikle kırsal alanda ritüeller uygulamakta ve buna titizlikle uymaktadır. Aynı durum Alevi toplumu içinde geçerlidir. Emine Yavcık’e göre bir ailenin çok çocuğunun olması o ailenin toplumda o kadar saygın olmasını beraberinde getirmektedir. Özellikle kırsal alanda tarımla uğraşan ailelerde ne kadar çok çocuk o kadar iş gücü demektedir⁵³. Bu nedenle özellikle kırsal alanlarda eğitim seviyesinin düşük olduğu köylerde aileler özelinde Alevi toplumunda her ailenin

50 Zeynep Akile Yılmaz, “Adıyaman’da Yaşayan Alevilerin Doğum, Evlilik ve Ölüm İle İlgili İnanç ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12 Sayı: 63 Nisan 2019, s.1315.

51 Dilber Tekdemir, -Memur- “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017

; Fatma Tekdemir, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017

; Elif Doğan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017

52 Okan, s.181-182.

53 Emine Yavcık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019.

ve genç çiftin çocuk sahibi olmasını teşvik edilmektedir⁵⁴. Bu nedenle toplumda doğal yollardan çocuk sahibi olamayan veya modern tıptan yaralanma imkânının olmadığı dönemlerde insanlar, çocuk sahibi olabilmek için çeşitli türbelere giderek onlara adaklar sunmuşlardır. Bu sayede çocukları olduğunda ise hangi türbeye gitmiş iseler o türbenin sahibinin ismini çocuklarına vermişlerdir. Çocuk sahibi olmak isteyenler Ape Aziz (Aziz Amca), Seyyid Doğan Dede, Kamber Dede, Mısırlı Ahmet, Tokmak Dede, Ulu Baba, Gazihan Dede, Abuzer-i Gıfari, Mahmut El Ensari türbelerine gitmektedirler. Bu türbelere mezhep ayrımı olmadan toplumun her kesimi gitmektedir. Meryem Akar, kendisinin iki çocuğu doğumdan sonra vefat ettiği için Malatya'da buluna Al Hoca (Ali Hoca)'ya gittiğini ve Yeter Arık da aynı nedenden dolayı Malatya'ya ve Kâhta'daki türbelere gittiğini belirtmiştir. Buradan bakıldığında türbelere yalnız çocuk sahibi olmak için gidilmediği aynı zamanda çocukları hayatta kalmayan ve küçük yaşta aileler içinde bir şifa ve beklenti kaynağıdır⁵⁵. Ayn Zeliha Gözübüyük, annesinin uzun bir zaman çocuğu olmadığı için Gazihan Dede türbesine çocuk dilemek için gitmiş ve buradan dileğinin gerçekleşmesi için bir kaşık almıştır. Kendisinin doğumuyla annesi, türbeye dileği gerçekleştiği için aldığı kaşıkla birlikte yedi kaşık götürmüş ve bırakmıştır⁵⁶.

Çocuğu olmayan ve çocuk sahibi olmak isteyen çiftler türbelere gidip burada dileklerini dilemelerinin ve adaklarını adamalarının ardından çocuk sahibi olunması halinde kendilerine bu sevinci yaşattığı için söz konusu yatırın sahibinin adı çocuğa verilmektedir. Bu durum Sünni ve Alevilerde ortak yapılan ritüellerden birisi olarak bölgedeki

54 Emine Yavcık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019.

55 Sultan Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Meryem Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Gaffure Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Halil Oğuz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Emine Yavcık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019; Ali Tanrıverdi, s.108. Alevi toplumu ile Sünni toplumunun türbe ve yatırlara yönelik bakış açıları birbirlerine yakınlıklarının da göstergesidir. Lütfi Kaleli'nin kitabında yer vermiş olduğu türbelerin çoğu tarafların ortak saygı gösterdikleri yatırlardır. Bk. Lütfi Kaleli, Alevi Kimliği ve Alevi Örgütlenmeleri, İstanbul: Can Yayınları 124, 2000, s. 23-24, 27,

56 Ayn Zeliha Gözübüyük, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 05 Kasım 2019.

çocuklara verilen isimlerde önemli bir yer tutmaktadır⁵⁷. Bu isimlerin ya tek ya da ikinci isim olarak mutlaka konulması gerektiğine dair güçlü bir inanç bulunmaktadır. Çocuğa isim konulmasından sonra teşekkür ve şükür ifadesi olarak dileği gerçekleşen aile doğumdan sonra türbeye bir adak getirir burada keser, bunu lokma olarak fakirlere ve çevredekilere dağıtır. Modern tıpta bilindiği üzere stres, çocuk sahibi olmak isteyen çiftler üzerine bir baskı unsuru oluşturarak kadınlarda yumurtlama düzeninin bozulmasına ve erkeklerde sperm sayısının ve kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Türbe ziyaretlerinde kabirdeki zatın kendilerine yardımcı olacağı düşüncesi çiftler üzerindeki stresi azaltmaya yardımcı olduğu ve hormonlarının normal düzeye ulaşmasına psikolojik olarak yardımcı olduğu düşünülebilir.

Çocuk sahibi olmak isteyen aileler türbeler dışında yaşayan ve toplumca kabul gören dedelerin de duasını alarak amaçlarına ulaşacaklarını düşünmektedirler. Adıyaman Çelikhhan Üryan Hızır Ocağı'nın pirlüğünü yapan Ali Büyüksahin bölgede itibar gören ve çok sevilen dedelerdendir. Ayrıca bu ocak; çocuğu olmayan veya erkek çocuk isteyenler tarafından, yine sara ve akıl hastalıklarına şifa bulma niyetiyle ziyaret edilmektedir⁵⁸. Charles Lindholm erkek çocuk isteğini Orta Doğu'nun her yerinde, erkek çocuğun doğumunun sevinç nidalarıyla, kız çocuğununkinin ise matem sessizliğiyle karşılanması hiç de şaşırtı-

57 Emine Güneş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Yavuz Uysal, Adıyaman Türbeleri & Memoratlar, Konya: Palet Yayınları, 2020, s. 23-24.

58 Fevzi Rençber, "Adıyaman Yöresi Alevî Ocakları", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [2013] sayı: 35, s.166. Çocuk sahibi olmak için türbelere gitme geleneği din ayrımı göstermeksizin birçok toplulukta bulunmaktadır. Yine Nasturiler arasında çocuk sahibi olamayan çiftler çocuk sahibi olmak için Nasturilerce aziz ve büyük bir münzevi olarak tanınan Mar Abdişu Kilisesi'ne gelerek burada dua ederlerdi. Bu duanın ardından kilisenin yakınlarında bulunan delikli taştan geçmeye çalışırlardı. Eğer delikten geçiş kolay gerçekleşirse duaların kabul olunduğuna hükmedilirdi. Ancak delikten geçilemiyorsa bu durum olumsuz bir hal olarak yorumlanır, kiliseye adak adanır ve belirli bağışlarda bulunurdu. Adak bağışlanmasının ardından keşişlerin doğru açıyı göstermesiyle kişi delikten geçirdi. Bk. Wigram, W.A. ve Wigram, T.A., age., s. 372-375) Urmiye bölgesindeki Nasturilerin tıbbi ve sosyal yaşamında bazı kiliselerin hastalıkların tedavisine iyi geldiğine inanılırdı. Bu nedenle halk tarafından kiliselerin yolu tutulurdu. Bazı kiliselerin kronik romatizmaya iyi geldiğine inanılır veya buralarda, erkek çocuk isteyen kadınlar tarafından adaklar adanırdı. Halk da dileklerinin gerçekleşmesi için kiliselerin kapılarını ve eşiklerini öperdi. Seir şehrinde bulunan Mar Sergis, erkek çocuk isteyen Nasturilerin uğrak yeri olarak popülerdir. Bu kiliseye adakta bulunanlar dilekleri gerçekleştiğinde bir koyun getirirlerdi. Bu kurban Kilisenin kapısında papaz tarafından kesilerek eti dağıtılırdı. Kurbanın bir budu ve derisi Papaza bırakılırdı. Böylelikle adak yerine getirilmiş olurdu. (P., 1901, 428-433).

cı değildir, ifadeleriyle açıklamaktadır⁵⁹. Sakine Taymaz, başta olmak üzere birçok katılımcımız bu durumun Alevi toplumu için de geçerli olduğunu belirtmektedir⁶⁰. Bilindiği üzere erkek çocuk isteği dünya üzerinde birçok ataerkil toplum ve uygarlıkta var olan bir istektir⁶¹.

Toplum tarafından ocak olarak kabul edilen ailelerden bir eşya ve nesne alınmasının da çocukları olmayan veya doğup da kısa sürede

59 Charles Lindholm, İslami Ortadoğu, Tarihsel Antropoloji, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 388.

60 Sakine Taymaz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021; Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

61 Erkek çocuk isteği birçok toplumda yaygın bir gelenektir. İlk Çağ döneminde Aristoteles ve de Talmud kitabı, erkek isteyenlerin yataklarını kuzey-güney ekseninde yerleştirmelerini önermiştir. Anaksagoras'ın, cinsel ilişki esnasında erkeğin sağ tarafa yatarak doğacak çocuğun erkek olmasını sağlamaya dair inancı o denli olmuştur ki, yüzyıllar sonra Avrupa'da bazı Fransız aristokratları sol hayalarını aldırılmıştır. Asya ülkelerinden Japonya'da bu amaçla bir topluluk dahi kurulmuştur. Japon Cinsiyet Seçme Topluluğu erkek çocuk yapma olasılığını artırmak için kalsiyum kullanımını teşvik etmektedir, ama kalsiyumun ne kadar etkili olduğu tam olarak kanıtlanamamıştır. 1991 yılında iki Fransız jinekolog tarafından yayımlanan bir kitapta tam tersine, döllemeden önceki altı hafta boyunca potasyum ve sodyum yönünden zengin, kalsiyum ve magnezyumca fakir beslenmenin kadınların yüzde seksen erkek çocuğa hamile kalmasını sağladığı öne sürülmüştür. Denetleyiciler adlı bir firma da erkek çocuk sahibi olmak isteyen müşterileri için bir cinsiyet belirleme setini elli dolara satışa sunmuştur. Doğanın akışına uygun olarak bir müddet sonra firma iflas etmiştir. Matt Ridley'in çalışmasında cinsiyetin nasıl belirlendiğini ve bu konuda yapılan çalışmaları "Büyük savaşlar sırasında ve sonrasında, adeta ölen erkeklerin yerini doldursun diye savaşan ülkelerde normalden daha fazla erkek çocuk doğmaktadır (bu çok da anlamlı değildir: Savaşın sonra doğan erkekler, savaşta dul kalmış kadınlarla değil kendi akranlarıyla çiftleşecektir). İlerlemiş yaşlarda baba olanların kız çocuğu olma olasılığı daha fazladır, fakat ilerlemiş yaşlarda anne olanların erkek çocuk doğurma olasılığı daha yüksektir. Bulaşıcı sarılık ya da şizofreni hastası olan kadınların kız doğurma ihtimali biraz daha fazladır. Tıpkı sigara ya da alkol kullanan kadınlar gibi. 1952 yılında Londra'da yaşanan yoğun sisin ardından doğum yapan kadınlar da daha fazla kız çocuk sahibi olmuştu. Yanı sıra test pilotlarının, istirdiye avcılarının, papazların ve anestezi uzmanlarının karıları da daha fazla kız çocuk doğurmuştur. Avustralya'nın, içme suyunu yağmurdan elde eden bölgelerinde, barajları dolduran ve etrafı çamur deryasına döndüren şiddetli yağmurlardan üç yüz yirmi gün sonra doğan erkek çocukların oranında çok belirgin bir düşüş gözlenir. Multiple sklerozis rahatsızlığı olan ya da çok az miktarda arsenik alan kadınlar daha fazla oranda erkek çocuk sahibi olur. Annede yüksek seviyede gonadotropin hormonu bulunmasının kız çocuk oranını, babada ise yüksek seviyedeki testosteron hormonunun erkek çocuk oranını yükselttiğine dair pek çok kanıt vardır. Gerçekten de, Valerie Grant'ın kuramı cepheden dönen asker etkisinin hormonal bir açıklaması olabileceğini akla getirir: Öyle ki savaş dönemlerinde kadınlar daha egemen rolere bürünür, bu da hormon düzeylerini ve erkek çocuk doğurma eğilimlerini etkiler. Birçok türde hormonlar ve sosyal mevki birbiriyle yakından ilişkilidir; dolayısıyla, tıpkı daha önce gördüğümüz sosyal mevki ve bebeklerin cinsiyet oranı ilişkisinde olduğu gibi. Hormonların nasıl etkili olduğunu kimse bilmemektedir, fakat rahim ağzındaki mukusun kıvamını ya da vajinanın asidite oranını değiştiriyor olmaları mümkündür. Ta 1932 yılında tavşanların vajinasına karbonat koymanın yavrularının cinsiyet oranını etkilediği fark edildi." sözleriyle açıklamaktadır Bk. Matt Ridley, Kızıl Kraliçe, Cinsellik ve İnsan Doğasının Evrimi, Çev. Erhun Yücesoy, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009, s.148, 150-151.

vefat eden ailelere iyi geldiği düşünülmektedir. 1960'larda Bulam/Çelikhan bölgesine Mehmet Sadık Gürsoy kirvelik için geldiğinde yaşlı bir kadın tarafından durdurulup kendisinden tespihi istenmiştir. Yaşlı kadın "Sen, *Rişvan Aşireti'nin Reisi Hışırımılı Yusuf Ağalardan dolayı ocağın bir bireyisin. Bizim inançlarımıza göre size ait olan bir eşya evimize uğur getirir. Çocuğu olmayan ve doğduktan sonra da çocukları yaşamayan problemlili kadımlara deva olur. Ben onların elçisiyim. O yüzden istedim.*" ifadesinde bulunmuştur⁶².

1.1. Bebek Sahibi Olabilmek İçin Yapılan Ritüeller

Alevi toplumunda evlenen genç çiftlerden öncelikle beklenen şey bir an önce çoluk çocuk sahibi olmalarıdır. Bu nedenle için genç çiftin aile ve akraba ziyaretlerinde sürekli olarak kadın bireyler tarafından genç çifte çocuklarının olup olmadığı "Bir şey var mı?" gibi ifadelerle sıkıştırılır veya dolaylı olarak artık amca, dayı veya büyük ebeveyn olmak istedikleri söylenerek çocuk sahibi olmaları için teşvik edilmektedirler. Genç çiftlerin birkaç yıl boyunca çocuklarının olmaması durumunda aile çevresi, çiftten birinin veya her ikisinin de bir rahatsızlığı olup olmadığı konusunda söylentiler çıkartarak çocuk sahibi olmaları için baskı uygulamaktadırlar⁶³. Toplumda çocuğu olmayan kimselere acınılmakta ve onların bir an önce çocuk sahibi olmaları istenmektedir⁶⁴. Zira çocuk sahibi olmak, bir kadına başta gelin gittiği aile olmak üzere toplumda saygınlık ve statü kazandırmaktadır. Bunun nedenleri arasında kadının dünyaya getirdiği çocuk sayesinde gelin geldiği evi ve kocasını bırakmayacağı, topluma yeni bireyin gelmesine vesile olarak ailedeki birey sayısının artışına katkı sağlayarak soyun devamını sağlayacağı gibi birçok gizli neden bulunmaktadır. Nitekim Dede Korkut hikâyelerinden Boğaç Han'da da bu duruma güçlü bir vurgu bulunmaktadır⁶⁵.

Yukarıdaki toplumsal nedenler ve ailelerin baskısı veya kendi istekleriyle artık çocuk sahibi olmak isteyen genç çiftler, çocuk sahibi olma durumları uzadıkça bunu sorun haline getirmektedirler. Modern

62 Gürsoy, s.129.

63 Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

64 Elif Kaçar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

65 Kılıç, s.102.

tibbin uygulamalarına başvurulmakla birlikte çocuk sahibi olabilmek için çeşitli türbe ve ziyaretlere gidilerek burada kurban adanmakta, şeker, bisküvi ve lokma dağıtılmaktadırlar⁶⁶. Aynı şekilde Romanya'daki Türkler de Alevilikte önemli bir yeri olan Sarı Saltık'ı bu amaçla ziyaret etmektedir⁶⁷.

Modern tıbbın her yere ulaşamadığı dönemlerde gebe kalmak isteyen kadınlar ve çocuk sahibi olmak isteyen aileler "ara ebe" adı da verilen tecrübeli yaşlı ve bu konularda uzman olan kadınlara başvurmuşlardır. Onları tavsiyelerine göre ilişki sırasında pozisyon alıp çocuk sahibi olmaya çalışmışlardır⁶⁸. Bu uygulamaların bazıları direkt olarak bedensel hareketlerle ilgili olup bir kısmı ise geleneksel tıpla ilgilidir. Geleneksel tıbbın kullanılmasını gerektiren en büyük neden kadının kısırliğına çeşitli hastalıkların neden olduğu düşüncesidir. Bu nedenle pir, ebe veya başka adlar altındaki yaşlı kadınlar, geçmiş atalarından öğrendikleri yöntemlerle kısır kadını tedavi etmeye çalışmışlardır. Günümüzde modern tıbbın kabul görmesiyle bunların büyük bir bölümü kaybolmuştur. Buna rağmen derlediğimiz birkaç tanesi toplum hafızasında hâlâ kendisine yer bulmaktadır. Buna göre:

66 Elif Kaçar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018. Çocuk sahibi olmak için gidilen ziyaretlerden birisi de Zey (İndere) köyündeki Şeyh Abdurrahman-i Erzincani Türbesi'dir. Bu türbeye çocuk adaylar veya başka dileklerde bulunanlar ziyaret çevresindeki kayanın üzerindeki taşın oyuklarına küçük çakıl taşları atarak taşın oyuğun içinde kalmasına çalışmaktadırlar. Ziyarete gelenler taşın oyuğun içinde kalması halinde arzuladıkları emellere ulaşacakları yönünde bir işaret olarak görülmektedirler. Taşın hedefi tutmaması veya oyukta içine geçmemesi halinde dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılmaktadır. Bk. Kılıç, s.105-105.

67 Mehmet Naci Önal, "Dobruca'daki Türk-Müslüman Topluluğunun Medeniyeti Üzerine Sözlü Kaynaklar (Tarihi Mukayeseler Açısından Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri)", (Yayımlanmamış Tarih Tezi, Bükreş Üniversitesi Tarih Fakültesi, 1995), s.25.

68 Dilber Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Zeliha Buğdacı, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Hanım Karakuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Ayşe Dünder, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zühre Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Güllü Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hüsnüye Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Medine Küçükocak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

- Gebe kalmak isteyen kadın “ara ebe” veya “Pir”e giderek ondan kendisine şifa bulmasını ister şifacı kadın ebegümeçi sütle pelte veya bulamaç haline gelinceye kadar kaynatır ardından da hazırlan bulamacı kısır kadının göbeğine koyar ve birkaç gün boyunca bunu tekrar eder.
- Anne adayı kadın bir patlıcanı közleyip soyar ve ikiye ayırarak göbeğinin üzerine koyar ve patlıcanın sabaha kadar orada kalmasını sağlar.
- Anne adayı kadının vücudunda iltihap olduğundan hamile kalamadığı inancı varsa soğan kaynatılarak suyu kendisine belirli aralıklarla içirilir, tedavi olunacağına inanılır. Diğer bir yöntemde ise soğan ile kuru incir birlikte kaynatılarak anne adayına içirilerek tedavi edilmektedir.
- Anne adayı bamya, ebegümeçi, zeytinyağı ile muhallebi kıvamına gelinceye kadar kaynatılır ocaktan alınmaya az bir süre kaldığında karışıma un konulur. Karışım soğumadan sırtüstü yatırılmış kadının küçük karın bölgesine sarılır. Bu şekilde kadın sabaha kadar sırtüstü bekler, sabah kalkar bir duş alır ancak işlemin başarıya ulaşması için kadının soğuğa çıkmaması gerekmektedir.
- Gebe kalınmamasına rahimdeki bir hatalığın veya iltihabın neden olduğu yönünde bir belirti veya inanç bulunuyorsa közlenmiş soğan veya kabak bir tülbentle sarılarak akşamdan itibaren rahme konulur ve sabaha kadar çıkarılmaz. Bu işlemde maddenin içeri kaçmaması için tülbendin bir kısmı dışarıda tutulmaktadır. Bu işlemde közlenmiş sebzelerin rahimdeki iltihabı çekip çıkaracağına inanılmaktadır.
- Gebelik için yine patlıcanla saman ısıtılarak birbirine karıştırılır ve anne adayının göbeğinin üzerine zerk edilir.
- Eski dönemde çocukların altına serilen killi toprak veya diğer adıyla höllük toprağı bir tavada veya sacda ısıtılarak kısır kadının göbeğinin üzerine konulur ve bir sağıla sarılır. Bu işleme birkaç gün boyunca devam edilmektedir⁶⁹.

69 İlkey Ayaz, -Memur- “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020.

- Kısır kadın sürekli olarak su ısıtılır ve bir leğen içinde suyun üzerinde birkaç hafta boyunca oturtulur ve ısınan vücut soğumadan kurutulur⁷⁰.
- Temiz bir yerden alınan saman suda belli bir süre kaynatılır, daha sonra çok fazla soğumadan anne adayı bu suyun içinde belli bir süre oturtulmaktadır.
- Doğadaki bazı bitkilerden bir çeşit karışım yapılarak cinsel organa yerleştirilerek tedavi edilir⁷¹.
- Çocuk sahibi olmak isteyen kadına deve eti yedirilmelidir.
- Çocuk sahibi olmak için türbelere gidip dua edilerek türbenin suyundan içildiği takdirde çocuk sahibi olunmaktadır⁷².
- Kısır kadına beyaz soğan suyu içilir, arta kalan posası beyaz bir tülbentle sarılır ve rahmin üzerine konulur.
- Kırk türbeye gidilir veya gidenlerden toprak getirtilir, kırk kaşık suyla karıştırılarak bir parça ekmek banılarak yenilir ve karışımın büyük bir bölümü de çocuk sahibi olmak isteyen kadının üzerine serpilir.
- Yeni doğum yapmış olan kadının idrarını yapmış olduğu toprak alınarak kısır kadının başından aşağı serpilir veya dökülür. Lohusa yoksa çocuğu henüz bebek olan kadının idrarının karıştığı toprakla kısır kadına aynı işlem yapılmaktadır.
- Çocuk için gidilen bir türbe veya ziyaretten bir tülbent veya benzeri nesne getirilir çocuk oluncaya kadar geri götürülmez ancak çocuk olduğu takdirde yeni bir tülbent veya alınan eşya geri götürülür.
- Hacdan yedi adet buğday tanesi getirilir ve bu kısır kadına yedirilir.
- Güneş doğmadan sabahın erken saatlerinde tabiattan ebegü-meci, palamut, papatya, karahindiba gibi kırk farklı çeşit bitki,

70 Dilber Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.

71 Sakine Taymaz "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

72 Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.

ot veya çiçek toplanarak bunlar bir kazanda kaynatılır ve kısır kadın bunun buharının üzerine oturtulur ve bu işlem sonunda rahminin açılarak gebe kalacağına inanılır.

- Fatma Ana otu veya Meryem Ana otu suya konularak özü çıkarılır ve içilir⁷³.
- Kısır kadın bu sefer su yerine süt üzerine oturtulur ve aynı işlem tekrarlanır⁷⁴.
- Çocuğu olmayan veya çok düşen kadınlar türbelere veya ocaklara giderek burada bir gece gecelerler, türbeye veya söz konusu ocağa gidemeyenler ise buradan getirilen toprağı başlarının altına koyarak bir gece geçirirler.
- Yatırlara kurban ve adak adanır⁷⁵.

Türbe ziyaretinden sonra çocuk sahibi olan çiftler adaklarını adadıkları türbeye getirerek keser, yakın dost ve akrabalarına dağıtmaktadırlar. Bu türbelere Gazihan Dede Türbesi çocuk ve özellikle de erkek çocuk isteyen kimselerin gittiği ve adak adağı bir türbedir. Bu ritüelde çocuk sahibi olmak isteyen kadın türbeye ve buraya gelen misafirlerin yemeklerinde kullanılmak üzere türbeye vakfedilmiş olan kaşıklardan birini emanet olarak alır ve çocuğunun doğumundan hemen sonra kurbanıyla birlikte aldığı kaşıkla birlikte yeni bir takım türbeye getirerek bırakmaktadır⁷⁶.

Çocuk sahibi olabilmek için türbelere kaşık almak dışında ağaçlara (özellikle alıç ağacına) çaput bağlama, türbeden bir parça bez kesip alma ve bunu bir şekilde üzerine dikme, muska yapma, türbe civarından toprak alıp bunu suyunu içme gibi ritüeller gerçekleştirilmektedir. Dilekleri gerçekleştiği veya çocukları olduğu zaman aldıkları beze karşı

73 Dilber Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

74 İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.

75 Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

76 Özgül Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.

bir top bez veya yazma gibi adadıkları nesnelere götürmektedirler⁷⁷. Anadolu'da çaput bağlama ve yaşlı ulu ağaçlara saygı gösterme geleneğinin Orta Asya'daki Şaman kültüründen kaynaklanan bir uygulama

77 Zeynep Kapıcı, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Büyükkırıklı Köyü: 10 Ekim 2017; Zahide Aslan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hüseyin(?), İkametgah Karapınar; Rıza Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hasan Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018; Fatma Yılmaz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Mehmet Adak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Hüseyin Turan, Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Garip Bozkurt, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Nuriye (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Sabri (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 7 Eylül 2018; Mehmet (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 7 Eylül 2018; Abdurrahman Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Fehmi (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Zeynep Ala, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 7 Eylül 2018; Kazım Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Şehriban Aktaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Cansu Gülmez, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019; Naki, (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Haydar Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Abuzer Çelik, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Mehmet Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Fatma Fırat, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Şükrü Aslan, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Suna Güngördü, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Saadet Karagöz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yedioluk Köyü: 10 Nisan 2018; Sait Çiftçi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Mustafa Ara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Fatma Adak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Sultan (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Mehmet Koç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018; Yusuf Ezen, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Gazi Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elif (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Nigar Ulaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Sadık Avcı, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Taner Aslan, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Mehmet Yaprak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Hüseyin Hazar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.; Ali Yeşilyol "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.; Ali Tosun, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Çamlıca Köyü: 12.10.2018; Ali Turan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018; Cem Bilgiler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni: 12 Kasım 2019; Bedriye Esen, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018; Mahmut Aslan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Enver Çetin, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019.

olduğu bilinmektedir⁷⁸. Hatta bazı ağaçlara sadece saygı gösterilmeyip kendisi için kurban kesildiği de bilinen bir uygulamadır⁷⁹. Bu durum Adıyaman Alevileri için de geçerli bir uygulamadır. Büyü ve yaşlı ağaçlara saygı duyulduğu gibi kimi rüyalara giren uğurlu kabul edilen ağaçların altında kurban kesildiğini katılımcılarımızdan bazıları belirtmektedir⁸⁰. Saygı duyulan ağaçlardan bir tanesi Recep köyünün karşısındaki kıyıda bulunan ulu çınardır⁸¹. Yine Özlem Karakoç, kendi köyleri olan Kuru Köyü yakınlarında bir tarlada bulunan ulu bir ağacın yanından veya önünden araba veya başka bir vasıtayla geçerken mutlaka saygıdan selam verildiğini belirtmektedir⁸². Toplumca kutsal sayılan ağaçlardan alıç ağacını kim keserse o kimsenin mutlaka başına bir ceza veya musibet geleceği inancı bulunmaktadır⁸³.

Çocuk için türbe ziyaretlerine özellikle çocuğu küçük yaşta ölen veya sürekli düşük yapan kadınlar tarafından sıklıkla gerçekleştirilmektedirler. Bu amaçla kullanılan türbenin suyu yüzü hürmetine gebe kaldıklarında çocuklarının hayatta kalacağı inancıyla gerçekleştirilmektedirler⁸⁴.

78 Mehmet Karaaslan, "Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri Doğum- Evlenme- Ölüm", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2010), s.55; V.V. Bartold, Orta Asya Tarih ve Uygarlık, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, s. 100, 346, 360; Uysal, s.45-46. Bu konuda Nejat Birdoğan, Alevilerde var olan uygulamaların Şamanist inancın devamı olarak görmektedir. Bunu "Mezarlara ve ağaçlara nezir olarak paçavra bağlamak en iptidai Şamanizm'in geleneklerinden biridir ve bütün Müslüman Türklerin halk tabakası içinde dini bir vazife imiş gibi telakki edilmektedir. Şamanist bu "nezir"i dağ, orman, ağaç, su kaynakları, umumiyetle "yer su" dediği tanrıya bağışlar, "yer su" ruhları merhametli ve koruyucu ruhlardır; az şeye kanaat ederler. Darılmadıkça kanlı kurban istemezler. Müslüman Türkler ise bununla bir velinin ruhundan istimdat ederler. Yani "yer su" tanrıları gerçek veya uydurma velilerin mezarlarına yerleşerek eskiden şamanlık devrinde hak ettikleri paçavraları almakta devam ediyorlar...İslam dininin gerçek talimatından habersiz olan halk kitlesi, aydın din adamı ve rehberler bulunmadığı için, manevi ihtiyaçlarını din perdesi altındaki Şamanizm kalıntılarıyla tatmin etmeye mecbur oluyor. Üfürükçülük, kocakarı tedavileri, mezarlardan medet ummak, nezir olarak paçavralar bağlamak, doğum buhranlarını alkarsının marifeti sanmak ve saire Şamanizm'in en zararlı kalıntılarıdır" sözleriyle dile getirmektedir. Bk. Birdoğan, s. 413-414, 422.

79 Abdülkadir İnan, Eski Türk Din Tarihi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s.38-40.

80 Zeynep Demirbaş, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Ekim 2017; Murtaza Beştaş -Esnaf-, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Ekim 2017; Kasım Şer, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017. Zeynep Demirtaş, rüyalarına giren ulu ağaçların altında kurban olarak tavuk kesildiğini belirtmektedir.

81 Molla Ali Söncü -Emekli- "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Ekim 2017.

82 Özlem Karakoç, -Mühendis-, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Ekim 2017

83 Mahmut Batur- Esnaf- Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ataköy: 5 Ekim 2017; Muzaffer Batur- Esnaf- Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Ataköy: 5 Ekim 2017

84 Zahide Aslan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Suna Güngördü, 59, İkametgah Karapınar

Toplumda kısırlık ve çocuk sahibi olamamak olumsuz karşılanan bir durumdur. Bu durum karşısında yeni evli çiftler ve özellikle kırsal alanda yaşayan geleneksel aile yapısına sahip olanlar çocuk yapma baskısı karşısında, çocuk sahibi olmaktadırlar. Çocuk sahibi olmanın uzaması halinde bu baskı artmakta ve aileler strese girerek çeşitli ritüeller gerçekleştirmektedirler. Bu uygulamalarda dikkat çekici olan hadise çocuk sahibi olamamanın nedeninin kadınlarda aranılarak uygulamaların büyük bir bölümünün kadınlar üzerinde gerçekleştirilmesidir. Yani çocuksuzlukta kırsal alanlarda ve eski dönemlerde kusur kadınlarda aranmaktadır. Bu durum ve inanış Arguvan Alevilerinde geçerlidir⁸⁵. Dünya üzerindeki diğer toplulukların kadın üyelerinde olduğu gibi⁸⁶ Alevi toplumunda da kısırlıklar ile ilgili törenler ve uygulamalar kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Toplumda bu olumsuz hadisleri ortadan kaldırabilmek için birçok ritüel türetilmiştir. Bunlar arasında çocuk sahibi olamayan veya gebe kalmak isteyen veya istenen kadının vücut ısısını artırılması gibi uygulamalar bulunmaktadır. Bunun için gebe adayı bir leğen sıcak su içinde belirli bir müddet oturtulmaktadır. Bu işlemin ardından gebe kalınacağına inanılmaktadır. Diğer bir yöntemde ısıtılan kum veya toprakla aday tedavi edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemde çocuk sahibi olmak isteyen veya kısırlığı tedavi edilmek istenen kadın sacda veya tavada ısıtılan kumla belde aşağısı kaplanarak rahim ve karın bölgesi ısıtılarak tedavi edilmeye çalışılmaktadır. Bu uygulamanın ardından gerçekleşen ilişkide çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır⁸⁷. Bu uygulamada muhtemelen gebelik için en uygun dönem olan yumurtlama döneminde olan kadınların vücut ısısının arttığı halk arasında geleneksel yollardan öğrenilmiş ve ısıtılmış kumla vücut ısısı artırılarak yumurtlama gerçekleştirilmek istenmektedir.

Bu şartlar altında meydana gelen hamileliklerde çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gelebilmesi için birtakım yasak ve kurallar bulunmaktadır.

Bütün bu uygulamalara rağmen toplumda uzun bir süre çocuğu olmayan aileler çocuk özlemini gidermek için genellikle kardeşle-

85 Ayhan Gaspak, "Malatya Yöresi Alevilerinin Dini İnanç ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma (Arguvan Örneği)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, 2017), s.113.

86 Bronislaw Malinowski, Kuzeybatı Malenazya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, Çev. Saadet Özkal, İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 1992 s. 50.

87 Özgül Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.

rinden çok çocuğu olan veya durumu iyi olmayanın yeni doğan bir çocuğunu evlatlık olarak alınmaktadır. Buna genellikle dede ve nenelerin bulunmuş olduğu büyük bir aile meclisinde karar verilmektedir. Bu durumu kolaylaştıran en büyük neden ailenin çocuksuz olması ve özellikle sahip oldukları mal varlığını aile içinde tutmak önemli rol oynamıştır. Bu durumda aileler evlatlık verilen çocuğa bu durumu belli bir yaşa gelinceye kadar haber vermezlerdi. Sünnetinde ve düğününde, sülale bu tür çocuğa sahip olan aileye daha fazla özen gösterir, daha fazla değerli takılar sağlar ve daha fazla katılımlar sağlamaktadır. Evlatlık alan aileler ile çocuğun ailesi genellikle birbirine yakın veya altlı üstü evlerde oturmaktadırlar⁸⁸.

1.2. Doğumla İlgili İnanışlar

Her toplumda olduğu gibi Alevi toplumunda da hamilelikle ilgili uyulması veya uyulmaması gereken birtakım uygulamalar ve inanışlar bulunmaktadır. Bütün bu ritüeller halkın uzun yıllar yaşadığı deneyimlerin bir ürünüdür. Buna göre hamileler bebeklerini korumak ve sağlıklı bir şekilde dünyaya getirmek için bunlara uyulmalıdır. Bunların başında hamilelik döneminde bebeğe zarar gelmemesi için anne adayını mümkün mertebe bol geniş kıyafetler giymeli, kendisini ve bebeği sıkacak olan lastikli kıyafetler olmak üzere bu tür elbiselerden uzak durmalılar⁸⁹. Bütün bu işlemler bir kadının adetinin kesilmesi, midesinin bulunmasından, başının ağrımasından, olmayacak şeyleri canının çekmesinden ve karnının büyümeye başlamasının ardından başlamaktadır⁹⁰.

Toplumda anne adaylarının sağlıklı bir şekilde çocuk sahibi olabilmeleri için uyulması gereken birçok inanış bulunmaktadır. Bu

88 İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü:20 Mayıs 2020.

89 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Coşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017. Doğumun kolay geçmesi ve çocuğun sağlıklı olması için çeşitli ritüellerin yapılması ilkel kabilelerde bile aynıdır. Bunun için hamilelere daha uygun giysiler hazırlanır ve çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bk. Bronislaw Malinowski, *Büyük, Bilim ve Din*, Çev. Saadet Özkal, İstanbul: Kabalcı Yayınları,1990,s.210-211; Bronislaw Malinowski, *Kuzeybatı Malenazy'a'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, s.170-171.

90 Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

bağlamda hamileler, çocuklarının yüzünde ben gibi izlerin oluşmasını istemiyorlarsa çiğ ciğere dokunmamaları gerekmektedir. Aksi takdirde çocuğun benli olacağına inanılmaktadır. Bazı durumlarda benli doğan çocuğun annesinin ciğere olan temasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Hamilelerin gebelik sürecinde dikkat etmesi gereken ve girmemesi istenen mekânlardan birisi de türbelerdir. Türbelerin bulunduğu alana veya mekâna anne adayları gidebilir ancak türbenin içine girilmemelidir. Buna dikkat etmeyenlerin çocuğunun düşeceği, sakat doğacağı veya yüzünde lekelerin ve benlerin oluşacağına inanılmaktadır⁹¹.

Katılımcılarımızdan Tevrat Apaki de ciğerin hamilelere olan etkisi hakkında *“Ben oğluma hamile iken ciğere dokundum sonra da bacağımı kaşındım. Oğlum doğunca aynı yerde iz var.”* sözleriyle bu duruma olan inancını belirtmektedir.⁹² Zahide Durmaz, başta olmak üzere katılımcılarımız ciğer dışında, ete, kanlı et ve sakatatlara da dokunmanın ya da aşeren kadının aşerdiği yiyeceği yiyememesinin de aynı etkiyi yaptığını belirtmektedir. Kendisi hamileliği sırasında dalak yediği için doğumdan sonra çocuğunda izler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca hamile iken patlıcan yemenin de çocuğun benli olmasına yol açacağını

91 Mülkiye Taştan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ötayan Taşar, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019; Ayşe (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Emine (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma (?), Karapınar Mahallesi; Sultan Doğan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Fatma Özel, 37, Adıyaman ;Güler Yıldız, 59, Adıyaman; Naciye Polattaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Nuriye Şahin, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Emine Güneş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; . Tevrat Apaki, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Rıza Tanrıverdi, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”, Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Özgül Yeşilyurt, “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017; Zahide Durmaz, “Doğum ve Lohusalık “ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi; Hanım Göksu, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Zekiye (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Ayşe (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Rahime (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Fatma (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019.

92 Tevrat Apaki, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

belirtmiştir⁹³. Cemile Demirel ise, hamilelere patlıcan yedirilmesinin bebeğin kara veya aşırı esmer doğmasına yol açtığını ifade etmiştir⁹⁴.

Yeter Arık, koyun dalağına dokunan hamile kadının dokunduktan sonra elini vücudunun neresine atarsa atsın çocuğunun vücudunun aynı bölgesinde doğum lekeleri olacağını belirtmektedir⁹⁵. Hanım Göksu, dalağa ek olarak çiğ ete de dokunulmasının aynı sonuca neden olduğunu eklemektedir⁹⁶. Katılımcılarımızdan bazıları kemik iliğine de hamilelerin dokunmaması gerektiğini belirtmektedirler. Hamilelerden birisi bir iliğe dokunup daha sonra da elini boynuna dokundurduğunda boynunda leke çıkacağı inancı bulunmaktadır⁹⁷.

Hamileler ilerleyen dönemlerde cenazelere ve taziyelere götürülmemekte ve onların götürülmeleri de hoş karşılanmamaktadır.⁹⁸ Ayrıca mezarlıkların ve kabristanların da hamileler iyi gelmediği inancı mevcuttur⁹⁹. Tuba Akgün'e göre mezarlığa giren hamile kadının ço-

93 Zübeyda Doğan, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Rahime (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Abuzer Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma Okuç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Karakuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

94 Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

95 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

96 Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

97 Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017.

98 Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Nejla Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

99 Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu

cuğu sakat doğmaktadır¹⁰⁰. Bazı katılımcılarımıza göre ise bu yasak hamile iken mezarlığa gitmenin günah olmasından kaynaklanmaktadır¹⁰¹. Cemile Demirel, hamile kadınlar mezarlığa gittiklerinde ölüler kadının hamile olduğunu hissediyorlar. Ölüler aynı zamanda kadını çıplak olarak da görmektedirler. Bundan dolayı hamileler mezarlığa gitmemelidir¹⁰². Anne adayları illaki mezarlığa gitmesi gerekiyorsa yanında birisi bulunur ve içeri girmesine izin verilmez¹⁰³. Katılımcılarımızdan Hanım Alkoç ve Kadime Konaca, hamilelerin güle de dokunduklarında çocuğun bedeninde leke çıktığını ifade etmektedirler¹⁰⁴. Fatma Hanım, gül dışında dokunulması yasak olan birkaç bitki daha olduğunu fakat kendisinin hatırlamadığını belirtmektedir¹⁰⁵.

Hamile kadınların önünde kurban veya hayvan kesilmemesine dikkat edilmektedir. Bu tür durumlarda gebe kadınların bunu görmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Akdi takdirde doğacak çocuğun hırıltı nefes alması gibi çeşitli hastalıklara neden olacağı yönünde inanışlar bulunmaktadır. Birgül Yeşilyurt, gebe olan yengesinin bir keçi kesilirken orada bulunmasından dolayı doğan çocuğunun sürekli hırıltılı bir şekilde nefes aldığını belirtmektedir¹⁰⁶.

Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

100 Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

101 Şengül Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Ayşe Dünder, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Nejla Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

102 Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

103 Nejla Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

104 Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

105 Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019.

106 Özgül Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017. Gebelik ile ilgili hamilelerin kaçınmaları gereken yiyecek ve gıdalar hakkında toplumlar kendi coğrafi şartlarına göre bir takım ön yargı ve tedbirlere sahiptirler. Bu durum yüzyıllar boyunca halkın yaşamış olduğu tecrübe ve inançlarla ilgilidir. Bu bağlamda Malenazyadaki

Hamile olan kadınlar sağlıklı bir şekilde bebeklerini dünyaya getirebilmek için hamilelik dönemlerinde kapı eşiğinde veya aralığında oturmamalı ve geceleri dışarı çıkmamalıdır. Bu tür uygulamaların anneye ve bebeğe zarar vereceğine inanılmaktadır¹⁰⁷. Ayrıca gebe kadınların tek başlarına kalıp vehme veya korkuya düşüp bebeklerini yitirecekleri inanisından dolayı evde veya başka mekânda tek başlarına bırakılmamasına ve yanında mutlaka birinin olmasına özen gösterilmektedir¹⁰⁸.

Hamile kadınların kime uzun baksa çocuklarının ona benzeyeceği inancı bulunmaktadır. Bu nedenle toplumda hamile kadınların çocuklarının iyi huylu ve güzel olması için kötü nesnelere ve kişilere uzun süre bakmasına izin verilmez. Buna özellikle çocuğun şekillenmeye başladığı hamileliğin belli olmaya başladığı ilerlediği dönemlerde daha fazla dikkat edilmektedir.¹⁰⁹ Bu inanış uyarınca Hanım Ayık, hamilelerin fare ve tavşan gibi hayvanlara bakmaması gerektiğini aksi takdirde doğacak bebeğin bu tür hayvanlara benzeyeceği yönünde büyüklerinin kendilerini uyardıklarını belirtmektedir¹¹⁰. Günümüzde bu tür inanç ve uygulamalara eğitilmiş bireyler eğitim düzeyine bağlı olarak pek fazla rağbet göstermemektedirler. Ancak kırsalda yaşayan ve yaşlı bireylerde bu tür inançlar hala güçlü bir şekilde hissedilmektedir¹¹¹.

hamile kadınların bu süreçleri boyunca tüketecekleri veya tüketmelerinin yasak olduğu yiyecekleri için Malinowski, "çoğunlukla meyveden oluşan tatlı yiyecekleri. Muz, mango, Malaya elması, Güney Denizi bademi, papaya (ağaç kavunu), ekmek ağacı ve natu meyveleri ona yasaktır. Bu tabu çocuğun ilerideki sağlığıyla ilgilidir. "Eğer gebe kadın kavaylua yerse çocuk şiş karınlı olur; içi dışkı dolu olur ve çok geçmeden de ölüyor." Bu nedenle gebe bir kadının gıdaları sıradan sebzelerle (kaulo) sınırlıdır, yani yam, taro, bezelye, tatlı patates ve diğer bahçe ürünleri. Et ve balık da yiyebilir, ama belli balık türleri yasaktır, mercan kayalıklarında deniz dibindeki su kaynaklarında yaşayan bütün türler. Yerliler, bu balıkları saklandıktan yerden çıkarmak ne kadar zorsa çocuğu çıkarmanın da o kadar zor olacağını söylerler. Keskin, sivri veya zehirli yüzgeçleri olup balıkçılar için tehlikeli olan balıklar gebeye tabudur. Bunlardan yiyecek olursa çocuğu kötü huylu olur ve sürekli ağlar" şeklinde açıklamalarda bulunmaktadır. Bk. Bronislaw Malinowski, Kuzeybatı Malenazy'a'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s.179-180.

107 Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

108 Kılıç, s.113.

109 Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

110 Hanım Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

111 Ceylan Kupal, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.

Doğum öncesi gebe kadının saçını kesildiği takdirde çocuğunun kel olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle gebelerin saçlarının kesilmesi uygun görülmediği gibi uyurken sırt üstü yatmasının karabasanlara neden olacağından bebeğe ve kendisine iyi gelmeyeceğine inanılmaktadır. Bu nedenle kadınlara yan yatış pozisyonu önerilmektedir¹¹². Hamilenin sırtüstü yatmasının zararlı olacağı inancı bilimsel olarak da rahmin bütün ağırlığını bel kemiğinin ve kaslarının üzerine vermesine ve ana kan damarlarının sıkışmasına neden olarak hamilelik için büyük bir risk taşıdığı kanıtlanmıştır¹¹³.

Hamilelikte sırtüstü yatmak rahmin tüm ağırlığını bel kemiğinin ve sırt kaslarının üzerine vermesine ve ana kan damarlarının sıkışmasına neden olmaktadır. Son olarak, gebe kadınların gaz yapan karbonhidratlı, aşırı baharatlı, acı ve ekşi yiyeceklerden kaçınması istenmektedir¹¹⁴. Ayrıca hamile kadınların saçlarını boyaması ve kesmesi günah olarak nitelendirilmektedir¹¹⁵.

1.3. Hamilelikte Cinsiyet Tespiti

Geleneklerin hüküm sürdüğü teknolojinin gelişmediği ve ultrasonun olmadığı dönemlerde gebe kadınların çocuklarının cinsiyetinin ne olacağı konusunda birtakım genellemeler ve inanışlar bulunmaktadır. Buna göre hamilelik döneminde gebe kadının karnı sivri ve dik ise çocuğun erkek olacağına, eğer karnı yuvarlak veya yassı ise doğacak olan çocuğun kız olacağına inanılmaktadır. Yine cinsiyet belirlemede gebe kadının hamileliğinin ilerlemesine bağlı olarak güzelleşmesi hâlinde bebeğin erkek, tam tersine eğer gebe kadının gittikçe çirkinleşmesi halinde doğacak çocuğun kız olacağına işaret olarak görülmektedir¹¹⁶.

112 Kılıç, s.113.

113 https://www.anneyesen.com/hamilelik/makale/saglik-hadi-yataga-hamilelikte-rahata-uyku-pozisyonlari_10537

114 Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırklık: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.

115 Telli Yumuşak, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Büyükkırklık Köyü: 10 Ekim 2017.

116 Mülkiye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ötayan Taşar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019; Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Gö-

Gebe kadının istemsiz veya farkında olmadan süpürgeye oturması çocuğun kız olacağını bir işarettir¹¹⁷. Bu nedenle hamile kadının süpürgeye oturması toplumdaki erkek çocuk isteğinden dolayı hoş karşılanmamaktadır¹¹⁸.

Gebe kadının kalçasının da dışa doğru büyümesi,¹¹⁹ yüzünde ben veya leke çıkması doğacak çocuğun kız olacağına delalet etmektedir¹²⁰. İlk defa doğum yapacak olan kadının iki kaşının arasında bulunan damarı yeşil ise çocuğun cinsiyetinin erkek olacağına inanılmakta-

rüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Rahime (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Ayşe Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ayn Zeliha Gözübüyük, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 05 Kasım 2019; Gaffure Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Emine Güneş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Coşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü: 18 Şubat 2018; Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi. Bu inanış Kaşkay Türklerinde olduğu gibi Nevşehir başta olmak üzere Anadolu'nun birçok bölgesinde görülmektedir. Bk. Karaaslan, s.76-77

117 Bu nedenle hamile kadının süpürgeye oturması erkek çocuk isteğinden dolayı hoş karşılanmamaktadır. Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019

118 Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019;

119 Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017. Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi için Türkmenistan'da hamilenin sağ tarafında hareketlilik varsa bebeğin erkek, sol tarafta hareketlilik varsa kız olacağına inanılmaktadır. Ayrıca hamile kadının karnı sivriyse erkek, yanlara doğru yayılmışsa kız çocuğunun olacağı inanışı vardır. Gelinin kucacağına verilen erkek bebeğin doğacak çocukların ilkinin erkek olacağı inanışı mevcuttur. Bu inanış Adıyaman Alevilerin de mevcuttur. Gaspak, s.125.

120 Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

dır¹²¹. Ayrıca anne karnında bebeğin sürekli olarak sağ tarafa tekme atarsa erkek, sürekli olarak yılan gibi dolanması kız olacağına işaret etmektedir¹²². Hamile kadının haberi olmadan bir minder altına bıçak bir diğerinin altına makas bırakılır hamile kadın bıçağın olduğu minder üzerine oturursa erkek, diğerinin üzerine oturursa kız olacağına inanılmaktadır¹²³. Ayşe Arık'a göre hamilelik döneminde bir kadının için ferah ve rahat olması çocuğunun erkek olacağına delalet etmektedir¹²⁴. Hamile kadın bebeği sağ tarafında hissediyorsa bebek erkek, sol tarafında hissediyorsa kızdır. Yine bebek anne karnında çok oynarsa erkek az oynarsa kız olduğu inancı bulunmaktadır¹²⁵.

Adıyaman bölgesine ve toplumda kadının komple kilo alması kız, sadece göbek yani karın bölgesi şişiyorsa veya sivri ise erkek olacağına delalet etmektedir. Toplumda cinsiyet belirlemede kullanılan diğer bir ölçüt ise hamile kadınların ten ve güzelliklerindeki değişimlerdir. Anne adayları hamilelik döneminde daha da güzelleşmesi ve teninin berraklaşması halinde erkek, çirkinleşip güzelliğini kaybetmeye başlamış ise çocuğunun kız olacağı yönünde bir inanış bulunmaktadır. Bu inanışa göre kızlar güzelliklerini annelerinden aldıkları için böyle bir durum meydana gelmektedir ¹²⁶.

121 Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

122 Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

123 Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019

124 Ayşe Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Sultan Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

125 Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019.

126 Tevrat Apaki, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü: 18 Şubat 2018; Emine Yavcık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019; Elif Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 20 Kasım 2019; Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

1.4. Aşerme

Hamilelik dönemlerinde belirli besinlere karşı aşırı isteklilik duyulan ve halk arasında adı aşerme olan durumun tıbbi olarak kesin sebepleri tam bilinmemekle beraber, gebelikte meydana gelen hormonal değişikliklerin veya kan şekeri seviyesindeki değişmelerin önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Gebeliğin ilk üç ayında daha çok gerçekleşen yiyeceklerin tat ve doku özelliğine bağlı olarak aşermeyle ilgili birçok inanç bulunmaktadır¹²⁷. Aşerme veya Adıyaman yöresinde kullanılan bir başka tanımıyla sütü çekmesidir ki, bunda aslında aşerilen yiyeceği veya maddeyi anne değil çocuğun isteği şeklinde de tanımlamak mümkündür. Toplumda aşeren kadına canının çektiği yiyecek veya gıda verilmediği takdirde kadının bebeğini düşüreceğinden, bebeğin sakat veya vücudunun çeşitli yerlerinde lekeler çıkacağından korkulmaktadır. Bu nedenle kadının aşermesi hâlinde yakınları ve aile bireyleri onun bu isteğini yerine getirmek için seferber olmaktadır¹²⁸. Aşeren kadının aşerdiği yiyeceğin kendisine verilmediği veya temin edilemediğinde bebeğin gözünün seğireceğine veya şaşı olacağına inanılmaktadır¹²⁹. Selvi Selçuk, bunlara ek olarak aşeren kadının aşerdiği yiyeceği elde edemedi takdirde doğumunun

127 Habibe Şahin- Dilek Ongan- Neriman İnanç- Mürüvvet Başer- Salime Mucuk, "Gebelerin İnanışları: Besin Seçimi Bebeğin Cinsiyetini ve Fiziksel Özelliklerini Etkiler mi?", Aile ve Toplum, Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 19 Ekim-Kasım-Aralık 2009, s.

128 Hüseyin Kaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Zübeyda Doğan, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırlı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Kılıç, s.110.

129 Fatma Okuç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Abuzer Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Karakuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

güç olacağı konusunda bir inanç olduğunu belirtmektedir¹³⁰. Bazı durumlarda aşeren kadın aşerdiği yiyecekleri kaynanasına ve diğer aile bireylerine söyleyemediği için yakın bir arkadaşına veya akrabasına ifade ederek temin etmeye çalışmışlardır¹³¹. Toplumda genel olarak aşerilen yiyeceğin gebe kadına verilmesinin büyük bir sevap olduğu inancı bulunmaktadır¹³². Zahide Durmaz, aşeren kadının aşerdiği yiyeceği elde edemediği zaman hamilenin avuç içini yalayarak doğacak olan çocuğunda iz kalmasını önlediğini belirtmiştir¹³³.

Kömür taraflarında daha önceleri aşeren gelinler, geniş aile içinde yaşadıklarından bunu kaynanalarına ifade etmekten çekinmişlerdir. Bu durumlarda eşleri gizlice onların aşerdikleri yiyecekleri kendilerine ulaştırmaya çalışmışlardır. Genel olarak aşerilen meyve ve yiyeceklerin başında karpuz, elma, erik ve turşu gelmektedir¹³⁴. Makbule İnce turşu aşeren annelerin çocuklarının kız ve hırçın olacağı yönünde bir inanın olduğunu belirtmektedir¹³⁵. Toplumda yukarıdaki yiyecekler dışında baklava, helva, halka tatlısı, çeşitli reçeller, otlu veya kavurmalı yapılan hitap, kırmızı et, kömbe en çok aşerilen yiyecekler olduğu görülmektedir. Toplumda en çok aşerilen yiyeceklerin genel özelliğinin tatlı ve ekşi özelliğinin baskın olması Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi "*Ye tatlıyı doğur atlıyı veya Ye tatlıyı doğur Hakkı'yı*" ve "*Ye ekşiye doğur Ayşe*"yi özdeyişinde olduğu gibi inanışlar bulunmaktadır. Bunun dışında doğacak çocuğun mümkün merteye güzel ve iyi huylu insanlarla karşılaşması arzu edilirken çirkin ve kötü nefesli olduğuna inanılan kişilerin kötülüğünden ve kem gözlerinden korunması için mümkün merteye gebe kadınların bu tür insanlarla bir araya gelmemesine kaçınılmaktadır.¹³⁶

130 Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019

131 Songül Özdoğan Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

132 Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Coşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017

133 Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

134 Emine Yavcık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019.

135 Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019.

136 Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Güler Yıldız, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10

1.5. Çocuk Düşürme

Toplumda aileye yeni bireylerin katılması, sülalenin çoğalması sürekli arzulanan bir olgu olmuştur. Bundan dolayı gençler sürekli olarak çocuk yapmaya çeşitli vesilelerle teşvik edilmişlerdir. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bilerek çocuk düşürmek toplumda iyi karşılanmamaktadır. Öte yandan dolayı fakirlikten ve yokluktan dolayı bazı kadınlar gebeliklerini sonlandırmak zorunda kalmışlardır. Bunun için eski devirlerde tabiatta bulunan çeşitli yeşil otlar yiyerek gebeliklerine son vermişlerdir. Hülya Bahar Canlı'nın kayınvalidesi ve kayınvalidesinin annesi çimen tarzı bir ot yiyerek çocuklarını düşürmüşlerdir¹³⁷. Ot yemek dışında toplumda yük taşımanın ağır kaldırmanın çocuk düşürmeye neden olduğu bilinmektedir¹³⁸.

2. Doğum

Doğum, toplumlarda yeni bireyin aileye katılmasıyla ailenin mutluluklarına yeni bir mutluluğun ve umudun katılması olarak yorumlanmaktadır. Bununla birlikte doğumun birçok belirsizlik ve zorluklar barındırdığı da bilinen bir gerçektir. Zira birçok kadın doğum sırasındaki yanlış uygulamalar ve kötü hijyen koşullarından dolayı ya ölmekte ya da zor doğum yapmaktadırlar. Bu nedenle toplumda kadınların kolay doğum yapması için birtakım egzersizler ve tavsiyeler bulunmaktadır. Bunların başında hamilelikte alınan kilolara dikkat

Ekim 2019. ; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Gülşen Büyükaşahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2017.

; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırklı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Kılıç, s.108-109. Tatlı ve ekşi hikayesi Romanya'daki Türkler içinde geçerli bir inanıştır. Bk. Önal, s.28.

137 İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü:20 Mayıs 2020..

138 Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019.

ederek fazla kilolardan kaçınmak, temiz hava almak, yürüyüş yapmak ve yiyecek ve içeceklere dikkat edilmesi gelmektedir¹³⁹. Bunun dışında özellikle birden fazla düşük yapmış kadınlar bu tür uygulamalara dikkat ettikleri gibi türbe ziyaretlerinde bulunur ve bazıları da muska yaptırmaktadırlar. Bilindiği üzere Anadolu'da yeni doğan çocukların ölmelerini önlemek, yaşamalarını sağlamak düşüncesiyle muska yazdırma geleneği vardır¹⁴⁰.

Toplumda özellikle köylerde doğum vakti yaklaşan kadınların doğumunu, doğum yaptırmayı bilen yaşlı kadınlar gerçekleştirmektedir. Ancak günümüzde teknolojinin ve ulaşımın gelişmesine bağlı olarak doğumlar hastanelerde gerçekleştirilmektedir¹⁴¹. Doğum sonrasında yeni annenin tek başına kalmasına izin verilmez. Bunun için yeni annenin ya görüncesi, bir yakını ve kayınvalidesi sürekli olarak yanı başında bulunmak durumundadır¹⁴². Bunların bulunmadığı zaman anne adayının yanında bir yakını veya komşusu da bulunabilmektedir¹⁴³. Eski dönemlerde yokluluktan kadınların bazıları kendi doğumlarını kendi başlarına yapmak durumunda kalmışlardır. Bu kişilerden Ayşe Özgüler, bütün çocuklarını kendi kendine doğurduğunu ve daha sonra kalkıp işine ve gücüne baktığını belirtmiştir¹⁴⁴.

139 Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

140 İsmet Zeki Eyüpoğlu, Anadolu Büyüleri, İstanbul: Derin Yayınları, 2004, s.116. Gebe kadınların kusma ve diğer ağrıların gebelik süreci boyunca geçmesi ve doğumun kolay geçmesi, anne ve çocuğa bir şey olmaması için Anadolu'da gebelere muska takıldığı bilinmektedir. Bk. aynı eser s. 88, 112, 115, 116.

141 Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

142 Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Özgül Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırkl: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırkl: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019

143 Sakine Taymaz "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

144 Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019

Eski dönemlerde doğumlarda bebeğin ailenin soyu devam etsin ocağı kapanmasın mantığı ile erkek olması istenmiştir. Hatta çocuğun kız olmasından dolayı toplumda bazı ailelerin üzüldüğü bilinmektedir. Günümüzde eğitim seviyesine bağlı olarak kız erkek çocuk ayrımı özellikle şehirde ve eğitimi yüksek olan bireylerde azalmıştır. Buna rağmen kırsal alanda gizliden gizliye erkek çocuk isteği devam etmektedir¹⁴⁵. Erkek çocuk isteği ve önemi atasözlerine “*adamın anası her zaman erkek doğurmaz bir de kız doğurur ki saçları omuzlarında*” ifadeleriyle yansımıştır¹⁴⁶. Erkek çocuklarının saçlarının uzun olması veya onlara saç bıraktırılması çocuğun uzun ömürlü olacağına dair toplumda duyulan inançtan kaynaklanmaktadır. Saç uzatma hadisesi sadece çok uzun bir zamandan sonra çocuğu olanlar veya sürekli küçük yaşta çocuğu ölenler için değil aynı zamanda sürekli kız çocuğu olan ailelerde uzun zaman sonra erkek çocuk olduğunda da uygulanmaktadır¹⁴⁷. Bu inanış muhtemelen dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi kötü ruhların ve nazarların çocuğun erkek olmadığına ve kız olduğuna yönelik toplum tarafından oluşturulacak olan veya meydana gelebilecek nazarlara karşı bir önlem gibi durmaktadır. Meryem Akar, özellikle erkek çocuklarında saç uzatılmasında ya ailenin daha önce uzun bir süre çocuğu olmadığı veya çocukları içinde tek bir evlada sahip olmalarından ve bunu yitirmek istemediklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Buna göre bu tür aileler, eskiden çocuk yedi yaşına kadar gelinceye kadar saçlarını hiç kesmez ve daha sonra bu yaşa gelince saçlarını keser ve terazinin bir kefesine kesilen saçı ve diğer kefesine

145 Songül Özdoğan, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Çoşkun, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

146 İlkay Ayaz, -Memur- “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü:20 Mayıs 2020.

147 Sultan Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Büyükkırklık: 10 Mart 2019; Halil Oğuz, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Sıdika Şeker, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Karakuş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

de ona denk gelecek şekilde para koyarak miktarı hesaplanır ve daha sonrada bu para ile şeker, yiyecek vb. gıda maddeleri alınarak konu komşuya dağıtılmaktadır¹⁴⁸. Sıdika Şeker'e göre saç uzatma yaşı bazı durumlarda on yaşına kadar ulaşabilmektedir¹⁴⁹. Yine erkek çocuklarının nazardan korunması için nazar duası, muska, altın, nazar boncuğu ile gülen bebe takılmaktadır. Bu nesnelere eski dönemlerde çam sakızı veya bal mumu ile genellikle erkek çocukların saçına yapıştırılmaktadır¹⁵⁰.

148 Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Abuzer Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma Okuç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Meryem Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Gaffure Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ayn Zeliha Gözübüyük, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 05 Kasım 2019; Hüseyin Bilgiç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karahöyük Köyü: 01 Kasım 2019; Mulla Akbuğa, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, İncearaplar Köyü/Besni; Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ayşe Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Güler Yıldız, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

149 Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

150 Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Hüseyin Eren, "Saç ve Sakal", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Mustafa Üngar, "Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Zahide Yalçın, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 5 Kasım 2018; Hüseyin Ülger, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.; Müslüm Özdemir, "Saç ve Sakal", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Sithiye Arık, "Saç ve Sakal", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Zeynep Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Gülcan Koçak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 5 Kasım 2018; Fidan Keleş, "Doğum

2.1. Doğum Sırasında Yapılan Ritüeller

Doğum esnasında doğum kolay geçsin ve bebek kazasız belasız sağ salim doğsun diye bir kaba un konur ve daha sonra bu un komşulara dağıtılır. Yine ona göre doğum sonrasında annenin doğum lekeleri geçsin diye doğum esnasında kadınlardan birisi annenin saçını yüzüne sürerek ıkınmasını ve doğumun kolaylaşmasını sağlamaktadır¹⁵¹. Saçın ağza sürülmesi gebe kadının midesinin bulanmasına ve bu bulantı ile kaslarının gevşeyerek çocuğun doğmasına yardımcı olmaktadır¹⁵². Bunlara Zübeyde Demirtaş, hurma, zezem suyu ve hacıların Mekke'den getirmiş oldukları tas kullanıldığında doğumun kolay geçtiğini belirtmektedir¹⁵³. Hanım Göksu'nun ifadelerinde doğumun başlangıcında kadının saç örgülü ise saç çözülür ve çözülen saç kadının ağzına konur. Evde kadının rahat doğum yapması için ev içerisinde düğümlü, kapalı olan her şey açılır. Doğumun başlamasıyla birlikte içeride sadece doğum yaptıran kadın dışında herkes dışarı çıkarılır. Doğum odasında ebe veya ebeler dışında başkalarının olması halinde kadının çekineceği veya çocuğunun yüksünüp gelmeyeceğine inanılmaktadır¹⁵⁴. Doğum başlangıcında kadına banyo yaptırılır, kahve içirilir, yürütülür ve daha sonra evde düğümlü, kapalı olan her şey

İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Abdurrahman Yılmaz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Yusuf Üngar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Hüseyin Ülger, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Yusuf Hamamcı, "Saç ve Sakal", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Hanım Karakuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Aktaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

151 Emine Yavcık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

152 Dilber Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

153 Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

154 Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Sultan Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019

açılır veya çözülür. Fakirlere sadaka verilmektedir¹⁵⁵. Bunun dışında eski dönemlerde doğum başlangıcında çocuğun daha kolay bir şekilde doğması için anne adayının tenine tereyağı sürülmektedir¹⁵⁶.

Doğum başladığında kadının kocası, annesi ve babası varsa bunların mekândan uzaklaştırılması gerekmektedir. Zira kadının sesi bunlar tarafından duyulursa doğum daha zor geçmektedir. Yine mümkün olduğunca doğum yerinde az sayıda insan olmasına dikkat edilmelidir¹⁵⁷.

Ortanca köyünden Zahide Durmaz, kayınvalidesinin köyün ebesi olduğunu belirterek anne adaylarının kolay doğum yapmasını sağlamak ve doğum sırasında musallat olacak cinlerin veya kötü nefeslerin şerrinden emin olabilmek için eskiden anne adayının yastığının altında doğum öncesi Kuran-ı Kerim, muska, bıçak ve yanına kazma ile kürek konulduğunu ifade etmektedir. Doğum başladığında ise dua edildiğini belirtmektedir. Nitekim kendi doğumları sırasında da kaynanası aynı ritüeli kendisine uygulamıştır. Ancak bu ritüellerin artık toplum tarafından uygulanmadığını ve unutulmaya yüz tuttuğunu eklemiştir¹⁵⁸. Yeter Arık, doğumun kolay geçmesi için doğum başlangıcında anne adayına yağ içirildiğini belirtmektedir¹⁵⁹. Hanım Alkoç ve Kadime Konaca eskiden köylerde anne adayını çabuk doğurması ve iki kadın sırt sırta verip ayaklarını yere vurduklarını belirtmektedir¹⁶⁰. Muhtemelen yer çekimini kullanarak çocuğun aşağı düşmesi amaçlanmaktadır. Zübeyda Doğan, doğum sırasında anne adayına sık sık derin derin nefes alması telkin edilerek doğumun kolay geçmesinin sağlandığı ifade edilmektedir¹⁶¹. Sıdika Şeker ve Tuba Akgün, doğumun kolay geçmesi için anne adayının karnı doğum sırasında sabunlanarak ovalanmaktadır¹⁶². Hanım

155 Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

156 Fatma Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Şengül Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

157 Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019.

158 Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

159 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

160 Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

161 Zübeyda Doğan, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

162 Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar

Karakuş ise doğumun kolay geçmesi için başka bir ritüelden “*Ben doğuma gitmeden önce bir şey yaptılar. Kaynanam eski kadınlardandır. Bana doğuma gitmeden önce bir bardaktan su içirdiler. Ben şaşırdım, ne suyu diye sordum söylemediler. Sonradan sordum o su ne suyuydu diye. O suyun içine kayınbabam gelinim kolay doğum yapsın diye parmağını batırmış bende daha önce duymamıştım.*” sözleriyle bahsetmektedir¹⁶³.

Doğanlı köyünden S. T. son çocuğu dışındaki çocuklarını dünyaya getirirken başta kaynanası olmak üzere köyün yaşlı kadınlarından yardım almıştır. Doğumun kolay geçmesi için banyo yaptırıldığı ve dolaştırıldığını belirtmektedir. Doğum vakti yaklaştığında aşamada oda ısıtılmış ve büyük bir çamaşır leğeni sıcak su ile doldurularak anne adayı için hazır hale getirilmiştir. Bu aşamadan sonra sıcak su içinde dizleri üzerinde oturtulan anne adayına doğum süreci gerçekleşene kadar iki kadın kollarından tutarak destek olur ve doğum bu şekilde gerçekleşir¹⁶⁴.

En ilkel kabilelerde bile doğum mucizevi bir olay olarak görülür ve kolay olması için büyü dâhil çeşitli ritüeller yaşlı kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir¹⁶⁵. İhtiyar kadınlar genellikle doğum konusunda uzman birbirlerine yardımcı iki kadından oluşmaktadır. Başlıca görevleri doğum sırasında yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluğa meydana vermemektir. Bu amaçla çocuğun doğum kanalında düzgün olup olmadığına bakar eğer çocuk ters geliyorsa bunu düzeltmek onların başlıca görevlerinden birisidir¹⁶⁶. Doğum sonrası çocuğun eşi temiz bir toprak parçasına gömülmektedir¹⁶⁷.

Doğum sırasında bebek çabuk gelsin diye anne adayının karnını aşağıya doğru ebe kadınlar tarafından itilerek ovuşturulmaktadır¹⁶⁸.

Köyü: 09 Ekim 2019.

163 Hanım Karakuş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019

164 Sakine Taymaz, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

165 Claude Levi-Strauss, *Din ve Büyü*, Çev. Ahmet Güngören, İstanbul: Yol Yayınları 1983, s.58-59.70-71.

166 Yeter Arık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

167 Sakine Taymaz “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

168 Özgül Yeşilyurt, “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017; Zeliha Buğdaci, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

Bu esnada odanın sıcak olması arzulanmaktadır. Bunun içinde mümkün merteye oda da soba ve benzeri ısıtıcılarla oda ısıtılmaktadır. Bunun için eski devirlerde odanın içinde doğum yerine yakın yerde ateş dahi yakılmıştır. Anne adayının kaslarının gevşemesi için sıcak su hazırlanır ve doğum öncesi kadın ısıtılan suya oturtularak rahminin gevşemesi sağlanır Doğum esnasında yine kurutulmuş “*Fatma Ana eli*” veya diğer adıyla “*Meryem Ana otu*” sıcak suya atılır ve yumru halindeki bu otun suda dalları açıldıkça anne adayının da rahminin açılarak çocuğun doğacağına inanılır. Bu nedenle daha önceden hazırlanan bu işlemde malzemeler anne adayının ya yanına veya doğum yaptığı karyolanın bir tarafına iliştirilmektedir¹⁶⁹. Bir başka doğum ritüelinde doğum sırasında bir tepsiye un konulur, un yığının üzerine çubuklar dikilir ve çubukların un yığınının devrilip düştükçe doğumun kolaylaştığı inancı bulunmaktadır¹⁷⁰. Muhtemeldir ki bu işlemle sancı çeken kadının dikkatini çubuklara vererek ilgisini dağıtmak amaçlanmıştır. Emine Güneş, doğum esnasında anne adayının doğumunun kolay geçmesi için üzerinde maydanoz tutulduğunu belirtmektedir. Maydanoz dışında doğum esnasında suyunun da aynı amaçla doğum yapan kadının üzerinde tutulduğunu belirtmektedir¹⁷¹.

Doğum sırasında birçok sıkıntı çeken ve güç doğum yapan kadınların toplumda geçmişte insanları kırdığına ve üzdüğüne inanılmaktadır. Bu nedenle zor doğum yapan kadın kötü bir kişiliğe sahiptir¹⁷². Fatma Tanrıverdi, doğumu zor olan kadınlara bunun Allah tarafından yaptığı kötülüklerden dolayı verilen bir ceza olduğu inanın olduğunu belirtmektedir¹⁷³. Doğum esnasının çok kutsal olduğu ve kadının doğum sırasında çektiği acıdan dolayı yapacağı duanın kabul olacağı inancı ile bir dileği olan kişiler anne adayına zaman zaman doğum

169 Dilber Tekdemir, -Memur- “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

170 Yeter Arık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Ayşe Arık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Sultan Doğan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Ayşe (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

171 Emine Güneş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

172 Elif Tuncay, 41, İkametgah Karapınar

173 Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi

yaparken kendilerine dua etmesini istemektedirler¹⁷⁴. Özellikle hasta olanlar ve çocuk sahibi olmak isteyenler bu dualardan oldukça medet ummaktadırlar.

Kırsal alanda son dönemlere kadar çoğunlukla kadınlar bebeklerini dünyaya köylerde bulunan yaşlı kadınlar aracılığıyla getirmişlerdir. Ancak ulaşımın ve eğitimin artmasıyla birlikte doğumlarda özellikle hastaneler tercih edilmeye başlanmıştır. Daha önceki çocuklarını köyde yaşlı kadınlar vasıtasıyla dünyaya getiren Sakine Taymaz, son çocuğunu hastanede doğurmuştur¹⁷⁵.

2.2. Göbek Bağı

Doğum öncesinde bebeğin anne karnında onunla bağınyı temsil eden göbek bağı doğumdan sonra temiz bir aletle genellikle dört santim uzunluğunda kesilerek bağlanmaktadır. Daha sonra kalan kısmın düşmesi için pudralama veya kremlenerek bir ip veya mandalla sıkıştırılarak düşmesi sağlanmaktadır¹⁷⁶.

Anadolu'da göbek bağınyın atıldığı yer ile bireyin gelecekteki ekonomik ve sosyal yaşamının bağlantılı olduğu inancı bulunmaktadır. Bu inanç uyarınca Adıyaman'da da doğumdan sonra kesilen göbek bağı saklanarak çocuğun erkek olması halinde bilgili kültürlü ve me-mur olması arzulanıyorsa ekseriyetle okul bahçesine, eski devirlerde hayvanı sevsin diye ahırlara, çiftçiliği sevsin diye tarlalara gömülmektedir. Kız çocuklarının da göbek bağı benzer amaçla yukarıdaki yerlere gömülmesinin yanı sıra iyi bir ev hanımı veya ailesine düşkün olması için evin içine gömülmektedir¹⁷⁷. Ayn Zeliha Gözübüyük, kendi ço-

174 Zübeyda Doğan, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

175 Sakine Taymaz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

176 Hanım (?), Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

177 Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Ayşe Dünder, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zühre Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Güllü Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hüsnüye Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Medine Küçükocak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Songül Özdoğan, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Çoşkun, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, Do-

cuklarının bir kısmının hayvanları sevmesi için göbek bağlarını ahırlarına gömdüklerini belirtmektedir¹⁷⁸. Hanım Alkoç ve Kadime Konaca kendi köylerinde çocuklarının hayvan sevmesini isteyen ailelerin çocuklarının göbek bağı koyunların ortasına attıklarını belirtmektedirler¹⁷⁹. Hanım Göksu ise, çocuklarının büyüdülerinde işsiz güçsüz kalmaması için göbek bağlarını çiftçi olmaları amacıyla tarlalara ve diğer kırsal iş alanlarına gömdüklerini belirtmektedir¹⁸⁰. Bazı durumlarda aileler çocuklarının zengin olması için zengin birinin bahçesine dahi göbek bağı gömebilmektedirler¹⁸¹. Günümüzde ise muhtemelen eğitimin sağladığı ekonomik katkının değerinin toplumda anlaşılmasıyla birlikte aileler, çocuklarının memur olması dileğiyle göbek bağları bir kibrit kutusuna veya benzer bir nesneye konarak cami ve özellikle okul ile hastane bahçelerine gömmektedirler¹⁸². Cami bahçesine göbek bağının en fazla gömüldüğünü ifade eden kesim Kömür bölgesindeki Alevilerdir¹⁸³.

ğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Ayşe Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

178 Ayn Zeliha Gözübüyük, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 05 Kasım 2019; Mülkiye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Rahime (?), 60, Karapınar Mahallesi

179 Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

180 Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

181 Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

182 Rahime (?), 55, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırlı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeliha Buğdaci, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü: 18 Şubat 2018.

183 Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kö-

Son zamanlarda ilimizde üniversitenin açılmasına bağlı olarak çocuklarının üniversite okumasını isteyen aileler tarafından üniversite bahçesine de göbek bağlarının gömüldüğü bilinmektedir¹⁸⁴. Göbek bağı sadece eğitim ve ekonomi için değil aynı zamanda aileler, çocuklarının kendilerine bağlı olmasını istiyorlarsa evlerinin bahçesine gömmektedirler. Bütün bu işlemler için doğum sonrası göbek birbirine dolandırılır ve düğüm haline getirilir. Daha sonra da pudralanarak kremlenir ve düşmesi sağlandıktan sonra yapılır¹⁸⁵. Bu uygulamalarla birlikte bebek bağını bir yere gömmeyip evinde saklayan bireylerde toplumda bulunmaktadır¹⁸⁶. Göbek bağını gömen kişiler genellikle anne veya baba gibi aile bireyleri olurken katılımcılarımızdan birisi göbek bağını çocuğun ileride kazanmasını istedikleri karakter veya mesleğe mensup birinin gömmesi için o kişiye verdiklerini belirtmektedirler¹⁸⁷.

2.3.Eşin (Plasentanın) Düşürülmesi

Plasenta doğum öncesi anne karnında bebeğin içinde bulunduğu ve organların geliştiği en önemli alandır. Bu organ, bebeğin doğumu ile işlevini sonlandırmakta ve vücuttan ayrılması gerekmektedir. Plasentanın bebeğin doğumundan sonra anneden ayrılmaması, kanama ve zehirlenme başta olmak üzere çeşitli hastalıklara ve hatta ölümlere neden olmaktadır. Bu nedenle plasentanın doğumdan sonra makul süreler içinde anneden ayrılması gerekmektedir. Doğum sonrasında eşin çıkması veya düşmesi için doğumda olduğu gibi taze annenin ağzına saçı konular ıkınmasına çalışılmıştır. Mide bulantısının etkisiyle meydana gelen ıkınmayla kasların gevşeyeceği ve eşin düşeceği öngörülmektedir.¹⁸⁸. Bir diğer yöntemde ise yeni doğum yapan kadının plasentasının düşmesi için vücudunun ısıtılmasına çalışılmıştır. Geçmiş

mür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

184 Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi

185 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Elif Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 20 Kasım 2019.

186 "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.

187 Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019.

188 Hanım Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.

dönemlerde lohusanın yatacağı yerin altına önceden sacda ısıtılmış tezek parçaları yerleştirilerek plasentanın düşeceğine inanılmaktadır¹⁸⁹.

3. Lohusalık Dönemi

Lohusalık dönemi olarak adlandırılan dönem doğumdan sonra kadınların hamilelikle değişen vücutlarının tekrardan eski şeklini alması ve normal yaşama dönme sürecine verilen isimdir. Doğum sonrasında ilk yapılan eylemler ve hareketler doğum sonrasında büyük enerji ve güç kaybeden kadına kaybettiği enerjiyi ve gücü geri kazanılabilmek için karbonhidratlı yiyecekler olan yağlı gıdalar, sütlaç, bulamaç ve tatlı yiyecekler yedirilmektedir. Bu yiyecekler sayesinde annenin hasta olmayacağına, sütünün geleceğine, midesinin temizlendiğine ve doğumdan dolayı içinde oluşan yaralarının iyileşeceğine inanılmaktadır¹⁹⁰.

İnsanlığın ortak noktalarından birisi de lohusalık uygulamalarında görülmektedir. Gebelikten anneliğe uzanan yolculukta genç kadın fiziksel ve ruhsal olarak yorulmuş olmaktadır. Bu nedenle lohusalık dönemi oldukça dikkat edilmesi gereken bir dönem olarak bütün toplumlarda kendine yer edinmiştir. Dünyada lohusalık dönemindeki ölümleri veya diğer nahoş hareketleri tetikleyen cinler, koca karılar, bunların şekil değiştirmiş ve kuş gibi kılıklara girmiş varyantları, büyü veya başka doğaüstü olaylar olduğuna inanılmaktadır¹⁹¹. Bütün Anadolu kültüründe olduğu gibi Adıyaman Alevilerinde de doğum sonrasında alkarısı inancı bulunmaktadır. Alkarısı, yaşlı, cin, yabancı

189 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Sultan Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

190 Fatma Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Şengül Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Çoşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Ayşehan Aydın, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Havva Alan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

191 Malinowski, Kuzeybatı Malenezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s.181. Malenezya'da lohuseyi beklemek kocanın görevidir. Koca gece boyunca elinde bir kargı ile evin önünde ateş yakar. Büyücülerin ve diğer kötü kişilerin anneye ve bebeğe zarar vermesini engellemek için nöbet tutar.

ve diğer çeşitli kılıklara girerek lohusanın ciğerini çalabilir, ölümüne neden olur veya bebeğe zarar verebilir. Bu nedenle yeni doğum yapmış olan kadın ve bebek kırk gün boyunca yalnız bırakılmamaktadır¹⁹². Eski dönemlerden beri lohusalık dönemi kadınların hastalık ve çeşitli rahatsızlıklara yakalanmaları açısından riskli bir dönem olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Anadolu'da "*lohusa'nın mezarı kırk gün açıktır kırk gün korumak gerek*" deyimini kendine yer bulmuştur¹⁹³. Alkarası

192 Ötayan Taşar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019; Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Rahime (?), 60, Karapınar Mahallesi; Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Abuzer Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma Okuç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Halil Oğuz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Emine Güneş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Ayşehan Aydın, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi; Havva Alan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Emine Yavcık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019; İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü: 20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcaırmak Köyü: 20 Mayıs 2020; Yaşar Kalafat, Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm -Sosyal Antropoloji Araştırmaları, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004, s.41; İsmet Zeki Eyüboğlu, Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi, İnanç-Söylence Bağlantısı, İstanbul: Geçit Kitabevi, 1987, s.122. Doğum sırasında lohusalara dadanan kotu ruha, bütün Türk - folklor ve soylentilerinde Alkarası, Albastı, Albis vb. denilmektedir. Bu ruhun lohusalara dadanma şekli (lohusanın ciğerlerini alıp götürmesi, suya atması, ocaklı adamlardan korkması, tüfek sesinden kaçması gibi), Kırgız, Kazak ve Anadolu Türklerinde bütün ayrıntılarıyla aynıdır. Bütün Türklerde bu ruh dışıdır. Gerçekten, Anadolu Türk boş inançlarında lohusa kadınlara dadanan Alkarası ve Albastı, özellikle kırmızı renkten korkar. Bu yüzden Lohusa yataktayken, başına beyaz yaşmak ve kırmızı tul bağlanır, kırmızı altın takılır, kırmızı şeker sunulur. (92) Bugün Türkiye'de görülen yaygın Albastı miti, Şamanizm döneminden kalma bir inanca dayanır. .. Bağlamak, yatağın altına bir demir koymak gibi önleyici tedbirler hemen bütün doğum yapan kadınlara uygulanır. Hastalık başladıktan sonra en güvenilir yol ocaklara başvurmaktır. Ocak şamanının bugünkü temsilcisinden başka bir şey değildir. Anadolu'da bazen çirkin ve korkunç bir kadın, bazen bir kuş, bazen bir şeytan olarak tasarlanan Alkarası, özellikle "lohusa kadınların ciğerlerini yiyerek yaşayan" al bir kadındır. Bk. Muzaffer Sencer, Dinin Türk Toplumuna Etkileri, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s.54-55.

193 Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Dedem Korkut Daş Elleri, Ankara: Berikan Yayınevi, 2008, s. 124. "Yeni doğan bebeklere, doğum yapan kadınlara, özellikle güzellere cinler sataşır, anayı yatağa düşürür, bebekleri boğarlarmış. Bu yüzden önceden cinciye gider, durumu anlatır. Cinci isterse doğum yapacak kadını çağırır, ya da

birçok şekilde kadına veya bebeğe zarar verebilmektedir. Bunlardan bir tanesi de annenin ciğerini çıkarıp götürmek olduğu inancı bulunmaktadır¹⁹⁴. Bazı köylerde Alkarısını tanımlamak için cinler tabiri de kullanılmaktadır¹⁹⁵.

Bunun dışında yeni doğum yapmış kadın bölgede nazarı olduğuna inanılan kimselerin, mavi veya yeşil gözlü kişilerin bakışlarından korumak için insanlardan uzak tutulmaktadır¹⁹⁶. Lohusa kadının ve çocuğunun kendini güvende hissetmesi amacıyla odasının ışığı açık bırakılır, nazar boncuğu başta olmak üzere yatağının başucuna veya yastığının altına bıçak, makas, ayna demir gibi aletlerle, süpürge, kuru soğan, kuru soğan kabuğu, ekmek, çuvaldız, bıçakla birlikte Kuran-ı Kerim ve türbelerden getirilmiş kumaş parçaları iliştilmektedir¹⁹⁷.

kendi onun evine gider. Kimi cinci işi aracıyla görüp doğum yapacak kadını görme gereği duymaz. Cinci, doğum yapacak kadının adını, yaşını öğrenir, önce burcuna bakar, alın yazısını öğrenir, geleceği konusunda ilgili izlenimleri bir burca, yıldızla bakarak edinir. Sonra doğum yapacak kadının boyunu bir iplikle ölçtürür, onun boyu uzunluğunda, üç parmak genişliğinde bir kâğıt alır. Kâğıdı, birer çizgi çekerek, yediye ayırır. Bu ayırma kâğıdı bölme, kesme anlamına gelmez, kâğıt üzerinde yedi eşit aralık ayırma anlamını içerir. Her bölüme bir üçgen, üçgenin içine küçük bir daire çizer. Dairelerin içlerine kadının adı, çevrelerine de çok ince bir yazıyla Kur'an'ın «Nâs», «Kevser», «Nasr», «Humaza», «Asr», «Takâsür», «Fatiha» sûreleri yazılır. Kâğıdın başında bir «besmele», sonunda «temmimibilhayr» bulunur." Bk. İsmet Zeki Eyüpoğlu, Anadolu Büyüleri, İstanbul: Derin Yayınları, 2004, s.252.

194 Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019.

195 Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Ayşe Dündar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

196 Özgül Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017. Anadolu'da Daha çok "Göy/ mavi gözlü sarı saçlı ve seyrek dişlilerin" nazarının degeceğine inanılır. Genelde mavi rengin bu arada mavi taşın nazar ışınlarını yansıttığına veya kırarak dağıttığına inanılmaktadır. Bk. Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s.71.

197 Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Meryem Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Gaffure Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Halil Oğuz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Rahime (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Mülkiye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Mulla Akbuğa, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, İncearaplar Köyü/Besni: 12 Kasım 2019; Hüseyin Bilgiç, "Doğum İnanışları ve

Lohusanın bulunduğu evin bacasına çalı konulmaktadır. Bu sayede alkarısının kuş vb. şekillerle eve girmesinin önü alındığına inanılmaktadır¹⁹⁸. Doğumdan sonra lohusa sıcak bir ortamda olmak zorundadır¹⁹⁹. Lohusalık sürecinde bir siyah tavuk kesilerek alkarısından emin olunur²⁰⁰.

Ayşe Arık, bebeğin beşiğinin altına aynı amaçla bir küçük bidon su konulduğunu eklemektedir²⁰¹. Zahide Durmaz, lohusalık dönemlerinde hastanede olmasına rağmen duvarların ve yatakların hareket ettiğini hissettiğini ve korktuğunu belirtmektedir²⁰². Bazı katılımcılar ise lohusalıkları döneminde etraflarında adlandırmadıkları kimseleri gördüklerini ifade etmişlerdir²⁰³. Bu kişilerden Zekiya Hanım, *“Doğumdan sonra kırkıncı gün kötü ruhlar geldi ben kendi gözümle gördüm.*

Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karahöyük Köyü: 01 Kasım 2019; Ayn Zeliha Gözübüyük, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü:05 Kasım 2019;Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi;Dilber Tekdemir,-Memur- “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Zeynep Ala, 40, Adıyaman; Nigar Ulaş, 35, Yarmakaya Köyü; Özgül “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017; Songül Özdoğan, Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017;Telli Çoşkun, Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017;Yasemin Özet, Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017;Zübeyde Demirtaş, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017;Pınar Ülgüp Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Sultan Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Büyükkırlı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019. Süpürge, Demir, soğan, konması gibi adetler Romanya’daki Türkler ve Kütahya’daki Aleviler içinde geçerlidir. Bk. Önal, s.36; Çiğdem Savaş, “Kütahya’ya Bağlı Sofça ve Sorban Köylerindeki Alevilik ile İlgili İnanç ve Uygulamalar”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi SBE, 2011), s.33.

198 Ayşe (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

199 Zekiye (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

200 Emine (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

201 Ayşe Arık, Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

202 Zahide Durmaz, “Doğum ve Lohusalık “Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

203 Zeliha Durmaz, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Zekiye (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Fatma (?), 60 “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019.

İçeriye girdiğimde bebeğimin yanında bir kadının olduğunu gördüm. Kadının saçları kırmızıydı. Bebeğimin yanındaydı. Çok korktum dilim kilitlendi. Bir şey söylemek istedim ama sesim çıkmadı. Onun için Alkarısı gibi kötü ruhlara inanıyorum.” sözleriyle o anki yaşadıklarını aktarmaktadır²⁰⁴.

Elif Tanrıverdi, alkarısının özellikle kendisinden korkanlara gelip musallat olduğunu belirterek korkmayanlara bir şey yapamadığını ifade etmiştir²⁰⁵. Fatma Özel, alkarısı yüzünden kendi kızının iki gün içinde morarak vefat ettiğini belirtmektedir²⁰⁶. Yeter Arık, doğumdan sonra bebeğin kadının göğüs boşluğuna bastırıldığını, buradan pis kanın aktığını ve bebeğin kordonunun düştüğünü belirtmektedir. Yine ona göre o pis kan aktıktan sonra kırk günde kadına ve çocuğuna bir şey olmamaktadır²⁰⁷. Doğum sonrası yalnız kalan kadınların korktukları ve hastalanarak ölümden döndüklerini ifade eden katılımcılarımız da bulunmaktadır²⁰⁸. Rahime Hanım, alkarısının kendisine rüyasında musallat olduğunu ve tam alıp götüreceken birden uyanarak kurtulduğunu belirtmektedir²⁰⁹.

Lohusa kadının bulunduğu evin bacasına çalı konarak bir kuş hüviyetine giren alkarısının çocuğu çalmasının veya bebeğe zarar vermesinin önüne geçileceğine inanılırdı. Kadınların eşleri evde kalmadığı gibi kırk gün boyunca erkeğin bebeğe dokunmasına veya kucağına almasına hatta kıyafetlerine bile dokunmasına dokunduğu yerde yara açılacağı korkusuyla izin verilmemiştir²¹⁰. Emine Yavcık, yeni doğum yapmış kadınların siyah kedi ile karşılaşmasının iyi olmadığını ve uğursuzluk getirdiğini bu nedenle lohusaların bu tür kedileri görmelerini engellediklerini belirtmektedirler²¹¹.

204 Zekiye(?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

205 Elif Tanrıverdi, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 20 Kasım 2019.

206 Fatma Özel, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

207 Yeter Arık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019

208 Nuriye Şahin, Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

209 Rahime(?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

210 Meryem Akar, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

211 Emine Yavcık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019.

Lohusa doğum sonrası ilk kez yıkandığında genellikle yanında kaynanası, annesi veya yakın kadın birey bir süzgece iğne, makas, tarak, iğne gibi nesnelere kor ve daha sonrada bunun üzerinden lohusaya su dökerek yıkamaktadır. Süzgeç yerine bazen bu nesnelere cepleri olan bir yeleğin içine konulur ve bu yelek lohusaya giydirilerek yıkanır. Dilber Tekdemir, kendisine de bu uygulamanın yapıldığını belirtmektedir²¹².

İlk kez doğum yapmış olan kadının yanına genç kızların gitmesi, kadının yüzünde çiller çıkmasına neden olacağından dolayı hoş karşılanmamaktadır²¹³. Bununla birlikte yeni doğum yapmış olan kadının yanına ayağa kalkıncaya kadar erkek bireylerin girmesi hoş karşılanmamaktadır. Yine yeni doğum yapmış olan kadınların da kırkları çıkıncaya kadar birbirlerinin yanlarına girmesi veya ziyaret etmesinin kırk basmasına veya kırıkların karışmasına neden olduğuna inanılmaktadır²¹⁴. Bu yaşa rağmen lohusa kadınlardan birisi bir diğerini ziyaret ettiğinde odada bulunan bebek hava kaldırılmaktadır²¹⁵. Pınar Ülgüp'e göre kızın babası da belli bir süre lohusanın yanına gitmemektedir²¹⁶. Yeter Arık, eski dönemlerde yeni doğum yapmış olan bir kadının direncinin zayıf düşmesinden dolayı hasta olacağı korkusuyla uzanacağı veya yatacağı yerin altına önceden sacda ısıtılmış tezek parçalarının serildiğini ve onun üzerine kadının yatağının serilerek

212 Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

213 Telli Çoşkun, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.

214 Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Songül Özdoğan, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Çoşkun, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Ayşehan Aydın, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Havva Alan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

215 Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

216 Pınar Ülgüp, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü: 20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 20 Mayıs 2020.

dinlendirildiğini belirtmektedir. Bu uygulamayla kadının temizleneceğine ve kısa sürede iyi olacağına inanılmaktadır²¹⁷.

Son olarak kırkları karışmasını diye yeni doğum yapmış başka bir kadın ile evde doğum yapmış herhangi bir ev hayvanı da lohusaya gösterilmez. Terazide atılmamış çiğ etle veya dışarıdan gelmiş etle, unla ve balıkla temas ettirilmez. Lohusa kadının düğünlere gitmesine de sıcak bakılmaz. Buna rağmen düğüne giderse o düğündeki davulun patlayacağına inanılmaktadır²¹⁸. Bu durum aslında lohusanın başına bir şey geleceğinden ve düğünün yarım kalacağından duyulan korkunun tezahürüdür.

Lohusa kadına doğumdan yeni çıktığı ve güç kaybettiği için genellikle enerji ve protein bakımından zengin olan tatlı ve çeşitli yağlı yiyecekler verilmektedir. Acı, baharatlı ve gaz yapıcı yiyeceklerden kaçınılmaktadır. Bunun dışında doğum sonrası vücut zayıf düştüğünden ayaklarına yün çorap ve sırtına kalın elbiseler giydirilerek sıcak tutulmaya çalışılmaktadır²¹⁹.

4. Çocuğun Tuzlanması

İnsanoğlunun hayattaki en önemli ödevi, genlerini veya DNA'sını sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarmasıdır. Bunun için de zamanla yüzyılların birikimi ile birçok yöntem, teknik ve bunların uygulanmasından kaynaklanan inan sistemi geliştirmişlerdir. Bunların bir kısmı doğum öncesi, doğum sırasında veya çocukluk dönemlerine aittir. Bebeğin doğumundan sonra yapılan tuzlama, balla veya başka bir şey ile sıvazlama aynı ritüellerin bir uygulamasıdır. Bunun yapılış

217 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

218 Dilber Tekdemir,- Memur- "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü:20 Mayıs 2020; Halil Oğuz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

219 Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırklık: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.

nedenleri arasında ter kokusunu önleme, isilik ve benzeri nedenleri göstermektedir. Bu uygulama Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Adıyaman'da da çeşitli tarzlarda gerçekleştirilmektedir. Tilkıyan Köyünden Elif Coşkun, annesinin eskiden çocukların kokmaması için tuz, karanfil, bal ve sütü birbirine karıştırarak bir karışım elde ettiğini ve bu karışımla çocuğun her yerini buladıklarını belirtmiştir. Dış beden dışında çocuğa zarar vermeyecek bir miktarda ağzı kokmasına diye ağzına da bu karışımdan sürdüğünü belirtmektedir. Kendisi de annesi kadar da olmasa çocuklarını tuzlamıştır²²⁰. Tuzlanan çocuk uyutulur uyandıktan sonra yıkanarak tuzdan arındırılmaktadır²²¹. Aynı şekilde Anadolu'da balla tuzun karıştırılarak bebeğe sürülmesi ve bedeninin kaplanması Gaziantep ve Ankara gibi şehirlerde de görülmektedir²²². Yine tuzlama hadisesi Anadolu'dan Romanya bölgesine kadar uygulanmaya gelen bir Anadolu motifidir²²³.

Tuzlama hadisesinde bebeğin ter veya pis kokmaması için özellikle boynu, kasıkları, koltuk altları gibi özellikle ter bezlerinin yoğun olduğu yerler başta olmak üzere bebeğin bütün vücudu tuzlanmaktadır. Çocuğun tuzlanması dışında ballamanın da olduğu ifade edilmekle birlikte, tuzlama kadar yaygın değildir. Bal veya şerbetin bebeğin yüzüne ve ağzına sürülmesi halinde bebeğin tatlı ve teninin yumuşak olacağına inanılmaktadır²²⁴. Çocuğuna doğduğu sırada tuzlama işlemi

220 Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Fatma Özel, 37, Adıyaman; Güler Yıldız, 59, Adıyaman; ; Hanım Gökso, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Elif Coşkun, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2017; Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Emine (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Ötügen Taşar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019.

221 Dilber Tekdemir,-Memur- "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konağı Beldesi: 10.06.2017

222 Karaaslan, s.90.

223 Önal, s.32.

224 Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırklık: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz,

yapmayan Hanım Ayık, bu nedenle oğlunun sık sık terlediğini kaydetmektedir²²⁵.

Hanım Göksu, bu amaçla tuzlama dışında bebeğin cildinin yumuşak ve güzel kokması için gül suyu ile yıkandığını da belirtmektedir²²⁶. Tuzlama genellikle doğumdan sonraki ilk üç gün yapılmaktadır²²⁷. Besni bölgesinde tuzlama yapılırken bazı katılımcılarımız tuzun içine çekilmiş veya dövülmüş çörek otu da eklediklerini belirtmektedirler²²⁸. Yine aynı bölgeden Ceylan Kupal, kendi çocuğunu süt, susam, şeker ve az miktarda tuz ile yıkadıklarını belirtmektedir²²⁹. İlk kez doğum yapmış olan kadınların bebeğinin tuzlanmasını genellikle kendisinden yaşlı ve bu konuda uzmanı olan iki yakın akrabası yapmaktadır²³⁰.

Bebelerin tuzlanmasının arkasındaki binlerce yıllık bir amaç ve gaye muhtemelen bebelerin doğumdan sonra yetersiz temizlenmesinden dolayı vücutlarında kalan kan ve diğer doğum sıvılarından türeyen bakteri ve mikropların bebek ölümlerine neden olmasıdır. İnsanoğlu binlerce yıllık kültürel bir hafıza olarak farkında olmadan

“Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Songül Özdoğan, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Çoşkun, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zahide Durmaz, “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

225 Hanım Ayık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü: 18 Şubat 2018

226 Hanım Göksu, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

227 Gaffure Göksu, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Sakine Bayram, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

228 Cuma Pektaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019.

229 Ceylan Kupal, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.

230 Abuzer Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma Okuç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

tuzun bakteri ve mikrop öldürme işlevinden faydalanarak bebeklerin vücutlarında kalan kan ve diğer doğum sıvılarının sebep olduğu hastalık ve doğum kokularının önüne geçmiştir. Bununla birlikte tuzla çocuğu yeni doğmuş narin bedeninde kızarıklık ve tahrişlere neden olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde balın da antiseptik ve mikrop kırıcı özelliği toplumsal hafıza tarafından bilinerek çocuğun varsa üzerinde hastalığa neden olabilecek olan virüs, bakteri ve mikroptan temizlenmesi sağlanmış olmaktadır.

5. Çocuğa İsim Konması

Kişi adları, ad koyanın veya koyanların karakteri, zevkleri, eğilimleri, dünya görüşü; içinde bulunduğu toplumun yapısı, kültürü, dili, gelenek ve görenekleri hakkında ipuçları veren çok önemli argümanlardır²³¹. Bütün Anadolu'da olduğu gibi Adıyaman'da da bebeğin isminin ne olacağı konusu bebek daha anne karnındayken başlar ve çocuk doğduğunda cinsiyet netleşerek isim somutlaşmaktadır. Geçmiş dönemlerde, kırsal yerleşim ve geniş ailelerde yeni doğan çocukların isimlerini genel olarak büyük ebeveynler koymaktadırlar. Bu konuda eski dönemlerde ve kırsal alanda genç anne ve babanın isterleri ikinci plandadır²³². Bu aşamadan sonra yeni anne baba çocuğa isim koyması için aile büyüğü olarak dede ve diğer aile büyükleri olan amca, dayı, hala, teyze ve diğer kardeşler eve davet edilmektedir. Bu davette anne baba isim töreninden önce bir yemek verir ardından bebek aile büyüğünün kucağına verilerek isim koyması istenir. Dede veya onun yokluğunda ailedeki amca veya dayı gibi diğer büyük üst soyun ku-

231 Tanrıverdi, "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği", s.146-147.

232 Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Gazi Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Perihan Öztürk, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Koru Köyü: 20 Mayıs 2019; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırklık: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

cağına bebek verilerek isim koyması istenir. Çocuğu kucağına alan büyüğü yönünü kibleye dönerek bebeğin kulağına üç defa belirlenen ismi “*senin ismin veya adın bu*” şeklinde tekrarlayarak bebeğe adını vermektedir. Dede ailesiyle yakın ilişkisi olan veya imkânı olanlar da çocuğa isim verme merasiminde onun bulunmasını ve bu işlemi onun gerçekleştirmesini arzu ederler. Dede bu işlem sırasında çeşitli dualar okuyarak çocuğun uzun ömürlü olması yönünde temennilerle töreni bitirmektedir. Bu işlemler sırasında çocuğun kulağına ezan veya kâmet okuma zorunluluğu bulunmamaktadır²³³. Toplumda bebeğin adının ilk üç gün konulmadığını Garip Bozkurt belirtse de²³⁴ günümüzde aileler çocuğun gebelikte cinsiyetinin belirlenmesinden itibaren isim araştırmasına girmekte ve birkaç ismi doğuma kadar kesinleştirebilmektedirler. Kanaatimize göre ismin doğumdan sonraya bırakıl-

233 “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Kılıç, s.123-124. Dedenin isim verme törenlerini Kılıç, “Dede, çocuğu kucağına alır. Sonra şöyle devam eder: “Pirimiz üstadımız Hakk Muhammed Ali, Hacı Bektaş-ı Veli ömrünü uzun canını sağlıklı, rızkını bereketli eylesin. Hayırlı evlatları sevdiren mutlu etsin. Çocuğun tüm dünya insanlarına faydalı olmak üzere yetiştirilsin.” Şeklinde dualar eder. Bu duadan sonra kulağına üç defa: “falan oğlu falan veya falan kızı falan” deyip ondan sonra ya Hakk ya Muhammed ya Ali pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli desturu pir diyerek salavat getirir. Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Mustafa, Allahumme Salli Ala Seyidine Aliyel Murtaza, Allahumme Salli Ala Seyidine Hasanul Muşteba, Allahumme Salli Ala Seyidine Şah Hüseyini Kerbela, Allahumme Salli Ala Seyidine Zeynal Abidini Aba, Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Bakır Baha, Allahumme Salli Ala Seyidine Caferi Rehnuma, Allahumme Salli Ala Seyidine Musay Kazım, Allahumme Salli Ala Seyidine Ali Sultan Rıza, Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Taki, Allahumme Salli Ala Seyidine Aliyel Naki, Allahumme Salli Ala Seyidine Hasanul Askeri, Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Mehdi vesairi zaman” diyerek kulağına gülbenk okur. Daha sonrasında: “Hakk Muhammed Ali pirimiz üstadımız Hacı Bektaş-ı Veli ömrünü uzun canını sağlıklı, rızkını bereketli eylesin. Hayırlı evlatları sevdiren mutlu etsin. Sendeki doğacak evlatları tüm dünya insanlarına faydalı insan olarak yetişsin” şeklinde dualar okur... Bk. Aynı eser. s..124. Ali Tanrıverdi, Garip Bozkurt’la yaptığı söyleşi de benzer bir duayı kaydetmektedir. “ “Muhammed Mustafa, Aliyel Murtaza, Hasanül müşteba, Hüseyini Kerbela, Zeynel-i aba, Muhamed-i Bakır, Cafer-i Sadık-ı rebluba, Musa-i Kazım-ı Hulki Rıza, Muhammed-i Taki ve Naki, Hasanul Asker-i, Muhammed-i Mehdiyi sahibi zamanı liva” devamında “Ömrünü kadim eyleye, Hak Muhammed Ali’nin yolundan, darından, didarından, erkânından ayırmaya. Anneye, Babaya saygılı ola” sözlerinden sonra “Ömrü kadim olsun, yolu açık olsun, Hızır yoldaşı olsun, yüzün ak olsun, özün pak olsun, sözün hak olsun.” gülbanklerle kutsanır. En son ile “Lâileheillalah Hak birsin, Muhammed Resullahla, Aliyul Veliyullah, Mürşid-i kamillullah ve Ehlibeyt-i keremullah şefaati senden ola ya Resullahla” duasından sonra misal adı Hasan olacaksa “Ya Hasan, Ya Hasan, Ya Hasan” diye kulağına üç defa seslenilir. Ardından bir dede veya rehber çocuğun sırtından ovalarken “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” denilir. Hâlihazırda rehber, mürşit veya pir yok ise ismi veren ve bu gülbankı okuyan kişi hangi ocağına bağlı ise onun nezdinde niyaz eder ve lokmalarını iletirler” Bk. Tanrıverdi, “Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği”, s.147.

234 Tanrıverdi, “Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği”, s.147.

ması eski dönemlerde teknolojinin gelişmediği dönemlerde çocuğun cinsiyetinin belirlenemediğinden, kız mı erkek mi olacağı bilinemediğinden doğum sonrasına bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde teknoloji sayesinde doğumdan önce cinsiyetin bilinmesine bağlı olarak isimler doğum öncesinden itibaren belirlenmektedir.

İsim konmasından sonra aile komşularına ve yakınlarına bir lokma (yemek) yapıp dağıtma geleneği bulunmaktadır. Adıyaman kırsaldaki Alevilerde erkek çocuk sahibi olmak önemli olduğundan özellikle 2-3 kızdan sonra erkek çocuğu olan aileler bu ritüeli daha çok gerçekleştirmektedir.²³⁵

Anadolu'da yeni doğan bebeklere verilen isimlerde birçok arzuyu, kültürel ve sosyal dokuyu görmek mümkündür. Bunlar arasında özlem, umut, güç kuvvet, dindarlık ve popüler kültürün etkilerini görürüz. Bu durum Alevi toplumu içinde geçerlidir. Genel anlamda Alevilerde isimleri dört kategoride değerlendirmemiz mümkündür. Bunlar geleneksel mezhepsel, siyasal ve popüler isimlerdir.

Bütün Anadolu'da olduğu gibi eski dönemlerden itibaren Adıyaman'da da çocuğun doğumu önemli günlere denk gelmiş ise o güne veya o günün anısına uygun isimler konmaya çalışılır. Bu nedenle on iki imamın günlerinde doğan çocuklara söz konusu imamın ismi tek başına veya ikinci isim olarak konulmaktadır.²³⁶ Bu bağlamda 12. İmam günlerinde doğan çocuklara Naki, Cafer, Zeynel, Hasan, Hüseyin gibi 12 imamın isimleri konulmaktadır. Nitekim Gazi Çetin'in her iki çocuğunun doğumu bu günlere denk geldiği için kendisi çocuklarına 12 imamın isimlerinden birisini vermiştir.²³⁷ Bu şekilde isim verme hadisesi Anadolu'daki diğer Alevi yerleşim yerlerindeki topluluklar içinde geçerlidir. İsim vermede bazen aileler dedeler ve aile büyükleri dışında kâmil olarak sınırladıkları önde gelen şahsiyetlerden de öneri almaktadırlar. Bu kişiler zaman zaman üç-dört ismi belirleyerek son kararı aileye bırakmaktadır.²³⁸ Ancak günümüzde ve şehir hayatında genç çiftler kendi çocuklarının adlarını kendileri koymaya başlamışlardır. Besime Hanım'ın çocuğunun adını kocası kendi koymuştur.²³⁹

235 Tanrıverdi, age., s.106.

236 Gazi Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

237 Gazi Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

238 Ali Tanrıverdi, age., s.106-107.

239 Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Mehmet Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Ha-

Kırk yaş üstü ve çok fazla siyasallaşmamış Alevilerde isimler genellikle Anadolu'da birçok yerde rastlanan geleneksel isimlerden oluşmaktadır. Derya, Fatma, Pınar, Ali, Kemal, Yusuf, Mehmet gibi isimlerdir²⁴⁰. 1960'lar öncesinde mezhep hassasiyeti fazla olan aileler ise çocuklarına daha çok Ali, Kureyş, Aziz, Kamber, Haydar, Bektaş, İmam gibi isimler koymakta iken günümüzde Ali dışındaki isimler toplum tarafından artık demode olarak kabul görmekte ve çocuklara konulmamaktadır. Aleviler arasında özellikle eski nesilde Kureyş ismi yaygındır. Bu isim önde gelen Alevi din alimlerinden Seyyid Mahmud Hayrani'nin soyuna bağlanmaktadır. Bu on iki Türk aşireti Horasan'dan Erzincan'a, oradan da Hısn-ı Mansur ve Bağın kasabalarına yerleşirler. Başlarında Seyyid Mahmud Hayrani vardır. Daha sonraki yetki gücü sıralamasıyla Seyyid Mahmud Hayrani'nin oğlu Hacı Kureyş'e ve Derviş Beyaz lakaplı Seyyid Ali bulunmaktadır.²⁴¹

II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Adıyaman Alevilerin isimleri üzerinde yaptığımız araştırmada ve gözlemlerde büyük çoğunlukla geleneksel Türk veya kendi cemaatlerinin büyüklerinin isimlerinin verildiği görülmektedir. Nitekim daha önceki şer'îye ve mahkeme kayıtlarında bile bu durum böyledir. Bu isimleri sayacak olursak Arslan, Mustafa, Şeyh Mansur, Ali, Hüseyin, Musa, Derviş, Mahmut Said, Kureyş, Mamo, Yusuf, Hasan, Ali Ato,²⁴² Ali Hamza, Paşa (Paşo), Sami, Şahin, Dede (Dedo) Hazal, Hacı,²⁴³ Kahraman, Ali Rıza, Rıza, Basri, Mahmut, Cafer, İmam Ali, Hasan Basri, Abuzer, Veysel, Kanber, Aziz (Aziz Dede), İbrahim (İbrahim Dede), Haydar, Hıdır, Veysel Bektaş, Derviş, İmam, Mehmet Ali, Selman, Şeyh Ağa (Şeyho) Elif, Senem Zeynep, Fadime/Fatma, Şehriban, Havva, Rukiye, Besime, Meryem Hatice, Tekbir gibi isimler yoğunluk olarak kullanırlarken özellikle eğitim öğretim yaygınlaşmasına bağlı olarak özellikle okuyan kesimlerin kendilerini sosyalizme ve komünizme daha yakın görmesinin ve bunlardan etkilenmenin bir yansıması olarak isimler de bundan nasibini almıştır. Zira insanlar siyasi arzularını ve isteklerini

ziran 2019; İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.

240 Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

241 Alpaslan Demir, "İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?" s.6.

242 Kanadıkırık, s. 47,107, 177-178.

243 Gökdeniz, s.80-81.98, 143,

çocukları üzerinden yansıtmaya başlamışlardır. Soğuk savaşın bitmiş olduğu döneme kadar olan süreçte isimler Türkiye'deki sol siyasal akımının bir uzantısı olarak Kanber, Kureyş gibi geleneksel isimlerde azalma olurken özellikle 1970lerde Evrim, Eylem, İnan, (Hüseyin İnan), Deniz (Deniz Gezmiş), Yılmaz (Yılmaz Güney) hatta Fidel (Fidel Castro) gibi isimler kendine revaç bulmaya başlamıştır. 1990'lardan itibaren sol görüş ve kendisini Kürt milliyetçiliği ile harmanlamaya başladığında özellikle okuyan, eğitilmiş ve belirli bir siyasi görüşe sahip olan kişiler ve bu görüşlerini fazlasıyla ön plana çıkartmak isteyen aileler, çocuklarına sonradan oluşturulan ve daha önce toplumda kullanılmamış Kürtçe isimler olan Arjen, Asmin, Agit, Berkin, Civan, Dilda, Helin, Rodin, Rohat, Rojda, Rozerin, Renas, Berken, Rojin, Civan, Berkin, Şeran, Velat, Dilda, Baran, Dersim, Berfin, Asmin, Roden, Aren, Renas, Zinar, Berivan, Rojbin, Sidar, gibi isimler eklenmeye başlamıştır. Özellikle açılım sürecinde bu tür isimlerin oldukça yoğun olduğu görülmekle birlikte görüştüğümüz veya gözlemlerimizde özellikle ailelerinde siyasi işlerde uğraşmış veya geçmişte uğraşmakta olan kimselerin özellikle bu tür Kürtçe isimler çocuklarına koymak için çabaladıklarını gözlemledik. Bu kimselerin özellikle üniversite eğitimleri sırasında arkadaş ortamının siyasi ortamından etkilendikleri bilinen olgular arasındadır. Ayrıca bu kesimi diğerlerinden ayıran en önemli özellik eğitim düzeylerinin oldukça yüksek olması ve bir şekilde ya kendilerinin ya da diğer aile bireylerinin Kürtçülük ile yollarının kesişmesidir. Bazı durumlarda bu aileler, büyükanne ve babanın da onayını alabilmek için bu tür isimlerin yanında geleneksel Ali, Hüseyin gibi isimler koyarak onların da gönüllerini almaya çalıştıklarını gözlemledik. Bununla birlikte açılım sürecinin bitmesi ve televizyon popüler kültürün de etkisiyle bu tür isimlendirmelerde kısmi azalma olduğu düşünülmektedir.

Alevi toplumunda özellikle isim seçilirken Bekir, Ömer ve Osman gibi Hz. Ali döneminde yaşanan olaylarda etkin oldukları düşünülen sahabelerin isimleri pek fazla dikkate alınmaz, mümkün merteye de çocuklara isim olarak konulmaz²⁴⁴. Bu durum şahısların eğitilmiş olmasına veya okuma yazması olmamasına bakılmaksızın aynıdır. Bir

244 Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Ceylan Kupal, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı"

anlamda çocuklara isim verme anlayışı Alevi toplumunda Alevilik kökenine bağlılığın sembolü olmaktadır. Berfin Aksoy, bu isimlere Yavuz ile Selim isimlerini de eklemektedir²⁴⁵.

Anadolu Alevilerinde olduğu gibi Adıyaman'daki toplum da halifelüğün Hz. Ali'den gaspedildiğine inandığı için diğer Alevi yerleşim yerlerinde olduğu gibi Bekir, Ömer ve Osman isimlerini çocuklarına vermemektedirler²⁴⁶. Dede Garip Bozkurt, bu isimler dışında Muhammed isminin de toplumda peygambere olan saygıdan dolayı çok fazla çocuklara isim olarak konulmadığını buna rağmen Mehmet, Ahmet ve Mustafa gibi isimlerin konulduğunu belirtmektedir²⁴⁷.

İsim konusundan özellikle intihar etmiş, erken yaşta vefat etmiş, kaderi kötü gelmiş ve talihsizlikler yaşamış olanların isimleri yeni doğan çocuklara ölenin kaderine benzeyeceği korkusuyla aynı ismin konmasına kaçınılmaktadır²⁴⁸. Songül Ayık, çocuğuna 18 yaşında intihar ederek hayatına son vermiş olan kardeşi Erdal'ın adını vermek istemiştir. Ancak eşinin ailesi ve çevresi çocuğun kaderinin benzemesinden korkarak bu adı vermesine karşı çıkmış ve çocuğun adı Serhat olarak belirlenmiştir²⁴⁹.

Anadolu'daki bütün Alevi toplumunda olduğu Adıyaman'daki toplumda da çocuklara konan isimlerde bazı istek ve arzuların simgeleştiği görülmektedir. Bu durumlarda özellikle çocuk sayısının artık makul olduğu ve aileye yeni bireylerin katılımın istenmediği durumlarda bu istek isimlerde Sonay, Songül, Soner, Bes, Yeter ve Son gibi isimler konmaktadır. Bazı durumlarda ise bu isimler var olan cinsiyet değişimini göstermek için de kullanılmaktadır. Sürekli kız çocuğu olan ailenin Yeter, Döndü, Döne ve İsaf (İnsaf) gibi isimler konarak artık erkek çocuklarının olması isteği belirtilmektedir. Mustafa Kılıç'a göre erkek çocuklarının doğumunda bu tür uygulamalara yer verilmemektedir²⁵⁰.

Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019; Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

245 Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

246 Kılıç, s.122; Gaspak, s.122.

247 Tanrıverdi, "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği", s.147.

248 Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

249 Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

250 Kılıç, s.124.

Gözlemlerimizde toplumda diğer bir isim kaynağının sosyal medya ve televizyon olduğu görülmektedir. Çevremizdeki bazı ailelerin bu mecralardan etkilendikleri isimleri çocuklarına koyduklarını müşahade ettik. Bunlar arasında Demir, Kumsal, Beliz, Ayaz, Bulut, Ege-men gibi isimler bulunmaktadır. Son olarak toplumda doğa ve tabiat isimleri bolca bulunurken özellikle “Abdül” veya “Abdul” gibi Arapça ön ekle başlayan isimler pek fazla bulunmamaktadır. Bunda sadece istisna olarak daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere çocuğu olmayan ailelerin çocuk sahibi olmak için dilekte buldukları ziyaretlerden olan Abdurrahman Erzincani’ye hürmeten doğan çocuklarına “Abdurrahman” ismi verilmesi gibi istisnalar bulunmaktadır.

Son olarak geleneksel alevi isimlerinin çocuklara konulmasında gerek popüler isimler ve gerekse de Kürt milliyetçiliğinin getirdiği anlayıştan dolayı Ali, Hüseyin, Hasan ve Zeynep gibi birkaç istisna dışında giderek azalmaya yüz tuttuğu ifade edilmektedir²⁵¹.

6. Kundaklama

Kundaklama bebeğin elini ve kolunu bir bezin içinde sımsıkı tutarak hareket etmesinin önünün alınması için yapılan işleme verilen addır. Bu işlemde çocuğun kemiklerinin güçleneceği ve vücudunun daha düzgün bir şekilde gelişeceğine inanılmaktadır. Bebeğin üç dört aylık olmasına kadar devam eden bu uygulamada elini kolunu kullanarak kendisine zarar vermesinin de önü alınmış olmaktadır²⁵². Kırsal alanda kundaklama çalışan kadınların işlerini yaparken bebeğin kendi başına hareket ederek

251 Suzan Yıldırım, - Memur- “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

252 Elif Tanrıverdi, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 20 Kasım 2019; Songül Özdoğan, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zahide Durmaz, “Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Telli Çoşkun, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Dilber Tekdemir, -Memur- “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Sultan Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Büyükkırkl: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Gö-

yerinden uzaklaşmasının önünü aldığı için çalışan kadınlara büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Günümüzde çocuğun sağlığı ve vücut gelişimi bakımından önerilmediğinden yavaş yavaş bırakılmaktadır.

7. Çocuğun Bakımı

Kırsal alandan ve kültüründen gelen Alevi toplumunda eski dönemlerde ailelerin çok çocuk sahibi olması istenmiştir. En çok çocukların erkek olması arzulanmıştır. Bu dönemlerde erkek çocuklar kız çocuklarına göre *“Ocağı Tuttüren”* cinsiyet olarak görüldüğünden el üstünde tutulmuştur. Bu durum eğitimleri için de geçerli olmuş, eski dönemlerde eğitim konusunda kız çocukları ikinci planda bırakılmıştır²⁵³. Eski dönemlerde ve kırsal alanda kızlarla erkeklerin bir arada olmasından dolayı kız çocukları okula gönderilmemiştir²⁵⁴.

rüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanım Göksu, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

253 Naciye Polattaş, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Fatma (?), *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Sultan Tuncay, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Büyükkırklı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makhbule İnce, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Sakine Kahraman, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Zeynep Güven, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Berivan Hazır, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Medine Taşkaynatan, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Pınar Akkoç, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Zeycan Mama, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Songül Çelik, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Yusuf Güneş, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Bilal Mama, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Şeyho Kırmızı, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Hasan Tanrıverdi, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Kudret Aksoy, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Tülay Ölbeci, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Abuzer Güneş, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Mehmet Çelik, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Kahraman Mama, *“Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”*, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Abuzer Ündür, *Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı*, Konulu Görüşme, Kayacık Köyü: 10.05.2018.

254 Fatma (?), *“Hamilelik ve Çocuk Bakımı”* Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019. Kız çocuklarının eğitimi için şehirlere gönderilmediğini hatta yatılı okullara gitmesi istenmediği

Geçmişte ve günümüzde doğan bebeklerin en fazla yakalandıkları hastalıkların başında sarılık gelmektedir. Anadolu'daki geleneksel tıp yöntemlerinden birisi olan sarı yazma ve sarı örtü kullanarak bebeğin üzerinin örtülmesidir. Bu sayede sarılık hastalığından bebeğin kurtulduğuna inanılmaktadır. Bu uygulama takriben iki hafta sürmektedir²⁵⁵. Sarı yazma dışında Pınar Ülgüp, bebeklerin kanının bol ve sağlıklı olması için kırmızı yazma örtüldüğünü de belirtmektedir²⁵⁶. Ayrıca kırmızı yazma sayesinde alkarısının veya albasmasının önleneyeği düşünülmektedir²⁵⁷. Okumuş ve eğitimli kişiler kırmızı yazma yerine başlarına kırmızı kurdele takmaktadırlar²⁵⁸. Aynı şekilde Romanya Türkleri de kırık gün boyunca lohusa dışında beşiğe ve diğer yerlere kırmızı yazma bağlamaktadırlar²⁵⁹. Kırmızı görsel olarak dalga boyu en uzun metrajlı renk olduğundan oyuncak, çikolata gibi tüketim unsurlarında en fazla kullanılan renk tonudur. Yüzlerce yıl boyunca tabiat ve diğer olayları gözlemleyen halk kırmızı rengin bu üstünlüğünü fark etmiş ve bunu kullanarak nazardan lohuseyi korumayı amaçlamışlardır. Nitekim Havva Alan da bu konunun bilincinde olarak lohuse ile bebeğin beşiğine kırmızı yazma takılmasının veya bağlanmasının temel nedenini rengin parlak, can alıcı ve göz önünde bulunmasına, dikkati lohusedan ve bebekten aldığı için nazarı engellemesine bağlamaktadır²⁶⁰.

gibi üniversiteyi kazansalar bile büyükşehirlerdeki üniversitelere göndermez daha çok gözlerinin önünde olsunlar diye çevre illere tercihlerinin yaptırıldığını Sakine Kahraman, ifade etmektedir. Bk. Sakine Kahraman, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

255 Yusuf Doğan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Coşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü: 20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 20 Mayıs 2020.

256 Pınar Ülgüp, 29, İkametgah Karapınar

257 İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü: 20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 20 Mayıs 2020; Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Hatice Güzel, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.

258 Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

259 Önal, s.37.

260 Havva Alan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

Doğumdan sonra çocuğun bedeni suda eritilmiş tuz ile ovulmaktadır. Bu şekilde çocuk bir gün kaldıktan sonra yıkanarak temizlenmektedir²⁶¹. Bu işlemin temelinde doğum sonrası çocuğun bedeninde kalan kalıntılarda üreyebilecek olan bakteri ve mikropların tuz ile sterilize edilmek istenmesindedir.

Doğumdan itibaren kırk gün boyunca bebek yakın akrabalar dışında kimseye gösterilmez. Eve gelen misafir, mümkün merteye çocuğun bulunduğu odaya sokulmaz eğer çocuğun bulunduğu odaya misafir gelecekte çocuk hemen beşiğe yatırılır ve üzeri örtülür. Bu duruma özellikle nazarı değdiği inanan kişiler veya çocuğu olmayan kadınlar geldiğinde çok dikkat edilmektedir²⁶². Nazardan korunması için çocuğun saçının bir yerine veya elbisesine altından nazar duası veya bir çeyrek takılarak bakışların bu nesnelere kayacağı ve nazarın önleneyeği düşünülmektedir²⁶³. Bunun dışında çocuk veya bebek dışarıya götürülecekse nazar değmemesi için tencere veya kazan isi yüzüne sürülerek nazardan korunacağı inancı bulunmaktadır²⁶⁴. Bazı katılımcılarımız doğumdan sonra kırk gün boyunca çocuğun şaşı olmaması için gözlerinin bağlandığını belirtmektedirler²⁶⁵.

Çocuk evin ilk çocuğu ise, beşiği genellikle kızın ailesi tarafından alınmaktadır. Erkek tarafı ise çocuğa yakınlıklarına bağlı olarak daha çok altın getirmektedir. Çocuğa bir şey olmaması, nazardan ve diğer etkenlerden korunması için bebeğin yastığının altına bıçak ve ekmek konulmaktadır. Bu durum lohusa kadınlarla uygulanan işlemdir. Bunun dışında ziyaretlerden getirilen toprak ve ziyaretten getirilen

261 Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

262 Havva Alan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ayşehan Aydın, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Yusuf Doğan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ayşe Önal, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

263 Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017

264 Tevrat Apaki, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Kamber Bozkurt, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017.

265 Zeliha Buğdacı, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

bir bez ya tek başına veya nazar boncuğu ile beşiğe bağlanmaktadır²⁶⁶. Buna ek olarak ilk kırk gün boyunca çocuğun bezleri dışarı atılmaz, biriktirilir kırkıncı gün bu biriktirilen bezler kimsenin görmediği uzak bir bölgeye gömülmekte veya atılmaktadır²⁶⁷.

Doğumundan sonra yapılan eylemler arasında çocuğun ilk ve erkek olması halinde babaannesi ve dedesi çocuğa altın takmaktadır. Bunun dışında amca, hala, teyze ve dayı gibi yakın akrabalar da takı takan grup içerisinde yer almaktadırlar. Bunlar dışında çiftin diğer akrabaları ve yakınları kendi imkanları dahilinde çocuk takımı ve diğer bebek eşyalarını alarak bebek görmeye gelmektedirler. Özellikle ilk çocuk erkekse hediye olarak getirilen nesnelere kıymeti ve ağırlığı takı gibi daha fazla olmaktadır. Doğan kız ise gelen hediyelerin kıymeti daha düşüktür²⁶⁸. Günümüzde özellikle şehir merkezinde ve eğitim seviyesi yüksek ailelerde bu ayırım ortadan kalkmaktadır.

Doğum sonrasında erkek tarafı dışında kız tarafına da düşen birtakım ritüeller bulunmaktadır. Bunların başında bebeğin anneannesi ise doğan çocuk kızının ilk çocuğu ise bebeğin beşiğini, yatağını ve diğer aksesuarlarını alarak bebek görmeye gitmelidir. Bebeğe nazar değmesin diye beşiğin süslemeleri arasında nazar boncuğu da olmazsa olmaz aksesuarlar arasında yer almaktadır.

266 Ayşe Önal, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Hanım Aktaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zeynep Mutlu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

267 Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

268 Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Çoşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017. Zahide Durmaz, erkek çocuğun çocukluğunun ilk devrelerinde nazardan ve kötü cinlerden korunması için muskasız ve nazar boncuksuz dışarı çıkarılmadığını belirtmektedir.

Lohusalık döneminde kadının zarar görmemesi için çok soğuk, çok sıcak ve baharatlı yemeklerden kaçınması tavsiye edilmektedir. Bebeğin sağlıklı ve düzgün beslenebilmesi için emzirme döneminde baharatlı ve asitli yiyeceklerle gaz yapan bakliyatlardan uzak durmaları istenmektedir.²⁶⁹

Günümüzde bebeklerin ve çocukların kıyafetlerinde mavi ve pembe gibi bir renk ve kıyafet ayrımı bulunmasına rağmen eski dönemlerde ekonomik olarak daha çok yokluktan insanlar çocuklarına kıyafet ve renk ayrımı gözetmeksizin aynı kıyafetleri giydirmektedirler. Ancak günümüzde ekonomik olarak cinsiyet ayrımına dayanan kıyafetlere ulaşımın kolaylaşması ve cinsiyet ayrımının belirginleşmesi üzerine aileler buna daha çok dikkat etmektedirler. Buna göre erkekler için mavi, yeşil, turuncu ve siyah renkler tercih edilirken kızlar için pembe, turuncu, beyaz ve yeşil renkler tercih edilmektedir.²⁷⁰ Katılımcılarımız-

269 Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırkkl: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019

270 Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Çoşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Pınar Ülgüp, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırkkl: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanım Karakuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Aktaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zühre Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Güllü Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hüs-

dan Cemile Demirel ve Özlem Yıldırım, eski dönemlerde uğursuzluk getireceği inancı nedeniyle bebeklere yeşil kıyafet giydirilmediğini belirtmektedirler²⁷¹.

Kırsal alanlarda ve köylerde eski dönemlerde çocukların bezlenmesi çevreden getirilen killi toprak kullanılmıştır. Bunun nedenleri arasında toprak kullanmanın çocuklar için daha sağlıklı olduğu şeklinde açıklanmaktadır. Bu toprak kullanılmadan önce elenir, bebeğe zarar vermesin diyerek iri taneleri ayıklanır ve çocuğun altında kullanılmadan önce çocuğun dayanabileceği kadar ısıtılır ve ardından bir beze konularak çocuğun altına bağlanarak kullanılmıştır. Katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu özellikle kış dönemlerinde bu tür höllükle çocuk bezlemenin bebeğin sağlığı ve ısınması için faydalı olacağı görüşüne sahiptirler. Bebeğin altını pisletmesi halinde toprakta pislettiği yer atılarak geri kalan kısımları tekrar kullanılmıştır. Bu toprağın tercih edilmesinde ıslandığında çamur olup bezi fazla kirlenmemesi önemli bir etkidir²⁷². Killi beyaz bir toprak olan bu höl-

niye Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Medine Küçükocak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019

271 Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

272 Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Hanım Göksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Telli Coşkun, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Yasemin Özet, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkıvrıklı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Mükliye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

lük toprağı aynı zamanda bebeklerin idrar ve terleme sonucu bacak aralarında meydana gelen pişiklerin de tedavisinde kullanılmaktadır. Bu işlemde killi toprağın tozu, annenin sütü ile ıslatılarak merhem kıvamına getirilerek bebeğin pişik yerlerine sürülmekte ve bebek tedavi edilmektedir²⁷³.

Günümüzde çocuk bezinin kullanımının artmasına bağlı olarak bu tür çocuk bezleme (höllük) sistemi ortadan kalkmış durumdadır. Toplumda çocukların bakımı daha çok kadınlara düşmektedir. Erkeklerin çocukları bezlemesi veya bakımını yapması hoş karşılanmamakla birlikte günümüzde bu algıda değişmeye başlamıştır.²⁷⁴.

Geniş aile yapısında ve özellikle kırsal alanlarda yeni anne ve baba çocuğunu kendi ismi ile çağırılmaz, kucağına alamaz ve hatta sevemez²⁷⁵. Gazi Çetin, babasının yanında çocuğuyla ilgilenmekten ve

273 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Mükliye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

274 Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

275 Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Abuzer Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Şehriban Akkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Fatma Okuç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019 ;Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Münevver Çelik, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırkılı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Bele-

adıyla çağılmaktan utanıldığını kaydetmektedir²⁷⁶. Bu gibi uygulamalardan dolayı toplumda dedesine baba diyen çocuklara eski dönemlerde rastlanabilmektedir. Zira babanın sevmesi veya kamusal alandaki sorumlulukları dedenin yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır²⁷⁷. Bununla birlikte genç nesilde bu tür uygulamalar yavaş yavaş kaybolmaktadır²⁷⁸. Özellikle şehirlerde ve eğitim seviyesi yüksek kesimler bu konuda özgürce davranabilmektedirler. Bu uygulamalardan da anlaşılacağı üzere baba çocuğu ile anne kadar ilgilenemediğinden çocuğun genel olarak terbiyesinden anne sorumludur²⁷⁹. Bu davranış kalıbını destekleyen nedenlerden biri de bu kurallara uymayan ailelerin çocuklarında yara veya çeşitli sıkıntılarının olacağı inanışıdır²⁸⁰.

Kırsal alanlardaki geniş ailelerde günümüzde bile çocuğun bakımında veya sorumluluğunun üstlenilmesinde büyük ebeveynler daha fazla etkilidir. Aziz Akar birlikte yaşadığı oğlunun kendisi varken torunu suda boğulsa veya ateşe düşse bile gidip de çocuğunu yerden veya o ortamdan kaldıramayacağını ifade etmiştir. Aynı şekilde oğlu Özgür de aynı durumu teyit etmektedir. Şehir merkezlerinde sanayileşme ve eğitim durumuna bağlı olarak çocuğun bakımını ailenin üstlenmesi gerektiği inancı bulunmaktadır²⁸¹.

Kırsal alanda ve köylerde eski devirlerde boşanmış ailelerde çocuklar, ataerkil aile yapısından dolayı kadın tarafında ezileceği ve horlanacağı düşünüldüğünden erkek tarafında kalırdı. Boşanmayı ve ayrılmayı düşünen kadın çocuklarından ayrı kalmayı düşünerek ve bunu göze alarak kocasından boşanmalıdır. Bu evrede çocukların bakımı babaanne, dede ve diğer baba tarafındaki aile bireyleri üst-

diyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

276 Gazi Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

277 Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.

278 Mehmet Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.

279 Cuma Pektaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019; Hasan Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019.

280 Fatma (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019.

281 Aziz Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021; Özgür Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

lenmektedir²⁸². Hatta boşanmaları halinde kadınları kendi çocukları dahi gösterilmemektedir²⁸³. Bazı boşanmış katılımcılarımızdan eski dönemlerde çocuklarını görebilmek için eski kocalarının akrabalarının düğünlerine katılanların olduğunu gözlemledik.

Bu tür uygulamaların kökeninde ailenin baba soyundan ilerlediği var sayıldığından dünyaya gelen çocuklar baba tarafının soyunu temsil etmektedirler. Bu nedenle kız tarafı için kendi çocukları olan kızları kendilerinden ama çocukları bir başkasından varsayılmaktadır²⁸⁴. Eski dönemler ve kırsal alanlar için geçerli olan bu söylem bu günümüzde kadınların ve ailelerin eğitim seviyesinin yükselmesine ve ekonomik kaynaklarının artmasına bağlı olarak giderek azalmaktadır.

Eski dönemlerde; ulaşımın gelişmediği, insanın doğayla daha fazla mücadele etmek durumunda kaldığı dönemlerde insanlar sağlık ve tıpla ilgili sorunlarını çözmek için doğadan ve onun nimetlerinden faydalanmışlardır. Bebeklerin ve çocukların bakımı da aynı düşünceyle gelişmiştir. Çocukların bakımı ailede ve toplumda kadın bireyler tarafından gerçekleştirilmiştir²⁸⁵. Bu tedavi genellikle dede ailesine mensup veya onların elverdiği yaşlı kadınların geçmiş tecrübeleri ışığında yapılmakta olduğundan her köyde ocak adı verilen çeşitli hastalıklar konusunda uzman ve etki sahibi kabul edilen kadınlar bulunmaktadır²⁸⁶. Eski dönemlerdeki şamanlar gibi dedeler hastalık ve çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde uzman kişiler olup dua ve çeşitli uygulamalarla halkın hastalıklarına çare olmuşlardır²⁸⁷. Bu durumu Hüseyin Yumuşak "*Eskiden dedelerden korkardık onların bazı şeyleri güçleriyle bertaraf ettiğine inanırdık.*" sözleriyle ifade etmektedir²⁸⁸.

282 Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Suzan Yıldırım, - Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

283 Suzan Yıldırım, - Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

284 Sakine Taymaz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

285 Emine Çiftçi, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Çınarık Köyü: 20.07.2020.

286 Telli Yumuşak, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Büyükkırıklı Köyü: 10 Ekim 2017.

287 Ümmühan Yaylı, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ahmethoca Köyü: 10 Ekim 2017; Tülay Eren, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017; Elif Taşar, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Kotur Köyü: 1 Ekim 2017; Bircan Çiftçi, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 15 Kasım 2017; Çiğdem Turhan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 15 Kasım 2017; Telli Yumuşak, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Büyükkırıklı Köyü: 10 Ekim 2017.

288 Hüseyin Yumuşak, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Büyükkırıklı Köyü: 10 Ekim 2017.

Bu kimselerin bazıları mantar, sarılık, korku, ishal, bel fıtığı, siğil, kırık çıkık, gibi uzmanlık alanları bulunmaktadır. Karakoç köyünde Hacer Hanım korku, Ayşe Hanım göz hastalıkları ve Kızılcapınar köyünde Fatma Hanım ishal hastalıkları konusunda uzmanlaşmış kimselerdir²⁸⁹. Bir çocuk sarılık hastalığına yakalandığında aile bu konuda ocağın yanına gider ve ondan şifa umardı. Şifacı kadın bu tedaviyi genellikle çocuğun kulak arkasını ve dilinin altını jiletle keserek tedavi etmiştir. Elde veya genellikle yüzde çıkan mantar hastalığında genellikle çarşamba günleri sabah erkenden şifacı kadının yanına gidilmekte, kadın bir tuz veya arpa ile dualar eşliğinde mantar veya bazı durumlarda siğilin etrafını üç veya yedi kez çevirerek çocuğun şifa bulması için dua etmektedir.²⁹⁰ Bazı ocaklarda buna ek olarak siğil veya mantarın bulunduğu bölge bir kalemle çizilmektedir²⁹¹. Bebekler çok fazla ağladığında buna vücudundaki kirli kanın neden olduğu düşünülür ve bunun çıkması halinde çocuğun hastalıktan kurtulacağına inanıldığı için yaşlı bir kadın tarafından bebek jiletlenmektedir²⁹². Bu uygulama aynı zamanda bebeğin doğumundan sonra da sırtına bazı tecrübeli kadınlar tarafından sırtının belirli bölgelerinde pis kanın çıkması ve çocuğun sağlıklı olması adına yapılmaktadır²⁹³.

289 Tanrıverdi, "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği", s.148-149.

290 Emine Çiftçi, Emine Çiftçi, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Çınarık Köyü: 20.07.2020; Ali Polat, 25, Kömür; Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.

291 Hatice Güzel, "Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020

292 Güler Yıldız, 59, Adıyaman; Ayşe Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

293 Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi; Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

Bu işlemin ardından kesik yerler tuzlu su ile temizlenmektedir²⁹⁴. Bu durum yalnız Alevilere özgü olmayıp bölgedeki Sünni toplum için de geçerli bir uygulamadır.

Hastalıklar konusunda yapılan uygulamalardan bir tanesi de Çelikhan bölgesinde bulunan Zerban Suyu'nun çeşitli hastalıklara iyi geldiği yönündeki inançtır. Bu suyun kutsal ve şifalı olduğu inancı bulunmaktadır. Hastalığı olan veya bir dileği olan kişiler bu suya gelip abdest alıp yemeğini ve içeceğini bu ile yapmasının ona sağlık ve sıhhat getireceğine inanılmaktadır²⁹⁵. Bilindiği üzere Orta Asya eski Türkler bazı suların ve göllerin kutsal olduğuna inanılmaktadır²⁹⁶.

İlginç bir şekilde Alevi toplumunda üç, yedi, kırk kavramları Orta Asya'daki kültürle benzerlik göstermektedir. Orta Asya'daki ölüm, ziyafet ve diğer törenlerde her zaman kırk, dokuz, yedi ve üç kavramlarına güçlü bir vurgu vardır ve bu kutsal kavramlar kutsal kabul edilmektedir. Tunguzlarda ölen kişinin ruhu için yedinci gün bir ziyafet hazırlanır ve şaman tarafından ziyafet sırasında ölünün ruhu bulunur²⁹⁷. İskitlerde ölünün kırk gün boyunca ziyaret ettiği inancı bulunduğundan kırkıncı gün cenazenin önüne yemek konduğu bilinmektedir²⁹⁸. Kaşgarlı Mahmut, ölümün ardından üç ya da yedinci gün yemek verildiğini belirtmektedir²⁹⁹.

Göz hastalıklarında özellikle arpacık hastalığında ocak olan kimse gözdeki arpacığa tükürmektedir. Ayaklarda ve ellerde tırnak bölgesinde çıkan hastalıklarda hastalık bölgesi genellikle pişirilmiş bir soğanla sarılmakta ve iltihabı akıtılmaya çalışılmaktadır³⁰⁰. Elin genellikle dış yüzünde veya yüzde çıkan mantar siğiller için Kızılcapınar köyünden Hülya Bahar Canlı'nın anneanesi Sultan Hanım ocak olarak kabul edilmektedir. Bu tür hastalıkları tuz, arpa ve karınca toprağını mantarın etrafında en az üç kere çevirerek tedavi etmektedir. Yine babaan-

294 Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

295 Uysal, s.48; Çem ,s.160.

296 İnan, s. 40-41.

297 Julian Baldick, Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri, Çev. Nevin Şahin, İstanbul: Hil Yayınları, 2011, s.9,31, 37,44, 47,49, 53, 56, 59, 69,70, 72,80- 81,88, 90-91, 96, 194, 121,127,133, 165,194.

298 Baldick, s.122.

299 Baldick, s. 65.

300 Tanrıverdi, "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği", s.149.

nesi Gülizar Hanım'a da çocuklarda korku ve ürpertiden arınmaları için gelen çocukları okumaktadır³⁰¹. Günümüzde kırsaldan şehir merkezlerine ulaşımın ve modern tıbbı ulaşmanın kolaylaşmasıyla bu tür hastalıklara yönelik ocak tabir edilen kimselerin önemi azalmış ve bu tür uygulamalar unutulmaya yüz tutmuştur³⁰².

Her toplumda olduğu gibi Alevi toplumunda da çocukların akıllı ve uslu durması için birtakım toplumsal kurallar bulunmaktadır. Özellikle geniş ailelerde veya büyük ebeveynlerin bulunduğu aile ortamında anne ve babanın, özellikle de babanın çocuğunu kucağına alıp sevmesi, yere düşmüş ise yerden kaldırması, hatta ağladığında susturması hoş karşılanmamaktadır. Aziz Akar bu konuda *"Torunum ateşe de düşse ben dururken saygıdan oğlum onu oradan alamaz."* sözleriyle bu durumu ifade etmektedir. Yine erkeklerin çocukların bakımında bez değiştirmesi veya annesi dururken mama yedirmesi özellikle kırsal alanda toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bunu yapan erkekler eleştirilmektedir. Ali Bayat, bu durumları *"Valla eskiden bir utanırdık çocuklarımızı sevmeye, hele babamızın ya da aile büyüklerimizin yanında daha da utanırdık. Asla kucağımıza alıp sevelemezdik. Çünkü ayıptı. Bakımını yapamazdım utanırdım. Annesi var baksın derdim. Yanımda biri varken asla kalkıp çocukla ilgilenmezdim. Karım olmazsa mecbur bakarım ama karım var o bakardı. Çocuğumu çağırmadan bile utanırdım. Şimdikiilerde öyle bir şey yok ki. Adamlar çocuklarını sırtında taşıyıp gezdiriyor ailelerinin yanında. Valla bizde eskiden böyle şeyler olmazdı."* sözleriyle özetlemektedir³⁰³.

Çocuğun konuşmaya başlamasıyla birlikte Ali Bayat, dayılarının yeğenlerine bir şeyleri hediye olarak aldığını kaydetmektedir³⁰⁴. Cemile Demirel, toplumda erkek bebeğin dişleri eğri büğrü çıkmasın diye saçları taranmaması gerektiği inancının bulunduğunu belirtmektedir³⁰⁵.

Çocukları sürekli ağlayan ve yaramazlık yapan aileler veya anneler, çocuklarını sakinleştirmek için Şih Mehmet, Güzel Dede, Ahmet

301 İlkey Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü:20 Mayıs 2020.

302 Tanrıverdi, "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği", s.149.

303 Ali Bayat, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

304 Ali Bayat, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

305 Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

Hoca ve Karanlık Baba başta olmak üzere çeşitli türbelere götürülerek buralarda mum yakma, çaput bağlama ve çeşitli ritüeller yapılmaktadır. Maksat hasıl olduğunda söz konusu türbede yemek veya diğer adıyla lokma dağıtılmaktadır³⁰⁶. Bu uygulamalara rağmen bebekliğinde çok ağlayan çocukların büyüdülerinde akılı ve zeki olacağına,³⁰⁷ çocuk sürekli olarak somurtuyorsa anne tarafına çektiği inancı bulunmaktadır³⁰⁸. Yine çocukların bebek iken elleri sürekli olarak kapalı ise cimri, eli sürekli olarak açık ise cömert olacağına dair bir inanış bulunmaktadır³⁰⁹. Ayrıca elinin açık veya kapalı olması bahtının açık veya kapalı olacağı anlamına da gelmektedir³¹⁰. Bebek uzun uzun bakışlarını kaçırmadan insana bakıyorsa o bebek zeki olacaktır³¹¹. Çocuk anne sütünü içerken hızlı hızlı emiyorsa hareketli yavaş emiyorsa sakin bir mizaçta olacağına³¹² ve emzik emen çocukların daha zeki olacağına

306 Uysal, s.50; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

307 Zekiye (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Sultan Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Büyükkırklı: 10 Mart 2019; Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hanifi Akgün, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019; Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Elif Tuncay, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017. Bebek iken sessiz olan çocukların ileride arsız olacağını Hanım Sayıldız belirtmektedir.

308 "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

309 Güler Yıldız, 59, Adıyaman; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Elif Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 20 Kasım 2019; Ayşe Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Mülkiye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Rahime (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Emine (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019

310 Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017.

311 Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

312 Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

yönelik bir inanç bulunmaktadır³¹³. Ek olarak bebeğin nazardan uzak olması ve ömür boyu mutlu olması için bir meşe parçası kesilerek beşiğe bağlanmaktadır³¹⁴.

Eski dönemlerde çocukların bakım ve toplumsal alanda terbiyesinden ailesinin yanı sıra amca ve dayı gibi yakın akrabalarının da sorumlu oldukları bilinmektedir. Babanın vefatı üzerine toplumda ataerkil bir yapının uzantısı olarak özellikle erkek çocuğun terbiyesinden dedesi veya amcası birinci dereceden sorumlu görülmektedir³¹⁵. Günümüzde eğitilmiş sınıfta çocuğun yaşına bağlı olarak anne tarafının da bakabileceğine ve hatta daha iyi bakacaklarına yönelik bir eğilim geliştiği söylenebilir³¹⁶.

8.Çocuğun Ayağına Köstek Bağlanması

Çocuk ilk adımını atmaya başlayıp yürümeye başladığında düzgün ve güzel yürümesi için dayısı tarafından çocuğun ayağına köstek takılır ve çözülür. Bu şekilde çocuğun düzgün bir şekilde yürüyeceği-

313 Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

314 Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017.

315 Zahide Durmaz, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Rıza Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hanım Karakuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Aktaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zeynep Mutlu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Halil Oğuz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hüseyin Bilgiç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karahöyük Köyü: 01 Kasım 2019; Mulla Akbuğa, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, İncearaplar Köyü/Besni: 12 Kasım 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Mülkiye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ötügen Taşar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019; Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Rahime (?), 60, Karapınar Mahallesi; Ayşe (?), "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

316 Ceylan Kupal, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.

ne inanılmaktadır. Bu işlemde dayısı veya başka birisi de bulunabilir, ip çocuğun iki ayağına bağlanır ve daha sonra hızlı koşan birisi gelir ve ipi koparır. Böylece çocuğun da ipi koparan kişi kadar hızlı koşabileceğine inanılmaktadır. Bunun dışında bebeğin ağzının sürekli sulanması veya ağzından sürekli su akmasının bebeğin dayısının topuğunu bebeğin ağzına sürmesi ile geçeceğine inanılmaktadır³¹⁷. Nuriye Şahin, ip bağlama işleminde çocuğun her iki ayak başparmağının bağlandığını belirtmektedir³¹⁸. Kimin yürüyüşü güzelse onun ayakkabısının arkası kesilirdi³¹⁹. Çocuğa eski bir terlik giydirilir ve terliğin ucu hafif kesilirse çocuk yürüyeceğine inanılmaktadır³²⁰.

9. Diş Çıkartma Hedik

Dünya üzerindeki diğer topluluklarda olduğu gibi Anadolu kültüründe de bebeğin diş çıkarması, kutlanması gereken önemli bir olaydır. Bunun arkaik temelinde, diş çıkartma döneminde girdiğinde bebek artık ortalama 8-12 aylıktır. Bu dönemde bebek büyümeye ve bebeğin gıda ihtiyacı artmaya devam ederken ters orantılı bir şekilde annenin bebeğe sunduğu süt miktarı azalmaktadır. Bebeğin hayatta kalabilmesi için yeni ve ek gıda maddelerine ihtiyaç vardır. Bunun için de bebeğin ilk sindirimi için katı besinleri çiğnemesi ve yumuşatması gerekmektedir. Bu durumun ön koşulu ise bebeğin dişlere

317 Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Ayşe Arık "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü: 20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 20 Mayıs 2020; Ali Bayat, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Koru Köyü: 20 Mayıs 2019; Rıza Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Sultan Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Ayşe Dündar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019

318 Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Naciye Polattaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.

319 Ötayan Taşar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019.

320 Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

sahip olmasıdır. Bebeğin dışının çıktığının görülmesi onun hayatta kalabileceğinin kanıtı olarak kutlanması gereken büyük ve kutlu bir olaydır. Bu nedenle bebeğin narin dişleriyle kolayca ezilebileceği ve hazmedebileceği gıdalar hazırlanmıştır. Bunun en kolay yolu gıdaların haşlanmasıdır. Bu amaçla en bilinen temel gıdalardan olan buğday veya buğdaylı nohut haşlanarak hedik haline getirilmekte ve bu sevinç konu komşu ve akrabalarla paylaşılmaktadır. Bazı yerlerde hediğin üzerine çerez dahi serpilmiştir. Dış hediği için eve davet edilen kişiler çocuğa ve ailesine hediyeler getirmektedirler. Bunun dışında eve gelemeyen komşulara da gönderilen hedik kapları geri boş verilmemeye çalışılmaktadır. Bunun için hedik tabağı geri verilirken içine ya para veya başka bir yiyecek konulur. Eski dönemlerde tabağın boş gönderilmesi hoş karşılanmamaktaydı³²¹. Adıyaman Alevilerinde yeni diş çıkartan çocuk için hedik yapma ve dağıtma geleneği Anadolu'daki diğer bölgelerle aynıdır³²².

B. Evlilik ve Düğün

Evlilik, erkek ve kadın iki bireyin sosyal ve cinsel birlikteliğinin toplum tarafından kendi normlarına uygunluğunun diğer bireylerine

321 Mülkiye Taştan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Rahime (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hanım (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017; Fatma (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019; Fatma Özel, 37, Adıyaman; ; Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Ceylan Kupal "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019; Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Hüseyin Bilgiç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karahöyük Köyü: 01 Kasım 2019; Mulla Akbuğa, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, İncearaplar Köyü/Besni: 12 Kasım 2019; Ayn Zeliha Gözübüyük, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 05 Kasım 2019; Sakine Taymaz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021; Meryem Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Fatma Tanrıverdi, 53, Karapınar Mahallesi; Yeter Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Emine Güneş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Gaffure Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019; Hanım Alkoç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019; Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019; Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

322 Gaspak., s.123.

düğün vasıtasıyla ilan edilmesi ve adı geçen bireylerin birlikteliğinin onaylanmasıdır. Erich Fromm'a göre ise evlilik bir sözleşme olup eşlerin birbirlerinin bedenleri, duygulan ve ilgi alanları üzerinde hak sahibi olmasıdır. Yani bir anlamda mülkiyetin paylaşılmasıdır³²³. Malinowski'ye göre ise erkekle kadının aşta, ekonomik birliktelikte, çocukların üretimi ve eğitiminde yaşam boyu bir ortaklık için birleşmesidir³²⁴. Beats'a göre evlilik, mülkiyet, ekonomik sorumluluk, cinsellik ve bu birliktelikten doğan çocuklara yönelik yükümlülüklerin paylaşımı için bir hukuksal anlaşmadır³²⁵. Saint Augustin'e göre evlilik beden tehlikeli arzularının önüne geçmek ve meşru kılmak için gerekli olan bir eylemdir³²⁶. Trobirand yerlilerinde çiftlerin serbestçe her türlü ilişkiyi kurabilmelerine rağmen topluma kabul edilebilmeleri,

323 Erich Fromm, *Sahip Olmak Ya Da Olmak*, Çev. Aydın Arıtan, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003, s.74. Georg Simmel evliliği, "Bu diğer uygarlıklarda evlilik, prensipte, bir ilke olarak, erotik bir fenomen değil sadece sosyal-ekonomik bir kurumdur. Aşk içgüdülerinin tatmini bununla sadece rastlantısal olarak bağlantılıdır. Belirli istisnalar dışında, evlilik bireysel çekime değil aile siyasetine, iş gücü ilişkilerine ya da nesli devam ettirme arzusuna dayanır. Örneğin Yunanlılar, bu kurumu en uç ölçüde farklılaştırmıştı. Demosthenes şöyle demiştir: "...günlük ihtiyaçlarımız için odalıklara sahibiz, ama bize yasal çocuklar vermesi ve evin içini çekip çevirmesi için kanlarımız var." Modern hayatta da evliliğin büyük çoğunlukla geleneksel ya da maddi nedenlerle gerçekleştirildiği kolayca gözlemlenebilir" sözleriyle tanımlamaktadır. Bk. Georg Simmel, *Gizliliğin ve Gizli Toplamların Sosyolojisi* Çev. İdil Dünder, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016, s21-22.

324 Malinowski, *Büyü, Bilim ve Din*, s.30. Sibel Özbudun'un aktarımıyla George Peter Murdock evlilik için "tüm toplumlar için geçerli olan kültürel kurum, fikir ve uygulamaları, yani kültürel evrenselleri saptama çabasında, evliliğin iki cinsten yetişkinler arasında gerçekleşen, ortak ikametgâh ve iktisadi iş birliğine dayalı, cinselliğin toplumsal onay gördüğü, biyolojik ya da evlat edinme yoluyla edinilen çocukları kapsayan evrensel bir ilişki olduğunu" ifade etmektedir. Bk Sibel Özbudun, *50 Soruda Antropoloji*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2012, s. 147.

325 290. Evlilik hakkında Peter I. Berger ve Thomas Luckmann, "Evli bir çift, yaşadığı toplumun ideallerini takip edebilir ve birlikte güzel ve mutlu şekilde yaşlanmayı arzulayabilir. Kadın, toplumun ortaya koyduğu anlamlar ile kendi somut deneyimi arasındaki büyük çelişkiyi tecrübe ederken, yalnızca erkek, somutlaştırılmış bir algı içerisinde, yaşlılığını normalde seyrettiği şekliyle tecrübe eder. Eğer bir kadının içerisinde yaşadığı toplumda evlilikler kusursuz bir anlam topluluğuyla karakterize edilmezse, evlilikteki iki eş arasındaki genel yaşlılık algısının yorumlanmasındaki uyumsuzluk, çatışmaya ve bir dizi tartışmalara sebebiyet verebilir; fakat bunun, kendi topluluk hayatlarını tehdit eden bir anlam krizine dönüşme ihtimali oldukça zayıftır. Ancak, topluluğun varsayımı, bir evliliğin eksiksiz bir anlam topluluğu olması gerektiğine yönelik ise, o zaman onların ikisi arasındaki anlaşmazlık, her ikisi için de sancılı bir hal alır ve anlam krizi bir yaşam krizine dönüşür." açıklamalarını yapmaktadır. Yine onlara göre topluluklar evlilikler sayesinde birbirleriyle kaynaşmaktadır. Bk. Peter I. Berger ve Thomas Luckmann, *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*, Çev. Mustafa Derviş Dereli, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2015, s. 35, 48.

326 Anthony Battaglia, "Helenistik Beden Kavrayışı ve Hristiyan Toplumsal Etiğindeki Mirası", *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, Derleyen: Sylvia Marcos, Çev. Sibel Özbudun- Balkı Şafak- İlker Çayla, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006, s.148.

çocuk sahibi olabilmeleri ve saygınlık görebilmeleri için evlenmeleri gerekmektedir³²⁷. Bu bağlamda evlilik bir statü gösterisidir.

Yapısalcı antropoloji akımında evlilik ve evlilikler karmaşık yeniden üretim stratejileri olarak görülür ve her evlilik, mülkiyetin büyüklüğü, kişinin ailenin kaçınıcı bireyi olduğu, ikamet, olası eşler arasındaki yaş farkı, servet farklılıkları gibi bir dizi parametreyi devreye alan karmaşık stratejilerin bileşkesi olarak düşünülmektedir³²⁸. Yine bu anlayışa göre akrabalık ve evlilik kuralları kadınların gruplar arasındaki iletişimi sağlamasına yararmaktadır³²⁹. Ayrıca evlilik ilkel topluluklar arasında kadın değiş tokuşunu sağlayarak çeşitli insan toplulukları arasında veya kabileler arasında politik, siyasi ve ekonomik olarak bir müttefiklik oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır³³⁰.

Evlilik toplumdan topluma, coğrafyadan coğrafyaya, kültürden kültüre ve dinden dine farklılık gösteren insanlığın en eski toplumsal ritüellerinden birisidir. Bu bağlamda eski dönem Çin'de evlenmeden ve çocuk sahibi olmadan ölmek en büyük günahlardan birisidir³³¹. Hint mitolojisinde erkek evlenip çocuk sahibi olduğu takdirde atalarının ölmüş ruhlarına gelecek nesillerin sunaklar sunması garanti altına alınmış olmaktadır³³².

Evlilik yaşı ve tipi toplumların geçim kaynaklarına ve içinde buldukları topluluklara göre değişmektedir. İlkel topluluklar olan avcı toplumlarda kendine yetebilecek ve bakabilecek yeteneklerinin gelişmesi için erkeklerin geç yaşlarda evlenmesi ilkesi öne sürülürken ekonomik kaynakların daha bol olmuş olduğu yerleşik tarım toplumlarda bu yaş aralığı daha erken dönemlere çekilmiştir³³³. Bununla birlikte

327 Malinowski, Kuzeybatı Malenazy'a'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s.78-79; Whilhem Reich, Cinsel Ahlakın Boygöstermesi, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayıncılık, 1977, s. 81

328 Pierre Bourdieu-Loïc Wacquant, Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s.162-163.

329 Claude Lévi-Strauss, Yapısal Antropoloji, Çev. Adnan Kahiloğulları, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 2012, s. 126.

330 Pierre Clastres, Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu "Siyasal Antropoloji Araştırmaları", Çev. Alev Türker-Mehmet Sert, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1992, s. 198-200.

331 Annemarie Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, Düz. Recep Kibar, İstanbul: Kırkambar Yayıncılık, 1999, s.23. Ataerkil aile yapısına sahip olan Çin'de bir Çinli erkeğin karısını onun için başkaları seçer ve düğün gününe kadar tanımaz karısını, sonuçta tüm cinsel ilişkileri romantik anlamda aşktan tamamıyla yoksundur ve hiçbir zaman aşk şiirini doğuran sevgili peşinde koşmak için çaba harcamaz. Bk. Russell, age., s.54.

332 Heinrich Zimmer, Hint Sanatı ve Uygarlığında Mitler ve Simgeler, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2004, s.39.

333 Wells, s.87-88.

evlilik bazı toplumlarda erkek bireylerin çocuklarını kendi hanelerine yazması veya sahip çıkması için gerekli olan bir ritüeldir. Trobriand'daki yerli kabilelere mensup olan erkeklerin ve kızların serbestçe ilişki yaşamalarına ve çocuk sahibi olmalarına rağmen erkeklerin doğan çocuğu kesin olarak sahiplenmeleri için evlilik sürecinde doğması gerektiğini kaydedilmektedir. Evlilik sürecinde ister meşru kocadan isterse bir başkasından olsun artık o bebeğin babası meşru kocadır. Buradan da anlaşılacağı üzere evlilik ve düğün bir bebeği veya çocuğun toplum tarafından kabul edilmesi için en önemli toplumsal ritüeldir³³⁴. Bertrand Russell'e göre bugün de geçerli olduğu varsayılabilecek olan evlilik ilişkileri her zaman kabaca içgüdüsel, ekonomik ve dinsel olarak sıralayabileceğimiz üç etkenin karışımından oluşmuştur.³³⁵ Arnold Hauser, evliliği feodal bağların yıkılmasından sonra, mülke denge ve süreklilik sağlayan tek kurum olarak tanımlamaktadır. Ona göre evlilik dışarıdan gelecek tehlikelere karşı ve içte oluşacak yıkıcı ögelere karşı burjuva toplumunun kurmuş olduğu bir siperdir³³⁶.

Alevi toplumunda da evlilik olayı bir takım sosyal yeterlilik gerektirmekte ve bireylere sorumluluklar yüklemektedir. Bu bağlamda evlilik uygulamasıyla birlikte bekârlıktan farklı statüye geçen çiftlerden artık büyükleri ziyaret, bayramlaşmalara, düğünlere ve diğer aktivelere katılarak toplumsal normlara uymaları beklenmektedir. Nitekim evli olan bireylerin artık birlikte cem, bayram ziyaretleri, hasta ziyaretleri, doğum, düğünlere katılımları beklenmektedir. Bu özelliklerinden dolayı bir şahsın Alevi ritüellerini tam anlamıyla yerine getirebilmesi ve uygulamalara katılabilmesi için evli olması şarttır. Bu şart Alevi toplumunda evliliğin önemli bir geçiş töreni olarak görülmesine ve eski dönemlerde erken yaşlarda evliliklere neden olmuştur. Bu bağlamda başta muhasip olarak bazı cemlere katılabilmek için bireylerde akıl sağlığı ve yetişkinlikten sonra aranan en önemli şartın evli olmak olması toplumda evliliği teşvik eden başlıca unsurlardan olduğu kabul görmektedir. Zira evlilik Alevi ritüellerinin uygulanmasını ve devamını sağlamada kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir.³³⁷

334 Malinowski, Büyü, Bilim ve Din, s.215-217.

335 Russell, s.14

336 Arnold Hauser, Sanatın Toplumsal Tarihi, Çev. Yıldız Gölönü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, s. 286.

337 Taşğın, s.114, 145, 146; Tanrıverdi, age., s.86; Ali Aşkın, "İnanç Müziği Etnolojisi Çerçevesinde Adıyaman İli Bulam Kasabasında Alevi İnanç Müziği Geleneği", (Yayımlanmamış Yüksek

Adıyaman Alevi toplumunda evlilik tiplerine genel olarak bakıldığında birinci sırayı görücü usulüyle gerçekleştirilen endogami yani grup içi evlilik almaktadır³³⁸. Bu tür evliliklerde eşlerin akraba,³³⁹ aynı mezhepten, görüşten ve kandan olmasının önemi büyüktür. Bunun temelinde dayanışma duygusu ve bir arada bulunma isteği önemlidir. Ayrıca başka mezhebe mensup olan kişilerle olan evliliklere bazı adaylar, aileler arası yaşanması olası olan geleneksel ritüellerin uygulanmasındaki sıkıntılardan dolayı karşı çıkmaktadırlar. Özellikle Alevi kızlar Sünni mezhebin gerektirdiği namaz kılma, oruç tutma ve kapanma gibi uygulamalara maruz kalmaktan çekindikleri için mezhepler arası evliliklere karşı durmaktadırlar. Yaylakonak'tan Mahir ve Selcan adlı katılımcılar Sünnilerle olabilecek evliliklere karşı olmalarını bu gerekçelerle savunmuşlardır. Onlara göre bir Alevi'nin bir Alevi ile evlenmesi hem geleneksel hem de rasyonel olarak mantıklı tercih olarak durmaktadır³⁴⁰. Başka mezheplerle yapılacak olan evliliklerde söz konusu birey ailesi özellikle kız ailesi ise söz konusu kişiler toplumlarının çocuklarının Sünni bireylerle evlenmesinin yakın çevrelerinin kendilerine toplumsal baskı uygulamasından rahatsızlık duyulmasıdır³⁴¹. Nitekim katılımcılarımızdan bu türde evlilik yapan kişiler bu duruma dikkat çekmiş ve ailelerinin ilk başlarda yukarıdaki nedenlerden ötürü evliliklerine karşı çıktıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte evlilikte süre geçtikçe ve taraflar birbirlerini tanıdıka sorunların azaldığını belirtmektedirler³⁴².

Eski dönemlerde görücü usulüyle yapılan evlilikler olmasına karşın ailelerin çeşitli mesajlarla gençlerin evlilik isteklerinin farkında olmaları sağlanmıştır. Erkekler için sofraya geç gelme, babanın ayak-kabısına çivi çakma; kızlar için yüksek sesli bulaşık yıkama ve ev işle-

Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, 2019), s. 35.

338 Kudret Büyükkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Abuzer Büyükkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Dilek Bulut, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zahide Gemici, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdika Keleş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

339 Abuzer Büyükkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Savaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

340 Canpolat, s.29-30.

341 Canpolat, s.36.

342 Mustafa Çetinkaya,-Memur- "Alevi Sünni Evliliği" Konulu Görüşme, Adıyaman 5 Mart 2019;Zeliha Çetinkaya, -Memur- "Alevi Sünni Evliliği" Konulu Görüşme, Adıyaman 5 Mart 2019;Murat Çetinkaya, "Alevi Sünni Evliliği" Konulu Görüşme, Adıyaman 5 Mart 2019.

rini görme gibi ritüeller gençlerin ailelerine evlenmek istediklerinin bir mesajı olarak addedilmektedir³⁴³. Yine evdeki bekâr erkeklerin bıyık bırakması da eski dönemlerde yetişkin olduklarına dair verdikleri bir mesaj olarak kabul görmüştür³⁴⁴. Bu mesajlara rağmen eski dönemlerde evlilikler, aile büyükleri tarafından kararlaştırılan sosyal bir eylemdir³⁴⁵. Bu nedenle özellikle geçmiş dönemlerde Alevi toplumunda endogami yani toplum içi evliliklerin yaygın olduğunu görmekteyiz³⁴⁶. Bu tür endogamik evliliklerde kendi içinde sınıflamalar dahi mevcuttur. Bu bağlamda Alevi dedelerinin dede aileleri dışındakilere kız vermeme ve mümkünse almama hadisesini örnek verebiliriz³⁴⁷.

Alevi toplumunda boşanmanın dini ve sosyal boyutunun geçmişte çok katı olmasına karşın aileler günümüzde çocuklarının kendi rızalarının olmadığı, mutsuz ve sıkıntılı bir evlilik yaşamamaları için Sünni topluma göre biraz daha fazla serbest bırakmaktadır. Böylelikle yanlış bir evlilik yapmalarının önüne geçilmiş olunacağı düşünülmektedir³⁴⁸.

Geçmiş dönemlerde görücü usulüyle gerçekleştirilen evliliklerde günümüzde gençlerin istekleri daha fazla dikkate alınmaya başlanmıştır³⁴⁹. Toplumdaki düğünler eski dönemlerde cuma günü öğleden

343 Tanrıverdi, s.143.

344 Mustafa Üngar, "Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Mehmet Çelik, "Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Ayşe Aydın, "Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Hasan Tepeli, "Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.

345 Fromm bu durumu "Genellikle, insanların çoğunun kendi istekleriyle evlendiği varsayılır. Bir görev ya da yükümlülük duygusu temeline dayanarak bilinçli olarak evlendikleri olur kuşkusuz. İnsanların gerçekten "kendileri" istediği için evlendikleri durumlar vardır. Ama aynı zamanda, bir adamın (ya da kadının) bilinçli olarak belli bir kişiyle evlenmeyi istediğine inandığı, oysa aslında, kendisini evliliğe yol açan ve bütün kaçış yollarını tıkamış gibi görünen bir dizi olaylar içinde kısırılmış bulduğu durumlar da vardır. Evlenmeden önceki aylar boyunca "kendisinin" evlenmek istediğinden kesinlikle emindir, bunun böyle olmayabileceğinin ilk ve de biraz gecikmiş belirtisi, düğün günü, damadın (ya da gelinin) ansızın paniğe kapılması ve müthiş bir kaçma itki hissetmesiyle ortaya çıkar" ve bir Sahip Olmak Ya Da Olmak adlı eserinde de "Sevgiye ya da geleneksel evliliklerdeki gibi toplumsal göreneklere ve alışkanlıklara dayalı evliliklere dikkatle bakacak olursak, birbirini gerçekten seven çiftlerin azınlıkta olduğunu hemen fark ederiz. Toplumsal görev duygusu, gelenekler, karşılıklı ekonomik çıkarlar, çocuklara olan ortak ilgi, karşılıklı bağımlılık ya da korku, bazen de birbirine duyulan nefret, genellikle "sevgi" olarak yaşanmaktadır. Eşlerden birinin ya da ikisinin birden birbirlerini hiç sevmediklerini, belki de hiç sevmemiş olduklarını anlayana dek. Bu böyle sürüp gitmektedir" cümleleriyle açıklamaktadır. Bk. Erich Fromm, Özgürlükten Kaçış, Çev. Şema Yeğin, İstanbul: Payel Yay., 1996, s. 163; Fromm, Sahip Olmak Ya Da Olmak, s.73.

346 Wells, s. 83.

347 Buna dini endogami de denilmektedir. Buna göre dini endogami kendi aralarında kendi mezhebenden insanlarla evlenmeleridir. Bk. Calvin Wells, s. 85.

348 Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azikan Köyü: 07.08.2020

349 Gazi Çelik, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019

sonra başlar, Pazar günü akşama kadar devam ederdi. Dede Garip Bozkurt'a göre düğünler toplumda var olan tanışıklığı, sevgi ve muhabbeti arttırmak için yapılan birer organizasyondur.

1. Evlilik Yaşı

Anadolu'nun birçok yerinde ve özellikle kırsal alanlarda elli yaş ve üstü olan yetişkinlerin birçoğunun evlilik yaşı çok erken yaşlara denk gelmiştir. Günümüzde eğitim, şehirleşme ve ekonomik yaşamın artmasına bağlı olarak evlilik yaşı yükselmiştir. Eski dönemlerde evlenecek olan gençlerin yaş farkları günümüzden daha fazlaydı. Buna göre eski dönemlerde erkeğin kızdaki yaş olarak büyüklüğü on beş ile on yedi yaş aralığına hatta otuz yaşına kadar çıkmaktadır. Ancak günümüzde erkeklerin kızlardan yaş olarak büyük olması istenirken bu yaş aralığının genellikle beş yaşını geçmemesi istenmektedir³⁵⁰. Bununla birlikte geçmiş kültürün ve geleneklerin bir uzantısı olarak Alevi toplumunda kadın erkek evliliklerinde erkeğin kadından birkaç yaş büyük olması istenmektedir. Kadının kocasından büyük olması genellikle erkek tarafında hoş karşılanmamaktadır³⁵¹. Hatta bazı katılımcılarımız daha

350 Sultan Kıran, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azikan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azikan Köyü: 07.08.2020; Mehmet Ocak, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

; Hüseyin Gezer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 26 Eylül 2018; Sakine Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ali Çiftçi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018; Hasan Cengiz, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Songül Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Feride Şahin, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018. Mahmut Hanol, kendisinin eşinden 16 yaş büyük olduğunu belirtmektedir. Bk. Mahmut Hanol, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

351 Hüseyin Didin, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hanım Alan, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hüseyin Didin, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Münevver Çelik, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Perihan Öztürk, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; Ali Güven, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Mehmet Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Rabia Sezgin, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Ceylan Buğdaycı, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Erdal Akman, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Ağaçkonak Köyü: 25 Eylül 2018; Erkan Aker, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20

ileri giderek ayıp karşılandığını belirtmektedirler³⁵². Katılımcılarımız bunun nedenini genel olarak kadının kocası üzerinde baskı kurup her istediğini yaptırması ve aileyi yönetmesi olarak açıklamaktadırlar. Yine bu durumun hoş karşılanmamasının bir diğer nedeni olarak da kadının kocasını ailesinden soğutup kendi tarafına çekmesi olarak göstermektedirler³⁵³. Bununla birlikte geleneksel aile yapısına sahip olan toplumlarda gelinlerin mutlak itaat etmesi gerektiği anlayışı uyarınca yaşça büyük olan gelinlerin kendi istelerine uymayacağı korkusunun da bu çekincelerin nedenlerinden birisi olduğu düşünülebilir.

Bununla birlikte toplumdaki evliliklerin tamamında erkeğin kadınlardan büyük olduğunu ifade etmek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Toplumda kadının erkekten büyük olduğu durumlarda genel olarak erkeğin bir uzvunda sakatlık veya özürlünün olması durumunda kabul edildiği gibi kadının bir meslek sahibi olması yani çalışması da bu yaş farkını erkek tarafının hoş karşılamasını sağlamaktadır. Nitekim Zeynep Hanım kendi çevresinde bu şekilde bir örneğin bulunduğunu kaydetmektedir³⁵⁴. Bütün bunlara ek olarak eski dönemlerde erkeğin fakir, kimsesiz olması ve kızın varlıklı olması gibi nedenlerle bu tür evliliklere hoş görüyle yaklaşılmaktadır³⁵⁵.

Eski dönemlerde kadınların 13- 15 yaş aralığında olan evlenme yaşı toplumun eğitim, sanayi, bilinçlenme ve şehirleşmesine bağlı olarak yükselmiştir. Eski dönemlerde 20'li yaşlara doğru bir kızın evde kaldığı yönündeki inanış ve yaş skalası yukarıya doğru tırmanmıştır. Yirmi yıl öncesinde 25-29 yaş aralığında olan bir kızın artık evde kaldığı düşünölmeye başlanırken bu oran artık günümüzde 35-45 aralığında konuşılmaya ve düşünölmeye başlanmıştır³⁵⁶. Göröldüğü

Eylöl 2018; Rıza Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylöl 2018; Songöl Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylöl 2018; Medine Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Mimar Sinan Mahallesi: 25 Eylöl 2018; Makbule Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Datoli Köyü (?): 28 Eylöl 2018; Abuzer Bege, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

352 Ceylan Güler, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018
353 Hasan Karakuş, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; Hanım Taşar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

354 Zeynep (?), "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylöl 2018; Hüseyin Gezer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 26 Eylöl 2018.

355 Abdurrahman Oğuzcan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylöl 2018

356 Gülay Taysi, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abdurrahman Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

gibi ülkemizde yaşanan bütün sosyal gelişmelerin ve değişmelerin bir benzeri Alevi toplumunda da yaşanmaktadır.

2. Kız İsteme

Alevi toplumunda eski dönemlerde bir kız isteme hadisesinde kızın güzelliğinden daha çok soyu, evdeki hamaratlığı, az konuşması, sessizliği, akraba olması, adı çıkmamış olması, titizliği ve bedeni olarak güçlü olması ön planda tutulmuştur. Bütün bunlar evlenecek kişinin değil ailesinin önemseydiği özelliklerdir. Kızın güzelliği yurkarda sayılan özelliklerden daha sonra gelmektedir. Alevi toplumu yüzyıl öncesine kadar çok büyük oranda kırsal alanda yaşadığı için talip olunan veya olunmak istenen genç kızların uzuvlarında bir eksiklik var mı yok mu diye hamama götürme geleneği bulunmamaktadır. Zira köylerde hamam bulunmamaktadır. Bu durum Adıyaman Alevi toplumunun Anadolu'nun büyük bir coğrafyasında olduğu gibi kırsal kökenli bir topluluk olduğunun en güzel göstergesidir.³⁵⁷

Evlenecek yaşa gelen kız ve erkeklerin eş seçiminde eski dönemlerde Dobruca'da Kırım'da Isparta'da veya Anadolu'nun herhangi bir yerinde olduğu gibi³⁵⁸ Adıyaman'da da aile en önemli faktördür.

357 Nana Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Rabia Yalçın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Bayram, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abdurrahman Çelik, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Küçük Kırkl Köyü: 26 Aralık 2018; Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Hanım Ocak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sultan Kis, , "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Gülseren Anoz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abuzer Bege, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mahmut Sim, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Timi Taysi, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Sabri Harmancı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gürbüz Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Muti Frat, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sezen Hanol, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hüseyin Kuruca, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018

Evliliklerde endogami yani iç evlilikler tercih edilmiştir. Mehmet Yıldırım, oğluna ve çevresine evlilik konusunda öğüt verirken “*Kız alacaksan hanımın akraba olmalı, akrabanda kız yoksa komşun olmalı, komşunda evlenecek kız yoksa köylün olsun, köyde kız yoksa karşı köylün olsun, bunlar yoksa Adıyamanlı olsun ondan sonra ancak dışarıdan evlen.*” şeklinde nasihatte bulunmaktadır³⁵⁹. Bu tavsiye gözlemlerimize göre büyük oranda Alevi toplumunun geneli için geçerlidir. 20-30 yıl öncesindeki bütün evliliklerde bu anlayışa göre insanlar hemen hemen çocuklarını kuzenleri ya da diğer akrabalarıyla evlendirmiştir. Kız alışverişlerinde önceliği amca çocukları, teyze çocukları, dayı çocukları ve hala başta olmak üzere uzak yakın yeğenlere tanımuşlardır. Bu anlayış kırsal alanda kısmen de olsa sürmektedir³⁶⁰. Nana Güneş (90), bu durumu “*Amca çocuğunun önceliği vardır, oğlan kızla evlenmek isterse ilk hak onundur.*” sözleriyle ifade etmektedir³⁶¹.

359 Mehmet Yıldırım, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020.

360 Mehmet Yıldırım, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Nana Güneş, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Rabia Yalçın, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Bayram, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abdurrahman Çelik, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Küçük Kırkl Köyü: 26 Aralık 2018; Aziz Güven, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Hanım Ocak, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sultan Kis, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Gülseren Anoz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abuzer Bege, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mahmut Sim, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hüseyin Kuruca, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Boztemir, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Dandırma Köyü: 26 Aralık 2018; Nana Güneş, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Abdurrahman Çelik, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Küçük Kırkl Köyü: 26 Aralık 2018; Zemine Adak, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gülseren Anoz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018. Orta Doğu toplumlarından Yahudiler ve Araplarda bu tür evlilikler yaygındır. Bu nedenle Hz. İbrahim, hizmetçisini, oğlu İshak’a Mezopotamya’daki ailesi içinden bir eş bulması için göndermiştir. Aynı şekilde İshak da oğlu Yakub’u oraya bir eş bulmak üzere göndermiştir. Bu tür evliliklerde öncelik kuzenlerindir. Bk. Ronald De Waux, Yahudilikte Aile, Çev. Ahmet Güç, Bursa: Arasta Yayınları, 2003, s.

361 Nana Güneş, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

Hülya Bahar Canlı, ailesinden amca çocukları ile evlenmesi için yoğun bir şekilde baskı gördüğünü ifade etmiştir. Günümüzde akrabalar arası evliliği önemseyenler veya bu konuda girişimde bulunanlar ret cevabı aldıklarında “*Ev Bahçesinin otu acıdır dışarının ki ise tatlıdır.*” sözleriyle tepkilerini göstermektedirler³⁶². Antropolojide bu tür kuzen ya da yakın akraba çocuklarının birbirleri ile olan evliliklerine mücadeleli evlilik ya da ittifak evliliği de denilmektedir³⁶³. Bu tür amca kızı veya kuzen evliliklerinde özellikle amca oğlunun öncelik hakkı bulunmaktadır. Bu tür evlilik işlemleri özellikle Arap toplumunda yaygın olan bir evlilik türü olup³⁶⁴ toplumda da özellikle kırsal alanda eski dönemlerde oldukça etkilidir. Bir kızı istemeden önce oğlan tarafı bugün bile kızın amcasının ailesine söz konusu kızı isteyip isteme-

362 İlkay Ayaz, -Memur- “Evlilik ve Düşün” Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- “Evlilik ve Düşün” Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020.

363 Alan Barnard, Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni, Çev. Mehmet Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s. 146-147.

364 Lindholm, s.107-108. “Baba soylulukla örtüşen güçlü ve paralel bir eğilim de babayerliliktir. Babayerlilik, erkeklerin, baba soyuna ait bir köyde veya kampta ikamet etmeleri ve kadınların da kocalarının buldukları yere taşınmaları anlamına gelir. Bu durumu telafi edebilmek ve kadınları baba soyu içinde tutabilmek için, erkekler çoğunlukla “soya yakın” biriyle, yani amcasının kızıyla evlenirler. Amca kızı evliliği Ortadoğu’da o denli benimsenmiştir ki, eğer bint amin’i (amca kızı) başka biriyle evlenecekse, bunun için amca oğlunun izninin alınması gerekir. Bu çok benimsenmiş olan evlilik örüntüsü, bölgeyi, paralel kuzen evliliklerinin kesin olarak yasaklandığı çevre bölgelerden belirgin bir şekilde ayırır. Bunun, evlilik konusunda anlaşmazlığa düşen çok yakın babasoylu akrabalar arasında bölünmelere yol açan örtük bir fonksiyonu da vardır ki bu da, soyun yapısının esnek olmasını sağlar. Orta Doğu’da tercih edilen evlilik biçimi amca kızı evliliğidir (teknik olarak ifade edilirse, baba yanlı paralel kuzen evliliği).Amca kızı evliliği, soy içi evliliği idealleştirerek (Arapların deyişiyle “soya yakın”) baba soyunu öne çıkarır. Fakat aynı zamanda, soy içindeki gerilimleri artırmak gibi paradoksal bir etkisi de vardır çünkü babayanlı evli kuzenlerin ilişkilerinde çıkan ihtilaflar, birbirlerinin hem en yakın müttefikleri hem de en yakın düşmanları olan erkek kardeşler arasında bölünmeye yol açabilir. Amca kızı evliliği, ne olduğu tam belli olmayan bir toplumsal düzenin hem arazi hem de nedenidir; ki Robert Murphy ve Leonard Kasdan bunu, “bir yandan babayanlı birimlerin büyük bir yığın oluşturacak şekilde bir araya gelme potansiyelini taşıma, bir yandan da atomize bireycilik özelliklerine sahip bir yapı” olarak tanımlar.... Kültürel olarak Ortadoğu’ya özgü olan amca kızı evliliği, kısmen, evlenen gruplar arasındaki farklılığı en aza indirebilmek için “soya yakın” biriyle evlenerek ananın soyunu babanın soyuna dahil etmek suretiyle bu gerilimin üstesinden gelme çabası olarak anlaşılabilir. Fakat bu mekanizma, iki taraf arasındaki farklılaşmayı gidermez; bu, sadece en alt düzeyde odaklanma sağlar. Amca kızı evliliği, düşmanlıkların önüne geçemediği gibi, çok yakın baba yanlı kuzenler arasındaki iyi ilişkileri de bozabilmektedir. Kadın mübadelesi bir başka anlamda da ilişkileri bozucu olabilmektedir, çünkü soy temelli bir toplumda kadın alıp verme, eşit erkekler arasındaki statü. mücadelesinde hep taktik gerektiren bir iştir. Seçkin sayılarla kurulan başarılı evlilik bağları, kişinin kendi asaletinin onaylanmasını sağlamakta ve eşitlikçi kardeşler takımına hiyerarşiyi sokmaktadır. Tersî durumda da, kişinin alt kesime kadın vermesi kaderinin kötüye gittiğine işaret etmektedir.” Bk aynı eser s.107-108, 148, 213-214, 403-404.

diklerini el altından veya direkt olarak sorar ve ona göre girişimde bulunurlar. Amca, eğer kızı ben isteyeceğim derse toplumda hiç kimse o kıza talip olmaz. Çakal köyünde bundan 80 yıl öncesinde bir amca, düğün öncesi yeğenini attan indirip oğluna aldığı bilinmektedir.

Toplumda zaman zaman kardeşler arasında kızını erkek kardeşinin oğluna vermek istemeyen veya yeğenini kendi kızının statüsünde görmeyen ve onların bu isteğini ret eden ailelerin kızlarını yabancı birine vermek istediklerinde amca veya dayının kıza ben talibim diyerek isteme hadisesinde işi bozma ihtimaline karşı bu kişilerin ortamda bulunması hoş karşılanmadığından bu kişilere haber verilmemektedir³⁶⁵.

Alevi toplumunda bundan kırk elli yıl öncesinde bir aileye kız istemeye giderken kanaat önderleri olan dedeler, pirlar ve rehberler öncülük etmişlerdir. Bu bağlamda dedeler nikâh ve evlilikte önemli rol oynamışlardır.³⁶⁶ Ancak günümüzde erkek tarafı ve kız tarafının en yakın akrabalarının katıldığı sade törenler revaçtadır. Dedelerin katıldığı kız isteme törenleri ise günümüzde büyük oranda karşılıklı sıcak ilişki ve bağlılığa delalet etmektedir.

Eski dönemlerde kız isteme hadiselerinde gençlerin rızalarının alınmasından daha çok aile büyüklerinin istekleri önem arz etmiştir. Toplumun geniş aile yapısının büyük oranda korunduğu dönemlerde kızlar babalarından daha çok dedelerinden istenmiştir³⁶⁷. Bu durumda bile gençlerden ziyade ailelerin isterleri daha fazla önem arz etmiştir. Bu durumu Nana Güneş (90), *“Eskiden kızın ve erkeğin seçme şansı yoktu. Aileler oğullarına en uygun kıızı seçerdi ve daha sonrada bu kararlarını oğullarına iletirlerdi. Oğlan da ailesinin beğendiği ama kendisinin hiç görmediği kıza talip çıkardı.”* sözleriyle tanımlamaktadır. Günümüzdeki evliliklerde ailelerin isteklerinden daha çok gençlerin istekleri daha fazla ön plandadır. Artık gençler birbirlerini görerek, isteyerek ve anlaşarak bir

365 Aziz Güven, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Mustafa Alkan, - Ozan-“Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

366 Tanrıverdi, “Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği”, s.149

367 Aziz Güven, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Mustafa Alkan, - Ozan-“Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

araya gelmekte ve daha sonra aileler sadece sembolik ritüelleri gerçekleştirmekle mükelleflerdir³⁶⁸.

Eski dönemde büyük oranda aşiret yapısına sahip olan toplumda çikolata yaygın olmadığından ve fazla bulunmadığından yörede yetişen ürünlerden yapılan üzüm pekmezinden yapılan tatlı, şerbet, şeker, lokum, kumaş ve elbiselik götürülmüştür³⁶⁹. Kız tarafı da bu dönemlerde kahve lüks sayıldığından ve sadece oldukça varlıklı kimselelerde bulunduğundan ve kırsalda yaygın olmadığından dolayı erkek tarafına üzüm şerbeti, kesme ve pestil gibi yiyecek ve içecekleri ikram etmişlerdir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ülkede çayın yaygınlaşmasıyla birlikte çay sunulmaya başlamıştır. İsteme günü olarak iki bayram arası, salı ve çarşamba günlerinin kız isteme işlemi için uygun olmayacağı yönünde bir inanış bulunmaktadır³⁷⁰. Muti Fırat, ise bu

368 Nana Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Rabia Yalçın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Bayram, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abdurrahman Çelik, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Küçük Kırklı Köyü: 26 Aralık 2018; Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Hanım Ocak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sultan Kıs, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Gülseren Anoz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abuzer Bege, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mahmut Sim, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018. Suzan Yıldırım, akrabası Emine Yıldırım'ın düğün gecesine kadar eşini görmediğini ve düğün gecesini damadın sağdıçla odaya girdiklerinde eşinin kim olduğunu bilmediğinden daha sonradan sağdıç olduğunu öğrendiği kişinin damat olmasından korktuğunu ve olmasından dolayı dua ettiğini belirtmektedir. Bk. Suzan Yıldırım, - Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021

369 Dilforoz Mama, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fatma Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Dandırmaz Köyü: 26 Aralık 2018; Gürbüz Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Rabia Yalçın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

370 Fatma Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abuzer Bege, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hüseyin Kuruca, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Dandırmaz Köyü: 26 Aralık 2018; Nana Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü:

günlere pazartesi gününü³⁷¹ ve Aziz Güven cuma gününü³⁷² eklerken bazı katılımcılarım ise “12 İmam Günü” adı verilen özel günlerde de kız isteme hadisesinin gerçekleştirilmediğini belirtmektedirler³⁷³.

Günümüzde isteme merasimine giden oğlan tarafı kız tarafına hediyeler olarak tatlı, çikolata ve çiçek götürmektedir. Kız tarafı ise amacı belli olan bu ziyaretçiler için çay, kurabiye ve içmek için kahve hazırlamaktadır. Taraflar söz konusu belirlenen gün geldiğinde genellikle erkek tarafının aile büyükleri tarafından isteme olayı gerçekleşmektedir. Kız tarafı söz konusu isteme olayında eğer erkek tarafını beğenmezlerse “*Şu an verecek kızımız yok, şu an kız vermeyi düşünmüyoruz.*” veya “*Kızımızın yaşı küçük.*” sözleriyle bu kız isteme olayına olumsuz baktıklarını ifade ederlerdi. Erkek tarafı ise bu isteme olayında kızını beğenmezlerse biz size haber veririz diyerek misafirliklerini sonlandırır ve daha sonra bu işin gerçekleşmeyeceğini kız tarafına bir şekilde ifade ederlerdi³⁷⁴. Bazı durumlarda kız tarafı her ne kadar başta olumlu bir şekilde bu evliliğe baksa dahi sonradan fikir değiştirirse bunu isteme olayında damat tarafı için yaptıkları hazırlıklarda özensiz olmaları, gerekli temizliği yapmamaları ve soğuk davranmalarıyla hissettirmektedirler³⁷⁵. Hüseyin Didin (65), erkek tarafının “*Oğlumuzun şu an işi yok, bizim oğlan şu an istemiyor.*” gibi ifadeler olduğunu belirtmektedir³⁷⁶.

Kız isteme törenlerinde genellikle aile içindeki en yakın kimsele-
rin bulunması istenmektedir. İkinci ve üçüncü dereceden akrabaların,

22 Aralık 2018; Abdurrahman Çelik, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Küçük Kırklı Köyü: 26 Aralık 2018; Zemine Adak, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gülseren Anoz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Rabia Yalçın, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gülay Tayşi, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Aziz Güven, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abdurrahman Alagöz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Sultan Kis, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Gaffure Ülger, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018

371 Muti Fırat, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

372 Aziz Güven, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

373 Abdurrahman Çelik, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Küçük Kırklı Köyü: 26 Aralık 2018; Sultan Kis, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fadime Alagöz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018

374 Zübeyde Ezen, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hanım Alan, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hüseyin Didin, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sultan Kıran, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.

375 Dilforoz Mama, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

376 Hüseyin Didin, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.

boşanmışların, dulların, patavatsız olanları ve daha önceden kızı kendi oğluna istemiş olan amca veya dayı gibi yakın akrabaların bulunması hoş karşılanmamaktadır. Mümkünse bu kimselere isteme merasimi bittikten sonra haber verilmektedir³⁷⁷. Muhtemelen bu isterlerde isteme gibi bir hadiseye söz konusu kimselerin bir şekilde olumsuz etki etmelerinin önü alınmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Kız isteme töreninde günümüzde gelin adayı kızlar bizzat kendisi sunarken eski dönemlerde gelin adayı yerine bu kahve sunma törenini yengesi veya bir başka yakın kadın akrabası tarafından sunulmuştur. Kız isteme hadisesi sırasında gelin kız farklı bir odada beklemektedir. Kız istenmesinden sonra kaynana gelin kızın bulunduğu odaya giderek onu görür ve kız da elini öper. Böylelikle her iki tarafta birbirinin maksudından haberdar olmuş ve artık tanışmıştır³⁷⁸.

Kız isteme hadisesinde eski dönemlerden farklı olarak günümüzde bütün Anadolu'da olduğu gibi gelin adayı, damat adayının kendisini ne kadar sevdiğini test etmek için veya denemek için kahve sunumundan önce damada vereceği kahve fincanın içine tuz, biber ve karabiber gibi çeşitli içimi zorlaştırıcı gıda maddeleri koyarak onu test etmektedir. Bu işlem sırasında salondaki en muteber kişiden başlayarak kahveler servis edilir ve damadın kahve fincanının kimse tarafından alınmamasına dikkat edilmektedir. Kahve sunumunda en son damada verilen bu kahveyi damadın duraksamadan içmesi veya bitirmesi kıza verdiği bir değer olarak ölçülmektedir³⁷⁹. Bu durum unutulmamalıdır ki; daha çok birbirini seven veya önceden görüp anlaşılan çiftler için geçerli bir eylemdir. Bu tür isteme olaylarında kız

377 Dilforoz Mama, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

378 Hüseyin Kuruca, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Dandırmaz Köyü: 26 Aralık 2018; Nana Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Abdurrahman Çelik, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Küçük Kırklı Köyü: 26 Aralık 2018; Zemine Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gülseren Anoz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

379 Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sabri Harmancı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Bayram, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Gülnaz Sevmez, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

tarafı mümkünse süslü bir gümüş tepsi ve şaşaalı fincanlarla damat tarafına kahve sunmaya çalışmaktadır. Bunun için bazı kız aileleri özellikle eğitilmiş ve şehirleşmiş olan ailelerde özel hazırlık ve alışveriş yapılmaktadır³⁸⁰.

Eski dönemlerde evlilikler görücü usulüyle gerçekleştiğinden kız isteme törenlerine damat adayı katılmaz sadece anne babası ve diğer yakın akrabaları katılırdı. Eski dönemlerde bazı kız aileleri özellikle damadın gelmesini istemezlerdi³⁸¹. Gülay Taysi (40), kendi evliliğinde kız isteme töreninde eşinin amca çocuğu olmasına rağmen gelmediğini aynı şekilde abisinin de yengesini isteme törenine gitmediğini belirtmektedir³⁸². Bu tür uygulamalara rağmen katılımcılarımızdan Zemine Hanım, erkek tarafının zengin ve soylu bir aileye mensup olması durumunda damadın da isteme hadisesinde gelin adayını görebildiğini belirtmektedir.³⁸³ Bu tören sonunda damada ailesi tarafından bir kız istendiği açıklanmıştır. Bu aşamadan sonra oğlan tarafınca kız tarafına kız için bir elbise, ayakkabı vb. eşyalarla birlikte altın bir yüzük, eğer maddi durum daha düşük ise gümüş bir yüzük alınarak götürülmüş ve aileler arasında yüzük takıldığı başta konu komşu olmak üzere yakınlarla haber verilmiştir. Damat ve gelin adaylarının görücü usulünde genel olarak bir araya gelmelerine olanak verilmemiştir³⁸⁴.

380 Gülnaz Sevmez, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sezen Hanol, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abdurrahman Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Mahmut Sim, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

381 Timi Taysi, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Sabri Harmanlı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gürbüz Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Muti Fırat, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sezen Hanol, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

382 Gülay Taysi, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abdurrahman Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

383 Zemine Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

384 Timi Taysi, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Sabri Har-

Düğün sırasında damat düğün gecesine kadar düğün yerine gelmezdi. Akşama doğru damat adayı, eve gelir ve kendisi için hazırlanmış takım elbisesini giyerek düğüne katılmaktadır³⁸⁵.

3. Başlık Parası

Başlık parası dünyanın birçok bölgesinde evliliklerde uygulanan bir bedel, statü ve tazminat aracıdır. İlk çağlardan beri³⁸⁶ dünyanın farklı zaman ve bölgelerinde başlık olarak değil de çeşitli adlar altında varlığını sürdürmüştür. Bu uygulama para, toprak ve Afrika'da olduğu gibi sığır cinsinden hayvan da olabilmektedir³⁸⁷. Başlık parası olan Sibiryaya, Afrika ve Dakota'daki halklar gibi toplumlarda boşanma olayı oldukça güçtür. Boşanma olayında kız tarafı almış olduğu malları ve parayı geri vermek durumundadır³⁸⁸. Bu bağlamda başlık parası boşanmaların önündeki bir engeldir.

Orta Asya'da Özbek, Kırgız ve diğer Türklerde "Kalın" olarak adlandırılan başlık parası³⁸⁹ Adıyaman Alevilerinde "Kalıng" olarak ifade edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Adıyaman'da da eski dönemlerde daha fazla olmak kaydıyla başlık parası uygulaması bulunmaktaydı. Başlık parası kızın ailesinin sosyal statüsü varlığı, güzelliği, mal varlığına bağlı olduğu kadar kızı isteyen erkek tarafının da aynı özelliklerine bakılarak belirlenmiştir. Başlık para veya bazı durumlara aynı mallarla (buğday, tarla, küçükbaş ve büyük başa hayvan gibi) da ödenebilen bir miktar olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte başlık parası genellikle kız tarafının erkek tarafına kızlarını vermeye gönüllü olduklarında konuşulan bir olgudur. Bir anlamda kararlaştırılan bir evliliğin ilk formali-

manca, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gürbüz Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Muti Fırat, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sezen Hanol, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

385 Kaynanasından Aktaran: Bayram Özkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.

386 S. H. Hooke, Ortadoğu Mitolojisi Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan Mitosları, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi, 1993, s.33, 111.

387 Wells, s.86-87.

388 Wells, s. 87.

389 Sadi Yaver Ataman, Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.15.

tesidir. Erkek tarafının kız tarafına niyetini açıklamasından sonra kız tarafı bunu kabul ederse özellikle kırsal bölgelerde kız tarafının köydeki yakın, yaşlı akrabaları tarafından bir cemaat oluşturulmaktadır. Eskiden direkt olarak kalıng adı altında başlık istenirken günümüzde özellikle bilinçlenmeyle birlikte şehirlerde büyük oranda kalkmış, kırsal alanda ise yavaş yavaş kalkmaktadır. Bununla birlikte başlık parası almak isteyen kırsaldaki aileler bunu anneye verilmek üzere “*Süt Hak-kı*”, “*Süt Parası*” adı altında almaya devam etmektedirler³⁹⁰.

Başlık parasının toplumda genel olarak erkek tarafına maliyetli olabilmesinden dolayı erkek tarafı özellikle başlık parasının belirlenmesinde kendi lehlerine yönelik bir meblağ ve karar belirlenmesi için kız tarafının kıramayacağı kişileri bu cemaatin içine dâhil etmeye çalışmaktadır. Geçmiş dönemlerde başlık parasının belirlenmesinde zaman zaman tartışmalar ve sonu düğünle bitmeyen kararlar da çıkmıştır. Aziz Akar, babası Yusuf ile birlikte 1970’lerin başında kardeşinin şimdiki eşi için Kömür taraflarında bir köye dünürü olarak gitmiştir. Söz konusu hadise başlık parasına geldiğinde toplanan cemaat daha önce köyden evlenen bir kız için verilen başlık miktarını da göz önünde bulundurarak 30.000 lira para istemiştir. Bu miktar karşısında Yusuf Akar, tepki göstermiş ve cemaati terk etmiştir. Babasının bu tutumuna

390 Timi Taysi, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Sabri Harmanlı, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gürbüz Boztemir, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Muti Fırat, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sezen Hanol, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Zübeyde Ezen, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sultan Kıran, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hüseyin Didin, Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hanım Alan, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Zeliha Ayni Şahin “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Rabia Arslan, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018; Rabia Tanrıverdi, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hüseyin Didin, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hanım Çetinkaya, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sultan Kıran, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Fatma Kıran, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Makbule Ezen, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Zübeyde Ezen, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hasan Turan, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Selver Ergün, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.

rağmen bu evliliğin gerçekleşmesi için Aziz Akar, cemaati ikna edebilmek ve iyi bir intiba bırakabilmek için akrabalık bağına vurgu yapmış ve çıkarken kız tarafının büyüklerinin elini öpmüştür. Bu hadise sonrasında kız tarafı Aziz'in hareketinden etkilenerek başlık parasını kız almaya babasının gelmemesi koşuluyla ilk önce 15.000'e daha sonrada 11.000'e düşürmeyi kabul etmiş ve evlilik bu şekilde gerçeklemiştir.

Eğitim seviyesinin yükselmesi, şehirleşme ve bilincin artmasına bağlı olarak başlık parası uygulamaları toplumdan kalkmaya yüz tutmuştur. Bu durum şehirlerde hemen hemen kalkmış iken köylerde ve kırsalda süt parası adı altında az da olsa devam etmektedir. Doğanlı köyünden Aziz Akar'a göre günümüzde bu para 1.500 ile 2.000 lira arasında bir miktardan başlamaktadır. Bu parayı alan kız aileleri genellikle bu meblağı kızlarının çeyizi ve birtakım ihtiyaçları için harcamada kullanmaktadırlar³⁹¹. Başlık parası konusu özellikle eğitilmiş ve şehirli kesimlerde hoş karşılanmadığı gibi kırsallığın ve geri kalmışlığın bir göstergesi olarak görülmektedir. Buna rağmen başlık parasının varlığı ve boşanmalarda boşanmak isteyen özellikle kız tarafının bunu geri vermek durumunda kalması boşanmaları daha da zorlaştırmaktadır³⁹².

Alevi toplumunda başlık parasının miktarını belirleyen diğer bir önemli kıstas ise karşılıklı dünür olmayı planlayan veya arzulayan ailelerin akrabalık bağının yakınlık derecesidir. Amca, teyze, dayı ve hala çocukları yani kuzenler arasındaki evliliklerde tarafların yakın akraba olması başlık parasının miktarının daha düşük olmasına yol açmaktadır. Hatta bazı durumlarda yakın akrabalar birbirlerinden

391 Aziz Akar, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

392 Wells, s.86-87. Bazı toplumlarda boşanma karşılığı olarak kız tarafı erkek tarafına bir başka kız veya kadın sunarak boşanmanın mali yükümlülüğünü telafi etmektedir. Ataerkil ailelerde boşanma mülkiyetin paylaşımı ve akrabalık faaliyetlerinden dolayı zor iken anaerkil aile yapısında boşanmalar daha fazla ve kolaydır. Bk s.89-90. Alevilerde boşanma özellikle 50 yaş ve üstü kesimlerde hoş karşılanmamaktadır. Bunun nedenleri arasında kendi içinde bir toplum olan Alevilerin aile bağlarını ve toplumsal birlikteliği korumak için boşanmayı hoş karşılamaması ve boşanan bireyi Alevi kültürüne göre düşkün ilan etme, toplumdan dışlama, görmezden gelme gibi etkinliklerde bulunmaktadırlar. Bu tür eylemleri güçlendiren en önemli etken ise toplumdaki özellikle 40-50 yıl öncesi var olan evliliklerde ve geleneklerde özellikle kırsal alandaki köylerde yapılan evliliklerin çapraz kuzen veya diğer akraba evlilikleri şeklinde özellikle de aile büyüklerinin isteği üzerine gerçekleşmiş olması yatmaktadır. Zira boşanma işleminde akrabalık ilişkileri zarar görmekte ve köylerde huzursuzluğa neden olmaktadır. Bu nedenle çiftler, birbirinden hoşlanmasa ve sorunlar yaşasa da dahi kültürel engeller, akrabalık ve hısımlığın koparılmasının getirdiği duygusal ve maddi zorluklar bunu engellemektedir. Bu nedenle alevi toplumunda evliliklerde boşanmalar sıkıntılıdır.

başlık parası dahi almamaktadırlar. Bu bağlamda Mehmet ve Ali Coşkun kardeşler dayılarının kızları ile evlenirken hiçbir başlık parası ödememişlerdir. Buna mukabil başlık parasının akrabalık bağının uzaklaşmasına bağlı olarak istenme olayı ve miktarı artabilmektedir.

Alevi toplumunda evlilik öncesi başlık dışında amca yolu ve dayı yolu olarak bilinen bir uygulama daha bulunmaktadır. Erkek tarafı kızın dayısına ve amcasına belli bir miktar ödeme yaparak evlilik öncesi onların da onayını almış olur³⁹³. Erkek tarafından verilen bu para genellikle dayı ya da amca tarafından genç çiftlere düğün hediyesi alımında kullanılmaktadır³⁹⁴. Bu uygulamanın aslında geçmiş dönemlerde kızla evlenmede öncelik hakkına sahip olan ailelerin evlilik önünde bir sorun çıkartmalarının önüne geçmek için oluşturulduğu düşünülmektedir. Amca ya da dayı erkek tarafınca verilen bu parayı veya başka değerli hediye kabul etmemesi evliliğe olan olumsuz bakış açısını da göstermesi bakımından önemlidir. Bu durumda erkek tarafı araçlar ve miktarı arttırarak tarafları ikna yoluna gidebilmektedir. Dayı yolu ve amca yolunun verilmesinden sonra düğün gerçekleşir, amca ve dayı düğün sonrası genç çiftleri evine davet eder ve takı takar. Bu tür dayı yolu ve amca yolu geleneği şehir merkezlerinde önemini yitirmeye başlamış olmasına rağmen kırsal alanda halen eskisi kadar da olmasa yaşılmaktadır.

4. Alevilikte Kimlerle Evlenilmez

Alevi toplumu kendi halinde daha çok kendine dönük bir topluluk olduğu için evliliklerde daha çok akrabalık ve hısımlık aranmaktadır. Günümüzde bile bu durum okumuş ve yetişmiş bir sevdiği veya yavuklusu bulunmayan bireylerin aileleri için bile geçerlidir. Aileler okumuş veya önemli devlet memurluklarında bulunmuş olmalarına

393 Hanım Alan, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hüseyin Didin, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

394 Hüseyin Didin, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sultan Kıran, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Zübeyde Ezen, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

rağmen çocuklarını yakınları ile evlendirmek istemektedirler. Bununla birlikte Alevi toplumunda evlenilmesi hoş karşılanmayan ve toplumda kabul görmeyen evlilikler bulunmaktadır. Bunlar Alevi ritüelinde önemli bir yeri olan muhasiplik veya diğer anlamıyla yol kardeşi olunan birey ve kirve olunan ailenin yakın bireyleriyle evlilikler hoş karşılanmamaktadır. Bu şekilde yapılan evlilik toplumda hemen hemen hiç yok gibidir. Muhasip olunan aileler arasında bile evlilikler üç dört kuşak geçtikten sonra görülebilmektedir³⁹⁵. Malatya Haçova köyünde ise muhasipler arasındaki evlilikler ancak yedi kuşak geçtikten sonra gerçekleşebilmektedir³⁹⁶.

Aynı durum kirvelik içinde geçerlidir. Kirveliliğin bitmesi veya üç dört kuşak boyunca bu uygulamanın gerçekleştirilmemesi halinde gerçekleşmektedir. Günümüzde şehirleşme, eğitim durumunun artması ve akraba evliliklerinin doğurmuş olduğu çocuklarda sakatlık, zekâ geriliği vb. sakıncalı durumlardan dolayı özellikle kuzen seviyesindeki akrabalar arasında gençler evliliğe sıcak bakmamaktadır. Bu nedenle günümüzde kuzenler arasında evliliklerde azalmalar görülmektedir. Kuran'ın yasakladığı kimselerle yapılacak olan evlilik, Alevi toplumunda da yasak olarak belirlenmiştir. Bunlar birinci derece akraba olan kimseler olarak da bilinmektedir. Dinsel ve mezhepsel olarak Alevi toplumunda dede ailesi ile dedenin ocağına bağlı olan talipleri arasında evlilikler yapılmamaktadır. Bunda ocağa bağlı olan taliplerin dedenin evladı olarak görülmesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir³⁹⁷. Baha Said Bey, 1926 yılında bu durumu *"Bektaşilerde, karı ve koca, bir babadan nasip alamaz. "Min gayri ilmin" · Bir karı koca bir babadan nasip almışlarsa, boşanmaları gerekir. Çünkü artık kardeş olmuşlardır ve ferraşil[=eşi] gayri meşru kabul edilir. Bundan dolayıdır ki bir baba veya dededen nasip alanlar, meydan görenler, o mürşidin evlatları kabul edilir ve bu evlatlara nikâh da düşmez."* sözleriyle açıklamaktadır³⁹⁸. Ancak günümüzde Alevilik bilinci zayıflamış olanlarda bu duruma dikkat edilmemektedir.

395 Aslan, s.35; Tanrıverdi, age., s.46.

396 Sami Kılıç, Ayhan Gaspak ve Abdullah Altuncu, "Geleneksel Alevilik: Haçova Örneği", The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 53, Winter II 2016, s. (p. 285-296.) 290.

397 Taşğın, s.80, 94-95.

398 Baha Said Bey, s.150.

Son olarak toplumunda akıl hastası, adı çıkmış, saf, mizacı ters ve saygısız olarak tabir edilen kimseler gelin alınmak istenmemektedir³⁹⁹. Bu konuda özellikle kadınların dezavantajlı olduklarını söylemek yerinde olmaktadır.

5. Evlilikte Ailelerin Durumu

İnsanoğlunun oluşturduğu geniş bir organizma olan toplumlar ve onun kuralları evliliklerde de etkilidir. En heterojen toplumlardan birisi olan Amerikan toplumunda bile ırklar arası evlilikler dahi sınırlıdır. Bunda toplumun kural ve ritüellerini genç kuşaklara aktarma gayesi bulunmaktadır⁴⁰⁰. Bu evrensel kurallar uyarınca Alevi toplumunda da evlilik konusunda ismi konulmayan birtakım kurallar ve tabular bulunmaktadır. Davul dengi dengine ifadesi üzerine aynı sosyal tabakadan ve maddi statüdeki insanlar arasında evlilikler daha fazla yaygındır. Dede ailesine mensup olan kimseler özellikle kızlar eski dönemlerde genellikle aynı statüdeki diğer dede ailesinin bireyleriyle evlendirilmişlerdir⁴⁰¹. Büyükhanlı Aycan Çevik, kendisinin Alevi dedesinin akrabası olan bir kızı istemeye gittiğinde kendilerine böyle bir kızlarının olmadığı belirtilmiştir. Üçer ay arayla ancak dördüncü seferde Gülşen Büyükşahin Çevik ile evlenebildiğini belirtmektedir. Çift, evlilik öncesi sekiz yıl arkadaşlık yapmıştır.⁴⁰² Günümüzde dedeliğin eskisi kadar toplumda etkisinin olmaması, eğitim seviyesinin yükselmesi ve şehirleşmeye bağlı olarak dede kızları ile evlenmek isteyen ancak geleneksel tabulardan dolayı bu isteklerine karşı çıkma hadiseleri aile içinde yüzeysel olarak durmaktadır. Nitekim dede sülalesine mensup olan üniversite mensubu bir genç kız kendisi gibi üniversite mezunu genç ile evlenmek istemiştir. Ailesinin her ikisinin de farklı tabakalara mensup olduğu ve evlenmelerinin uygun olmadığı yönündeki telkinlerine rağmen tarafların ısrarı üzerine nişanlanarak evlilik

399 Hanım Alan, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Zübeyde Ezen, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.

400 David Graeber, *Anarşist Bir Antropolojiden Parçalar*, Çev. Bengi Kurtege Sefer, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012, s. 52-53.

401 Diloroz Mama, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Mustafa Alkan, - Ozan-"Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

402 Aycan Çevik, "Evlilik ve Düşün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi:02 Kasım 2018.

yolundaki ilk adımlarını atmışlardır. Ancak bu evlilik girişimi ailelerin sonradan razı olmasına rağmen çiftin şiddetli tartışmalar yaşaması nedeniyle başarısız olmuştur⁴⁰³.

Hasan Karadağ'a göre dede ailesine mensup olan kızlarla olan ilişkilerde en büyük sorun bu ailelere mensup olan kızların kendilerini yüksek tabakadan veya aristokrat olarak görüp diğer alt kesimden gelen gençlere tepeden bakmalarının da etkisi olmaktadır. Hatta dede ailesinin kızlarını kendi denkleleriyle evlendirmek istemesi ve bazı aile kızlarının yukarıdaki davranışlarından ötürü dede ailelerinde diğer Alevi kesimlere göre kızların geç yaşta evlilik yaptıklarını veya evlenemediklerini belirtmektedir⁴⁰⁴. H. G. isimli bir arkadaşının dede ailesinden bir kız ile görüşüğünü ve evlenmek için birçok zorluğun üstesinden gelmek durumunda kaldıklarını belirtmektedir. Özellikle de kızın dirayetli bir şekilde H.G. ile evlenmekten vazgeçmemesi üzerine ailesinin bu evliliğe razı olmak durumunda kaldığını belirtmektedir. Kız ailesinin birkaç hafta önce bir erkek bireylerini evlendirirken birkaç bin kişiye yemek verirken kızlarının düğününe ancak 15-20 kişi katıldıklarını ve evliliğe olan gönülsüzlüklerini böylece açığa vurduklarını kaydetmektedir⁴⁰⁵.

İpek köyünden Seher Ağca, kendi köylerinde Alevi kızlarının evleninceye kadar eşofman, pantolon veya benzeri kıyafetleri giyerlerken evlendikten sonra bu şalvar giymek zorunda olduklarını belirtmektedir. Nitekim gözlemlerimizde de Alevi mahallesinde aynı kılık kıyafet giyen kadınlar bulunmaktadır⁴⁰⁶. Kılık kıyafet olarak kumaş pantolon veya şalvar (genellikle kırmızı veya mavi renklerin hâkim olduğu çiçek veya diğer bitki motifli) kısa kollu tişört veya bluz tipik giysilerdir. Karapınar Mahallesi'nde bu tür giysileri birçok genç kızla karşılaşılabilir.

Son dönemlerde cem evlerinde düğünler yapılmaya ve bu düğünlerde semah gösterilerinde bulunmaya başlanmıştır. Bu durum bazı Alevi dedeleri tarafından semahın giderek gösteri havasına dönüştürüldüğü iddiasıyla hoş karşılanmamaktadır⁴⁰⁷.

403 Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.

404 Hasan Karadağ, -Öğretmen-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2017.

405 Hasan Karadağ, -Öğretmen-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2017.

406 Seher (?), "Kılık Kıyafet", Konu Görüşme, Terman Köyü:12 Nisan 2017.

407 Aktürk, s.132

6. Nişanlılık Dönemi

Nişanlılık, Anadolu ve Türk toplumunda evlilik öncesi evlenecek olan bireylerin ve ailelerinin birbirlerini tanıma ve anlama süreci olarak betimlenmektedir. Bu sayede taraflar birbirlerinin sınırlarını ve aile yapısını öğrenmekte evlilik yolunda daha sağlam adımlar atabilmektedirler. Anadolu'nun birçok yerinde gelenek ve göreneklerde oldukça önemli bir yeri olan nişanlılık ve nişan törenleri evlilik öncesi için bir hazırlık ve söz dönemi olmasına rağmen zaman zaman evliliklerde nişan töreni olmadan da evlilikler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda katılımcılarımızdan Sibel Çelik (24)'in annesi nişanlanmadan on dört yaşında evlendirilmiştir⁴⁰⁸. Adıyaman alevi toplumunda bu tür örnekler oldukça nadirdir.

Adıyaman'da nişan töreni, kız isteme töreninden sonra genellikle bir hafta içinde gerçekleştirilmektedir. Eski dönemlerde bundan 70-80 yıl öncesindeki nişan törenlerinin günümüzden farkı sadece dönem giysilerinin fistan, zıbın ve bindallı olmasıdır. Bu bağlamda nişanlanan kızlar bu törenden sonra artık kendilerine alınan fes, taç veya kofiyi takmak zorundadırlar. Kıyafetteki bu değişim toplumda kızın artık nişanlı olduğunun toplum tarafından bilinmesi için yapılan bir değişikliktir⁴⁰⁹. Ekonomik ve sosyal değişimle birlikte kılık kıyafet değişimleri de yaşanmış ve eski alışkanlıklar günümüze değişerek ulaşmıştır.

408 Sibel Çelik, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018

409 Sever Çelik, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Mehmet Aydemir, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Yusuf Ekinci, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Seycan Kaya -Ev Hanımı- "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Ali Yorulmaz -Çiftçi- "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Elif Tunç, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; İsmail Lale, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Hanım Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Hüseyin Dedeoğlu, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Şikiye Şahin, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılılık Köyü: 5 Nisan 2019; Zeliha (?), "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, İpek Köyü: 5 Nisan 2019; Fatma Malkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 5 Nisan 2019. Alevi toplumunda eski dönemlerde bir kız ergenliğe ulaştıktan sonra başına kofi adı verilen bir başlık takarlardı. Bu başlığa gelin olduktan sonra fes eklenir ve artık ölüncüye kadar başlarından çıkartılmazdı. Bu başlık eski dönemlerde ailenin zenginliğini ve varlığını gösteren bir teşir alanı gibidir. Zira bu kofi başlığında genç kadının altın ve gümüş gibi çeşitli ziynet eşyaları ile süslerlerdi. Günümüzde kofiyi para takma işlemi bulunmamakla birlikte artık toplumda bu tür başlık kullanımı sadece köylerde bulunan birkaç yaşlıyla sınırlandırılmış durumdadır. Hatta köylerdeki yaşlı kadınlar dahi Hanım Doymaz'a göre kofi takma adetini bırakmaya başlamışlardır. Sultan Çelik, kofiyi ancak yatmadan yatmaya çıkardıklarını bunun dışında başlarından çıkartmadıklarını belirtmektedir.

Eski dönemlerde nişana çiftlerden erkeğin katılması oldukça önemsenen bir ritüel değildir. Oğlanın ailesinin akrabalarının bulunması kız ailesi tarafından yeterli görülmektedir. Hatta bazı kız ailesi bilhassa damadın gelmemesini istediği durumlar olmuştur. Seycan Kaya (46)'nın, annesi, babasının nişana gelmediğinden dolayı nişanında görmediğini ancak düğünde gördüğünü belirtmektedir⁴¹⁰. Yine aynı anlayışa Ayşe Çelik (63), “ Nişanımıza eşim gelmedi çünkü babam (onun gelmesine) izin vermedi. Bayramlarda filanda gelmedi. Onu ancak düğünde gördüm.” sözleriyle dikkat çekmektedir⁴¹¹. Bu durum geniş ölçüde kırık elli yıldır değişmeye başlamıştır. Günümüzde erkek ve kızın bir araya gelmediği/gelemediği durumlarda nişanlar ertelenmektedir.

Günümüzde toplumda yapılan nişanlar aile içinde yapılan katılımcıların az olduğu dar ve bütün tanıdıkların katıldığı geniş umuma açık nişanlar olarak iki türlü gerçekleştirilmektedir. Birincisinde mekânlar kız evi iken diğeri için katılımcıların fazla olmasından dolayı düğün salonları veya bahçeler tutulmaktadır. Nişan hazırlığını genellikle erkek tarafı gerçekleştirmektedir. Buna göre törenlerde yenilecek olan kuru yemiş, tatlı ki genelde baklava olmakta ve yoğurtla sunulmaktadır. Küçük çaplı aile içinde yapılan nişan törenlerinde dahi karşılıklı hediyeleşmelerde bütün Anadolu'da olduğu gibi kız tarafının yüzüğünü erkek tarafının yüzüğünü ise kız tarafı almaktadır. Aile içi yapılan nişan törenleri genellikle akşam saatlerinde gerçekleştirilirken salonlarda yapılanlarda gün içerisinde öğle, öğleden sonra, akşam saatlerinde gerçekleştirilebilir. Evlerde ve salonlarda yapılan nişan törenlerinde misafirlere tatlı ve şerbet sunulmaktadır. Nişanlarda verilen tatlıların yanında yoğurt, ayran, kola ve şerbet verilmektedir. Eski dönemlerde gücü yetmeyenler tatlı yerine pestil, akıtma, kesme vb. ürünleri de tatlı niyetine içecek eşliğinde misafirlere sunmuşlardır⁴¹².

Eski dönemlerde özellikle evlerde yapılan nişan törenlerine gelen akrabalar ve yakınlar için evin maddi durumuna göre bir veya daha fazla miktarda küçükbaş hayvan kesilerek misafirler için etli yemek

Yine ona göre kofinin başında olmaması veya Kofisiz dışarı çıkılması kendilerinde utanma hissi uyandırmaktadır. Bkz. <https://www.pirha.net/adiyamanda-kofi-kulturu-kayboluyor-video> 192006.html/04/10/2019/; <https://www.youtube.com/watch?v=Lkmm9tXz3w0>

410 Seycan Kaya -Ev Hanımı- “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

411 Ayşe Çelik, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018

412 Zeynep Güzel, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

yapılmıştır. Günümüzde bu yemekler sulu, türlü, pilav dışında lahmacun gibi hazırlanması kolay yemekler de tercih edilmektedir. Özellikle uzak köylerden gelen akrabalar ve misafirlerin ağırlanması ancak bu şekilde yapılabilen ve kabul görmektedir⁴¹³.

Nişan törenlerinde hazırlanan yüzükler kırmızı bir kurdeleye bağlı olarak bir tepsinin içinde genellikle yakın bir genç kız veya hanım tarafından gençlerin yüzüğünü takip kurdeleyi kesmesi için iki tarafın da onay vermiş olduğu yaşlı bir aile büyüğü tarafından kesilmektedir⁴¹⁴. Eğer cemaatte dede gibi bir dini otorite varsa kurdeleyi o kesmekte veya onun işaret ettiği kişi kesmektedir⁴¹⁵. Bu kişi genellikle damat tarafının erkek aile büyüğü olan dede veya babası olmaktadır⁴¹⁶. Bu işlem sırasında dede, nişanın hayırlı uğurlu olması için başta Fatıha suresi olmak üzere çeşitli dualar okumaktadır. Kurdele kesiminden sonra katılımcılar yeni çifti kutlamak için alkışlamakta ve kadınlar bu olayı kutlamak için zılgıt çekmektedirler⁴¹⁷. Eskiden olmayıp günümüzde yaygınlaşan bir aday olarak kesilen kurdelenin bir kısmı kızın arkadaşları tarafından alınıp yutulmaktadır. Kesilen kurdele ne kadar kısa kesilir ise o kadar yutan kişinin çabuk evleneceğine inanılmaktadır⁴¹⁸.

Nişan kurdelesinin uğursuzluk getirmemesi için bir boşanmışın, kavgalının, dulun, öksüzün veya yetim tarafından kesilmesine uğur-

413 Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düşün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düşün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düşün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

414 Fatma Kıran, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Makbule Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Selver Ergün, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Berfin Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; İsmail Lale, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Hanım Hanol, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Özge Çetin, 23, Akdere; Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020; Sabri Harmanlı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Dandırmaz Köyü: 26 Aralık 2018; Rabia Yalçın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sultan Kis, , "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

415 Rabia Dedeoğlu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018; Ali Mahsun Topçu "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Hüseyin Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018.

416 Rabia Dedeoğlu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018.

417 Ahmet Tunç "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Ali Yorulmaz -Çiftçi- "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

418 Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.

suzluk getireceği düşüncesiyle izin verilmediği⁴¹⁹ gibi ağır hastası olan veya yeni cenazesi kalkmış olan aileler nişan törenine katılması özellikle kendi çevreler tarafından ayıplanmakta ve yadırganmaktadır⁴²⁰. Buna mukabil eş dost ve akrabalarından nişana çağrıldığı halde gelmeyenler nişan sahipleri tarafından hoş karşılanmamaktadır⁴²¹. Bu durum ileri dönemleri için kırgınlıklara ve düşmanlıklara dönüşebilmektedir. Gözlemlerimizde genellikle bu tür davetlere olumlu yaklaşımakla birlikte davet edildiği halde katılmayanların genellikle söz konusu aile ile kendilerinin kız alışverişi yapmak istedikleri için bu eylemi gerçekleştirdikleri yönündedir.

Eski dönemlerde kurdele kesme hadisesinin olmadığı bazı katılımcılarımız tarafından dile getirilmektedir. Buna göre sadece erkek tarafı kıza yüzük almakta ve yüzüğü kız takmaktadır. Hanım Hanol, bu durumu kız tarafının “*Hem kız verelim de erkek tarafına yüzük mü yapalım?*” sözleriyle teyit etmektedir. Bu ifade uyarınca erkeğe yüzük takılmadığı gibi erkeklerin büyük bir bölümü nişanlılık süresince yüzük takmamışlardır. Ancak zamanla bu değişmiştir. Günümüzde kız tarafının yüzüğünü erkek, erkek tarafının yüzüğünü ise kız tarafı almaktadır⁴²².

Kurdelenin kesiminden sonra her iki tarafından özellikle kadın bireyleri genç çifti alkışlanmaktadır. Kurdeleleri kesilen genç çiftler önce kurdeleyi kesen şahıstan başlayarak odada bulunan yakın akraba büyüklerinin ellerini öpmektedirler. Nişan daha çok kadın bireylerin

419 Hatice Güzel, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020; Rabia Dedeoğlu, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Bulam Köyü:05 Kasım 2018; Zahide Arslan, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeynep Yıldız, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Mehmet Topçu, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeliha Ayni Şahin, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018; Rabia Arslan, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018; Rabia Tanrıverdi, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hüseyin Didin, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hanım Çetinkaya, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sultan Kıran, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Fatma Kıran, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Makbule Ezen, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Zübeyde Ezen, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hasan Turan, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Selver Ergün, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.

420 Ahmet Tunç “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

421 Zeynep Çetin, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018

422 Hanım Hanol, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

bulduğu bölümde gerçekleştirildiği için yeni nişanlanan çift her iki tarafında bulunduğu odalara giderek ellerini öpmektedirler. Salonlarda yapılan nişan törenlerinde ise iki tarafın da uygun bulunduğu aile büyüğü salonda bulunan orkestra şefi tarafından kameralar eşliğinde nişan kurdelesini kesmektedir. Bu işlemin ardından aile büyüklerinin elini öpen nişanlı çift birlikte salonda bulunan misafirlere hoş geldiniz diyerek selamlar ve daha sonra yerlerine otur. Bu arada genç çift ile resim çektirmek isteyen akraba ve dostlar sırası ile gelerek resim çektirmektekililer. Daha öncesinde nişanlı çiftler bir fotoğrafçıya giderek hatıra fotoğrafları çektirmektedirler.

Kurdele kesme işleminin ardından gelen misafirlere yoğurt eşliğinde nişan sahibinin maddi gücüne bağlı olarak cevizli veya Antep fıstıklı baklava ikram edilmektedir. Salonlarda masalarda ikram edilen tatlılar, aile arasında yapılan nişanlarda ise salonların veya odaların ortasına serilen sanayi tipi sofralarda ikram edilmektedir. Tatlı/baklava ikramı nişan töreninin sonuna yaklaşıldığının da bir göstergesidir.

Kurdele kesiminden sonra erkek tarafı nişanlanan kıza yüzük, kolye, eski dönemlerde zincir, bilezik gibi takılar takmaktadırlar. Anne babanın dışında yeni nişanlanan çifte kardeşler, hala, amca, dayı ve teyze gibi yakın akrabalar da güçlerine ve geçmiş dönemde kendilerine veya çocuklarına takıların karşılığı olarak takı ve paralar takmaktadırlar.

Eski devirlerde ekonomik yaşamın zorluklarından dolayı evlenmesine karar verilen gençlerin nişanlılık süresi dört beş yıl kadar uzamaktadır. Bazı durumlarda bu süreye damat adayının askerlik süresi de eklenmektedir⁴²³. Yine bu dönemlerde nişanlanan kızların artık nişanlı olduğunun toplum tarafından anlaşılması için fes, kofi ve toplumda taç olarak adlandırılan bir başlık giymeleri beklenmektedir. Bu başlıklara dönemine ve ailelerin maddi gücüne göre gümüş, altın para gibi ziynetlerde eklenmiştir⁴²⁴.

423 Fatma Kıran, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Makbule Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Selver Ergün, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Berfin Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; İsmail Lale, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Hanife Yorulmaz, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Gömükhan Köyü: 05 Haziran 2018.

424 Abuzer Akkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Selver Hanol, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Çelikhane: 5 Nisan 2019; Hanım Kırmızı,

Eski dönemlerde gençler nişanlandıktan sonra aynı köylerde yaşıyorlarsa birbirlerini görebilme imkânına sahiptirler. Ancak farklı köylerde ikamet eden bireyler için bu durum söz konusu değildir. Aynı görüş uyarınca erkeğin nişanlısının evinde kalması veya gecelemesi toplumda hoş karşılanmayan bir olgudur⁴²⁵. İzinsiz bir şekilde görüşmeleri de toplum tarafından çoğunlukla ayıplanmıştır. Gençler, ancak birbirlerini dünürlerin bayram ve diğer önemli günlerde birbirlerine yaptıkları ziyaretler esnasında görebilirlerdi. Ancak gençlerin yakın akraba olmaları durumunda bu durum ister istemez mecburiyetten aileler tarafından esnetilmektedir. Bu konuda Zeliha Aynı Şahin eşinin amcasının oğlu olmasından dolayı rahat bir şekilde görüştiklerini belirtmektedir⁴²⁶. Buna mukabil İsmail Lale, dört yıllık nişanlılığı süresince eşiyle görüşemediğini ifade etmiştir⁴²⁷.

Bir kız nişanlandıktan sonra kayınbabasının ve akrabalarının takmış olduğu küpe, bilezik, yüzük ve zincir gibi takıları takmaktadır. Yine topluma çıkacağı düğün, mevlit, kına ve diğer toplu törenlerde takılarını takmak zorundadır. Kızın bu şekilde takılarını takması toplumda o kızın artık nişanlı olduğunu ve ana kimsenin dünürücü olmayacağını göstergesidir. Nişanlı kızın takılarını takmaması erkek

“Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Hüseyin Dedeoğlu, “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019;; Şikiye Şahin, “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, Kızılıcak Köyü: 5 Nisan 2019; Zeliha (?), “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, İpek Köyü: 5 Nisan 2019; Fatma Malkoç, “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, Azikan Köyü: 5 Nisan 2019.

425 Fatma Kıran, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Makbule Ezen, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Selver Ergün, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Berfin Ezen, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; İsmail Lale, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Fatmanur Tekin, Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; İnci Çetin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Ceylan Buğdaycı, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Erkan Aker, Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Songül Yıldırım, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Medine Doğan, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Mimar Sinan Mahallesi: 25 Eylül 2018.

426 Rabia Dedeoğlu, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018; Zahide Arslan, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeynep Yıldız, Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Mehmet Topçu “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeliha Aynı Şahin, Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Rabia Arslan, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018.

427 İsmail Lale, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

tarafından yukarıdaki nedenlerden dolayı hoş karşılanmamaktadır⁴²⁸. Ayrıca nişanda takılan takıların değeri ve niceliği erkek tarafının zenginliğinin, cömertliğinin ve kız tarafına verdiği değerinin bir ölçüsü olarak kabul görmektedir⁴²⁹.

Nişan törenleri genellikle her iki tarafının belirlediği tarihlerde veya erkek tarafının belirlediği bir tarihte yapılmaktadır. Nişan masraflarının büyük kısmını erkek tarafı üstlenmektedir. Belirlenen nişan tarihi tarafların birinin yakın akrabalarından birisi ağır bir şekilde hastalandığında birkaç haftalığına veya ölüm gerçekleştiğinde en az kırk gün beklenmeden gerçekleştirilmez. Eğer ölen ata, amca, dayı veya kardeş gibi çok yakın ise bu süre aylarca olabilmektedir. Taziyeden hemen sonra nişan yapılması ayıp karşılandığı gibi bu durum akrabalar arasında kırılmalara ve dargınlıklara neden olmaktadır. Bu nedenle toplumda çoğunlukla adı konulmamış bir ritüel olarak aile büyükleri vefat edenin yakınlarına ziyarette bulunarak önce onlardan izin alır, eğlencelerde aşırılığa kaçmamaya ve taziye evine saygıda kusur etmeye çalışırlar⁴³⁰. Bazı yerlerde ve yakınlığa bağlı olarak müzik gibi enstrümanlar dahi çalınmaz ve sade bir şekilde tören yapılmaktadır.

Nişan hadisesinden sonra tarafların birbirlerini ziyaret etmesi geleneksel bir olgu olup ilk ziyaret erkek tarafından kız ailesine yapılmaktadır. Bu ziyaretin ardından kız tarafı da daha önceden aile bireyleri için hazırlanmış olan içinde patik, yazma, elbise, gömlek vs.

428 İlkay Ayaz, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020.

429 Fatma Kıran, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Makbule Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Selver Ergün, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Berfin Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Sibel Çelik, Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

430 Rabia Dedeoğlu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü:05 Kasım 2018; Zahide Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeynep Yıldız, Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Mehmet Topçu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeliha Ayni Şahin, Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Rabia Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018.

hediyelerin bulunduğu bohçaları vermek üzere erkek tarafını ziyaret etmektedir⁴³¹.

Alevi toplumunda eski dönemlerde herkes bir şekilde birbiri ile akraba olduğundan ve daha önceden birbirini tanıdıklarından dolayı nişanlar kolay kolay bozulmamaktaydı. Ancak günümüzde gençler arasında geçimsizlik veya evlilik konusunda tarafların anlaşmazlıklarının büyük bir soruna dönüşmesi üzerine bozulmaktadır. Bu durumda kız tarafı damat adayının veya ailesinin kızlarına layık olmadığını düşünerek ileride bir sorun yaşayacaklarını düşündüklerinde nişanı bozabilmektedirler. Aynı durum erkek ailesi içinde geçerlidir. Tarafların nişanlarının bozulması sonucunda nişan öncesi yapılan hediyeler geri verilmektedir. Eğer nişanı kız tarafı bozarsa erkek tarafının aldığı bütün hediyeler ve nişanda takılan ziynetleri erkek tarafına geri vermektedir. Eğer nişanı bozan erkek tarafı ise kız tarafına yapılan saygısızlık olarak görüldüğünden erkek tarafı hiçbir şey talep etmemektedir. Ancak zaman zaman bu durum taraflar arasında sorunlara neden olabilmektedir. Bazen de kız tarafı erkek tarafının nişanı bozmasından dolayı hiçbir şey talep etmemekte ve alınan hediyeleri kendiliğinden geri göndermektedirler⁴³².

Evliliklerin kutsanması ve karşılıklı olarak tarafların birbirlerine memnuniyetin gösterilmesi için nişanlılık döneminde yakın akrabalara hediyeler ve gıda maddeleri verilmektedir⁴³³. Nişanlılık döneminde karşılıklı verilen hediyeler veya bohçalar aynı zamanda bir ayrılık habercisi görevini de görmektedir. Bu ilişkiyi sona erdirmek isteyen taraf karşı tarafın bohçasını geri göndererek evlilik işinin olmayacağını karşı tarafa iletmiş olmaktadır⁴³⁴. Aynı şekilde kız tarafının başlık parasını geri göndermesi de bir ayrılık habercisidir.

431 Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

432 İsmail Lale, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Rabia Dedeoğlu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018; Zahide Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeynep Yıldız, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Mehmet Topçu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeliha Ayni Şahin, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Rabia Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018.

433 Malinowski, Kuzeybatı Malenazy'a'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 84-86.

434 Ali Bayat, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; İbrahim Kaplan, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

Eski dönemlerde nişanlılık günümüz evlilik bağı gibi görülmektedir. 79 yaşındaki katılımcılarımızdan İsmail Lale, nişanlı bir kızın bir başkası ile kaçması durumunda ailenin bunu namus meselesi haline getirerek şiddetli bir şekilde cezalandırdığı belirtmektedir⁴³⁵. 85 yaşındaki Ali Yorulmaz da bu duruma dikkat çekmektedir. Ona göre “Eskiden nişanlandıktan sonra ya ölünür ya da o iş evlenmeyle sonuçlanırdı. Şu an durum çok değişti. Akşam nişanlananlar sabah nişan bozuyorlar.”⁴³⁶ Günümüzde de kısmen etkisi olmakla birlikte geçmiş dönemlerde nişanı bozulan veya atılan kızların sorunlu veya bir özrü olduğu düşüncesiyle toplumdaki talipleri arasında azalmalar olmuştur⁴³⁷. Bunda yoğun akrabalık ilişkilerinin etkisinin de olduğu bilinmektedir. Zira bir akrabanın talip olduğu ve sonradan vazgeçtiği/geçildiği kızlara aynı sülaleden veya köyden birinin talip olması hoş karşılanmamakta ve uzun süreli kırgınlıklara neden olmaktadır.

Nişanlı kız kaynanasını veya kayınbabasını her gördüğünde elini öper ve saygıda kusur etmemeye çalışmalıdır. Özellikle bu dönemde nişanlı genç kızın aile bireyleriyle konuşmayıp sessiz kalması toplumda büyüklerine karşı terbiye ve nezaket davranışı olarak kabul görmüştür⁴³⁸. Ruşen Ekinci (55)’ye göre nişanlı kızın kayınbaba ve kaynanasına karşı hürmetli ve saygılı davranmasında gelecekteki gelin kaynana ilişkisini iyi tutma düşüncesi de etkilidir⁴³⁹. Server Çelik (48), bu dönemde kaynana dışında kayınbirader ve eltisi ile de saygıdan konuşmadığını belirtmektedir⁴⁴⁰. Bunlara ek olarak nişanlı çiftler eski dönemlerde ailelerinin yanında nişanlılarının adını söyleyemez ve bunu ima etmekten de çekinmişlerdir. Zeynep Tunç (72)’a göre bu uygulama aynı zamanda bir saygı ifadesidir⁴⁴¹.

Nişanlı kız kaynanasının evini ziyarete gittiğinde mutlaka kendisine takılan takıları takmalı ve en güzel şekilde gitmelidir. Bu ziyarette nişanlı kız kaynanası veya damadın aile büyükleri ile konuşmaz sessizce evin diğer bireylerine yardım eder veya bir kenarda oturur.

435 İsmail Lale, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

436 Ali Yorulmaz -Çiftçi- “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

437 Sibel Çelik, Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

438 Elif Tunç, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Ruşen Ekinci, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

439 Ruşen Ekinci, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

440 Sever Çelik, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

441 Zeynep Tunç, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018

Evden ayrılış vakitlerinde kaynana, müstakbel gelininin evden ayrılmasından önce mutlaka bir hediye vermek durumundadır⁴⁴². Bu hediye nin kıymeti aynı zamanda tarafların birbirlerine olan bakış açısını da göstermesi bakımından önemlidir.

Nişanlılık döneminde tarafların birbiri ile görüşmesine fazla izin verilmez ve görüşenler toplumda ayıplanmıştır⁴⁴³. İsmail Lale (79), eşiyle nişanlılık dönemi olan dört yıl süresince görüşemediklerini ifade etmiştir⁴⁴⁴. Elif Tunç (87), toplumdaki bu uygulamadan dolayı gençliğinde özellikle nişanlı genç kızların nişanlısını gördü mü bir tarafa saklandıklarını belirtmektedir⁴⁴⁵. Görünürdeki bu katı yasağa rağmen eski dönemlerde bir kısım çiftlerin zaman zaman gizlice görüştükleri de bilinmektedir⁴⁴⁶. Bazı katılımcılarımız gençliğinde nişanlı çiftlerin bu yasağı delmek içi çeşitli araçlar vasıtasıyla nişanlı çiftlerin birbirlerine haber gönderdiklerini, özellikle nişanlı erkeğin geçeceği bir yerde veya mekânda sanki tesadüfen orada bulunuyor veya duruyor gibi nişanlı kızın önünden erkeğin geçtiğini ve böylece birbirlerini gördüklerini kaydetmektedir⁴⁴⁷. Ali Çağlayan (42) , “ *Kızı bir kez gördüm, nişanlandım ikinci kez bir yıl sonra evlenirken gördüm,*” sözleriyle karısı ile nişanlılığı süresince görüşemediğini ifade etmiştir⁴⁴⁸. Mahmut Hanol, gençliğinde İstanbul’da işçi olarak çalıştığından ve sosyal ortamlarda bulunduğundan yasak olmasına rağmen eşiyle gizli gizli görüştüklerini belirtmiştir⁴⁴⁹. Nişanlı çiftlerin görüşmesine izin vermeyen ve bunu kısıtlayan taraf genellikle kız tarafıdır. Zeynep Güzel’e göre düğünde bile damat ve gelinin kol kola girmesine izin verilmez ve bu şekilde oynayanlar hoş karşılanmamıştır⁴⁵⁰. Günümüzde artık genç çiftlerin

442 Hanım Hanol, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

443 İsmail Lale, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Huriye Anık, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Sakine Çelik, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Sibel Çelik, Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Ruşen Ekinci, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

444 İsmail Lale, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

445 Elif Tunç, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

446 Hanım Hanol, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Zeynep Güzel, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Sever Çelik, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018

447 Zeynep Çetin, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018; Muti Fırat, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

448 Ali Çağlayan, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018

449 Mahmut Hanol, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

450 Zeynep Güzel, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

rahatça iletişim kurabildiklerini en katı ailelerin bile genç çiftlerin yanına bir küçük çocuk veya kardeş refakatçi gözetiminde görüşebildiklerini müşahede etmekteyiz. Bunda Sibel Çelik (24) 'de belirttiği gibi toplumun artık nişanlılık dönemini genç çiftlerin birbirlerini tanıma ve sevgililik dönemi gibi algılamasının payı büyüktür⁴⁵¹.

7. Beşik Kertme

Alevi toplumunda beşik kertme hadisesi, erken dönemlerde bazı ailelerin birbirleriyle çocuklarını evlendireceği şeklinde birbirleriyle söz vermesinden ibarettir. Bu tür uygulamalar eskiden var olmakla birlikte günümüzde unutulmuştur⁴⁵².

8. Alevilerde Nikâh

Alevi toplumunda nikâh iki bireyin ömür boyu birlikte yaşamak için birbirine vermiş oldukları ikrar ve söz olarak kabul görmektedir. Eski dönemlerde nikâh akdi ve işlemleri dede⁴⁵³ veya onun görevlendirdiği kişiler tarafından iki şahidin huzurunda gerçekleştirilmektedir. Zira nikâh Bektaşî şeriatının beşinci makamı olarak kabul edilmektedir. Nikâh sayesinde toplumdaki kadın ve erkek toplumda var olan kardeşlik bağından çıkar ve birbirlerine eş olurlar⁴⁵⁴.

Eski dönemlerde erkek ve kız aileleri tarafından belirlenen evliliğin gerçekleşmesi için dedeye haber verilir ve dedenin huzurunda

451 Sibel Çelik, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.

452 Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Mustafa Alkan, - Ozan-"Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

453 Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020; Tanrıverdi, "Anadolu Alevi geleneğinde kutsalların bir derlemesi: Adıyaman Örneği", s.142; Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.159.

454 Tanrıverdi, age., s.125. "Nikâh olmazsa olmazlarımızdan bir tanesi olmuştur. Dedelerimizin yanından yine dede ocaklarımızda veyahut dedelerin kendilerine rehber ettikleri sözüne ve özüne güvenilir insanlar, dedelik kurumunun yanında hocalığı da öğrenmişlerdir. Ve biz bunlara Alevi hocaları veyahut Alevi hâceleri yani öğretmenleri diyoruz. Genellikle nikâh akdi olmazsa olmazlarımızdandır; çünkü dinimiz içerisinde ve özellikle bizim bölgemizdeki Aleviler "Bizler bütün insanların kardeş yaratıldığı; rengi, dili, dini, ırkı ne olursa olsun bir özde kardeşliğin var olduğuna ve o kardeşliğin nikâhla ortadan kalktığına inanırız" şeklindeki inançlarında ötürü nikâhı çok önemserler. Yani sokakta oturan komşunun ve çevrendeki insanları kardeş olarak göreceksin. Bu kardeşliği nikâh akdiyle sonlandıracaksın. Dolayısıyla temelinde ve işleyişinde geleneksel olmanın vurgusunu barındırdığı için bugün dağlık kırsal yaşayan taliplerimizin bu hususta talepleri yoğundur. Erkânın belki de en saf şeklini bugün değişimin kısmen hala giremediği dağlık kırsalda yaşayan Alevi köylerinde görebilirsiniz." Bk. Aynı sayfa.

her iki gence birbirleriyle ömür boyu karşılıklı anlayış ve sevgi içinde bulunmaları istenmektedir. Dede ya da onların görevlendikleri hoca şahitler huzurunda gençlere birbirleriyle gönül rızalarıyla evlenmek isteyip istemediklerini üç defa sorar aldığı olumlu cevap ve şahitler huzurunda Allah'ın emri, Hz. Muhammed'in kavliyle, Ehlibeyt veya İmam Cafer Sadık'ın izahatı üzerine nikâhlarını kıymaktadır. Alevi toplumunda aynı Sünni mezhebinde olduğu gibi isteyen kimseler resmi nikâhtan sonra dedenin veya onun yetiştirdiği hocanın önünde nikâhlarını kıymaktadırlar⁴⁵⁵. Bununla birlikte 1970'lere kadar devletle olan münasebetin zayıf olduğu dönemlerde nikâhlar resmi olmaktan daha çok dedelerin kıydığı geleneksel nikâh akdiyle gerçekleşmiştir. Bu nikâh işlemi

“Dede: Filan oğlu filan, filan kızı filan; sizler, iyi günde kötü günde, hiçbir baskı altında kalmadan veya herhangi bir etkinin altında olmayarak, Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle, yolumuzun erkânı ve ahkâmıyla, piri-miz, üstadımız, hünkârımız Hacı Bektaş-ı Veli'nin erkânı gereğince, iyi ve kötü günde, sağlıkta, bollukta, yoklukta, her türlü şartlarda, birbirinize karşı saygılı olacağınıza, birbirinizin haklarını koruyacağınıza, gökte melekler, suda semekler ve burada hazır bulunan cemaatin huzurunda kabul edip söz veriyor musunuz? Bu soru üç defa tekrarlanır, gençler her sorulduğunda evet diye cevap verirler.

Daha sonra Dede: İkrarınızda sabit kalasınız, hak erenler ömürlerinizi, canlarınızı sağlıklı, rızıklarınızı bereketli, evlatlarınızı sağlıklı, mutlu, huzurlu etsin der. Sonra düvazımam (dua) okunur. Bu duada sırasıyla bütün imamların isimleri zikredilir. Daha sonra Peygamber efendimiz Hz. Muhammed'e ve onun Ehl-i Beyt'ine salâvat getirilir; Dede daha sonra şöyle der: Bu nikâh Hz. Muhammed'in, Hz. Ali ile Hz. Fatıma arasında kıldığı ak ve tertemiz nikâhtır. Aranızdaki yakınlık Hz. Ali ile Hz. Fatıma arasındaki yakınlık gibi olsun. Aranızdaki saygı ve sevgi azalmasın; artsın ve çoğalsın, hayırlı evlatlara kavuşup sevinip, mutlu olasınız, soyunuz yeryüzündeki insanlara faydalı olsun. Dede, daha sonra tekrar bir gülbank, düvaz okur.”⁴⁵⁶.

Ali Tanrıverdi ise, Dede gibi kanaat önderlerinin katıldığı törenlerde dede “Allah'ın emri, Peygamberin kavli ve İmam Cafer-i Sadık efendi-

455 Haşim Aslan, s. 17; Tanrıverdi, age., s.124-125. Adıyaman Alevilerinin yakın ilişkilerde bulunduğu Maraş bölgesi Alevilerinde de nikah temelde aynı özelliklere sahiptir. Bk. Remzi Kaptan, Alevi Duaları Gülbanklar, Tarihsiz, s.59-61.

456 Fevzi Rençber, “Adıyaman'da Alevilik”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2012), s. 158-159.

mizin buyruğu mezhebi içtihadı üzere kızınızı, oğlumuzu nikâhlayacağız. Bu nikâha ikinzide hazır mısınız?” der, onlar da “hazırız” derler. Bunun üzerine dede, kızın babasına “Allah’ın emri, Peygamberin kavli ve İmam Cafer-i Sadık efendimizin buyruğu mezhebi içtihadı üzere kızını oğlana verdin mi?” der. O, da “verdim” der. Dede, üç defa “verdi mi?” sözünü tekrar eder ve kızın babasından her defasında “verdim” cevabını aldıktan sonra erkeğin babasına dönerek “Allah’ın emri, Peygamberin kavli ve İmam Cafer-i Sadık efendimizin buyruğu mezhebi içtihadı üzere oğluna kızını kabul ettin mi?” diye üç kez sorar. O da üç kez “kabul ettim” dedikten sonra “Allah, ayın şirin göstereyin, hak işinizi rast getirsin, Hak Muhammed Ali yardımcınız olsun, dilekleriniz kabul olsun, gerçeğe hüü” şeklindeki duasından ve genç çiftlerin sonra nikâh işlemi gerçekleştirilmiş olduğunu belirtmektedir⁴⁵⁷. Dede Kemal Güzel’e göre dedenin olmadığı yerlerde yerlerdeki nikâhları pirlere kıymaktadır⁴⁵⁸.

Eski dönemlerde resmi nikâhın öneminin anlaşılmadığı ve resmîyetin bütün bölgelere ulaşmadığı dönemlerde nikâh işlemlerinin gerçekleşmesi sadece dedelerin nikâhı şahitlerin önünde kıyması yeterli olurken günümüzde artık resmi nikâh gerçekleştirilmeden dedelerin kıyacağı nikâh sadece bir ritüel olarak kalmaktadır. 50-60 yıl önce özellikle kırsal alanda oldukça yaygın olan dede nikâhı uygulaması, eğitim seviyesinin, şehirleşmenin ve resmi nikâhın kadını koruyan güvence durumunun anlaşılmasıyla birlikte tamamen terk edilme riskiyle karşı karşıyadır. Bunda Alevi dedelerinin de olumlu tutumu önemli rol oynamaktadır. Alevi dedelerinden Ali Büyük Şahin, kendisine dini nikâh için başvuran bireylerin önce resmi nikâhlarının kıyılmasının ardından kendisine başvurulmasını istediğini ve buna dikkat ettiğini belirtmektedir⁴⁵⁹. Yukarıdaki ifadelerle birlikte her şeyde olduğu gibi resmi nikâhın dini nikâha göre birçok avantajının bulunması ve Alevi kültürünün eğitim ve şehirleşmeye bağlı olarak değişmesine bağlı olarak özellikle eğitilmiş gençler arasında sadece resmi nikâhla yetinen bireyler artmaktadır. Alevi dedelerinden görüştüğümüz Mithat Büyükşahin, eskiden nikâhlarda dedelerin rızası ve nikâhı arandığını ancak günümüzde gençlerin ritüellerin artık fazla önemsemediklerini

457 Tanrıverdi, “Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği”, s.149-150.

458 Kemal Güzel, -Dede- “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019.

459 Aslan, s.33.

kendilerinin evlilik için de resmi nikâhın yeterli gördüklerini belirtmektedir⁴⁶⁰. Bununla birlikte kırsal alanda dedelerin veya onların görevlendirdikleri hoca isimli görevlilerin nikâh kıymalarını önemseyen bir kesimde varlığını hala sürdürmektedir. Dedelerden Garip Bozkurt, “Bizler bütün insanların kardeş yaratıldığı; rengi, dili, dini, ırkı ne olursa olsun bir öзде kardeşliğin var olduğuna ve o kardeşliğin nikâhla ortadan kalktığına inanırız.” sözleriyle nikâh akdine dedelerin bakış açısını göstermesine rağmen⁴⁶¹ özellikle üniversite okuyan ve geleneklerden kopan kimseler için nikâh akdi olmazsa olmaz bir şey değildir önemli olan resmi nikâhtır. Bu anlayış artık günümüz toplumun tamamına yansımış olup neredeyse ailelerin tamamı resmi nikâhsız kızlarını evlendirilmemektedirler. Bu durum özellikle ova köylerinde geçerli olup dağ köylerinde kısmen sembolik de olsa dini nikâh uygulaması devam etmektedir⁴⁶².

9. Başka Mezheplerle Evlilik

Adıyaman dışındaki Alevilerle ilgili yapılan çalışmalarda Sünni ve Alevi kesimlerin birbirleriyle olan iletişimin zayıflığından ve ön yargılarından dolayı evliliklerin kısıtlı olduğu “Yine Cumhuriyet’in kurulmasından önce olduğu gibi günümüzde de kırsal bölgelerde Alevî ve Sünnî köyler, şehirlerde ise çoğu yerde Alevîlerin yoğun yaşadıkları mahallerle Sünnîlerin yaşadığı mahalleler neredeyse birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrışmaya rağmen Sünni ve Alevî köyler arasında ticarî ilişkilerde fazla bir sorun yaşanmamaktadır. Ancak Alevî ailelerle Sünnî kökenli aileler arasında sosyal ilişkilerde, özellikle de evlilik konusunda ciddi sorunlar vardır. Anadolu’da Sünnî ve Alevî kökenli aileler arasında neredeyse akrabalık bağları kesintiye uğramıştır. Tarikte gelişen birçok sosyal olayın paralelinde Sünnîler arasında, Alevîlerden ne kız alınacağı ne de onlara kız verileceği, kestikleri hayvanların etinin yenmeyeceği, pişirdikleri yemeğin yenilmeyeceği, gusül aptesti almadıkları yönünde halk inançları oluşmuştur. Bu inançlar, bütün Alevîlere mal edilmiş ve düşünce planında Alevîliğe karşı bir karalama kampanyasının malzemesi haline getirilmiştir. Bunun en vahim sonucu ise her iki toplum

460 Mithat Büyükaşahin, Dede-, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.

461 Tanrıverdi, age., s.125.

462 İlkay Ayaz, -Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020; Tanrıverdi, age., s.172-173.

arasında çok zayıf olan aile bağlarının daha da zayıflamasına neden olmuştur. Bu suçlamalar neticesinde Alevîler kendi içlerine kapanmış ve kapalı bir toplum haline gelmiştir.” sözleriyle ifade edilmiştir⁴⁶³. Daha önceki dönemlerde Baha Said Bey, farklı mezhepten kişilerle olan evliliklerin hoş karşılanmadığını ve bu eylemi gerçekleştiren kişilerin düşkün ilan edilerek ölüme varan şekilde şiddetli bir şekilde cezalandırıldığını belirtmektedir⁴⁶⁴.

Bu durum Adıyaman'daki Alevi toplumu içinde geçerli olduğu var sayılmakla birlikte⁴⁶⁵ gözlemlediğimiz ve içinde yaşadığımız toplumda hemen hemen her Alevi köyünde veya sülalesinde en az bir iki Sünni aile ile karşılık kız alışverişi yani evlilik yapmış kimseler ile karşılaşmış bulunmaktayız. Oysa bu durum Adıyaman dışında Amasya, Havza, Çorum, Sivas, Balıkesir ve Isparta gibi şehirlerde bu tür evlilikler daha çok Alevi toplumunun kırsal alandan şehirlere göçle birlikte artan eğitim seviyesi ve sanayileşmeyle bağlı olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir. Hatta Taşğın'ın aktarımıyla Ayşe Güneş Ayata, Alevi toplumun 1960'larda sol siyasal görüşün etkisiyle aynı siyasal zeminde buluşan Sünni kesimlerle rahat bir şekilde evlilikler yaptığını belirtmektedir. Ona göre siyasal ideoloji, Alevi mezhep inancı gibi görülmekte ve eş değer kabul edilmektedir⁴⁶⁶.

Adıyaman Alevi toplumunda ise, başka mezheplerle yapılan veya yapılacak olan evliliklere genel itibariyle siyasal zemin ve dini söylemlerin yoğun olarak yaşanmış olduğu dönemler haricinde yüzeysel olarak karşı çıkılmaktadır. Gerçekte ise Adıyaman ve çevresinde tarafların birbirlerini bilmesi ve tanması halinde evlilikler gerçekleşmiş ve gerçekleşmektedir. Bu durum günümüzdeki eğitim ve kültürün artmasıyla gerçekleşen bir olgu değildir. Bu durum yüzyıl öncesinde bile aynıdır. 1900'lerde Atmalı Aşireti'nden birçok kimse Sünni ve Alevi ayrımı olmadan birbirleri ile evlenebilmektedir. Bu konuda taraflara hiçbir dini ve mezhepsel baskı uygulanmamıştır. Bu konuda Binbaşı Noel, *“Aşiretin yarısı Şii (Alevi diye bilinmektedir) diğer yarısı Sünnidir. Dini inanışlar bakımından Şiilerle Sünniler arasında hiçbir sorun çıkmamaktadır. Sünniler ve Şiiler aşiret içinde birbirlerinden kız alıp vermektedir. Ge-*

463 Mehmet Kenan Şahin, “Alevî Geleneğinde Toplum ve Aile Kavramı” Kalam Araştırmaları 9:1 (2011), s. 270.

464 Baha Said Bey, s.155.

465 Rençber, “Adıyaman'da Alevilik”, s.159.

466 Taşğın, s.133-134.

linin ya da doğacak çocukları için hiçbir zorlayıcı şart öne sürülmemektedir." sözleriyle açıklamalarda bulunmuştur⁴⁶⁷. Bu durum sadece Atmalı Aşireti için değil aynı zamanda Hıdırsor ve diğer Alevi aşiretler için de geçerlidir. Mehmet Yıldırım'ın iki halası da 1940'larda biri Hasankendi köyünden diğeri ise Adıyaman'a gelen muhacir ailelerinden iki Sünni ile evlenmiştir. Bunlardan birisinin çocukları ve torunları Hasankendi köyüne gelin giden kadının çocukları ve torunları günümüzde Akgün soyu adını taşımaktadırlar⁴⁶⁸.

Günümüzde özellikle Kav Aşireti'nde bunun geçmişten günümüze birçok örneği bulunmaktadır. Bunun nedenleri arasında bu aşiretin yarısının Sünni yarısının Alevi olmasıdır. Bu aşiretin bireyleri farklı mezheplerde olsalar da bile zaman zaman diğer Alevi ve Sünni topluluklara göre daha kolay birbirleriyle evlenebilmekte ve birbirlerine tolerans göstermektedirler. Hosmos (Gözebaşı) köyünden Sünni olan Nuri Ayaz, eşinin vefatı üzerine ikinci eşini aynı aşiretten olan Alevi bir bayanla yapmıştır. Bu konuda herhangi bir sıkıntı yaşamamıştır. Aynı bağlam üzerinde Sünni olan Abuzer Çoşkun, büyük kızını Alevi bir şahsa vermiştir.

Hıdırsorlu Murat Durmaz'a göre Adıyaman'da Aleviler ve Sünniler arasındaki evliliklerde ilk başlarda bir miktar tepki olsa dahi günümüzde çok fazla bir tepki görmemektedir. Bunun nedenleri arasında herkesin birbirini tanıması ve ailelerin gençlerin mutluluğuna karşı durmak istememesi olarak belirtmektedir.⁴⁶⁹

Kav Aşireti'nden Ali Polat, büyük halasının aynı aşiretin Sünni köylerinden olan Pevrikan köyünden birisine kız verdiklerini belirtmektedir. Aleviler ile Sünniler arasında eski dönemlerden itibaren evlilikler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Kömürlü Ali Polat'ın aynı adı taşıyan dedesi iki kızını Pevrikanlı Sünni Yusuf Yaman ile evlendirmiştir. Kızlardan büyük olan 1960 yılında evliliğinin ilk yılında

467 Noel, s. 83. Yılmaz Arı, çalışmasında farklı mezheplerden evliliğin çok yaygın olmadığını belirtmekle birlikte örneklemini oldukça sınırlıdır. Bkz Yılmaz Arı, "Öteki'nin Algılanışı: Alevilik Ve Aleviler", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Sayı 104, 2022, s. 399-414 Gerçekte ise günümüzdeki milliyetçilik akımı, şehirleşme ve eğitim durumunun artmasıyla bu tür evliliklerin arttığını gözlemlemiş bulunmaktayız. Ayrıca Kav Aşireti'nin yarısının Sünni ve yarısının Alevilerden oluşması en azından bu aşiret için bu tür evliliklerin kolay olduğunu göstermektedir.

468 Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020.

469 Murat Durmaz, "-Memur-", "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

ölünce Yusuf Yaman bu sefer ikinci kızını Ali Polat'ta istemiştir. Aile kızı, büyük kızlarının ölümünden dolayı acılı olduklarından ikinci kızlarını vermek istemiş iseler de o dönemde yaşayan Alevi kanaat önderlerinden Ape Aziz (Aziz Amca) devreye girerek Ali Polat'a Züleyha isimli ikinci kızını Yusuf'a verilmesini sağlamıştır⁴⁷⁰. Adıyaman bölgesinde önemli bir Alevi dedesi ve kanaat önderi olan Aziz Dede'nin bu tutum ve duruşu Adıyaman bölgesinde Alevi-Sünni evliliklerinde diğer bölgelere göre daha ılımlı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte siyasallaşmış ve mezhepsel olarak güçlü duyguları olan Aleviler, her ne kadar bu tür evliliklere karşı çıkmış olsalar bile zamanla bunu kabullenmektedirler. Sünni olan Mesut Güneş, sosyal bir ortamda tanışmış olduğu eşiyile evlenmek istemiş ancak eşinin ailesi buna karşı çıkınca mecburen sadece erkek tarafının katıldığı tek taraflı bir düğün yapılmıştır. Taraflar arasındaki bu küslük uzun sürmemiş bir iki ay içinde barışılmış ve ailecek görüşmelere başlanmıştır⁴⁷¹. Kömür bölgesinden Hasari Bektaş, kendi halasının ve iki kız kardeşinin Sünni mezhebinden kişilerle evli olduklarını belirtmektedir⁴⁷².

Gazi Mezarıcı, Adıyaman Üniversitesi, PDR öğretmenliği mezunu alt sınıflardan Diyarbakırlı Sünni bir kız ile evlenmek için girişimde bulunmuştur. Kendisine mezhep farklılığının bir sorun teşkil edip etmeyeceği sorulduğunda bunun önemli olmadığı yeter ki aşırı uçta Sünni anlayışının olmasının yeter cevabını vermiştir⁴⁷³. Siirtli olup aslen Arap ve Ankara'da doğma büyüme olan Devrim Ehi, üniversite yıllarında tanıştığı ve arkadaşlık kurduğu kocası ile herhangi ailevi bir sorunla evlenmiştir. Kocasının diğer Alevilerden farklı olarak sosyal demokrat olduğunu bununda evliliklerini kolaylaştırdığını belirtmiştir. Ona göre kocasının sıkı sıkı Alevi geleneklerine bağlı olmayışı ve ailesinin de bu şekilde bilinmesi en büyük etkendir. Bu durum özellikle okumuş ve entelektüel birikime sahip olan kimseler arasında daha çok rastlanan bir olgudur. Bu durumda kendi ailesinin sosyal demokrat ve hoşgörülü olmasının etkili olduğunu belirtmektedir⁴⁷⁴. Kayserili Bayram Özkaya, üniversite yıllarında hanımı ile tanışmış ve daha sonrada evlenmiştir. Kaya daha sonra eşinin memleketine ve

470 Ali Polat, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 05 Temmuz 2020.

471 Mesut Güneş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Mayıs 2018.

472 Hasari Bektaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 05 Temmuz 2017

473 Gazi Mezarıcı, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Büyük Kırklı Köyü: 06 Mayıs 2017

474 Devrim Ehi, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 05 Mayıs 2018.

mahallesine taşınmıştır. Onun ifadesine göre önemli olan tarafların birbirini sevmesi ve anlaşmasıdır. Kendisi işsiz olmasına rağmen hanımının ailesi kendilerine sahip çıkmışlardır⁴⁷⁵.

İmam Ocak'a göre Aleviler başka mezhepten olan evliliklerde en fazla Hanefi mezhebini tercih etmektedirler. Bunun dışında özellikle Aleviler arasında eğitim seviyesi yüksek ve Kürt milliyetçilik duyguları fazla olan kimseler Diyarbakır gibi Şafi olan kimselerle de evlendiklerini ifade etmektedirler. Bu ilişki de özellikle kız vermelerde sıkıntılar yaşanmazken özellikle kız almalarda şafilere her ne kadar kendilerinin de solcu (Kürt milliyetçisi) olmalarına rağmen mezhepsel farklılıkları öne sürdüklerini bir kuzenin Diyarbakırlı aileden başarısızlıkla sonuçlanan kız isteme hadisesi ile de açıklamaktadır. Bu hadisede İmam Ocak, dayı oğlunun Diyarbakır'dan bir kız sevdiğini ancak kızın ailesinin Şafi mezhebinden olduğu için kendilerinin ailecek bu evliliğe pek sıcak bakmadıklarını belirtmiştir. Buna rağmen dayıoğlunun isteği üzerine dayısı ve yengesi Diyarbakır'a gidip kızın ailesi ile tanışmalardır. Bu tanışmada kız tarafı kendilerinin de her ne kadar aşırı solcu (Kürt milliyetçisi) olmalarına rağmen bir Alevi'ye kız vermeyeceklerini ifade ettiklerini belirtmektedir. Bu nedenle izdivaç gerçekleştirmemiş ve ilgili şahıs kendi mezhebinden bir başkası ile evlenmiştir. Buna rağmen Şafi mezhebine inanan kimselerden kız aldıkları da olmuştur. İmam Ocak'a göre siyasi anlayış ve yakınlık dışında Aleviler, en çok Hanefilere kız verirken Şafi mezhebenden olanlara kız verme konusunda daha katı durmaktadırlar.

Adıyaman Alevilerinin memleketleri dışında evlenmelerinde adaylarla politik ve dini tutumlarının esnekliği önemli rol oynamaktadır. Murat Durmaz'a göre aynı siyasi yelpazede yer almalarına rağmen Diyarbakırlı veya Şırnaklı arkadaşlarla dini görüşlerden dolayı anlaşmadıklarını ve flört dönemlerinin evlilikle sonuçlanmadığını, bu nedenle Diyarbakır, Mardin ve Hakkâri gibi bölgelerden kendilerine kız verilmediğini belirtmektedir. Oysa bu bölgelerden alevi kızlarla flörtleşenlerin evlenebildiklerini sözlerine eklemiştir⁴⁷⁶.

Büyükhanlı Ayçan Çevik'e göre Hıdırsor aşireti mezhepçilikten daha çok ırkçı bir anlayışla Sünnilere kız vermeye soğuk bakarken

475 Kaynanasından Aktaran: Bayram Özkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.

476 Murat Durmaz,-Memur-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

Kürt milliyetçisi olan Diyarbakır, Hakkâri gibi bölgelerdeki Kürt milliyetçilerine daha rahat bir biçimde kız alıp verebilmektedirler⁴⁷⁷. Aynı durum şehirleşmiş Alevilerde de görülmektedir. Sünni mezhebe mensup Güneş ailesinden iki kuzen olan Mesut ve Kadir, Alevi kız arkadaşlarıyla evlenme girişiminde bulunmuşlardır. Politik ve siyasi söylemleri birbirinden farklı olan iki kuzenden Mesut, Hıdırsor aşiretinden eşi Perihan'la evlenmek için girişimde bulunmuş olmasına rağmen kızın ailesi buna karşı çıkmış, tehdit ve zorlamalarda bulunmuştur. Kız tarafının karşı çıkmasından dolayı Mesut ve Perihan, kız tarafının tepkilerini daha fazla çekmemek için nikâhlarını Antalya'da düğünlerini ise Mersin'de yapmak durumunda kalmışlardır. Düğün sonrasında da Adıyaman'da yaşam olanakları bulunmasına rağmen memur olan genç çift bir müddet Bayburt'a tayin istemişlerdir. Olayların yatışmasından sonra taraflar barışmış birkaç yıl sonrada adı geçen çift Adıyaman'a geri dönmüştür. Diğer kuzen Kadir ise siyasi ve politik söylemde Alevi toplumuna yakın olduğu için Mesut'un karşılaştığı herhangi bir problemle karşılaşmamış bilakis siyasi yakınlıktan dolayı birkaç farklı kızla tepki çekmeden evlilik amaçlı görüşmeler yapmıştır⁴⁷⁸.

Kav Aşireti'nin Sünnileşmiş kesiminden Haydaranlı Yunus Işık, özellikle kendi aşiretleri arasında Alevi-Sünni evliliklerinde herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmektedir. Babası Kemal'in amcasının kızı, kendi amcasının kız torununun bir Alevi ile evlendiğini belirterek bunun sadece geçmişe değil günümüzde de devam ettiğini vurgulamaktadır. Günümüzde ablasının aynı şekilde bir evlilik yaptığını ifade etmiştir. Yunus Bey'e göre bu evliliklerde her iki tarafında aynı aşiretten ve yakın ilişkilerde olmasının önemi büyüktür. Kendilerinin Kav Aşireti'ne kız verirken sıkıntı veya endişe duymadıklarını, taziye-de, düğünde ve diğer merasimlerde bir arada bulduklarını ancak Hıdırsorlulara kız verme konusunda katı olduklarını söylemektedir. Bunun gerekçesini ise taraflar arasındaki geçişlerin ayrımın keskin olduğunu, onların Kav Aşireti'ne göre inanç bakımından zayıf veya hiçbir inancı kabul etmeyen bireyler olarak görüldüğünü belirterek bu aşiretle yapılacak evliliklerin tepkiyle karşılanmaktadır. Evliliklerde özellikle Kav Aşireti'nden kimselerle yapılan evliliklerde taraflar

477 Aycan Çevik, " Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi:02 Kasım 2018.

478 Mesut Güneş, " Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Mayıs 2018.

genellikle birbirlerinin inancına saygı duymakta ve birbirilerine karışmamaktadır. Yunus Bey'in kız kardeşi başı örtülü beş vakit namazını kılmaktadır. Bununla birlikte bu tür evliliklerden doğan çocuklar serbestiyet ve daha az sorumluluk gerektirdiğinden dolayı Aleviliği kabul etmektedirler.⁴⁷⁹

Özel bir hastanede çalışan Kav Aşireti'ne mensup B.Ö. isimli doktor üniversite yıllarında tanıştığı Vanlı Sünni eşiyile evlenmiştir. Bunda her ikisinde aynı sosyal ve siyasal görüş birbirlerine yakın olmalarının etkisi büyüktür⁴⁸⁰. Yine Z. O. G. kendisi Sünni olmasına rağmen kocası ile aynı siyasal ortak noktaları paylaşmasına bağlı olarak evlenmiştir⁴⁸¹.

Eski dönemlerde kız ve erkek çocuğun evliliklerinde kiminle nasıl evleneceklerine dair kurallar geleneksel aile kuralları çerçevesinde belirlenirken günümüzde daha çok gençlerin tercihleri aileler her ne kadar istemese de ön planda tutulmaya başlamıştır. Bunda gençlerin hayat bizim hayatımız, evleneceğim kişiyle ben yaşayacağım siz değil gibi sözlerin yanı sıra ailelerin kendileri yüzünden çocuklarının mutsuz olmasından çekinmelerinin etkisi büyüktür. Bu nedenle aileler her ne kadar kırsal alanda etkilerini bir miktar sürdürüyor olsalar bile özellikle şehir merkezlerinde gönülsüz bile olsalar gençlerin işlerine karışmamaktadırlar. Bu bağlamda Mehmet Ali Gül ile İ. farklı mezhepten olmalarına rağmen 9 yıl boyunca arkadaşlık yapmışlardır. Üniversite öğrenimleri sırasında bir arada bulunabilmek adına Z. Mehmet Ali'nin okuduğu Samsun'a yatay geçiş yapmıştır. İlahiyat mezunu olan Mehmet Ali ile İngilizce öğretmeni olan Z. Mehmet Ali'nin atanamamasından dolayı ayrılmışlardır. Yani tarafların birinin Sünni İlahiyat diğerrinin de Alevi İngilizce öğretmeni olması ayrılmalarına neden olan asıl şey ailelerinin karşı çıkması değil taraflardan birinin atanamasıdır. Zira her iki tarafında ailesi bu ilişkiyi bilmektedirler⁴⁸².

Eski dönemlerde bir Alevi şahsın Sünni bir bireyle ile evlenmesi yasaklanmış ve onun toplumdan düşkün ilan edilmesini gerektirirken günümüzde artık Alevi dedeleri bile farklı mezheplerle olan evlilikleri kabullenmektedirler. Bunda toplumda bu tür evliliklerin artması ve

479 Yunus Işık, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Ekim 2020.

480 B.Ö. ,-Doktor, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.

481 Z.O.G.,-Hemşire- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.

482 Mehmet Ali Gül, -Polis- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2017.

dedelik kurumunun bu tür olayları denetlememesi etkili olmuştur. Farklı mezhepten evlilik yapanların büyük bir bölümü evlilik öncesi bu tür durumları dedelere danışmadan kendi bireysel öngörülerini ile gerçekleştirmektedirler. Bu tür evlilikler büyük bir çoğunlukla sevgi ve aşk evlilikleri şeklinde gerçekleşmekte ve taraflar birbirlerinin dini inanç ve vecibelerine saygı duymaktadırlar⁴⁸³. Bununla birlikte bu tür evliliklerde yaşanan en büyük sorun ailelerin bireylerin mezhepsel inanç ve akidelerine karışmaları ve kendilerini sözle taciz etmeleri olarak görülmektedir⁴⁸⁴. Ancak bu tür hadiseler toplumlarda artan bilinçle birlikte daha az yaşanır ve tür eylemlere karışanlar artık toplum tarafından kınanır hale gelmiştir. Son olarak günümüzde başka mezheplerle veya il dışı yapılan evlilikler genellikle uzun bir flört döneminin sonunda gerçekleşmesi yönüyle geleneksel Alevi evlenmelerinden ayrılmaktadır.

Sünni bireylerle Alevi bireylerin evlenmeleri konusunda toplumsal baskıya göğüs germeleri ve kendi düşünceleri ile hareket etmeleri nedeniyle artık toplumun kanaat önderleri dahi bu durumu kabullenmek durumunda kalmıştır. Bu durumu Yılmaz Arı'nın aktarımıyla dede Ali Büyükşahin: *"Çağdaş ve uygar bir ülkede farklı dinlerden, mezheplerden, ırklardan olanların birbiriyle evlenmesi elbette ki demokratik bir düşünce ve eylemdir. Eğer kültürlere, geleneklere, örf ve adetlere saygı duyulmazsa birlikte yol alınmaz. O bakımdan evliliğin birlikte yürütülmesi için karşılıklı sevgi ve saygının olması şarttır. Aynı zamanda özverili olmak da bu*

483 Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.159,160. Bu konuda Arı'nın aktardığı: "Ben Sünniyim ama eşim Alevidir. İkimiz de Müslümanız. Aramızda mezhepsel açıdan bir sorun yok. Ben Ramazan orucu tutarım eşim kendi inancı gereği tutması gereken oruçları tutar. Önemli olan sevgi ve bir diğerine saygılı olabilmek." "Kocamın Alevi olmaması evliliğimize engel değil ki! Kimsenin de bize müdahale etmeye hakkı yoktur! Birbirimizi sevdik ve evlendik. Kocam da Alevi olduğum için bana zorluk çıkarmıyor. Karşılıklı olarak birbirimizi anlamaya ve birbirimize değer vermeye çalışıyoruz. Düşüncelerimiz değişik bile olsa ikimizde Müslümanız sonuçta. Farklılıklarımız zenginliğimizdir." "Alevi bir kişi ile Sünnî bir kişinin evlenmesi O kişilerin bileceği bir iştir. Dini olarak herhangi bir sorun yok. Ama geçmiş tecrübelerden biliyoruz ki işin pratik tarafı oldukça zor oluyor. Yani evlendikten sonra sorunlar başlıyor. Evli çiftler birbirlerinden kendi inançlarına girmelerini istiyor, hatta bu noktada baskı yapıyor. O vakitte sorunlar başlıyor." "Geçmişte bazı sorunlar yaşayanlar olabilir. Ama bu çağda bu gibi konuları büyütmenin anlamı yoktur. Alevi olmamız bizim için bir sorun olmadı olmaz da. Mutluyuz böyle." "Aslında çevrenin baskısı olmadı değil. Lafardan çekiniyor insan. Ama gönül ferman dinlemiyor ki. Ne de olsa kocamla birbirimizi seviyoruz. Alevi yada sünni olmak bir günah mı? Alevi de Müslüman Sünni de Müslüman'dır. Kimin ne dediği değil kalbimizin ne dediği önemli. Bu kalbin de bizim de sahibimiz Allah'tır. Kimsenin karışmasına gerek yok!" ifadeler önemlidir. Bk aynı eser.

484 Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.160.

konuda önemli rol oynar. Eskiden Sünnî ve Alevi olanlar, bu konuda çok uzak duruyor ve titiz davranıyordu; ama şimdi çağın gereği olarak evlilik yapanlar çoğalmaktadır." sözleriyle ifade etmiştir⁴⁸⁵. Bununla birlikte Sünni Alevi evliliklerinde sosyal yaşamda dini ritüellerin uygulanmasında birtakım çatışmalar yaşanmakla birlikte genel olarak gözlemlerimizde taraflardan birisi diğer tarafın sosyal yaşam biçimini kabul ederek çatışmaların önü alındığı görülmektedir.

10. İL DIŞI EVLİLİKLERDE

Adıyaman dışında Aleviler özellikle üniversite ve okul dönemlerinde tanışmış oldukları Çorum, Sivas, Balıkesir ve Tunceli gibi Alevi bölgelerinden gelen öğrencilerle kurdukları arkadaşlıkların bir kısmı evliliklere dönüşmektedir. Bu sayede zamanla arkadaşlıktan aşka dönüşen ilişkiler neticesinde evlilikler gerçekleşmektedir. Mehmet Ali Yıldız, Çorumlu olan eşi ile üniversite yıllarında tanışıp evlenmiştir⁴⁸⁶. Bunun dışında az sayıda da olsa Adıyaman'a memur olarak atanıp daha sonrada burada eşi ile tanışıp evlenen kişilerde bulunmaktadır⁴⁸⁷. Bu bağlamda Sivaslı Alevi Türkmenlerden okul öncesi öğretmeni Necmiye Hanım, Adıyaman'a öğretmen olarak atanmış ve bir müddet sonra da eşi Nusret Bey'le tanışıp evlenmiştir. Evliliklerinde her ikisinin de sol siyasi görüşe sahip olması ve Alevi olması bu evliliğin gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır. Hatta bu çift nişanlarını hiç olmazsa düğünlerini 1 Mayıs İşçi Bayramı'na denk getirmeye çalışmışlardır⁴⁸⁸. Balıkesirli bir bayan, Karapınar Mahallesi'ne gelin gelmiştir⁴⁸⁹. Ancak bu bayan kocasının ailesini Alevi ritüellerini gerçekleştirmede daha özensiz görmüştür. Tarafımızca da Kömür bölgesinden Çorum'un Alevi toplumuna kız verildiği müşahade edilmiştir. Alevi toplumu dış illerle yapılan evliliklerde özellikle Alevi nüfusun fazla bulunmuş olduğu Çorum, Tokat, Malatya, Maraş, Gaziantep, Tunceli ve Nevşehir gibi yerleri tercih etmektedirler. Bunda aynı ritüel ve geleneklere sahip olmanın evliliklerde sorun yaşatmayacağı varsayımından hareket etmektedirler⁴⁹⁰.

485 Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.158-159.

486 Mehmet Ali Yıldız-Akademisyen-, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 02 Kasım 2020.

487 Karaduman, s.

488 Alev Karaduman, s.

489 Murat Durmaz,-Memur-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

490 Suzan Yıldırım, - Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

11. Levirat Evlilikler

Levirat evliliği, özellikle kırsal alanlarda erkek bir bireyin ölen evli erkek kardeşinin karısı ile evlenmesiyle gerçekleşen evlilik türüdür. Başta Yahudilik olmak üzere Asya'dan Orta Doğu'dan ve Anadolu'dan Balkanlara kadar uzanan evlilik türüdür⁴⁹¹. Eski dönem İbranilerde levirat evliliklerinin kurumsallaşması ve bu kurumun dünyamızda halen bugünkü yaygınlığı, küçük kardeşin ölmüş ağabeyi namına çocuk yapmasına olanak tanınmasından kaynaklanmış ve toplum bunu bir ödev gibi zorunlu kılmıştır.⁴⁹²

Levirat evliliklerde kendi içinde sınıflandırılmaktadır. Bu ayırım dul kadının evlendiği kayınının evli veya bekâr olmasına göre değişmektedir. Levirat evliliklerin temelinde birtakım toplumsal nedenleri bulunmaktadır. Bunun nedenler arasında geleneksel aile yapısında hayati önem arz eden malların bölüşülmesini engellemek, ikinci defa düğün masrafından kaçınmak, ailenin artık kendinin namusu olarak görmüş olduğu kızı korumak, kocası ölen kızın ailesine geri dönüşünü engellemek ve eğer varsa kan bağından dolayı ölen şahsın geride çocuklarının yabancı bir ailede veya üvey babanın elinde büyümesini engellemek gibi gerekçelerle yapılmaktadır. Bu nedenlerden özellikle çocukların amcası gibi yakın kan bağı bulunan bir aile bireyi tarafından daha iyi şartlarda büyütüleceği inancı ile mal paylaşımı daha fazla ön plana çıkmaktadır⁴⁹³.

Alevi toplumunda eski dönemlerde levirat yani ölen erkek kardeşin dul kalan karısıyla evlenme geleneği bulunmaktadır⁴⁹⁴.

491 Önal, s.61; E.E. Evans Pritchard, Sosyal Antropoloji, Çev. Fuat Aydın- İrfan İnce-Muharrem Kılıç, İstanbul: Birey Yayıncılık, 1998, s. 41-42; Nephân Saran, Antropoloji, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1992, s.116; Waux, s.49-51. Bazı toplumlardaki levirat evliliklerinin amacı vefat eden bireyin adını taşıyan çocuklarının olmasıdır. Bu anlayışa göre dul yengeden olan çocuklar ölenin çocukları olmaktadır. Başta Sudan ve Nuer bölgesinde olmak üzere dul kadından doğan çocuklar kanunen, ölü kocanın çocuklarıdır. Calvin Wells'e göre bu gelenek atalara tapınma âdeti ve bir erkeğin gelecekte kendi adına iş yapacak nesillere olan ihtiyaçla bağlantılıdır. Bk. Wells, s. 85.

492 Claude Lévi-Strauss, Hepimiz Yamyamız, Çev. Haldun Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s.62; Saran, s.181.

493 Mahmut Tezcan, Türk Ailesi Antropolojisi, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000, s.15, 54-55. Bu tür evliliklerde k ayın biraderin bekar oluşu Quinior Levirate' denilmektedir. Bk aynı eser.

494 Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Mehmet Ocak, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Hüseyin Gezer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 26 Eylül 2018; ; Sakine

Büyükkırıklı'da Hasan Karadağ'ın dedesinin amcasının oğlu abisinin dul kalan eşiyle evlenmiştir. İlerleyen dönemlerde aynı şahıs ikinci bir evlilik daha yapmış ve iki karısıyla birlikte aynı evde yaşamıştır. Bu tür evliliklerde dul kalan kadının çocuklarına en iyi bakacak olan kişinin en yakınları olan amcasının bakacağı varsayılmıştır. Bunun dışında dul kalan kadınların ve erkeklerin evlenmeleri teşvik edilmiştir. Bu nedenle birçok kişi ile evlenen kadın ve erkekler bulunmaktadır⁴⁹⁵. Günümüzde pek fazla rastlanılmayan bu tür evliliklerde özellikle tarafların genç olması ve çocuksuz olması bu tür evliliklerin gerçekleştirilmesinde ailelerin onları ikna etmesini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte bu tür evlilik gerçekleştiren bireylere özellikle de genç erkeklerle toplum üzülmemektedir. Çünkü zorla yaptırılan bu evlilikler zaman zaman çiftlerin mutsuz bir evlilik sürmesine ve Börgenek'te yaşanan örnekte olduğu üzere ortak çocukları olmasına rağmen boşanmayla sonuçlanmaktadır⁴⁹⁶. Geçmişte yaygın olarak gerçekleştirilen ve hemen hemen her köyde görülebilen bu evlilikler⁴⁹⁷ kadınların korunma şartlarının artması ve toplumsal bilincin artmasına bağlı olarak bitmeye yüz tutmuştur.

11. Sororat (Baldızla) Evlilik

Sororat yani erkeğin baldızı ile evlenmesi geleneği ilkel kabileler döneminden beri var olan birkaç türü bulunan evlilik biçimidir. Kızılderili kabilesi Argalarda olduğu gibi bir şahıs bir evin en büyük kızı ile evlenmesi halinde yetişkinliğe gelen diğer baldızlarıyla da evlenmesi şeklinde veya diğer türler de olabilmektedir⁴⁹⁸. Kutsal kitaplarda bu tür evliliğin en güzel örneği Yakup ile Rahel ve Lea adlı eşlerinin hikâyesidir. Yakup, dayısının dayısının yanında yedi yıl çalışarak

Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ali Çiftçi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018; Hasan Cengiz, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

495 Hasan Karadağ, -Öğretmen-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2017; Fatma Tanrıverdi, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018; Yeter Arık, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019

496 Murat Durmaz,-Memur-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

497 Suzan Durmaz, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Akhisar Köyü: 19 Mart 2019; Özge Çetin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Akdere Köyü: 15 Mart 2018.

498 Lewis Henry Morgan, Eski Toplum ya da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabánılıktan Uygarılığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar I, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Payel Yayınları, 1986, s.302-303.

kuzeni Lea ile evlenmek ister ancak babası ona Lea yerine büyük kız kardeşi Rahel'i verir. Zifaf gecesi Rahel ile karşılaşan Yakub'a büyük kız dururken küçüğün evlenemeyeceğini ifade ederek onu Rahel ile evlenmeye mecbur bırakır. Bunun üzerine Yakup, Lea ile evlenmek için yedi yıl daha çalışarak dayısının her iki kızı ile evlenmiş olur⁴⁹⁹. Görüldüğü gibi eski dönemlerde sororat evliliklerde iki kız kardeşle aynı anda evlenilebilmektedir.

Bu tarz evliliklerde eşi vefat edene erkek karısının kız kardeşi ile evlenmektedir. Buradaki amaç berdel evliliği ile benzerlikler göstermektedir. Çocukların daha iyi bakılması, ölümlle aile ilişkilerinin kopmasını engellemek gibi faktörleri sayabiliriz. Adıyaman'da bu tür evlilikler berdel, levirat evliliklere göre en az gerçekleşen evlilik türüdür. Levirat'ta koca tarafının arzusu ve isteği ön plandayken sororat yani baldız evliliğinde kız tarafının da isteği söz konusudur. Bunda özellikle damadın vefat eden kızlarıyla iyi geçinmesi ve damadın geçmişte kendilerine saygıda kusur etmemesi en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu tür evliliklere Kızılcapınar ve Mestan köylerinden örnekler verilebilir⁵⁰⁰.

13. Berdel Evliliği

Berdel genel anlamda iki erkeğin birbirlerine eş olması için kız kardeşlerini değil tokuş etmesidir. Bu tür evliliklerin gerçekleşmesinde genel olarak aileler evlilikleri ayarlamaktadır. Kırsal alanlarda daha fazla gerçekleştirilen bu tür evlilikler başlık parası ödememek veya başlık parası karşılığında bir bedel vermek için gerçekleştirilmektedir. Diğer neden ise var olan akrabalık bağlarını kuvvetlendirmek ve taraflar arasında gerçekleştirilen evliliklerin garanti altına almak için gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu tür evlilikler genellikle gençlerin özellikle de kızların onayı alınmadan onların adına aileler tarafından ayarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Alevi toplumunda geçmiş dönemlerde oldukça yaygın olan bu tür evlilikler zamanla toplumun eğitim, ekonomik ve bilinç seviyesinin artmasına bağlı olarak azalmaya yüz tutmuştur⁵⁰¹.

499 Waux, s.52, 60-61.

500 İlkay Ayaz, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020

501 Hüseyin Kuruca, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Ara-

Toplumda berdel evliliklerine aileler için küçük düşürücü bir olay olan kızların kaçmasının da neden olduğu bilinmektedir. Kızı kaçan aile erkek tarafından bu utançlarına karşılık bir kız ister veya erkek tarafı barışmak için mal dışında bir kızlarını kaçırdıkları kız yerine vermektedirler⁵⁰².

Bu evlilik akdinde tarafların her ikisinin de karşılıklı uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Bunlar arasında bir çift boşandığında diğer çiftin de boşanması dâhildir. Bu nedenle bu tür evlilikler birçok risk ve sorun barındırmaktadır. Alevi toplumunda günümüz bu tür evlilikler olamamakla birlikte geçmişte bu tür evliliklerin olduğu bilinmektedir. İnceler Araplar köyünde her ikisi de amca çocuğu olan H. ile A. birbirlerinin kardeşleriyle ailelerinin isteği üzerine berdel evliliği yapmışlardır. Bu kişilerden H. daha sonra başka bir kadın ile başka bir evlilik yapmıştır. Bu evliliği onaylaması için amcaoğluna da başka bir kadın ile evlenebileceği yönünde telkinde bulunmuştur. Zira berdel evliliklerinde her çift karşı çiftin yaşadığı evlilik şartlarında yaşayacaktır. Buna rağmen A. bu teklifi reddetmiştir. Bunu karısına kırk beş yıl boyunca söylememiştir. Abisinin kocasına yaptığı bu teklifi kırk beş yıl sonra öğrenen A. eşi abisiyle bu tarihten sonra kırgın yaşamıştır⁵⁰³. Muti Hanım, berdel evliliklerinin iyi geldiğinde aileler arasında

lık 2018; Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Dandırmaz Köyü: 26 Aralık 2018; Nana Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Abdurrahman Çelik, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Küçük Kırklı Köyü: 26 Aralık 2018; Zemine Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gülseren Anoz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Timi Taysi, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fatma Akgül, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018; Sabri Harmanca, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Gürbüz Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Muti Fırat, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Sezen Hanol, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Zübeyde Ezen, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hanım Alan, "Kız İsteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Türkan Bozgün, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Ürgüç Köyü: 05 Aralık 2018; Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azikan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azikan Köyü: 07.08.2020.

502 Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.

503 Selahattin Şahin, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, İncearaplar Köyü/Besni: 02 Şubat 2020.

kenetlemeye yol açtığını ancak uğursuz geldiğinde ise ölümlere neden olduğunu belirtmektedir⁵⁰⁴.

14. Çeyiz Serme

Anadolu'da olduğu gibi Adıyaman'da da evlenecek olan çiftler, eski dönemlerde özellikle kız çocuklarında çeyiz hazırlığı erken dönemlerden itibaren başladılar. Kırsal alanda aileler çocuklarının ileride yapacakları evlilikleri için eski dönemlerde oldukça pahalı olan beyaz eşyalarını temin etmeye çalışmışlardır. Bu konuda erkekler gittikleri gurbet veya çalışma hayatlarıyla bunları temin eder, evlerinin bir köşesinde ambalajlarıyla saklar veya aldıkları mağazalarda düğün gününe kadar bekletirlerdi. Kız çocuklarının ise çeyizi olarak dantel, lif ve paspas gibi ev eşyaları temin edilmeye çalışılmıştır. Eksik kalan kısımlar kızın yakın arkadaşları veya akrabaları tarafından imece usulü temin edilmektedir. Bunun dışında kız aileleri kızlarının düğünü öncesinde dantellerini örgüleri ve diğer çeyizini sererek akrabalarının katılımını beklemektedir. Bu sayede kızın ailesinin yaptığı hazırlıklar köy halkına ve yakınlarına gösterilmektedir. Çeyiz sermede akraba, komşu ve diğer yakın olarak görünen kadınlar müstakbel gelin adayının çeyizine süpürge, yolluk, halı, düdüklü, tencere, tabak gibi ev eşyalarını hediye olarak getirerek kızın çeyizine katkı sağlamaktaydılar. Günümüzde bu ritüelin de önemi azalmaktadır.

Çeyiz dışında evlenecek gençler aileleriyle birlikte beyaz eşya, mobilya ve kıyafet gibi malzemeleri almak alışverişe çıkarlardı. Bu alışveriş günümüzde özellikle eğitim sayesinde meslek sahibi olan gençlerin ekonomik bağımsızlığa kavuşmasının da bir sonucu olarak kendi kazandıklarıyla mobilyalarını veya beyaz eşyalarını almaktadırlar. Bu nedenle çeyiz ve düğün eşyalarının alımı ailesiz sadece gençlerin katılımıyla devam etmektedir⁵⁰⁵.

Çeyizlerin konulduğu sandık eski dönemlerde bir genç kızın kendisine ayrılmış en önemli özel eşyası ve bölümüdür. Kız evinden düğün öncesi veya düğün başlangıcında erkek tarafının üyeleri tarafından kız evinden alınarak yeni çiftin yaşayacağı yere diğer kıza verilen eşyalarla götürülmektedir. Çeyiz sandığının çıkarılması sıra-

504 Muti Fırat, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018

505 İlkay Ayaz, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Ali Tanrıverdi, age., s.141-143.

sında genellikle kızın erkek kardeşleri veya diğer yakın erkek bireyleri tarafından üzerine oturularak veya bulunduğu odanın kapısı kilitlenerek damat tarafından bahşiş istenmektedir. Bu bahşişin veya paranın verilmesinden sonra çeyiz sandığı erkek tarafına teslim edilmektedir. Verilen bahşiş ve ücret damat ailesinin gelirine ve kız tarafının sosyal statüsüne göre azalabilmekte veya artabilmektedir⁵⁰⁶.

15. Kına

Kına genellikle kız tarafınca ve kız evinde yapılmakla birlikte malzemelerin alımında erkek tarafı kız tarafına yardımcı olmaktadır. Günümüzde özellikle şehir merkezinde kına gecesine kız ve erkek çevresi birlikte katılmaktadır. Gelin kız bu gecede düğünden farklı olarak bindallı gibi yöresel kıyafetleri giymektedir. Kına gecesi için kına hazırlanmaktadır. Kınanın evli mutlu ve çocuklu kimseler tarafından yakılması istenmektedir. Gelin kınanın yakılması sırasında kaynanasından bir altın lamdan genellikle elini açmamaktadır⁵⁰⁷.

16. Düğün

Adıyaman'da da Isparta ve Rize gibi Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi liste adı altında çeyiz senedi yapılması geleneği mevcuttur⁵⁰⁸. Günümüzde söz konusu işlem sadece erkek tarafının ne kadar altın yapacağına indirgenmiş ise de eski dönemlerde ve kırsal alanda bu liste veya diğer adıyla çeyiz senedinde tarafların yeni evlenecek çiftlere hangi takıların ne miktar takılacağı, hangi markanın beyaz eşyasının alınacağı, ne tür mobilyanın sipariş edileceği ve hangi mutfak eşyasının alınacağı gibi isterler biri kız tarafına diğer ise erkek tarafına verilmek üzere aile büyüklerince ve ileri gelenlerce hazırlanmaktaydı. Ancak günümüzde bu tür liste hazırlama eğilimi özellikle eğitimli ve eşlerini kendi seçen şehirli kesimde gün geçtikçe azalmaktadır. Bunda

506 Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020; Dilber Tekdemir,-Memur- -"Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, -"Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, -"Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

507 Zeliha Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Sıdika Ayık, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

508 Tezcan, s.102.

eski dönemlerde oldukça pahalı olan beyaz eşya ve mobilyanın düğün öncesinde alınmadığı takdirde daha sonra alınmasının zor olacağından dolayı kız tarafının isterleri etkili olmuştur. Bu durum zaman zaman taraflar arasında ve özellikle genç çiftler arasına sonu gelmez tartışmalara dahi yol açabilmektedir. Günümüzde ekonomik şartların iyi gitmesi ve bu tür eşyaların daha ulaşılabilir olması bu tür çeyiz senedi uygulamalarının öneminin azalmasına neden olmuştur. Bazı durumlarda özellikle çiftlerin her ikisinin de memur olduğu hallerde çiftler ailelerine yük olmamak ve bu konu yüzünden çatışmalarını önlemek için ev eşyalarını ve çeyizlerini kendileri almaktadırlar. Çeyizin kız evinde serilmesi ve eksikliklerin yakın akraba ve komşular tarafından giderilmesine çalışılmaktadır. Çeyizin düğün öncesi serilmesinden sonra düğün öncesi genç çiftlerin kalacakları baba evine veya kendi tuttıkları evlerine taşınmasında kız tarafı genellikle kızın değerli eşyalarının bulunduğu çeyiz sandığının üzerine oturarak bahşiş almadan sandığı vermedikleri gibi gelini de kapı arkasında saklayarak bir kez daha bahşiş aldıkları bilinmektedir. Çeyizi almaya erkek tarafı bir araba veya çeyizin büyüklüğüne göre pikapla eski davul ve zurnayla giderek teslim almaktadır. Ancak bu adet toplumda yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmaya başlamıştır⁵⁰⁹.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi eski dönemlerde düğün cuma gününden başlar pazar günü akşamına kadar devam etmektedir. Adıyaman bölgesinde düğünü tanımlamak için "*Davet/Davat*" kelimesi kullanılmaktadır.

Toplumda düğün ilanı yakından uzağa göre "*Hılat/Hilat*" yani eski devirdeki adıyla elbiselik, havlu, çorap, davetiye ve şeker dağıtımıyla bildirilmektedir. Bilindiği üzere Osmanlı, Memlük ve Selçuklu gibi devletlerde hılat misafirlere konuklara giydirilen hediye kıyafet olarak bilinmektedir. Köy içinde hangi evin düğün sahibi olduğu genellikle okullardan alınan bayrağın "*Doruk*" adı verilen bir sıruk veya direk asılmasından da anlaşılmaktadır. Bayraklı sıriğin tepesine büyükçe bir soğan, elma veya nar tepelik olarak kullanılmıştır. Bunlara ek olarak

509 Zeliha Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Sıdika Ayık, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

küçük çocuk ayakkabısı da bayrağın yanına asılan nesnelere dendir. Bayrağın bulunmadığı dönemlerde onu simgeleyen kırmızı bir bez de aynı amaçla kullanılmıştır. Bayrağın düğün evinin tepesine takılmasından sonra bir iki el bazı yerlerde üç el silahla havaya ateş edilerek düğünün başladığı herkese ilan edilmektedir. Düğüne gelen insanlar doğrudan bayrağın olduğu eve giderek düğüne katılım gerçekleştirmişlerdir. Düğün sırasında bayrağı ele geçiren çocuklara para verilmektedir⁵¹⁰. Günümüzde düğünün salonlarda yapılmaya başlamasıyla birlikte şehirlerde bayrak asma hadisesi kalkmaya yüz tutmakla birlikte köylerde ve şehirde bayrak düğün evinin belli olması amacıyla asılmaya devam etmektedir. Bazı aşırı Kürtçülüğü ile ön plana çıkan veya köylerinde dağlarda öldürülen kişilerin evlerinde düğün zamanlarına bayrak asılması hadisesi gerçekleştirilmemektedir⁵¹¹.

Eski dönemlerde gelin baba evinden damadın akrabaları tarafından alınarak gelin için süslenmiş olan ata bindirilir ve konvoy eşliğinde düğün evine doğru yola çıkmaktadır. Kızın ata binmesinden sonra havaya ateş edilmiş ve zilgit çekilmiştir. Bu yolculuk sırasında çıkan gürültü ve yolculuk sırasında meydana gelebilecek hadiselerden dolayı gelinin attan düşmesinin önünü almak için sıkıca yuları tutulmuştur⁵¹². 70-80 yıl öncesinde toplumda beyaz gelinlik uygulamasının yaygınlaşmadığı dönemde ata bindirilen gelinlerin gelinlik kıyafeti başında fes, taç ve kofiden oluşan başlığın kırmızı telli duvakla veya

510 İlkey Ayaz, -Memur- "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020; Dilber Tekdemir, -Memur- "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020; Hüseyin Erol,-Akademisyen- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 29 Nisan 2021; Selver Erol, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Gümüşlü Köyü: 29 Nisan 2021.

511 Suzan Yıldırım, - Memur- " Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021; Ali Polat, " Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021; Hüseyin Erol,-Akademisyen- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 29 Nisan 2021; Selver Erol, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Gümüşlü Köyü: 29 Nisan 2021

512 İlkey Ayaz,-Memur- " Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020; Hanım Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019;Hüseyin Dedeoğlu, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Şikiye Şahin, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılçık Köyü: 5 Nisan 2019;Zeliha (?), "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, İpek Köyü: 5 Nisan 2019; Fatma Malkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 5 Nisan 2019.

örtüyle örtülmesinden oluşan gelinliklerdir. Özellikle yüzü örten teler ve duvakların kırmızı olmasına dikkat edilmiştir. Bu dönemlerde erkek kıyafetleri ise göynek, yelek, ceket ve şalvardan oluşmaktadır. Özellikle kılık kıyafetin şehirler üzerinden gelen değişim köylere ulaşmaya başlamıştır. Takım elbise ve pantolon damatlara giydirilmeye başlanması moda olmaya başlamış ve düğünlerde kullanılması toplumda yaygınlık kazanmasına yardımcı olmuştur⁵¹³. Gelinlik ise biraz daha geri gelmekle birlikte toplumda yavaş alllı duvaklı yöresel gelinlik yerine çağdaş dünyanın kullandığı beyaz gelinliğe geçiş başlamıştır. Özellikle 1960'lardan itibaren başlayan bu uygulamasıyla birlikte kırmızı örtülü telli duvaklı gelinlikler tarihteki yerini almıştır⁵¹⁴. Ancak günümüzde özellikle kına gecelerinde geçmişin bindallıları tekrardan kullanılmaya başlanmıştır⁵¹⁵.

Düğün sırasında gelinin baba evinden ayrılmasından önce ailenin erkek bireylerinden ve genellikle abisi veya kızın erkek kardeşi tara-

513 Hanım Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Hüseyin Dedeoğlu, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Şıkiye Şahin, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılıcak Köyü: 5 Nisan 2019; Zeliha (?), "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, İpek Köyü: 5 Nisan 2019; Fatma Malkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 5 Nisan 2019.

514 Hanım Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Hüseyin Dedeoğlu, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Şıkiye Şahin, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılıcak Köyü: 5 Nisan 2019; Zeliha (?), "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, İpek Köyü: 5 Nisan 2019; Fatma Malkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 5 Nisan 2019; Hanım Çalış, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Oluklu Köyü: 9 Nisan 2019; Hüseyin Kuruca, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Hanım Alkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019; Mulla Temel, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Çamgazi Köyü: 03 Nisan 2019; Fatma Etyemez, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Gömükhan Köyü: 09 Nisan 2019; Selver Hanol, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Çelikhane: 10 Nisan 2019; Hüseyin Gülmez, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 08 Nisan 2019; Hasan Öztop, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 09 Nisan 2019; Sultan Gümüş, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Doğan Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Ayşe Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; İbrahim Taşar, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Akçalı Köyü: 8 Nisan 2019; Abuzer Akkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Mithat Büyükaşahin, -Dede- "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.

515 Zeliha Durmuş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Kader Çelik, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Doğan Çağatay, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.; Filiz Kırmızı, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019; Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017..

fından kızın beline kırmızı kurdele bağlanarak evden çıkartılmaktadır. Kızın kurdelesini bağlayacak erkek kardeşi yoksa amcası veya dayısı tarafından kurdele bağlama işlemi gerçekleştirilmektedir⁵¹⁶. Gelini almak için genellikle bir araç konvoyu oluşturulmaktadır. Bazen bu konvoya çalgıcılarda eşlik etmekte ve kızın evden çıkışına kadar enstrümanlarını çalmaktadırlar. Gelin baba evinden çıkarken gelinliğinin üzerine saflığın ve masumiyetin sembolü olarak kırmızı bir örtü örtülerek o şekilde evden çıkartılmaktadır⁵¹⁷.

Toplumda traktörün kullanılmaya başlamasıyla birlikte gelinlerin atla alınmasının yanında artık traktörlerle düğün evine getirilmeye başlanmıştır⁵¹⁸. Özellikle yetmişli yılların başlarından itibaren otomobillerin Adıyaman'da yaygınlık kazanmaya başlamasıyla birlikte gelinler artık atla değil araçlarla alınmaya başlamıştır. Günümüzde gelinin baba evinden alınması kırsal alanda tamamen araçlarla olmaktadır. Düğün yerine ulaşmadan önce genç çiftlerin Abuzer Gaffari veya Zeynel Abidin Türbesi gibi ziyaretlere götürülmesi esastır. Genellikle bu ziyaretler sırasında gelin arabasının önü çocuklar veya muzip katılımcılar tarafından kesilir ve bahşış talep edilir. Bu durumlarda damadın sağdıçlığını yapan ve genellikle muhasibi olan kişi daha önceden hazırlamış olduğu içi para dolu zarfları dağıtarak yolu açmaktadır. Eski dönemlerde herkes, sağdıcı tanıdığından dolayı tanınma işleminde bir sorun çıkmaz iken günümüzde sağdıcin sağ koluna kırmızı bir kurdele bağlanarak damadın sağdıcı olduğu herkese ilan edilmektedir⁵¹⁹.

516 Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Arslan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Zeliha Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Sıdika Ayık, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

517 Zeliha Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Sıdika Ayık, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

518 Sultan Güneş, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019

519 Zeliha Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Sıdika Ayık, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

Kırsal alanda yapılan düğünlerde yokluklar, ulaşım zorluğu gibi nedenlerden dolayı düğün sahipleri yemek diğer masrafları kendileri temin etmek durumundaydılar. Bundan dolayı bütün köy bir olup düğün sahibine yardımında bulunmaktadır. Bu bağlamda düğün sahiplerinin ihtiyacı ve genelde eksik olan sergi, minder ve yastık gibi örtü ve sergiler komşular tarafından temin edilmektedir. Bunun dışında komşular düğün sahibinin ihtiyaç duyduğu sular için buz, oturmalar için sandalye gibi nesnelere temin ettiği gibi yatılı gelen misafirler için evlerini dahi açmaktadırlar. Eski dönemde kırsal alanda düğünler için her evde yeterli mutfak eşyası ve kaşık çanak bulunmadığından dolayı düğüne gelen misafirlerin bir kısmı kendi tabağını ve kaşığını kendisi getirmiştir. Yemek sonrası bu mutfak eşyalarını yıkayarak evlerine geri götürmüşlerdir. Genelde düğün için verilen kap ve diğer mutfak eşyalarında sahiplerinin bir damgası veya izi bulunmaktadır. Bu sayede bu tür eşyalar karışmadan geri sahiplerine ulaştırılmaktadır.

Genelde yazın yapılan düğünlerde aileler sülalelerinin kalabalık oluşuna, zenginliklerine ve çevrelerine göre birkaç koyun, keçi veya büyük baş hayvan keserek düğün yemeğinin hazırlığına girişmişlerdir. İlk dönemler dışarıdan yemek getirilmesi kırsal alanda hoş karşılanmamaktadır. Düğünün başlangıcı olan cuma günü kesilen bu hayvanla başlayan düğün pazar günü akşamına kadar devam etmiştir. Kesilen hayvan veya hayvanlar yakın kadın akraba köylüler tarafından yemek için kullanılmak üzere hazır hale getirilmektedir. Cuma günü gelen misafirlere verilen genel yiyecek hayvanın veya hayvanların ciğer gibi sakatları olmaktadır. Cuma gününden itibaren genellikle pilavın üstüne konulacak kavurmanın yapımı gerçekleştirilirken kemikler özellikle başta kuru fasulye olmak üzere sulular için kullanılmaktadır. Kırsal alanda yemekler genelde akraba olan kadınlar tarafından yapıldığı gibi daha varlıklı olan kesimler bunun için çevreden aşçılar tutmaktadırlar.

Günümüzde ise düğünler genellikle gençler eğitilmiş devlet memuru ve köyde şehre yakın ise düğünler pazar günü 11.30'da başlayıp saat 17.00'de bitmektedir. Bunda bu şekilde evlerin daha az kirlenmesi, düğünün masrafının daha az olması ve insanların eskinin uzun süreli düğünlerine yetecek vakit ayıramamalarının etkisi büyüktür.

Gelin, at sırtında beraberinde damat adayının akrabaları olmak üzere ellerinde bayrak ve arada sırada sıkılan silahların eşliğinde gelin

olduğu eve getirilmiştir. Evin girişinde bir çömlek gibi çeşitli nesnelere kapı girişinde kırıldığı gibi gelin attan inmeden önce günümüzde arabadan kayınbabasından veya kaynanasından bir hediye almadan inmemiştir. Bu hediyeler eski dönemlerde bir elbise, altın veya hayvan dahi olabilmektedir⁵²⁰.

Düğünlerde eski zamanlardan beri yeni çiftler mümkünse yakınlarında bulunan türbe ve ziyaretlere götürülmektedir. Bu ziyaretlerde çift türbedeki sandukanın etrafında üç defa döner ve dua ettikten sonra çıkmaktadırlar. Bu arada erkeğin akrabalarından birisi genç çiftin üzerinden bozuk para ve daha çok şeker saçmaktadır. Türbeye gelen konvoyla birlikte çift düğün yerine doğru yola çıkmaktadır. Bu yol esnasında zaman zaman düğün konvoyunun önü çocuklar veya konvoydakiler tarafından kesilerek para karşılığında yol geri açılmaktadır. Bu yol kesme işlemleri için paralar genellikle sağdıç veya muhasip tarafından önceden hazırlanan içi para dolu zarflar vasıtasıyla verilmektedir. Türbe ziyaretinden sonra gelin ve damat, düğün evine doğru yol alır ve evin kapısında gelin bir hediye almadan eve girmektedir. Şehir merkezlerinde bu bir para, kıymetli bir hediye veya altın olmaktadır. Kırsal alanda bunlara ek olarak geline hayvan dahi verilmektedir. Köylerdeki ve mahalle aralarındaki düğünlerde gelin ve damadın eve girişi sırasında üstlerinden yemiş, şeker ve bozuk para gibi saçmalar saçılmaktadır. Bazı durumlarda gelin ve damadın kafası yarılmaması için üzerlerine bir örtü serilmektedir. Bu sırada köyün çocukları yere düşen para ve şekerleri kapışmak için birbirleriyle yarışmaktadırlar. Şehirlerde ve düğün salonlarında yapılan düğünlerde de girişte şeker bozuk para gibi saç saçımı devam etmekle birlikte salonun girişinin her iki tarafına konfetiler ve meşaleler hazırlanarak gelin ve damadın girişi sırasında yakılmakta ve patlatılmaktadır. Bu işlemin ardından gelin ve damat kendileri için hazırlanan yerlerine oturmaktadırlar.⁵²¹ Düğün sonrasında gelinin, damadın baba evinin veya kendi evinin girişinde bir bardak veya başka bir cam eşyanın kırması gelecek hayatları için parlak ve aydınlık getireceğine inanılmaktadır⁵²².

520 Ali Coşkun, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü: 18 Temmuz 2020.

521 Orta Asya kültüründe de düğün ziyafetinde yine çocuklara gittiği düşünülerek yiyecek saçılır. Bk. Baldick, s.123.

522 Abbas Şahin, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017; Metin Ocak, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017.

Düğüne katılan misafirler kendilerine verilen davetiye ve hediye-ye göre düğün sahiplerine takı takma ve para verme âdeti olan “*Savaş*” yaparlardı. Eski dönemlerde ve günümüzde yeni çifte takı takma aynı zamanda düğün sahibine duyulan saygıyı, sevgiyi ve yakınlığı temsil etmektedir.

Eski dönemlerde kimin ne verdiği kayıt altına alınmazken özellikle son 30-40 yıldır düğün salonunun veya düğün alanının kenarına bir masa konularak güvenilir en az iki kişi tarafından misafirlerden gelen hediyeler bir deftere yazılmaktadır. Düğünün bitiminde yazılan defter veya liste düğün sahiplerine sayılarak saklamaları için verilmektedir. Bu sayede düğün sahibi kim kendisine ne takmış bunu görebilmekte ve buna göre takı takmaktadır.

Bir çeşit imece usulü olan bu yöntemde eski dönemlerde oldukça ağır olan düğün masraflarının büyük bir bölümü karşılanmaktadır. Hatta eski dönemlerde bu takı ve para takma hadisesinde masrafların üstünde para kaldığı bilinmektedir. Bu nedenle zaman zaman düğünler para kazanma amacıyla da yapılmıştır. Bu nedenle düğün yapanlar masrafları karşılama konusunda eski dönemlerde fazla bir kaygı duymazlardı. Ancak günümüzde bu uygulamada yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Özellikle takılan takıların karşılığının geri gelmemesi veya daha düşük olması toplumda aileler arasında kırgınlıklara neden olmaktadır. Bunlara ek olarak özellikle para toplamak için il dışında yaşayan nerdeyse hiçbir akrabasının düğününe katılmayan kişilerin hilat veya davetiye vererek düğünlerine çağrıda bulunmaları toplum tarafından tepkiyle karşılanmaktadır⁵²³. Toplumda takıyla karşılaşılan sorunlar bazı düğünlerde takı geleneğinin azalmasına yol açmaktadır. Eski dönemlerde düğün sahibi erkek tarafının babası kabul edildiğinden masraflarını karşılaması için düğün takıları ona verilmektedir. Bu durum uzun bir süre devam etmekle birlikte zamanla gelen takılar genç çiftlere bırakılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise özellikle boşanmalarda mahkeme kararıyla düğünde takılan altın ve takıların kız yani geline ait olduğu yönünde kararlar verilmesi düğün takılarının elden çıkartılmasında gelinin de fikrinin alınmasına başlanmıştır. Bunda değişen düğün kültürünün de etkisi bulunmaktadır.

523 Tanrıverdi, s.166.

Alevi toplumun eski dönemlerinde özellikle köy meydanlarında düğün eğlencelerinden birisi olarak cirit oyunu oynanmıştır⁵²⁴. Cirit dışında düğün eğlencelerinde düğün salonlarının yaygınlaşmasının öncesinde köylerde ve sokak düğünlerinde orta oyunları ve halk oyunları oynanmaktadır. Bunlar arasında genç bir erkeğin kadın veya gelin kılığına girmesi, halay çekmesi ve etrafındaki kişiler tarafından kaçırlma oyunu oynanmıştır. Bunun dışında en çok oynanan ve gülerek seyredilen oyunda dede ve genç karısı oyunudur. Bu oyun “kol-pir” olarak da bilinmektedir. Bu oyunda yine iki erkek vardır. Bunlardan birisi yaşlı bastonlu koca bir diğeri ise genç karısı rolüne girer ve meydana oyun oynayan gençler arasında oynamaya başlarlar. Çiftetelli oynayan gençlerden bazıları yaşlı adamın genç karısını taciz etmeye çalışır ve imkân bulduğunda kadını kaçırmaya çalışır. Bu sırada kadının kocası olan yaşlı erkek elindeki baston veya sopayla karısını kaçırmaya çalışan gençleri kovalar mümkün mertebede sopasıyla onlara vurmaya çalışır. Dede genellikle gençlere çok şiddetli vurduğundan dayak yiyen kişilerin bedenlerinde çürükler ve morluklar dahi oluşabilmektedir⁵²⁵.

Alevi toplumunda her ne kadar kadın erkek katılımı ve serbestliği diğer toplumlara göre görünürde fazla görünmesine rağmen gerçekte bunu sağlayan neden düğüne katılanların hemen hemen hepsinin ak-raba, muhasip veya kirve gibi bir arada yaşadıkları kimselerin olması yatmaktadır. Nitekim Hasan Karadağ ve Murat Durmaz, düğünlere yabancı birisi geldi mi hemen dikkati çeker ve yabancıнын kimin misafiri olduğunu gözler arar demektedir. Yine onlara göre düğündeki halaylarda veya oyunlarda akrabalarından ve çevrelerinden bir kız ile yabancıнын bir araya gelme durumu olduğunda çevreden birisi hemen halaya girerek bu duruma engel olmaktadır⁵²⁶. Her düğünde bütün

524 Hüseyin Dedeoğlu, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019 ; Hanım Kırmızı, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.

525 İlkay Ayaz, -Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020; Dilber Tekdemir,-Memur-“Nişan ve Düğün” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, -“Nişan ve Düğün” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, -“Nişan ve Düğün” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

526 Hasan Karadağ, -Öğretmen-, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2017; Murat Durmaz, -Memur-, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

Anadolu'da olduğu gibi damadın bir sağdıç bulunmaktadır. Sağdıçlar genellikle damadın en yakını muhasibi mertebesi olan kişilerden seçilmektedir. Sağdıç olan kişi kardeş gibi görüldüğünden Doğanlı köyünden Sakine Taymaz'a göre sağdıç ve eşi aileden birisi olur ve asla sağdıç ailesi kız alışverişi yapılmadığını belirtmektedir. Zira ona göre her iki aile üyeleri birbirinin yoldaşı ve kardeşi olmuştur⁵²⁷.

Geçmişte oldukça önem arz eden sağdıçlık kurumu gün geçtikçe eğitimin ve şehirleşmenin artmasına bağlı olarak sembolik düzeye inmiştir. Yarmakaya köyü gibi bazı bölgelerde ise 6-7 yıldır neredeyse artık sağdıç tutulmamaktadır⁵²⁸.

Kırsal alanda düğünler genel olarak köyün meydanında veya etrafı çevrili ve daha uygun olduğu için köylerdeki ilköğretim veya benzeri okul bahçeleri mekân olarak kullanılmaktadır. Şehirleşmeyle birlikte sokak düğünlerine dönüşen bu organizasyonlar düğün salonlarının açılmasıyla bu mekânlara kaymıştır⁵²⁹. Düğün, gelinin damadın evine girerken kapıda yumurta, desti veya bardak kırmaktadır. Bu şekilde evliliğin mutlu huzurlu ve kötülüklerden arınmış bir şekilde süreceğine inanılmaktadır. Günümüzde sağa sola zarar vermemesi ve duvarı pisletmemesi için bir poşet içine fırlatılmaktadır⁵³⁰. Genel bir kaide olmakla birlikte bazı aileler düğünlerinin kazasız ve belasız geçmesinden dolayı düğünden birkaç gün sonra bir kurban kesmektedirler⁵³¹.

17. Kız Kaçırma

Geleneksel ve kültürel dokuların güçlü olduğu toplumlarda genç bireylerin kiminle evleneceği genellikle aileler tarafından belirlenmektedir. Bu durumda evliliklerde gençlerin iradelerinden daha çok ailelerin isterleri daha fazla önem kazanmaktadır. Bu isterler, toplumsal birliğin bozulmaması için daha çok klan içinde veya akrabalar arasındaki evlilikleri içermektedir. Alevi toplumunda da evlilikler genellikle kuzen veya ikincil kuzenler arasında gerçekleştiği için evlenecek bireyler daha çocukluklarından itibaren kiminle evlenecekleri belirlen-

527 Sakine Taymaz, "Evlilik ve Düğün", Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

528 Ali Tanrıverdi, s.13-136.

529 Ali Tanrıverdi, s.143, 166.

530 İlkay Ayaz, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Kızılcapınar: 20 Mayıs 2020.

531 Zeynep Savaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zeliha Bozan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

miştir. Aziz Akar'a göre eskiden 45-50 yıl öncesinde gençler kendileri için öngörülen kimselerle evlenmeye karşı çıktıkları vakit toplumdan dışlanma tehlikesi ve ailesel baskıyla karşı karşıya kalmaktaydılar. Bu nedenle özellikle birbirlerine âşık olan gençler ailevi baskılardan ve evlilikleri önündeki engelleri aşabilmek adına kaçma eylemine başvurmuşlardır. Özellikle dağlık ve yüksek bölgelerdeki köylerdeki gençler kaçtıkları takdirde toplumsal dışlanmadan ve eskiden öldürülmeden kaçınmak için özellikle kimsenin kendilerini tanımayacağı büyük şehirlere giderek Alevi toplumunda uzaklaşmışlardır. Günümüzde şehirleşme, ekonominin tarımdan başka alanlara kayması ve eğitimle birlikte ailelerin gençlerin evliliklerinde onların tercihlerini göz önünde bulundurmalarından dolayı toplumda kız kaçırma veya kız kaçma olayları oldukça azalmıştır⁵³². Murat Durmaz'a göre eski dönemlere göre aileler eskiye nazaran kızlarının mutluluğunu ve isteklerini daha fazla önemsemektedirler. Bu nedenle onların evlilik tercihlerini içlerine sindiremezler bile gönülsüz bile olsalar kabul etmektedirler. Bu durum kızların kaçma ve kaçırılma olaylarının azalmasına neden olmaktadır⁵³³. Oysa eski dönemlerde aileler kız kaçması veya kızın biriyle ilişkide bulunması onun öldürülme nedeni olarak göz çarpmaktadır⁵³⁴. Katılımcılarımızdan Aziz Mama, eski dönemlerde topumda kızı kaçan ailelere olumsuz bakış nedeniyle kolay kolay barışılmadığını ve ailenin genelde bu bireyini yok sayma eğilimde olduğunu belirtmektedir⁵³⁵.

Günümüzde kırsal alanda kız kaçırma hadiselerine eskiye göre az miktarda rastlanmakla birlikte ailelerin bu durumu doğal karşıladığını ifade etmek oldukça zordur. 2010-2011 yıllarında Azikan köyünde aynı köyden birisi bir kız kaçırılmıştır. Kaçırma eyleminin ardından köyün ileri gelenleri tarafından oluşturulan cemaat, sorunun çözümü ve kaçırılan kızın aile şerefini kurtarmak için erkek tarafına kız tarafına maddi bir tazminat ödemesi talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine erkek tarafı kız tarafına bir tarla vererek barışmışlardır⁵³⁶.

532 Aziz Akar, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

533 Murat Durmaz, "-Memur-", "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

534 Rabia Yalçın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; İlkay Ayaz, "-Memur-" "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, "-Memur-" "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Kızılcapınar: 20 Mayıs 2020.

535 Aziz Mama, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

536 Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma",Azikan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma",Azikan Köyü: 07.08.2020.

Bu tür kız kaçırma olaylarında bireyler genellikle farklı köylerden olmaktadır. Aynı köylerden kız kaçırımlarında bazen kız ailesi, kendilerine göre toplum nezdinde düştükleri bu durumdan kendi şereflerini kurtarabilmek adına erkek tarafının köyü terk etmesini istemekte veya buna zorlamaktadırlar. Bu tür istekleri genellikle köyün ileri gelenlerinin oluşturduğu heyet veya komisyonlar olayların kanlı çatışmaya dönüşmesini engellemek adına erkek tarafına iletmektedir. Bundan 35-40 yıl önce Tilkiyan köyünde bu tür bir hadise yaşanmış ve erkek tarafı tasını tarağını toplayarak İstanbul'a göç etmek durumunda kalmıştır. Bugün bile bu ailenin bireylerinden bazıları Adıyaman'a geldiğinde köylüler geçmiş olayları anmaktadırlar⁵³⁷.

Alevilerde kız kaçırma eylemlerinin bir nedeni de mezhepsel ayrılıklardır. Sünni birini seven fakat ailesinin bu kimseyle evlilik yapmasına izin vermeyen aileler karşısında kızlar her şeyi arkalarında bırakarak erkek tarafına kaçmaktadırlar. Aileler için özellikle de kırsal alanda yaşayanlar için kızının kaçmış olması utanılacak bir şey olarak görüldüğünden dolayı bazı aileler bu durumla karşılaşmamak için kızlarının Sünni biri ile evlenmesine razı olmak durumunda kalmaktadırlar⁵³⁸. Eski dönemde toplum içinde kızı kaçırılmış veya daha kötüsü kızı kaçırılmış olmak bir aile için utanılacak bir hadise olarak görülmüştür. Kız isteme hadiselerinde bu şekilde adı çıkmış olan ailelerden kız istenirken veya verilirken daha temkinli ve daha çekingen davranılmaktadır. Hatta daha katı olan bazı erkek tarafları kız ne kadar güzel ve hamarat olsa bile bu tür ailelerden kız istememektedirler⁵³⁹.

18. Evli Kadın Kaçırma ve Kaçırılması

Alevi toplumunda eski dönemlerde kız kaçırılma olaylarından daha çok evli kadınların kaçması veya kaçırılması hadiseleri eskiden toplum tarafından duyulan ve bilinen hadiselerdendir. Nitekim toplumda evli kadın kaçırmanın cezası bir insana uygulanabilecek en büyük sosyal cezalardan olan düşkünlükle tanımlanmıştır⁵⁴⁰. Bu tür kaçırma veya kaçırılma hadiseleri genellikle taraflar var olan eşleriyle

537 Mehmet Ali Yıldız-Akademisyen-, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 02 Kasım 2020.

538 Özgül Yeşilyurt, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.

539 Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

540 Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.156.

mutlu bir hayat sürmedikleri veya geçinemediklerinden dolayı yaşanmıştır⁵⁴¹. Aziz Akar'a göre bu tür evli kadınların veya onları kaçıran evlenenlerin evlilikleri mutsuzluk üzerine kuruludur. Bu tür hadislerde bazen erkek göz koyduğu kadını kaçırmak adına kadın ve kendisi hakkında dedikodu çıkartmakta ve kadını toplumsal baskı altına alarak kendisi ile kaçmaya zorlamakta veya mecbur bırakmaktadır. Bu şekilde kaçan evli kadın ve erkek genellikle arkalarında yıkılmış bir yuva ve utanca boğulmuş bir eş bıraktıkları için toplum tarafından tepkiyle karşılanarak düşkün olarak ilan edilmekteki. Öyle ki bir daha akrabalarının yanına dönememekte ve Aleviliğin ritüelleri olan semah, cem ve diğer etkinliklere alınmamaktadırlar. Bu nedenle tür eylemlere girişen kişiler her şeyi arkalarında bırakarak başka şehirlere göç etmeyi göz önünde bulundurmamak zorundadırlar. Aziz Akar'a göre özellikle boşanmanın yaygınlaşmasıyla birlikte bu tür eylemler azalmaktadır⁵⁴².

Birgül Yeşilyurt'a göre bu tür hadiselerin yaşanmasındaki temel faktör, kadınların evlerinde mutsuz olmaları, birbirleriyle anlaşamaları ve kadınların evlerinde bulamadıkları mutluluğu ve sıcaklığı, çocukları olmasına rağmen bir başkasında aramalarıdır. 2020 yılında bile bu nedenlerden ötürü Çelikhhan köylerinde böyle bir durumla karşılaşmış, kadın çoluk çocuğunu bırakarak bir başkası ile İstanbul'a arkasında kaçış nedenlerini ve mutlu olduğunu anlatarak kendisini aramamalarını belirterek bir mektup bırakmıştır⁵⁴³.

Eski dönemlerde evli kadınların kaçması olayları daha çok kırsal ve dağ bölgelerinde gerçekleşmiştir. Murat Durmaz'a göre bunun nedenleri arasında tarafların gönül rızası alınmadan yapılan görücü usul evlilikler, ailede kadınlara sert ve fiziki müdahalelerde bulunulması, sevgisiz ve mutsuz bir evlilik yaşamı kadınları dışarıdan kendilerine birazcık gösterilen sıcak ilgi ve alaka bu tür olayların gerçekleşmesine neden olmaktadır⁵⁴⁴. Çok sıra dışı bir örneklem olmakla birlikte Ali Çoşkun'a göre kardeşinin hanımını kaçıran bir olay dahi yaşanmıştır.

541 Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azikan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azikan Köyü: 07.08.2020

542 Aziz Akar, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

543 Özgül Yeşilyurt, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.

544 Murat Durmaz, "-Memur-", "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

Birlikte kaçan yenge kayın ili terk etmek durumunda kalmışlar ve bir daha onlardan haber alınamamıştır⁵⁴⁵.

Son olarak Alevi toplumunda kadın kaçıran bir erkek ve bir erkekle kaçmak durumunda kalan kadın toplumdaki çok büyük bir tepki görmektedir. Kendi içinde ve büyük oranda eski dönemlerde akraba evlilikleri gerçekleştirilen bu toplumda bu tür çiftler, destek ve sığınacak kimse bulamadıklarından/bulamayacaklarından toplumlarından uzak olabilecekleri illeri tercih etmektedirler. Böylelikle düşkün ilan edilmedikleri ve kimsenin tanımadıkları bir bölgede yeni bir hayat kurma olanağına sahip olmaktadır.

19. Çok Eşlilik

Dünya üzerinde bulunan birçok toplum ve millette birçok evlilik türü bulunmaktadır. Bunlardan kökeni ilkel dönemlere kadar dayanan çok karılık yani bir erkeğin birden fazla kadın ile evlenme sistemi polijinidir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte kabile dönemini yaşayan topluluklarda yaygın olma nedenlerinden birisi de kabileler arasındaki savaşlarda birçok erkek üyenin öldürülmesidir. Amerikan yerlilerinden Chaco Kabilesi'nde bir erkeğe altı kadın düşmesinin temel nedeni kabileler arasındaki savaşlardır⁵⁴⁶. Antropologlardan Henry Morgan, bir erkeğin birçok kadınla evlenmesinin ataerkil aile yapısının genel özelliklerinden birisi olduğunu vurgulayarak İbrani-lerin çobanlık dönemlerindeki kabile reislerinin ve ileri gelenlerinin çok karılı evliliklerini örnek olarak göstermiştir. Ona göre ataerkil aile yapısı insanların burada yeni evlenen kişilerin evlerini yeni bir farklı yere taşınmasıyla tek eşliliğe dönüşmüştür⁵⁴⁷.

Bertrand Russell'a göre ise çok eşlilik, genel olarak büyük bir kadın fazlalığı olmadığı için, topluluklarda pek fazla yaygınlık kazanamamakta önderlerin ve zenginlerin ayrıcalığı haline gelmektedir. Çok sayıda kadın ve çocuk, sahiplerinin ayrıcalıklı konumlarını arttıran, değerli mallardır. Böylece kadının ailede birincil işlevi kazanç sağlayan bir evcil hayvana eş duruma gelerek, cinsel işlevi ikincil duruma düşmüştür. Uygarlığın bu düzeyinde erkek çoğunlukla karısını kolaylıkla

545 Ali Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü:20 Temmuz 2017.

546 Pierre Clastres, s.222-223.

547 Morgan, Eski Toplum ya da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanılıktan Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar I, s.100.

boşayabilmiştir. Yalnız bu durumda kadının çeyiz olarak getirdiği her şeyi ailesine geri vermek zorundaydı. Diğer yandaysa genel olarak kadının kocasından boşanması olanaksızdı.⁵⁴⁸

Orta Doğu toplumunda ve Anadolu'da çok eşlilik genellikle polijini tarzındadır. Polijini sisteminin toplumlarda var olmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar kısaca sıralayacak olursak toplumda kadın sayısının erkek sayısından fazla olması, bakıma muhtaç olan bireylerin sağlıklı ortamda yetişmesini sağlamak ve kan bağının olduğu bireyleri bir çatı altında toplamak gibi sayılabilir. Bu nedenle polijini birçok toplumda eski zamanlarda genel geçer kabul gören uygulamalardan birisi olmuştur. Bu bağlamda Eskimo toplumunda avcılık tehlikeli bir iş olduğundan birçok erkek hayatını bu nedenle kaybetmektedir. Yine Polinezya adalarından Tikopia'da balıkçılık nedeniyle birçok erkek hayatını kaybetmekte ve kadınlar dul kalmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz nedenlerden ötürü söz konusu toplumlarda fazla olmasa bile çok eşli evliliklere rastlanılmaktadır⁵⁴⁹. Bunlara ek olarak çok eşlilik genellikle ekonomik seviyesi ve sosyal statüsü yüksek olan erkek bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. İlkel kabilelerde bile çok eşlilik genellikle varlıklı ve reis olanlara özgü bir eylemdir⁵⁵⁰.

Günümüzde çok eşlilik Alevi toplumunda yadırganmakla birlikte eski dönemlerde varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda 1904 yılında vefat eden Kömür nahiyesinde Kavili Elli Yusuf'un iki eşi ve sekiz bölümden oluşan bir evi vardır⁵⁵¹. Ancak günümüzde çok eşlilik toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Çok eşliliğin nedenleri arasında gençlerin rızası olmadan aile büyüklerinin kendi aralarında gerçekleştirilen evliliklerden dolayı ikinci bir mutluluk şansı için gerçekleştirilmektedir. Selahattin Şahin, babasının annesiyle olan ilk evliliğini dedesinin zoruyla amca kızıyla yaptığını belirtmektedir. Bu zoraki evlilik nedeniyle babası, ne zaman dedesi ölürse o zaman bir daha evleneceğini beyan etmiştir. Nitekim babası dedesinin ölümünden sonra halasının torunu ile evlenmiştir. Gücü yetenler farklı hanelerde gücü

548 Russell, s.90.

549 Wells, s.75. Aynı aileden birden fazla kadın ile evlenilmesine Sororat Polijini denilmektedir. Bk aynı eser s.75.

550 Malinowski, Kuzeybatı Malenazy'a'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 113-114.

551 Feyzullah Tekerek, "260 Numaralı Hısn-I Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 123-204. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2005), s.43.

yetmeyenler ise hep birlikte aynı evi paylaştıklarını belirtmektedir⁵⁵². Bununla birlikte toplumun büyük bir kısmında erkeğin birden fazla eşi genellikle aynı evin çatısı altında bir arada yaşamış ve yaşamaktadırlar⁵⁵³. Ali Çiftçi'nin ailesi bunlardan birisidir⁵⁵⁴.

Eski dönemlerde meydana gelen çok evliliklerin bir nedeni de erkek çocuğa olan özlemdir. İkinci eş almak isteyen erkekler ilk hanımlarının erkek çocuk doğuramadıkları iddiası ve gerekçesini kullanmışlardır⁵⁵⁵. Nitekim Elif Kaçar'a göre eski dönemlerde kaynanalar ve kayın babalar özellikle erkek çocuklarının ve torunlarının olmasını ister ve bununla sevinirlerdi⁵⁵⁶. Bu durumun ikinci eş alımı için erkeklerle toplumsal bir meşruiyet ve gerekçe yapması kaçınılmazdır. Hatta bu anlayış uyarınca çocuğu olmayan kadın toplumsal baskılardan eşini kurtarmak adına kendisi eşinin evlenmesi için ön ayak olduğu örneklerde bulunmaktadır⁵⁵⁷. Mehmet Keleş'e göre çocuğu olmayan kadın kocasından ayrılmak istemiyorsa üzerine kuma getirilmesine katlanmak durumundadır⁵⁵⁸. Gelin ailesi bu duruma karşı çıkması halinde kızlarını alıp götürmektedir. Bu durumda iki aile arasında sosyal ilişkilerde zedelenmekte ve bir daha görüşmektedirler⁵⁵⁹.

Diğer bir neden ise uzun bir süre çocukları olmayan çiftlerin tıbbın nimetlerinden yararlanılmadığı dönemlerde kocanın çocuk sahibi olması ve aile adının devam etmesi için ikinci bir eşle evlenmesidir. Bu durumlarda ilk eşten çocuk sahibi olabilmek için türbeye gidilmesi, adak adanması, köylerde bu konularda bilgili olduğuna inanılan yaşlı kadınların tavsiyeleri, kocakarı ilaçlarının yapılması gibi uygulamalar-

552 Selahattin Şahin, 48, İnceler, Araplar Köyü

553 Fatma Koçak, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019 Zeynal Rençber, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

554 Ali Çiftçi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018.

555 Selahattin Şahin, 48, İnceler, Araplar Köyü

556 Elif Kaçar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018. Çocuğu olmayan aileler hor görülmektedir. Bk. Şengül Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019

557 Zeliha Gemici, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

558 Mehmet Keleş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019. Çocuğu olmayan kadına ile içinde kötü davranılır, üzerine kuma getirilir eğer üzerine kuma getirilmesini kabul etmezse evden kovulurdu. Bk. Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019

559 Zeynep Savaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Kiraz Tuluk, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdıka Keleş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

dan bir netice elde edilmediğinde ataerkil kültürün de etkisiyle kadınlar kocalarının soyunun devam etmesi için yeni bir kadın ile evlenmelerine ses çıkaramıyor veya bu konuda istemeyerek de olsa bir müddet sonra bu durumu kabullenmek durumunda kalmışlardır⁵⁶⁰. Zeynal Rençber, bu konuda amcasını örnek vermektedir. Amcasının uzun bir süre çocuğu olmamıştır. Çocuk sahibi olabilmek için amcasının ve eşinin Avrupa'ya dahi gittiklerini ancak bir sonuç alamadıklarını, amcasının çocuk isteği yüzünden ve yengesinin rızası ile başka biriyle evlenerek çocuk sahibi olduğunu belirtmektedir⁵⁶¹. Bu örneğe rağmen bazen çocuk sahibi olmak için bu tür uygulamalarında yetmediği de görülmektedir. Erdal Akman *"Bizim köyde M. İsimli bir amca vardı. Çocuğu olmuyordu. Bu nedenle gidip ikinci bir eş daha aldı ancak ondan da çocuğu olmayınca doktora başvurudular. Tedaviler sonucunda sıkıntının erkekte olduğu anlaşıldı. Yapacak bir şey olmadığından mecbur adam her iki eşiyile birlikte evliliğini sürdürmektedir."* açıklamalarıyla bu duruma dikkat çekmektedir⁵⁶². Çocuk olmaması meselesi kadın için büyük bir baskı unsuru olmakla birlikte bazı kız aileleri bu durum karşısında kızlarına anlaşabiliyorsanız birlikte oturun diyebilmektedirler. Bu şekildeki ailelerde doğan çocuklar analıklarına da anne demektedirler⁵⁶³. Bununla birlikte bu tür ailelerde kumalar arasında sık sık çekişme ve kavgaların olduğu da bilinen bir gerçektir⁵⁶⁴.

560 Sakine Taymaz, 36, Doğanlı Köyü; Fatma Koçak, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; Zeynal Rençber, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ali Güven, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Mehmet Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Erdal Akman, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Ağaçkonak Köyü: 25 Eylül 2018; Rıza Taner, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ayşe Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Songül Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeliha Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018; Zeynep (?), "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Medine Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Mimar Sinan Mahallesi: 25 Eylül 2018; Nazlı Göçer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ali Çiftçi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018; Hasan Cengiz, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeliha Karadayı, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Mehmet Karadayı, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Ayşe Dündar, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Sıdıka Keleş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

561 Zeynal Rençber, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018

562 Erdal Akman, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Ağaçkonak Köyü: 25 Eylül 2018.

563 Zeliha Gemicci "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

564 Özlem Bozan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Kiraz Tuluk, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zahide Gemicci,

Hüseyin Alp'in kayını Mehmet'in, uzun bir süre çocuğu olmamıştır. Ailesinin Çamgazi köyündeki akrabalarının ısrarına rağmen çocuk sahibi olmak için ikinci kez evlenmemiştir. Katıldığımız cenaze töreninde cemaat arasında kendisi hakkında konuşulan başlıca unsur “*Kör Ocak*” yani çocuksuz bir şekilde bu dünyaya veda etmesidir⁵⁶⁵.

Alevi toplumunda günümüzde ve geçmişte çok evliliklere sıcak bakılmamakla birlikte bunun olmadığı söylenemez. Birçok toplumda olduğu gibi Alevi toplumunda da çok eşlilik bulunmaktadır. Özellikle geçmiş yıllarda kırsal alanlarda görülen çok eşliliğin nedenleri arasında eşlerin birbirini severek değil görücü usulü veya ailelerin zorlamasıyla, erkeğin artan mali gücüyle bağlantılı olarak yeni bir arayış içinde olması ve kırsal alanda çocuk sahibi olamayan kişilerin çözüm olarak yeni bir eş alması şeklinde özetlenmektedir. Aziz Akar'a göre eski dönemlerde insanlar çok eş almayı şan ve bir güç gösterisi olarak da görmekte ve başlık parası vererek bu tür evlilikleri gerçekleştirebilmektedir. Ona göre eski dönemlerde çok eşlilik kırsal da oldukça yaygındır. Görüşmelerimizde kişilerin büyük bir çoğunluğu çok eşliliğe karşı çıkmakta ve var olanı da ifadeden çekinmektedirler. Buna rağmen gözlemlerimizde toplumda özellikle kırsal alanda varlığı görülmüştür. Çok eşliliğe toplumda özellikle uzun yıllar çocuğu olmayan erkeğe ikinci bir eş alması konusunda tepki gösterilmemektedir. Katıldığımız bir cenaze töreninde evladı olmayan Çamgazili merhuma sürekli ikinci kez evlenmesi yönünde çağrı yapıldığı fakat kendisinin bunu kabul etmediği ifade edilmiştir. Bu şekilde toplumun onayladığı çok eşlilik olaylarında her iki kadın da genellikle aynı evde yaşamaktadır.⁵⁶⁶

20. Gelinlik

Alevi toplumunda uygulana gelen gelinlik uygulaması Anadolu'nun birçok bölgesinde var olan erkeğin atasına ve anasına saygı ifadesinden başka bir şey değildir. Kırsal yaşam örüntüsünün etkilediği ve şekillendirdiği ataerkil toplumda geniş aile yapısında düzenin oluşturulması için sosyal hiyerarşinin oluşumu gereklidir. Alevi

“Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

565 Hüseyin Alp, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 10 Mart 2020 ; Mehmet Koçkan, Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Çamgazi Köyü: 10 Mart 2020.

566 Özgül Yeşilyurt, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.

toplumu kırsal ataerkil aile yapısının birçok özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Kırsal alandaki geleneksel ailede her birey kendi yerini ve statüsünü bilmeli ve ona göre konumunu ayarlamalıdır. Bu tür ailelerde aynı kandan gelen bireyler kendi içinde sınıflanırken dışarıdan gelen kadın bireyler yani gelinler, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi bu sınıflamada en son sırada yer alan üyeleri oluşturmaktadır. Bu nedenle erkeğin ailesindeki diğer bireyler kendi aralarında hiyerarşilerine göre iletişim kurarken gelinlerden özellikle de yeni gelin belli bir müddet aile bireylerinden özellikle de büyüklerle iletişime geçemez ve konuşamaz durumdadır. Düğünden sonraki ilk hafta özellikle kırsal yerleşim yerlerinde evde çıkmaz, yemeğe aile büyükleriyle oturamaz ve aile büyükleriyle göz göze gelememektedir. Günümüzde eskiye oranla eskisi kadar da olmasa şekilsel bir biçimde de olsa aile ve toplum içindeki rolleri iyi yönde değişmesine rağmen gelinliğe ait bazı kültürel dokular kırsal yaşamla olan bağa göre az veya çok canlılığını devam ettirebilmektedir⁵⁶⁷.

Bu süreçte gelinler, özellikle geniş ailede kocalarına isimleriyle hitap edemez, aile büyüğünün yanında sesini yükseltmez, aile içi tartışmalarda özellikle kaynana ile çatışmamaya özen göstermek durumundadır. Gelinlik uygulaması genel olarak kadının aileye yeni bir üye katılımını sağlamasından sonra yani bir çocuk doğurmasından sonra sosyal statüsü ve ailedeki iletişim seviyesi artmaktadır⁵⁶⁸. *"Torunlarım olursa gelinlerimi daha fazla severim."* sözleriyle Rabia Hanım bu durumu teyit etmektedir⁵⁶⁹. Özellikle de bu çocuğun cinsiyetinin

567 Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Ali Güven, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Rabia Sezgin, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Erdal Akman, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Ağaçkonak Köyü: 25 Eylül 2018; Songül Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeynep (?), "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Abdurrahman Oğuzcan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Sakine Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

568 Erkan Aker, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Rıza Taner, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Songül Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Mehmet Bilir, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Hıdır Çekim, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Hasan Cengiz, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeliha Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018.

569 Rabia Sezgin, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018

erkek olması bu süreci daha fazla hızlandırmaktadır⁵⁷⁰. Aksi takdirde çocuk oluncaya kadar erkek tarafı ve özellikle kaynanalar eski dönemlerde gelinlerine soğuk davranabilmektedirler⁵⁷¹. Bu durum hakkında Erdal Akman (31), çocuğun cinsiyeti hakkında *“Kız ise biraz sert olur kaynanalar özellikle erkek olmasını isterler hala devam ediyor bu durum benim iki annem var iki de ilk çocuklarının erkek olmasını isterler.”* açıklamalarını yapmıştır⁵⁷².

Gelinlik uygulaması aslında toplumda yeni gelen bireyin evin kurallarını öğrenmesi sürecinde diğer bireylerle çatışmayı önlediği gibi birbirleri ile direkt bir çatışmanın önüne geçmesi nedeniyle sosyal çatışmayı azaltıcı bir yönü olduğu da söylenebilir. Belki de bu nedenle yüzyıllar boyunca özellikle yaşlı kadın bireyler tarafından sistemli bir şekilde yürütülmüş ve uygulanma denetlenmiştir. Bu dönem ayrıca bazı ev hanımlığı kurallarının yeni bireye aktarılması içinde kullanılan bir dönemdir. Nitekim Zeliha Ayni Şahin, eski dönemlerde erken evlilikler nedeni ile gelinlerin küçük yaşta olmasından dolayı evi çekip çevirme, yemek yapma, temizlik vb. gibi uygulamaları öğrenmesi için kaynanasının elinin altında bulunduğunu belirtmektedir.

Eski dönemlerde aileye yeni giren gelin en alt seviyedeki birey olarak konumlanan gelin aile büyüklerinden özellikle kayınbaba, kaynana ve diğer yaşça büyük aile bireylerine saygı göstermeli ve mümkün merteye göz göze gelmekten ve yüz yüze konuşmaktan kaçınmalıdır. Gelinin özellikle kaynanasına ve kayınbabasına saygı göstermesi beklenmektedir. Kayınbabası ile özellikle direkt konuşması uygun görülmeyen gelin ayrıca kayın babasının oturduğu odada oturamadığı gibi kendisinden hizmet etmesi beklenmektedir. Bazı katılımcılar ilk zamanlarda kayınbabalarının yüzüne bile bakmalarının hoş karşılanmadığını belirtmektedirler. Günümüzde var olmayan ancak bundan 40-50 yıl öncesine kadar kırsalda kayınbabanın ve kocasının ayaklarını yıkama gibi ritüelleri gerçekleştirmek durumundaydılar⁵⁷³.

570 Zeliha Bozan, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Zeliha Gemici “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

571 Özlem Bozan, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Kiraz Tuluk, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Mehmet Keleş, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

572 Erdal Akman, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 25 Eylül 2018.

573 Ali Güven, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Mehmet Tanrıverdi, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Rabia Sezgin, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Zeliha Çoş-

Siti Arık, nenesinin aile büyüklerinin ayaklarını yıkadığını bildiğini ve dedesinin bu durumdan bahsettiğini ifade etmektedir⁵⁷⁴. Zeynep Tekyılmaz ise kayınbabasının ayaklarını yıkadığını belirtmektedir⁵⁷⁵. Rabia Sezgin, ayak yıkamaya ek olarak yaşlı kayınbabasının tırnaklarını da kestiğini belirtmektedir⁵⁷⁶. Zeliha Çoşkun, ise hayatın buna biraz da kendilerini mecbur bıraktığını belirtmektedir. Zira suyun evlerde olmadığını mecburen kendilerinin leğen getirerek sürahilerle kayınbalarının ayaklarını yıkadıklarını belirtmektedir⁵⁷⁷.

Günümüzde bu ritüel artık toplumda unutulmaya yüz tutmuş, çok az bir yaşlının hatıralarında yerini alan bir uygulamadır. Ayrıca gelinler her hareketlerinin kontrol edildiğinin farkında olarak aile içinde daha dikkatli olmaları gerektiğinin bilincinde hareket etmişlerdir. Fatmanur Tekin, bu konuda özellikle kaynanasını daha fazla önemseydiğini belirtmektedir⁵⁷⁸. Çünkü aileler kız çocuklarına mutlu bir aile halinde yaşamaları ve sorunla karşılaşmamaları için kaynaklarına gereken önemi ve saygıyı göstermeleri gerektiğini bilinçaltına işleyecek şekilde fısıldarlar. Bunu yaparken de özellikle kendilerinden daha fazla saygı göstermeleri gerektiğini bizzat öğütlerler⁵⁷⁹. Bu

kun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018; Zeliha Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018; Medine Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Mimar Sinan Mahallesi: 25 Eylül 2018; Ali Aksan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Rabia Dedeoğlu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018; Zahide Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeynep Yıldız, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Mehmet Topçu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeliha Ayni Şahin, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Rabia Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018.

574 Siti Arık, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

575 Zeynep Tekyılmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019. Bu konuda erkek katılımcılarımızdan Hüseyin Karakuş şunları söylemektedir; "Eskiden yapıyordu. Şimdi öyle yok, o kalktı. Eskiden derdi, kayınbabam işten gelmiş, yorulmuş su getiriyordu. Ayağını yıkıyordu. İkramını yapıyordu. Ama artık öyle değil sen orada ölsen de gelinin sana o suyu getirmez." Bk. Hüseyin Karakuş, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

576 Rabia Sezgin, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.

577 Zeliha Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018.

578 Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

579 Münevver Çelik, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Perihan Öztürk, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

nedenle gelinlerin ailede görünüşte en fazla saygı kayınbabalarına göstermekte iseler de gerçekte kaynanalar gelinlik ilişkisinde en ön sırada yer almaktadırlar. Emine Güneş, kaynanaların izni olmadan veya buyurmadan gelinlerin sofraya oturmadığını, aşerse dahi aşerdiği yemeği onun izni olmadan yiyemediğini belirtmektedir⁵⁸⁰. Ayten Ertan, gelinlik uygulamasından dolayı gelinlerin ailede mecburiyetten tek bir sofrada yemek yemesi gerektiği durumlarda saygıdan kayınbabası ile göz göze gelmemek için yemeklerini sofraya ya yarı ya da tam dönük olarak yediklerini belirtmektedir⁵⁸¹. Bu durum kayınbabasının gelini çağırıp yemek yemesi için sofraya davet etmesinden sonra ortadan kalkmakta ve kadın sofraya aile büyükleri ile oturabilmektedir⁵⁸². Kayınbabalar ilk zamanlar ayrıca gelinlerine direkt olarak hitap etmez “Kızım sana söylüyorum, gelin sen anla” atasözü uyarınca isteklerini diğer aile bireyleri üzerinden iletmişlerdir⁵⁸³.

Ayrıca katılımcılarımız, gelinlerin dikkat etmeleri gereken kurallara gelinin evinden ayrılıp çok gezmemesi, yüksek sesle konuşmaması, gülmemesi,⁵⁸⁴ kayınbabası ile direk konuşmaması iletişim kuracaksa ailenin küçük çocukları veya diğer üyeleri vasıtasıyla kurması gerekmektedir⁵⁸⁵. Eve gelmiş olan misafirlerin yanına çıkarken izin alması,⁵⁸⁶ aile büyüklerinin sözüne itaat etmesi ve sözünden çıkmaması,⁵⁸⁷ bü-

580 Emine Güneş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

581 Ayten Erdal, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Bulam Köyü/Çelikhlan: 30 Eylül 2018.

582 Hüseyin Gezer, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 26 Eylül 2018; Rıza Tanrıverdi, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Makbule Doğan, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Datoli Köyü (?): 28 Eylül 2018; Sakine Aslan, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Nazlı Göçer, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ali Çiftçi, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018. Bu durum sadece gelinlere özgü olmayıp eski dönemlerden kalan bir aterkil uygulamanın kalıntısı olarak devam etmektedir. Erdal Akman “Eskiden sadece gelinler değil aynı zamanda evin bütün kadınlar erkeklerden ayrı bir şekilde yemek yerlerdi. Şu an bile tanıdığım bazı kişiler var hala kızları, gelinleriyle birlikte yemek yemezler ayrı yerler” sözleriyle açıklamakta ve diğer katılımcılarda bu durumu teyit etmektedir. Bk. Erdal Akman, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Ağaçoğnak Köyü: 25 Eylül 2018; Rıza Tanrıverdi, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Songül Yıldırım, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Sakine Aslan, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Rabia Sezgin, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.

583 Rıza Tanrıverdi, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018

584 Feride Şahin, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018

585 Rıza Taner, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

586 Erkan Aker, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018

587 Songül Yıldırım, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Mehmet Bilir “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018. Gelinin aile bü-

yükler konuşurlarken söze girmemesi⁵⁸⁸, ilk dönemlerinde diğer aile bireyleri ile çatışmaması ve surat asması⁵⁸⁹ gibi şartları da eklemektedirler. Ayrıca yeni gelinin dışarı çıkması ve çıktığında başını önüne eğerek sağa sola bakmaması gerekmektedir⁵⁹⁰. Büyükkırgı köyünden Emine Yıldırım, yıllar önce gelin geldiği bu köyde gelinlik uygulamasının bu yasağından dolayı kendisine su getirmesi için tarif edilen çeşmeden dönerken gelin geldiği evin yolunu kaybetmiş ve ancak yolda karşılaştığı birisi sayesinde evin yolunu bulabilmiştir⁵⁹¹.

Kaynanalarda gelinlerinin kendi laflarından çıkmaması için birtakım ritüellerde bulunmaktadırlar. Bunlardan en çok öne çıkan düğünde gelinin, gelin gelmiş olduğu ailenin dirlik düzenine uyması ve kaynanasının sözünü dinlemesi için eve girerken kapıda kaynananın kolunun altından geçmesidir. Bu şekilde gelinin kaynanasının sözünü dinleyeceğine inanılmaktadır. Hülya Bahar Canlı, bu geleneği bildiğinden kaynanasının kolunun altından geçmediğini belirtmektedir⁵⁹².

Gelinlik uygulaması konusunda Dede Kemal Güzel; *Misafirlere, akrabalara hoşgörülülmesi istenir. ... Gelinler, kayınbabalarının yanında konuşamaz, saygı gösterirdi. Gelin, kayınbabasını kapıda görür görmez ayağa kalkar, kayınbabasının minderini yastığını ve yerini ayarlardı. Sonra, yemeğini ve çayını verirdi... (Gelin) kayınbabasının yanında eşiyile konuşamazdı, çocuklarını alamazdı kucağına... İfadelerini kullanmaktadır*⁵⁹³. Fatma Koçak da aynı minvalde konuşmakla birlikte özellikle gelinlerden iş yapması ve aileye hizmet etmesi gerektiğini belirtmektedir⁵⁹⁴. Aynı şekilde Sariye Kaya da gelinlerin yeni geldikleri evde kıymet ve saygı görmesinin en önemli koşulunun çok çalışmak ve aileye katkı sağla-

yüklerine karşı çıkması ayıplanmaktadır.

588 Ali Çiftçi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018; Zeynep (?), "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Ali Aksan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Sakine Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Nazlı Göçer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018

589 Nazlı Göçer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

590 Hanım Savaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Dilek Bulut, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

591 Suzan Yıldırım, -Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

592 İlkay Ayaz, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Mestan Köyü: 20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Kızılcapınar: 20 Mayıs 2020.

593 Kemal Güzel, -Dede- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019.

594 Fatma Koçak, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

mak olduğunu belirtmektedir⁵⁹⁵. Gelinlerin aile kurallarına uymadığı zamanlarda büyük tartışmalar çıktığı gibi eski dönemlerde kaynanalarından dayak yediği dönmeler dahi olmuştur. Özellikle geçmiş dönemlerde bu şekilde kendine davranılmış olan kaynanalar bunun bir benzerini zaman zaman gelinlerine yaşatabilmektedirler⁵⁹⁶.

Gelin ve damadın ilk zamanlar yan yana oturmaları, çok samimi görüntüler vermemeleri ve konuşmaları hoş karşılanmadığı gibi birlikte yemek yemeleri de aynı şekilde karşılanmaktadır⁵⁹⁷. Gençlerde büyüklerinin ve toplumun bu yapısından dolayı aile içinde birbirleri ile konuşmaktan utanmışlardır⁵⁹⁸. Ancak günümüzde bu kural gittikçe zayıflayarak kaybolmaya yüz tutmuştur⁵⁹⁹. Eğitilmiş genç çiftlerde ise artık bu kural uygulanamaz hale gelmiştir⁶⁰⁰.

Bununla birlikte geçmişte olup günümüzde kırsalda geniş ailelerde hala uyulmaya devam eden bir takım kurallar da bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla ilk haftalar özellikle aile bireylerinin yanında sessiz kalma, kayınbaba ve kaynana ile konuşmama, kayınbabasının bulunduğu ortamdan kaçma, kocasını çağırırken veya seslenirken adını mümkün merteye kullanmama, evden uzun süre çıkmama, aile bireyleri ile yemek sofrasında kocasıyla yan yana gelme ve aile içinde kocası ile samimi görüşmelerden ve buluşmalardan kaçınma olarak verilebilir. Gelinlerin kocasıyla aile içinde samimi konuşması ve ismiyle hitap etmesi hoş karşılanmadığından gelinler kocalarına seslenmek istediklerinde "Hey, Şişt, Pişt, Loy, leen" gibi sesler çıkararak veya çeşitli el kol hareketleriyle kendilerine dikkati çekmeye ve meramlarını anlatmak durumunda kalmışlardır⁶⁰¹. Bu durum aile içinde kadın ve

595 Sariye Kaya, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

596 Zeynep (?), "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018.

597 Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Perihan Öztürk, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; Zeynep Tekyılmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

598 Rabia Dedeoğlu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü:05 Kasım 2018; Zahide Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; Zeynep Yıldız, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Mehmet Topçu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018; "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Rabia Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018.

599 İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

600 Mehmet Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.

601 Sariye Kaya, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Saadet Özlersu, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran

erkek arasında gizli bir işaret dilinin de doğmasına yol açtığı düşünülebilir. Ali Bayat, geçmişte gelinlerin daha saygılı olduklarını *“Valla şimdi kayınbabalar hiçbir şey değil gelinlerin gözünde eskiden kayınbabalar gelinin öz babası gibiydi. Gelinlik ederlerdi. Bir sene boyunca konuşmaya çekinirlerdi. Şimdi kimse bunu yapmıyor. Şimdi gelinler eve geldikleri gün kayınbabalarla yemeğe oturuyor. Eskiden böyle şeyler olmazdı. Utanma vardı saygı vardı. Şimdilerde öyle değil.”* sözleriyle belirtmektedir⁶⁰².

Gelinler aile içinde sadece kayınbaba veya kaynanaya değil aynı zamanda yaşça büyük olan kayınbiraderlerine de saygı göstermek ve gelinlik yapmak durumundadırlar. Özellikle eski dönemlerde bu duruma dikkat edilmiştir. Katılımcılarımızdan Ali Çiftçi (63), *“Benim iki hanımım var, hala daha abimin yanında oturamazlar, su dahi içmezler, çay içmezler. Adetlerimize ve örflerimize göre böyledir.”* sözleriyle tasdik etmektedir⁶⁰³. Kadın katılımcılarımızdan bazıları görümcelerin de zaman zaman kaynana rolüne büründüklerini belirtmektedirler⁶⁰⁴.

Damat veya gelin eski dönemlerde aile büyüklerinin yanında birbirlerinin adını söylemekten çekinir, çeşitli seslendirme ve mimiklerle anlaşılırlardı⁶⁰⁵. Günümüzde genç nesil bu kurala uymamaktadır. Artık aile büyüklerinin yanında birbirlerine isimleriyle hitap edebildikleri gibi *“Canım”, “Hayatım”, “Aşkım”* gibi sevgi sözcüklerini ifade eder hale gelmiştir⁶⁰⁶.

2019; Zeynep Kaya, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Siti Arık, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

602 Ali Bayat, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

603 Ali Çiftçi, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018.

604 Medine Doğan, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Mimar Sinan Mahallesi: 25 Eylül 2018; Nazlı Göçer, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018

605 Ayşe Uçar, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Gazi Çetin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Münevver Çelik “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Perihan Öztürk, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; Siti Arık, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Zeynep Tekyılmaz “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Ayten Erdal, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Bulam Köyü/Çelikhan: 30 Eylül 2018.

606 Besime Korkmaz, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Ceylan Buğdaycı, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Erdal Akman, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 25 Eylül 2018; Mehmet Bilir, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Hasan Cengiz, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018

Gelinin aile içindeki konumu ve sosyal ortamı zaman geçip taraflar birbirlerini tanıdıkça düzelmektedir. Buna rağmen gelinin aile içinde kaynanasına ve özellikle kayınbabasına karşılık vermesi ve tartışmalara girmesi hoş karşılanmamaktadır. Bu gibi durumlarda özellikle gelinden sessiz kalması beklenmektedir. Ancak günümüzde geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte bu tür karşılaşmalar azalmaktadır.

Eski dönemlerde kırsal yaşamın getirmiş olduğu zorunluluktan dolayı birkaç aile aynı babanın evinde bir arada bulunmaktadır. Bu durum ailede belli bir hiyerarşiyi de beraberinde getirmiştir. Buna göre kayınbaba ve kaynanadan sonra ailede otoriteyi en büyük gelin temsil etmektedir. Diğerleri ise kayınbabalarının evine gelişlerine ve yaşlarına göre konumlanmaktadırlar. Yeni gelen gelin bu hiyerarşiye göre kıdemli olan gelinlere de gelinlik yapmak durumundadır⁶⁰⁷.

Gelinlerin aile içindeki rolü ve statüsü eve yeni bir gelindiğinde bir nebze yükselirken gerçek anlamda ailede kabul görmesi bir çocuk ve özellikle de erkek çocuk dünyaya getirmesiyle olumlu yönde düzelmektedir. Eski dönemlerde çocuk sahibi olmakla birlikte çocukların bakımından ve düzeninden öncelikle kaynana sonra anne sorumludur. Gelinliğin bitmesinde kayınpeder ve kaynananın buna izin vermesi ve kızım konuş veya benzeri şekilde onu onura etmesi şeklinde de gerçekleşmektedir. Bazı durumlarda ailede gerçekleşen hastalık gibi olaylar tarafların gelinlik uygulamasını zorunlu olarak kaldırılmasına yol açmaktadır. Saadet Özlersu, 17 yıl titizlikle uyguladığı gelinlik uygulamasına kayınbabasının hasta olması ve ona bakması nedeniyle son vermek durumunda kalmıştır⁶⁰⁸. Günümüzde dahi gelinlik uygulamasını titizlikle sürdüren katılımcılarımız bulunmaktadır⁶⁰⁹.

Gelinliğin aile içinde kaldırılması veya son bulması için uzun bir süre gelinlik yapması ve çoluk çocuğa karışması beklenmektedir. Bu aşamalardan sonra kayınbaba gelinine altın, küpe, bilezik, yüzük gibi

607 Mehmet Bilir, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ayşe Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ali Aksan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Nazlı Göçer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

608 Saadet Özlersu, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

609 Songül Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Ayten Erdal, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü/Çelikhan: 30 Eylül 2018.

bir hediye vererek kendisiyle konuşabileceğini belirtir. Bu aşamadan sonra gelinin gelinlik yapmasına artık gerek yoktur⁶¹⁰. Bazı katılımcılarımızda evliliklerini yakın akraba içinde gerçekleştirdikleri için gelinlik uygulamasının fazla sürmediğini belirtmektedirler⁶¹¹.

Kırsal alandan şehre göç ve ekonomik yaşamın ayrılmasının da etkisiyle Alevi toplumunun geleneksel aileden çekirdek aileye geçişle birlikte yeni evliler artık gelinlik uygulaması yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuştur⁶¹². Ayşe Hanım'dan yaklaşık yirmi yaş genç olan Besime Hanım'ın gelin süresi oldukça kısadır⁶¹³. Buradan ve diğer genç görüşmecilerimizden elde ettiğimiz verilerde bu sürenin bir hafta gibi sembolik bir düzeye indiği görülmektedir⁶¹⁴.

Günümüzde gün geçtikçe gelin kaynana ilişkilerinde eskinin gölgesinin kalktığı ve gün geçtikçe çekirdek ailelere geçiş, eğitim seviyesinin artması ve sanayileşmeyle birlikte geleneksel ailenin çözülmesine bağlı olarak gelinlerin daha ağır bastığı ve kaynanaların kendilerini gelinlerine göre konumladığı bir döneme girildiği düşüncesindeyiz. Çok dillendirilirse bile gelin kaynana ilişkilerinde kaynanaların alt konuma doğru itildiği ve akraba dahi olsalar dayak yediği örneklemeler dahi toplumda görülmeye başlamıştır⁶¹⁵.

610 Ali Güven, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sankaya Köyü: 25 Eylül 2018; Rıza Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Rıza Taner, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeliha Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018; Hüseyin Gezer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 26 Eylül 2018; Sakine Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Hasan Cengiz, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Mehmet Ali Kılınç, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019. Gelinlik konusunda ayrıca " Herkes gelinin iyisini, hayırlısını ister. Akrabalara, anne babasına saygılı temiz bir kız olmasını ister. Gelin ilk evlendiğinde kayınbabasının yanında yemek yemez, oturmaz, konuşamazdı. Gelinler, akraba ile de konuşmazdı. Evliliğin 10, 20 yılında çocukları olduktan sonra konulur, yanında otururdu. Yeni gelinler, kayınbabalarıyla konuştukları zaman, kayınbaba gelinine altın, bilezik, yüzük, para gibi hediyeler verirdi" sözlerini eklemektedir.

611 Zeynal Rençber, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeliha Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018.

612 Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

613 Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.

614 Mehmet Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.

615 Nazlı Göçer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

21. Damatlık

Anadolu'da bir damat adayından kayınpederine ve kaynasına saygılı davranarak onu anne babası yerine koyması gerektiği geleneği Adıyaman'da da devam ettirilmektedir. Alevi toplumunda damadın kız ailesine saygı göstermesi, fazla konuşmaması ve kayınbabasının yanında tertipli olması, onu gördüğünde ayağa kalkması ve elini beklenmektedir⁶¹⁶. Gelinlerin kayınbabalarının yanında eşlerine adlarıyla seslenemediği gibi damatlarda kayınbabalarının yanında eşlerinin adlarını söylemekten çekinmektedirler. Ayten Erdal (47), eşine babasının yanında kendisinden su dahi istememesini tembih ettiğini belirtmektedir⁶¹⁷. Gelinin ve damadın büyüklerinin yüzüne karşı yüksek sesle konuşması hoş karşılanmaz. Aile büyüğü geldiğinde kendine çeki düzen vererek oturuşunu düzeltmen ve ayağa kalkman beklenir⁶¹⁸. Damatların eski dönemlerde sadece kendi ve eşinin akrabalarına değil bunların komşularına dahi saygılı davranmaları gerekmektedir. Mehmet Bilir, bu konuya Mehmet Bilir, *“Bırak kayınbabayı kaynanayı, komşumuzun yaşlılarına dahi saygı gösteriyorduk. Ondan biz büyüklerimizin yanında sigara içmiyorduk, çocuğumuzu dahi çağırılmıyorduk.”* sözleriyle açıklık getirmektedir⁶¹⁹.

Damadın ailesi de oğullarından genel olarak ilişkilerinde mesafeli ve ölçülü olmasını beklemektedir. Buna göre damat mecbur kalmadıkça kayınpederinin köyüne ve evine taşınmamalı ve erkek tarafına yakın bir yerde ikamet etmelidir. Bunun tam tersine karısının ailesiyle oturan veya işlerini yürütenler hoş karşılanmamaktadır. Bu anlayış uyarınca damat kayınpederinin evinde zorunlu haller dışında birkaç günden fazla kalmamalıdır. Sürenin uzun olması erkek tarafında hoş karşılanmamaktadır⁶²⁰. Aynı şekilde kız tarafında da damadın

616 Ayşe Uçar, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Perihan Öztürk, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Koru Köyü: 20 Mayıs 2019; Zeliha Gemici “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

617 Ayten Erdal, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Bulam Köyü/Çelikhan: 30 Eylül 2018.

618 Erdal Akman, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Ağaçkonak Köyü: 25 Eylül 2018.

619 Mehmet Bilir, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018

620 Ayşe Doğan, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Songül Yıldırım, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Medine Doğan, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Mimar Sinan Mahallesi: 25 Eylül 2018; Nazlı Göçer, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeynep (?), “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Gazi Çetin, “Evlilik ve Boşanma”

kayınbabasının evinde uzun süre kalması hoş karşılanmadığı gibi özellikle nişanlılık döneminde buna katiyen izin verilmemektedir⁶²¹. Günümüzde bu tür uygulamaların da yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir. Genç katılımcılarımız bu konuda daha rahat olduklarını belirtmektedirler. Çayır çiftinden Mehmet Çayır, istediği kadar kayınbabasının ailesinde kalabildiğini ve konuda bir sakınca görmediğini belirtmektedir⁶²². Erdal Akman ise "şuan sıkıntı yok yani her zaman da sıkıntı olmaz kendi evinde birlikte yatarken orada ayrı yatıyorsun o başka bir odadayken sen başka bir odada" sözleriyle açıklamaktadır⁶²³. Ancak daha ileri yaşlardaki katılımcılarımızın tavrılarını Rabia Sezgin'in "*Oğlan kız evine gidebilir. Gitsin ama akşam 11- 12'e kadar da kalsın, sonra geri gelsin.*" sözleri özetlemektedir⁶²⁴. Damadın kayınbabasının evinde kalması gerekiyorsa bile kız tarafında birkaç günden fazla gecelemesi özellikle komşuların dedikodusuna neden olmaktadır⁶²⁵.

Erkeğin kadının ailesinin yanında yaşaması ve iç güveysi olma durumu toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Ancak günümüzde zengin ve varlıklı kimseler arasında kız çocuğuna verilen önemin etkisiyle oldukça az olmakla birlikte görüldüğü ifade edilmektedir⁶²⁶.

Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Ayşe Uçar "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Perihan Öztürk, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.

621 Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.

622 Mehmet Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Zeynep (?), "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018.

623 Erdal Akman, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 25 Eylül 2018; Erkan Aker, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018.

624 Rabia Sezgin, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.

625 Hıdır Çekim, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018; Nazlı Göçer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

626 Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Gazi Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Mehmet Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Münervver Çelik, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019; Perihan Öztürk, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Saadet Özlersu, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019;.

Katılımcılarımıza göre toplumda oldukça nadir görülen iç güveysi olma durumu kişinin veya ailesinin oldukça fakir olması durumunda bir nebze de olsa kabul görmektedir. Aksi durumlarda oldukça yadırganan ve ayıplanan bir durumdur. Bu hatırlatacak damadın kız tarafına yakınan taşınması veya üst katına taşınması gibi birtakım eylemler dahi hoş karşılanmamaktadır. Bununla birlikte özellikle genç çiftlerin her ikisinin de çalışması gerektiği durumlarda erkek tarafı pek hoşnut olmamakla birlikte kendileri torunlarına veya yeğenlerine bakamadığı durumlarda anlayış göstermektedir. Bunun dışında kız tarafının tek çocuğunun olması ve ileride ebeveynlerine bakacak kimse bulunamadığı durumlarda damadın kızın ailesi yaşamasına izin verilmektedir.⁶²⁷

Toplumdaki genel anlayışa göre tek kızı olan aileler aileye yabancı girmesin diye öncelikle erkek tarafının o olmadığı veya uygun bir aday bulunamadığı zamanlarda kadın tarafının yeğenlerinden biri ile kız çocuklarını evlendirmektedir. Böylelikle damat tarafının veya bizzat damadın kendisi tarafından çıkarılabilecek olan sorunların önünü almış olmaktadır. Bu şekilde bir evlilik girişiminde kömür beldesi tarafında şahit olduk. Ancak kız kuzenlerinden biri ile evlenmek istemediğinden dolayı böyle bir evlilik gerçekleşmemiştir. Bu tür evliliklerde kız tarafı ve özellikle de kız oldukça ailevi baskılara maruz kalmaktadır.

22. Boşanma

Boşanma toplum huzurunda sosyal ve cinsel anlamda bir ömür boyu birlikteliğe karar vermiş ve toplum nazarında bunu ilan etmiş olan iki kimsenin daha önce verdikleri bu karardan vazgeçtiklerini iki farklı birey haline geldiklerini topluma ilan etmeleridir. Evlilik gibi boşanmanın da toplumsal yönü bunun genele ilan edilmesidir. Bazı bilim adamlarına göre boşanmanın doğal bir süreci bulunmaktadır. Bu kimselerden Antropolog Helen Fisher evliliğin doğal bir süresi olduğunu ve bu yüzden dört yıllık evliliğin ardından boşanma oranlarının arttığını ileri sürerek bununla bir çocuğun büyütülüp ebeveyne mutlak bağımlılık dönemini aşma süresi arasında bir bağ kurmaktadır. Fisher, her çocuk dört yaşına eriştiğinde, Buzul çağı kadınının bir

627 Ceylan Buğdaycı, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Hasan Karadağ, -Öğretmen-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2017.

sonraki çocuk için yeni bir koca arayışına girdiğine inanmaktadır. Bu nedenle boşanmanın doğal olduğunu ileri sürmektedir.⁶²⁸

Toplumlar birer organizma olarak üremek ve çoğalmak isterler ve bireylerinden bunu gerçekleştirmesini arzu ederler. Bu nedenle dünya üzerindeki genel olarak toplumlar sayısal olarak artmasını teşvik ederken bunu ortadan kaldıran boşanmadan hoşlanmazlar. Dünya genelinde bulunan bu toplumsal refleks Alevi toplumunda da bulunmaktadır.

Alevilerde boşanma nedeniyle düşkünlükle suçlanma veya ilan edilme başta olmak üzere ceme alınmama gibi toplumsal müeyyideler nedeniyle boşanma eski zamanlarda oldukça zor gerçekleşmektedir.⁶²⁹ Zira Alevi toplumunda boşanma, zina gibi yasaklanmış bir eylem olarak görülmektedir. Bu konuda toplumda yasaklar oldukça net ve kesindir. Bir kimsenin boşanması için o kimsenin zina dışında, livata, şiddetli dayak, kadının ısrarla boşanmak istemesi ve sürekli olarak tekrarlanan hakaretler olarak görülmektedir. Bu durumlarda toplumda hemen her iki tarafında bulunduğu bir cemaat kurulur ve öncelikle evliliğin devam etmesi için tedbirler konuşulur. Bu görüşmelerden bir sonuç çıkmazsa boşanmalar aileler arasında bir çatışma ve sürtüşme olmaması için cemaatin rızası ile gerçekleşmektedir. Bunlar ise son derece seyrek gerçekleşen eylemlerdir. Bunlar dışında geleneksel Alevi toplumunda aile birlikteliği ancak çiftten birisinin ölümüyle ancak dağılmaktadır.⁶³⁰ Zira Anadolu'nun birçok bölgesindeki anlayışta olduğu gibi kız ailelerinde var olan *"Bu evden beyaz gelinlikle çıkar, ancak beyaz kefenle geri gelirsin."* anlayışının da etkisi bulunmaktadır. Özellikle dayak ve sert davranışlarda kızın ailesine haber vermesi halinde kızın babası veya ağabeyleri eve gelerek kızlarını veya kardeşlerini

628 Ridley, s. 326.

629 Ali Bayat, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; Kemal Güzel, -Dede- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019; Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.144; Baha Said Bey, s.155.

630 Ayhan Yalçınkaya, Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 17, 1996, s.65; Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azıkan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azıkan Köyü: 07.08.2020; İlkay Ayaz, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Mestan Köyü: 20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020; Kemal Güzel, -Dede- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019 .

alıp evlerine dönerler⁶³¹. Bunun dışında evlenerek kocasının evine giden veya kız için toplumda “Çamuru bir duvara atınca çamur o duvara yapışır. şeklinde bir anlayış bulunmaktadır⁶³². Eski dönemlerde erkek tarafının çocuk isteğinden dolayı geline baskı uygulayarak babasının evine gitmesine ve istemediği halde boşanmasına neden olduğu ve toplumda birçok örneği bulunduğu ifade edilmektedir⁶³³.

Eski dönemlerde toplumda kocalarının veya ailelerinin baskısına maruz kalan kadınların boşanmasının veya kocalarını terk etmelerinin önündeki en büyük engellerden birisi toplumun sahip olmuş olduğu güçlü geleneklerdir. Özellikle de kırsal da kocasından boşanan veya ayrılarak babasının evine giden kadın, çocuklarını geride bırakmayı göze alarak ayrılmalıdır. Bu durum nedeniyle birçok kadın kocasıyla geçinemediği ve mutsuz bir evlilik sürdürdüğü halde çocuklarından ayrılmamak için boşanamamakta ve evliliklerini sürdürmek durumunda kalmışlardır⁶³⁴.

Görüldüğü gibi boşanma toplumda için oldukça büyük mücbir sebepler olmalıdır. Bunun dışında keyfi olarak boşanma veya evi terk etme olaylarında toplum tepki vermiştir. Bu kişiler toplumdan dışlanır, ceme alınmaz ve dede tarafından toplantılara katılımı engellenmiştir. Ali Coşkun’a göre bu durumda evliliklerin aile büyükleri tarafından belirlenmesinin önemi büyüktür. Evliliğe aileler karar verdiği için boşanmalara da aileler ve toplum karar verdiğinden günümüzden daha zor olmaktadır. Günümüzde evliliğe aileler değil gençler kendi aralarında verdiğinden evliliklerin içi boşalmış ve boşanmalar hızla artmıştır. Bunda toplumsal baskı ve dedelik kurumunun zayıflamasının etkilidir⁶³⁵.

631 İlkay Ayaz, -Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020.

632 Kemal Güzel, -Dede- “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019

633 Zeliha Bozan, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

634 Kemal Güzel, -Dede- “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019; İlkay Ayaz, -Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı- Memur- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020. Aleviler gibi dünya üzerinde kırsal alanda yaşayan ve bu özellikleri gösteren toplumların boşanmaları oldukça sıkıntı ve zorluklar içermektedir. Bk. Alison Jolly, Lucy'nin Mirası İnsanın Evriminde Cinsellik ve Zekâ, Çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004, s. 293-294.378.

635 Ali Coşkun, 58 Tilkiyan Köyü.

Dede Kemal Güzel boşanma için “Yaşlılar, toplumda, köyde sözü geçen kişiler toplanırdı. Erkek ve kız tarafıyla boşanmanın bizim yolumuz olmadığı, yanlış, ayıp bir şey olduğu söylenirdi. Boşanma olayını dede’ye varmadan dede duymadan çözülmesi için çabalanırdı...(boşandıktan sonra damat aynı aileden evlilik) Hayır evlilik olmaz çünkü önceden ilişki (evlilik) olduğu için izin verilmez, hatta yan köyden bile kız almak bile çok zordu. Boşanan kişiler hocalık yapamazdı, ezan okumazdı. Dede bile boşansa cem evine alınmazdı. Dede bizim ailemizdir fakat o bile boşansa karşılanmaz.” sözlerini ifade etmektedir⁶³⁶. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere toplumda boşanmış bireylerin bekâr bireylerle evlilik yapması hoş karşılanmamakta ve boşanmış bireyler genellikle kendi çevreleri dışındaki kimselerle evlilik yapması daha uygun görülmektedir. Bunun en büyük nedeni toplumun birbiriyle akraba olması ve aynı bölgeden tekrar evlenecek bireylerin eski eşleriyle bir yerden akraba olmaları ve tepki çekmelerinin etkisi büyüktür. Bu nedenle boşanmışlar ya uzak köylere ya da Elbistan, Maraş ve Malatya gibi uzaktaki memleketlere verilmektedirler⁶³⁷.

Eğitimin, şehirleşmenin ve medyanın etkisiyle gençler arasında boşanma, özellikle toplumsal normlardaki çözülme ve bunları denetleyecek olan kurumların (dedelik) zayıflamasına bağlı olarak toplumun diğer katmanlarına göre önemsenmemektedir. Hatta gençler büyüklerine danışmadan kendi başlarına kararı verebilmekte veya evi terk edebilmektedir. Güzel Evler köyünde böyle bir örnekle karşılaşmıştır⁶³⁸. Toplumda kadınların boşanma isteğini arttıran veya söz sahibi olmalarını sağlayan en önemli etken olarak kadınların çalışma hayatına atılıp ekonomik özgürlüklerini kazanmasıdır. Buna kızın artık ailesine bir yük olmaktan çıkıp kendi ayakları üzerinde durabilmesinin önemi büyüktür⁶³⁹.

636 Kemal Güzel, -Dede- “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019 .

637 Mehmet Ali Yıldız-Akademisyen-, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 02 Kasım 2020.

638 Murat Durmaz, -Memur-, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019. Bertrand Russell, bu durumu “kadınların özgürlüklerini kazanmaları evliliği birçok yönden daha da güçleştirdi. Eskiden kadın kendisini kocasına tabi kılarıdı ama koca karısına bağlı olmak zorunda değildi, Bugünse bir çok kadın, kendi kişiliklerine ve mesleklerine ilişkin kadın haklarından kalkınarak kendilerini bir noktadan sonra kocalarına tabi kılmayı istememektedirler. Hâlâ eski hâkimiyetlerinin özlemini çeken erkeklerse, bu duruma uyum göstermek için ortada bir neden görmemektedirler.” sözleriyle özetlemektedir. Bk. Russell, s.95.

639 İlkay Ayaz, -Memur- “Boşanma ve Dulluk” Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020; Hülya Bahar Canlı, -Memur- Boşanma ve Dulluk” Konulu Görüşme Kızılcapınar: 20 Mayıs 2020.

Gençlerin bu tutumuna rağmen özellikle 40 yaş üstü bireyler boşanma konusunda son derece katı tutuma sahiptir. Boşanmanın toplumsal bir dışlanma getirdiğini belirten İmam Ocak'a göre toplum aynı Katoliklerde olduğu gibi Adıyaman Alevi toplumu da boşanma konusunda oldukça tutucudur. Boşanmayı zorlaştırmak için boşanan kimseler cem törenlerine alınmaz, köylerde boşanan kimselerin sürüleri köyün sürüsüne katılmaz, cenaze törenlerine veya yıl dönemlerine çağrılmazlar. Toplumda kendisine selam verilmez. İtibarı olmaz. Aynı şekilde kız kaçırarlara da doğal gözle bakılmaz hoş karşılanmaz. Kendisi de sıkıntılı bir boşanma sürecinden geçen İmam Ocak, toplumdan dışlandığını kardeşlerinin dahi kendisini yeğenlerinin düğününe çağırmadığını ifade etmiştir. Çare olarak Adıyaman'dan Antalya göç etmiştir. Şehre sadece annesini ve birkaç yakınına görmek için geldiğini belirtmektedir.⁶⁴⁰

Azikan köyünde meydana gelen bir boşanma hadisesinde taraflardan koca suçlu bulunarak köyün dedesi Mehmet Büyükşahin (Hami Kâke) tarafından düşkün ilan edilmiş ve bir iki sene boyunca ceme, ve diğer ritüellere alınmamıştır. Bu sürenin sonunda köylülerin ve eski eşinin rıza göstermesinden sonra düşkünlüğü kaldırılmıştır⁶⁴¹.

Evliliklerde boşanmanın zor olması Alevi toplumunda gençlerin ileri dönemlerdeki evliliklerinde boşanma yaşanmaması için Sünni topluma göre biraz daha serbest bırakılmasına ve eş seçiminde rahat bırakılmasına neden olmuştur. Murat Durmaz'a göre babası kendisinin eğer ailesinin önerdiği bir bireyle evliliği halinde mutsuz olma ihtimalinden dolayı babasının ve annesinin eş seçimi kendisine bıraktığını belirtmektedir⁶⁴². Aynı şekilde Alevi Kültür Derneği Başkanı Rıza Tanrıverdi'de bu görüşe katılmaktadır. Bazı durumlarda gençlerinin seçtikleri kimselerle yapacakları evliliklerde ileri de sorunlar yaşayacaklarını bilmelerine ve bu konuda uyarılarda bulunmalarına rağmen kendi telkinleri ile yapacakları evliliklerde yaşanacak mutsuzluk ve boşanmalardan çekindikleri için gençleri sadece uyardıklarını ve kararı kendilerine bıraktıklarını belirtmektedir⁶⁴³.

640 İmam Ocak, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Oluklu Köyü: 10 Mart 2019.

641 Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azikan Köyü: 07.08.2020; Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azikan Köyü: 07.08.2020..

642 Murat Durmaz, "-Memur-", "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

643 Rıza Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

Alevilerde boşanma oranının düşük olmasını nedenini sadece inanişına bağlamak doğru ancak yine de eksik kalan bir olgudur. Zira gözlemlerimizde Alevi toplumunda yapılan evliliklerin özellikle de eski dönemlerde genellikle akraba, yakın komşu köylerden yapıldığını gözlemledik. Şehirleşmenin olmadığı karşılıklı yardımın elzem olduğu, ekonominin tarıma ve hayvancılığa dayandığı dönemlerde farklı bir mezhebe dayanan ve akraba evliliğinin toplum üzerindeki yıkıcı etkisini ortadan kaldırmak için ailevi ve çevresel faktörlerin boşanma üzerinde büyük bir etki oluşturduğu söylenebilir.

23. Dulluk

Birçok toplumda genç ve üretken çağda bulunan bireylerin yeniden evlenmeleri ve topluma yeni üyeler kazandırmaları için çeşitli müeyyideler bulunmaktadır. Bu müeyyidelerin birçoğu özellikle evliliklerin devamı için dulluğu ve boşanmaları güçleştirici birtakım uygulamalardan oluşmaktadır. Dul statüsü özellikle ekonomik özgürlüklerinin olmaması ve kısıtlı olması durumunda kadınlar için oldukça güçlükler içermektedir. Bu bağlamda Beki L. Bahar, bu durumu dul kalan Yahudi hanımlar parasız pulsuz ve zor durumda kaldıklarından, evlenmeleri de şart olur, hangi kentte olursa olsun birileri evlenme teklif ettiğinde, geri çevirme lüksleri olmazdı sözleriyle örneklendirmektedir⁶⁴⁴.

Genel olarak yeryüzündeki toplumlarda kocası ölmüş kadının uzun süre bekâr kalması ve başkaları ile serbestçe cinsel ilişki kurması hoş karşılanmadığından ilkel toplumlarda bile yas törenlerinin bitmesinin ardından dul kalan kadının tekrardan evlenmesi yönünde baskı uygulanmaktadır⁶⁴⁵. Bu durumda toplum için dul kadının diğer kadınlar için tehdit oluşturmasının etkisinin olduğu düşünülebilir.

Alevi toplumda özellikle kadınların dul olması hoş karşılanmamaktadır⁶⁴⁶. Buna mukabil erkeklerin evliliklerde dul olması çok fazla sorun teşkil etmemektedir⁶⁴⁷. Yine aynı şekilde her iki tarafta dul ol-

644 Beki L. Bahar, Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri, Ankara: Pan Yayıncılık, 2003, s.143.

645 Malinowski, Kuzeybatı Malenazy'a'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s.78.

646 Dilek Bulut, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

647 Sultan Kıran, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; Hanım Alan, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; ;Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Fatmanur Tekin, "Evlilik ve

duğunda toplumda bu konuda herhangi bir olumsuz tavır bulunmamaktadır⁶⁴⁸. Bazı bölge ve ailelerde dulluğu ilgili kişilerin yüzüne vurmaktan çekinmeyen kişiler dahi toplumda bulunmaktadır⁶⁴⁹. Dulluğa yüklenen olumsuz anlama bağlı olarak bir evde kız isteme hadisesinde evde kalmış kız ve dulların o mekânda bulunması uğursuzluk getireceğinden dolayı hoş karşılanmamaktadır⁶⁵⁰. Yine mümkün mertebeye anlayıştan ötürü göz önünde bulunması istenemeyen dul ve çocuksuz kadınların hemen evlendirilmesine çalışılmaktadır⁶⁵¹.

Eski dönemlerde ve günümüzde çocuklu dul kadınlarla yapılan evliliklerde erkeğin 40-50 yaş aralığında şimdiye kadar evlenmemiş olması, kadının varlıklı olması ve erkeğin kimi kimsesi olmaması gibi etkenler toplumun tepkisini azalmaktadır⁶⁵². Ancak dul kadının daha önceki kocası ile kaçarak evlendiği veya kaçtığı biliniyorsa görücü olarak kendisine giden taliplilerin sayısında düşüşler yaşanmaktadır⁶⁵³.

Eski dönemlerde Alevi toplumunda doğal nedenlerden veya eşin kaza neticesinde ölmesi durumu dışında boşanmaya bağlı gerçekleşen dulluk veya dul kalma olaylarına sıcak bakılmamaktadır⁶⁵⁴. Bu düşüncede yeni yuvalarında da aynı sorunları yaşatacaklarından ve boşanan

Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Gazi Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Perihan Öztürk, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019; Songül Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Mehmet Bilir, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

648 Hüseyin Didin, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019; İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Zemine Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

649 Münevver Çelik, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.

650 Muti Fırat, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

651 Suzan Yıldırım, - Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

652 Sakine Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Mehmet Bilir, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Abdurrahman Çelik, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Küçük Kırklı Köyü: 26 Aralık 2018; Sultan Kıs, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Fadime Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

653 Fatma Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Abuzer Bege, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Fatma Bayram, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

654 Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

kadınların arkasında bıraktıkları ailelerin bundan dolayı rahatsız olacakları düşüncesi etkilidir⁶⁵⁵.

Dul kadınların istenmesi olayında genç kız istemenin tersine büyük bir gizlilik söz konusu olduğundan mümkün merteye az kişiye bu durum haber verilmektedir⁶⁵⁶. İsteme işi bitip taraflar anlaştağında eski dönemlerde dul olan gelin adayı genellikle kimse görmesin diyecek akşam veya gece vakti evden çıkartılmıştır⁶⁵⁷.

Toplum nazarında bir insanın boşanmaya bağı dul kalabilmesi için zina yapıldığının, kayınbabası ve kaynanası ile geçinemediğinin, evde şiddet olduğunun ve toplumda istenmeyen hadiselerin yaşandığının göstergesi olarak kabul görmektedir. Günümüzde boşanmaya yüklenen anlamda olumlu yönde değışimler olmaya başladığından dullara ve dulluğa yüklenen anlam değışiklik göstermektedir.

Dulluk kavramından en çok zarar gören kesimin kadınlar olduğu görülmektedir. Dul kalan bir erkek toplumda karşı cinsine göre daha rahat bekâr birisi ile evlenebilirken kadınlarda bu durum çok daha güçtür. Kadın ancak boşanmış bir dul ile evlenebilir veya çocukları varsa çocuklarının başında evlenmeden durmak durumundadır. Bazı durumlarda boşanan kadının çocukları yeniden evleneceğı korkusuyla kendisine verilmez çocukların bakımıyla babaanne başta olmak üzere boşadığı erkek tarafının aile bireyleri ilgilenmektedir⁶⁵⁸. Eski dönemlerde boşanan kadının yeniden evlendiğı kişiler genellikle kendilerinden yaşça oldukça büyük ve yaşlı olarak sınıflandırılacak çocuklu kimseler olmaktadır⁶⁵⁹. Günümüzde ise erkek ailesinin tepkilerine rağmen boşanmış kişilerle evlilikler yapılmakta ve bu durum gün geçtikçe artmakta⁶⁶⁰ ve boşanmış kadının memur olması durumunda

655 Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

656 Gürbüz Boztemir, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018; Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018; Sultan Kıs, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.

657 Gaffure Ülger, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.

658 Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma", Azıkan Köyü: 07.08.2020; Suzan Yıldırım, - Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

659 Sultan Kıran, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019

660 Erdal Akman, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 25 Eylül 2018; Rıza Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Mehmet Bilir, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Sakine Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018; Zeliha Çoşkun, "Damatlık

toplum tarafından çalışmayan kadına göre evliliği daha kolay kabul görmektedir⁶⁶¹. Son olarak günümüzde artık kadınlar kadar erkeğin de boşanmış veya dul olması toplumda sorgulanmaya başlamıştır⁶⁶².

24. Evlenen Kişilerin Yerleşim Meselesi

Alevi toplumu görünüşte ataerkil bir aile yapısı sergilemektedir. Bu nedenle genelde yeni evlenen gençler evlendikten sonra baba yerli yani erkeğin ailesinin bulunduğu yerleşim yerlerinde yaşamaktadırlar. Özellikle aynı köyden veya akrabalarıyla evlenen gençler nerede yaşanacağı konusunda fazla sıkıntı yaşamamaktadırlar. Özellikle kırsalda toplumun geneli akraba olduğundan dolayı aynı lokasyon içindeki evliliklerde sıkıntı çekilmemektedir. Ancak özellikle kırsal alanda farklı köylerden veya aşiretlerden evlilik yapanlar arasında eğitim seviyesine bağlı olarak damadın kız tarafına yakın olması veya birlikte yaşaması tepkiyle karşılanmaktadır. Bununla birlikte günümüzde şehirleşme, ekonomik yaşamın zorluğu ve diğer toplumsal nedenlerden dolayı artık bu algı dağılmaktadır. Kav Aşireti'nden Ali Polat, Hıdırsorlu eşi ile evlenmesinden sonra kayınbabasının ikinci katına taşındığı için babası tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepki üzerine Ali Polat, babasına eşinin ve kendisinin 8-5 çalışmak zorunda olduklarını ve çocuklarına birilerinin bakması gerektiğini belirtmiştir. Ek olarak eğer annesinin ve kendisinin çocuklarına bakması halinde kayınbabasının üst katından çıkacağını ifade etmesi üzerine babası, oğluna hak vererek haklılığını onaylamıştır. Diğer oğullarının da aynı şekilde kayınbabalarına yakın oturması üzerine çevresine “ *Biz kız almadık, oğullarımızı verdik.*” şeklinde sitem dolu esprilerde bulunmaktadır⁶⁶³. Yukarıdaki örnekleme görüldüğü üzere yeni evlilerin nerede yaşayacağı sorusunun cevabını çiftlerin çocuklarının bakımı, eğitim durumu, sanayileşme ve ekonomik durumlar değiştirmeye başlamıştır.

Normal evliliklerden farklı olarak dul evliliklerinde ise aileler, özellikle kırsal alanda mümkün merteye kızlarının kendi ve daha önceki eşlerinin bulunduğu yerleşim yerlerinden daha uzak yerlere

ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018; Mehmet Bilir”Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.

661 Suzan Yıldırım, - Memur- “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

662 Zeynep Savaş, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

663 Mehmet Polat, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

verme eğilimdedirler. Bu bağlamda Tokat, Sivas, Malatya ve Çorum gibi yerlere dahi dul kızların verildiği olmuştur⁶⁶⁴.

C. Sünnet ve Ritüelleri

Sünnet, tarih boyunca çeşitli topluluk ve milletlerce uygulana gelen bir geçiş törenidir. Bu törende erkek çocuk veya Mısır'da ve diğer bazı Afrika bölgelerinde olduğu gibi kızlar da hayatın yeni bir evresine geçişi simgeleyen toplumsal bir törendir. İlk sünnet, bazı antropologlar milattan önce 4.000 yıllarında Mısır'da yapılmıştır. Diğer bir kısım antropologlara göre ise bu işlemin 10.000 yıldan daha fazla bir geçmişi bulunduğunu iddia etmektedirler⁶⁶⁵. Ataerkil toplumlarda sünnet, ergenliğe ulaşma öncesinde erkek çocuğunun artık anne gözetiminden sıyrılıp erkek yetişkin sınıfına dahil olma töreni olarak da görülmektedir⁶⁶⁶. Nitekim bazı toplumlarda erişkinliğin bir sembolü olmasından dolayı sünnet olmayan bireylere yaşı ne olursa olsun evlenme izni alamamakta ancak sünnet olduğu takdirde evlenmesine müsaade edilmektedir⁶⁶⁷.

Bizim toplumumuzda ise sünnet bir İslam dinin ritüeli ve olmazsa olmazıdır. Bu bağlamda sünnet toplum tarafından oldukça önemsenen bir ritüel halini alarak zamanla kendine has kirvelik gibi bir takım geleneksel uygulamaları beraberinde getirmiştir. Dede ailesinden Merdan Bozkurt'a göre ilk kirveyi Hz. İbrahim, Afrika bölgesinden Karaçilerden (Adıyaman bölgesinde Çingene) tutmuştur. Böylece onlarla nesep ve nesil olarak karışmamıştır⁶⁶⁸. Garip Dede'ye göre ise de Hz. İbrahim'e dayanmaktadır. *"Hz. İbrahim'in Allah'a kurban edileceği rüyasında gördüğü oğlunu kurban ederken tığlamakla (kesimle) ilgili olan bir şeydir. Söz vermiştir. Oğlu olduğunda yani çok sevdiği şeyi kendisine kurban edecektir. Çocuğu olduktan sonra kıyamamıştır. Develer, koyunlar bir sürü kurban kesmiştir ama kabul edilmemiştir, İsmail'den kan akacaktır. Sünnet, önce Hacer'le Sara arasında iki kadın arasında geçen bir olaydan ibarettir.*

664 Suzan Yıldırım, - Memur- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.

665 Dunsmuir WD, Gordon EM. The History of Circumcision. BJU Int. 1999; 1: 1-12, 189; S. H. Hooke, age., s. 156, 161,189, 199.

666 Joseph Campbell, İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Yayınevi, 1995, s. 114.

667 Emil Durkheim, Dini Hayatın İlkel Biçimleri, Çev. Fuat Aydın, İstanbul: Ataç Yayınları, 2005, s.375.

668 Merdan Bozkurt, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

Önce kadınlar sünnet edilmiştir. Sara, cariyesi Hacer'i eşine İbrahim'e hediye ederken zevklerden yoksun (olsun) zevk almasın diye önce Hacer'i sünnet ettirmiştir. Daha sonradan (Allah'tan) emirle İbrahim ve Sara da sünnet olmuştur.... Kirvelik olayı yani sünnet ve kirvelik birbirleri ile bağlantılıdır, o dönemde Kıtımur (Kıpti) dediğimiz Duma, Çingene, Karaçi ve Gevende dediğimiz kabileler vardı. Hz. İbrahim, İsmail'i kurban ederken bunlardan Karaçileri, kirve edindi ve bunlardan kız alışverişi yapılmayacak diye kirve edindi. Biz halen göçebe Karaçi dediğimiz insanlara kirve deriz. İbrahim'den gelen bir gelenekten dolayı. O dönemde kurban kesildi, Allah'a karşı tığlandı, eti lokma edilip dağıtıldı. Kirveliğin çıkış noktası burasıdır" sözleriyle bu durumu açıklamaktadır⁶⁶⁹. Genel olarak toplumda sünnet İslam'ın ve Müslümanlığın bir ritüeli olduğuna inanılmakta bu anlayış uyarınca gerçekleştirilmektedir⁶⁷⁰.

1. Kirvelik

Kirvelik, sünnet sayesinde yaratılan veya gerçekleştirilen sanal bir akrabalıktır. Bazı durumlarda kirvelik dost kazanmak isteyen veya toplum nezdinde arkasında güç arayan bireylerin bu isteğini gerçekleştirmek için kullandıkları bir araçtır. Nitekim Elazığ bölgesinde Osmanlı dönemlerinde Ermenilerle Kürtler arasında kirvelik ilişkisinin kurulduğunu Hagop Muntzuri'nin "*Kapandı Kirve Kapıları*" isimli öyküsüne isim vermesinden de anlaşılabilir⁶⁷¹. Adıyaman bölgesinde buna benzer birçok örnek bulmak mümkündür. Bunlara Börgenek köyündeki günümüz AKP Milletvekili Yakup Taş ve ailesinin kendi köylerindeki Alevi olan Sabri Ağa (Tanrıverdi)'nin ailesiyle nerdeyse bir asırlık kirvelik ilişkisi örnek verilebilir. Bu güçlü kirvelik ilişkisi nedeniyle Taş ailesindeki bazı bireylere Kamber, Ali vb. Alevilere özgü isimler verilmiştir⁶⁷². Bu durum aynı şekilde önemli bir bölümü Sünni olan Kav Aşireti için de geçerlidir. Bu aşiret içinde

669 Garip Bozkurt, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

670 Sıdika Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019; Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

671 Hagop Muntzuri, *Kapandı Kirve Kapıları*, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2001.

672 Murat Durmaz, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme,. Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.

karşılıklı birçok kirvelik ilişkisi bulunmaktadır. Kirvelik Erzincan⁶⁷³, Sivas, Malatya gibi Anadolu'nun birçok bölgesinde varlığını sürdüren bir sosyal kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma kültürüdür. Adıyaman Alevi toplumuna göre sünnet, Hz. İbrahim'den günümüze gelen bir gelenektir. Kirvenin çocuğu kucığına alması Hz. Muhammed'in torunları olan Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan'ın sünnet sırasında kucığına almasını sembolize etmektedir⁶⁷⁴. Ebru Kaya'ya göre "*Kirve dediğin adamın kendisinin yokluğunda karısını ve kızını emanet ettiği kişidir.*"⁶⁷⁵.

Kirvelik akrabalar dışında bir ailenin çocuğunun sünnet merasimini vesile kılarak kan bağı olmayan başka bir aile ile soyut bir akrabalık kurma sistemidir. Bu sistemde karşılıklı sevgi, saygı, rıza ve menfaat söz konusudur. Yapılan görüşmelerde aileler özellikle sevdikleri kimselerle kirvelik bağı kurduklarını belirtmişlerdir⁶⁷⁶. Bu işlemde sünnet olacak çocuğu olan aile kendisine akraba olmayan niteliklerine artı bir nitelik katacak ve toplumda daha iyi konuma gelmelerini sağlayabilecek her anlamda güvenebileceği ve uzun bir yol yürüyeceği bir aile arayışına girer. Bu bağlamda çocuğa kirve yapılacak kişide aranan özellikler arasında dürüstlük, yardımseverlik, sorumluluk sahibi, toplumda iyi bir konuma sahip olması ve varlıklı olması gibi etkenler aranılmaktadır. Kirvelik aynı zamanda uzun soluklu karşılıklı bir yardımlaşma ve sözleşme gibidir. Bu nedenle seçiminde titiz davranılmaya çalışıldığı görülmektedir. Zira kirvelik bir kişi ile değil aile aynı zamanda sülaleyle yapılan ve nesiller boyunca devam eden bir gelenektir⁶⁷⁷. Kirveliliğin bir dayanışma kültürü temeline dayanmasından

673 Peker, s.112-113.

674 Ali Taştan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

675 Ebru Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

676 Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

677 Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Ali Çoşkun, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü: 30 Haziran 2019; Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1

dolayı eski dönemlerde öncelikle kirve belirlenmesinde geleneksel olarak kirvelik ilişkisi devam eden ailelere öncelik verilmiştir. Bu her iki taraf içinde geçerli olduğundan yüzyıllar boyunca aileler arasında bu ilişki süregelmiştir. Günümüzde ilişkiye genç ailelerin istekleri ve sosyal ilişkileri yön vermektedir⁶⁷⁸.

Katılımcılarımıza göre kirve, sünnet töreninden sonra aile içine teklifsizce girip çıkabilecek bir kimse olarak görüldüğünden kirve, toplumca saygıdeğer ve namuslu birisi olmalıdır⁶⁷⁹. Filiz Uçar'a göre kirvelik aslında iki ailenin birbirini sevmesi ve çok iyi anlaşmasıyla başlayan bir sürecin düğünle tamamlanmasıdır⁶⁸⁰. Kirvelik bir övünç kaynağı veya çevreye karşı bir gösteriş ve kişisel dostluklarda arka ve yandaş olarak üstünlük durumu da ortaya koyan bir faktördür. Bazı durumlarda çevreye veya içinde bulunan topluma caka satmak veya daha saygın karşılanmak için " *Falanca kişi benim kirvemdir.*" şeklinde övünme biçimlerine rastlanmaktadır. Kirvelik, sadece aynı mezhepten veya aşiretten olmak durumunda değildir. Kirveler, farklı mezhepten

Haziran 2019; Hasan Akcan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Kazım Taşkıran, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Rıza Çabuk, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Türkan Ögel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Aziz Ögel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Mılla Bilgiç, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Doğan Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Hüseyin Gezer, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Kazım Kiy, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 25 Mayıs 2019; Hacı Cömert, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karaağaç Köyü: 30 Mayıs 2019; Hikmet Ülger, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Besime Arış, "Sünnet ve Kirvelik", Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Hanım Yarlıgâç, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Derviş Bekir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Fatma Yılmaz, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 05 Haziran 2019.

678 Sabri Sönmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018; Mehmet Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Medine Büttün, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.; Fahriye Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Filiz Ehi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; İsmet Özen, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Deniz Ören, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; İbrahim Arıca, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

679 Şahide Adalı, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

680 Filiz Uçar, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

kimseler de olabilmektedir. Bu durum tarafların karşılıklı arzusu ile gerçekleştirilmektedir⁶⁸¹.

Hasan Tanrıverdi'ye göre bir kimsenin seçeceği kirve onun toplum nezdindeki yerinin sorgulanmasına neden olabilir. Bunun için "*Filanca kimsenin kirvesi işte ne olacak!*" ifadesinin dahi kullanıldığını belirtmektedir.⁶⁸²

Kirve yapılacak olan kişi kesinlikle akrabalar arasından seçilmektedir⁶⁸³. Kirve olunan aileden ne kız alınır ne de kız verilir. Bu iki aile arasında bu tür hadiseler toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır⁶⁸⁴. Bu nedenle toplumda birbirini seven kimseler evlilik mevzuuna girmek istemediklerinden birbirlerine seninle kirve olacağız sen kirvemizsin gibi ifadeler kullanılır ve şakalar yapılmaktadır.

Aileye kirve olunması istenen kimseye bu teklifi iletmek için ailece beraberlerinde tatlı, çiçek vb. yiyeceklerle gidilerek kendilerini çok sevdiklerini ve aralarında kirvelik bağı kurulmasını istedikleri teklifini sunmaktadırlar⁶⁸⁵. Mehmet Taştan'a göre bu hediye elma olmaktadır⁶⁸⁶.

681 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019

682 Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

683 Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" ,Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Medine Bütün, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.; Fahriye Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Ebru Kaya, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

684 Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017;Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017;Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017. Kirveler arasında çok ender olsa da evlilikler gerçekleştiğini Hasan Tanrıverdi, ifade etmektedir. Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

685 Filiz Uçar, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017;Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017;Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

686 Mehmet Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

Genellikle kabul gören bu teklif, ancak kirve olunması istenen kişinin kirveliliğin getirdiği maddi külfeti kaldıracak güçte olmadığını belirtmesi üzerine veya yakınlarda bir yakının cenazesi olduğu gerekçesiyle kibarca reddedilebilmektedir. Buna mukabil teklifte bulunan ailenin beklemeye zamanı ve sünnet masraflarını karşılamaya gönüllü olması durumunda kirvelik durumu gerçekleşmektedir. Bazı durumlarda çocuk sahibi olan aile, kirve olmasını istediği ve değer verdiği ailenin maddi durumunun yetersiz olması durumunda onu takviye etmek ve kirve yapmak için onun masraflarının bir kısmını üzerine almaktadır⁶⁸⁷. Kirveliliğin kabulünden sonra kirve sünnet olacak olan çocuk veya çocukların sünnetlik adı verilen kılık kıyafetlerini almak ve sünnet sırasında çocuğa takı takmak sünnet merasiminin olmazsa olmaz ritüellerindedir⁶⁸⁸.

Mustafa Alkan'a göre kirvelik musahiplik gibi kardeşlik bağıdır. Ona göre kirvelikte her iki kişi arasında mizaç ve huy bakımından da benzerlikler olmalıdır.⁶⁸⁹. Sünnet İslamiyet'in bir gereğidir⁶⁹⁰. Ali Çoşkun eskiden kirveliliğe kardeşlik ve hatta daha ileri bir gözle bakıldığını ancak günümüzde toplumda artık bu anlayışın giderek kaybolmaya yüz tuttuğunu belirtmektedir⁶⁹¹. Şükrü Gül den'e göre kirvenin kucağında akıtılan sünnet kanı her iki aileyi kan bağı ile birleştirmektedir⁶⁹².

687 Mustafa Alkan-Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

688 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" ,Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Medine Bütün, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.; Fahriye Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Filiz Ehi, ""Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; İsmet Özen, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Deniz Ören, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; İbrahim Arıca, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

689 Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Ali Buğdaci, " Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

690 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Hüseyin Turan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Öksüz Matur, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

691 Ali Çoşkun, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü: 30 Haziran 2019.

692 Şükrü Gül den, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

Mehmet Taştan'a göre kirvelik bağı bir kere kurulduktan sonra yedi kuşak boyunca devam etti⁶⁹³.

Kirve olunacak kimseye ve aile bireylerine sünnet öncesi hediyeler hazırlandığı gibi eskiden kirvenin gelişinin şerefine ve ona verilen değeri göstermek için bir kurban kesildiği bilinmektedir⁶⁹⁴. Geçmiş günlerin bir hatırası olan bu uygulama özellikle kırsal alanda gerçekleştirilmekte olup günümüzde artık şehirlerde uygulanmadığı gibi köylerde de azalma eğilimine girmiştir.

Kirve ve ailesi kirve olunan ailenin bu aşamadan sonraki bütün sosyal ve geçiş ritüellerinde yani doğumunda, sünnetinde düğününde, cenaze ve taziyelerinde sürekli yanında bulunmaktadır. Bu sayede kirve olunan aileye desteğini göstermektedir. Örnek olarak Selahattin Şahin'in kirvesi olan Mehmet Şar, Şahin'in cenazesinde ve mevlidinde sürekli birlikte bulunmuş ve misafirleri birlikte kabul etmişlerdir.

Kirveler genellikle grup içinden olduğu kadar grup dışından da sevilen kimselerden de seçilebilmektedir. Özellikle kirve, kirvelik yapmış olduğu evde bir misafir gibi değil ev halkı gibi görülür ve hane halkı onu ağırlamaktan büyük bir mutluluk duyar⁶⁹⁵. Katılımcılarımıza göre sağdıç, kirve, kanaat önderi olan dedeyle birlikte insanın evinde mutlaka misafir etmesi gereken kişilerden birisidir⁶⁹⁶.

Alevi toplumunun kırsal alandan şehre göçü, diğer bütün sosyal yapılarında olduğu gibi kirveliliği de etkilemiştir. Eskiden kirvenin kim olacağına ailenin geleneksel yapıda olmasından dolayı ailedeki büyük erkek üyeler karar verirken eğitim, şehre göç, dayanışmaya daha az ge-

693 Mehmet Taştan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

694 Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.; Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1 Haziran 2019; Erdal Akman, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 05 Ocak 2018.

695 Nüret Tosun, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Filiz Ehi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; İsmet Özen, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Deniz Ören, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; İbrahim Arıca, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018..

696 Zeynep Güleç, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

reksinim duyulması ve daha az önemsenmesi nedeniyle artık kirvenin kim olacağına çekirdek aileye dönüşmüş olan çocuğun babası ve annesi karar vermektedir. Ayrıca kirvelinin artık eski öneminin olmadığı ve gittikçe azaldığı bir gerçektir. Ancak yapılan düğün ve benzeri törenler sembolik de olsa toplumun bir araya getirme ve bir arada olma düşüncesine hizmet ettiği de bir gerçektir. Toplumda herkesin bir kirvesinin olması gerektiği inancı ve bir sünnet düğününün yapılması gerektiği düşüncesi toplumsal bir anane olarak devam etmektedir. Bu bağlamda özellikle kırsal alanda kirvelik geleneği ve ritüeli oldukça güçlüdür.

2. Sünnet Yaşı Ne Kadar Olmalıdır

Alevi toplumunda sünnet yaşını belirleyen en önemli özellik ailenin sünnet törenini köyde veya sülalesinde layıkıyla gerçekleştirebilecek maddi varlığı sahip olup olmaması önemli bir etkidir⁶⁹⁷. Mustafa Alkan'a göre eski dönemlerde parasızlıktan ve imkânsızlıktan eskiden bazı aileler çocuklarını 20 yaş gibi ileri yaşlara kadar sünnetlerini ertelleyebilmekteydiler⁶⁹⁸. Bunun nedenleri arasında sahip olunacak çocuk sayısının belli olmaması ve sürekli olarak her çocuğa sünnet yapılabilmesinin ve toplumun buna hoşgörüle yaklaşmamasıdır⁶⁹⁹. Bu nedenle eski dönemlerde sünnet yaşı daha yukarılarda bulunmaktadır. Doğanlı köyünden Aziz Akar, kendi sünnetinin 14 yaşında gerçekleştiğini ve akabinde amcakızı olan ilk eşiyle evlendiğini belirtmektedir⁷⁰⁰. Günümüzde ise 3, 5, 7 gibi yaşlarda aileler çocuklarını sünnet ettirmektedirler. Çocuklarını ileri yaşlarda sünnet etmek günümüzde bile utanılacak, çekinilecek bir durum olarak görülmektedir⁷⁰¹. Bu duruma

697 Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Kamber Torun, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Ali Buğdaci, " Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018

698 Abuzer Sib, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

699 Mahmut Kartal, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

700 Aziz Akar, 70, Doğanlı Köyü.

701 Abuzer Sib, Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Ha-

göre çocuklarını erken yaşlarda sünnet ettirebilenler daha çok varlıklı ve nüfuzlu kişiler olmaktadır.

Toplumda sünnet yaşının çocuğun ergenliğe girmesinden önce yapılması nerdeyse genel kural olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle aileler ellerinden geldiğince çocuklarını ruhsal ve bedensel sıkıntı yaşamayacakları dönemlerde sünnet ettirmektedirler.

3. Sünnetin Aileler için Anlamı

Aileler için sünnet İslam'ın şartı, peygamber sünneti ve erkek çocuğu olan aileler için evlatlarının ergenlik çağına girdiğinin etrafa ilan edilmesidir⁷⁰². Örtük anlamda ise eski dönemlerde sünnet olan çocuğun artık çocukluktan çıkıp birer yetişkin olarak toplumda yerini alabilmesi için düzenlenen bir törendir⁷⁰³. Bu bağlamda sünnet olan çocuk için "*Artık erkek oldun.*" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Eski devirlerde sünnet olan çocuk, kadınlarda ayrılıp artık erkeklerle bir arada oturmaya veya yemek yemeye hak kazanmış sayılmaktadır. Burada unutulmaması gereken durum eski devirlerde çocuklar günümüzden daha ileri yaşlarda sünnet olmaktadır.

Toplumun büyük bir çoğunluğuna göre dine ve inanca göre her erkeğin mutlaka sünnet olması gerekmektedir. Sünnet olmayan bir bireye toplumda hor gözle bakılmakta toplum tarafından dışlanmaktadır⁷⁰⁴.

ziran 2018; Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Kamber Torun, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018

702 Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hüseyin Gülmez, Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Kamber Torun, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Fatma Öner, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018;Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Nedim Doğan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

703 Abuzer Sib, Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Tanrıverdi, 40, İkametgâh Karapınar

704 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mustafa Alkan, -Ozan- "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:

Bu işlem peygamber sünneti olduğu için gerçekleştirilmelidir⁷⁰⁵. Hasan Erbaş'a göre "Peygamberimizden kalma hem bir temizlik hem de süregelen bir geleneğimizdir"⁷⁰⁶.

4. Sünnet Düşünü

Sünnet, kirvelik ve sünnet düşünü merasiminin yapılmasıyla tamamlanan bir ritüeldir. Bu tören özellikle eski dönemlerde ilkbahar son bahar aylarında icra edilmektedir. Düşün törenleri eski devirlerde köy meydanlarında, büyük odalarında veya okul bahçelerinde yapılmaktayken şimdilerde özellikle şehirlerde bu iş için tutulmuş olan düşün salonlarında gerçekleştirilmektedir⁷⁰⁷. Eski dönemlerde ve kırsal alanlarda düşün sahipleri sünnet düşününe bağlı buldukları dedeyi çağırır ve onun hayır duasını almaya özen gösterirlerdi. Ancak kentleşme ve toplumun artan ihtiyacına cevap vermenin zorlaşmasından dolayı dedeler sünnet düşününe katılamamaktadır. Bu durum sünnet düşünlerine dedelerin katılım beklentisinin toplumda azalmasına ve katılımın seyrekleşmesine neden olmuştur⁷⁰⁸. Bununla birlikte düşün katılan dede veya pır "Bismişah, Bismişah, ya Allah Allah Sünnet Buyurdu, Halil İbrahim Hak Yolunda Muhammed Ali Hayırlı Olsun!" örneğinde olduğu gibi dualar okumaktadır⁷⁰⁹.

22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Hüseyin Turan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Öksüz Matur, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Arzu Ağca, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Gülten Başar, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Yeter Süngü, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hüseyin Ara, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

705 Abuzer Sib, Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

706 Hasan Erbaş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018; Hüseyin Yıldırım, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.

707 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mustafa Alkan-Ozan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mehmet Tanrıverdi, 40, İkametgâh Karapınar; Hüseyin Turan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Öksüz Matur "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

708 Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", s.160.

709 Ali Taştan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

Eski dönemlerde sünnet düğünleri normal bir düğün gibi kabul edilmekte ve Cuma gününden başlayarak üç gün boyunca sürmekteydi. Günümüzde şehirleşmeye ve ekonomik yaşamın zorluklarına bağlı olarak bir gün veya birkaç saatle sınırlı tutulmaktadır⁷¹⁰. Bir ailede icra edilen sünnet sonrası doğan çocuklar için ayrıca bir sünnet düğünü yapılmamakta, akraba veya yakınların evlilik merasimine dâhil edilmektedir⁷¹¹.

Bu düğün törenine düğün sahipleri aileleri çağırarak için yakın akrabalara ve kirvenin kardeşlerine “*Hilat*” adı verilen kumaş, havlu veya gömlek gibi kıyafetler alıp vermektedirler. Daha geniş akraba ve komşulara ise yakınlık ve ilişki durumuna göre çorap, şeker veya düğün kartı dağıtılmaktadır. Düğüne gelen misafirler düğün sahibine yakınlıklarına göre yardım amacıyla çocuklara altın, takı veya para takmaktadırlar⁷¹². Düğüne gelen misafirlere düğün sahibi çay, kahve (nadiren) ve yemek sunmakla yükümlüdür⁷¹³. Düğün harcamaları genellikle çocuğun ailesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna mukabil bazı durumlarda kirvenin de masraflara katıldığı durumlara rastlanmaktadır⁷¹⁴.

Sünnete kirvenin gelişi sırasında eski dönemlerde kurban kesildiği ve ağır bir şekilde karşılandığı bilinmektedir. Bazı yerlerde kirvenin

710 Hüseyin Gülmez, “Sünnet ve Kirvelik “ Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

711 Fatma Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019;Şengül Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

712 Mehmet Tanrıverdi, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, “Sünnet ve Kirvelik “ Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mustafa Alkan-Ozan- “Sünnet ve Kirvelik“ Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

713 Mustafa Alkan-Ozan- “Sünnet ve Kirvelik, “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

714 Abuzer Sib, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Hüseyin Gülmez, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

düğüne gelişi sırasında kirvenin geldiği anlaşılın diye bir bayrak ve bayrak sopasının üzerine şeker asılmaktadır. Kirvenin düğüne gelişini davulcular önünde davul çalarak karşılar ve ondan bahşiş alırlar⁷¹⁵. Eski zamanlarda kirve düğüne gelişinde bir küçükbaş davar getirmektedir. Günümüzde hayvan getirme geleneği yerini altına bırakmıştır⁷¹⁶. Hüseyin Taştan, bu konuda sünnet sahibinin kirveye düğün sahibinin bir kuzu gönderdiğini kirvenin de bu hediyeye karşılık olarak kendisine gönderilen kuzu ile birlikte bir koçu kirvesine getirmektedir⁷¹⁷.

Geçmiş dönemlerde köylerde sünnet işlemini bölgede gevende adı verilen davulcular ve abdallar yapmışlardır⁷¹⁸. Bu dönemde kirve, sünnet olacak olan çocuğu berber karşısında berberin işini daha rahat yapabilmesi için kendisi için hazırlanan yastığa oturan ve çocuğu kucağında tutan ve sünnetine bizzat yardımcı olan kimseyken şimdilerde sünnet işlemleri kliniklerde veya hastanelerde yapılmakta ve kirve sadece kılık kıyafet, takı ve kirveliliğin diğer ritüellerini gerçekleştirmektedir⁷¹⁹. Sünnet yastığının ortaya gelmesi demek sünnetin başladığının topluma ilan edilmesi anlamına gelmektedir⁷²⁰.

Kirve, sünnet sırasında maddi durumu iyiyse sünnetçinin parasını kendisi vermektedir⁷²¹. Mehmet Güzel ve Mehmet Tanrıverdi'ye göre sünnet işlemleri sırasında kirvenin yastığa oturtulması ona verilen kıyafet ve önemden kaynaklanmaktadır⁷²². Mehmet Güzel, aynı şekilde sünnet işlemleri için kesin bir zaman vermemektedir. Ona göre sünnet

715 Arzu Ağca, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018

716 Tahir Buğdaci, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Hüseyin Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

717 Hüseyin Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

718 Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

719 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mustafa Alkan-Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Medine Bütün, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.; Fahriye Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019 Tahir Buğdaci, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018

720 Hüseyin Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

721 Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

722 Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

işlemi düğün sırasında, başında veya daha sonrasında da gerçekleştirilebilmektedir⁷²³.

Sünnet işlemi sırasında çocuğun ağlamaması için kirve veya sünnet işlemi sırasında çevrede bulunan yakınardan birisi tarafından çocuğun ağzına önceden hazırlanmış olan lokum sıkıştırılarak dikatinin dağıtılması ve işlem sırasında ağlamamasına çalışılırdı⁷²⁴. Bu ritüelin gerçekleştirilmesinde lokumun seçilmesinde eski dönemlerde şekerli tatlıların oldukça pahalı olması ve sünnet gibi ağırlı bir işlemde anestezi gibi uyuşturma olanaklarının olmamasından dolayıdır.

Adıyaman Alevilerinde Sünni kesimin aksine sünnet düğünlerinde mevlit okunmamaktadır. Daha çok eğlence ve müzik eşliğinde tören icra edilmektedir⁷²⁵. Sünnete veya düğününe bir dede geldiğinde toplumda ona özel bir yer ayrılmakta ve saygı gösterilmektedir. Dede-lerin bulunmuş olduğu mekana, sünnet gerçekleşmeden önce çocuklar getirilerek dededen onlar için dua edilmesi istenmektedir. Bu dua Garip Dede tarafından “*Ömrünü uzun olsun, Hak Ehli Beyt’in darından, didarından, yolundan, ikrarından ayırmasın.*” şeklinde dua ettikten sonra elini sünnet olacak olan çocuğun sırtına vurur ve inancını pekiştirmeye çalışır. Bu örnek dua dışında da dedeler toplumun hissiyatını okşayan birlik beraberlik içeren başka dualar da okuyarak sünnetin hayırlı olmasını temenni eder⁷²⁶.

723 Mehmet Güzel, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

724 Mehmet Güzel, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mustafa Alkan-Ozan- “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Tanrıverdi, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hüseyin Gülmez, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

725 Mustafa Alkan-Ozan- “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mehmet Güzel, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hüseyin Gülmez, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

726 Garip Bozkurt,-Dede- “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018; Selda Bozkurt, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018

5. Sünnet Kıyafeti

Eski dönemlerde sünnet olacak çocuk için sabit bir kıyafet bulunmamaktaydı. Fistan veya libas olarak adlandırılan kıyafetler dahi giydirilmekteydi⁷²⁷. Bunda özellikle çocuğun sünnet sonrasında tenine dokunmayacak onun içinde rahat edebileceği elbiseler olmasına dikkat edilmektedir⁷²⁸. Kirve tarafından alınan sünnet kıyafetini çocuk giymeden önce çocuğa temiz bir banyo yaptırılır ve ardından kıyafet giydirilmektedir. Bu kıyafette çocuğa süs olarak bir yelek, pelerin, nazar boncuğu ve asa ile maşallah yazısı iliştilmektedir⁷²⁹. Çocuk için hazırlanan kıyafetlerin özellikle iç kıyafetlerin normalden biraz daha geniş olmasına dikkat edilmektedir⁷³⁰.

Genellikle sünnet kıyafetini kirve almaktadır. Ancak bazı durumlarda kirvenin maddi durumunun kötü olması halinde aile ona yardımcı olabilmek adına çocuğunun kıyafetini kendisi olabilmektedir. Bu kıyafetler arasında çocuğun sünnet düğünü sonrasında giyeceği uzun dizlere kadar uzanan gömlekler veya sünnet eteği de bulunmaktadır⁷³¹. Bunun dışında çocuğun bu önemli gününde ailesi ve özelliklerde kadın bireyleri onun mutlu olması için odasını balon renkli kâğıt ve diğer süslerle hazırlayarak sünnet sonrasında mutlu olmasını sağlamaya çalışmaktadırlar⁷³². Şehir merkezlerinde maddi durumu iyi olan aileler çocuklarını sünnet merasimi için kuaföre götürerek saç tıraşını

727 Mustafa Alkan-Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Arzu Ağca, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

728 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Medine Bütün, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.; Fahriye Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019

729 Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Güzel,"Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şahide Adalı,"Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019..

730 Zeliha Alan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

731 Mehmet Güzel,"Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018

732 Şahide Adalı,"Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017;

yaptırmaktadırlar⁷³³. Sünnet kıyafetinde olmazsa olmaz aksesuarlar, asa, taç/başlık, nazar boncuğu, pelerin ve nazar boncuğudur. Eski dönemlerde çocukların sünneti ilkokul beşinci sınıfın sonuna denk getirilerek sünnet kıyafeti olarak alınan veya diktirilen takım elbisenin ortaokul döneminde de kullanılmasına çalışmıştır⁷³⁴. Bu şekilde aile hem okul sünnet kıyafet işini hem de okulda çocuğun giyeceği kıyafeti bir arada çıkartmış olmaktadır.

Günümüzde bu sünnet elbiselerine ilaveten çocukların düğün salonuna girişlerinde binmeleri ve omuzda taşınmaları için tahtı revanlar dahi kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim Alevi toplumun çoğunlukla kullanmış olduğu Karapınar Mahallesi'nde Can Düğün Salon'unda bu amaçla kullanılan bir tahtırevan bulunmaktadır.

6. Sünnette Akrabaların Görevleri

Sünnet öncesinde teyze, hala, elti gibi kadın akrabalar, sünnet yemeğinin hazırlanmasından birinci derece sorumlu kimselerdir. Hazır yemekle misafir ağırlama alışkanlığı öncesi özellikle köylerde sünnet düğününden birkaç gün önce gelebilecek olan misafir ve harcanabilecek olan ekmek ihtiyacına göre kadın akrabalar bir araya gelerek bir kısmı hamur yoğurur ve bir kısmı da yufka pişirerek istifleme görevini yerine getirirdi. Bunun dışında başka dolma ve sarma gibi farklı yemekleri de hazırlamaktadırlar⁷³⁵. Özellikle köylerde sünnet düğünü için kesilen hayvanların etlerinin doğranması, kavrulması ve yemekler için hazır hale getirilmesi yakın akrabaların sorumluluğundadır. Verilen yemek sırasında yakın akrabalardan birisi yemek sırasında izdiham olmaması ve ölçülü bir şekilde bütün misafirlere dağıtılması için yemeklerin başında bulunmaktadır.

Günümüzde düğün için tutulan salonlara yemek ve diğer ikramların servis edilme hizmetinin dahil olması bu yardımlaşma alışkanlığına son vermiş gibi görünmektedir.

Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

733 Filiz Uçar, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

734 Macit Uğur, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

735 Şahide Adalı, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Ayşe Sevindi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.

İhtiyaca göre yakın akrabalar, sünnet sahibine yardımcı olmak için temizlik, misafirlere hoş geldin demek ve düğün esnasında ev sahibinin ilgilenemediği davetlileri ağırlayarak misafire yalnızlığını hissettirmemeye çalışmaktadırlar. Bu düğün seremonisi sırasında her iki tarafın akrabaları da birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulmaktadırlar.

7. Sünnette Lokum

Tatlı ve şekerli nesnelere çocuklar tarafından sevildiği veya ağlayan çocuğa bu tür yiyeceklerin verilerek susturulduğu toplumumuzda bilinen bir gerçektir. Eski dönemlerde çikolatanın bilinmediği ve yaygınlaşmadığı dönemlerde lokum bu tür şekerlemeler içinde önemi bir yere sahiptir. Bu özellikleriyle günümüzde çikolatanın her yerde bulunabilmesine rağmen yerleşmiş geleneksel kalıplar ve ritüeller nedeniyle lokum sünnetlerin vazgeçilmez bir unsurudur. Bu özellikleriyle lokum eski dönemlerde anestezinin yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde sünnet olan çocuğu avutmak, sünnet için tedirgin bekleyişini, endişesini ve dikkatini dağıtmak için kullanılan bir araçtır. Toplumda eski dönemlerde pahalı bir yiyecek olan lokumu almak ve çocuğun sünnet olurken ağzına vererek dikkatini dağıtma ve acısını dindirme görevi kirveye verilmiştir. Kirve, bu nedenle elinden geldiğince pahalı ve güzel bir lokum almaya çalışır. Zira sadece çocuğa değil sünnet töreni sırasında çocuğun yanında bulunan kimselere de dağıtılmaktadır⁷³⁶.

736 Şahide Adalı, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Dilber Yadin, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Filiz Uçar, 42, İkametgah Karapınar; Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Merdan Bozkurt, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hüseyin Turan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Öksüz Matur, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Fatma Öner, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Nedim Doğan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

Günümüzde daha çok kırsal alanda ve köylerde yapılan sünnet töreni öncesinde yapılan ritüellerden birisi de sünnet olacak çocuk ve kirvenin birlikte yastığa oturmasıdır. Sünnet işlemi sırasında bir halı yere serilir üzerine şişkince bir yastık konarak önce kirve sonrada onun kucağına çocuk oturtularak sünnet işlemi başlar⁷³⁷. Kirve çocuğun sünnet işlemi esnasında ani bir şekilde hareket ederek herhangi bir olumsuz hadise yaşanmasını ihtimaline karşı çocuğun kollarını çocuğun kalçalarının arasında geçirerek dış taraftan tutarak çocuğun sünnet sırasında hareketsiz kalmasını sağlamaktadır. Katılımcılarımızdan bazılarına göre kirvenin yastığa oturtulması ona duyulan saygı ile doğrudan orantılıdır⁷³⁸.

Sünnet ritüelinde yapılan eğlencelerden birisi de sünnetin başlamasından kısa bir süre önce kirveden başka birisinin sünnet sırasında çocuğun oturacağı yastığa oturmasıdır. Bu sahte sünnet çocuğunu yastıktan kaldırabilmek veya kalkmaya razı edebilmek için kirve bir hediye veya para vermektedir. Hediyeyi alan çocuk veya kimse yastıktan kalkarak yastığı kirveye teslim etmektedir⁷³⁹. Bu ritüel aslında kirvelinin çok önemli olduğunu ve şahısların istemediği birinin bile çocuğun sünnet edileceği yastığa oturma vasıtasıyla kirve olabileceği ve artık aileye katılacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle yanlış ve istenmeyen birinin kirve olmasının önüne geçmesi için onun gönül razılığı ile yastıktan kaldırılması gerekmektedir. Bunu sağlamak için hediye veya para vermek geçmiş günlerin kalıntılarından birisidir. Günümüzde muzip gençler kirveden bahşiş alabilmek için bu ritüeli uygulamaktadırlar.

Bu tür eğlence şakalar kirve kucağına ancak seçilen çocuğun oturabileceği yönündeki bilinçaltı olguya hitap etmektedir. Bununla birlikte hijyen şartlarına verilen önem ve sünnet düğünlerinin salonlarda

737 Erdal Akman, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 05 Ocak 2018.; Kamber Torun, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Yeter Süngü, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Zeliha Alan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Aziz Baydar, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

738 Hasan Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Kamber Torun, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Hasan Doğan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.

739 Dilber Yadin, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1 Haziran 2019.

yapılmaya başlamasına bağlı olarak çocuklar düğünden birkaç gün hatta birkaç hafta öncesinde hastanelerde doktorlar tarafından sünnet edildiğinden sünnet çocuğunun yastığına oturma geleneği de yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Günümüzde şehirlerde sünnet işlemleri hastanelerde günler öncesinden hatta aylar öncesinden yapılmakta ve sadece aileler kirvelik işleminin gerçekleşmesi için düğün yapmaktadırlar. Bu durum günümüzde artık kırsala alana da sirayet etmiştir. Bu nedenle kirvenin yastığına oturarak çocuğun sünnet edilmesi olayları artık geçmişe ait bir konu olmaya başlamıştır.

8. Kirveliğin Bitmesi

Kirveliğin ortadan kalkması için karşılıklı veya tek taraflı olarak kirveliğin gereklerinin yerine getirilmemesi halinde gerçekleşmektedir. Buna göre karşılıklı bayram, cenaze-taziye, düğün ve doğum gibi bir ailenin önemli anlarında yanında olunmaması veya ziyaret edilmemesi tarafların birbirine kırıcı davranışlarla incitmesi kirveliğin taraflar arasında öneminin yitirilmesine neden olabilmektedir⁷⁴⁰. Ancak genel olarak görüşmelerimizde kirveliğin bitmediğini hatta babadan oğlu devam eden bir şekilde devam ettiği belirtilmektedir⁷⁴¹. Derviş Bekir, kirvelerin

740 Mustafa Alkan-Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Şahide Adalı, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Filiz Uçar, , "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1 Haziran 2019; Hüseyin Turan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Öksüz Matur, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Şerif Keleş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Zeliha Alan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Fatma Öner, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Nedim Doğan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018

741 Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Ramazan Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017;

kendi aralarında dargın veya küs olsalar bile kendilerine gelen yeniden kirvelik davetini geri çeviremediklerini bunun da tarafların aralarının düzelmesine yardımcı olduğunu ifade etmektedir⁷⁴².

Bu bağlamda tarafların çocukları ilerleyen yıllarda kendi çocuklarının sünnet törenlerinde birbirlerini tekrar kirve yapabilmektedirler. Bu durum birkaç nesilden fazla sürebilmektedir⁷⁴³. Zira kirvelik o kadar önemlidir ki; *“Kirve insanın kardeşinden önce gelir.”* kavramı toplum nezdinde zaman zaman kullanıla gelmiştir⁷⁴⁴. Rıza Tanrıverdi, bu duruma *“Senin kardeşlerinin ve akrabalarının çocuğu sana (çocuğuna) düşüyor kirvenin çocuğu sana düşmüyor.”* sözleriyle açıklama getirmiştir⁷⁴⁵.

Toplumda kirveliliğin düşmesinin nedeni olarak tarafların birbirinden kız alması, kız kaçırması ve adam öldürme gibi her iki tarafın da müsamaha edemeyeceği hadiselerin yaşanmasından sonra bittiği belirtilmektedir⁷⁴⁶. Görüşmelerde bu durum genel olarak namus meselesi olarak adlandırılmıştır. Türkan Ögel, kirveliliğin bitmesine ailelerden birisinin erkek çocuğunun olmamasını da bir etken olduğunu ifade etmiştir⁷⁴⁷.

Kirve olunan insanla sanal bir yakın kan bağı ilişkisi meydana gelmektedir. Bundan ötürü kirve olunan ailenin kızı alınmaz veya

Şerif Keleş, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Demir, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Hasan Doğan, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.

742 Derviş Bekir, Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Şevket Buğdaci, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018

743 Mehmet Güzel, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.Hikmet Ülger, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.

744 Ali Sağ, Hasan Doğan, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018; Mehmet Güzel, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şevket Buğdaci, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

745 Rıza Tanrıverdi, “Sünnet ve Kirvelik”, Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1 Haziran 2019..

746 Erdal Akman, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 05 Ocak 2018; Ali Güven, 64, Sarıkaya Köyü; Faik Aksoy, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018; Hüseyin Gezer, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019; Hüseyin Turan, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Öksüz Matur, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Songül Ayık, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Zeliha Alan, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Betül Şahin, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

747 Türkan Ögel, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.

onun çocuklarına kız verilmez. Zira kirve olunan kişi, ailenin kardeşi olduğu gibi onun çocukları da aynı muameleye tabidir.⁷⁴⁸ Kirve artık ailenin bir parçası olarak teklifsizce eve gelebilmekte ve söz sahibi olabilmektedir. Geçmişte kirvenin kız verilmesi esnasında fikri sorulan birisi olması öneminin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kirvelik eski dönemlerde arada çok büyük kırgınlıkların veya düşmanlıkların oluşması nedeniyle biterken günümüzde tarafların birbirlerine olan taziye, düğün gibi ritüellerini önemsememesi ve bağın gerektirdiği karşılıklı ziyaretlerin yapılmaması nedeniyle zayıflamakta ve anlamını yitirmektedir. Ancak söylem olarak kirvelik adını kurmaktadır.

9. Sünnet Çocuğunun Türbelere Götürülmesi

Adıyaman bölgesinde Sünni Alevi her kesim düğün törenlerinde olduğu gibi sünnet törenlerinde de hem saygı hem de sünnet olacak çocuğa sünneti sırasında şefaatchi olması adına Abdul Musa, Mahmut El-Ensari, Zeynel Abidin ve Abuzer El Gıfari türbelerine yakın akraba eş dostların oluşturmuş olduğu araç konvoyuyla götürülerek türbe ziyareti gerçekleştirilmektedir.⁷⁴⁹ Şehir merkezinden uzak bölgelerde ve köylerde yakınlarında bulunan Demir Dede Türbesi⁷⁵⁰ veya Ortanca köyündeki Derviş Yusuf veya Seyit Hasan gibi türbeler de bu amaçla

748 Mustafa Alkan-Ozan- "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019 Mehmet Güzel,"Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Fatma Öner, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018;Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Nedim Doğan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

749 Mustafa Alkan-Ozan- "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Güzel,"Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Şahide Adalı,"Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Yaşar Taşkın, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şükrü Gülden, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mahmut Kartal, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Mehmet Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" ,Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Medine Bütün, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.; Fahriye Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Songül Ayık, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018

750 Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Filiz Uçar, 42, İkametgâh Karapınar

kullanılmaktadır⁷⁵¹. Sünnet düğününden sonra isteyen bazı aileler tarafından sünnet edilen çocuk, sünnetin sorunsuz geçmesinden ve saygı amaçlı tekrar ziyaretlere götürüldüğü bilinmektedir⁷⁵².

Sünnet öncesi konvoyla çocuğun türbelere götürülme âdeti Adıyaman merkezde Sünni ve Alevi her kesim tarafından icra edilen bir faaliyettir. Buna mukabil Besni ve çevresindeki Alevi toplumunda sünnet çocuğunu türbelere götürme âdeti bulunmamaktadır⁷⁵³.

10. Sünnet Sonrası Ziyaretler

Sünnet düğününden sonra düğün sahibi aileyi ve çocuğun durumunu sormak için başta kirve olmak üzere yakınları ve dostları ziyarete gelmektedir⁷⁵⁴. Böylelikle taraflar arasında yeni kurulan bağın pekiştirilmesi sağlanmaktadır⁷⁵⁵. Bu ziyaret sırasında karşılıklı sohbetler yapıldığı gibi yakınlıklar da kurulmaktadır. Bu ziyaretten sonra sünnet olan çocuğun ailesi de kirveye bir iadeyi ziyarette bulunmaktadır. Beraberlerinde kirvenin ailesine bir tepsi baklava, ziynet veya eski dönemlerde büyük önem atfedilen halı vb. eşyalar da götürülmektedir. Böylelikle kirveye kendilerine kirve olduğu için bir memnuniyet de belirtilmiş olmaktadır. Sünnet olan çocuk artık toplumda erkek olarak kabul edilmeye başlayarak toplumdaki bir geçiş törenini yerine getirmiş olmaktadır⁷⁵⁶. Filiz Uçar'a göre artık ev halkının arasına bir erkek

751 Hüseyin Turan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Öksüz Matur, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

752 Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

753 Zeynep Yıldız, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019; Yılmaz Yılmaz, "Sünnet ve Kirvelik", Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.

754 Mustafa Alkan-Ozan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

755 Mehmet Güzel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Zeliha Alan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Fatma Öner, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Betül Şahin, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Nedim Doğan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

756 Şahide Adalı, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019; Dilber Yadin, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019;

birey daha girmiş ve artık erkek olmuştur⁷⁵⁷. Zira toplumda sünnet olmayan kişi dinin ve mezhebin gereğini yerine getirmemiş ve erkek sınıfına dahil olmaya hak kazanamamıştır. Merdan Bozkurt'un da belirttiği gibi toplumda sünnet olmayan bir erkeğin tavuk bile kesmesine izin verilmemektedir⁷⁵⁸. Sünnet olan çocuk artık yetişkin bir birey olarak kabul görür ve evlenmesine hiçbir mani kalmaz. Bu bağlamda sünnet evliliğin ilk şartlarından birisidir⁷⁵⁹.

Sünnet olmayan kişiyi toplum hoş karşılamadığı gibi hor görür⁷⁶⁰ ve bu özelliğinden dolayı Hristiyan, Ermeni ve çoğunlukla "gavur" olarak görüldüğü belirtilmektedir. Bu nedenle sünnet Müslüman Alevi toplumunun olmazsa olmaz ritüellerinden birisidir. Kazım Kiy, bütün Anadolu'da olduğu gibi sünnet dışında askerliği yapmanın da erkek olmanın şartlarından birisi olarak görüldüğünü belirtmektedir⁷⁶¹. Toplumun sünnet ve ritüel uygulamalarına baktığımızda toplumun Anadolu'nun birçok yöresi ile İslami yönden birçok hassasiyet ve ortak paydayı paylaştığını görmekteyiz.

D.Cenaze ve Taziye İşlemleri

1. Ölüm Anında Yapılan İşlemler

Bir evde vefat etmesi beklenen bir birey olduğunda ölüm anı yaklaştığı hissedildiğinde o kişinin oğlu, kızı, kardeşi ve diğer yakınları çağrılarak son anında yanında olmaları beklenmektedir. Bu ölümü yaklaşmış olan bireyin yanına akrabaların toplanması ve bir araya

Filiz Uçar, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Şevket Buğdaci, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Zeynal Sever, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Yusuf Duymaz, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Saniye Kaya, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Mehmet Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

757 Filiz Uçar, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1 Haziran 2019.

758 Merdan Bozkurt, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

759 Ecem Yavuzer, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019; Türkan Oral, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018; Nedim Doğan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

760 Nedim Doğan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

761 Hacı Cömert, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karaağaç Köyü: 30 Mayıs 2019; Kazım Kiy, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 25 Mayıs 2019.

gelmesi ister ilkel isterse de uygar olsun bütün insanlığın ortak ritüellerinden birisidir⁷⁶².

Alevi toplumunda bir bireyin ölümü yaklaştığı veya öleceği anlaşıldığında etrafına toplanan en yakınları tarafından ölüm döşeğindeki bireyin rahat ettirilmesi için ağzına kaşıkla su verilmesi ve rahat nefes almasını sağlamak için yatış durumun düzeltilmesi gibi işlemler gerçekleştirilmektedir. Bu sırada yakınlarından bilenler Kur'an'dan sureler okurlar. Bazı durumlarda Kur'an okuması için hoca dahi çağrılabilir. Ölümün gerçekleşmesi halinde merhumun gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, elleri ve ayakları düzeltilerek üzerine bir battaniye veya örtü örtülerek cenaze hazırlıklarına girilmektedir. Doğanlı köyünde olduğu gibi ayakları parmak uçlarından birbirlerine bağlanır⁷⁶³.

Ölüm eğer hastane veya ev dışında başka bir yerde gerçekleşmiş ise son defa hane halkının ve yakınlarının görmesi için ölen kimse(merhum) evine getirilir, yüzü açılarak yakınlarının görmesi sağlandıktan sonra yıkanacağı ve ardından da defnedileceği yere götürülür⁷⁶⁴.

-Rüyada inek görmek Azrail olarak kabul edilmektedir.

-Rüyada büyük odun görmek hanedeki ölüme delalet etmektedir.

-Rüyada asker görmek ölüm habercisidir⁷⁶⁵.

-Rüyada halay çekmek, gülmek, davul çalınması kötü bir şey veya kötü bir habere işaret olarak kabul görülmektedir⁷⁶⁶.

-Ev halkının veya köydeki bir köpeğin nedensiz yere uluması diğer bir deyişle uzun uzun havlaması dışında veya buna benzer ses çıkarması ölüme ve uğursuzluğa delalet etmektedir

Bir evde ölüm meydana geleceğine dair toplumun yüzyıllardır kendine göre oluşturduğu birçok inanç vardır. Anadolu'da ve Balkanlarda yaşayan Türklerde en fazla bilinen ortak inanç miti bir evin üstüne veya bir yerine baykuş konmasıdır. Bu inanç Dobruca'daki Türk-

762 Malinowski, Büyü, Bilim ve Din, s.38.

763 Sakine Taymaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

764 Ali Büyükaşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

765 Dilber Tekdemir, -Memur- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

766 Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.

lerden⁷⁶⁷ Hakkâri'ye kadar geniş bir yelpazede mevcuttur. Anadolu'da baykuş, kimin evi yakınında öterse, söz konusu o evde birinin öleceğine o ailenin başına büyük bir felaket geleceğine inanılır. Baykuş bir ürküntü, bir yıkım figürüdür. Baykuş ocak yıkan, yıkılan evlerde yuva kuran bir kuştur. Bu nedenle baykuş, Anadolu'nun bütün yerleşim yerlerinde uğursuz sayılır. Baykuş ile ilgili düşünce ve inançlar çok eski çağlara kadar gitmektedir. Baykuşun sesini duyan kimseler kulaklarını tıkar, okur üfler, Allah'tan yardım diler. Bütün İslam ve Doğu edebiyatında baykuşun geniş bir yeri vardır. Türk halk şiirine, divan şiirine geçmiştir⁷⁶⁸. Bu bağlamda Adıyaman Alevi toplumunda akşamları yakınlardan bir baykuş sesi duymak veya eve yakın bir yere baykuşun tünemesi ölüm habercisi olarak görülmüş ve uğursuzluk olarak telakki edilmiştir⁷⁶⁹.

767 Önal, s.201. Baykuş'un laneti ve dünya üzerindeki yaygınlığı konusunu Gary Buffalo ve Sherry Firedancer "Terkedilmiş evlere, kiliselerin karanlık çan kulelerine yuva yapma alışkanlıkları, o gizemli havalarını daha da arttırmıştır. Bu Gece Kartalı hem karanlıkların bir habercisi ve hem de o karanlıklara ait ölüm dahil, içinde barındırdığı tüm gizemlerin bir kılavuzudur. Birçok yerli ulus, Baykuşu görmekten ve onunla oynamaktan hoşlanmaz, çünkü bunun kötü bir işaret olduğunu düşünür. Navajo ulusu Baykuş'u büyücülükle ve öbür insanlar üzerinde doğaüstü güçler uygulamakla bir tutar ve baykuş tüylerine sahip olmayı da uğursuz bir cadı veya sihirbaz olmak olarak görür. Hopi ve Zunilerin baykuşlara karşı tutumu, onları gecenin şifa öğretmenleri olarak görmekle biraz daha olumludur. Bazıları, baykuşun ölmek üzere olan şeylere geldiğine inanır. Her ne kadar bu, size hiçbir yararı olmayan bir tarafınızı terk etmek anlamına gelse de, fiziksel ölüm anlamı taşımadığı için korkmaya gerek yoktur. Baykuşlar spektral (tayfi) duyuları yardımıyla korkunun karanlık tünellerinden geçerek, öbür ucunda parıldaayan görünür ışığa doğru sapan kılavuzlardır. Eski Mısır hiyerogliflerinde baykuş 'm' sesini karşılardı, ayrıca kuşun yeniden canlanıp hayata geri dönmemesi için, resimlerde ayakları kırık olarak betimlenmiştir. ABD'de kartal tüyü gibi, baykuş tüyü ticareti de federal yasalarla düzenlenmiştir. Özellikle Aztek ve Mayalar gibi Kuzey Amerika yerlileri arasındaki ölümle ve kötülükle ilgili sahip olduğu şöhret o boyuttadır ki, İspanyolcaya bununla ilgili bir deyiş de yerleşmiştir: Baykuş bağırdığında/Yerli ölür. Öte yandan başka yerliler de onu yaşlı ruhların taşıyıcısı olarak görürken, eski bir Peru halkı olan Mocheler, bu hayvana tapınmış ve sanatlarında yer vermişlerdir" sözleriyle açıklamaktadır. Bk. Gary Buffalo ve Sherry Firedancer, Şamanların Erk Hayvanları Hayvanların Enerjileri, Çev. Bülent Uluçer, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2007, s. 121-124.

768 İsmet Zeki Eyüboğlu, Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi, İnanç-Söylence Bağlantısı, İstanbul: Geçit Kitabevi, 1987, s.118.

769 Havva Alan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ayşehan Aydın, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Yusuf Doğan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ayşe Önal, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hasari Bektaş, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 05 Temmuz 2017; Sedat Yıldız, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018; Hüseyin Selçuk, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Çokpınar: 12 Kasım 2018; Hüseyin Ersoy, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Çokpınar: 12 Kasım 2018; Zeliha Selçuk, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Çokpınar: 12 Kasım 2018; Feride Aslan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Çokpınar: 12 Kasım 2018; Ali Mahsun Topçu, "Batıl İnanışlar" Konulu

Baykuş akşam vakti bir evin üzerinde veya etrafında gezerse o evin yaşlıları ölür⁷⁷⁰.

Baykuş çevresinde öttüğü evde yaşlıların ölmesi dışında hane halkından bazılarına hastalık ve kaza gibi musibetlerin bela olacağına inanılmaktadır⁷⁷¹.

Eğer bir bebek sebepsiz yere beşiğinde vefat etmiş halde bulunmuşsa o evin civarında öten veya geçen bir baykuş bebeğin canını alıp götürmüştür⁷⁷².

Ezan vakti ezanla birlikte köpek ulursa Azrail birinin canını almaya gelmektedir⁷⁷³.

Bir neden yok iken köpeğin kurt gibi uluması uğursuzluk habercisidir.

Kapı önündeki terliğin veya ayakkabının ters dönmesi iyi görülmez böyle bir durumda terlik ele alınır yere vurulur ve kendi başını ye denilir⁷⁷⁴.

2. Cenaze İşlemleri

Alevi toplumunda cenaze işlemleri hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda Hz. Ali, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra diğer sahabeler halife seçimi ile uğraşır iken o peygamberin cenaze işlemleri ile

Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Mehmet Topçu, 60, Yaylakpınar; Ayşehan Aydın, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

770 Yusuf Doğan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Havva Alan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ayşehan Aydın, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Yusuf Doğan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ayşe Önal, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Demirbaş, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Ekim 2017. Eğer baykuş evin arkasından ötüyorsa ölüm, önünden ötüyorsa musibet habercisidir. Bu nedenle baykuşun evin önünde ötmesi halinde bir musibet getireceğinden korkulduğundan "hayır olsun şen olsun" denilmektedir. Bk. Sultan Çelik, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Besni: 5 Ekim 2017.

771 Abbas Şahin, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017; Zeynep Kapıcı, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Büyükkıvrıklı Köyü: 10 Ekim 2017; Nuriye Turan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Yassıkaya Köyü: 15 Ekim 2017; Ayşe Arslan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Küllüm Köyü: 05 Ekim 2017; Bircan Çiftçi, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 15 Kasım 2017.

772 Nuriye Turan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Yassıkaya köyü: 15 Ekim 2017

773 Ayşehan Aydın, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca köyü: 6 Mart 2019; Havva Alan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca köyü: 6 Mart 2019.

774 Dilber Tekdemir,-Memur- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Fatma Tekdemir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Elif Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017

ilgilenmiştir⁷⁷⁵. Buradan da anlaşılacağı üzere cenaze işlemleri oldukça önemli bir ritüel olarak görülmektedir. Yılmaz Arı bu konuda “*Bir Alevi cân vefât ettiğinde onu hemen gömmeyiz. Bir gece bekletiriz. Vücudunun sıcaklığının soğumasını, bağırsaklarının iyice gevşemesini bekleriz. Bu arada dedeyi çağırırız. Kendisi gelir, cenazeyi oturtur. Ölünün sırtını ve karnını iyice sıvazlar. Affedersin içinde kalan dışkı vb. bu şekilde çıkar. Sonra kendisini yıkar ve kefenleriz. Sonra dede ölünün üstüne Kur’an okur. Dua eder. Şişmesin diye karnının üstüne bir demir parçası ya da bıçak koyarız. Sabah olunca da götürüp mezarda defnederiz. Dede, kendisine mezarda dua okur. Cenaze namazı yerine dua ederiz kendisine. Bunu genellikle bizim dedelerimiz yapar. Kendileri olmadıklarında ise imamlar cenaze duasını yaparlar (dua ederler).*” söz konusu kayıtları ifade etmiştir⁷⁷⁶.

Bir evde bir vefat gerçekleştiğinde yakınları hemen hazırlıklara girişmektedirler. Vefat eden kadın ise başına eşarp bağlanmaktadır⁷⁷⁷. Bunun dışında ağzı açık kalmasın diye çenesi ve düzgün bir şekil alması için elleri, kolları ve ayakları düzeltilerek karnına şişmesin diye bir bıçak veya bir demir parçası konulmaktadır⁷⁷⁸. Vefat evde değil de hastanede gerçekleşmiş ise bazı aileler cenazelerini eve getirir evdekilerden helallik alınır ondan sonra defin işlemleri için hazırlıklara girişilmektedir⁷⁷⁹. Cenazenin kefenini birinci derece yakın akrabaları varsa oğlu, genç ise babası veya kardeşi almaktadır. Bazen de cenaze işlemlerinden ve acısından dolayı bunun farkında olmayan cenaze sahiplerinin dostları veya diğer akrabaları tarafından alınmaktadır. Cenaze işlemlerinin ardından taziye sahibi kefeni alan kişiye ücretini ödemektedir⁷⁸⁰. Kâhta’nın Ortanca köyünde kefenler beyaz ve yeşil

775 A. Celalettin Ulusoy, Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşi Yolu, Hacibektaş: 1986, s. 129, 213.

776 Arı, “Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)”, s.161.

777 Gaferiye Türkeri, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yaylakonak Köyü/Adıyaman: 15 Mart 2018.

778 Bahar Çelik, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Tevrat Apakı, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Mikail Buğdaci, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

779 Ali Güven, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Nuriye Yalçın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mart 2018.

780 Şükrü Aslan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019 Rıza Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hasan Korkmaz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019; Abuzer Mama, “Defin ve

renkli olup iki parçadır⁷⁸¹. Yeşil olan parça özellikle kadınlar için kullanılmaktadır⁷⁸². Vefat hastanede veya evinden çocuklarından uzak bir bölgede gerçekleşmiş ise çocuklarının ve yakınlarının son bir kez görmesi için cenaze mezarlığa götürülmeden önce evine getirilir ve ailesi tarafından son defa görülmesinden sonra mezarlığa nakledilmektedir⁷⁸³.

Eski dönemlerde vefat eden kimsenin cinsiyeti kadın ise mezarlığa defnedilmeden önce genellikle başına bazen de ellerine kına yakılmaktadır. Bu işlem genellikle vefat edenin kızları veya diğer birinci dereceden yakınları tarafından gerçekleştirilmektedir. Son zamanlarda mevtanın saçına kına yakmak yerine defin sırasında saçının üzerine veya arasına tok kına serpilmektedir. Ancak bu işlemler daha çok kırsal alanda uygulanmakla birlikte günümüzde azalmaya yüz tutmuştur⁷⁸⁴.

Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Aziz Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elif Polat, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Fidan Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019. (Fidan Hanım kendisinin kocasının soyunun Tunceli'den geldiğini belirtmektedir.

781 Fidan Çetinkaya "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selvi Özen "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

782 Tevrat Apaki, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Mikail Buğdaci, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

783 Ali Büyükaşahin -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Coşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kırac, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

784 Hüseyin Eren, "Saç ve Sakal", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Mustafa Üngar, "Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Zahide Yalçın, "Cenaze ve Ta-

Vefat eden evlenmemiş bir kız ise vefatının ardından çeyizi veya ona ait olan bir özel eşyası veya nesnesi definden önce başının altına veya mezarına da konulmaktadır⁷⁸⁵.

3. Cenazenin Yıkanması

Bütün Anadolu'da olduğu gibi Alevi toplumunda da cenazelerin yıkanmasında herkes kendi hem cinsini yıkamaktadır. Buna göre cenazenin yakınlarından kadınları kadınlar erkekleri erkekler yıkamaktadır. Eski devirlerde evin avlusunun uygun bir yeri cenaze yıkanması için hazırlanmıştır⁷⁸⁶. Bu bağlamda evin bahçesinin bir bölümünde cenaze için kazanlar kurulur ve su ısıtılır. Bu şekilde eskiden olanaklar olmadığından cenazeler evde yıkanırken şimdilerde Adıyaman ve Kahta gibi il, ilçe merkezlerindeki morglarda yıkanmaktadır⁷⁸⁷. Adıyaman'da Hasan Aydın'a göre ölen kadın ve erkeğin cenazesini mümkünse erkeğe dede, kadın ise dedenin eşi yıkamaktadır⁷⁸⁸. Dede dışında onların eğitim verdiği hoca adı verilen kimselerde cenazeleri yıkamaktadırlar. Hoca cenazeyi yıkayamıyorsa veya yıkamıyorsa da yine cenazenin başını bekler ve yıkayanlara nasıl yapmaları gerektiğini tarif ederek yıkama işlemini gerçekleştirilmesine nezaret etmektedir⁷⁸⁹. Köylerdeki yıkama işlemlerinde genellikle ölü evinin avlusunda veya önünde yıkanmaktadır. Yıkama işleminde alanın etrafı siyah veya başka bir renkteki bezle kapatılarak gerçekleştirilmektedir. Yıkama

ziye" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 5 Kasım 2018; Hüseyin Ülger Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018; Tevrat Apaki, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Mikail Buğdaci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018

785 Zeynep Alan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

786 Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Başlar Köyü: 2 Mart 2017; Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Fatma Öner, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018.

787 Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zehra Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hüseyin Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Fatma Fırat, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

788 Hasan Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

789 Ali Büyüksahin –Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Abuzer Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Aziz Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elif Polat, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019

işlemeden sonra ölünün çenesi bağlanır, elleri ve kolları düzeltilir ve daha sonra önce kefene ardından da battaniyeye sarılarak mezarlığa defnedilmek üzere tabuta konulmaktadır⁷⁹⁰. Bazen yıkama işleminde mevtanın ayakları vefat edene bir saygı ifadesi olarak kız veya oğlu tarafından yıkanmaktadır. Bu işlem genellikle kişinin en büyük oğlu veya kızı tarafından gerçekleştirilmektedir⁷⁹¹.

Şehir merkezlerinde ulaşımın yakın olduğu köylerde cenazeler, morglarda yıkanmaktadır⁷⁹². Köylerde ve eskiden mahalle aralarında vefatın ardından ölünün yıkanması için hazırlanan bahçenin bir kısmı çarşaf ve diğer başka örtülerle kapatılarak hazırlanan su ile yakınmaktadır. Ölenin çocukları cenazenin yıkanması sırasında bir saygı ifadesi olarak ayaklarını yıkamaktadırlar. Cenazenin evden çıkarılmasından sonra yıkama araç gereçleri olan kazan ve leğenler ilk gün yerlerinden kaldırılmaz, oldukları yerde bırakılırlardı⁷⁹³.

4. Cenaze Namazı

Şaman, toplumlarında kendine bağlı olan insanların ölüm yolculuklarında onlara eşlik eden kimsedir⁷⁹⁴. Bu bağlamda Alevi toplumunda cenaze namazını ya şahsın bağlı bulunduğu dede veya hoca kıldırmaktadır. Toplumda cenaze namazı tabiri yerine Ali Büyükşahin'e göre cenaze merasimi veya cenaze erkanı tanımlanması kullanılmaktadır⁷⁹⁵. Bununla birlikte toplumda cenaze namazı ifadesi de yaygın olarak kullanılmaktadır⁷⁹⁶.

790 Zeynep Alan, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019

791 Ali Tanrıverdi, age., s.167.

792 Fidan Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Elif Avcı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.

793 Kaynanasından Aktaran: Bayram Özkaya, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018

794 Nevill Drury, Şamanizm, Şamanlığın Ögeleri, Çev. Erkan Şimşek, İstanbul: , Okyanus Yayınları, 1989, s.48. Şamanlar üstün varlıklar olarak kabul edilen dinsel güçleri olan insanlar olarak yaşamın ve ölümün gizemlerini bilen insanlardır. Bk aynı eser s.29.

795 Ali Büyükçoşkun –Dede- "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

796 Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Ko-

Defin için cenaze hazırlanılırken kullanılan kefen beyaz bezden oluşmakta olup iki parça sayılmakla birlikte gerçekte ise üç parçadan oluşmaktadır. Defin öncesinde ve sonrasında da dualar okunarak defin gerçekleştirilmektedir⁷⁹⁷. Bu sırada törene katılanlar hocanın veya dedenin okuduğu duaları tekrar etmeye çalışarak âmin demektedirler⁷⁹⁸. Ali Büyükşahin'e göre cenaze namazı sırasında dede veya namazı kıldıran hoca mevtaya " *Ey can rıza etmiş ve edilmiş olarak Rabbine dön.*" bu sözlerin ardından defin için orada bulunan cemaate dönerek " *Aramızdan ayrılarak hakka yürüyen kardeşimize hakkınızı helal ediyor musunuz?*" diyerek üç defa sormaktadır. Dede bu cemaate üç kez tekrar ettirir ve onlardan " *Helal olsun!*" sözünü alır ve bunun üzerine " *Hak Muhammed Ali şahadetleri kabul eylesin.*" diyerek cenazenin diğer işlemlerine geçilmektedir⁷⁹⁹. Gözlemlerimizde dört tekbir olarak kılınan cenaze namazı ve ölünün musalla taşına konması Aleviler için mevtanın miracı olarak kabul görmektedir. Nitekim dedelerden Mithat Büyükşahin, cemaatten helallik alırken " *Ey cemaat filanca kişinin miracına geldik, hakkınızı helal ediniz!*" şeklinde üç kez telkinde bulunmuştur. Aynı şekilde Ali Büyükşahin'de ölümün dünyadan ebediyete Allah'a ulaşma yolunda bir göç olarak nitelmiştir⁸⁰⁰.

Dede Garip Bozkurt'a göre eski dönemlerde Aleviler, cenazelerini defnederken namaz kılmazlardı. Bunu Ali Tanrıverdi'nin aktarımıyla " *Günümüzde Aleviler bu konuda ciddi bir asimile içinde olup şimdi de cenaze namazları kılmaya başladılar. Telkinler yapmaya başladılar. Ne inancımızın içerisinde telkin diye bir şey vardır, nede cenaze namazı diye bir şey*

nulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kıraç, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

797 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

798 Fatma Öner, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar: 12 Kasım 2018; Hüseyin Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019

799 Ali Büyükşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

800 Ali Büyükşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019. Munzur Çem, Adıyaman-Malatya bölgesindeki Alevilerin defin işlemlerinde çok az Kuran okumadan çok ağıt ve dualar okuyarak gömdüklerini belirtmesine rağmen bu doğru değildir. Katıldığımız defin işlemlerinde Yasin, Fatıha ve İhlas gibi sürelerin okunduğuna bizzat şahit olunmuştur. Bk. Munzur Çem, age., s.70.

vardır. Ama son 30-40 yıldır bu uygulamalar yapılıyor. Ama babalarımızın ve atalarımızın bizlere anlattıkları ve tarihinde de incelediklerimize göre Aleviler yaşamlarının en büyük bölümlerini inanç ve ibadetlerini cem ile geçirmişlerdir... Bugün şehirleşmenin etkisiyle Alevi toplumu, toplumda ve televizyonda ne gördüyse hocada ne duyduysa onu uygulamaya çalışıyor. Ya da eşi, dostu veya yakını farklı inanç ve mezheplerden dolayı onlarında hoşuna gitsin diye ya da o dakika acısından düşünemediğinden dolayı baskı uygulamasıyla cenaze erkânı Alevi cenaze kaldırma ananesine aykırı bir şekilde icra ediliyor. Bizim inancımızda cenaze gülbanklerle, bağlamayla ve deyişlerin söylendiği erkânlar ile kaldırılmalıdır. Asırlarca uygulanan baskıların sonucu bu değişim gerçekleşmiştir.” sözleriyle ifade etmiştir. Görüldüğü gibi eski dönemlerde bağlamalı ve deyişli cenaze kaldırma ritüeli neredeyse yok olmuştur⁸⁰¹. Bizzat kendimizin katıldığı Karapınar Mezarlığı'ndaki birkaç cenazede Alevi deyişleriyle birlikte cenaze namazında Sünni inanişaya göre cenaze namazının kaldırıldığına şahit olduk. Cenaze namazının bitiminden sonra bir Fatıha okunur ardından Allah rahmet etsin dileğinin ardından üç defa “Allah-u Ekber”, “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali”, cenazenin tabutu kaldırılarak kabrinin bulunduğu yere götürülmektedir⁸⁰².

Cenaze namazı namazına hazırlık yapılırken cemaate ölenin cinsiyetini, yaşını ve medeni durumunu belirten bir takım semboller kullanılmaktadır. Cinsiyet olarak vefat eden erkek ise cenaze sandukasının üzerine ceket veya gömlek, kadın ise başörtüsü konulmaktadır. Yaş ve medeni durumda ise evlenmemiş bir kız ise sandukasının üzerine başörtüsü ile gelinlik konulurken vefat eden bebek ise elbisesi ve bir oyuncağı konulmaktadır. Eğer vefat eden erkek nişanlı ise onun sandukasına diğerlerinden farklı olarak nişanlısının bir başörtüsü de zaman zaman konulmaktadır. Cenazenin mezarlığa götürülmesi erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Eskiden kadınlar mezarlığa gelmez iken günümüzde özellikle vefat eden genç bir birey ise erkeklerle birlikte define katılmaktadırlar. Ancak bu işlem sırasında erkeklerden uzak ve arka sıralarda bulunmaktadırlar.

Eski dönemlerde evlerde gerçekleştirilen cenaze hazırlıkları ve taziyeler günümüzde Gölbaşı'nda olduğu gibi cem evlerinin alt kat gibi alt katlarında morg ve taziye için bölümler oluşturulmaya başlanmış-

801 Tanrıverdi, “a.g.m.”, s. 150.

802 Ali Güven, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.

tır⁸⁰³. Gölbaşı cem evinde dışarıdan mevlit için hocalar çağrılmakta ve mevlitler okutulmaktadır⁸⁰⁴.

5. Cenazenin Defnedilmesi

Cenaze, namazı kılınıp mezarlığa doğru yol alırken öncelikle yakınları, akrabaları ve dostları tarafından özen ve saygıyla taşınmaktadır. Bu sırada *“Ben Cemal-i Muhammed, şah-ı velayet, İmam Hasan, Şah Hüseyini Pir bilene verelim candan salavat!”* şeklinde gülbanklar okunmaktadır⁸⁰⁵. Doğu batı şeklinde hazırlanan mezara indirilirken Kur’an’dan sureler ve ayetler okunmaktadır. Cenaze namazını ya dedeler ya da diyanet tarafından arzu edildiği takdirde gönderilen imamlar tarafından kıldırılmaktadır⁸⁰⁶. Bunun dışında duruma göre çevredeki hocalar kıldırılmaktadırlar⁸⁰⁷. Fidan Çetinkaya’ya göre Alevilere ait olan dualar defin sırasında okunur ve helallik istenir⁸⁰⁸. Ölüye telkini dedeler onun yokluğunda hocalar vermektedir⁸⁰⁹. Ali

803 Aktürk, s.132.

804 Aktürk, s.132.

805 Feride Yücel Ekici, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

806 Hasan Aydın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Özgül Çetin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalı, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kırac, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

807 Şahin Urtük, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

808 Fidan Çetinkaya, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Abuzer Mama, “Defin ve Cenaze” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Aziz Mama, “Defin ve Cenaze” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elif Polat, “Defin ve Cenaze” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019

809 Selvi Özen “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Mehmet Özkan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

Büyükşahin'e göre dedeler genellikle defin işlemine karışmamaktadırlar. Kendisi de bu defin işlemlerine büyük oranda karışmadığını belirtmektedir⁸¹⁰.

Bu telkinlerin içeriği ve uygulanma biçimi Sünni toplumla hemen hemen aynıdır⁸¹¹. Mevtanın yüzü kibleye döndürülerek mezara yatırılmaktadır⁸¹². Definden önce mevtanın yüzü onun ölüm anında ya-

810 Ali Büyükşahin, –Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

811 Mehmet Özkan, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017. “Bismillâh ve Bismişâh... Ey ... oğlu/kızı ... (3 defa ölenin anne ve kendi adı söylenir). Yaşamında sürekli söylediğin ve kabul ettiğin şekilde şunları söyle: Bilirim ve bildiririm ki Allah'tan başka tanrı yoktur. Yine bilirim ve bildiririm ki Hz. Muhammed, Allah'ın kulu ve elçisidir. Ve tanıklık ederim ki şâh-ı velâyet İmam-ı Ali tanrının velisidir. Kuşkusuz cennet gerçektir. Cehennem gerçektir. Kıyamet günü gerçektir. Bunda kuşku yoktur. Ulu tanrı kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. İlk söz verişini unutma ve ikrârından dışarı çıkma. Hatırla ki: Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e, İmam olarak Hz. Ali'ye ve müminlerin kardeşler olduğuna râzı bulunmuş idin. Ey ... oğlu/kızı ... (3 defa ölenin anne ve kendi adı söylenir). De ki: Allah'tan başka tanrı yoktur. Ona sığındım. O büyük arşın sahibidir. De ki: Rabbim Allah'tır. Dinim İslam'dır. Peygamberim Hz. Muhammed'dir. İmamım şâh-ı velâyet Aliyye'l-Mürtezâ'dır. Allah seni sözünde durucu kılsın ve doğru olan yola götürsün. Seni sevdiklerinle birlikte rahmetinin gölgesinde saklasın. Ey ulu tanrım! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen sahip çıkanların en hayırlısın” Bk. Arı, “Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)”, s.

812 Hasan Turan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hüseyin Çetinkaya, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hanım Alan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

nında olmayan oğullarına, ebeveynlerine veya kardeşlerine gösterilebilir.⁸¹³ Bu işlemin ardından üç defa “Ya Allah” denilmektedir. Mithat Büyükaşahin’e göre “*Cenab-ı Allah bizi yarattı ve tekrar alıyor*” inancından kaynaklanmaktadır⁸¹⁴.

Eski dönemlerde cenaze defnedilmeden önce mezarın içine, para ve çeşitli eşyalar atılmakta veya konulmaktadır⁸¹⁵. Ali Çoşkun’a göre bu ritüelin gerçekleştirilmesinde ve özellikle de mezarın içine para atılmasında ölen şahsın ahirete borçlu gitmemesi için atıldığını belirtmektedir. Telli Çoşkun ve Sinan Çetin ise mezara atılan bozuk paranın mevtanın sorgu meleklerine mezarın kendisine ait olduğunu ifade etmesi için atıldığını belirtmektedir. Bunun dışında vefat edenin yüzük gibi değerli, şahsi eşyaları da onunla gömülebilmektedir⁸¹⁶. Bunda kişinin vasiyeti de etkili olabilmektedir. Güzel ailesinin damadı olan Yu-

813 Ali Büyükaşahin, -Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Gaferiye Türkeri, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yaylakonak Köyü/Adıyaman: 15 Mart 2018.

814 Mithat Büyükaşahin, -Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.

815 Ali Güven, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018; Abdurrahman Turan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Tevrat Apaki, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdaci, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdaci, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Mikail Buğdaci, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

816 Ali Çoşkun, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü: 18 Temmuz 2020; Selver Şahin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Emine Karadağ, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf

suf Öztöp, vefatından önce ailesinden hac farizasını yerine getirirken giymiş olduğu kıyafetinin de beraberinde gömülmesini vasiyet etmiş ve ölümünün ardından bu vasiyeti yerine getirilmiştir⁸¹⁷.

Hüseyin Doğan'a göre ise, mezara atılan veya bırakılan ölenin hatırı için bu işlem gerçekleştirilmektedir. Yine cenaze, kefen dışında bazı aileler tarafından battaniyeye de sarılarak gömülmektedir⁸¹⁸. Hasan Korkmaz özellikle genç ölümlerinde mezarında üşümesin diye cenazeye battaniye sardıklarını belirtmektedir⁸¹⁹. Selvi Özen ise battaniye ve yazma gibi eşyalar dedenin izin vermesi halinde mezara konulduğunu belirtmektedirler⁸²⁰. Ortanca köyünden Fidan Hanım'a göre mezara konan eşyalar arasında battaniye dışında yazma ve çorap gibi nesnelere bulunmaktadır⁸²¹. Aynı şekilde Sedat Kırış da vefat eden bayan ise yüzünün yazma ile örtüldüğünü belirtmektedir⁸²². Ali Avcı, eski dönemlerde önemli bir ev eşyası olan yün döşegın zengin ve varlıklı kesim tarafından defin sırasında mevtanın altına serilerek gömüldüğünü müşahede ettiğini belirtmektedir. Ona göre bu tür definler genellikle zenginler tarafından gerçekleştirilmiştir⁸²³. Fatma Buğdaci, vefat edenin hayattayken çok sevdiği kişisel eşyası, takısı ve hatta elbisesi dahi giydirilerek gömüldüğünü belirtmektedir⁸²⁴. Mahmut Bozat, mezarlığın içine fotoğrafın dahi bir anı ve bir özlem

Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

817 Hatice Güzel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020

818 Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Selvi Özen "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kırış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019; Hatice Güzel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020; Gaferiye Türkeri, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yaylakonak Köyü/Adıyaman: 15 Mart 2018.

819 Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.

820 Selvi Özen "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

821 Fidan Çetinkaya "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

822 Sedat Kırış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

823 Ali Avcı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

824 Fatma Buğdaci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü: 18 Şubat 2018.

hatırası olarak mezara konulabildiğini belirtmektedir⁸²⁵. Bununla birlikte Alevi dedelerinden Mithat Büyükaşahin, mezara para atılması ve cenazenin battaniye ile gömülmesinin uygun olmadığını cemaate bildirmesine rağmen gelenekleştikten dolayı bu ritüellerin devam ettiğini vurgulamaktadır⁸²⁶. Kendisinin defin işlemini gerçekleştirdiği sırada buna pek de müdahale etmediğine şahit olduk ancak bunda geçmişin başarısız girişimlerinin etkili olduğunun düşüncesindeyiz. Nitekim katılımcılarımızdan bazıları uyarılmalarına rağmen ısrarla cenazelerini battaniye ile gömme konusunda ısrarlı olduklarını belirtmektedirler⁸²⁷.

Mezara cenaze ile birlikte konan bazı eşyalar kişinin özlemlerini ve isteklerini de yansıtmaktadır. Hanım Alan, görüncesinin bir gün evleneceği umuduyla özenle kendisine çeyiz hazırladığını ancak evlenmeden vefat ettiği için büyük bir hevesle hazırlamış olduğu çeyizinin bir kısmıyla birlikte gömüldüğünü belirtmektedir⁸²⁸. Son olarak kendisi de bir dede olan Hasan Turan bu konu ile ilgili olarak “Ölen kişinin çok kıymetli, manevi değeri olan bir eşyası varsa mezara konur. Benim babam beden önce köyün dedesiydi ve tek çocuktü. Öldüğünde üzerinde yattığı döşeği de beraberinde gömdük. Öldüğü günün akşamından sabasına kadar Allah tarafından mezarında ışık yandığı söyleniyor.” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur⁸²⁹.

Genel olarak bu eylemler, İslam dinine uygun olmayan bu eylemler dedelerin ve hocaların uyarılarına rağmen cenaze sahibinin isteğı ve zorlaması üzerine gerçekleştirilmektedir⁸³⁰. Katılımcılarımızdan Zeynep Hanım, annesinin defin töreninde sarıldığı battaniye çıkarılmak istendiğinde kendisinin buna engel olduğunu belirtmektedir⁸³¹. Bununla birlikte battaniye ile gömülmek sadece sıradan Alevilerde olan bir ritüel olmayıp dede ailesine mensup olan kesimlerde de gerçekleştirilmektedir. 24.12.2019 tarihinde dede ailesine mensup olan müteveffa Rıza Yıldız (80), vefatının ardından kendisi için hazırlanan

825 Mahmut Bozat, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017

826 Mithat Büyükaşahin, -Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.

827 Fatma Fırat, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

828 Hanım Alan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

829 Hasan Turan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

830 Rıza Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Zeynep Çetinkaya, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Feride Yücel Ekici, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

831 Zeynep Çetinkaya, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

mezara gömülmeden önce kefenle sarılı olduğu battaniyesinin bir bölümünün ıslak olmasından dolayı battaniyesi yeni ve kuru bir battaniye ile değiştirilmiştir⁸³². Bu eylemde cenazenin ıslak battaniyeden dolayı üşüyeceği varsayılarak ıslak olan bir yenisi ile değiştirilmiştir. Alevi topluluklarının yaşadığı bölgelerden Pazarcık bölgesinde⁸³³ Muğla ve Mersin bölgelerinde de aynı uygulamanın var olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla bu eylemin geçmiş dönemlerden günümüze aktarılan bir şefkat ve merhamet ritüeli olduğu inancındayız.

Mezara bir şeyler atma veya koyma âdeti birçok katılımcımıza göre toplumda artık unutulmaya ve ortadan kalkmaya yüz tutmuştur⁸³⁴. Hüseyin Çetinkaya'da aynı görüşte olup ona göre bu durumun azalmasında mezara atılan nesne ve diğer eşyaların mezarda vefat edenin yerini daraltacağı inancının yaygınlaşmasından kaynaklanmaktadır⁸³⁵.

832 Mehmet Ali Yıldız,-Akademisyen- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi; 12.02.2020.

833 Aras, s.237.

834 Fidan Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zahide Arslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Abuzer Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Aziz Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elif Polat, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019

835 Hüseyin Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

Taziyede dedeler genellikle ehlibeyt dualarını okumaktadırlar. Cenazenin toprağa verilmesinin ardından dede veya hoca "*Bismullahu Allahu ekber Ala Milleti Resulallah ve Allah Rahmet Eylesin, Mekâni Cennet Olsun, Allah'ın Emriyle Defnettik Sizi!*" dedikten sonra Fatıha ve Yasin surelerini okunmaktadır⁸³⁶.

Cenazenin definin genellikle erkekler gitmekle birlikte ölen kadının aile bireylerinin de katıldığı olmaktadır. Defin sırasında kadınlar erkeklerden ayrı bir şekilde definin tamamlanmasını izlemektedirler.⁸³⁷

Vefat eden genç ve evlenmemiş bir bayan ise tabutunun üzerine defin edileceği yere kadar bir başörtüsü veya gelinlik serilmektedir. Bu durum aynı zamanda cenazenin cinsiyetini belirtmek içinde kullanılmaktadır. Erkek cenazelerde bu işlem yapılmamaktadır.⁸³⁸. Hasan Aydın'a göre eğer ölen yaşlı ve ölümü beklenen bir hasta ise kadınlar mezarlığa gitmeyip erkeklerin eve dönmesini beklerler ancak ölen genç ve ani bir ölüm ise o zaman kadınlar mezarlığa gelmeleri yadırganmamaktadır. Ona göre şehir merkezlerinde de ailenin isteğine göre battaniyeye cenaze sarılmaktadır. Bunda muhtemelen şehre çevre

836 Mithat Büyüksahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.

837 Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kıracı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tella, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

838 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

köylerden geldikleri için geçmiş alışkanlıklarını şehre taşımalarının etkisi büyüktür⁸³⁹. Toplumda eski dönemlerde kadınların mezarlıklara gitmediği bilinmektedir. Bununla birlikte günümüzde artık defin sırasında kadınlar mezarlıklara gitmektedirler⁸⁴⁰. Günümüzde bu anlayış yukarıda görüldüğü gibi değişime uğramıştır. Kadınlar özellikle erkekler defin işlemini bitirdikten sonra kadınlar mezara yaklaşarak ek-sik kalmış ise etrafını düzenleyerek ağıtlarını yakmaktadırlar⁸⁴¹. Dede Mithat Büyükaşahın, kadınların cenaze defnine katılmasını pek uygun bulmadığını belirtmektedir⁸⁴².

Kadınların cenaze defninden sonra yaptıkları en önemli ritüeller arazında kabrin toprak düzenlemesini yapmak, mezar taşına cinsiyetini belirleyen yazma veya başörtüsü gibi semboller asmak gelmektedir. Özellikle mezar sahibinin kadın olduğunu belirtmek için kadınlar tarafından mezar taşına başörtüsü sarılmakta veya takılmaktadır⁸⁴³. Definden sonra mezarlık üçüncü, yedinci ve kırkıncı gün ziyaret edilmektedir. İlk zamanlar dışında, mezarlıklar cuma günleri, arefe günü,

839 Hasan Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

840 Selvi Özen "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeliha Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zahide Arslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kıracı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

841 Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019; Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

842 Mithat Büyükaşahın, "Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019

843 Zeliha Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

bayramlar ve yıl dönümü dışında ziyaret edilmektedir⁸⁴⁴. Günümüzde Anneler ve Babalar Günü kutlanmasının yaygınlaşmasına bağlı olarak anneler ve babalar gününde de özellikle gençler tarafından mezarlıklar ziyaret edilmektedir⁸⁴⁵.

Eski dönemlerde Adıyaman Alevi mezarlıklarında yedi yaşından küçük çocukların kabirleri yetişkinlerden farklı olarak mezarlığın ayrı bir bölümüne defin edilmiştir. Bunun temel nedeni olarak çocukların günahsız olup günahkâr olan yetişkinlerle birlikte gömülmesinin uygun olmadığı inancından kaynaklanmaktadır⁸⁴⁶. Ancak günümüzde bu anlayış genel olarak uygulamadan kalkmıştır. Bunun nedenleri arasında aile mezarlıklarının bir arada olması isteğinin önemi büyüktür. Yukarıdaki resimde çocukları küçük yaşta vefat eden merkeze bağlı Oluklu köyünden iki kişi görülmektedir.

Definle ilgili olarak cenazenin toprağa verilip telkinin verilmesinden sonra kalabalık dağılır ve geride akrabalarından birisi bir müddet

844 Şükrü Aslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Mehmetşah Çoban, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Abdurrahman Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

845 Gurbet Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Leyla Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

846 Fadıl Binzet, Dünden Bugüne Adıyaman, Gaziantep: Tarihsiz, s.101.

daha kalarak mevtaya korkmaması için bir nevi eşlik etmektedir⁸⁴⁷. Onunda gelmesiyle birlikte defin işlemi tamamen bitmiş sayılmaktadır.

6. Kabirde Ateş Yakılması

Ateş birçok toplumda kutsal sayılan bir elementtir. Eski Yunan'da Prometheus ateşi insanlığa verdiği için Olympus'taki tanrılar tarafından lanetlenmiştir. Ateşin yok edici özelliği ilkel toplumlarda ona büyük bir saygı duyulmasına ve çeşitli anlamlar yüklenmesine neden olmuştur. Eski Türklerde Hazarlarda, Kırgızlar ve diğer kavimlerde ölünün günahlarından ve kötülüklerden arındırılması için ateş vasıtasıyla arındırılma geleneği mevcuttur⁸⁴⁸. Nejat Birdoğan, Aleviler için ateşi *"Anadolu'da Sünni halk arasında ateş kültünü yansıtan uygulamalar, Kızılbaş Türkler ve Kürtlerde daha belirgin ve aslına daha yakındır. Tahtacılar'da her sabah evde yakılan ateş büyük bir hürmet görür. Kadınlar bu ateşten aldıkları yanan bir kor parçasını evin bütün odalarında dolaştırarak içeri-sini kötü ruhlardan temizlediklerine inanmaktadırlar. Hasta çocuklar yahut yetişkinler, iki taraflı yakılan ateş öbekleri arasından geçirilmek suretiyle tedaviye çalışılmaktadır. Bu muamelenin uygulandığı hastalıklar, daha çok sara, bayılma gibi ruhi bir mahiyeti, dolayısıyla cinler ve fena ruhlarla ilgili olduğuna inanılan hastalıklar içindir. Eski Türkler ve Moğollarda günümüzde Sibiry'a'da ve Altaylar 'da ateşe karşı yapılması yasak işler aynen Kızılbaş Türkler ve Kürtler arasında da geçerlidir. Ateşe bıçak tutmak, su dökmek, pis bir şey atmak yasaktır. Bunlar ateşin ölümüne sebep olacağı için uğursuzluk getireceğine inanılır."* *"Ateşin bu kadar büyük bir kutsallığa mazhar olması, Bektaşî ve Kızılbaş zümrelerinde ocağın da takdisine yol açmıştır."* sözleriyle belirtmektedir.⁸⁴⁹

Adıyaman Alevi toplumunda cenaze ve defin işleminde ateşin önemli bir yeri vardır. Cenazenin yıkanmasından sonra evde başka bir ölünün çıkmaması için cenazenin yıkandığı tahta kaldırılmadan üze-

847 Tevrat Apaki, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdacı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdacı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Mikail Buğdacı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018

848 İbn Fazlan, Seyahatname, Ter. Ramazan Şeşen, İstanbul: Bedir Yayınları, 1995, s. 122; İnan, s.43-45.

849 Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı (İçerik ve Köken), İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995, s.100. Tuva Türklerinde ölünün yedinci ve kırk dokuzuncu günlerinde muhakkak ateş yakılır. Bk. Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a, s.123.

rinde bir mum veya bir ateş yakıldığı da belirtilmektedir⁸⁵⁰. Özellikle Hıdırsor Aşireti'ne mensup olan köylerde eski dönemlerde ve şimdi artık uygulanmayan bir ritüel olarak cenazenin defnedilmesinden hemen aynı günün akşamında kabir üzerinde bir ateş yakılmaktadır. Bu ateş sayesinde ölünün aydınlanmasına ahirete giderken arınmasına ve onun faydasına olacağına inanılmaktadır. Bunun dışında neden yapıldığını kaynaklarımızı tam olarak aktarmamaktadırlar.⁸⁵¹ Nevzat Yücetürk, ateş yakma eyleminin özellikle kışın ve soğuk havalarda gerçekleştirildiğini çocukluğunda şahit olduğunu belirtmektedir. Günümüzde şehirleşmeye bağlı olarak bu ritüellin artık yapılmamaya başladığını belirtmektedir⁸⁵². Ali Haydar Yıldırım'a göre kendi köylerinde en son kabir üzerinde ateş yakma hadisesi 10 yıl önce gerçekleştirilmiştir⁸⁵³. Muhtemelen bunun İslam dışı bir uygulama olduğu ve toplum tarafından hoş karşılanmadığı düşüncesiyle bazı kaynak kişilerimiz cevap vermek istememiş, bazıları ise bilgilerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Ali Çoşkun, ise ateş yakma hadisesinin kendi köylerinde de geçmiş dönemlerde yapıldığını ancak neden yapıldığını bilmediğini söylemekle birlikte bizim için köyün yaşlılarına sorarak geçmiş dönemler de bu işlemin yapılmasının bir diğer nedeninin de taze mezarın vahşi hayvanlarca açılıp mevtanın rahatsız edilmemesi olduğunu belirtmiştir⁸⁵⁴. Kabir üzerinde mevtanın yakınları tarafından ateş yakma geleneği sadece Adıyaman bölgesine mahsus bir ritüel olmayıp Elâzığ bölgesinde de gerçekleştirilmektedir⁸⁵⁵.

850 Kaynanasından Aktaran: Bayram Özkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018

851 Aziz Sincar, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Azikan Köyü: 07.08.2020.

852 Nevzat Yücetürk, "Cenaze ve Taziye", Konulu Görüşme, 13 Nisan 2019. Bu tür uygulamalar sadece Adıyaman'da bulunmayıp Ankara Haymana, Artvin, Elazığ ve Mersin gibi bölgelerde bir ile üç gün arasında kabir üzerinde veya çevresinde ateş yakılmaktadır. "Halk arasında mezarda bir gün ya da üç gün ateş yakma geleneğinin vahşi hayvanları uzaklaştırmak için uygulandığı düşüncesi yaygın olsa da aslında bu durum ateşin kutsal kabul edilmesiyle açıklanabilir. Şamanist Türklerde ateşin her şeyi temizlediğine, kötü ruhlan kovduğuna inanılır. Ateş ruhuna hitaben okunan Şaman ilahilerinden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilemeyeceği gibi ocak kültü de atalar kültüyle birbirine bağlıdır. Mezar başında ateş yakma geleneğine Altay ve Yenisey Türk boylarında da rastlanmaktadır." Bkz. Nilgün Çıplak, "Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar ve Çevresinde Oluşan İnanç Ve Pratikler", Türk Kültürü, SAYI 474 YIL XL, EKİM 2002, s. 612; Meryem Bulut, "Dikili'nin Köylerinde Cenaze Törenlerinin Değişen Uygulamaları", folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:93, 2018/1, s.128.

853 Ali Haydar Yıldırım, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Azikan Köyü: 07.08.2020

854 Ali Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Tilikyan Köyü: 12 Temmuz 2017.

855 Levent Sağlam, "Elazığ Türkmen Alevileri Örneğinde Ölüm Ritüeli", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2019), s.47-48. Elazığ bölgesi için Levent sağlam, "Ce-

7. Taziye İşlemleri

Taziye yerleri şehirlerde mümkünse cem evinde yoksa en yakın taziye evinde veya köylerde köy odasında gerçekleştirilmektedir⁸⁵⁶. Taziye işlemleri genellikle üç gün sürmektedir. Bu işlemde kadınlar ve erkekler birbirinden ayrı bir şekilde oturmaktadırlar. Her iki cinsiyetin bir arada oturması hoş karşılanmamaktadır⁸⁵⁷. Taziye süresi köylerde eski dönemlerde bir yıla kadar sürmekte iken günümüzde genellikle üç gün olmakla birlikte vefat edenin aile genişliğine bağlı olarak yedi güne kadar uzamaktadır⁸⁵⁸. Taziye sırasında başta Fatiha olmak üzere ehlibeyt duaları okunmaktadır⁸⁵⁹. Gelenlerin mevtanın arkasından ettiği dualar arasında “*Mekânı cennet olsun*”, “*Allah günahla-*

naze defnedilip, mezarlıktan gelindikten sonra ilk gerçekleştirilen mezar ziyareti o günün akşam vakti olmaktadır. Mezara ölen kişinin en yakınları ve ona destek için giden az sayıda, tabiri caizse bir avuç insan giderek mezarın üzerinde ateş yakarlar. Bu ateş yakma pratiği, yorumlanırken “Mezar taze olduğu için porsuk veya vahşi hayvanların mezarı kazıp ta cesedi çıkarmasını engellenmesi” amacı güdülmekte olduğu söylenmektedir. Bu olayın bir başka yorumunda ise “Kuran-ı Kerim’de herkes ateşini beraber öbür tarafa götürür” düşüncesi ile yakıldığına değinilmektedir.” ifadelerini kullanmaktadır.

856 Hasan Korkmaz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019; Özgül Çetin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kırac, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

857 Feride Yücel Ekici, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Selver Şahin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 12 Kasım 2018; Hasan Karakuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019; Mehmet Özkan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Nuriye Yalçın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mart 2018.

858 Zeynep Ozan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Gurbet Durmuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

859 Feride Yücel Ekici, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

rını affetsin” ve “Allah onu Hz. Ali’ye komşu yapsın.” gibi temenni içeren dualar bulunmaktadır⁸⁶⁰.

Taziye vermek için yapılan ziyaretlerde mümkün mertebe kalabalık gidilmelidir. Bu sayede taziye sahibine gelenler aralarında birlik ve düzenlik içinde oldukları mesajı verilmektedir. Bu nedenle genellikle taziyelere katılımda mümkün olduğunca özellikle abi kardeşler birlikte katılmaya özen göstermektedirler⁸⁶¹.

Cenaze sahibi defin işleminden sonra mezarlığın çıkışında vefat edenin büyük yakın akrabaları başta olmak üzere yakınları taziyeleri kabul etmeye başlar aynı durum taziye evinde de geçerlidir. Misafirleri karşılamak için aile bireyleri, kapıya yakın girişte bir sandalye veya makat üzerinde yaşa göre bir sıra halinde misafirleri karşılamak için kapıya yakın bir yerde oturur ve her geleni ayakta karşılamakla mükelleftir⁸⁶². Taziye sahipleri gelen her misafiri ayakta karşılamak, onu selamlamak ve ona hoş geldin demek zorundadır. Misafirlerin yerlerine oturmasından sonra taziye sahibi tek tek gelerek hatırlarını sorar ve onlara hoş geldiniz der. Çok kalabalık değillerse ellerini tek tek sıkar ancak kalabalık bir grup ise elini kalbine götürür, hafifçe eğilerek hepsine hoş geldiniz der.⁸⁶³

Kâhta’nın Bağlar köyündeki Hüseyin Bey’e göre taziyelerdeki ağıt işlemlerini erkekler de gerçekleştirmektedir⁸⁶⁴. Hasan Karakuş, Kuşakkaya köyünde ağıtların sadece kadınlar tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir⁸⁶⁵. Selvi Özen’e göre kendi köyleri olan Ortanca köyünde ağıtlar yaşlı kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir⁸⁶⁶. Genel olarak ağıtlar, insanları ağlatma konusunda mahir olanlar tarafından yakılır ve diğer insanlar da onlara eşlik ederler⁸⁶⁷.

860 Zahide Arslan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

861 Tanrıverdi, age., s.161.

862 Rıza Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hasan Aydın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Fidan Çetinkaya “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selvi Özen “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hasan Korkmaz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.

863 Mehmet Özkan, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, “Cenaze ve Taziye ” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

864 Hüseyin Doğan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.

865 Hasan Karakuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019.

866 Selvi Özen “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019

867 Ali Büyükhahin, –Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

Taziyeye gelenlerden bilenler Kuran-ı Kerim'den sureler, Yasin ve diğer duaları okurlar. Cenaze sahipleri tarafından dededen taziyede ölenin ruhu için dualar ve sureler okuması beklenmektedir⁸⁶⁸. Mehmet Alan'a göre dedelerden ve hocalardan özellikle Kuran-ı Kerim'i bilenlerin taziyede ve mevlitlerde daha fazla yer alınması istenmektedir⁸⁶⁹. Genel olarak dedeler mümkün olduğu mertebede taliplerinin ve cemaatlerinin taziyelerine katılmaya çalışmaktadırlar. Bu ziyaretlerinde cemaate "*Kendinizi üzmeysin, haktan geldik, hakka gidiyoruz, dünya kimseye kalmaz, başınız sağ olsun, Allah rahmet eylesin, birbirinize destek olun, ölenle ölünmez, ona göre hayat mücadelenizi devam ettirin*", "*Tenler ölür, canlar ölesi değildir.*" gibi teselli edici sözler söylemektedirler⁸⁷⁰. Cenaze sahiplerine taziye vermek için gelen dede veya hoca, Yasin ve ehlibeytten dualar okumaktadır. Mithat Büyükşahin, bunlara örnek olarak "*Ehl-i beyt imamlarının 12 imamların, 14 masum-ı pak imamların ruhlarını şad eyle Yarabbi, yavrularımızı ana baba sözü dinleyenlerden eyle! Yarabbi, ruhlarımıza şifa, dertlilerimize, deva, borçlu olanlarımıza edalar nasip eyle ya Rabbi! Yüzümüzün karasına bakma, bizi narın arasında yakma Yarabbi!*" dua sözcüklerini vermektedir⁸⁷¹.

Kâhta gibi şehir merkezlerinde taziyeler üç gün sürdüğü⁸⁷² gibi köylerde bu süre bir hafta ile 10 gün arasında değişmektedir. Taziyeler genellikle sabah 10'dan gece saat 11'e kadar sürmektedir⁸⁷³. Rıza Tanrıverdi, eskiden taziyelerin on yirmi ve hatta kırk gün sürdüğünü belirtmektedir. Ancak günümüzde üç gün olarak kabul gördüğünü belirtmektedir. Eskiden taziye için özel mekânlar bulunmamaktadır. Günümüzde Adıyaman'da yaygınlaşan Ttaziye evlerindeki üç günlük taziyeden sonra taziye işlemleri evlere taşınmaktadır. Taziye sadece cenazenin ilk dereceden akrabalarına verilmez aynı zamanda amcaları ve dayılarının da evlerine gidilerek taziye verilmektedir⁸⁷⁴. Taziye evinden sonra cenaze sahipleri kırk gün kadar evlerinde taziyeyi

868 Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Mithat Büyükşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.

869 Mehmet Alan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.

870 Ali Büyükşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

871 Mithat Büyükşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.

872 Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019

873 Hasan Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

874 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019.

kabul etmektedirler⁸⁷⁵. Definden sonra üçüncü veya yedinci gün (bir hafta sonra) cenazenin ruhu için bir keçi veya koyun kesilerek yemek yenilmektedir⁸⁷⁶. Bu ritüelde amaçlanan kesilen hayvan sayesinde ölene hayır yapmak ve kurban etiyle yapılan yemeği yiyen kişilerden helallik almaktır⁸⁷⁷. Bu sayede mevtanın ahirete günahsız gitmesi amaçlanmıştır.

Taziyede cenaze sahiplerinin gelen misafirlerine ikram etmeleri için şeker ve çay getirilmektedir. Bunun temelinde eskiden bu tür ikramların oldukça pahalı ve ev sahiplerine maddi yük bindirmesinden kaynakladığını düşünmekteyiz. Taziyesinde şeker ve çay alan cenaze sahibi mutlaka hediyeyi getiren kimseye aynı şekilde karşılık vermek durumundadır. Bazı durumlarda özellikle taziyeye gelen gidenleri ağırlama konusunda sıkıntıya düşen ailelere bazen yağ, şeker, çay vermek yerine doğrudan para yardımı da yapılabilmektedir. Ancak bunu gizli ve taziye sahibini rencide etmeden yapmalıdırlar⁸⁷⁸. Nüret Tosun, Rıza Tanrıverdi ve Ali Çoşkun, 1960'lar ve 1970'lere kadar yakınları ve

875 Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kıracı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

876 Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Nuriye Yalçın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mart 2018.

877 Kılıç, s. 99.

878 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Ali Büyüksahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

dostları taziye sahibine misafirleri ağırlaması ve doyurması için bulgur yapımı için veya satın alımı bir iki çuval buğday, yağ, şeker, çay ve para dışında koyun keçi ve un da götürüldüğünü belirtmektedir⁸⁷⁹. Bu kişilerden Mehmet Hüseyin Ayaz, 2018 yılında halasının vefat etmesinden dolayı taziye sahibi olan kuzenlerinin misafirlerine kavurma ve etli yemek ikram etmeleri için bir keçi aldığını ifade etmiştir⁸⁸⁰. Keçi ve diğer küçükbaş hayvan götürülmesindeki kıstas Nüret Tosun'a göre taziye sahibiyile olan akrabalık derecesi ve onun ekonomik durumuyla yakından alakalıdır. Eğer taziye sahibi maddi durumu kötü ve muhtaç sahibi bir kimse ise, yakın akrabaları gelen misafirlerini ağırlaması için küçükbaş hayvan götürmektedirler⁸⁸¹.

Hasan Korkmaz, bunlara ek olarak ekmeğin satın alınmadığı dönemlerde ya imkânın olmadığı zamanlarda yakınları veya komşuları tarafından evde ekmek yapılıp götürüldüğünü belirtmektedir⁸⁸². Bundaki en temel etmen taziyelerin oldukça uzun ve misafirleri ağırlamanın külfetli olmasıdır. Taziye ziyaretleri sırasında gıda maddeleri ve hayvan dışında köylerde taziye sahibine yardım olsun diye köy halkı arasında imece usulü para toplanarak ilgili aileye teslim edilmektedir⁸⁸³. Doğanlı köyünden Aziz Akar, bu paranın kendi köyleri için 100 ile 150 TL arasında olduğunu belirtmektedir. Bağışı yapan akraba ise bu miktar daha da artabilmektedir⁸⁸⁴. Hasan Karakuş, cenaze sahibi için bu para toplama işleminin kendi köylerinde daha çok fakir aileler

879 Ali Coşkun, 58, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü: 18 Temmuz 2020; Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Nüret Tosun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Zeynep Kizir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Zeynep Güleç, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Makbule Fırat, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çoban, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü:05 Kasım 2019.

880 Mehmet Hüseyin Ayaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

881 Nüret Tosun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017

882 Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.

883 Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017

884 Aziz Akar, 70, Doğanlı Köyü.

için uygulandığını belirtmektedir⁸⁸⁵. Bundan 20 yıl öncesine kadar taziye gelen misafirlere ikram olarak kolonya, gülsuyu ve diğer esanslar sürülerek bayram şekeri ve sigara ikram edilmiştir. Günümüzde artık bu tür uygulamalar yavaş yavaş kalkmaktadır.

İlk üç gün taziye yemeğini cenaze sahibi verdiği gibi ilk yemekten sonraki günlerin yemeğini ailenin yakın akrabaları veya dostları vermektedir. Bu durumda taziye sahibine yemeği vererek olan kişi filanca günün öğle veya akşam yemeğini ben vereceğim, diyerek yemeğin masrafını üstlenmektedir⁸⁸⁶. Vefat eden kişi genç ve aile reisi olup taziye yemeğini verecek durumda çocukları yoksa en yakın akrabaları veya taziye gelenler tarafından aralarında para toplayarak yemek masrafını karşılamaya çalışırlardı.

Taziyeye gidilirken özellikle vefat eden 70-80 yaşlarında bir ihtiyarsa giysilerde herhangi bir giysi renk tercihi bulunmamakta ve gündelik kıyafetlerle taziyeye gidilmektedir. Buna rağmen siyah, kahverengi gibi koyu renkler daha çok tercih edilmektedir. Taziyesine gidilen aile bireyi genç yaşlarda vefat etmiş ise kılık kıyafetin rengine dikkat edilmektedir. Hasan Aydın'a göre bazen bu tür durumlarda köylüler, kendiliğinden aralarında para toplayarak taziyesi olan aileye yardımda bulunmaktadırlar. Taziyede yemek genellikle ailenin yakınları tarafından yapılır veya yaptırılır. Eğer yemeği yaptıran kişinin kan bağı yoksa bile aileyle olan bağı komşuluğunu göstermek için bile yemek yaptırdığı durumlar olabilmektedir.

885 Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019.

886 Hasan Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kırış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

Üç günün ardından cenaze sahibi taziyeleri artık evinde kabul etmektedir. Eskiden taziye gelenlere şeker, kolonya ve sigara ikram edilirken artık bu gelenek özellikle şehirlerde artık neredeyse ortadan kalkmaktadır. Taziye gelen misafirlere yemek vermek için daha önceleri koç, teke veya benzeri bir küçükbaş kesilirken şimdilerde yemek şirketleriyle anlaşılarak misafirlere yemek çıkarılmaktadır⁸⁸⁷.

Taziyelerde eskiden çok fazla renge falan dikkat edilmez iken şuan gençler özellikle siyah elbiseler giyerken yaşlılar gündelik elbiseleriyle taziye katılmaktadırlar. Taziyede kadınların normal zamanların aksine daha kapalı elbiseler, uzun kollu elbiseler, şalvar (pantolon yok), yelek ve yazma (başörtüsü) takarlar⁸⁸⁸. Alevi kanaat önderlerinden Kemal Dede, taziyelerde özellikle kıyafet rengine dikkat edildiğini ve koyu renklerin bir yas işareti olarak tercih edildiğini belirtmektedir⁸⁸⁹.

Taziyede yüksek sesle konuşmak, gülmek, kız istemek, tıraş olmak, kırk güne kadar televizyon seyretmek taziye sahipleri tarafından hoş görülme hareketleridir⁸⁹⁰. Televizyon eskiden taziye sahiplerince ve yakınlarınca kırk gün boyunca izlenilmez, izlenilmesi hoş karşılanmazdı⁸⁹¹. Ancak televizyon seyredilmesinin uygun görülmediği

887 Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

888 Fidan Çetinkaya "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019; Ali Büyükkahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

889 Kemal Güzel, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

890 Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019; Abuzer Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Aziz Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elif Polat, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019

891 Feride Yücel Ekici, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3

süreler genç ölümlerde kırk veya daha fazla iken yaşlı ölümlerde bu yasak kısılabilmektedir⁸⁹². Televizyon izlenilmesi matem tutulmadığının veya matem bittiğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Yine banyo yapılması⁸⁹³ cenaze evinde elbise yıkanmasının ve saçlarının boyanmasının hoş karşılanmadığını belirtmektedir⁸⁹⁴. Yine Alevi kültüründe oldukça önemi olan saz da çalınmayan ve çalınması hoş görülme- yen enstrümandır⁸⁹⁵.

Bir Anadolu kültürü olarak Adıyaman ve çevresinde de bir köyde veya akrabalar arasında yakın bir tarihte vefat etmiş bir bireye rağmen bir düğün veya eğlence tertip edildiğinde ölene ve taziye sahiplerine

Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kıracı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

892 Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017; Yusuf Temel, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

893 Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 12 Kasım 2018.

894 Fidan Çetinkaya "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kıracı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

895 Ali Güven, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.

saygısızlık olarak addedilmekte ve taraflar arasında sosyal ilişkilerin bozulmasına ve küslüklere neden olmaktadır.⁸⁹⁶ Bu nedenle bir Alevi köyünde taziye varsa bir ay civarında o köyde düğün yapılmamasına özen gösterilerek taziyesi olan aileye saygı gösterilmektedir. Eğer evlenecek bireyler taziye sahibiyle yakın akraba ise bu süre daha da uzamaktadır.⁸⁹⁷ Bazı durumlarda düğün sahipleri belli bir süre geçtikten sonra taziye sahipleriyle görüşerek onların rızalarını alarak düğünlerini gerçekleştirmektedirler. Bu durumlarda eğlenceler abartılmadan olağan durumlara göre daha sade yapılmaktadır. Yine yakın dönemlerde taziyesi olmuş olan bireylerin mecbur kalmadıkları takdirde düğünlere katılması, oynaması veya eğlenmesi hoş karşılanmamaktadır.

Taziyeler toplumda aynı sosyal ilişkilerin gözden geçirildiği bir törendir. Bütün Anadolu'da olduğu gibi taziyelere özellikle yakın akrabaların ve dostların gelmesi ve taziye vermesi beklenmektedir. Yakın bilinen kimselerin taziyeye gelmemesi taraflar arasında kırgınlara ve var olan ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesine neden olmaktadır. Aynı şekilde daha önceden taraflar arasında bir kırgınlık veya küslük olan bireyler taziye sayesinde barışabilmektedirler. Küs olan taraflardan taziye sahibine karşı taraftan bir taziyede bulunulması ve taziye miktarının birden fazla olması taraflar arasındaki küslük ve dargınlığın sona ermesinde etkili bir rol oynamaktadır. Zira küs olan taraflardan taziyesi olana yapılan ziyaret değer verme olarak görülmektedir.⁸⁹⁸ Cenazeler ve taziyeler akrabalar ve aynı aile bireylerinin de birbiri ile barışması için bir olanak ve fırsat yaratmaktadır.

7.1. Yas Törenleri

Taziyeye gelenlerden özellikle kadınlar ölenin arkasından onun meziyetlerini sayarak ağlar ve etrafını da bu hüzne katarlar. Bu işlem genellikle yakın akraba bireylerinden birisi tarafından gerçekleştirilmektedir.⁸⁹⁹ Taziye sahipleri taziye işlemleri sırasında yas işareti olarak

896 Ali Büyükaşahin, –Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fadime Aydın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.

897 Hasan Aydın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Selvi Özen, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zekiye Turan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

898 Ali Büyükaşahin, –Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

899 Rıza Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Ali Büyükaşahin, –Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Özgül Çetin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, “Cenaze ve

saç ve sakal tıraşı olmamaktadır. Hatta bu durum bazıları özellikle de vefat eden genç bir birey ise aile bireyleri bu yas törenleri tarafından kırk günden fazla sürdürülmektedir⁹⁰⁰. Özellikle kırsal alanda taziye sahibinin komşuları ve köylüleri bir saygı nişanesi olarak sakal bıyık ve saç tıraşı olmaz ve kırk gün boyunca köyde düğün yapılmamıştır. Bir yas alameti olarak televizyon açılmadığı gibi evdeki aynanın üzerine de bir örtü örtülmektedir⁹⁰¹.

Yas törenlerinde aile bireylerinden özellikle erkeklerin ölümü metanetle karşılayıp gelen misafirleri iyi ağırlaması ve vakurlu durması beklenmektedir. Yas törenleri ve taziyelerde ölenin arkasından dedi-kodu yapılması ve kötü söz söylenmesi ayıp karşılanmaktadır.

Taziye ziyaretine gelenler, cenaze evine giderken bir takım yazılı olmayan kurallara uymak durumundadırlar. Bunların başında kılık kıyafetlerin renklerinin siyah ve koyu renkli olmasına dikkat edilmesidir. Kadınlarında kolları uzun ve başlarının kapalı olmasına dikkat edilmektedir. Açık renkli parlak renkli kıyafetlerle taziyeye gidilmesi cenazeye saygısızlık olarak kabul görmektedir⁹⁰². Ortanca köyünden

Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kıracı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

900 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Ali Büyüksahin -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019. Bazı kimselere göre ölen kimsenin ruhu ameline göre çeşitli formlar alabilmektedir.

901 Ali Tanrıverdi, age., s.167.

902 Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hanım Sarıgül, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Emine Karadağ, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hamdi ?, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Yusuf Felek, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeynep

Zeliha Durmuş, cenaze yakınlarının vefatın genç olması halinde cenaze sahibi kadınların başlarına “Şak” adı verilen siyah örtü veya yazmalar taktıklarını belirtmektedir⁹⁰³.

7.2. Ağıtlar ve Ağıtçılar

Anadolu Alevilerinde olduğu gibi Adıyaman’dakilerde ölümlerin arkasından ağıtlar yakmaktadırlar⁹⁰⁴. Bu işlemi genelde yaşlı ve ağıt yakmakta tecrübeli kimseler tarafından yapılmaktadır. Bunun dışında ölünün yakın yaşlı akrabaları da bu işlemi gerçekleştirmektedir. Ağıtlarda genellikle ölenin iyi meziyetleri ile ölümün acı yönü vurgulanmaktadır. Ağıtlarda kadınlar göğüslerini yumruklar, saçlarını çeker, üzerini başını paralayarak acılarının büyüklüğünü göstermektedirler.⁹⁰⁵

?, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Coşkun, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Telli Özkan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zeliha Durmuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Kırac, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sedat Turhan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Birkan Göçer, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zübeyde Demirci, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Nehir, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

903 Zeliha Durmuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Zehra Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

904 Tanrıverdi, age., s.168.

905 Aziz Doğan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Bircan Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Şahmir/Yedioluk Köyü: 25 Şubat 2019; Elif Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elif Şahin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Şahmir/Yedioluk Köyü: 25 Şubat 2019; Fatma Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Lüf Köyü: 12 Ekim 2018; Hasan Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Hüseyin Bozkurt, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Lüf Köyü: 12 Ekim 2018; Hüseyin Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018; Kahraman Mama, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Leyla Kırmızı, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Karük Köyü: 10 Kasım 2018; Mahmut Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Mehmet Ülgün, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Molla Ali Bozkurt, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Peri Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Recep Köyü: 10 Ekim 2018; Sait Kırmızı, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Elifi Güneş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Elifi/İpekli Köyü: 12 Kasım 2018; Şehnaz Ülüş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Zeycan Bozkurt, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018; Zeliha Şahin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Zeynep Horoz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Zeynep Kırmızı, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019; Zübeyde Doğan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Terman Köyü: 12 Kasım 2018.

Taziye evine gelen misafirlerde ölene olan sevgilerini göstermek için cenazenin yakınları ile birlikte ağıt yaktıkları da bilinen bir olgudur⁹⁰⁶. Toplumda taziyeye gelip güzel ağıt yakan kadınlar için “*Şu falanca kadın gelip de ne güzel ağladı.*” veya “*Bir kılam (kelam) yaktı ki hepimizi ağlattı.*” şeklinde övücü ifadeler de kullanılarak ağıtçı kadınlar onurlandırılmakta ve övülmektedir⁹⁰⁷.

Ağıtlar toplumda acının dışı vurumu olarak görülmektedir Bu dışavurum toplumda kadın bireyler tarafından gerçekleştirilmesi olumlu karşılanırken erkeklerin ağıtlar yakması toplum tarafından ayıp karşılanmaktadır. Erkeklerden metanetli ve sağduyulu bir şekilde taziye evinde oturmaları ve misafirlerini ağırlaması beklenmektedir⁹⁰⁸. Bazı durumlarda taziye evine gelen misafirlere ailesinden birini yeni kaybetmiş kadınlar veya diğer bireyler bu sırada kendi acılarını da hatırlayarak cenaze sahiplerine eşlik etmek ve de kendi acılarını yeniden hatırlamak adına ağıt yakmaktadırlar. Bu durum toplum tarafından normal karşılanmakta ve taziye sahibi için bir dayanışma ve eşlik etme olarak görülmektedir.

7.3.Ağız Açma

Çevre Alevi yerleşimlerinde bulunduğu gibi Adıyaman’da da mevtanın defninden sonraki üçüncü gün hazırlık yapılarak “ağız lokması” adı altında bir yemek verilmektedir. Bunun diğer bir adı da “ağız açma”dır. Bu işlemde verilecek olan lokma/yemek genellikle vefat edenin kendi emeği, malı ve mülkü ile onun parasıyla yapılmaktadır. Eğer vefat edenin böyle bir malı mülkü yoksa çocukları veya kardeşleri tarafından bu masraf üstlenilmektedir. Ağız Açma lokmasından sonra kadınlar bir kez daha mezarlığa giderek kabri ziyaret etmektedirler.

Bu lokma hadisesinde defin aşamasından önce yapılan telkinin bir benzeri olup orada olmayanların için tekrarlanabilmektedir. Hazirundan mevta için sorunlarını ifade etmelerinden sonra rızalık alınmaktadır. “*Ağız açma*” ifadesiyle katılımcılardan mevta ile ilgili müşkülâtı olan veya sorunu olan varsa çekinmeden konuşsun ve meramını dile

906 Nuriye Mama, Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

907 Ali Haydar Yıldırım, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020; Bahar Çelik, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

908 M.Ali Demirci, Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

getirsin anlamında kullanılmaktadır. Bunun için lokma için kurban kesilirken gerçekten hayvanın ağzı açılmakta ve topluma yukarıdaki mesaj verilmektedir⁹⁰⁹. Kurban kesiminden sonra bir tepsi içinde bulgur ve tuz topluluk içinde dolaştırılarak bir nevi tuz ve ekmeğin hakkı olanların haklarını helal etmesi istenmektedir⁹¹⁰.

8. Mevlit

Toplumda taziyenin üçüncü günü isteyen mevlit okutabilmektedir⁹¹¹. Ancak bu mevlit genel olarak Kur'andan okunan sureler ve dualardan oluşmaktadır⁹¹². Hasan Aydın'a göre eğer üçüncü gün mevlit okutulmaz ise defin işleminden kırkıncı gününde mevlit okutulduğunu belirtmektedir. Bu işlem sırasında eskiden helva ve tatlılar evde yapılırken şimdilerde ise hazır olarak alınarak mevlide gelenlere dağıtılmaktadır⁹¹³.

Bu helva kazanlarda kavrulan unun pekmeze karıştırılmasından yapılan zaman zamanda içine susam eklenen bir çeşit un helvasıdır⁹¹⁴. Fidan Hanım ise Ortanca köyünde kendi köylerine mevlit yerine dedenin kırkıncı gün gelip mevlit yerine dualar okuduğunu ve ardından helva yerine yemek verildiğini belirtmektedir⁹¹⁵. Çakal köyünden Leyla Kırmızı, mevlitten sonra helva ve bazen de helva yerine şekerli tablama dağıtıldığını belirtmektedir⁹¹⁶. İster helva ister yemek dağıtıl-

909 Ali Büyükçöşkun –Dede- “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sinan Çetin, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Tellal, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Hasan Çalış, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Mehmet Kaz, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Tanrıverdi, age., s.167; Tanrıverdi, “agm.”, s. 150.

910 İlkay Ayaz, -Memur- “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.

911 Hüseyin Doğan, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Hasan Aydın, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Elif Avcı, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Mehmet Alan, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.

912 Ali Büyükçöşkun, –Dede- “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

913 Hasan Aydın, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Rıza Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017. Alevi toplumunda önemli olan bir takım sayılar bulunmaktadır. Bunlar üç, yedi, kırk ve elli ikidir. Bk. Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Dedem Korkut Daş Elleri, s.74, 132.

914 Zeynep Alan, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

915 Fidan Çetinkaya “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selvi Özen, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zekiye Turan, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019. Bahar Çelik ise, helvanın bir somun içine konularak komşulara dağıtıldığını ifade etmektedir. Bk. Bahar Çelik, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

916 Leyla Kırmızı, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

sın bütün bu işlemler ya dedenin ya da hocanın duası bitmeden dağıtılmaz ve ikram edilmez⁹¹⁷. Gelen misafirlere verilen yemekten önce sofranın bereketi, gelenlerin afiyeti ve ölenin hayrı için aşağıda örneği verilen bir sofraya dualarından birisi okunmaktadır.

“Allah Allah! Kurbanlarınız kabul, ikrârınız kadîm olâ, Hâk Dergâhı’na yazıla. Emekleriniz boşa gitmeye. On İki İmam ağrı-acı vermeye. Yüzünüz ağ işiniz sağ olâ. Lokmalar nûr olâ, gönüller bir olâ. Lokma sahipleri lokmalarından şefâat bula. Hâk erenler utandırmaya, cehennem nârına yandırmaya, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların hüsn-ü himmeti üzerinizde olâ. Ali haldâşınız, Hızır yoldâşınız olâ. Bir lokmanız bin bir kazâyâ belâyâ karşı gele. Allah dualarımızı, ibadetlerimizi kabul eyleye. Bu cemde bulunan büyük-küçük bacı, kardeşler! Bir bardak suyun hakkı vardır; birbirinize haklarınızı helâl eleyiniz. Kusurlarımız var ise hoşgörü ile bağışlayınız. Nûr-u Nebî, kerem-i Ali, pîrimiz üstâdımız Hünkâr Hâc-ı Bektâş-ı Veli, kerem-i evliyâ! Mü’mine Yâ Ali!” Sofralar kaldırılırken ise mürişid şöyle dua eder: “Duran-oturan, Kavsuz-gaybetsiz evine varan yastığına baş koyan, Sağ yata sefâ kalka, hayırlı işler hayırlı düşler göre. İsteğinizi, dileğinizi Hâk-Muhammed-Ali vere. Hazret-i Hüseyin yardımcınız, Hazret-i Hızır yoldâşınız olâ. Gerçeğe hü...”⁹¹⁸

Genel olarak mevlit üçüncü ve kırkınıcı günlerde okutulmaktadır. Mevlit ya hoca tarafından veya dede tarafından okunmaktadır. Görüşmelerimizde toplumda taziyenin kırkınıcı veya üçüncü gününde dedenin gelip dualar okuması da mevlit olarak adlandırılmaktadır. Mevlit okuması için taziye sahibi yakındaki veya talibi olduğu dedeyi ya kendisi veya bir yakını tarafından arabayla aldırarak mevlit alanına getirmektedir. Dedeye cemaatin özellikle ortasında herkese hitap edebileceği bir alanda yer verilmektedir. Bu sırada her misafir özellikle de yaşlılar yeni gelen dedeye hoş geldin demekte ve bazıları elini öpme referanslarıyla saygı göstermektedir. Bu sırada taziye sahipleri genellikle kapı kenarında veya girişte misafirlere hoş geldin demek için eğer açık alanda ise ayakta karşılamaktadır. Mevlit okunmaya başlayınca kadar taziye sahipleri gelen misafirlere çay sunması için seyyar bir çay ocağı kurmaktadır. Taziye sahibinin genç erkek yakınlarının bir kısmı

917 Fatma Çoban, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü:05 Kasım 2019; Mahmut Bozat, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017; Fatma Fırat, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

918 Arı, “Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)”, s.223.

gelenlere çay servisi ederken diğer bir kısmı ise bardak yıkama işlemleri ile uğraşmaktadırlar.

Taziye gelen misafirler aynı taziyenin ilk üç günü gibi kadınlar başları örtülü ve aynı erkekler gibi koyu renk elbiselerle erkeklerden ayrı olarak oturmaktadırlar. Bu durum mevlit yemeğinin dağıtılması ve yenmesi sırasında da geçerlidir.

Mevlit olarak adlandırılan uygulamada sırasıyla Yasin, İhlas, Felak ve Nas süreleri okunmaktadır. Bu sürelerin okunmasından sonra dede taziye sahipleri ve ölenin ruhu için duada bulunmaktadır. Bu işlem sırasında genellikle dedenin sesini duyurabilmesi için ses düzeneği ayarlanmaktadır. Bu işlem için Mithat Büyükaşahın Dede'ye Avrupa'dan seyyar bir ses düzeneği getirilmiştir. Onun taziyede surelerden sonra etmiş olduğu dualarından birini aşağıda naklediyoruz.

“Keremine nihayet olmayan kullarını lütuflarından mahrum bırakmayan yüce Allah! Yarabbi divanına geldik yalvarıyor dualarımızı sevgili habibin hazreti Muhammed Mustafa'nın aşkına kabul eyle! Ya Rabbi, bütün günahlarımızı bağışla yaptıklarımızdan dolayı bizi cezalandırma ya Rabbi okuduğumuz Yasin'den ve dudaklarımızdan çıkan Allah Allah seslerinden nasip olan manayı aziz peygamberimize arz ediyorum ve kendisinden şefaet bekliyoruz kabul eyle ya Rabbi ve diğer peygamberlerini ve ehli beyti on iki imamları on dört masum pak efendilerimizin ruhlarına şad eyle. Hususiyle okuduğumuz duaları, anne ve balarımızı ahiret âlemine göçen yakınlarımıza duyur ya Rabbi. Yavrularımızı anne baba sözü dinleyen kimselerden eyle ya Rabbi!”⁹¹⁹

Mevlit sırasında dede dualarını okurken bir kısmı kendi aralarında konuşmalar içinde ve yapılan törene katılmadıkları gözlenmiştir. Zeynal Karınca'ya göre bu durum inançtaki zayıflamalardan kaynaklanmaktadır⁹²⁰.

9. Mezar Taşı ve Kabir Düzenlenmesi

Mezar taşları, dikildikleri mekân, üzerlerindeki yazı ve bezemeleriyle, ait oldukları toplumun, sanatı, kültürü, özlemleri, dini inanç ve estetik kaygıları ile ilgili önemli ipuçları içeren belgelerdir. Mezar taşlarının üzerine kazınan veya yazılan sembol ile ifadeler sahiplerinin sosyal ve kültürel özelliklerini yansıttığından antropolojik ve sosyolojik açıdan da büyük önem taşımaktadır.

919 Mithat Büyükaşahın, -Dede- “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019
920 Zeynal Karınca, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017.

Mezar taşları, insanlık tarihi boyunca vefat edenin kabrinin kaybolmasının önüne geçmek, vefat eden kişiyi hatırlatmak ve hayatta olan akrabalarını birbirine bağlamak amacıyla kullanılagelen bir semboldür. Mezar taşlarının toplumdaki topluma göre birçok çeşidi ve yapısal anlamı bulunmaktadır. Alevi toplumlarında mezar taşları her ne kadar fazlaca yazılı kaynaklarda belirtilmemiş ise de toplum için özel bir anlama sahiptir. Gözlemlerimiz de mezarlık ziyaretlerinde mezar sahibinin başucundaki taşları akrabaları ile çocuklarının saygıyla öptüklerini ve okşadıklarını müşahade ettik. Bu durum sadece Alevilere özgü bir şey olmayıp bazı Sünni kişilerce de aynı ritüel gerçekleştirilmektedir. Ayrıca mezar taşının öpülerek saygı gösterilmesi Pazarcık Türkmenlerinde⁹²¹ ve Hac Bektaş yani İç Anadolu Türkmenlerinde de uygulanmaktadır⁹²².

Adıyaman şehir mezarlıklarından faal halindeki iki mezarlıktan birisi olan Karapınar Mezarlığı Belediye Mezarlıklar Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Adıyaman Alevi köylerindeki mezarlıklarda olduğu gibi Karapınar Mezarlığı da Organize Sanayi Yolu'nun üzerinde kurulmuştur⁹²³. Bu mezarlık çok eski olmayıp otuz kırk yıldan beri kullanılagelen bir mezarlıktır. Adını almış olduğu Karapınar Mahallesi Cumhuriyetle kurulmuş olan daha çok Alevi vatandaşlarımızın oturduğu bir mahalledir. Bu mahalleye ilk zamanlar dağlık köylerden daha iyi yaşam koşullarında yaşamak isteyenler, çeşitli sorunlardan dolayı köylerini terk etmek zorunda kalan bireyler, eğitim için şehre gelmek zorunda kalanlar ve bu bölgeden toprak alanlar tarafından oluşturulmuştur. İlk zamanlar yerleşimler köyleri ile bağlarını koparamadıklarından, kopartmak istemediklerinden dolayı cenazeleri genellikle kendi köylerinde defnetmişlerdir. Günümüzde bile bir kısım mahalle sakinleri özellikle yaşlıların isteği üzerine cenazelerini köylerine defnetmektedirler. Bununla birlikte zamanla nüfusun artmaya başlaması ve kırsaldan ekonomik ve sosyal olarak kopmalarla birlikte aileler, yakınlarını ziyaret edebilmek ve zaman zaman görmek istedikleri için mahallerine yakın bir mezarlık arzusunda bulunmuşlardır. Bu konuda yapılan girişimler sonunda Karapınar Mezarlığı ihdas edilmiştir.

921 Aras, s.237.

922 Baha Said Bey, s.236.

923 Kılıç, s. 187.

Günümüz Adıyaman Organize Sanayi Sitesi'nin güneyinde bulunan mezarlık yeni bir mezarlık olduğu için kabirlerin hemen hemen hepsi, birkaç istisna dışında, yenidir. Nitekim bu mezarlıkta kabir başlarına dikilen en yaşlı ağaçların bile 20-30 yıllık olduğu görülmektedir. Bu mezarlık ve yeni mezarlık oluşturulmadan önce Aleviler cenazelerini Sünnilerle birlikte eski mezarlığa gömmüşlerdir. Bu mezarlık alanının dolması ve şehrin büyümesi üzerine zorunluluktan dolayı mezarlıklar ayrılmıştır. Toplumsal bütünlük için bunun yanlış olduğu kanaatindeyiz.

Karapınar Alevi mezarlığında ve diğer Alevi mezarlarında defin sonrasında mezarın üzerin bir naylon veya su geçirmeyen başka bir örtü ile kapatılmaktadır. Bunun temel nedeni cenazenin ıslanmaması olduğunu müşahede ettik. Bu aşamadan sonra geçici olarak mezar taşı olarak geçici bir tafta veya genellikle kerpiç konulmaktadır.

Karapınar mezarların ve kabrin başucuna dikilen taşlarının büyük ölçüde yeni olduğu mezarlıkta mevtanın yakınları tarafından definin gerçekleşmesinin üzerinden bir yıl sonra mevtanın mezarı suni veya doğal mermerden yapılmaktadır. Bir yıl beklenmesinin nedenleri arasında yeni mezarın oturmasının beklenmesi ve çökmesinin engellenmesidir. Yapılan mezar taşlarında kuşların su içmesi için su bölmeleri bulunmaktadır. Bu özelliği ile Adıyaman Alevi mezarları ve kabirleri Anadolu'daki herhangi bir ildeki mezarlıklarla aynıdır. Anadolu'daki şehirlerde bulunan mezarlıklarda zaman zaman mezarların üzerine su ve yiyecek konulduğu da bilinir. Bununla amaçlanan yolu düşüp

ihtiyaç duyana Allah rızası için hayır işlemek hizmet vermektir.⁹²⁴ Bu ve benzeri uygulamalar aynen Karapınar mezarlığında da mevcuttur. Dini ibarenin bulunmadığı mezarlarda bile mezar sahiplerinin özellikle mezar taşına veya kenarına yiyecek ve içecek koymaları oldukça yaygındır. Aşağıda mezar bunun tipik bir örneğidir.

Genel olarak Alevi mezar taşlarında var olan simgelerin bir kısmı Şii/Alevilikten gelen matem ve mersiyenin taşlara yansımalarıdır. Bunların kökenine inildiğinde Kербela Olayına yani Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine ve Pir Sultan Abdal'a kadar uzatılabilmektedir. "Hak Muhammed Ali'nin Şefaati Üzerine Olsun, Mekânın Cennet Olsun", "Ahiret İçin Yaratılan Dünya ile Ne İşi Var ve Elinden Alınacak Mal İçin Ne Yapmak İster? Hâlbuki Sonunda Hesabı da Vebali de Ona Sorulacak" Hz. Emirel Mümünin İmam Ali (S.A), "Her Nefis Ölümü Tadacaktır."

924 Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a, s.120.

Mezar taşlarında Aleviler kültürü içinde önemli bir yeri olan Cafer-i Sadık'a ait sözler olan tek bir örnek mezar taşı bulunmaktadır. Bu mesaj Korlu Derviş Gözel'in mezar taşında "*Namazı Hafife Alanlar Şefaatinize Nail Olamayacaklardır! İmam Cafer-i Sadık (s.a.)*" sözleriyle yer almaktadır. Ancak yeni bir mezarlık olan Karapınar Mezarlığı'nda bu tür motifler oldukça azdır. Çiçek motifleri cinsiyet olarak hem erkek ve kadınlarda kullanılmasında rağmen yoğunluk kadınlardadır.

Karapınar Mezarlığı'nda bulunan mezar taşlarının niteliğine bakıldığın büyük bir bölümü çift yönlü bir özelliğe sahiptir. Doğuya bakan yüzde bütün Anadolu'da olduğu gibi genellikle lale, gül, çınar yaprağı

zeytin ağacı, bitki motifleriyle hayvan olarak ağzında zeytin dalı veya benzer bir nesne taşına güvercin veya sadece güvercin motifleri kullanılmıştır.

Bunun dışında birkaç örnek mezar taşında da diğer Anadolu mezar taşlarında ve Adıyaman Alevi köylerinde olduğu gibi Hz. Ali'yi simgeleyen Zülfikar motifli kılıç resmedilmiştir. Ama bunun bütün Alevi mezarlıklarındaki mezar taşlarında olduğunu ifade etmek oldukça cüretkâr bir ifade olacaktır. Nitekim yeni bir mezarlık Zeynel Abidin Türbesi civarındaki mezarlarda kılıç motifi bulunmamaktadır.

Çiçek motifleri cinsiyet olarak hem erkek ve kadınlarda kullanılması rağmen yoğunluk kadınlardadır. Bazı mezar taşlarında cinsiyeti belirlemek için yukarıdaki örneklerde olduğu gibi erkek mezar taşlarına kravat ve kadın mezar taşlarına ise yazma veya başörtüsü bağlanmaktadır.

İç yüzeyde mevtanın aile nüfus bilgisi, ruhuna Fatiha yazısı, besmele gibi ibareler bulunmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere Adıyaman Alevi mezarlığındaki dini mezhepsel motifler Anadolu'daki

Tokat, Amasya, Yozgat ve Sivas illeri başta olmak üzere diğer Aleviler ile benzerlikler bulunmaktadır. Bunlar arasında Hz. Ali'nin kılıcı olan Zülfikar, lale ve gül motifleriyle birlikte mezar taşının dışı bakan yerinde dua dışında dileklerin bulunması gösterilebilir⁹²⁵. Ayrıca daha önceden mezar taşlarında sadece yazılar ve süslemeler bulunurken son dönem mezarlarının büyük çoğunluğunda mevtanın resmi bulunmaktadır. Bu durum kırsal alandaki mezarlıklar için de geçerlidir⁹²⁶. Karapınar Mezarlığı'nda bulunan mezarların betonarme, granit ve büyük bir çoğunlukla mermerden oluşmaktadır. Özellikle varlıklı olan kişilerin mezarlarını daha gösterişli yaptıkları görülmektedir.

Karapınar mezar taşları mezar taşının iç kısmında kabirde yatan kişiyi tanımlayan doğum, ölüm tarihleri, lakabı ve baba adı gibi açık-

925 Güven Karaköse, "Sıraç Alevilerinde Ölüm Fenomeni", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2019), s.3,38, 72-84; Kılıç, s. 187. Adıyaman Alevi köylerinin bazılarındaki mezar taşlarında silah ve tabanca resimlerinin bulunduğu bilinmektedir. Orta Asya'daki topluluklarda mezar taşlarının üzerinde silahların ve ağaç motiflerinin yer almaktadır. Bk. Tanrıverdi, age., s. 215; Jean-Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, İstanbul: İşaret Yayınları, 1995, s.292.

926 Kılıç, age., s.187.

layıcı bilgiler bulunurken dış kısmında ise Allah'tan mağfiret, geride kalanlara dua, nasihat, esenlik dileme, helalleşme, ayrılma acısı gibi kavramlar taşlara kazınmıştır⁹²⁷. Bu mezarlık yeni bir mezarlık olduğu için meslek ve uğraşlarla ilgili aşağıda belirttiğimiz tek bir mezar tespit edebildik.

9.1. Mezar Taşlarında Dua İsteği

İnsanoğlu özellikle sıkıntılı zamanlarında, kendinden güçlü gördüğü, aciz kaldığı durumlarda kutsal bir varlığa sığınma veya ondan yardım bekleme duygusuna girer bunun da dini literatürdeki karşılığı duadır. Dua aynı zamanda bir sığınma, şefaath ve yardım dileğidir. Arapça anlamıyla dua genel olarak; “çağırarak, birini bir şeye sevk etmek, davet etmek, birini isimlendirmek ve birini başkasına nispet etmek” anlamlarını taşımaktadır⁹²⁸. Mezar taşlarında var olan dua isteği, ahirette Allah tarafından mevtaya ihsanlar ve nimetler ihsan edilmesi için mevtanın geride kalan akrabaları ve yakınları tarafından yazılmaktadır. Mezar taşlarının bir kısmın da Arapça besmele bulunurken genelinde besmele bulunmamaktadır. Ölenin ardından başlıca istenilen sure Fatıha suresidir. Bunun dışında bir sure bulunmamaktadır. Fatıha isteği genellikle mezar taşlarının iç yüzeyinde bulunmakla birlikte az bir miktarda mezar taşının dış yüzeyinde bulunmaktadır.

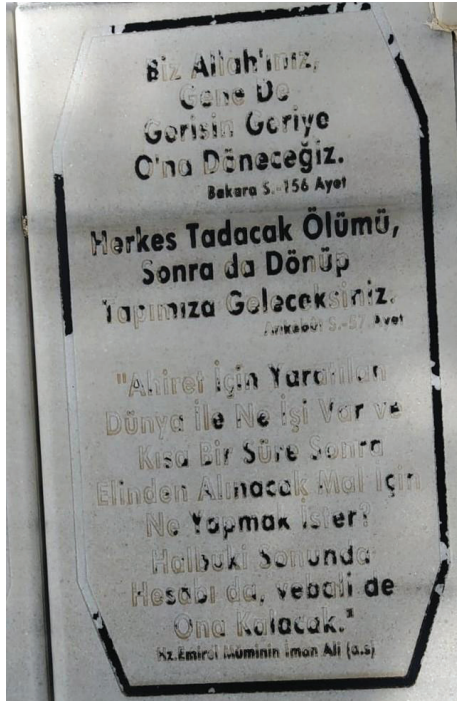

927 Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 208, 1971, s.70-75.

928 Esra Türk, “Dini Eğitim Açısından Çocukluk Döneminde Dua Kavramının Önemi”, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD), Cilt:1/Sayı:3, Aralık 2015, s.446.

Karapınar Mezarlığı'nda bir sadece bir mezar taşının alt tarafında ziyarete gelenlerin okuması için Latince Fatiha suresinin tercümesinin bulunduğunu gördük. Bunun temel nedeni olarak mezar yakınlarının kabirlerine gelip gidecek olan kişilerin bir kısmının Arapça ezberden Fatiha suresini okuyamayacakları düşünülerek ziyaretçilerin ziyaretlerinde en azından bir Fatiha okunmasını sağlamak olduğu düşünce-sindeyiz.

Zeynel Abidin Türbesi Mezarlığı'nda da Türkçe karakterli surelere yer veren bir mezar bulunmaktadır. Kemal Güven'in kabrinde Bakara suresi 156'nın "Biz Allah'ımız Gene De Gerisin Geriye Ona Döneceğiz" ayet ile Ankebût 57 Ayette geçen "Herkes Ölümü Tadacak Sonra da Kapımıza Geleceksiniz" ifadeler yer almaktadır.

Karapınar mezar taşlarında çok fazla olmamakla birlikte birkaç tane de Arapça Allah ve besmele yazılı mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını aşağıda belirttik.

9.2. Siyasi Mesaj İçeren Mezar Taşları

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkemizde başlayan sağ sol çatışmaları ülke geneli olduğu gibi Adıyaman'ı da etkilemiştir. 1960'la kadar genel olarak bir bütün içinde hareket eden Adıyaman'daki toplum soğuk savaşın ve yerel dinamiklerin de etkisiyle parçalanma yaşamıştır. Bu bağlamda 1960'lardan sonra Aleviler kendilerini sol ve sosyalist siyasal akımın içinde bulmuşlardır. Bu bağlamda Türkiye İşçi Partisi gibi sol yelpazede duran partileri desteklemişlerdir. Sol akımın kaynağı olan

Leninist ve Marksist akımlar daha sonları güç kazanacak olan Kürt milliyetçiliğine zemin hazırlayarak Alevilerin siyasal yüzlerinin bu tarafa doğru dönmesine neden olacaktır⁹²⁹. Sol kuşağın söylemlerinden etkilenen kuşaklar ve bunların yakınları mezar taşlarına bu siyasi görüşlerini de yansıtmışlardır. Bu bağlamda Karapınar Mezarlığı'ndaki mezar taşlarının birinde Ahmet Arif'in Bu Zindan, Bu Kırgın, Bu Can Pazarı ve Anadolu adlı şiirlerinden dizeler bulunmaktadır.⁹³⁰ Siyasi olarak dünya görüşünü mezar taşına yazarak gelecek nesillere nasihat olarak aktarma amacını taşıyan en güzel örneklerden bir tanesi de aşağıda örneği verilen mezar taşı dizeleridir.

929 Helga Rittersberg Kılıç, "Development and Reformulation of a Returnee Identity as Alevi", Alevi Identity, Cultural, Religious and Social Perspectives, Edited by Tord Olsson, Elisabeth Özdalga and Catharina Raudvere, Swedish Research Enstitute in İstanbul, Francis & Taylor, 2005, s. 90-91.

930 Diğer bir mezar taşında Ahmed Arif'in "Senin sonun yok. Mandaların, kavakların pazarı olur, Senin pazarın olamaz. Sensiz nar çatlamaz, bebek gıı demez. Beni böyle şair, divane etmez, Kızımın çatal göğsü. Senin yüzün suyu hürmetinedir Buğdalara, cevzilere yürüyen" dizlerine yer verilmiştir.

Siyasi söylem ve mesaj kendisine;

“Halk Uğruna Düşünüp Yatanlar, Hiç Dinmiyor Bu Feryatlar, Hiç Uğruna Hücrelerde Nice İnsanlar, Benim İçin Sakın Haykırmayın, Halkım.....” dizeleriyle kendisine mezar taşında yer bulmuştur.

Sol akımın Kürtçülüğe dönüşmesiyle birlikte sol yazınsalı ve şiiri yerini mezar taşlarında Kürtçe kod adlarına ve mesajlarına bırakmıştır. Karapınar mezarlığında bu şekilde sadece beş mezar taşı tespit ettik. Yine aynı şekilde Zeynel Abidin Türbesi Mezarlığı'nda dört mezar tespit ettik.

Karapınar Mezarlığı'ndaki Kürtçe mezarların iki tanesi PKK üyelerine aittir. Birincisi 17.05.1994 tarihinde çatışmada öldürülenlerin PKK grubunun bir arada gömülmüş olduğu toplu mezardır. Diğeri ise YPG saflarında Suriye'de öldürülen Rojhilat Tolhıldan kod adlı Engin Taştan'ın mezarıdır. Kürt milliyetçiliği yapan veya PKK'lı olanların mezar taşlarında dini ibare yerine örgütsel kod adları ve mesajları bulunmaktadır. Bu konudaki mezarlıktaki ilk mezar toplu mezardır. 1994 tarihli mezar taşında *"Biz Yaşamı Uğruna Ölecek Kadar Seviyoruz"*, *"Çiya'ya Bizare"* yazıları bulunmaktadır.

Zeynal Abidin Türbesi Mezarlığı'nda ise Rıza Güven'in Kürtçe mezar taşında öldürülen diğer örgüt elemanlarından farklı olarak taşın sol uç tarafında bir güneş sağ tarafında ise ağzında bir zeytin dalı olan güvercin resmedilmiştir. Diğer var olan üç mezar ise kadınlara ait olup anneye olan sevgi Kürtçe ifade edilmiştir. Ayrıca bu mezar taşlarından Zeynep Doğan'ın taşında hem Türkçe ve hem de Kürtçe ifadelerle birlikte diğerlerinden farklı olarak dua isteği de yer almaktadır.

9.3. Şiir, Şarkı ve Popüler Kültür Mesaları İçeren Mezar Taşları

Edebiyat ve şiirlerden yapılan alıntılarla oluşturulan mezar taşlarında anne özleminden dolayı Bedirhan Gökçe'nin "Sol Yanım Acıyor Anne", Erdem Beyazıt'ın "Ölüm bize ne uzak bize ne yakın ölüm / Ölümsüzlüğü tattık bize ne yapsın ölüm" şiirinin son iki satırı ile Barış Manço'nun "Gül Bebeğim" şarkısının "Sensiz Yaşamak Ne Kadar Zor, Ayrılık Acısını Gel Bana Sor", dizeleri de en fazla kullanılan dizelerdendir. Ancak bu sözlerin mezar sahiplerinin kendilerine göre uyarlandığı görülmektedir.

Nerdeyse tamamının yazıldığı şiir olarak Dursun Ali Aknet- Selahattin Aygün'ün "Azrail'in Gelir Kendi, Ne Ağa der Ne Efendi, Sayılı Günler Tükendi, Yolun Sonu Görünüyor, Geçtim Dünya Üzerinden, Ömür Bir Nefes Derinden, Bak Feleğin Çemberinden, Yolun Sonu Görünüyor" dizeleri Aşık Mahzuni Şerif'in "Hak Bana Bir Can Vermiş, Boşu Boşuna,

Vücutuma Bir Can Girmiş, Boşu Boşuna, İsa Meryem'e mi Kanmış (kalmış) ,Musa Asadan Ne Bulmuş, Süleyman Bir Sultan Olmuş Boşuna" ve "Güneşe Saygıdandır, Çiçeğin Boyun Eğmesi, Bütün Aşklardan yücedir, İnsanın İnsan sevmesi", adlı şiirleri ile Ahmet Kaya'nın " Bir Kuş Oldun Gök yüzünde Uçamadın Sen, Nehir Oldun Irmak Oldun Taşamadın Sen, Çocuk oldun Sokaklarda Oynamadın Sen, Doğdun da Büyüdüün Ama Yaşamadın Sen " , Kazım Koyuncu'nun,, İşte Gidiyorum Şarkısı'nın "Ne küslük var ne, pişmanlık kalbimde,,Y (T) ürüyorum sanki, senin (Ailemin) yanında, Sesin uzaklaşır, her bir adımda, Ayak izim, kalmadan, gidiyorum" şarkı ve şiirleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en fazla esinlenen söz ve şarkı Barış Manço'ya ait olan Gül Pempe'dir.

9.4. Özlem ve Ayrılık Acısı İçeren Mezar Taşları

Karapınar mezarlığında en fazla taşlar üzerinde özlem ve duygulu dolu mesajlar bulunmaktadır. Bunların büyük bir bölümü özlem, yoksunluk ve ölümün zamansızlığı içermektedir. Bazı mesajlar "Yaşamam da Ben Babamın Biricik Oğluyum" ve "Ah Ölüm Bir Kuş İdim, Uçtum Yuvadan Ecel Ayırdı Beni Gül Gibi Yavrularımdan", "Baki Olan Allah'tır",

“Dünyana Doyamadım Gittiğim Yoldan Dönemedim, Sevdiklerimi Son Kez Göremedim”, “Bunca Gayretin Sonu Değil Mi, Bir Avuç Toprak, Ölümünden Korkum Yok, Korktuğum Tek Şey Unutulmak,” gibi ölünün ağzından yazılırken büyük bir çoğunluğu ise mevtanın yakınlarının duygu ve özlemlerini içermektedir. *“Aylar Oldu Yokluğuna Alışamadık, Acın Bir Volkan Gibi İçimi Dağlıyor, Yanıyor Bu Yürek, Yanıyor, Dua Ediyorum Allah’ıma, Giresin Diye Rüyalarıma, Görebilsem O Gül Yüzünü, Öpebilsem Tekrar”, “Sen Bizi İncitmedin Allah da Seni İncitmesin” Bizi İncitmedin Allah da Seni İncitmesin Yattığın Yer Mekanın Cennet Olsun” Her Zaman Hayatımda Bir Boşluk, Bir Yanım Noksan kalacak, Yokluğun Çok Zor, Çok Zor Oğlum, Ben Nasıl Bu Hayata Alışacağım” , “Bizim masalımız: yazılmadan, okunmadan bitti, Hani: Yarenimin yarına dair umudu, Fırtınada sığındığı limanı, Sarsılsa da yıkılmayan dağıydın, Geriye: Yaşanmamış Günlerimiz, Söylenmemiş Sözlerimiz, Bitmemiş Hikâyemiz Kaldı” , Baba başta taç imiş, Her Derde İlaç İmiş, Evlat Bir Pir de Olsa Babaya (Anaya) Muhtaç İmiş”, “Gecemiz Gündüzümüz Seninle Oldu, Sevgili Babacığımız Seni Hiç Unutmayacağız, Kalbimiz Senin Sevginle Yaşayacak, Seni Hiç Unutmayan, Ailen Mekanın Cennet Olsun, Toprağın Bol Olsun, Sevgili Babacığımız”, “Önce Serin Bir Rüya Esti, Yalnızca Bedenin Ayrıldı, Bu Dünyadan Sen Artık, Sadece Fotoğraflarda, Anılarda Kaldın Ama En Önemlisi de Yüreğimizde Ağlayan Gözler Bıraktın, Kanayan Yüreklere, Hasretinle Dayanamayan Gönnüller.....Biz Seni Hep İçimizde Yaşatacağız!”, “Kalbi Güzel İnsan, Mekanı Cennet Olsun”, “Sesimi duyuramam, Yanıma çağıraramam, Hala inanamam, Toprak mı oldu sen babam”⁹³¹.*

Zeynel Abidin Türbesi civarında bulunan mezarlıkta bazı mezar taşı yazılarında vefat edenin geride bıraktıklarına teselli edici popüler kültür yazıları bulunmaktadır. Buna *“Dünde, bugünde, yarında yanınızdayım, yüreğiniz kadar yakınınızdayım. Ne zaman kendinizi yalnız hissederseniz elinizi yüreğinize koyun. Çünkü ben sizin için hep oradayım”* örnek verilebilir.

Sevgi ve özlem içeren mesajlardan başka mezar taşı sahibinin hayattayken çekmiş olduğu sıkıntı ve sevginin de ifade edildiği bir yer olarak da görülmüştür. Zeynep Ünlü hakkında çocuklarının yazdırdı-

931 “Sesimi duyuramam, Yanıma çağıraramam, Hala inanamam, Toprak mı oldu sen babam” Bu dizeler Niğde, Adana ve Malatya gibi il mezarlıklarında da görülen yazılardır. Bk. <http://www.sanalbasin.com/nigde-derbent-mezarligindan-mezar-tasi-yazilari-25576827/>; <https://beyazgazete.com/haber/2010/12/10/mezar-taslarinin-dili-408649.html>;

ğı “*Hem Anamızdın Hem Babamızdın Ruhun Şad Olsun*” çocuklarına kol kanat geren bir anneye duyulan bir özlemi içermektedir. Zeynel Abidin Türbesi Mezarlığında kabir sahibinin ağzından çekilen çileler ve çektirenler hakkında “*Karaymış yazım daha doğmadan tomurcuk gülüm henüz solmadan dünya’yı başıma etti zindan kendi isteğimle göçmedim o fani yalan dünyadan (bir gün hesaplaşırsız onunla o dünyada)*” gibi sitem dolu ifadeler de bulunmaktadır.

“*Cehennem Dediğin Dal, Odun Yoktur, Herkes Ateşini Buradan Götürür*”, “*Şu Yalan Dünyanın Sonu Hiç İmiş Akşam Gelip Konan Göç İmiş*” Pir Sultan Abdal’a ait sözler bulunmaktadır. Adıyaman’daki mezar taşlarında Alevi kimliğine vurgu yapan bazı mezar taşları bulunmaktadır. Bu durum sadece ilimize özgü olmayıp Tokat gibi Alevi toplumun yaşamış olduğu diğer yörelerimizde de görülmektedir⁹³².

Defin işleminden önce kabrin mezar taşları hazırlanır ve kabrin başına getirilirdi. Mezar taşlarından küçük olan cenazenin ayakucuna büyük olanda başucuna yerleştirilmektedir. Mezar taşında genellikle ölen kimsenin ailesi (anne babasının ismi), doğum ve ölüm tarihleri yazılmakla birlikte eğer kabir sahibi genç yaşta ölmüş ise onun resmini de mezar taşına işletmektedirler⁹³³. Fidan Hanım’a göre mezar taşlarına resim konulmamaktadır⁹³⁴. Ancak aynı köylü Selvi Hanım isteğe göre resim konulabildiğini belirtmektedir⁹³⁵. Bazı aileler mezar taşına çocuklarının ve yakınlarının mezar taşındaki resmi her gördüklerinde daha da üzüleceklerini düşündüklerinden dolayı mezar taşlarına resim ekletmeyi uygun bulmuyorlar. Selver Hanım bu nedenle kocasının mezarını mermerden yaptırırken mezar taşına resim konulmasını istemediğini belirtmektedir⁹³⁶. Hasan Karakuş’a göre toplumda mezarların mermerden yaptırılma geleneği özellikle 2000’li yıllardan sonra yaygınlık kazanmıştır⁹³⁷.

932 Orhan Yılmaz, “Tokat, Zile, Acısu Köyü Mezarlığında, Anşabacı Sıraçları (Beydili Alevi Türkmeni)Na Ait Mezar Taşları”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu, 01-03 Kasım 2013, s.11.

933 Hüseyin Doğan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Hasan Korkmaz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.

934 Fidan Çetinkaya “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

935 Selvi Özen, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

936 Selver Şahin, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018.

937 Hasan Karakuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019.

Hasan Aydın (48), Adıyaman'a göre ailenin isteğine göre su hazinesi veya resim eklenmektedir⁹³⁸. Fatma Öner, ise mezar taşlarına resim dışında gül ve çiçek motifleri de konduğunu belirtmektedir⁹³⁹. Balyan köyünden Feride Yücel Ekici'ye göre çiçek resimleri ölen kişi genç yaştaysa daha çok tercih edilmektedir⁹⁴⁰. Rıza Tanrıverdi'ye göre mezarın yaptırılması defin işleminden bir yıl sonra gerçekleştirilmektedir. Mezarı yaptıranlara bunun İslami bir gelenek olmadığını ifade etmelerine rağmen ahaliden gücü yetenlerin bu işlemi gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Defin işlemi gerçekleştirildikten sonra mezarın etrafı briketlerle (eskiden taşlarla) çevrelenerek düzlendiğini belirtmektedir⁹⁴¹. Hasan Korkmaz'a göre mezar taşları "Eski Tanrılardan" denilerek briketin olmadığı zamanlarda çevreden toplanan taşlardan oluştuğunu belirtmektedir⁹⁴².

Karapınar mezarlığında bulunan motifler ve desenler Anadolu'daki Tokat, Amasya, Yozgat ve Sivas illeri başta olmak üzere diğer Anadolu illeriyle benzerlikler göstermektedir. Bunlar arasında ön plana çıkanlar Hz. Ali'nin kılıcı olan Zülfikar, lale, çınar yaprağı ve gül motifleridir. Bu motifler mevtanın toplumundaki yerini belirttiği gibi dünyevi hayatındaki toplumsal bağlılığını da göstermesi bakımından önem arz etmiştir. Alevi mezar taşları Sünnilere oranlar daha fazla resim içermektedir. Ayrıca cinsiyeti belirtmek için erkeklerde kravat kadınlarda ise yazma kullanımı mevcuttur.

Mezar taşlarındaki var olan yazılarda en fazla duygularını yansıtan görüşlere yer verilmiştir. Dini hassasiyetleri taşıyan Fatıha ve dua dileklerinden başka en yoğun olarak kullanılan sözler ise Barış Manço'nun "Gül Pembe" isimli şarkısından esinlenen sözlerdir. Özellikle zamansız ve erken yaşlardaki ölümlerde mezar taşlarına yazılan yazıların daha fazla duygusal ve daha yoğun sözcükler içerdiği olduğu görülmektedir. Sol yandansa daha yakın olan bireyleri ise bu durumu mezar taşlarına naksettirerek vurgulama ihtiyacı hissetmişlerdir. Bunun için kendilerini sözcüklerle ifade ettikleri gibi Ahmed Arif'in şiirlerinden dizeler de kullanmışlardır. Birkaç Kürtçe mezar yazısı

938 Hasan Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.

939 Fatma Öner, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.

940 Feride Yücel Ekici, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

941 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.

942 Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.

dışında bütün mezar taşları Türkçe yazılmış, dua ve dilekler içermektedir. Söz konusu az sayıdaki mezar taşlarında dua ve dilek sözlerinin olmaması dini duyguların milliyetçilik duygusuna yenildiğinin göstere olarak da okunabilir.

Bir duygu ve söz toplumu olan Alevi toplumunun sözlerin ve duyguların ifade edilmesinde duygularına ve beğenilerine öncelik verdikleri görülmektedir. Nitekim mevtanın yakınlarının siyasal düşüncede farklı yelpazede yer almalarına rağmen Barış Manço, Erdem Beyazıt ve Bedirhan Gökçe gibi kimselerin eserlerini kullanmaktan çekinmemeleri göstermektedir. Bu durum Adıyaman Alevi toplumunun çok zengin bir fikir ve düşünce çeşitliliğinin mezar taşlarına yansımaları olarak da ele alınabilir. Karapınar mezarlığında Alevi kültürünü sembolize eden ifadeler günümüzde popüler kültüre yenik düşmüştür. Aleviliği anlatan sembollerin azalmasıyla Alevilik bilincinin azalmasında bir paralellik olduğu düşüncesindeyiz. Mezar taşlarında bazı söz ve dizlerin Malatya ve Niğde gibi Anadolu şehir mezarlıklarındaki sözler ile aynı olduğu görülmektedir. Son olarak mezar taşlarındaki yazılarda birçok imla ve yazım hatası bulunmaktadır. Bu durum mezar taşlarını yapan ustaların ve sahiplerinin eğitim seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir.

10. Mezarlık Ziyaretleri

Anadolu toplumunda mezarlık ziyaretleri olmazsa olmaz en eski ritüellerdendir. Bu nedenle çeşitli şekillerde ve geleneklerde bu tür ritüeller devam ettirilmeye devam etmektedir. Adıyaman'da bulunan Alevi toplumundaki mezarlık ziyaret adetleri Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibidir. Ölüye geride kalanlardan bir vefa ve bir veda gösterisidir.

Taziye başladıktan sonra ikinci günün sabahı mutlaka mezarlık ziyaretine gidilmektedir. Üçüncü gün bir lokma (etli yemek/ağız lokması) verilmekte ve misafirler dağıldıktan sonra tekrar bir mezar ziyareti yapılmaktadır. Bu işlemden sonra haftasında (yedinci gün), onuncu gün ve kırkında mezar ziyaretleri gerçekleştirilmektedir. Kırkıncı gün yeniden bir lokma (yemek) verilmekte ve misafirlerin dağılmasından

sonra mezarlık tekrar ziyaret edilmektedir⁹⁴³. Hasan Korkmaz'a göre ölenin hayrı için bu yemekten mezarın başına gelenlerin yemesi için götürüldüğü belirtilmektedir⁹⁴⁴.

Definden sonra yapılan ziyaretler vefat edenin yakınları özellikle de yakın kadın bireyleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu ziyaret esnasında kadınlar, ölenin hayrına daha önceden hazırlamış oldukları eskiden helva günümüzde daha kolaya geldiği için şeker, lokum, bisküvi, çikolata, gofret ve hatta Selver Hanım'a göre lahmacun gibi yiyecekler yapıp orada bulunanlara ister tanıdık ister yabancı kimselere dağıtmaktadırlar. Orada bulunup bu ikramlardan almamak cenaze sahipleri ve toplum tarafından büyük bir kabalık olarak görülmektedir. Bu nedenle mezarlıkta bulunanlar bu tür ikramları yemeseler bile koşulsuz kabul eder ve cenaze sahibinin gönlünü kırmamaya dikkat eder. Bazı durumlarda özellikle mezarın yakınlarındaki diğer kabir- lere veya yol üstündeki mezarlıklara da bu ikramlardan bırakılarak onların nasiplenmesi sağlanmaktadır.

Ölenin kırkıncı gününe dedenin gelmesi beklenir veya gelecekse hiç kimse dede gelmeden ve ölenin duası okunmadan yemek yiyemez. Ancak dede duayı bitirip buyurun demesiyle yemek başlayabilmektedir⁹⁴⁵. Ayrıca dede, taziyede ölenin bir yakını olarak gelen misafirleri karşılamaktadır⁹⁴⁶.

Köy yerlerinde taziye yemeklerinde genellikle bir sulu yemek, salata veya tatlı ile pilav verilmektedir. Genellikle bulgur/pirinç pilavı, kuru fasulye veya başka bir türlü yemeği verilmektedir⁹⁴⁷. Eskiden şehir merkezlerinde ve yakın köylerde taziye sahibi aile bu yemeği kendi yaptığı gibi artık daha ekseriyetle yemek şirketlerine vermektedirler⁹⁴⁸.

943 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Fidan Çetinkaya "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ali Büyükşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

944 Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.

945 Fidan Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zeynep Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Ali Büyükşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Abdurrahman Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

946 Fatma Öner, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.

947 Fidan Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

948 Şahin Urtürk, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

Defin işleminden sonra 3'üncü, 7'nci ve 40'ıncı günlerdinin dışında cenaze yakınları ölümün seneyi devriyesinde her iki bayramda, 12 imam aşuresinde ve Hızır orucunda ölenin mezarı ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretler sırasında ölenin hayrına daha önce belirtildiği gibi bisküvi, gofret, şeker, lokum ve lokma (etli yemek) dağıtımı yapılmaktadır⁹⁴⁹. İlk günlerde yapılan ziyaretlerde vefat edenin hayrı için gofret, bisküvi, çikolata, yemek ve meyve dahi dağıtılmaktadır⁹⁵⁰. Şehir merkezindeki özellikle Karapınar Mezarlığı'nda yukarıdaki yiyeceklerle ek olarak çikolata ve şekerlemeler de dağıtılmaktadır. Dağıtımdan arka kalan yiyecekler bazen mezar taşlarının başkalarının yemesi için başucuna konduğu da görülmüştür. Hasan Korkmaz, bu ziyaretlerde Fatıha okuduklarını ve mezar üzerine biraz su döktüklerini belirtmektedir⁹⁵¹. Mikail Buğdacı, mezarlık ziyaretlerinde kabir sahibinin hayattayken sevdiği yiyecek ve buna benzer nesnelere bırakıldığını belirtmektedir. Bu bağlamda babasının hayattayken sigarayı çok sevdiği için her mezarlık ziyaretinde bir tane yakıp mezarının üzerine bıraktığını belirtmektedir⁹⁵².

Mezarlık ziyaretinde kabrin durumu da sürekli olarak kontrol edilir ve etrafı düzeltilerek eğer yapılmamış ise çevresi özellikle köy yerleşim yerlerinde küçük taşlarla çevrelenerek mezarın kaybolması engellenemeye çalışılmıştır.

Mezarlık ziyaretlerinde kabir eğer yolları üzerindeyse yakınları ve özelliklede çocukları ziyaret etmeden geçmemektedirler. Bununla bir-

949 Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017; Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019.

950 Fatma Öner, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018; Fidan Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019, Selvi Hanım bunlara kolayı da eklemektedir. Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

951 Hasan Korkmaz, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019; Tevrat Apakı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Fatma Buğdacı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Ebru Buğdacı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018; Mikail Buğdacı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

952 Mikail Buğdacı, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

likte kabir vefat edenin ilk yılında ve daha sonrasında ise her bayram günlerinde ziyaret edilmektedir⁹⁵³.

Son zamanlarda Babalar Günü ve Anneler Günü gibi modern zamanların önemli günlerinde de mezar ziyaretlerini gerçekleştirenler olmaktadır. Rıza Tanrıverdi, anne ve babasını bu özel günlerde ziyaret ederek mezarlarına çiçek bıraktığını ifade etmektedir⁹⁵⁴.

11. Mezarlara Ağaç Dikilmesi

Yörükler, tahtacılar ve diğer Alevi toplumlarında ağaç kültürü oldukça önem arz etmektedir. Ahmet Yaşar Ocak, bu kültürü İslamiyet öncesi Orta Asya kültürüne kadar götürmektedir. Nitekim onunda tespit ettiği üzere Adıyaman ve çevresinde ardıç, alıç, meşe gibi ağaçlara saygı gösterilip çeşitli dilekler için ağaçlara çaput bağlandığı bilinmektedir. Bunun dışında Alevi toplumunda özellikle mezarlık ve önemli kişilerin defnedildiği yerlerin ağaçlandırıldığı ve bu ağaçlara dokunulmadığı bilinmektedir. Bazı durumlarda ise ulu ve yaşlı ağaçların civarına yapılan definlerden sonra ulu ağaçlardan ötürü kutsallık atfedildiği bilinmektedir.⁹⁵⁵ Mahmut Ensari Türbesi yakınlarında alıç ağacı, Adıyaman'daki Aleviler için Hz. Ali'nin atı olan Düldül'ün bağlandığı kazığın yeşermesiyle oluşmuştur.⁹⁵⁶

Hazarların bir kısmı Avrupa Hunları, Kırgızlar ve Uygurlar gibi ağaçlara tapardı; onlara atlar kurban eder ve kafalarıyla derilerini dallarına asarlardı.⁹⁵⁷ Uygurlar onlara iki ağacın oğulları olduklarını söylemişler. Çocuklar bu yüzden ağaçlara ve onları yeşerten toprağa çok saygı duymuşlardır⁹⁵⁸. Çok büyük ya da çok yaşlı ağaçlara özellikle saygı gösterir ve onları kesmekten kaçınırlar. Kiri çıkarmak için su kullanmaya yönelik yaygın tabularının aksine ağaçları kesmeden önce

953 Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018; Hasan Karakuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019; Ali Büyüksahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

954 Rıza Tanrıverdi, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017.

955 Yavuz Uysal, a.g.e, s.45-46; Ahmet Yaşar Ocak, Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, Bektaşî Menakibnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.134-135,137-139. Türk toplumunda ağaçlara dedelik ve veliliklerin dahi verildiği bilinmektedir. Bk. Yünni Sezen, Kültür ve Din Türk-İslam Örneği, İstanbul: İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2015, s.118, 195.

956 Tanrıverdi, age., s.103.

957 Baldick, s. 16, 42, 64.

958 Baldick, s. 69.

ayinsel bir banyoları vardır⁹⁵⁹. Buryatlarda ağaçlara hayvan derileri ve kurdeleler bağlanır.⁹⁶⁰ Orta Asya'da Moğollar bir bölgede yalnız olan ağaçların kutsal olduğuna inanılmakta ve ona dua edilmektedir.⁹⁶¹

Adıyaman civarında Alevi toplumunda da ulu ve yaşlı ağaçlara büyük saygı duyulduğu bilinmektedir. Tekpınar köyündeki yol açma hadisesi sırasında yaşlı bir ağacın kesilmesinden önce bir keçi kurban edildiği ve Çelikhana civarında Recep köyünün karşı kıyısında bir yaşlı çınara saygı gösterdiği bilinmektedir. Bu ulu çınarın kutsal olduğunu eskiden Alevilerin toplanma mekânı olduğu Aziz Akar tarafından belirtilmiştir. Görüşme yapmış olduğumuz Doğanlı sakinleri adı geçen ağacın yamacında kurbanlar kestiklerini açıklamışlardır⁹⁶².

Saygı duyulan ağaçların önemli bir bölümü mezarlık ve türbelerin etrafında bulunan ağaçlardır. Özellikle türbelerde bulunan alıç ve dut ağaçlarına dilek için bağlanan çaputların dilekleri yerine geldiğinde çözülmesi gerekmektedir. Bu işlemde dikkat edilmesi gereken husus şahsın kendi bağladığı çaputu sökmesidir. Bir başkasına ait olan çaput söküldüğünde uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır⁹⁶³.

Mezarlıklara ağaç dikilmesinde ölen kişiye dua edilmesi ve özellikle de mezar yerinin kaybolmaması için kabir sahibinin yakınları tarafından bir nişane olarak dikilmektedir⁹⁶⁴. Nitekim aynı amaçla eski Türklerde ve Şamanizm'de ölümün ardından mezarların başına bir tahta parçası veya ağaç kütüğü dikilmektedir. Özellikle kutsal olduğuna inanılan bir ağacın altına cenaze gömüldüğü veya kabir başına bir ağaç dikildiği eski dönemlerden beri bilinen bir gerçektir. Bütün bunların ortak amacı kabrin yerini unutmamak ve gerektiğinde onu tekrar bulabilmektir⁹⁶⁵. Hz. Peygamber (sav.) bir mezarlıktan geçerken, iki mezardaki ölünün bazı küçük şeylerden dolayı azap çekmekte olduklarını gördü. Bu iki mezardaki ölülerden biri hayatında koğuculuk yapıyor, diğeri ise idrardan sakınmıyordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s) yaş bir dal almış, ortadan ikiye bölmüş ve her bir parçayı iki kabre de birer birer dikmiştir. Bunu gören ashap, niye böyle yaptığını

959 Baldıck, s. 99.

960 Baldıck, s. 133.

961 Baldıck, s. 142.

962 Aziz Akar, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

963 Uysal, s.46.

964 Fidan Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019

965 İbn Fazlan, s. 134-315.

sorduklarında: “Bu iki dal kurumadığı sürece, o ikisinin çekmekte olduğu azabın hafifletilmesi umulur.” buyurmuşlardır (Buhârî, Cenâiz, 82; Müslim, İmân, 34; Ebû Dâvud, Tahâret, 26).

Mezarlıklarda defin işleminden sonra dut, gül, badem, zeytin ve son zamanlarda çam dikilmektedir. Çamın son zamanlarda dikilmesinin sebebini Rıza Tanrıverdi, kışın yapraklarını dökmemesi, hoş kokusu, gölgesi ve görüntüsünden kaynaklandığını belirtmektedir. Mezarın başucuna dikilen meyve ağaçlarından cenaze sahibi yararlanamaz. Bazı durumlarda meyve ağaçlarından elde edilen ürünler, mezar sahipleri tarafından onun adına hayır olarak dağıtmaktadırlar. Mezarlıktan elde edilen herhangi bir ürün veya meyvenin eve getirilmesi uygun görülmemektedir.

Mezarlıkta ölenin adına kurban kesilip hayrat olarak dağıtılmaktadır. Bunun dışında mezarlığa getirilen odun vb. eşyalar mezarlık dışına çıkartılmayarak orada bırakılmaktadır⁹⁶⁶. Fidan Çetinkaya’ya göre vefat edenin seney-i devriyesinde hayrına bir kurban kesilerek ya yemek verilmektedir veya dağıtılmaktadır⁹⁶⁷. Gözlemlerimizde mezarlıkta dikilen ağaçlar arasında dut, zeytin, çam, nar, ladin ve servi gibi ağaçlar olduğu dikkat çekmektedir.

12. Ölünün Eşyaları

Taziyenin ilk günlerinde ölünün eşyaları özellikle de kıyafetleri ve kişisel eşyaları ağıt yakanlar tarafından öpülüp koklanarak üzerine ağıtlar yakılan bir nesne görevini görmektedir⁹⁶⁸. Ağıt ve mersiye bitmesinden sonra Anadolu kültüründe ve geleneğinde olduğu gibi Adıyaman bölgesindeki Alevi toplumunda da vefat edenin arkada bırakmış olduğu eşyalar genellikle köyün fakirlerine eğer onlarda

966 Rıza Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017, Çam dikilmesini Fidan ve Selvi hanımlar da yaprağını dökmeyeği için gölgesinden yararlanma ve gölgesinden dolayı mezar sahibine dua etmesi gayesiyle dikildiğini belirtmektedir. Fidan Çetinkaya, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selvi Özen, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zekiye Turan, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

967 Fidan Çetinkaya, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zekiye Turan, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019

968 Mikail Buğdacı, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

bulunmaz ise uzak bölgelerdeki fakir insanlara verilmektedir⁹⁶⁹. Bu eşyaların verilmesinde ölenin hayrını, bir ihtiyaç sahibinin ihtiyacını görmek ve vefat edeni hatırlatacak basit eşyaları verilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Selvi Özen, bunun dışında vefat edenin eşyalarını verecek kimse bulunamadığında yakınları tarafından bu eşyaların geride kalanlara acılarını hatırlatması için yakıldığını belirtmektedir⁹⁷⁰. Bununla birlikte mevtanın altın, saat vb. değerli şahsi eşyaları çocukları tarafından başkalarına verilmeyerek saklanmaktadır⁹⁷¹.

969 Fidan Çetinkaya "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Selvi Özen "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Zekiye Turan, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019; Ali Büyüksahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019; Sakine Taymaz, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021; Mikail Buğdaci, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

970 Selvi Özen, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

971 Ali Büyüksahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.

SONUÇ

Adıyaman'daki Alevi varlığı Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeye başladıkları dönemlerden itibaren kendisini hissettirmiştir. Nitekim Anadolu Selçuklularının yıkılışına zemin hazırlayan ve ilk Alevi ayaklanmalarından birisi olarak kabul edilen Babai ayaklanması Adıyaman ve çevresinde ortaya çıkmış, Anadolu'nun diğer şehirlerine yayılarak bugünkü Malatya, Tunceli, Sivas, Erzincan, Tokat, Amasya, Çorum ve Kırşehir gibi esas Alevi yerleşim yerlerinin oluşumuna yol açmıştır. Türkiye'deki Alevi yerleşim yerleri bugün dahi genel hatlarıyla hala geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye'de II. Dünya Savaşı'nın akabinde dünyadaki liberal-komünist ideoloji çekişmesi Adıyaman'a da yansımıştır. Bunun bir yansıması olarak özellikle 1960'lardan sonra Türkiye İşçi Partisi'nin ve diğer sol siyasi yelpazenin rejimle olan çekişmelerinde Alevileri kendi safında tutabilmek için onların geçmiş dönemlerine yapmış oldukları vurgu ve düzenle kavgalarını kendi ideolojileri için kullanmaları Adıyaman Alevilerini sol yelpazeye yaklaştırmıştır. Ancak Alevilerin Osmanlı dönemlerinde veya cumhuriyetin erken dönemlerindeki yaşamış oldukları olumsuz hadiselerin Adıyaman bölgesinde cereyan etmediğini söylemek mümkündür. Zira Osmanlı Arşivi'nden elde ettiğimiz özellikle son üç yüz yıla ait olan belgelerde Alevi- Sünni çatışması yerine aşiret çatışmalarının yaşandığını görmekteyiz. Özellikle Rışvan Aşireti içindeki Hıdırsor Alevileri ile Kav Aşireti arasındaki aşiret çatışmaları Alevi dünyasına damga vurmuştur. Bu çatışmaların günümüze yansısı olarak tarafların geçmişten kalan çatışmaların anısına birbirlerine karşı zaman zaman küçümseyici ifadeleri bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra her ne kadar bir kısım Aleviler çete kurarak eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuş iseler de toplumun geneli ülkemizin Kur-

tuluş Savaşı'na Adıyaman Alevi toplumu da katkı sağlayarak çevredeki illerin Fransız işgalinden kurtulmaları için yardımda bulunmuş ve Şeyh Sait ayaklanmasına karşı durmuşlardır. Bu büyü Alevi toplumunun sol veya komünist akımlarla tanışmasıyla bozulmaya başlamıştır. 1960'ların sonlarından itibaren başlayan sol eğilim ve sol eğilim içinde yer alan Kürtçülük 1980'lerden sonra Alevi toplumun içinde filizlenerek kendine yer bulmuştur. Bu nedenle 1990'lardan sonra Alevi toplumunun bir kısmının siyasi ve politik eğilimi sol fraksiyondan Kürt milliyetçiliğine kayacaktır. Bunda sol siyasi akımının Kürtçülüğü kendi içinde bir şube olarak görüp Alevilere bu akımı aşılmasının önemi büyüktür. Bu nedenle günümüzde toplumda kırk yaş ve üstü kişiler Kürtçülük yapanları ve Kürt milliyetçisi olanları "Solcu" olarak tanımlamaktadırlar. Gerçekte ise "Kürtçülük" ve Kürt milliyetçiliği siyasi yelpazede sağ akımın yani Alevi gelenek ve göreneklerinin karşısında olan bir eğilim olarak durmaktadır. Günümüz toplumunda bu görüş özellikle gençler arasında büyük bir sempati toplamış bulunmaktadır. Kürt milliyetçiliği aynı zamanda toplumu bir arada tutan mezhep birliği inancının da önüne geçerek birinci bağ olma yolundadır. Bundan dolayı toplumdaki dini kanaat ve lider unsurlar olan dedelerin ve Alevi kurumların toplumsal gücü ve konumu azalma eğilimine girmiştir. Bu nedenle bazı kanaat önderleri bu durumdan yararlanmak için söz konusu siyasi çizgide siyaset yapmışlardır. Bu değişimin toplumdaki en güzel seyri toplumundaki çocuklara verilen isimlerin değişiminden izlenebilmektedir. 1970'lere kadar geleneksel Anadolu ve Alevi toplumunun gelenekleri olan ata veya ananın adı olan Ali, Bektaş, Derviş, Rıza gibi isimler yerine özellikle eğitilmiş ve siyasal zemini sola yakın olan kesimler tarafından Eylem, Evrim, İnan ve Deniz gibi isimler konulmaya başlamıştır. 1990'lardan itibaren bu isimlere tarihte hiçbir zaman kullanılmamış olan PKK'nın da bazen kod adı olarak kullanmış olduğu Kürtçeden türetilmiş isimler vermeye başlamıştır. Bu isim verme hadisesi Kürt siyasalının güçlenmesi ve zayıflamasına bağlı olarak azalıp artmaktadır. Bu kısım ile ilgili son olarak Adıyaman'daki Aleviler 1960'lara kadar toplumda sosyal ayrımcılığa uğradıklarını düşünmeden yaşayan bir toplumdur. Soğuk Savaş'ın siyasete getirmiş olduğu anlayış kendilerini ve konumlarını yeniden tanımlamak durumunda bırakmıştır. Bu bağlamda siyasal ideolojiler tarafından ilk önce kendilerini Sünni bloğu içinde azınlık tanımlatıldılar daha sonra Kürt

nüfus içinde bir kez daha mezhepsel olarak kendilerini azınlık olarak görenler çıkmıştır. Bu durum kendilerini azınlık içinde azınlık olarak hisseden bireylerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kürt ayrılıkçı fikirlere sahip olanlar içinde bile mezhepsel duyarlılığa sahip olanların gelecekteki tasavvurları gerçekleştiğinde Kürt Sünniliği içinde mezhepsel ayrımcılığa maruz kalacakları konusunda görüş sahibi olanlar bulunmaktadır. Bu durum bu kesimde paradoksal bir çelişki oluşturmaktadır. Aslında Aleviler, Kürt milliyetçiliği içinde kendi yollarını arayan bir grup olarak da tanımlanabilir.

Günümüzde Adıyaman Alevilerinin toplumsal durumu ile ilgili tanımlar yapılırken genellikle tanımlamaları yapanlar tarafından onları siyasal olarak bir tarafa çekebilme veya bir tarafın arkasında sıfır olarak görebilmenin kaygısı bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle siyasal ve mezhepsel bağlam anlamında amatör araştırmacılar ve siyasal bağlantısı bulunan kişiler tarafından yapılan yorumlar ve çalışmalar genellikle güdümlü olarak ilerlemiştir. Biz bu çalışmamızda genel olarak Adıyaman Alevilerinin tarihsel süreç ve deneyimlerini belgeler ve kaynaklar ışığında ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmalarımız esnasında Adıyaman Alevileri ile Türk Alevileri arasında ortak tarihsel bir geçmişe sahip olduklarını gördük. Arşiv vesikalarından ve diğer inceleme eserlerden Anadolu Alevileri ile Adıyaman Alevilerinin erken tarihlerinin paralel bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Bununla birlikte siyasal ve ideolojik söylemleri bir tarafa bıraktığımızda Adıyaman Alevileri diğer bölgelerdeki Alevilere nazaran daha rahat ve sorunsuz bir dönem geçirdiklerini varsayabiliriz. Bunun nedenleri arasında Adıyaman'da Alevi Sünni geçişkenliğinin fazla olması, yani Kav Aşireti örneğinde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde her iki kesime mensup bireylerin birbirleri ile akraba olmaları büyük çatışmaları önlemiştir. Bu durum Osmanlı Dönemi içinde geçerli olmuştur. Bu dönemde genel ezberlerin aksine Adıyaman'daki Alevi aşiretler, Sünni bloklarla karşılıklı olarak çatışmamış tam tersine kendi aralarındaki çatışmalarda Sünni aşiretlerden müttefikler bulmuş ve Sünnilerle ittifak içinde olmuşlardır. Bu bağlamda Kav aşireti, Sünnilerden İzollularla iş birliği yaparken Hıdırsorlular ise Rışvan Aşireti'nin bireyleri ile ittifak kurmuşlardır. Günümüzdeki Alevi Sünni gerilim hattının temel nedeni güncel muhafazakâr ve Kürt milliyetçisi olan siyasal partilerin politikalarından ve Alevileri kendi siyasal mecralarına çekmek

istememesinden kaynaklanmıştır. Alevi toplumundaki geçiş törenlerinin temelinde büyük oranda Anadolu'daki diğer Sünni ve özellikle Alevi toplumuyla özdeş olduğu görülmektedir.

Aleviler konusundaki çalışmalar yapılırken bütün araştırmacıların kullandıkları en önemli kaynakların başında Alevi dedeleri ve onlarla yapılan söyleşiler gelmektedir. Dedeler, toplumda nüfuz ve etki sahibi olmakla birlikte söz konusu kendi denetimlerinde veya gözlemlerindeki topluluklar olduğunda olması gereken veya geçmişteki uygulamaları örnek vermektedirler. Oysa toplumun değişim ve gelişim içinde olduğundan onların söylemleri dışında örneklemeler ortaya çıkmaktadır. Çalışmaların çoğunda evlilikte özellikle dedenin rızası ve Alevi ritüelleri önemli görülürken gözlemlerimizde özellikle şehirlerde artık gençlerin ister ve istekleri ön plana alınmaya başlamıştır. Kız veya erkek başka mezhepten birisi ile evlenmek istemiş ise aileler buna rıza göstermektedir. Ayrıca özellikle şehirlerde ve eğitilmiş gençler arasındaki evliliklerde resmi nikâh yeterli görülmektedir.

Anadolu'daki Alevi toplumunun kentleşme ve eğitim seviyesine bağlı olarak gerçekleştirilen evliliklerde özellikle 1960'larda ivme kazanan sol siyasal görüşe sahip olanlar arasında siyasetin Alevilikle eş değer olarak kabul edilerek artışlar yaşanması Adıyaman'da da geçerlidir. Ancak bu tarihlerde Adıyaman Alevi toplumunun eğitim seviyesinin bu tür evliliklerin sayıca fazla olmasının önüne geçmiştir. Bununla birlikte özellikle 1990'lardan sonra Adıyaman'daki Alevi toplumundaki siyasal dönüşümünün Kürtçülüğe kaymasından dolayı eski dönemlerde evliliklerde kolaylaştırıcı bir etkisi olan sol çizgiye, Kürt milliyetçiliği çizgisi de eklenmiştir. Kürt milliyetçiliği, Sünni ve Alevi gibi iki farklı mezhebi bir araya getiren yeni yakınlaştırıcı özelliklerden birisini oluşturmaktadır. Bu durum özellikle daha öncede Hanefi mezhebine göre daha tutucu yaklaştıkları ve evlilik konusunda daha mesafeli oldukları şafi mezhebinden olan Diyarbakır, Mardin gibi illerde yaşayan insanlarla evliliğe daha kolay rıza gösterilmesine neden olmuştur.

Adıyaman'daki Alevi toplumunun bir bütün olarak yerleşik hayata tamamen geçmesi 1970'lere kadar sürmüştür. Bu nedenle şehirleşme oranı ve şehir kültürü Sünni topluma göre daha yeni olduğundan kırsal ve ataerkil aile yapısının özelliklerini bütün ritüellerinde bir şekilde yansıtmaktadır. Tam bir tanımlama yapacak olursak şehirde yaşayan

Alevi toplumu şehirli gibi görünen kırsal ataerkil bir toplumdur. Ancak bu zaman, eğitim ve şehir kültürünün etkisinin artmaya başlamasıyla birlikte değişmeye yüz tutmuştur.

Geçmiş dönemin Alevi geçiş törenlerinde görülen en büyük özellik, bu törenlerin toplumsal bağı sürekli olarak kendini yenilemesine ve kontrol altında kalmasına yardımcı olmasıdır. Sünnet ile yeni sanal bir akrabalık yaratılarak sürekli olarak iki sülalenin birbiri ile irtibat halinde olmasının yolu açılarak etkileşim ve iletişim artmaktadır. Evliliklerde daha çok akraba ve yakın çevreler tercih edilerek var olan asabiyetin kaybolmasına ve birlik duygusunun kuvvetli bir şekilde içlerinde yaşamasına neden olmaktadır.

Geleneksel Alevi toplumunda kadın kaçırmak, hiçbir sebep olmadan kadın boşamak ve birden fazla evlilik yapmak yasaklanmış ve bu tür işlere girişen kimseler toplumdaki en büyük ceza ve dışlanmayı da içeren “*düşkün*” ilan edilmiştir. Görüşmelerimizde katılımcılarımızın ilk tepkileri kendilerini karşısındakine göre konumlandırma ve söylevde bulunma refleksi ile bu tür olayların olmadığı yönünde beyanda bulunmalarına rağmen samimiyetimizin artmasına bağlı olarak özellikle kız/kadın kaçırma ve çok eşlilik gibi bu tür olayların geçmişte yaşandığını günümüzde yok denecek kadar az olduğunu belirtmektedirler. Görünüşte her ne kadar Alevi ritüellerine sonuna kadar bağlı kalmak istemiş olmakla birlikte bu ve buna benzer durumlar Adıyaman’daki halkın Anadolu’daki diğer Alevi topluluklardan farklı yönleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Eski dönemlerde Alevi toplumunda gerek akrabalık ve gerekse de toplumsal duyarlılıktan dolayı boşanma büyük bir tabu olarak görülmüştür. Ancak köyden kente olan göçle birlikte Alevi toplumunda meydana gelen kentleşme ve ekonomik kaynakların toplumsal iş bölümünü gerektirecek koşullardan sıyrılarak sanayi işçiliği ve devlet memurluğu gibi alanlara kayması toplumdaki ailesel denetimi ve toplumsal normların göz ardı edilmesine neden olmuştur. Eski dönem boşanmalarında ailelerin ve toplum büyüklerinin isteği belirleyici olurken artık gençlerin istek ve arzuları ön plana çıkmıştır. Kentleşme ve eğitimle birlikte Alevilikten kopuşta bu konudaki sınırları gevşetmiş ve toplumun normlarını görmezden gelmelerine neden olmuştur. Bunu kolaylaştıran diğer etmenler ise eski döneme göre evliliklerin yakın akrabalar arasında yapıma sıklığının azalması, başlık gibi bo-

şanma durumunda geri ödenmesi gereken tazminatların olmaması ve toplumsal ekonomik faaliyetlerin azalmasına bağlı olarak cemaatçilikten bireyselliğe doğru kayışın da önemi büyüktür.

Adıyaman'daki Alevi toplumu ile Sünni toplumu arasında evliliklerde diğer bölgelere nazaran eskiye dayalı köklü bir geçmişe sahiptir. Bunda Adıyaman bölgesinin kültürel dokusu kadar burada bulunan aşiretlerin bir kısmının her iki mezhebe ait fraksiyonlarının bulunmasının da etkisi büyüktür. Geçmişte Atmalı Aşireti, günümüzde ise Kavi Aşireti'nin bu özelliği Alevi Sünni evliliklerinin artmasına pozitif bir katkı sağlamaktadır. Günümüzde eğitim seviyesinin artması, çoğulcu yapı gerektiren geleneksel ekonomik yaşamın bireysel ekonomik yaşama kayması, şehirleşme, aşiret yapısının çözülmesi ve akrabalık bağlarının azalmasına bağlı olarak taraflar arasında evlilik ilişkisi artmaktadır. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen karşılıklı evliliklerde yine de ailelerin ilk tercihi kendi cemaatlerinden veya mezheplerinden olmasıdır. Bununla birlikte aileler çocuklarının kendileri yüzünden mutsuz olmalarından korkmaları ve kendi evliliklerinin kendi rızalarından daha çok ailelerinin arzusuyla gerçekleştiğinden dolayı aynı duyguları çocuklarına yaşatmamak adına Alevi-Sünni evliliğine rıza göstermektedirler.

Cenaze ve taziye olayları da aynı şekilde karşılıklı olarak iletişimi arttırmakta ve var olan ilişkilerin gözden geçirildiği dayanışma töreni olarak da görülmektedir. Bu nedenle toplumda herkes taziyeye gitmelidir. Eğer taziye sahibi yakın akraba ise taziyeye gitme sıklığı ve taziye evinde kalma süresi artmaktadır. Cenaze ile yakın bir kan bağı bulunan birisi taziye görevini layıkıyla yerine getirmediğinde veya ihmal ettiğinde taziye sahibi ile ilişkileri ileriye dönük zehirlenmektedir. Adıyaman'daki toplumun cenaze törenlerine bakıldığında Anadolu'nun diğer bölgelerindeki Alevi toplumuyla benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. Bu durum Kürt olarak nitelendirilmekle birlikte Adıyaman Alevilerinin aslında Türk Alevileriyle büyük bir kültürel alt yapıyı paylaştığını göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

ARŞİV VESİKALARI

OSMANLI ARŞİV VESİKALARI

- A.{DVNSMHM.d. (Bab-1 Asafi Divan-1 Hümayun Sicilleri Mühimme Def-
terleri)
- A.}MKT.MHM. (Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı)
- A.}MKT.UM (Sadaret Umum Vilayet Evrakı)
- A.MKT.DV. (Sadâret Mektubî Kalemî Belgeleri)
- AE.SMST.III. (Ali Emiri Mustafa III.)
- BEO. (Bab-1 Ali Evrak Odası)
- C.ADL. (Cevdet Adliye)
- DH.EUM.6.Şb. (Altıncı Şube)
- DH.EUM.AYŞ. (Asayiş Kalemî)
- DH.H. (Dahiliye Hukuk)
- DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemî)
- DH.ŞFR. (Dahiliye Şifre Kalemî)
- DH.TMIK.M. (Dahiliye Muamelat)
- DH.TMIK.S. (Dahiliye Islahat)
- HR.MKT. (Mektubî Kalemî Belgeleri)
- İ.DH. (İrade Dahiliye)
- İ.MVL. (İrade Meclisi Vala Evrakı)
- İ.ŞD. (İrade Şuray-1 Devlet)
- MŞH.ŞSC.d: (Şer'îye Sicili Defteri)
- MVL. (Meclis-i Vala)
- ŞD. (Şuray-1 Devlet)
- TSMA.e. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı)
- Y.A.HUS. (Sadâret Hususî Maruzât Evrakı)

Y.PRK.UM. (Yıldız Umumi)

CUMHURİYET ARŞİVİ

BCA. 30-11-1-0 / **Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı**/ 258 - 25 – 4.

BCA.30-10-0-0 / **Muamelat Genel Müdürlüğü** / 104 - 682 – 20.

BCA.30-10-0-0 / **Muamelat Genel Müdürlüğü** /105-686-9.

BCA.490-1-0-0 / **Cumhuriyet Halk Partisi** / 312 - 1273 – 1

BCA. 230-0-0-0 / **Nafia Vekaleti**/149 - 57 – 6

TBMM ARŞİVİ

Tutanaklar, M. Meclisi B : 68 24 . 3 . 1969 O : 1.

KİTAP VE MAKALELER

A. Celalettin Ulusoy, **Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşî Yolu**, Hacıbektaş, 1986.

Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, Sad. .Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş, Ankara: 1986.

Abdülkadir İnan, **Eski Türk Din Tarihi**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmaları)**, Ankara: TTK Yay., 1972

Abdülkadir Yuvalı , **İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri**, Ankara: Erciyes Üniversitesi Yay., 1994.

Adnan Işık, **Malatya 1830-1919**, İstanbul: 1998.

Ahmet b. Mahmut, **Selçuk Name II**, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1977.

Ahmet Yaşar Ocak, “Babaî İsyanından Kızılbaşlığa; Anadolu’da İslam Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış”, **Belleten**, LXIV/239, TTK, Ankara Nisan 2000, ss.129-160.

Ahmet Yaşar Ocak, **Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, Bektaşî Menakîbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Ahmet Yaşar Ocak, **Babaî İsyanı (Aleviliğin Tarihsel Altı Yapısı veyahut Anadolu’da Türk İslam-Heterodoksisinin Teşekkülü)**, 2.Baskı, İstanbul: Dergah Yay., 1996.

Alaaddin Melik Ata Cüveynî, **Tarih-i Cihan Güşa, III**, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.,1988.

Alan Barnard, **Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni**, Çev. Mehmet Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015.

Alev Karaduman, **Anlıyorum Ama Konuşamıyorum**, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

- Ali Aşkın, “İnanç Müziği Etnolojisi Çerçevesinde Adıyaman İli Bulam Kasabasında Alevi İnanç Müziği Geleneği”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İnönü Üniversitesi SBE, 2019).
- Ali Sevim- Erdoğan Mercil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Ali Tanrıverdi, “Adıyaman Alevi Köylerinde Yaşanan Sosyal Değişim Üzerine Nitel Bir Araştırma”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Üniversitesi SBE, 2019).
- Ali Tanrıverdi, “Anadolu Alevi geleneğinde kutsalların bir derlemesi: Adıyaman örneği”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, 3(5):2018, s. 139-158.
- Alison Jolly, **Lucy'nin Mirası İnsanın Evriminde Cinsellik ve Zekâ**, Çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Annemarie Schimmel, **Dinler Tarihine Giriş**, Düz. Recep Kibar, İstanbul: Kırkambar Yayıncılık, 1999.
- Anthony Battaglia, “Helenistik Beden Kavrayışı ve Hristiyan Toplumsal Etiğindeki Mirası”, **Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet**, Derleyen: Sylvia Marcos, Çev. Sibel Özbudun- Balkı Şafak- İlker Çayla, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.
- Arnold Hauser, **Sanatın Toplumsal Tarihi**, Çev. Yıldız Gölönü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- Arşag Alboyacıyan, **Malatya Ermenileri Coğrafya, Tarih Etnografya**, Çev. Sirvat Malhasyan, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2020.
- Ayhan Gaspak, “Malatya Yöresi Alevilerinin Dini İnanç ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma (Arguvan Örneği)”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2017).
- Ayhan Yalçınkaya, **Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 17, 1996.
- Aynur Durmuş, “Milli Mücadele Yıllarında Diyarbakır'da Kürdistan Devleti Kurulması Çalışmaları Ve Malatya Mutasarrıfı Bedirhanî Halil Rami”, **Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu 25 - 27 Aralık 2013 / Gaziantep Bildiriler**, Yayına Hazırlayanlar Erdem Ünlen, Orhan Neçare, Yunus Emre Tansü, Mehmet Biçici, Ankara 2015.
- Bahtiyar Murat Aras, “Pazarcık Türkmen Alevileri”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE, 2017).
- Bahtiyar Murat Aras, “Pazarcık Türkmen Alevileri”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE, 2017).

- Baki Öz, **Kurtuluş Savaşı'nda Alevi Bektaşiler**, İstanbul: Cumhuriyet Yayını, 1997.
- Başkumandan Simbat, **Başkumandan Simbat Vekâyinâmesi**, Çev.Hrant D. Andreasyan,. TTK Kütüphanesi'nde Basılmamış Nüsha.
- Beki L. Bahar, **Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri**, Ankara: Pan Yayıncılık, 2003.
- Bertrand Russell, **Evlilik ve Ahlak**, Çev. Vasıf Eranus / Yay., Birinci Baskı, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, Ocak 1983.
- Bilge Umar, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi (Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması)**, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay., 1998.
- Bronislaw Malinowski, **Büyük, Bilim ve Din**, Çev. Saadet Özkal, İstanbul: Kabalcı Yayınları,1990.
- Bronislaw Malinowski, **Kuzeybatı Malenazya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, Çev. Saadet Özkal, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1992.
- Bülent Bingöl, "Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi-Türkiye Birlik Partisi", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2008).
- C.H. Wheeler, **Ten Years on The Euphrates; Primitive Missionary Policy Illustrated**, New York : American Tract Society, 1868.
- C.H.Wheeler, **Letters From Eden; Remeniscenes of Missionary Life In The Turkey**, Boston: American Tract Society, 1868.
- Calvin Wells, **İnsan ve Dünyası**, Çev. Erzen Onur, İstanbul: Remzi Kitabevi,1972.
- Cem Tüysüz, "Türkmenler", **Türkler**, IV, Ankara: TTK Yayınları, 2002.
- Cemal Şener, **Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri**, İstanbul: Ant Yayınları, 1998.
- Cemal Şener, **Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri**, İstanbul: Ant Yayınları, 1998.
- Charles Lindholm, **İslami Ortadoğu, Tarihsel Antropoloji**, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2004.
- Claude Levi-Strauss, **Din ve Büyük**, Çev. Ahmet Güngören, İstanbul: Yol Yayınları 1983.
- Claude Lévi-Strauss, **Hepimiz Yamyamız**, Çev. Haldun Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Claude Lévi-Strauss, **Yapısal Antropoloji**, Çev. Adnan Kahiloğulları, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 2012.

- Conrad Philip Kottak, **Antropoloji - İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış-**, Çev. Komisyon, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002.
- Cornelius Castoriadis, **Toplum, İmgeleminde Kendini Nasıl Kurar? 2. Cilt: Toplumsal İmgelem ve Kurum**, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Çiğdem Savaş, “Kütahya’ya Bağlı Sofça ve Sorban Köylerindeki Alevilik ile İlgili İnanç ve Uygulamalar”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dumlupınar Üniversitesi SBE, 2011).
- Çoşkun Alptekin, **Türkiye Selçukluları**, 2., Baskı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay., 1983.
- David Graeber, **Anarşist Bir Antropolojiden Parçalar**, Çev. Bengi Kurtege Sefer, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012.
- David le Breton, **Acının Antropolojisi**, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2005.
- Diana Gittings, **Aile Sorgulanıyor**, Çev. Tuna Erdem, İstanbul: Pencere Yayınları, 2012.
- Diyârbekir Vilayet Gazetesi**, 24 Cemaziyelahir 1286, No.9.s.1
- Duncan Hanson, “Europe”, Edit. Scott W. Sunquist-Caroline N. Becker, **A History of Presbyterian Missions 1944-2007**, Geneva: Geneva Press, 2008.
- Dunsmuir WD, Gordon EM. **The History of Circumcision**. BJU Int. 1999. 1: 1-12, 189.
- Durmuş Kandıra, “84 Numaralı Mühimme Defteri”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, SBE,1995).
- E. W. Charles Noel, **Kürdistan 1919, Binbaşı Noel’in Günlüğü**, İstanbul: Avesta Yayınları, 2014.
- E.E. Evans Pritchard, **Sosyal Antropoloji**, Çev. Fuat Aydın- İrfan İnce-Muharrem Kılıç, İstanbul: Birey Yayıncılık, 1998.
- Ebülferec-İbnülibrî , **Tarihi Muhtasaruddüvel** , Çev. Ord. Prof. Şerafeddin Yaltkaya. İstanbul : Maarif Vekâleti, 1941.
- Emil Durkheim, **Dini Hayatın İlk Biçimleri**, Çev. Fuat Aydın, İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.
- Emrullah Kaleli, **Alevi Kimliği ve Alevi Örgütlenmeleri**, İstanbul: Can Yayınları 124, 2000.
- Erdal Gezik, **Dinsel, Etnik ve Politik, Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler**, Ankara: Kalan Yayınları, 2000.
- Erdal Gezik, **Dinsel, Etnik ve Politik, Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler**, Ankara: Kalan Yayınları, 2000.

- Erich Fromm, **Özgürlükten Kaçış**, Çev. Şema Yeğın, İstanbul: Payel Yay., 1996.
- Erich Fromm, **Sahip Olmak Ya Da Olmak**, Çev. Aydın Arıtan, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003.
- Esmâ Aygün, "Türkiye'de Öteki Kavramı ve Birlikte Yaşama Kültürü: Alevi-Sünni İlişkileri", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2013)
- Esra Paköz, "I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde Malatya'ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2014).
- Esra Türk, "Dini Eğitim Açısından Çocukluk Döneminde Dua Kavramının Önemi", **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)**, Cilt:1/ Sayı:3, Aralık 2015, ss.445-471.
- Fadıl Binzet, **Dünden Bugüne Adıyaman**, Gaziantep: Tarihsiz, s.101. Fadime Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.
- Faruk Söylemez, "Anadolu'da Sahte Şah İsmail İsyanı", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Sayı: 17 Yıl: 2004/2, ss.71-79.
- Faruk Söylemez, **Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi- Rişvan Aşireti Örneği-**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007.
- Faruk Sümer, **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Ankara: TTK Yay., 1999.
- Gary Buffalo ve Sherry Firedancer, **Şamanların Erk Hayvanları Hayvanların Enerjileri**, Çev. Bülent Uluçer, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2007.
- Georg Simmel, **Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi** Çev. İdil Dündar, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016.
- Göknur Akçadağ, "16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı'nda Eşkriyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği", **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-2012 ss.43-68.
- Gregory Abu'l Farac, *Abul Farac (Barhebraeus) Tarihi*, I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK Yay., 1988.
- Güven Karaköse, "Sıraç Alevilerinde Ölüm Fenomeni", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, 2019).
- H. Ertuğrul - S. Eskioğlu, **Bütün Yönleriyle Besni**, İstanbul: Türdav Yay., 1987.
- Habibe Şahin- Dilek Ongan- Neriman İnanç- Mürüvvet Başer- Salime Mucuk, "Gebelerin İnanışları: Besin Seçimi Bebeğin Cinsiyetini ve Fiziksel

Özelliklerini Etkiler mi?”, **Aile ve Toplum**, Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 19 Ekim-Kasım-Aralık 2009, ss.41-52.

Hagop Mintzuri, **Kapandı Kirve Kapıları**, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2001.

Halil Berktaş-Ümit Hassan-Ayla Ödekan, **Türkiye Tarihi I (Osmanlı Devletine Kadar Türkler)**, Editör, Sina Akşin, 5.Baskı, İstanbul Temmuz: Cem Tarih Yayınları, 1997, .

Hamdi Doğan, “Milli Mücadelede Adıyaman ve Çevresi”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2012 11(2), ss. 555 -585.

Hamit Aktürk, “Toplumsal Değişme ve Alevi Dernekleri–Adıyaman Örneği-“, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, 2013), s. 289.

Hans Lukas Kieser, **Iskalanmış Barış: Doğu Vilayetleri’nde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938**, Çev. Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Hans-Lukas Kieser, “Muslim Heterodoxy and Protestant Utopia. The Interactions between Alevis And Missionaries in Ottoman Anatolia”, **Die Welt des Islams**, New Series, Vol. 41, Issue 1, (Mar., 2001), pp.89-111.

Harald Schüler, **Particilik, Hemşerilik, Alevilik**, Çev. Yılmaz Tonbul, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 181.

Harold Barclay, **Efendisiz Halklar, Bir Anarşi Antropolojisi**, Çev. Zarife Biliz, İstanbul: Versus Yayınları, 2010.

Hasan Arslan, “17. Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi)”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, 2014), s.180.

Haşim Aslan, **Alevilik**, (**Yayımlanmamış Lisans Tezi**, Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 2014).

Heinrich Zimmer, **Hint Sanatı ve Uygarlığında Mitler ve Simgeler**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2004.

Helga Rittersberg Kılıç, “Development and Reformulation of a Returnee Identity as Alevi”, **Alevi Identity, Cultural, Religious and Social Perspectives**, Edited by Tord Olsson, Elisabeth Özdalga and Catharina Raudvere, Swedish Research Enstitute in İstanbul: Francis & Taylar, 2005.

Henry J. Van Lennep, **Bible Lands: Their Modern Customs and Manners Iliustratiye of Scripture**, NewYork: 1875.

<http://www.sanalbasin.com/nigde-derbent-mezarligindan-mezar-tasi-yazilari-25576827/>

<https://beyazgazete.com/haber/2010/12/10/mezar-taslarinin-dili-408649.html>;

<https://www.evrensel.net/haber/300715/chp-myk-secimlerde-chpye-oy-vermeyen-uyelerini-ihrac-etti>

<https://www.facebook.com/buyuksahinveli/>

Irene Melikoff, **Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe**, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010.

İbn Fazlan, **Seyahatname**, Ter. Ramazan Şeşen, İstanbul: Bedir Yayınları, 1995.

İbni Bibi, **El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l Alaiye (SelçukName), I-II.**, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara; Kültür Bakanlığı Yay., 1996.

İbnü'l Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, c XII, Çev. Abdulkerim Özeydin, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.

İbrahim Kanadıkırık, "260 Numaralı Hısn-ı Mansûr (Adıyaman) Kadı Sicilinin 1-122 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2005).

İsa Tolga Çıplak, *Demokrat Parti Döneminde Aleviler ve Bektaşiler'in Siyasi ve Sosyo-Kültürel Faaliyetleri (1950-1960)*, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir Üniversitesi SBE, 2017).

İsa Tolga Çıplak, *Demokrat Parti Döneminde Aleviler ve Bektaşilerin Siyasi ve Sosyo-Kültürel Faaliyetleri (1950-1960)*, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir Üniversitesi SBE, 2017).

İshak Sunguroğlu, **Harput Yollarında, I**, İstanbul: Elâzığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yay., 1958.

İsmail Firdevs, "Adıyaman Yöresi Aşiretleri", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2013).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, Ankara: TTK, Yay., 1988.

İsmet Zeki Eyüboğlu, **Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi, İnanç-Söylençe Bağlantısı**, İstanbul: Geçit Kitabevi, 1987.

İsmet Zeki Eyüboğlu, **Anadolu Büyüleri**, İstanbul: Derin Yayınları, 2004.

James L. Barton, **Daybreak in Turkey**, Boston: The Pilgrim Press, 1908.

Jean-Paul Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, Çev. M. Kabalcı, İstanbul: Der-gah Yayınları, 2001.

Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, İstanbul: İşaret Yayınları, 1995, s.292.

Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, İstanbul: İşaret Yayınları, 1995.

- Joseph Campbell, **İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri**, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Yayınevi, 1995.
- Julian Baldick, **Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri**, Çev. Nevin Şahin, İstanbul: Hil Yayınları, 2011.
- Kelime Ata, **Alevilerin İlk Siyasal Denemesi (Türkiye) Birlik Partisi (1966-1980)**, Ankara: Kelime Yayınevi, 2007.
- Krisztina Kehl-Bodrogi, **Kızılbaşlar/ Aleviler**, Çev. Oktay Değirmenci & Bilge Ege Aybudak, İstanbul: İdea Ayrıntı Dizisi: 11, 2012.
- Kudret Emiroğlu- Suavi Aydın, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Lale Bulut, **Samsat Ortaçağ Seramikleri (Lüster ve Sıratlılar)**, İzmir: 2000.
- Levent Sağlam, "Elazığ Türkmen Alevileri Örneğinde Ölüm Ritüeli", (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, 2019).
- Lewis Henry Morgan, **Eski Toplum ya da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanılıktan Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar I**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Payel Yayınları, 1986.
- Lütfi Kaleli, **Alevi Kimliği ve Alevi Örgütlenmeleri**, İstanbul: Can Yayınları 124, 2000.
- M.Çağatay Uluçay, **İlk Müslüman Türk Devletleri**, İstanbul: M.E.B Yay., 1965.
- Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-III 1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi**, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2010.
- Mahmut Tezcan, **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.
- Matt Ridley, **Kızıl Kraliçe, Cinsellik ve İnsan Doğasının Evrimi**, Çev. Erhun Yücesoy, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Mehmet Ertan, "Alevism in Politics: Possibilities and Limits of Alevi Identity Politics", (**Unpublished degree of Doctor of Philosophy**, Boğaziçi University AE., 2016).
- Mehmet Ertan, "The Circuitous Politicization of Alevism: The Affiliation Between The Alevis and The Left Politics (1960-1980)", (**Unpublished degree of Master of Arts**, Boğaziçi University SSE, 2008).
- Mehmet Karaaslan, "Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri Doğum- Evlenme- Ölüm", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2010).
- Mehmet Kenan Şahin, "Alevî Geleneğinde Toplum ve Aile Kavramı" **Kelam Araştırmaları** 9:1 (2011), ss.263-284.

- Mehmet Naci Önal, "Dobruca'daki Türk-Müslüman Topluluğunun Medeniyeti Üzerine Sözlü Kaynaklar (Tarihi Mukayeseler Açısından Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri)", (Yayımlanmamış **Tarih Tezi, Bükreş Üniversitesi Tarih Fakültesi**, 1995).
- Mehmet Sadık Gürsoy, **Ben ve Ailem**, Adana: 2016, s. 85.
- Mehmet Sadık Gürsoy, **Ben ve Ailem**, Adana: 2016.
- Mehmet Serkan Şahin, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Malatya Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1950)", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2016).
- Mehmet Yılmaz, **Nizip Tarihi**, Basım Yeri Yok: 1973.
- Menâkıbbûl-Kudsıye Fi Menasibi'l-Ünsi'yye (Baba İlyas-ı Horasâni ve Sülâlesinin Menkıbevî Taihi)**, Haz. İsmail E.Erünsal - Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Metin Akis, "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c.23, Sayı 35, 2004, ss.9-30.
- Mihriban Artan, "Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkıyalık Hareketleri (1626-1631)", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Mardin Artuklu Üniversitesi SBE, 2016).
- Muhammet Nuri Tunç, "18. Yüzyılda Adıyaman'da Asayiş Sorunu ve Nizâmı Sağlama Faaliyetleri", **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 12, S. XL, Haziran 2019, s.446-491.
- Muhammet Nuri Tunç, **18. Yüzyılda Adıyaman (Hısn-ı Mansur, Behisni, Gerger, Kahta ve Samsat) İdari, Sosyal ve İktisadi Tarihi**, İstanbul: Kitabevi Yay., 2019.
- Muhammet Nuri Tunç, **Hurufât Defterleri'ne Göre Hısn-ı Mansur Kazası (Adıyaman)**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.
- Muhammet Nuri Tunç, **Hurûfât Defterleri'ne Göre Behisni Kazası (Besni)**, İstanbul: Libra Yay., 2021.
- Muhittin İmül, "Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2016).
- Munzur Çem, **Dersim Merkezli Kürt Aleviliği, (Etnisite, Dini İnanç, Kültür ve Direniş)**, İstanbul: Vate Yayınları, 2011.
- Murat Yümlü, "Türkiye'de Alevi Siyaseti Örneği Türkiye Birlik Partisi (1966-1981)", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi SBE, 2008).

- Mustafa Kılıç, “Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gaziantep Üniversitesi SBE, 2019).
- Mustafa Uğur Canpolat, “Construction of Cultural Differences Through Traditional Rituals and Music: The Case Study of Alevi in Adıyaman”, (**Unpublished Master Thesis Social Anthropology Programme**, Vytautas Magnus University Faculty of Social Sciences Department of Sociology, Kaunas 2019)
- Muzaffer Sencer, **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.
- Müneccimbaşı, **Anadolu Selçukileri**, Çev. H.Fehmi Turgal, Ankara: MEB Yay., 1943.
- Müverih Vardan, “Türk Fütuhât Tarihi (889–1269)”, **Tarih Semineri Dergisi** 1/2, İstanbul: 1937.
- Nejat Birdoğan, **Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı (İçerik ve Köken)**, İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995.
- Nejat Kaymaz, **Pervâne Mu’înü’l-din Süleyman**, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay., 1970.
- Nephan Saran, **Antropoloji**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1992.
- Nesimi Yazıcı, **İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay., 2002.
- Nevill Drury, **Şamanizm, Şamanlığın Ögeleri**, Çev. Erkan Şimşek, İstanbul: , Okyanus Yayınları, 1989.
- Numan Aras, “On Dokuzuncu Yüzyılda Malatya Sancağı Besni Kazasının Tarihi-Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2006).
- Nurettin Çalışkan, **Odtü Tarihçe:1956-1980**, İstanbul: Propaganda Yayınları, Eylül 2015.
- Orhan Yılmaz, “Tokat, Zile, Acısu Köyü Mezarlığında, Anşabacı Sıraçları (Beydili Alevi Türkmeni)’na Ait Mezar Taşları “, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu**, 01-03 Kasım 2013.
- Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1984.
- Ömer Ağın, **Kürtler, Kemalizm ve TKP**, 2006: , Basım Yeri Belirtilmemiş,
- Ömer Faruk Gökdeniz “262 Numaralı Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2006).

- P.M. Holt, **Haçlılar Çağı (11.Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu)**, Çev.Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1994.
- Peter I. Berger ve Thomas Luckmann, **Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Kri-zi Modern İnsanın Yönelimi**, Çev. Mustafa Derviş Dereli, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2015.
- Peter L. Berger, **Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları**, Çev. Ali Çoşkun, 4. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Pierre Bourdieu-Loïc Wacquant, **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Pierre Clastres, **Vahşi Şavaşçının Mutsuzluğu "Siyasal Antropoloji Araştırmaları"**, Çev. Alev Türker-Mehmet Sert, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1992.
- Pierre Dardot - Christian Laval, **Dünyanın Yeni Aklı Neoliberal Toplum Üzerine Deneme**, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 387, 2012.
- R. Stephen Humphreys, **From Saladin to the Mongols, The Ayyubids of Damascus 1193-1260**, Albany: New York Press, 1997.
- Refet Yinanç, **Dulkadirliiler**, Ankara: TTK Yay., 1987.
- Reha Çamuroğlu, "Resmi İdeoloji ve Aleviler" **Birikim Dergisi**, Sayı 105-106- Ocak/Şubat 1998, s.112-116.
- Remzi Kaptan, **Alevi Duaları Gülbanklar**, Tarihsiz.
- Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Presented at the Meeting held at Cleveland, Ohio, October 1-3, 1861**, Boston: 1861.
- Ronald De Waux, **Yahudilikte Aile**, Çev. Ahmet Güç, Bursa: Arasta Yayınları, 2003.
- S. H. Hooke, **Ortadoğu Mitolojisi Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan Mitosları**, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- Sadi Yaver Ataman, **Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Saim Savaş, **XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik**, I. Baskı, Ankara: Vadi Yay., 2002,.
- Salim Sakaoğlu, "Karaca Oğlan'ın Şiirlerini Nasıl Yayımlamalıyız?", **Millî Folklor**, 2011, Yıl 23, Sayı 90, ss.15-25.
- Samet Alıç, "Dulkadir Beyliği'nin Komşu Beylik ve Devletlerle Münasebetleri (1337-1522)", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam SBE, 2017).

- Sami Kılıç, Ayhan Gaspak ve Abdullah Altuncu, “Geleneksel Alevilik: Haçova Örneği”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 53, Winter II 2016, ss. 285-296.
- Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 208, 1971.
- Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 208, 1971, s.70-75.
- Selahattin Kenger, “190 Numaralı Besni (Behisni) Kazası Osmanlı Şer’iyye Mahkemesi Kayıtlarının 118–236 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Hicri 1313–1315/ Miladi: 1896–1897)”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2006).
- Selcen Özyurt Ulutaş, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Alevî-Bektaşî Toplulukların Oluşumu ve Merkezi Yönetim İle İlişkileri (Sivas-Dobruca Örneğinde Karşılaştırmalı İncelenmesi)”, (**Basılmamış Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, 2014).
- Sema Özveren, “Kahramanmaraş Alevi Ocaklarında İnanç, İbadet ve Erkân: Sinemilli Ocağı Örneği”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi SBE, 2019).
- Seydi Vakkas Toprak, **1835 Tarihli Nüfus Sayımına Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hısnımansur (Adıyaman)**, Adıyaman Üniversitesi Yayınları Yayın No: 16, Adıyaman 2018.
- Sibel Özbudun, **50 Soruda Antropoloji**, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2012.
- Şener, **Aleviler Ne Yapmalı, Alevilerin Güncel/Tarihsel Görevleri**, s. 68.
- Şerafettin Turan, **Türkiye-İtalya ilişkileri I (Selçuklulardan Bizans’ın Sona Erişine)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2000,
- Şükrü Uslu ve Çalışma Ekibi, “Malatya ve Adıyaman Çevresinde Misyonerlik”, **Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik**, Kasım 2005,
- The Missionary Herald of The American Board**. Vol.LVIII. November, 1862., No.11.
- The Missionary Herald: Containing The Proceeding At Large of The American Board of Commissioners for Foreign Mission; With A View of Other Benevolent Operations for The Year 1857.**, Vol. LIII, Boston: 1857.
- The Misyonary Herald**, Volume LXXV. June, 1879. Number 6.

- Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Türk, Esra, "Dini Eğitim Açısından Çocukluk Döneminde Dua Kavramının Önemi", **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)**, Cilt:1/ Sayı:3, Aralık 2015.
- Ünal Taşkın, "Salnamelere Göre Adıyaman ve Çevresinde Aşiretler", Adıyaman Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu-I 03-04 Nisan 2014, Adıyaman, 2014, s. 177 (175-178)
- Ünal Taşkın, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Hısn-ı Mansur Kazasında (Adıyaman) Doğal Afetler", Tarihte Adıyaman Devlet, Toplum ve Kültür, Ankara, 2020, s. 167-168. (167-176)
- Ünal Taşkın, "Mamuretülaziz'de Kapuçinler ve Fransız Kurumları", FÜHAD, 8/16, Elazığ, 2021, s. 16. (1-23)
- V.V. Bartold, **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2010
- Vahap Aktaş, "Safvetü's-Safa'ya Göre Anadolu'da Kızılbaş (Alevi) İnanıcının Teşekkülü ve Anadolu'da Kızılbaş (Alevi) –İktidar Münasebetleri (XIII.Yüzyıl)", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2013),
- Vehbi Ersan, **1970'lerde Türk Solu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Whilhem Reich, **Cinsel Ahlakın Boygöstermesi**, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayıncılık, 1977.
- William E. Strong, **The Story of The American Board; An Account of The First Hundred Years of American Board of Commissioners for Foreign Mission**, Boston: 1910.
- Wolfgang Gust, **Alman Belgeleri Ermeni Soykırımını 1915-16,Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşiv Belgeleri**, Çev. Zekiye Hasçebi ve A. Takçan, İstanbul: Belge Yayınları, 2012.
- Yaşar Kalafat, **Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm -Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004.
- Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.
- Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Dedem Korkut Daş Elleri**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2008.
- Yavuz Uysal, **Adıyaman Türbeleri & Memoratlar**, Konya: Palet Yayınları, 2020.
- Yılmaz Arı, "Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik (Adıyaman Örneği)", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, 2019).

- Yılmaz Ceylan, “Yeni Bir Kimlik Hareketi: Anadolu Aleviliği”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nisan 2015 YIL -7, S.13, ss.210-226.
- Yılmaz Ceylan, “Yeni Bir Kimlik Hareketi: Anadolu Aleviliği”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nisan 2015 YIL -7, S.13.
- Yusuf Ziya Yörükan, **Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Yümni Sezen, **Kültür ve Din Türk-İslam Örneği**, İstanbul: İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2015.
- Zeynel Özlü, “Besni Kazasında Alevi Bektaşî Ocakları İle İlgili Bulgular”, **Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi** / 2012 / 63, ss.245-265
- Zeynep Akile Yılmaz, “Adıyaman’da Yaşayan Alevilerin Doğum, Evlilik ve Ölüm İle İlgili İnanç ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 12 Sayı: 63 Nisan 2019.
- Ziya Şakir, **Saltanatın Son Günleri**, No.19, İstanbul: Tarihsiz.

KAYNAK KİŞİLER

- Abbas Şahin, “Batıl İnanışlar” Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017.
- Abdurrahman Alagöz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.
- Abdurrahman Çelik, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Küçük Kırklı Köyü: 26 Aralık 2018.
- Abdurrahman Doğan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019.
- Abdurrahman Oğuzcan, Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Abdurrahman Özabacı, “Adıyaman’da Pazar Duası Kültürü” Konulu Görüşme, Turgut Reis Mahallesi: 21 Haziran 2018.
- Abdurrahman Turan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Abdurrahman Yılmaz, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Abuzer Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.

- Abuzer Akkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.
- Abuzer Bege, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Abuzer Büyükkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Abuzer Çelik, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Abuzer Güneş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Abuzer Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Abuzer Sib, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Abuzer Ündür, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kayacık Köyü:10.05.2018.
- Ahmet Tunç "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Ali Aksan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Ali Avcı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Ali Bayat, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Ali Bayat, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Ali Buğdaci, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018
- Ali Büyükşahin -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Ali Çağlayan, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Ali Çiftçi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Çınarlı Köyü: 28 Eylül 2018.
- Ali Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Tilikyan Köyü: 12 Temmuz 2017.
- Ali Çoşkun, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Tilikyan Köyü:20 Temmuz 2017.

- Ali Çoşkun, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü: 18 Temmuz 2020.
- Ali Çoşkun, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Tilkiyan Köyü: 30 Haziran 2019.
- Ali Güven, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.
- Ali Güven, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.
- Ali Haydar Yıldırım, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020
- Ali Haydar Yıldırım, "Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020.
- Ali Haydar Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020.
- Ali Mahsun Topçu "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018.
- Ali Mahsun Topçu, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Ali Polat, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.
- Ali Polat, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 05 Temmuz 2020.
- Ali Sağ, Hasan Doğan, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Ali Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Ali Tosun, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Çamlıca Köyü:12.10.2018.
- Ali Turan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018.
- Ali Yeşilyol, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Ali Yorulmaz -Çiftçi- "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Aliye Hanım Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Alpaslan Demir, "İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?" s.6.

- Arzu Ağca, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Aycan Çevik, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi:02 Kasım 2018.
- Ayn Zeliha Gözübüyük, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü:05 Kasım 2019.
- Aynı Zeliha Şahin, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Kırdıralı Köyü:07 Kasım 2018.
- Ayşe (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Ayşe Arık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Ayşe Arslan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Küllüm Köyü: 05 Ekim 2017.
- Ayşe Aydın, "Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Ayşe Çelik, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Ayşe Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Ayşe Dünder, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019
- Ayşe Dünder, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Ayşe Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.
- Ayşe Önal, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Ayşe Özgüler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019.
- Ayşe Sevindi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Ayşe Uçar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Ayşe (?), "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Ayşehan Aydın, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Ayşehan Aydın, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.

- Ayten Erdal, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Bulam Köyü/Çelikhah: 30 Eylül 2018.
- Aziz Akar, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.
- Aziz Akar, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.
- Aziz Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.
- Aziz Akar, "Kav Aşireti" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.
- Aziz Akar, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021
- Aziz Baydar, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Aziz Doğan, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Aziz Güven, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Aziz Mama, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Aziz Mama, "Defin ve Cenaze" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Aziz Ögel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Aziz Sincar, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020.
- B.Ö. .-Doktor, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.
- Bahar Çelik, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Bayram Özkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.
- Bayram Özkaya, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.
- Bedriye Esen, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018.
- Berfin Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.

- Berfin Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Berivan Hazır, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Besime Ariş, "Sünnet ve Kirvelik", Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Besime Korkmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Bilal Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Bircan Çiftçi, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 15 Kasım 2017.
- Bircan Güneş, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Şahmır/Yedioluk Köyü: 25 Şubat 2019.
- Birkan Göçer, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Cansu Gülmez, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019.
- Cem Bilgiler, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Besni: 12 Kasım 2019.
- Cemile Demirel, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Ceylan Buğdaycı, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.
- Ceylan Güler, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Ceylan Kupal, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.
- Deniz Ören, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Derviş Bekir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Devrim Ehi, " Evlilik ve Düşün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 05 Mayıs 2018.
- Diğer bir mezar taşında Ahmed Arif'in "Senin sonun yok.
- Dilber Tekdemir, - Memur- "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

- Dilber Tekdemir, -Memur- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.
- Dilber Tekdemir, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.
- Dilber Tekdemir, -Memur- "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.
- Dilber Yadin, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Dilek Bulut, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Dilforoz Mama, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.
- Doğan Çağatay, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.
- Doğan Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Doğan Kırmızı, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.
- Ebru Buğdaci, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Ebru Buğdaci, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Ebru Kaya, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Ecem Yavuzer, , "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Elif (?), Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017.
- Elif Arslan- Güvenlik Görevlisi- " Balyan Aşireti", Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Mart 2017.
- Elif Avcı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.
- Elif Çoşkun, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2017.
- Elif Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.

- Elif Doğan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.
- Elif Doğan, -“Nişan ve Düğün” Konulu Görüşme, Yayla Konak Beldesi: 10.06.2017.
- Elif Güneş, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Elif Kaçar, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Elif Kaçar, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Elif Kuda, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018.
- Elif Polat, “Defin ve Cenaze” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019
- Elif Şahin, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Şahmır/Yedioluk Köyü: 25 Şubat 2019.
- Elif Tanrıverdi, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Bör-genek Köyü: 20 Kasım 2019.
- Elif Taşar, “Batıl İnanışlar” Konulu Görüşme, Kotur Köyü: 1 Ekim 2017.
- Elif Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.
- Elif Tunç, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Elifi Güneş, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Elifi/İpekli Köyü: 12 Kasım 2018.
- Emine (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019
- Emine Çiftçi, “Batıl İnanışlar”, Konulu Görüşme, Çınarık Köyü: 20.07.2020.
- Emine Güneş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Emine Karadağ, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Emine Yavcık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 23 Ekim 2019.
- Enver Çetin, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019.

- Erdal Akın, -Öğretmen Adayı- “Balyan Aşireti” Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Mart 2017.
- Erdal Akman, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 25 Eylül 2018.
- Erdal Akman, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Ağaçonak Köyü: 05 Ocak 2018..
- Erkan Aker, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018.
- Fadime Alagöz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.
- Fadime Aydın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.
- Fahriye Tanrıverdi, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Faik Aksoy, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Fatma Malkoç, “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 5 Nisan 2019.
- Fatma (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019.
- Fatma (?), “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 5 Mart 2019.
- Fatma Adak, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”, Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Fatma Akgül, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018.
- Fatma Arslan, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Fatma Bayram, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Fatma Boztemir, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Dandırmaz Köyü: 26 Aralık 2018.
- Fatma Buğdaci, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Fatma Buğdaci, “Nişan ve Düğün” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.

- Fatma Büyükkaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Fatma Çabuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Fatma Çelik, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Fatma Çoban, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü:05 Kasım 2019.
- Fatma Etyemez, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Gömükhan Köyü: 09 Nisan 2019.
- Fatma Fırat, "Batıl İnançlar " Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Fatma Fırat, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Fatma Güneş, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Lüf Köyü: 12 Ekim 2018.
- Fatma Güneş, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Fatma Kıran, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Fatma Kıran, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Fatma Koçak, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Fatma Kuşak, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Fatma Malkoç, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 5 Nisan 2019.
- Fatma Okuç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Gazi Çelik, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Gazi Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Gazi Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Gazi Mezarıcı, " Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Büyük Kırklı Köyü: 06 Mayıs 2017.

- Gurbet Durmuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Gülay Taysi, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Gülcan Koçak, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 5 Kasım 2018.
- Güler Yıldız, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Güllü Büyükkaya, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Gülnaz Sevmez, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Gülseren Anoz, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Gülşen Büyükaşahin, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2017.
- Gülten Başar, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Gürbüz Boztemir, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Hacı Cömert, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karaağaç Köyü: 30 Mayıs 2019.
- Halil Biltekin, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Besni: 15 Kasım 2018.
- Halil Oğuz, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.
- Hamdi ?, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Hanım (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yeşilyurt Mahallesi: 15 Nisan 2017.
- Hanım Aktaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Hanım Alan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Hanım Alan, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Hanım Alkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Hanım Alkoç, “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, Adıyaman:10 Nisan 2019.

- Hanım Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Hanım Çalış, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Oluklu Köyü: 9 Nisan 2019.
- Hanım Çetinkaya, "Alevilikte Misafirlik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019.
- Hanım Çetinkaya, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Hanım Çetinkaya, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019. Hanım Hanol, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Hanım Göksu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.
- Hanım Karkuş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019
- Hanım Kırmızı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Aralık 2018.
- Hanım Ocak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Hanım Sarıyıldız, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.
- Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Hanım Savaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Hanım Savaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Hanım Tabcu, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Hanım Taşar, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Hanım Yarığaç, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Hanım Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.

- Hanife Yorulmaz, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Gömükhan Köyü:05 Haziran 2018.
- Hanifi Akgün, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.
- Hasan Akcan, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Hasan Aydın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Hasan Bilgiç, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Hasan Cengiz, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Hasan Doğan, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Hasan Erbaş, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Hasan Karadağ, “Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Ağustos 2018.
- Hasan Karadağ, “Öğretmen-,” Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2017.
- Hasan Karakuş, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuşakkaya Köyü: 10 Nisan 2019.
- Hasan Karakuş, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Hasan Korkmaz, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Kuzucuk Köyü: 10 Mart 2019.
- Hasan Özgüler, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Besni/Beşkoz: 12 Kasım 2019.
- Hasan Öztop, “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, Ahmet Hoca Köyü: 09 Nisan 2019.
- Hasan Şahin, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”,Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018.
- Hasan Tanrıverdi, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.
- Hasan Tanrıverdi, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Hasan Tellal, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Hasan Tepeli, “Saç ve Sakal” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.

- Hasan Turan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Hasan Turan, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Hasan Turan, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Hasari Bektaş, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 05 Temmuz 2017.
- Hasari Bektaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 05 Temmuz 2017.
- Hatice Güzel, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020
- Hatice Güzel, "Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.
- Hatice Güzel, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.
- Hatice Güzel, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 5 Kasım 2020.
- Havva Alan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Havva Alan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Haydar Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Hayriye Akyüz, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.
- Hıdır Çekim, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018.
- Hikmet Ülger, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Huriye Anık, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Hülya Bahar Canlı- Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020.
- Hülya Bahar Canlı- Memur- "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 10 Nisan 2020.
- Hülya Bahar Canlı, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Kızılcapınar Köyü: 20 Mayıs 2020.

- Hülya Bahar Canlı, -Memur- Boşanma ve Dulluk" Konulu Görüşme Kızılca-
pınar: 20 Mayıs 2020.
- Hüseyi Arslan, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06
Kasım 2018.
- Hüseyin Alp, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 10
Mart 2020 .
- Hüseyin Ara, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22
Haziran 2018.
- Hüseyin Aydın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart
2019.
- Hüseyin Bilgiç, Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kara-
höyük Köyü: 01 Kasım 2019.
- Hüseyin Bozkurt, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Lüf Köyü: 12 Ekim
2018.
- Hüseyin Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6
Mart 2019.
- Hüseyin Dedeoğlu, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl
Köyü: 5 Nisan 2019.
- Hüseyin Dedeoğlu, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü:
5 Nisan 2019.
- Hüseyin Dedeoğlu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü:
5 Nisan 2019.
- Hüseyin Didin, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Hüseyin Doğan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü:
2 Mart 2017.
- Hüseyin Eren, "Saç ve Sakal", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Hüseyin Erol,-Akademisyen- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıya-
man Üniversitesi: 29 Nisan 2021.
- Hüseyin Erol,-Akademisyen- "Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler" Konulu Görüş-
me, Adıyaman Üniversitesi: 29 Nisan 2021.
- Hüseyin Ersoy, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Hüseyin Gezer, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü:
26 Eylül 2018.
- Hüseyin Gezer, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Hazi-
ran 2019.
- Hüseyin Gülmez, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Durukaynak
Köyü: 08 Nisan 2019.

- Hüseyin Gülmez, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Hüseyin Güneş, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018
- Hüseyin Hazar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Hüseyin Karakuş, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Hüseyin Kaya, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Hüseyin Kuruca, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.
- Hüseyin Kuruca, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Hüseyin Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Hüseyin Turan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Hüseyin Turan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Hüseyin Ülger, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Hüseyin Yıldırım, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Hüseyin Yumuşak, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Büyükkıncı Köyü: 10 Ekim 2017.
- Hüsniye Çapuk, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- İbrahim Kaplan, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- İbrahim Taşar, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Akçalı Köyü: 8 Nisan 2019.
- İlkay Ayaz, -Memur- "Boşanma ve Dulluk" Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.
- İlkay Ayaz, -Memur- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.
- İlkay Ayaz, -Memur- "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.

- İlkay Ayaz, -Memur- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.
- İlkay Ayaz, -Memur- "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme Mestan Köyü:20 Mayıs 2020.
- İmam Ocak, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Oluklu Köyü: 10 Mart 2019.
- İmam Ocak, "Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler" Konulu Görüşme, Adıyaman: 17 Temmuz 2017; Suzan Yıldırım, - Memur- "Kürt Milliyetçiliği ve Aleviler" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.
- İmiş Koca, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:10 Kasım 2018.
- İnci Çetin, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.
- İslim Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.
- İsmail Lale, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- İsmet Özen, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Kader Çelik, "Alevilikte Misafirlik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019.
- Kader Çelik, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Kadime Konaca, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Kahraman Mama, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Kahraman Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Kamber Bozkurt, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017.
- Kamber Torun, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Kanber Adak, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.
- Kasım Şer, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017.

- Kazım Kiy, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Börgenek Köyü: 25 Mayıs 2019.
- Kazım Mama, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.
- Kazım Taşkiran, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Kemal Gözaydın, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Kemal Güzel, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Kemal Güzel, -Dede- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019.
- Kemal Güzel, -Dede- "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 25 Mayıs 2019.
- Kezban Kara, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Kiraz Tuluk, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Kudret Aksoy, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.
- Kudret Büyükkaya, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Kudret Emiroğlu- Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Leyla Bozan, "Yemek Kültürü" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Leyla Durmuş, "Alevilikte Misafirlik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019.
- Leyla Durmuş, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Leyla Durmuş, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Leyla Kırmızı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Karük Köyü. 10 Kasım 2018
- Leyla Kırmızı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- M.Ali Demirci, Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.

- Macit Uğur, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Mahmut Arslan, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Mahmut Aslan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Mahmut Batur- Esnaf- Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Ataköy: 5 Ekim 2017.
- Mahmut Bozat, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017
- Mahmut Güneş, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Mahmut Hanol, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Mahmut Kartal, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Mahmut Sim, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Makbule Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Datoli Köyü (?): 28 Eylül 2018.
- Makbule Ezen, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Makbule Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Makbule Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Makbule Fırat, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Makbule İnce, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019.
- Medine Bütün, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019..
- Medine Doğan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Mimar Sinan Mahallesi: 25 Eylül 2018.
- Medine Kılıç, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Medine Küçükocak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019
- Medine Taşkaynatan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.

- Mehmet Adak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Mehmet Alagöz, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Mehmet Alan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Kahta/Bağlar Köyü: 2 Mart 2017.
- Mehmet Ali Gül, -Polis- "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2017
- Mehmet Ali Kılınc, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Mehmet Ali Yıldız, "Adıyaman Alevileri ve Milliyetçilik" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 18 Ocak 2018.Sait Çiftçi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.
- Mehmet Ali Yıldız,-Akademisyen- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi. 12.02.2020.
- Mehmet Ali Yıldız-Akademisyen-, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi : 02 Kasım 2020.
- Mehmet Arslan, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Mehmet Aslan, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Mehmet Aydemir, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Mehmet Bilir, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Mehmet Çayır, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.
- Mehmet Çelik, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Mehmet Çelik, Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Mehmet Demir, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Mehmet Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Mehmet Güzel,"Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.

- Mehmet Hüseyin Ayaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Mehmet Karadayı, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Mehmet Kaya, "Sünnet ve Kirvelik" ,Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Mehmet Kaz, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Mehmet Keleş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Mehmet Koç, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Bağlar Köyü: 08.11.2018.
- Mehmet Koçkan, Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çamgazi Köyü: 10 Mart 2020.
- Mehmet Ocak, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Mehmet Özkan, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Mehmet Polat, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Mehmet Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.
- Mehmet Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Mehmet Taştan, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Mehmet Topçu, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018.
- Mehmet Topçu, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Mehmet Ülgün, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Mehmet Yaprak, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Mehmet Yıldırım, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Azıkan Köyü: 07.08.2020.
- Mehmet Yorulmaz, "Balyan Aşireti" Konulu Görüşme, Gömükhan Köyü: 10 Mart 2020.

- Mehmetşah Çoban, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Meral Çoban, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Merdan Bozkurt, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Meryem Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.
- Mesut Güneş, " Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Mayıs 2018.
- Metin Ocak, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017.
- Mulla Bilgiç, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Mikail Buğdaci, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Mithat Büyükaşahin, -Dede- "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.
- Mithat Büyükaşahin, -Dede- "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019.
- Mithat Büyükaşahin, Dede-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Nisan 2019
- Molla Ali Bozkurt, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmalaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Molla Ali Söncü -Emekli- "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Ekim 2017.
- Mulla Akbuğa, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, İncearaplar Köyü/Besni: 12 Kasım 2019.
- Mulla Temel, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Çamgazi Köyü: 03 Nisan 2019.
- Murat Çetinkaya, "Alevi Sünni Evliliği" Konulu Görüşme, Adıyaman 5 Mart 2019.
- Murat Durmaz, -Memur-, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.
- Murat Durmaz, "Sünnet ve Kirvelik " Konulu Görüşme,. Adıyaman Üniversitesi: 19 Mart 2019.
- Murat Yolun, "Kav Aşireti" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 10 Haziran 2020.

- Murtaza Beştaş -Esnaf-, “Batıl İnanışlar”, Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Ekim 2017.
- Mustafa Alkan, - Ozan-“Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Mustafa Alkan, -Ozan- “Sünnet ve Kirvelik “ Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Mustafa Ara, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Mustafa Çetinkaya,-Memur- “Alevi Sünni Evliliği” Konulu Görüşme, Adıyaman 5 Mart 2019.
- Mustafa Tunç, “ Adıyaman’da Eşkiyalar Konulu Görüşme, Esentepe Mahallesi: 13 Mart 2018.
- Mustafa Tunç, Emekli Müfettiş, -“ Kav Aşireti” Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Şubat 2017.
- Mustafa Tunç, Emekli Müfettiş, 1951/Gözebaşı Köyü.
- Mustafa Üngar, Saç ve Sakal” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Muti Fırat, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Muzaffer Batur- Esnaf- Batıl İnanışlar” Konulu Görüşme, Ataköy: 5 Ekim 2017.
- Mülkiye Taştan, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.
- Münevver Çelik, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Yeni Sanayi Mahallesi: 15 Haziran 2019.
- Müslüm Özdemir, Saç ve Sakal” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Naciye Polattaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.
- Naki, (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Nana Güneş, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.
- Nazlı Göçer, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Nedim Doğan, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Nejla Çapuk, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

- Nigar Ulaş, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Nuriye (?), "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yeni Mahalle: 10 Mart 2019.
- Nuriye Mama, Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Nuriye Şahin, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Nuriye Turan, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Yassıkaya Köyü: 15 Ekim 2017
- Nuriye Yalçın, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mart 2018.
- Nursel Çalış, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.
- Nusel Çitil, -Memur-"Balyan Aşireti" Konulu Görüşme, Adıyaman Üniversitesi: 20 Şubat 2017.
- Nüret Tosun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Nüret Tosun, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Ötayan Taşar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 23 Ekim 2019.
- Özge Çetin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Akdere Köyü: 15 Mart 2018.
- Özgül Çetin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Özgül Yeşilyurt, "Doğum ve Lohusalık" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.
- Özgül Yeşilyurt, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Pınarbaşı-Aktaş Köyü: 15 Nisan 2017.
- Özgür Akar, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.
- Özlem Bozan, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Özlem Karakoç, -Mühendis-, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Ekim 2017.
- Özlem Yıldırım, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

- Perihan Öztürk, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Perihan Öztürk, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Kuru Köyü: 20 Mayıs 2019.
- Pınar Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Pınar Ülgüp, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017
- Rabia Arslan, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Güneşli Köyü: 4 Kasım 2018.
- Rabia Aslan, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018.
- Rabia Dedeoğlu, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Bulam Köyü:05 Kasım 2018.
- Rabia Selçuk, “Misafirlik Kültürü” Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Rabia Sezgin, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Sarıkaya Köyü: 25 Eylül 2018.
- Rabia Tanrıverdi, “Alevilikte Misafirlik” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 2 Mart 2019.
- Rabia Tanrıverdi, “Nişan ve Nişanlılık” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Rabia Yalçın, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Rahime (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019.
- Rahime (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.
- Ramazan Demir, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Rıza Çabuk, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Rıza Taner, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Rıza Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017.

- Rıza Tanrıverdi, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Rıza Tanrıverdi, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017.
- Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik", Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1 Haziran 2019..
- Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik", Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017.
- Rıza Tanrıverdi, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 1 Haziran 2019.
- Ruşen Ekinci, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Ruşen Ekinci, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Saadet Karagöz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Yedioluk Köyü: 10 Nisan 2018.
- Saadet Özlersu, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Sabri (?), "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 7 Eylül 2018.
- Sabri Harmancı, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Sabri Sönmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018.
- Sadık Avcı, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı", Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Sait Kırmızı, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019
- Sakine Aslan, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Sakine Bayram, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Sakine Çelik, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Sakine Taymaz, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.

- Sakine Taymaz, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021.
- Sakine Taymaz, "Evlilik ve Düğün", Konulu Görüşme, Doğanlı Köyü: 10 Ocak 2021
- Saniye Kaya, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Sariye Kaya, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Sedat Kırac, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Sedat Turhan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Sedat Yıldız, 24, Kındırali. Hüseyin Selçuk, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Seher (?), "Kılık Kıyafet", Konu Görüşme, Terman Köyü:12 Nisan 2017.
- Selahattin Şahin, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, İncearaplar Köyü/ Besni: 02 Şubat 2020.
- Selçuk Tabak, -Doktor- Siyasetçi- " 2015 Seçimleri" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Ocak 2020.
- Selda Bozkurt, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 02 Aralık 2018
- Selver Ergün, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Selver Ergün, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Selver Erol, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Gümüşlü Köyü: 29 Nisan 2021.
- Selver Hanol, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Çelikhan: 5 Nisan 2019.
- Selver Şahin, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü:12 Kasım 2018.
- Selvi Özen "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019
- Selvi Selçuk, "Hamilelik ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar: 5 Mart 2019.
- Sever Çelik, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018
- Sevi Bilgin, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.

- Seycan Kaya -Ev Hanımı- "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Sezen Hanol, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Sıdıka Ayık, "Nişan ve Düğün" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Sıdıka Keleş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Sıdıka Şeker, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Sıthiye Arık, Saç ve Sakal" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Sibel Çelik, Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Sinan Çetin, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Siti Arık, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Songül Ayık, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Songül Ayık, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Songül Çelik, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı",Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Songül Özdoğan, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.
- Songül Yıldırım, "Damatlık ve Gelinlik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Sultan (?),"Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Sultan Çelik, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Besni: 5 Ekim 2017.
- Sultan Çoban, "Yemek Kültürü" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Sultan Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Sultan Gümüş, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.
- Sultan Güneş, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 5 Nisan 2019.

- Sultan Kıran, “Kız isteme” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Sultan Kis, , “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 22 Aralık 2018.
- Sultan Mama, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Sultan Tuncay, “Hamilelik ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Büyükkırkklı: 10 Mart 2019.
- Suna Güngördü, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.
- Suzan Durmaz, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Akhisar Köyü: 19 Mart 2019.
- Suzan Yıldırım, - Memur- “ Doğum ve Lohusalık” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.
- Suzan Yıldırım, - Memur- “ Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Adıyaman: 02.02.2021.
- Şahide Adalı, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Şahin Urtük, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Şehnaz Ülüş, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Şehriban Akkoç, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Şehriban Aktaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Şengül Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Şengül Savaş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Şerif Keleş, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Şevket Buğdaci, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Şeyh Mehmet Yaşar, -“ Kav Aşireti” Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Şubat 2017.
- Şeyho Kırmızı, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı”,Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019..

- Şıkiye Şahin, "Kılık Kıyafet Kültürü" Konulu Görüşme, Kızılıcak Köyü: 5 Nisan 2019.
- Şükrü Aslan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019
- Şükrü Aslan, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Şükrü Gülden, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Tahir Buğdacı, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018
- Taner Aslan, "Doğum ve Lohusalık " Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Telli Çoşkun, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Telli Çoşkun, Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.
- Telli Özkan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Telli Yumuşak, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Büyükkırıklı Köyü: 10 Ekim 2017.
- Tevrat Apaki, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Tevrat Apaki, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Timi Taysi, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Tuba Akgün, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Tülay Eren, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 1 Ekim 2017.
- Tülay Ölbeci"Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.
- Türkan Bozgün, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Ürgüç Köyü:05 Aralık 2018.
- Türkan Oral, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Türkan Ögel, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Adıyaman: 01 Haziran 2019.
- Uğur Eğilmez, "Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.

- Ümmühan Yaylı, “Batıl İnanışlar” Konulu Görüşme, Ahmethoca Köyü: 10 Ekim 2017.
- V.V. Bartold, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2010
- Yasemin Özet, “Doğum ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.
- Yaşar Taşkın, “Sünnet ve Kirvelik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:05 Haziran 2019.
- Yeter Arık, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019.
- Yeter Arık, “Evlilik ve Boşanma” Konulu Görüşme, Karagöl Köyü: 18 Ekim 2019
- Yeter Süngü, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Yılmaz Kurtar, Berber, “Aleviler ve Ticaret” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Şubat 2021.
- Yılmaz Yılmaz, Sünnet ve Kirvelik“, Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.
- Yunus Işık, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Ekim 2020.
- Yunus Işık, -Memur-, “Kav Aşireti” Konulu Görüşme, Adıyaman: 15 Ekim 2020.
- Yusuf Doğan, “Batıl İnanışlar” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Yusuf Duymaz, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Yusuf Ekinci, “Alevi Kültüründe Nişan” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Yusuf Ezen, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Yusuf Felek, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Yusuf Güneş, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Yusuf Hamamcı, “Saç ve Sakal” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Yusuf Temel, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 20 Ekim 2017.
- Yusuf Üngar, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.

- Z.O.G.,-Hemşire- “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Mayıs 2018.
- Zahide Arslan, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zahide Arslan, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Çokpınar Köyü: 06 Kasım 2018.
- Zahide Aslan, “Batıl İnanışlar” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zahide Durmaz, “Doğum ve Lohusalık” ,Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zahide Gemici, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Zahide Yalçın, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 5 Kasım 2018.
- Zahide Yalçın, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 5 Kasım 2018.
- Zehra Tanrıverdi, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zekiye (?), “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2019.
- Zekiye Turan, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zeliha (?), “Kılık Kıyafet Kültürü” Konulu Görüşme, İpek Köyü: 5 Nisan 2019.
- Zeliha Alan, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Zeliha Ayni Şahin, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018.
- Zeliha Bozan, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Zeliha Buğdaci, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Zeliha Buğdaci, “Nişan ve Düğün” Konulu Görüşme, Mustafa Beyli/Çeper Köyü:18 Şubat 2018.
- Zeliha Çetinkaya, “Cenaze ve Taziye” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zeliha Çetinkaya, -Memur- “Alevi Sünni Evliliği” Konulu Görüşme, Adıyaman 5 Mart 2019.

- Zeliha oşkun, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Durukaynak Köyü: 20 Eylül 2018.
- Zeliha Durmaz, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Kömür Belediyesi: 01 Kasım 2019;
- Zeliha Durmuş, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Zeliha Durmuş, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Zeliha Gemici, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Zeliha Karadayı, “Evlilik ve Düğün” Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Zeliha Selçuk, “Batıl İnanışlar” Konulu Görüşme, Çokpınar:12 Kasım 2018.
- Zeliha Şahin, “Cenaze ve Taziye “Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Zemine Adak, “Kız İsteme ve Evlilik” Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 20 Aralık 2018.
- Zeycan Bozkurt, “Cenaze ve Taziye “ Konulu Görüşme, Bulam Köyü: 05 Kasım 2018.
- Zeycan Mama, “Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Zeynal Karınca, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Mart 2017
- Zeynal Rençber, “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Adıyaman: 20 Eylül 2018.
- Zeynal Sever, “Sünnet ve Kirvelik “Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Zeynep (?), “Damatlık ve Gelinlik” Konulu Görüşme, Yazıbaşı Köyü: 20 Eylül 2018.
- Zeynep ?, “Cenaze ve Taziye“ Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Zeynep Akile Yılmaz, “Adıyaman’da Yaşayan Alevilerin Doğum, Evlilik ve Ölüm İle İlgili İnanç ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12 Sayı: 63 Nisan 2019.
- Zeynep Ala, Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı” Konulu Görüşme, Adıyaman: 7 Eylül 2018.

- Zeynep Alan, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019
- Zeynep Alan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zeynep Çetin, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018
- Zeynep Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zeynep Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019
- Zeynep Çetinkaya, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zeynep Demirbaş, "Batıl İnanışlar" Konulu Görüşme, Adıyaman: 12 Ekim 2017.
- Zeynep Doğan, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Adıyaman: 5 Kasım 2018.
- Zeynep Güleç, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Zeynep Güleç, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 22 Haziran 2018.
- Zeynep Güven, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Eylül 2018.
- Zeynep Güven, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi:10 Kasım 2018.
- Zeynep Güzel, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Zeynep Horoz, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Zeynep Kapıcı, "Batıl İnanışlar", Konulu Görüşme, Büyükkırıklı Köyü: 10 Ekim 2017.
- Zeynep Kaya, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Zeynep Kırmızı, "Cenaze ve Taziye "Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Zeynep Kızır, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 2 Mart 2017.
- Zeynep Mutlu, "Doğum İnanışları ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.

- Zeynep Ozan, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zeynep Öksüz Matur, "Sünnet ve Kirvelik "Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 6 Mart 2019.
- Zeynep Savaş, "Evlilik ve Düğün" Konulu Görüşme, Tekpınar Köyü: 09 Ekim 2019.
- Zeynep Tekyılmaz, "Evlilik ve Boşanma" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 05 Haziran 2019.
- Zeynep Tunç, "Alevi Kültüründe Nişan" Konulu Görüşme, Adıyaman: 10 Ekim 2018.
- Zeynep Yıldız, "Kız İsteme ve Evlilik" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü: 07 Kasım 2018.
- Zeynep Yıldız, "Misafirlik Kültürü" Konulu Görüşme, Kındıralı Köyü:07 Kasım 2018.
- Zeynep Yıldız, Sünnet ve Kirvelik" Konulu Görüşme, Akkuyu Köyü/Besni: 22 Kasım 2019.
- Zübeyda Doğan, "Evlilik ve Doğum" Konulu Görüşme, Yarmakaya Köyü: 25 Şubat 2019.
- Zübeyde Demirci, "Cenaze ve Taziye" Konulu Görüşme, Adıyaman: 3 Mayıs 2019.
- Zübeyde Demirtaş, "Doğum ve Çocuk Bakımı" Konulu Görüşme, Karapınar Mahallesi: 12 Nisan 2017.
- Zübeyde Doğan, "Cenaze ve Taziye " Konulu Görüşme, Terman Köyü: 12 Kasım 2018.
- Zübeyde Ezen, "Kız isteme" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Zübeyde Ezen, "Nişan ve Nişanlılık" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.
- Zühre Tanrıverdi, "Yemek Kültürü" Konulu Görüşme, Ortanca Köyü: 4 Mart 2019.

DİZİN

A

- Abbasi 23
Abdallar 77
Abdi Kethüda 31
Abdulharap 48
Abdullah Köroğlu 88
Abdurrahman Abacı 83
Abdülharap 44, 58
Abdülkadir Efendi 39
Abu'l Farac 29
Abuzer Çetesi 69
Adalet Partisi 85, 89
Adana 31, 38
Adıyaman 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51,
52, 54, 55, 62, 63, 64, 65, 66, 67
Adıyaman Kalesi 21
Adıyaman Kaymakamı Süleyman Bey
46
Adıyaman kazası Naibi Hacı Mustafa
Efendi 43
Adıaman 22
Adnan Menderes 80, 81
Afşin 87
Ağaçeriler 26, 29, 30
Ağrı Dağı 38
Ağrılılar 38
Ağuiçen Ocağı 80
Akçadağ 30, 33, 52
Akdağ 38
Akgever 34
Alâüddevle Bozkurt Bey 30
Alevi 34, 35, 62
Alevi Kültür Derneği 33
Alex 96
Ali Bahadır 29
Ali Galip 75
Aligör Uşağı 48
Alikan 38
Alikanlılar 42
Ali Molla 72
Ali Rıza Yaşar 82
Ali Tanrıverdi 17, 19, 88, 89, 118, 160,
161, 215, 230, 240, 297, 298, 320,
359
Alman misyonerleri 98
Almanya 96, 99
Alpaslan Özdoğan 86
Alular/Aliler 69
Amasya 26, 27, 28, 34
Amasya Kalesi 26
Amerika 96, 292
Amerikalı misyoner 72, 74
Anadolu 15, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 25,
27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 38
Antep 31, 64, 67, 73, 75, 76, 77, 86, 96,
208
AP 85, 89
Arap 20, 23
Arapça 18
Arapçaya 81, 82
Arbela 28
Arguvan 31, 53
Armağanşah 26
Arşag Alboyacıyan 38, 67, 359
Arşag Boyacıyan 22
Askeri Kaymakam İslam Bey 55
Asur 20, 23
Aşık Mahsuni 84
Atatürk 23, 78, 79, 91, 361
Atmalı 33, 43, 57, 218, 356
Atmalı Aşireti 43
Atmalı Oymağı 33
Avrupa 90, 96, 97, 110, 120, 247, 325,
347

Azıkanlılar 36

B

Babaî Ayaklanması 23
Babai İsyanı 24, 27, 32
Babailer 23, 26
Baba İlyas 23, 24, 25, 26, 27
Baba İshak 16, 23, 24, 25, 26, 27, 28
Baba Resul 23, 26, 27
Baba Zünnun 30
Babil 20, 23
Balyan 11, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 62,
63, 64
Balyan Aşireti 36
Balyanlı Elif Arslan 37
Balyanlılar 36, 37, 104
Barış ve Demokrasi Partisi 85
Baziki 56
BDP 92
Bedir Ağa
Samsatlı 46, 48
Behisni 34, 63
Belçika 96
Benneyan 38
Bereket 41, 42, 65
Bereketoğlu 40, 53
Bereketoğulları 41
Berketoğlu 42, 53
Besni 23, 25, 27, 30, 33, 35, 42, 43, 46,
48, 52, 54, 55, 62, 63, 64, 88
Beydağı 38
Beziki 31
Bilge Umar 21, 24
Bingöl 16, 79, 85, 360
Birecik 31
Birlik Partisi 84, 85, 360, 365, 366
Bizans 20, 21, 23, 27
Bozo 67, 68, 69
Boz-ok 31
Bozok 34
Bozova 38
Bulam 32, 38, 44, 48, 49, 50, 58, 59, 60,
62, 121, 184, 206, 207, 209, 210,
211, 251, 252, 254, 255, 256, 258,

321, 359, 374, 385, 395, 403

Büklüm 66

C

Cafana köyü 33
Caferi 16
Carbaniom 20
Celikanlı 56
Cemal Özbey 82
Cemal Şener 82, 85, 111, 360
Cem töreni 72
Cem Vakfı 33
CHP 79, 80, 81, 82, 85, 86, 88, 89, 90, 92
Cihanbeyli 31, 40, 42
Cumhuriyet Halk Partisi 75, 79, 358
Çakallı 31, 56
Çakallu 31
Çalğan 48, 59
Çarkezi 50, 51
Çarsancak 34
Çelikhhan 44, 48, 49, 58, 60, 61, 101, 119,
121, 176, 208, 234, 243, 252, 255,
256, 258, 348, 374, 397
Çırmıktı 67
Çorum 28
Çöplü 77

D

Dalyan Aşireti 43
Dalyanlı Aşireti 43, 57
Dalyanlılar 42
Davut Peygamber 16
Dede Korkut 17
Deniz Gezmiş 86, 88, 163
Devrimci Ozanlar Derneği 84
Dımışıklı 56
Diyarbakır 45, 48, 62
Diyarbakir 34
Dr. Mehmet Özbay 88
Dulkadirli 23, 30
Dulkadiye Beylerbeyi 31
Düşkün 19

E

Ebu Riş-oğlu 31
 Eğin 34
 Ehlibeyt 17
 Elazığ 45, 46, 47, 49, 52, 53, 63, 64
 Elbistan 27, 28, 31, 67, 69, 87, 263
 Emevi 21, 23
 Ensar 19
 Erbil 28
 Erdal Akın 37
 Ermeni 20, 22, 23
 Ermeniler 52, 69, 74
 Erzincan 19, 28, 85, 90, 162, 271, 351
 Erzurum 23
 Eski Ahit 70
 Eşkanlu 31

F

Farkikan 71, 73
 FETÖ 93
 Feyzullah Çınar 84
 Fırat 23, 29, 36, 38

G

Gaktai 29
 Garip Bozkurt 16, 32
 Gaziantep 17, 68, 75, 76, 78, 87, 95, 157,
 225, 308, 359, 362, 363, 367
 GEB'i (Genç Emekçiler Birliği) 87
 George Nutting 71, 72
 Gerger 30, 34, 45, 52
 Göçer Hıdırsorlu Aşireti 49
 Göksu 63
 Gölbaşı 33
 Gölpınar köyü 86
 Gözenek 69
 Güneydoğu Anadolu Bölgesi 23
 Gürsöy 38, 66, 102, 121, 366

H

Hacı Ağa'nın oğlu Kahraman Ağa 39
 Hacı Bedir Ağa 58, 74
 Hacı Bektaş 15, 16, 25, 27, 31, 35

Hacı Bektaş Veli 15, 16, 25, 35
 Hacı Tonak 86
 Haçlılar 29
 Haçova 33
 Halep 55, 67
 Halfeti 38
 Hallo Çetesi 69
 Hamdani 23
 Hami Nebi 47, 61
 Hami Növe 61, 75, 76, 77
 Harput 29, 43, 44, 46, 49
 Harput Vilayet Meclisi 44
 Harran 29
 Hasancık 66
 Hasan Karadağ 13, 18
 Havutlu/Hüveydi Aşireti 43
 HDP 92
 heterodoks 24
 Hıdırsor 11, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
 43, 44, 48, 62, 64, 66, 88, 89
 Hıdırsor Aşireti 32, 36, 38, 39, 48, 55,
 56, 62, 65, 66, 74, 77, 82, 88, 102,
 310
 Hıdırsorlular 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
 48, 49, 64
 Hıdır Zor 32
 Hısn-ı Mansur 21, 25, 29, 31, 34, 35, 38,
 50, 51, 66, 67
 Hızır Zor 32
 Hişn-Mansur 21
 Hitit 16, 20, 23
 Hititler 20
 Horasan 23
 Hozgirt 44
 Hristiyan 23, 27, 50, 52, 58, 70, 71, 73,
 96, 182, 197, 290, 359, 368
 Hülagu 29, 30
 Hüseyin Doğan 79, 80, 81, 296, 303,
 306, 312, 314, 315, 317, 323, 342,
 346, 385
 Hüseyin İnan 86, 163
 Hz. Ali 15, 16, 79, 84, 163, 164, 215, 293,
 301, 312, 330, 332, 343, 347
 Hz. Muhammed 15, 16, 17, 19, 70, 215,
 271, 293, 301

I

- I. Dünya Savaşı 38
 II. Dünya Savaşı 80, 162, 335, 351
 II. Gıyaseddin Keyhüsrev 25, 28
 II. Şah İsmail 31
 İbni Bibi 21, 24
 İbnü'l Esir 29
 İncil 71, 96
 İran 16, 23, 31
 İsa Tolga Çıplak 80, 83, 364
 İskender 23
 İsmaililer 16
 İsmet İnönü 80, 83
 İsveç 96
 İzol Aşireti 34, 40
 İzollu 40, 43
 İzollu Aşireti 51
 İzzeddin 28, 29
 İzzetin Doğan 81

J

- Joseph Stalin 84

K

- KAB 90
 Kadirli 67
 Kadir Manga 86
 Kadiruşağı, 33
 Kafkas Müfrezesi 79
 Kahta 42, 47
 Kâhta 26, 29, 30, 33, 38, 43, 46, 47, 48,
 49, 50, 51, 55
 Kâhtalı 47, 55
 Kalburcu 48
 Kalcaklu 31
 Kalenderoğlu 30
 Kalyon/Kalavun Kavi 45
 Kamışlı 68
 Kanada 96
 Karaağaç 67, 272, 290, 381
 Karacaoğlan 22
 Karacaviran 45
 Karadağ 40

- Karapınar 11, 12, 33, 39, 67, 78, 87, 102,
 103, 104, 108, 109, 112, 114, 115,
 116, 124, 126, 127, 129, 130, 132,
 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140,
 141, 142, 143, 144, 146, 147, 148,
 149, 150, 151, 153, 155, 156, 157,
 159, 161, 165, 166, 167, 169, 170,
 171, 172, 173, 175, 178, 179, 180,
 181, 187, 188, 189, 190, 192, 193,
 194, 195, 196, 198, 202, 203, 206,
 209, 213, 214, 216, 225, 227, 228,
 230, 231, 241, 242, 249, 251, 253,
 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261,
 262, 263, 265, 266, 267, 269, 270,
 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277,
 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284,
 285, 286, 287, 288, 289, 290, 299,
 326, 327, 329, 332, 334, 336, 337,
 338, 340, 343, 344, 346, 371, 372,
 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379,
 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386,
 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393,
 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400,
 401, 402, 403, 404, 405

- Karapınar Mahallesi 11, 33, 39

Karasaz 31

Kara Ziya 83

Karti 34

Kav Aşireti 32, 34, 35, 36, 37, 41, 48, 51,
 54

Kavi 33, 35, 41, 42, 43, 45, 47, 49, 50, 51,
 52, 53, 55, 65

Kavi Aşireti 34, 41, 44, 47, 50, 53

Kavlular 35, 37

Kaymakam Süleyman Bey 46

Kefersut 25

Kefozi 35, 45, 51

Kelerli 35

Kel Halil 33, 69

Ketboğa 29

Kırşehir 27, 28, 34

Kızılbaş 16, 25, 31

Kızılbaşlar 16, 69, 80, 365

Kızıldağ 67

Kisik 58

Koçali
köyü 41
Kommagene 20, 23
Kömür Kavisi 40, 42, 46, 55, 64
Kömürlü 31
Kösedağ 27, 28, 29
Kösreoğlu Hüso 39
Kudüs 24
Kummuh 20
Kur'an-ı Kerim 16
Kurucaova 48, 49
Kurucaovalılar 39
Kurudere 48
Kutsal Salbot Haçı 24
Kürdistan Aleviler Birliği 90
Kürdistan Özerk Örgütü 87
Kürecik Radar Üssü 86

L

Leninist 84, 336

M

Mahir Çayan 88
Mahmut Erdal 84
Mahmut Goloğlu 77, 365
Mahmut Karayılan 67
Maksutzade Bekir 66
Malatya 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33,
34, 35, 43, 47, 48, 49, 50, 54, 55,
62, 65
Malatya İnzibat Kumandanı Ahmet Ali
Bey 68
Malatya Mebusu Keşşaf Efendi 75
Malatya Mutasarrıfı Hasip Bey 47
Malatya Mutasarrıflığı 50
Malatya Mutasarrıf Vekili Askeri Kay-
makam Halim Bey 50
Malatya Subaşı Muzafferiddin Alişir
26
Malya Ovası 27
Mansur b. Cavene b. Haris al- Amiri 21
Maraş 23, 30, 34, 51, 55, 69, 78, 84, 87,
215, 225, 263, 362, 363
Marksist 84, 336

Mecidözü 34
Medine 19
Mehmet Ağa 62, 66
Meksika 96
Melikzade Hasan 57
Memlüklu 23
Mendollu 56
Mersin 37
Mırdes Aşireti 34
Mihriman 31
Milli Birlik Komitesi 83
Moğol 23, 27, 28, 29
Moğollar 27, 28, 29, 30
Moğolların 23, 25
Molla Yusuf 45
Mollazade Şeyh Ağa 56
Muhacir 19
Musalla Mahallesi 67
Mustafa Kemal Atatürk 78
Mustafa Yalçın 86
Mülükan 35, 38, 40
Mülükanlı 42, 55, 56, 59, 65
Mülükanlılar 41

N

NATO 86
Nejat Birdoğan 30
Nesimi 24, 84, 367
Nevşehir 25, 28
Nursel Çitil 74
Nutting 71, 73

O

Oğuz 17
Orta Asya 23
Osmanlı Devleti 21, 27, 31, 33, 48, 54,
64, 71, 73, 74, 78, 364, 366
Osman Paşa 58
Önder 21, 88, 89, 94

P

Pakhdikyan 22
Parth 20
Pavlaki 20, 23

Pavlikanizm 24, 26
Pazarcık 25, 67, 77, 78, 87, 305, 326, 359
Pers 20, 23
Pınarbaşı 32, 38
Pir Sultan Abdal Derneği 33, 86
Pişnik 36, 62, 66, 67, 74, 83, 91
Pişnikli Ali Ağa 88
PKK 87, 90, 91, 94, 96, 338, 352, 366
Pordoniom 20
Protestan 72, 73, 96, 99
Protestan Pastoru Kevork 73
Pütürge 75

R

Rakka 34, 38
Recep, 38
Reha Çamuroğlu 84, 368
Reşit Ağar 77
Rişvan 32, 33, 35, 38, 40, 41, 44, 47, 48,
49, 50, 51, 65
Rişvan Aşireti 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41,
44, 47, 48, 49
Rişvanlı 31
Roma 20, 23
Rumiyanlı 40, 41, 42, 56, 65, 78
Rumiyanlılar 42
Rumkale 42
Rükneddin 28, 29

S

Sabri Ağa 36, 62, 66, 83, 89, 91, 270
Sabri Tanrıverdi 36, 83, 88, 89
Sadullah Ağa 40
Safevi Devleti 28, 30
Sahte Şah İsmail 31
Samsat 23, 24, 26, 28, 34, 46, 52
Samsatlılar 59
Sefer Ağa 45, 46
Sefer Ağazade Mehmet 40
Selahattin Eyyubi 24
Selamut 44
Selcen Özyurt Ulutaş 24, 25
Selçuklu 23, 24, 25, 27, 28, 29
Selçuklular 28

Seloukos 23
Serdar Lala Mustafa Paşa 31
Seyduşağı 33
SHP 90
Siffin 16
Sırrı Süreyya Önder 89
Sırrı Turanlı 89
Sinan Cemgil 86, 88
Sivas 24, 26, 28, 34, 81, 86, 90, 93, 218,
225, 269, 271, 332, 343, 351, 369
Siverek 31, 42, 44, 45, 54
Solaklı 31
Stuttgart 99
Sufrağı Dağı 78
Sultan İzzettin Keykavus 30
Suriye 28, 29, 38, 54, 338
Sülükzade Hasan 49
Sünni 18, 32, 33, 34, 36, 40, 41
Süryani 20, 21, 23, 50, 97
Süryaniler 69
Şafi 30, 95, 221
Şah İsmail 25, 30, 31
Şam 29
Şamanizm 17, 24
Şenikan 49, 76
Şeyh Haletli 31
Şeyh Mehmet Yaşar 75, 76, 399
Şii 16

T

Taş-ili 34
Taşil Kavisi 42, 52
Terentil 51
Terkoğlu 41, 53
Terzkade Ağa 40
Teşikan 38
Teşikanlılar 42
THKO 86, 87
THKO-MB (Mücadele Birliği) 87
Tilkiyan 36, 37, 62, 63, 64, 78, 157, 237,
242, 244, 262, 271, 274, 302, 315,
372
TİP 85, 88, 89
TKEP 87

TKP/B'liler 87
 Tokaris 34, 43, 45, 59
 Tokarisililer 40
 Tokarisli Osman Ağa 59, 60, 61
 Tokarisli Osman Paşa 58
 Tokarisli Sefer Ağa 45
 Tokat 28, 34
 TÖB-DER 87
 Trowbridge 57, 73
 Turan Ağa 48
 Tut 63
 Türk 24, 27, 28
 Türkiye Birlik Partisi 84, 85, 360
 Türkiye Cumhuriyeti 78, 93
 Türkiye İşçi Partisi 83, 85, 335, 351
 Türkmen 28
 Türkmenler 23, 24, 25, 26, 30
 Türmüz 39

U

Ulubaba 38
 Uludam 48
 Urartu 20, 23
 Urfa 26, 29, 41, 45, 67, 71, 75, 96

V

Vadiü'l-Leman 21
 Vardan

Ermeni Müellif 27, 29
 Veli Büyükşahin 92

Y

Yaman Bey 21
 Yavuzeli 87
 Yavuz Sultan Selim 27, 30
 Yemen 74
 Yeşilyurt 67, 112, 114, 125, 128, 130,
 131, 132, 135, 140, 142, 145, 147,
 149, 152, 157, 171, 178, 179, 181,
 242, 243, 248, 381, 382, 394
 Yozgat 28
 YTP (Yeni Türkiye Partisi) 88
 Yukarı Kelerliler 41
 Yukarı Şeyhler 66, 74
 Yunus Işık 36
 Yusuf Şahin (Şehin) Oymağı 65
 Yüzbaşı Hafız Hakkı Dursun Efendi 68

Z

Zerukan 40, 51, 58, 59
 Zerükan 34, 41, 42, 43, 46
 Zerükanlı 43, 45, 51
 Zerükanlıların 41, 45
 Ziya Önder 88
 Ziyaret 51